

ئینسکلۆپیدیای میژوو نامە

له 1901/1/1 تا 1950/12/31

عهلی کهندی

به‌رگی دووهم - چاپی دووهم
بژار کراو و پتر کراو
باشووری کوردستان - هه‌ولێر

2709 - 2009

ئینسکلۆپیدیای میتر وونامه

له ۱۹۰۱/۱/۱ تا ۱۹۵۰/۱۲/۳۱

عه‌لی که‌ندی

به‌رگی دووهم - چاپی دووهم
بـژارکراو و پـترکراو
باشووری کوردستان - هه‌ولیر

۲۷۰۹ - ۲۰۰۹

وەزارەتی رۆژنەبەری و لاوان
بەرپۆڵەبەرایەتی گشتیی رۆژنامەنووسی و چاپ و بڵاوکردنەوە

ناوی کتێب: ئێنسکلۆپیدیای میژوونا

نووسینی: عەلی کەندی

دیزاینی بەرگ: دانەری میژوونا مەگە - عەلی کەندی

کۆمپیوتەر: نووسینگەی هیوا بۆ کۆمپیوتەر

بەرگ: بەرگی دووهم ۲۰۰۹

چاپ: چاپی دووهم ۲۰۰۹

چاپخانه: چاپخانهی وەزارەتی رۆژنەبەری و لاوان - هەولێر

تیراژ: ۱۵۰۰ دانە

نرخ: بۆ هەر جوار بەرگ (۲۰۰۰۰) دینارە

لەبەرپۆڵەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان / ژمارە ی سێاردنی (۲۲۵۵) سالی (۲۰۰۹) ی پێدراوە.

بۆ هەر پەخشێک یان پێشیارێک یان هەر زانیاریەک لە هەڵو بەسەرچوون ئاگادارمان بکەنەوە بە ژمارە
مۆبایل / ٤٥٤٨٠٩٨ ، یان ژمارە ئارێفۆنی / ٠٠٦٦٢٥٢٣٥٢٢ - یان

ئیمیل: Alikendi@yahoo.com

* مافی چاپکردنی پارێزراوە بۆ وەزارەتی رۆژنەبەری و لاوان و خاوەنی کتێبە

* ئەم کتێبە کتێبەکانی وەزارەتی رۆژنەبەری لەسەر ئەم سایەتە بخرێنە

www. Kurdchap. com

دەسپىك بۇ چاپى دووم

لە گەل پەرەسەندىن وپىشكە ووتىن و گەشە كردىن و بوورثانە وەى بەردەوام بە پىيى تىپەر بوونى قۇناخە يەك لە دواى يەكەكانى مرقاىەتى لە ھەموو بواردەكانى رامىيارى و نەتە وەىيى و نىشتەمانى و جووگرافى و زمان و ميژوو و كەلتووور داب و نەرىت و شووینەوارو شارستانىەت ، و بازىرگانى و پىشەسازى و كشتووكال و ..... ھى دىكە

ئەمەش پىداوېستى ژيان بە زانىيارى تەواو لەم بوارانەدا ھىيە ، لە پىناو ھەلسەنگاندن و شىكرەنە وەى رووداو بەسەرھاتەكان لە ھەموو بواردە جىاجىياكان و گوونجاندى لە گەل ئىستا دا ، ئەویش لە پىناو ھىنانە كايە وەى بارىكى لە بارەو گوونجاوتر بۇ خزمەتكردى مرقاىەتى ، بە دابىن كردن و سەقامگىر كردن و مسوگەر كردنى داد پەرەرى كۆمەلايەتى و دانان بە مافى مرقۇ و چارەسەر كردنى كىشە تەشەنە دارەكانى لەو بوارانەى كە لە سەرەو بە باسماں كردن ، بە تايبەتى لە بواردەكانى نەتە وەىيى و نىشتەمانى و زمان و ميژوو و ميژوووى جووگرافى و كەلتووور داب و نەرىت و شووینەوارو شارستانىەت و چارەسەر كردنى لە ريگەى دەست لەناو دەستدا و رازى بوون بە بەرامبەرەكە ، كە سەرچاوەى چارەسەرى ھەموو كىشەكانە ، بە دووركەوتنەو لە ھەرەشە لىك كردن و پەلاماردانى يەكترى و بە پىچەوانەشەو لە ريگەى گفتووگۆو دايلىك و دانى مافە زەوت كراوەكان لەلايەن دەسلەتداران .

جا من نامەوى بە درىژى بچمە ناو باسەكەم ، بەلكو پىشەكەيەكەى چاپى يەكەم و بەرگى يەكەمى ميژوونامەكە ، ئاماژەم بە ھەموو لايەنەكان كردووە بە شىووەيەكى لە بار لە بواردەكانى پەرەسەندىن و پىشكە ووتىن ، بە پىيى تىپەربوونى قۇناخەكان .

وادىارە ميژوونامەكە جىگای خۆى كردۆتەو لە دەرونى خوويندەواران و سەراكەوتنى بە پەلەى ٨٥ ٪ بە دەست ھىناو . بەلگەش بۆ ئەمە بەرگى يەكەمى ميژوونامەكە بە تىرازى ٤٥٠٠ دانەى لەلايەن وەزارەتى پەرەردەى حكومەتى ھەرىم لە باشوورى

كوردستان كېراۋەتەۋە و بۆتە سەرچاۋەيەكى سودا لىۋەرگرتن ۋەك سەرچاۋەيەك . كە بوۋە ھۆى ئەۋەى كە داۋاكارى زۆرى لە سەر بىت .

جا منىش بەۋ پەرى دلخۇشپەۋە مىژۋىيە نامەكەم ، لە چۈار بەرگدا دەخەمە بەردەستتان بە شىۋەيەكى تىرو تەسەل لە ھەموو بۈارەجياجياكان . بە ناۋىكى دىكە كە - ئىنسكلۇپىدىيە مىژۋىيە نامە - يە ۋەك بۈارەكانى رامىياري و نەتەۋەيى و نىشتامنى و جووگرافى و زمان و كەلتۈۋور مىژۋو شوۋىنەۋارو نابوورى و بازىرگانى و كۆمەلايەتى و رۆشەنىيىرى و زانىست و ئەدەب و گەردۈن و ياساۋ شەپرو ئاشتى و بە بەلگە نامەكان . ئافەرەت و روۋادەكانى تېرۋرستەكان و فرۆكەۋ پزىشك و .... ئەۋەى بتەۋى لە بەر دەستت دايە لە ناۋەرۆكى مىژۋىيە نامەكەدا .

كە بەرگى يەكەم لە ۱/۱/۰۰۱ دەست پىدەكات تا ۳۱/۱۲/۱۹۰۰ ، ھەروا بەرگى دوۋەم لە ۱/۱/۱۹۰۱ دەست پىدەكات تا ۱۳/۱۲/۱۹۵۹ ، بەرگى سىيەم لە ۱/۱/۱۹۵۹ دەست پىدەكات تا ۳۱/۱۲/۲۰۰۰ ، ھەروا بەرگى چۈارەم لە ۱/۱/۲۰۰۱ دەست پىدەكات تا ۳۱/۱۰/۲۰۰۷ .

لە ھەمان كات بە پىي پىۋىست وىنەكانىشى لەگەل دانراۋە لەگەل نەخشە جياجياكان بە پىي روۋادۈۋ بەسەرھات و ئەنجام دانى بەرۆژۈ مانگ و سال . بەلام بۇ ئەۋەى وىنەۋ نەخشەكان دوۋبارە نەبنەۋە دەتۈانرئىت لە جىگەى دىكە سەيىرى بىكەيت لە ناۋە روكى ئىنسكلۇپىدىيە مىژۋىيە نامەكەدا ، لە ھەمان كات نەم وىستۈۋە وىنەكان دوۋبارە بىنەۋە . ۋەك بەلگەيەكى راست و دروست و رىك و پىك .

لە كۆتايى ھىۋادارم خزمەتتىكى بچوۋكى كىتئىخانەى كوردى و خوۋىنەرى كوردم كىرەبىت لە كوردستان و وولاتانى دراۋسىي كوردستان و ھەرىم و ناۋچەۋ جىھان .

عەلى كەندى

دانەرى ئىنسكلۇپىدىيە مىژۋىيە نامە

۲۰۰۹ / ۱ / ۳۱

بەرەو چەندىن ئىنسكلۇپىدىيا كە ھەموو لايەنەكانى ژيان بگىرتەو

پارېزەر/ تارق جامباز

ئەم خەمخۇرىيە تاقە كەسىيە كە لايەن مامۇستا عەلى كەندى ئەنجامدراو ە شايانى سوپاس و پىزانىنە ، چونكە پشووئەكى فراوان و ماوئەئەكى زۇرو ئارامىيەكى ئەيووبىيانى گەرەكە ، لە بەر ئەوئەكى ئەم ئىنسكلۇپىدىيايە چەندىن ئىنسكلۇپىدىيا لە خۇدەگرئ .

لە وولاتاندا بۇ ھەر بوارىك لەم بوارانەدا دەزگايەك بە كۆمەلئ پىسپۇرو شارەزاو لىزان بە ماوئەئەكى دىيارىكراو بە مەرچئ ھەموو كاتىككىان بۇ جۇرىك لە جۇرەكانى ئىنسكلۇپىدىيا تەرخان دەكەن وەك - ئىنسكلۇپىدىياي زمان ، فۇلكۇر ، سىياسەتمەداران ، شاعىران ، رۇژنامەنووسان ، ... ەتد

ئەم ئىنسكلۇپىدىيانە لە كىتەبخانەكانە و لەسەر تۇرى مالىپەرەكان ەن و ھەرەختى يەككە وىستى لە چ بوارىك پىوئىستى پىئى ھەبئ ئەوا بە ئاسانى دەتوانى سوودى ئى وەرەگرئ ، بەلام بەداخەو لايەنى پەيوەندار لە كوردستان چ حكومەت و دەزگاكانى تايبەتمەند نەمزانيووە پلانىككىان بۇ ئەم بوارانە ھەبئ كە بەشيوەئەكى بابەتى و زانستى زانىارىيەكان لە لايەن خەمخۇرانەو بەووردى و قوولئ بنووسرىنەو و پىداچوونەوئەيان بۇ بكرى .

ئىنجا چاپ و بلاوېكرىنەو و جارئ خەرمان بەرەكەتى زمانى كوردى بەھەموو شىووە زارەكانى كۆنەكراونەتەو و تاكو لەبەرەست دابئ ، ئەوچا دەزانىن چ زمانىكى زەنگىن و رەنگىنمان ھەيە .

لە بەر ئەۋەدى زامان ناسنامە و گىيانى نەتەۋەدىيە ھەر نەتەۋەدىيەك بى ، بۆيە
ھەرچەندى بايەخ و گرنگى و بەھا بەزمانى كوردى و زمانى نەتەۋەكانى
دىكە كە لە كوردستان دەرژىن بدرى ھىشتا كەمە .

چونكە ھىندەى تر ھزرو رۇناكبرى و ووشىارى نەتەۋەدىيەتى پىگەيشتىن و
پىشكەۋەتنى بەخۇيەۋە دەبىنى و گەر خاك نىشتىمان و وولات بى ، ئەۋا زامان
گىيانەكەيەتى و ھەلگى ناسنامەى تايىبەمەندىيەتى لەنىۋو زمانانى جىھاندا
ھەيە .

ئەندامى پەرلەمانى كوردستان
باشۋورى كوردستان - ھەۋلىر
۲۰۰۹/۸/۱

کاریکی که‌لتووری مه‌زن

... ئەم کاره‌ی پیشه‌سازییه‌ی ووشه :

... ئەم کاره‌ی پیشه‌سازییه‌ی ووشه :

« ئێن سکۆپیدیایه - مێژوونا مه - » قه‌لایه‌کی
 که‌لتووری مێژووی مه‌زنه ،
 وه‌کو قه‌لایه‌کی شاری
 مێژوو - هه‌ولێر - ،
 هه‌رده‌م زیندوو .
 به‌نی ، کارگه‌ ووشه
 سازیه‌که‌ی مامۆستا عه‌لی
 که‌ندی ، مه‌زترین
 سه‌رمایه‌ی کوردو
 کوردستان و مێژوایه‌یه .
 له‌ لایه‌نی دەرشتن و
 زمانه‌وانییه‌وه ، خۆزگه
 باشتربوایه .

مومتاز حه‌یدره‌ی
 ۲۰۰۹/۷/۷

« ئێن سکۆپیدیایه -
 مێژوونا مه » قه‌لایه‌کی
 که‌لتووری مێژووی مه‌زنه ،
 وه‌کو قه‌لایه‌کی شاری
 مێژوو - هه‌ولێر - ،
 هه‌رده‌م زیندوو .
 به‌نی ، کارگه‌ ووشه
 سازیه‌که‌ی مامۆستا عه‌لی
 که‌ندی ، مه‌زترین
 سه‌رمایه‌ی کوردو
 کوردستان و مێژوایه‌یه .
 له‌ لایه‌نی دەرشتن و
 زمانه‌وانییه‌وه ، خۆزگه
 باشتربوایه .

مومتاز حه‌یدره‌ی

باشووری کوردستان - هه‌ولێر

۲۰۰۹/۷/۷

پىشەكى

لە يەككە لە ژمارەكانى گۇڧارى مىڭ چەند تىيىنىيەكم لە سەر چاپى يەكەمى كىيى - مىژۋى نامە - ى نووسەر - غەلى كەندى - نووسىپو، ديارە ئەمەش لە بايەخى بەرھەمەكەى كەم ناكاتەو، چونكە ئەگەر بزانم كىيىك لاوازە و كەم بايەخە كاتى خۇم و خويىنەرانى پى ناكورم و ھەر لە سەرى نانوسم، بەلام ديارە كىيىكەى نووسەر غەلى كەندى لەم جوړە نىيە، پاش ماوئەك غەلى كەندى بە تەلەفون پەيوەندى پيوو كىردم و باسى لەو كىرد كە مىژۋى نامەكەى كىردووە بە چوار بەرگ و دىيەوئىت بوى بەسەردا بچمەو و پىشەكى بۇ بنوسم .

منىش خۇشخالى خۇم پىشانداو كاتىكمان بۇيەكتر بينىن دانا، ئەو بو ئىوارەيەك سەردانى بارەگاي كۆمەلەى رۇشنىرى مىژۋى كوردستانى كىردو دىلخۇش بووم بەوئەى كە ھاورىيەكى نويم بۇ پەيدا بو، بەلام بينىم كە چوار بەرگەكە زۆر گەورەن و ژمارەى لاپەرەكانى زۆر، بۇيە داواى كاتىكى باشم كىرد بۇ ئەوئەى بتوانم پىداچوونەوئەى بۇ بكم، بەلام ديارە ئەوئەى بە پەلە بو بۇيە بىرماردا لە كاتىكى كەمتردا ئەركەكەم ئەنجام بدم، بەلام بە ھۆى سەرقالىم و كەمى كات و گەورەى بابەتەكە لە چوار بەرگدا نەمتوانى بە تەواوى بەسەر بابەتەكەدا بچمەو، بۇيە لەوانەيە ئەم بەرھەمە وەكو بەرھەمىكى تر لە ھەلەى چاپ و ھەندى جارىش ھەلەى زانىارىش بەدەرەنەيىت، بەلام لە ھەمان كات كارىكى مەزەنە بە ماندووبوونىكى زۆر ئەنجام دراو .

نووسەرئىكى دىلسۆزى وەك غەلى كەندى پىي ھەلساوە، كە پىويستە ھان بدريت و پىشتىگرى لى بكرى تاكو بەرھەمى زياتر پىشكەشى كىيىخانەى كوردى بكات، بە تاييەتى كە ھىشتا كىيىخانەى كوردى لە زۆر بواردا ھەژارەو، ئىستاش نەوئەى نوئەى كوردستانى ئىراقدا پتر ھەر زمانى كوردى دەزانن، بۇيە چاپكىردنى كىيى كوردىش لە ھەموو بوارەكاندا بەشدارىكىردنە لە بەرھەم پىشكىردنى رەوتى رۇشنىرى كوردى،

بۆيە داوا لە خوینەرەن و رەخنەگرانى كورد دەكەم كە بە بايەخەو سەيرى ئەم بەرەمە

بەن و بېخوینەو و لە سەرى بنووسن و لایەنە چاك و خراپەكانى بە ديار بخن ،
تاو كە گەر هەر كەم و كوریه كیشى هەبێت لە چاپەكانى تردا راست بكریتەو .
نووسەر كاریكى زۆر باشیش دەكات كە نووسینی خۆی پیش چاپ كردن بە خەلكانى
تر پیشان دەدات ، چونكە مەزۆ ناتوانیت هەموو هەلەكانى خۆی ببینی ، لە كۆتایشدا
هیوادارم كە عەلى كەندى ئەم توانا باشەى هەیهەتى لە بواری كۆكردنەو و ساغ
كردنەو بەلگەنامەى تايبەت بە مێژووى كورد و لێكۆلینەو مێژوویدا
بەكاربهێنیت . بەمەش بابەتەكانى نووسینی لە باشەو بەرەو باشتر دەچیت و هەر
نووسەرێكىش لە پرۆسەى نووسیندا بریتیه لە چەند قۇناخێك .

د . محەمەد عەبدوللا كاكا سوور

جیگى سەرۆكى كۆمەلەى رۆشنییری مێژوویى كوردستان و
سەر نووسەرى گۆڤارى مێژوو سەرۆكى بەشى مێژوویى
ئىواران / لـ كۆلیژی ئاداب لە زانكۆی سەلاحەدین

٢٥ / ٧ / ٢٠٠٩

پېشەكى

دوكتۇر مارق خەنزەدار

فەرھەنگى زىمان و ئەدەب و زانستى و ھونەر بەھەموو بابەتەكانىيەو، ھەرودھا ئەنسىكلۇپىدىياو رېبەرى ھەموو شتىك و بېبلىوگرافىيائى تايىبەتى و گشتى لەگەل گۇپان و پېشكەوتنى كۆمەل نرخیان گرانترى پېئويستىيان زىاتر دەبى. ئەگەر لەپۇرۇگارى ئەمپۇى تەكنۇلۇجىياو ئەنتەرنىت و مۇبایل بىرى كەسانىك بۇ ئەو بېچى سەرچاوەكانى فەرھەنگى زىمان و ئەنسىكلۇپىدىياو بېبلىوگرافىيا ئەو نرخیان نامىنى، يا كەس پېئويستى پى يان نابى بەھەلە چووە، چونكە ھىشتا ئەم نامارە تازە داھاتوانە بەسەرھات و كوردەو پاشماوہى مەدەنىيەتى چەندان ھەزار سالى زىانى ئادەمزادىان تۆمار نەكردووە لەمروقى نىاندرا تالەوہ تا ئادەمزادى سەردەم.

ئەمە ماوہىيىكى زۆرى دەوى، جگە لەوہى ئەم نامارانەش لەبەردەستى ھەموو كەسىك نىن، تەنیا خویندەوار كەلكيان لى وەردەگرى. ئەدى نەخویندەوار لەسەر رووى زەوى ژمارەيان چەندە! نەك تەنیا ئەمە، بەلكو بەتايىبەتى لەھەموو پۇژھەلاتى ناوہراست و كوردستان ژمارەى نەخویندەوار چەندە! ... لەبەر ئەوہى ئەو سەرچاوانەى باسەم لىوہەكردن لەناو كۆمەلى ئىمەى كوردەوارى بايەخىيان پى نەدراوہ، لەم لايەنەوہ نامەخانەى كوردى ھەژارە، لىرەدا پېئويستە ئەوہمان لەياد نەچىتەوہ يەكى لە مەرچە ھەرە گرنگەكان ئەگەر كۆمەلە خەلكىك خۇيان بە نەتەوہ (الأمة Nation) بزائن پېئويستە تۆمارى زىمان و ئەدەب و مىژۋ و جوگرافىياو كولتورى نەتەوہى يان ھەبى، ئەوہى ئەم ھەموو مەرچە كولتورىيانە دەپارىزى و پىكى دەخا ئەو كارەيە كە بەشىكە كەوتتە ئەستوى عەلى كەندى.

تاقىكردنەوہ لەناو كوردەوارى ئىمەدا لەم بابەتەوہ كەمە، ئەوہى كراوہ لەو پلەيەدا نىيە باوہرى تەواوى پى بىرى، چونكە دوو ھوى سەرەكى دوژمنى ئەم جۆرە كارە زانستىيانەن، يەكەمىيان ئىدۇلۇجىيەت و دووہمىيان سۆزى نەتەوہى (قەومى)، ئەم دياردانە ھەويىنى كارى داھىنانى ئەدەبى و ھونەرىن، بەلام پېئويستە زۆر دووربەن لە كارى لىكۆلىنەوہى زانستى، بەتايىبەتى فەرھەنگو ئەنسىكلۇپىدىيا. لەناو مىللەتانى كەم پېشكەوتوودا شويىنەوارى ئەم دوو رەوشتە سايكۇلۇجى و كۆمەلەيەتە تا پلەيىك دەمىنى.

عەلى كەندى خۇي لەم كارە قورس و پېر ھەۋەس و بە كەلكە داۋە، بۇ ئەۋەدى ئەم لايەنەى نامەخانەى كوردى ھەندى دەۋلەمەند بكا. بەناۋى پېز لىئانەۋە پېي خۇش بوو دوو قسەى بۇ بكام، منىش بەناۋى پېز لىئانەۋە پېيۋىستە داۋاكارىيەكەى بېئىنمە دى.

ئەم كارەى دانەر بەبى سەرچاۋە نەگەىشتۇتە ئەنجام. ئەم سەرچاۋانەش دەكرىن بە دوو بەشەۋە، سەرچاۋەى پۇژئاۋايى و پۇژھەلاتى. ئەۋانەى پۇژئاۋا مەرچى راستى و بابەتيان تىدا ھەيە، بەلام سەرچاۋە پۇژھەلاتىيەكان، بەتايىبەتى كوردىيەكان ھەندى جار جىيى متمانە نىن، چونكە ئىدىيۇلۇجىيەت و سۆزى نەتەۋەيى تىيائىندا كارى خۇيان كردوۋە، لەو كاتەى ئەو جۆرە فىكىرو سۆزە پېيۋىستە لەكارى لەم بابەتەۋە دوور بگەۋنەۋە، ھەر چۆنى بى ئەگەر شىۋازى ئىدىيۇلۇجى و عاتىفى لەھەندى جىگە لەم كارە گرنگەدا بەرچاۋ بگەۋى دەگەرپىتەۋە بۇ سەرچاۋە پۇژھەلاتىيەكان بەتايىبەتى كوردىيەكان، ھەرۋەھا ئەم دىاردەيە ھەندى جار لەسەرچاۋە ئەۋروپايىيەكانىش دەكەۋنەبەرچاۋ، بەۋەى ئەو كىتپانەى لەزمانانى ئەۋروپايىيەۋە ۋەرگىرپىرداۋنەتە سەر زمانى كوردى لەھەندى شوپن ئەمانەتى زانستىيان تىدا وون بوۋە يا بەشىۋەيىك دەسكارى كراۋن.

ھەر چۆنى بى پۇشنىرى كورد عەلى كەندى كارىكى گەۋرەى كردوۋە، ئەمە تەنيا لە كىتپى "مىژوۋنامە"دا ئاكەۋىتە پو، بەلكو لەپىش ئەۋە ھەندى كارى دىكەى لەم بابەتەۋە بەرھەمى ئەو كۆششە بوۋە باۋوكراۋەتەۋە. ھەرۋەھا لەكارەكەى دا بەردەۋامە بۇ بەرھەمەننەى فەرھەنگو ئەنسىكلۇپىدىيى بەكەلكى دىكە.

لەم مەيدانە گرنگەى كولتورى ھەموو نەتەۋەيىك عەلى كەندىش دەيىتە سەربازى ئەناسراۋى ئەو جۆرە كارە زانستىيانە. ئەمانە نەك تەنيا لاي ئىمە، بەلكو لەھەموو گىتى دا سوود بەخوئىندەۋارو پۇشنىريان دەگەيەنن، كەچى نوۋوسىنەكانىيان دەبن بەسەرچاۋەى بنچىنەيى بۇ ھەموو جۆرە بەرھەمىك، بەلام ناۋيان ناچىتە ناۋ بىبلىۋگرافىيى ئەو كىتپانەى خاۋەننە سوود لەكارە فەرھەنگىيەكانىيان ۋەردەگرن.

دەسخۇشى لەبەرپىز عەلى كەندى دەكەم، ھىوام وايە لەسەر كارەكەى بەردەۋام بى، ھەمىشە ئەۋەى كردوۋىيەتى بەكەمى بزانى بۇ ئەۋەى زىيادى بكا.

ھەۋلىر : مەلپەندى ۋوۋناكى

۴ مایىسى ۲۰۰۷

دەسلەپكى بۇ چاچى يەكەم

خوۋېنەرى بەرپىز :- ئەۋەدى دەيخەمە بەر دەستتان كارىكى مۇشۇۋىيى گىرنگە لە مۇشۇۋىيى روۋدوۋەكانى كوردو كوردستان و ولاتانى جيهان لە ۰۰۰۱/۱/۱ زاینى تاكو ۲۰۰۶/۶/۱ بەپىي قۇناخە تىپەر بوۋەكانى پەرەسەندەن و پىشكەۋوتەن گەشەكردەن لە ھەموو بوۋە جىاجىياكانى نەتەۋەيى و نىشتمانى و رامىياري و ئابوۋرى و سەربازى و زمان و مۇشۇۋىيى كەلتوۋرو داب و نەرىت و شوۋېنەۋارو شارستانىيەت.

لەسەرەتاي سەرھەلەدانى مۇۋە و مۇۋقايەتى بەرەو دامەزاندنى كەسايەتى تاك و خىزان و بىنەمالەو كۆمەلگاۋ نىشتمان و نەتەۋەو زمان و مۇشۇۋىيى داب و نەرىت و كەلتوۋرو شوۋېنەۋارو بەرەو شارستانىيەت، بەپىي قۇناخە يەك لە دواي يەكەكان ، كە ھەر ھەموۋى لە ئەنجامى كىشەو مىلمانىيى بەردەوام بوۋە چ لە مىلمانىيى مۇۋە لەگەل سىروۋشت و سەلماندى بوۋنى خۇيى و چ لە مىلمانىيى ناو خۇدى مۇۋقايەتى . لەپىناۋ پىك ھىنانى يەكەم :- نىشتمان و، دوۋەم :- نەتەۋەو دوۋايى بە چەسپاندنى سىۋوۋو دەسەلات و دەۋلەت و بەرەو دام و دەرگاكان .

كە كوردىش نەتەۋەيەك بوۋە لەپىشەۋەدى بەر لە نەتەۋەكانى دىكەي سەر زەۋى لەناۋ ئەو كىشەو مىلمانىيەدا خۇلايەتەۋە ، كورد بەر لە ۲۸۶۵ سال خاۋەنى ۲۷ وويلايەتى خۇيى بوۋە ۲۷ سەرۋك و شانشىن دەسەلاتدارىيەتى نىشتمان و گەلەكەيان كوردوۋەو بەردەوام بوۋە لە پاراستنى دەسەلاتەكەيان ، كە پايتەختەكەيان ھەمەدانى رۇژھەلاتى كوردستان بوۋە، خاكى كوردستان و گەلەكەي سەرچاۋەدى يەكەمى بە دەست ھىنانى بارى پىشەسازى و كشتوۋكال و بىناسازى و بازىرگانى بوۋەو سەرچاۋەدى پەرەسەندەن و

پېشكە ووتن و گەشە كەردنى گەلانى دىكە بوونە . بە تايبەتى سۆمەرى و بابلى و
 ھەروا، ... ھەتا لە بوواری نووسىن بە ھەموو بوواریكانى كە بەر لەو مېژووى
 سەر ھەو لەسەر خاكي كوردستان گەلەكەى نووسىن و خوويندىنى بە دەست
 ھيئاو . لە بەرئەوى مېژوو و جووگرافيا جەستەيەكى زىندووى ھاوبەشن لە
 دوو رىگای ھاوسەنگ بە سەلماندىنى بوونى يەكيان بۆ ئەو دىكە بە پېچەوانەش
 راستە .

جا ھەر كاریكى سەربازى ياخوود نەتەوھى . ياخوود جووگرافى و
 ئابوورى ، كە رۆلى بنەپەتى خۆى ھەبوو ھەيە لە كاردانەوى لەسەر
 لایەنەكەى دىكە بە ھۆى دابەش بوونى كۆمەلگای مرقاىەتى بە دوو بەشى دژ
 بەيەكتەر لەسەرەتای سەرھەلدانى مرقۆ و كۆتايى نايەت تا كووتايى مرقۆ
 ئەویش بە نەمانى ژيان لەسەر زەویدا .

زانستەكانى مېژوو سرووشت و كۆمەلایەتى ئەوھيان سەلماندوو كە مېژوو
 گەنجینەكە و باش و خراپ دەچیتە ناو لاپەرەكانى ... مېژووى پەرەسەندنى
 قۇناخە يەك لە دووای يەكەكانى مرقاىەتى لە كردارە نالەبارو لەبارەكان ... لە
 نىوان چەوسانەو و چەوسىنەرەو ... لە داگیرکردن و لە رزگار كردن ... لە
 سەرکەووتن و لە ژێرکەووتن و بەزاندن ... لەئاوھدان كردنەو و لە وێرانکردن
 ... لە دەوڵەمەند بوون و لە بەھەژار كردن ... لە بوون و لە مردن ... لە
 سەرھەلدان و لە تووانەو ... لە قەدەخەکردن و لە ماوھدان ... لە
 دادپەرەو وەرى و لە ستەمدیدەيى ... لە دزین و تالانکردن و لە یارمەتیدان و
 پێدان و داين كردن ... لە راست گۆيى و لە ناراستى و فرت و فيل ... لەخۆشى و
 لە كارەسات ... لە داگیرکردن و لە ئازادکردندا .

ئەمانە ھەرھەمووى بەكارى مېژووى دەچیتە ژوورەكانى تۆمارکردن ھەر
 يەكەو لە لاپەرەكانى خۆى بەجیاو ، ھەر يەكیش لەووانە بەيەكەو
 بەستراو و نەتەو و ھيژيش نىە بتوانى يەك دێر لە دێرە تۆماركراوەكانى
 مېژووى تۆمار كراو بشيويى ، چونكە بە ملیونەھا لاپەرە خۆى تۆمار

كردوۋو بى ئوۋى كىردارى كارەكە ھەستى پى بىكات لە بەرامبەرىدا .
 بەلام لە دواى خۇتۇمار كىردنەكانى وردە وردە خۇى دەرەخات و راست و
 چەۋتەكان و باش و خراپەكان بە رووى كىردارى كارەكە دا دەداتەۋە بەپىي
 قۇناخە يەك لەدواى يەكەكاندا .

خوۋىنەرى بەپىز :- چى سرووشىت و چى مروۋ ، دوو جەمسەرى بەيەكەۋە
 بەستراۋن لەخەبات و ھاۋبەشى بەيەكەۋە ژيان و يەكيان بەبى ئوۋىدىكەيان
 بەمردوۋ دەمىنىتەۋە ، لەھەمان كات دژ بە يەكتىن لەپىناۋ خىزمەتكردى يەكتى
 لە ناۋ ھەريەكيان ، بە مانايەكى دىكە ، كۆمەلگاي مروۋايەتى خۇى لە خۇيدا
 كىشەۋ مەلمانىيە لە دوو جەمسەردا ، ھەروا لەناۋ سرووشىتىشدا ... بەپىي
 ياساكانى كۆمەل و سرووشىت ۋەك ياساكانى (ۋىدە و صراع الاضداد - نفي
 نفي - كميە و نوعية - الشكل والمحتوى - الصدفة والضرورة).

جا لە بەرئەۋە بەپىي پەرەسەندى تەمەن ، پەيتا پەيتا ساتەكان و كاتەكان و
 رۇژەكان و چاخەكان ، سەركرەكان دىن و دەرۋن و رادەبوۋن ... چۈنكە ھەر
 كارىك گەر سەرەتاي ھەبىيت كۇتايى ھەيەۋ بەپىچەۋانەش زۇر راستە ... لەبەر
 بوۋنى كىشەۋ مەلمانى و تەنگ و چەلەمەي نىۋان ئايىن و زانىست لەناۋچەۋ
 ھەرىم و جىھان ، لە پىناۋ سەرەكەۋوتنى يەكيان بەرامبەر ئوۋىدىكەيان و
 لەناۋبىردى يەكيان بەرامبەر ئوۋىدىكەيان بەردەۋامە .

ئوۋى من بىرى لىدەكەمەۋوۋو كىردوۋمەتەۋە . ھىچ شىك كۇتايى نىەۋ
 مالانايەيەۋ ھەردەم لە گۇپىندايە بۇ گۇپىنىكى دىكە ، گەر وونىش بىت لە
 قۇناخىك بۇ قۇناخىكى دىكە .

ۋاتە مىژۋو خول دەخۋاتەۋوۋو ژيانىش بەردەۋامەۋ بەردەۋام دەبى ، گەر
 قەدرى لىك ترازانى گۇى زەۋى لەگەل كۆمەلەي رۇژەكانى دىكەۋ بە بوۋنى
 بەزىيانىكى خولۋى و بەرەۋ ئەستىرەيەكى دىكەۋ بەھىزتر ، ئەۋكات ژيان لە
 سەر ئەۋ زەۋىە كۇتايى دىت لە سەر ئەم ھەسارەيەدا .

دلىناشم لەۋوۋى كە ژيان لە سەر ئەستىرەيە دىكە لە گەردوۋن دا ھەيە ۋەك

ئىستاي ئىمە و ھەمان بارو دۇخ دەگرىتە خۇ، بەلام لە شىووە و شىووازىكى دىكە ، بە ھەمان ياساكانى كە لە سەرەوە باسەم كەردووە . كە ئەو پىنج ياسايە بەندە بە پەرەسەندنى كۆمەلەيتى و سرووشت ... سەرچەم رۆژەكانى ھەفتە و مانگ و سال پەن لە رووداو كارەساتى پەر لە خۇشى و ناخۇشى و فرمىسك رشتەن و پىكەنەن لە ھەموو بووارو لايەنە جۇراو جۆرەكانى ژيان چ بە نەخشىنارو چ بەخۇپسكىەو.

خووينەرى بەرپەز: - بەر پابوونى رووداوەكان چ ناخۇش و جەرگەربن ياخوود . رووداوى موژدەبەخش و دلخۆشكەر بن ... لاپەرەكانى مېژوو بەدەست پاكى و بەئەمانەتەو لە لاپەرەكانى رۆژنامەى ژيانى خۇى تۆماريان دەكات ، گەر تۆو ھەر كەسىكى دىكە و لايەنىك و ھىزىك و بنەمالەيكە بەرگرى لە خۇى بكات ... چونكە مېژوو لە گەل پەرەسەندنى ژيان بەردەووامە ، مەوژ مېژوو دورست دەكات بەپىچەوانەش راستە ، بى ئەوەى ھەستى پى بكات و مردنى بو نىە ، تەنیا مەوژ و ئاژەل و گيان لەبەرەو داروودرەخت و شاخ و داخ نەبىت . كە بوون و مردنى تيا بەردەوامە ھەر يەكەو بەپى بارودۇخى تەمەن .

كارووانى پەرەسەندەن و پىشكەووتنى مەوفايەتى لە قۇناخە جياجياكاندا ، كە نەتەو سەرەلدەدەن و دەتووينەو ، چياو شاخ و دۆل تەخت دەبن و چياو دۆل و شاخى دىكە سەرەلدەدەن ، دەريا لەجىگەى خۇى وون دەبى و لەجىگەى دىكە سەرەلدەدەن ، ھەروا بەرامبەر بە سرووشت و گەردوون و مەوژ و كەش و ھەواو ئەستىرەكان ، كە ھەر ھەمووى بە ياساكانى سەرەو بەستراو تەو ، لە ھەمان كات مېژووش لەناو ئەو ياسايانە لەكارەكانى خۇى بەردەوام دەبى ، لە بە ئەنجام گەيانەندى كارى فەرمانبەريەتى خۇى لەكات وساتەكان و كارى ئەمەوژى ناخاتە رۆژى دوواتر لە ھەموو بووارە جياجياكاندا .

جا بە ھەر حال ئەمەوژ بەچارى خۇمان دەبينىن ، كە باروودۇخى ناوچەو ھەريمە جياجياكان و وولاتانى جياھان بەقۇناخىكا تىپدەرپىت كە لەژىر دەستى

سەرەك كۆمارو شانشىن ۋە مىرو سەرەك پارتو گروپو ۋە رىكخراۋى نەتەۋەيى و
 نىشتىمانى و ئىسلامى و كۆمەلەيتى و ئابوورى و بنەمالە بەبوونى داد
 پەرۋەرى و نەبوونى دەكەۋونە بەر دەستى سزاي گەل بەپىي تۆماركراۋەكانى
 مىژۋو بۇ دادگاىكردىيان لەدزىنى سامانە ھەمەجۆرەكانى گەل و نىشتىمان ، لە
 ھەموو بوۋارە جىياجىياكان و ھەنگاۋوننان بەرەو چەسپاندنى دادپەرۋەرى
 بەرىنمايەكانى مىژۋو، بەرامالينى بىروو بۆچوونى چەۋوتى خۆپەرستى و
 خۆۋىستى و فەسادو دزى و گەندەلى، بەھىنانەكايەۋەى دادپەرۋەرى لەكارو
 ژيان و لەئەرك و مافدا...!!

بۇ مىژۋو دەلىم توركو فارس و عەرەب ، لە ھەموو كات و ساتىكدا دوۋژمنى
 يەكتەر بوونە بەپىي رووداۋەكانى مىژۋو . لە ھەموو بوۋارە جىياجىياكان،.. تەنيا
 لەسەر چاسەرەنەكردن و پىشپىل كەردنى مافى كورد، ھاۋوخەبات و ھاۋوبەش و
 ھاۋوخەمى يەكتەر بوونە ، . بەتايىبەتى لە دۋاي دروست كەردنى سنوورى
 جووگرافى ۋولتەكانيان لەسەر خاكى گەلانى ھەرىمەكە بەتايىبەتى لە سەر خاكى
 كوردستان...!.

سەر كەردايەتى كوردىش بگرە لە سەرەتاي بوونى دەسەلاتيان لەسەر تىرەو
 ھۆزو ئىمارت و بنەمالە پارتو رىكخراۋ لە ھەموو بوۋارە جىياجىياكان دژى
 يەكتەر بوونە و مىژۋو بوونى گەل و نىشتىمانيان پىر كەردۆتەۋە لە شەپرى
 خۆكوۋژى و كىشەۋ مەملانى، لە ئاسانكارى كەردن بۇ دوۋژمىنانى گەل و
 نىشتىمان، تەنيا لە سەر دەسەلات و سامان كۆك بوونە ، كە ئەمەش دوو ھۆكارى
 سەرەكى بنەپەرتى بوونە لە نەگەيشتىنى كورد بە ۋولتەيىكى سنووردارى قەۋارە
 سەر بەخۆ . ۋەك ۋولتەتانى دىكەى جىيان، كە كورد لەكىشۋەرى ئاسيا لەنەتەۋە
 يەكەمەكانى ئەۋ كىشۋەرە بوونە دۋا نەتەۋەش بوونە لە بەدەستەھىنانى
 ۋولتەيىكى سەر بەخۇدا...!!!..

جا ھىوۋادارم لەناۋەرۋكى پىشەكەكەم گەيشتىن ، كە ئەۋەى لەتۋوانامدا
 ھەبوۋە دەستىم كەۋتۋە لە مىژۋوى رووداۋەكانى كوردو كوردستان و

داگیرکەرانی کوردستان و ناووخۆی کوردستان و گەلانی جیهانم کۆکردۆتەووە بەرۆژو مانگ و ساڵ لەو کتێبە تۆمارم کردووە بەدەنیایێهەو .

دەنیاشم لەووەی کە میژوووەکان لە ۹۹٪ راستن بەپێی میژووی سەرچاوێ کوردیەکان و عەرەبیەکان و بە تاییبەتی بیانیەکان ، وەك لە کۆتایی کتێبە کە سەرچاوێکان هەمووی تۆمار کراوە ... لە هەمان کات بەشیوووەیەکی رێک و دورست لە زنجیرەییەکی یەك لە دووای یەك و ساڵ بە ساڵ بەپێی دەست کەووتن و برووا پی بوون تۆمارکراون .

خوێنەری بەرپز: - لە کۆتاییدا هیوادارم خزمەتیکی بچوکی میژووی گەل و نیشتمانە کەم و سەرچەم میژووی گەلانی دیکە جیهان و مەوقایەتیم کردبێ ، بە دەوڵەمەند کردنی کتێبخانە ی کوردی ، هیوادارم کە ئەم کتێبە ببێتە ھۆکاریکی زیاتر دەوڵەمەند کردن و پەرەپێدان بە پەرتوو کخانە ی کوردی و بیانی . بە تاییبەتی وولاتانی دراووسیایی داگیرکەری کورد و خاکی کوردستان ، بە تیگەیشتنیان لە راستیەکان و ھەلە ی رابردوویان و گەرانی و بە گرتنە بەری بنەماکانی ژيانی بەیە کەوێ سەردەمیانە لە ھەموو بوارە جیا جیاکانی خۆیی و بوونی دراووسیەتی بڕایانە ...

ھیوادارم کە یارمەتی دەرم بن لە ھەر رەخنە یەك یاخود کەموو کووریە کە لە ناوەرۆکی کتێبە کەم بەدی دەکری ، تا بە ھاوکاری و یارمەتی ئێووەی بەرپز راستبەکرێتەو ، بۆ زیاتر پووختکردنی ، کە مایە ی خوشحالی و دەستخۆشییە ... ئەویش بە پەيووەندی کردن بە ژمارە مۆبایلی ۰۹۸ ۰۶۶ ۰۶۶ (۰۶۶ ۰۲۵ ۳۳ ۵۲۲) .. یاخود ئاریافۆنی ژمارە ۰۶۶ ۰۲۵ ۳۳ ۵۲۲) .. لە گەل ریزم بۆ ھەلگری ئەم میژوونامە یە .

عەلى كەندى

باشووری کوردستان - ھەولێر

۲۰۰۳/۳/۱

گهر میژووی کورد ۷۰۰ سال بهر له میژووی زایینی بوو بیت داخو جوولانه‌وه و خه‌بات و هه‌وله‌کانی بوونی کورد ده‌بی چهن‌دین سال بهر له و میژوودش بوو بیت ، که توانای گوونجان و له باری که‌ش و باری دروستکرای بۆ په‌خسابی ، تا تووانیویه‌تی ئه‌و میژووه به‌چه‌سپاوی سه‌قامگیر بکات و لاپه‌ره‌ی تو‌ماره‌کانی میژووی پرکردیته‌وه له‌ناه‌چه‌که‌دا .

گهر کورد خاوه‌نی ده‌سه‌لاتیکی ئیمپراتۆریه‌تی چه‌ند سه‌ده‌یه‌کی بهر له میژووی زایینی هه‌بووبی ، ده‌بی چهن‌دین سه‌ده‌ خاوه‌نی ده‌سه‌لاتی ناوچه‌یی و ئیماره‌تی و که‌سایه‌تی بووبی له‌سه‌ر خاکی کوردستان ... هه‌ر وه‌ک پینووسه‌کانی پۆژه‌ه‌لاتناس و جووگرافیناس و میژووناس و زمانناس ، پێیان له‌سه‌ر چه‌ندین لایه‌نی بواری بوونی هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک و تیره‌و هۆزو بنه‌ماله‌یه‌ک به‌راورد و توێژینه‌وه‌ی له‌سه‌ر لاپه‌ره‌ی نووسینه‌کانیان تو‌مار کراوه ، بهر له‌ میژووی زاین و دوا‌ی زاینیش . چه‌ندین لایه‌نی راستی و بیگومانی تیا مسوگهر کراوه سه‌ره‌رای وون بوونی هه‌ندی له‌ ورده‌کاری راست کردنه‌وه له‌هه‌موو بواره جیا‌جیا‌کاندا .

بگه‌ر له‌ تو‌فانه‌که‌ی نوح پیغه‌مبه‌ر به‌دو‌واوه ، به‌سه‌دا به‌لگه‌هه‌ن که‌ بوونی سه‌ره‌تاییه‌کانی بوونی زمان و میژووی کورد ده‌سه‌لمینن . که‌ ده‌گه‌رپه‌ته‌وه‌ بۆ ۷۰۰۰ سال زیاتر به‌ر له‌ ئیستا ... به‌لگه‌ش شووینه‌وارو ناوه‌کانیان له‌سه‌ره‌تای بوونیان تاکوو ئیستا ، وه‌ک ئه‌شکه‌ووتی شانده‌رو ئه‌شکه‌ووتی هه‌زار می‌رد ، که‌ به‌کو‌ترین شووینه‌وار داده‌نری‌ت له‌ کیشووه‌ری ئاسیادا ... واته‌ بوونی ووشه‌ی زمانی کوردی له‌ که‌چه‌که‌ی نوح پیغه‌مبه‌ر ده‌رده‌که‌وویت که‌ ، ناوی شه‌ونم بووه (شه‌ونم یانی خوناو ... خوناو مانای ئه‌و دلۆپه‌ ئاوانه‌ و ته‌راتیانه‌ی له‌ به‌یانیا‌نی سه‌ره‌تای به‌هارو مانگی به‌هار له‌سه‌ر گژوو گیا ده‌که‌وون له‌سه‌ر زه‌ویدا ، .

به‌لام من وه‌ک نووسه‌رو پۆژنامه‌نووس نامه‌وێ له‌ هیله‌ راستیه‌که‌ لابه‌دم و خو‌وینه‌ران هه‌ست به‌وه‌ بکه‌ن ، که‌ من مرو‌قیکی کوردی شو‌قینیم . یاخوود به‌رچاو ته‌نگم . که‌ ۱۰۰٪ به‌ پیچه‌وانه‌م ... ، به‌لام مافی خو‌مه‌ له‌ چو‌نیه‌تی بوونی نه‌ته‌وه‌که‌م بگه‌م له‌هه‌موو بوارو لایه‌نه‌ جیا‌جیا‌کاندا ، بگه‌ر له‌ زمان و میژو و داب و نه‌ری‌ت و که‌لتوو‌رو که‌له‌پوو‌رو شو‌وینه‌وارو پیشه‌سازی و کشتووکال و بازرگانی ... هه‌روا .

به‌ویژدانی خو‌م و هه‌ستی نه‌ته‌وا‌یه‌تیم و تو‌ویژینه‌وه‌م و شی‌کردنه‌وه‌م له‌

بىۋارىكانى بىۋارى سەرتەتائى مۇقايەتى و ، لە سەرتەتائى پىكەتەكانى ، بىگرە لە بىنەمائى تەكۋىكۆمەل و تىرەو ھۆزۈ نەتەۋەگەل ... ئائىم كورد يەكەم پىكەتەتە نەتەۋەيى بىۋە لە سەرتەرتەي زەۋىدا ، بەلام گەرىكەم نەتەۋەش نەبىۋىتە دوۋەم نەتەۋە بىۋە لە ھەموو كىشۋەرتە ئاسىيا و ھىندىستان و خاكە پىدانى مۇقايەتى و مۇقايەتى بىۋە لە ھەموو بىۋارىكاندا .

لە بىرئەۋەي داپشتىنى زمان بە چەندىن سەدەدا تىدەپەپرى تەكۋە ئەو زمانە جىگەي داپشتىنى لە يەكتەرتە ناسىن و لە يەكتەرتە گەشتىن دىنۋىتەي ، ھەروا مىژۋو و داب و نەرىت و كەلتۋو شۋىتەۋاردا .

بۇ نىۋەنە چاندن و دوۋرىنەۋە ، ھەروا بۇلەينى دىكەش . ئازەلدارى و دۋزىنەۋەي مەپو مالات و ۋىلاخ و پەشەۋىلاخ ، ئەمانە ھەموو مەۋەي زۆرى بى ھەرتەمەي و ۋىستە ، كە لە سەرتەتەۋە لە خاكى كوردستان سەرىان ھەلداۋەۋە پەرى سەندۋەۋە و بەرەۋە ناۋچەۋە ھەرىم و جىھان پەرت و بىلۋى لە پىگەي بازىرگانى كوردن پى كراۋە بەرەۋە جىھاندا .

بۇ پاستى ئەم مەبەستەش ، ئەم پەرتۋەكە ساكارە چەندىن بەلگەۋە پاستى لە لايەنەكان دەرەختە لە مەۋەي ۱/۱/۰۰۰ تەكۋە تەۋاۋ بىۋارى ئەم مىژۋونامەيە ... بەر لەۋەش ھەلدان باشە بۇ گەشتىن بە بىۋارى تەۋاۋ پاستەقىنە ، لە داھاتۋە ۋەك گەشتىن بە مىژۋوى ئىبراھىم خەلىل ، باۋكى پىغەمبەران .

ھەروا گەشتىن بە مىژۋوى پاستەقىنەي پىغەمبەر زەردەشت و پەرتۋەكە پىرۋەكەي - ئاقىستە - و بەدەيا كارو كوردارو توۋىژىنەۋەي دىكە ، لە بارەي كورد و پوداۋە پىر لە مەركەسات و كارەسات و دەرەدەر بىۋارى پەرت و بىلۋە پىكرەدى ، كە خۇي لە خۇيدا سەرتەۋەي ئاۋرپىدانەۋەيە لە ھەموو بىۋارى جىجىياكان بەتەبەتەي چ لە بىۋارى پەيۋەندى ناۋ خۇدى نەتەۋەي كورد لە ناۋ خۇيداۋ ، چ لە پەيۋەندى دەرەۋەي لەگەل نەتەۋەكانى دىكە لە شەپو ئاشتى و گەتگۋۋ پىكەۋوتن و پەيمان و سەركەۋوتن و ھەلاتن و شۇپش و دىركەۋوتنەۋە لىۋى و دۇزەيتەي و مەلمانىۋى و مەكەچى و بەرگىدا .

نەۋەنەي رابردوۋشمان لە ھەموو بىۋارىكانى ئەو بابەتە دەرەۋوتنە لە داھاتۋى ئەو سەدو شەش سالى كە لە ۱۹۰۰ تەكۋە ۲۰۰۶ ، كە كورد خاۋەنى دەسلەتەي ئىماراتى نىمچە ھىكۋەتەي سەرتەۋە بىۋە ، بىگرە لە سالى ۱۹۰۰ تەكۋە سالى ۱۹۰۶ ، بە دىيان ئىمارەتەي ھەبىۋە ، ۋەك ئىماراتى مەرىۋان لە

باكوورى كوردستان له ناوچهكانى دياربهكرو ئەرزه پۆم و بادىنان و ئەرده لان و سنجاردا ، له سالى ۱۱۰۰ تاكوو سالى ۱۲۰۷ چه ندين ئيمارهت هه بوونه ، له وانه ئيمارهتى شاهه رامين ، كه ئه مانه راستيهكى چه ندين لايه نه ن. له سه ر خاكى كوردستاندا .

به لام من پينووسى نووسه رو رووناكپرو پۆشنپرو پۆژنامه نووسان ده كه مه ده رخستنى راستيه كان ، به بى دوو دلى . له هه موو بواره جيا جيا كاندا ، به تايبه تى له دوو بوارى بنچه يى نه ته وه يى و نيشتمانپه كه كوردو كوردستانه له كيشووه رى ئاسيا و جيهاندا .

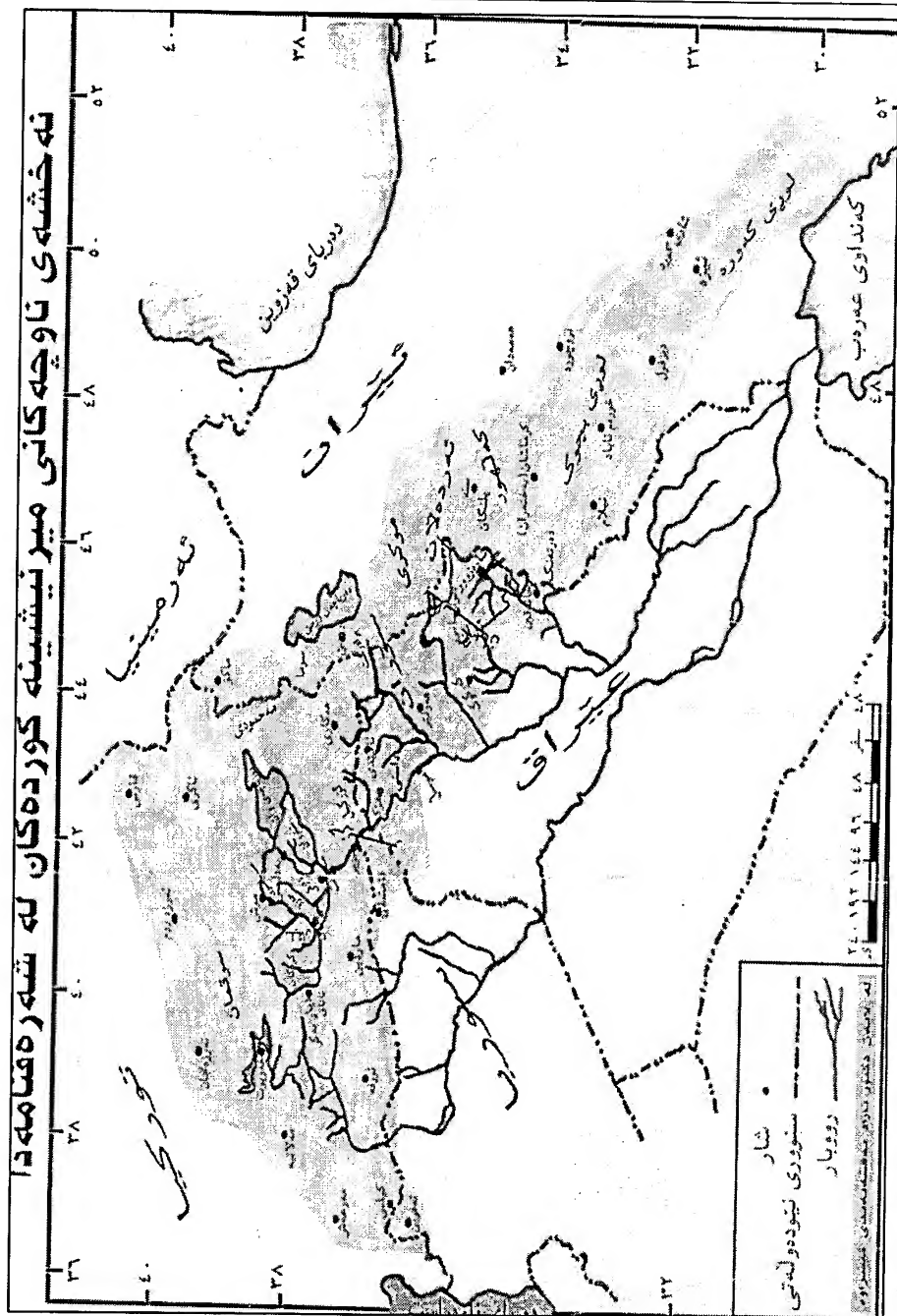
له به رئه وه ي سه رده م سه رده مى نه ك به رگريه ، به لكوو سه رده مى شالو و برده نه له سه ر راستى و ده رخستنى راستيه كان ، له هه موو بواره كان چ له سه رده تاي بوونى كوردو په يووه ندى ناوخۆى كوردو چ له گه ل ده ره وه ي هه تا له لايه نى ئايىنى ، كه سه رچاوه يه كى به مپزه له ده رخستنى راستيه كان و شيكرده وه ي ، ياخوود به راوورد له نيوان ئايه نه كان ، به تايبه تى له نيوان ئايىنى زه رده شتى و جووله كه و مه سيحى و ئيسلامدا .

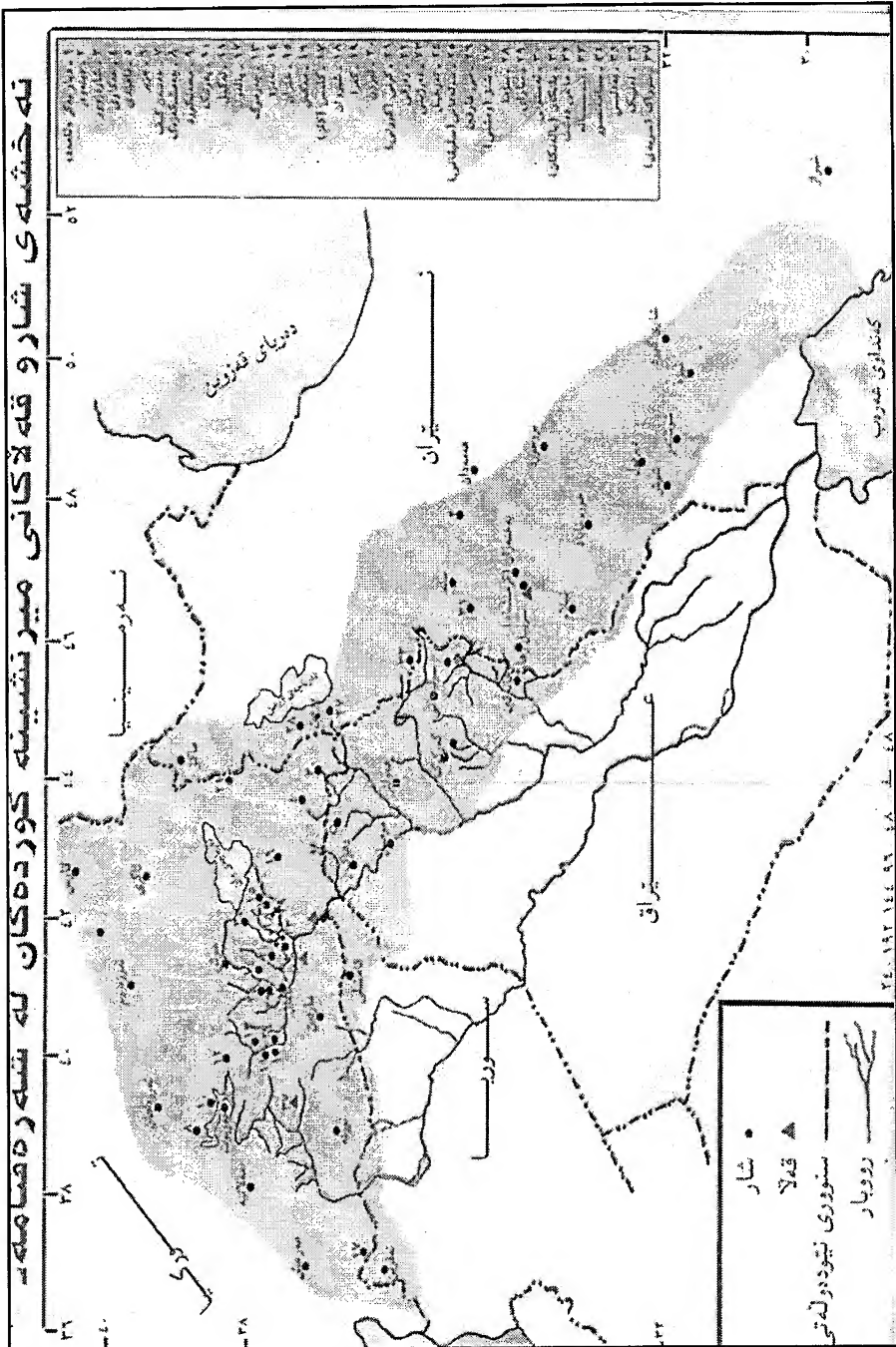
هيوادارم ئه و چه ند دي ره ي سه ره وه جيگه ي گرنگى پيدان بيت ، له به ر ئه وه ي من ماوه ي سه ده يه ك و چه ند سالىك ده كه مه نموونه له ده ركه ووتنى راستى و چه وت ، له هه موو بواره كان چ له په يووه ندى نيووده ووله تى به تايبه تى وولاتانى پۆژئا ، واته وولاتانى هاوپه يمان و گه لانى ژيړده سته وه ، وولاتانى جيهانى سييه مو . وولاتانى تازه پيگه يشتوو ، له بواره كانى راميارى و ئابوورى و سه ربازى و چۆنيه تى ده سه لات له جيهانگه رى و مافى مروفو و مافى چاره نووسى گه لان و ديموكراسى و ژيان له سه ر گو ي زه ويدا .

عەلى كەندى

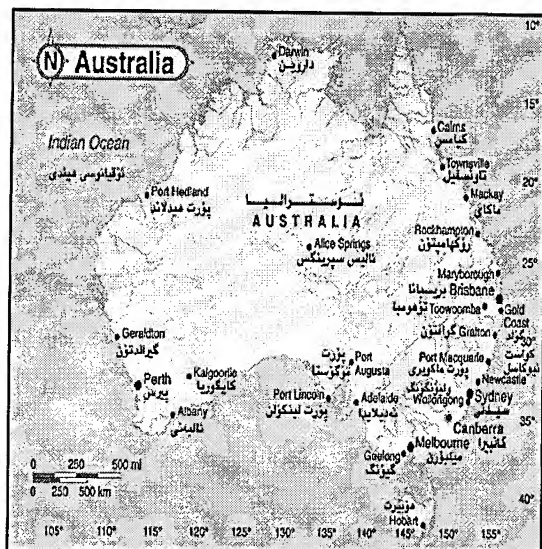
۲۰۰۴ / ۹ / ۱۰

1901 ✍

1901/1/1 ئۇستراتالیا تۋانى
سەرپەخۇبى خۇى
لەناو كۆمەنۋولسى
بەریتانیا بەدەست
بىننى و نووینەرىكى
شانشینى بەریتانیا
سەرپەرشتى پزىمى
نویى ئۇستراتالیا
بکسات ، وک
دادوهرى مەدەنى
گشتى لە ولاتەكەدا
ئەم سەرپەخۇبىەش

بە ناوی - یەکیەتی وویلاپەتکانی ئۇستراتالیا - بوو . که ناوی پایتەختەکی
- کانبرا - یە و ژمارەى دانیشتوانەکی ، ۴۵۰,۰۰۰ هەزار کەسە . هەروا
ژمارەى دانیشتوانی ولاتەکی ، ۲۰,۹۹۰,۰۰۰ ملیۆن کەسە . هەروا
رووبەری ولاتەکی ، ۷,۶۸۶,۳۰۰ کیلو مەتر چوار گۆشەپە .
هەروا چەری دانیشتوانەکی ، ۷ کەس لە یەک میل چوار گۆشەدا . هەروا
نژادەکانی ، قەوفازپەکان ۹۳٪ . ئاسیایەکان ۳٪ . دانیشتوانی رەسەنى
ولاتەکە ۱٪ . لە ولاتەکەدا .

1901/1/22 کۆچى دوايى شانشین - فکتوریا - شانشینى بەریتانیا لە دواى
دەسەلاتیکى دوورو دريژ لە سەر بەریتانیای مەزن ولە هەموو بوارە
جیا جیاکاندا .

۱۹۰۱/۲/۲۰ نووسەرو رووناكىرى پوسىيائى
 وبەناوبانگى جىھانى - لىيف
 تۇلىستۇي - ئەم كەسايەتتە
 ناودارە بى بەشكرا لە
 بلاۋكردنەۋەى بابەت و
 نىردراۋەكانى بۇ رۇژنامە و
 گۇقارەكانى پوسىيائى قەيسەرى ،
 لە لايەن كنىسەى ئەرسۇزۇكس .
 بە بىريارى كۆمەلى بىروبوۋچوون لە
 شارى پترسبۇرگى پايتەختى
 ئەۋكاتى پوسىيائى قەيسەرى لە كىشۋەرەكەدا .

۱۹۰۱/۴/۲۰ لە يەكەمىن تاقىكردنەۋەى گۋاستنەۋەى بۇ شوۋىنە دورەكان -
 عىرالاپىر - كە لە كۇتايى سەدەى نۆزدەم بوو ، كە لە لايەن ھەۋلەكانى -
 ماركۇنى يەكەمىن ئامىرى دەنگ ناردنى تاقىكردەۋە . كە يەكەم
 تاقىكردنەۋەى لە رادىۋ بوو لە سالى ۱۹۲۰ دا لە ئەمەرىكا ، دۋاى ئەۋەش لە
 فەرەنسائى ئەلمانىيا ئۈستاللىا كەنەدا . دۋاى ئەۋ ھەۋلەش بەشۋوۋەيەكى
 بەر فراۋاتر لە سالى ۱۹۲۴ رادىۋ بەر بلاۋ بوۋەۋە لەزۇربەى وولاتە
 پىشكەۋوتوۋەكاند .

لە دۋاى سالى ۱۹۶۰ زىاتر لە ۷۵۰ وىستگەى رادىۋ لە سەرتانسەرى
 جىھاندا بەرنامەكنى خۇيان بلاۋدەكردەۋە بە ھەرىم و ناۋچە جىھان ، كە
 رۇنى بەرزو كاريگەرى ھەبوو لە سەر ئاگادار كىردنەۋەى كۇملىگا جيا جياكان
 لە جىھان لە ھەموو بۈرەكاندا .

سەرچاۋە :- فارس مەنسۈد - لەبارەى راگەياندىن - تەمۈزى/۱۹۹۸ .

۱۹۰۱/۵/۱۱ لە داىك بوۋنى نووسەرو رۇژنامەنۈوس و شاعىرى بوولگارى و جىھان خاتۋو
 - رۇزائىلىا شىرتسەرى - لە شارى - شىرنۇفىتتش - ئىمپراتۇرىيەتى نەمسا -
 مەگەر ئەۋكات ... ئەم خاتۋونە لە دۋاى تەۋاۋكردنى قۇتابخانەكانى
 خوۋىندى سەردەتايى و ئاناۋەندى لە سالى ۱۹۱۹ بەشى ئاداب و فەلسەفە

ھەرلە شارەكەيدا تەۋاۋ
دەكات ..

دۋاي ئەۋە باۋكى كۆچى
دۋايى دەكات و بەۋ ھۆكارە
دەست لەخوۋىندىن
ھەل دەگرى... لەسەر
ئامۇڭگارى دايكى لەگەل
ئىنگاتس ئۆسلەندەرى
ھاۋرىي خوۋىندى بەرەۋ
وويلايەتە يەكگرتۈۋەكانى
ئەمەرىكا دەچىت و لەۋى لە

رۇژنامەى - westlichen nerld - دەپتە نوسەر ... لەسالى ۱۹۲۲ لە
شارى نيويۇرك شوو بەئىنگاتسى ئۆسلەندەرى ھاۋرىي دەكات ، ھەر دۋاي
ئەۋە رۇژا ئۆسلەندەر ئاۋزەند دەپت و دەناسرىت .

لەسالى ۱۹۲۶ لە يەكتر جىادەبنەۋە ... ھەر لەۋ سالىھش رەگەزنامەى
ئەمەرىكى پى دەبەخشىرى ... دۋاي ئەۋە دەست دەكا بە بلاۋكرىنەۋەى
چامەكانى كە بەزمانى ئەلمانى داپرىتتبوون ... دۋاي ئەۋە دەگەرىتەۋە بۇ
وولاتەكەى و لەسالى ۱۹۳۶ روو لەشارى بۇخارىست دەكات ... دۋاي ئەۋە
لەسالى ۱۹۳۹ بەر لەۋەى ئاگرى جەنگى دوۋەمى جىپھان لە چەخماخە بدات
يەكەم ديوانى بەناۋى - پەلكە زىرىنە - بلاۋدەكاتەۋە . كە لەلايەن
رەخنەگران بەكارىكى بەرزيان دانا .

لەسالى ۱۹۴۱ كە ھىزەكانى سوۋپاي نازى ئەلمانىا بە يارمەتى ھاۋپەيمانى
ھىتلەر - ئەنتۆ نىكۆۋى ژەنەرال - ھىرش دەكەنە سەر يەكەتى سۆڧىتە ،
خاتوو رۇژا ئاچار دەپت لەگەل خىزانەكەى بەرەۋ جىتۇ بروات و لەۋىدا
ھاۋرىيەتى لەگەل پاول سىلانى شاعىر پەيدا دەكات .

لە دۋاي ئەۋەى كە سوۋپاي سوۋرى سۆڧىتە شارى شىرئۇڧىنش رزگارى
دەكات و رۇژا بەرەۋ شارى نيويۇركى ئەمەرىكى دەگەرىتەۋە ... دۋاي ئەۋە
لەسالى ۱۹۶۵ دوۋەم ديوانى بەناۋى - ھاۋىنى كۆپر - بلاۋدەكاتەۋە ... ئەم

خاتونى لى كارەكانى بەردەوام دەپت تاسالى ۱۹۷۲ دەكەيت ناوخانى پەك كەوتتوۋەكانى شارى دەرسلىۇرف لى ئەلمانىاۋ تا لى ۱۹۸۸/۱۲/۳ مالىاۋايى لى شىيەرو گەلانى وولاتەكەي و جىهان دەكات.

سەرچاۋە :- www.wikapedye.com

۱۹۰۱/۷/۱۵ لى دايك بوۋى فەيلەسوفى و جوۋدى سەردەمى ئىتالى - نىكولس ئىنيانو - ... لى دواي تەواۋكردنى قۇناخەكانى خوۋىندنى بوۋە مامۇستاي مىژۋى فەلسەفە لى زانكوى تۇرنىۋ لى سالى ۱۹۳۹ ... ئەم فەيلەسوفە دانەرى - فەرەنگ بوۋە لى فەلسەفە - بىرى ئىنيانو و جوۋدى بوۋە لى يەكەم بىركردنەۋە دانراۋەكانى كەلە دانراۋەكەي بەناۋى (ينابىع اللاعقلية للتفكير - دەرەكەت لى - نابلى لى سالى ۱۹۲۳ - لى دژى مىسالى - واتە دژى بىروبوۋچوۋنەكانى ئايىن - وەستارە .

لى ماۋەي ژيانىدا چەندىن دانراۋى بلاۋكردۇتەۋە ەك : كىشەي ھونەر لى سالى ۱۹۲۵ . فەلسەفەي ئەمىل مايرسۇن لى سالى ۱۹۲۷ ... فىزىيائى نوۋى - بىنەماكانى تىئۇرى لى زانست لى سالى ۱۹۳۴ ... مەبدەئى مېتافىزىكا لى سالى ۱۹۳۵ ... دەرۋازەي و جوۋدى لى سالى ۱۹۴۲ و چەندىن دانراۋى دىكە .
سەرچاۋە :- موسوعى فەلسەفە - بەرگى ۲/ - دكتۇر عبدولرەحمان .

۱۹۰۲/۱۲/۷ لى دايك بوۋى شاعىرى ھاۋچەرخى پىشكەۋتوۋخۋازى تورك - نازم حكەمەت - لى شارى ئەستەمبۇلى ئىستاي توركيا ... جىگەي ئاماژە پىكردنە كە ئەم شاعىرو نوۋسەرە ناۋدارەي توركياۋ جىهان پاش تەواۋكردنى خوۋىندنى سەرەتايى و ناۋەندى و ئامادەيى بەشپۈەيەكى سەرەكەۋتوۋانە لى سالى ۱۹۱۹ چوۋەتە رىزى پەيمانگى سەربازى دەريايى .

بەلام دواي ماۋەيەك بەھۋى بارى نا لى بارى تەندروسى دەستى لى پەيمانگەكە ھەلگرتوۋە ... لى شىيەر، سەرەتايەكانى بەرگى كىردن بوۋە لى چىنى چەوساۋە و گىيانى سۇشالستى لى ناۋ ھۇنراۋەكانى بەدى دەكران . دواي ئەۋە لى پەيمانگى گەلانى رۇژمەلات لى سالى ۱۹۲۱ - ۱۹۲۴ خوۋىندنى تەواۋكردوۋە ، ھەر لەم ماۋەيەشدا كەۋتۇتە بەر كاريگەرى شىيەرى نوۋى پوۋسى بەتايىبەتى شىيەرەكانى مايكۇفيسكى .،

لى دواي گەرەنەۋەي بۇ توركيا ھەموو تۋاناکانى بەرەۋ بەھرەيەكى شىيەريەۋە

هەنگاوى ناوھە رووى لە تىكۆشان كوردوھە لە دژى كۆنە پەرسى و خەباتكردنى لە پىناو ئازادى و سۆشياسىستى لە وولاتەكەيدا ، بەھۆى ئەم ھەلووېستە بوێرانەى لەلایەن رژىمى توركىا لە نىوان سائەكانى ۱۹۳۷ - ۱۹۵۰ بۆماوھى ۱۴ ساڵ خراونەتە زىندان ... گەوورەترىن داستانى شىعرى لەبەندىخانە بووھە دوای دوو ساڵ لەپاش مائىئاوایى ئەم داستانەى بۆلۆكراوھتەوھ ... كەلە روژى ۱۹۶۳/۷/۳ مائىئاوایى لەگەل و نىشتىمان پەرھەران و شۆرشگىزانى دەكات .

سەرچاھە :- لە شىعرەكانى ئازم حكمت . وەرگىزانى - عەلى سەمىد - ۱۹۵۲. بەپرۆت .

۱۹۰۱/۹/۱۵ روژنامەى كوردستان لە ژمارە / ۲۸ى بابەتێكى بۆلوكرادەوھ لە سەر دامەزراندنى رىكخراوى ھەمىدەكان بە ھۆى ئەوھى ، كە ھەمىدەكان ھەموو ھەولەكانيان لە پىناو دورستكردنى ناكۆكى و كىشەو گرفت بوو ، لە نىوان تىرەو ھۆزە كوردەكان لە باكورى كوردستان ، ھەروا لە نىوان كوردو ئەرمن بە بەرگرى كردن لە دەسلەتێ ئىمپىراترىيەتى عوسمانى دژ بە كوردو ئەرمن لە باكورى كوردستاندا .

۱۹۰۲

۱۹۰۲/۱/۳۰ رىكەووتنامەى ھاوكارى لە نىوان ھەردوو وولاتى بەرىتانىا و يابان مۆركرا ، بەناوى - ئەنگلۆ - يابانى - كە بووھە ھۆى بەھىزكردنى جىپىنگەى بەرىتانىا لە كىشووھەرى ئاسىيا بە مانەوھى پووسىا وەك جارار و لاواز بوونى رىكەووتنامەى - ئەنگلۆ - ئەلمانى - لە نىوان بەرىتانىا و ئەلمانىادا .

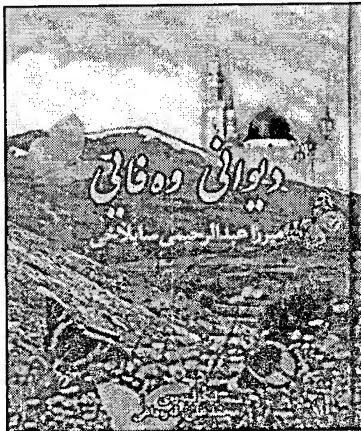
۱۹۰۲/۲/۴ گرىدانى كۆنگرەى جىولانەوھى ئىتھادىيەكان لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا ، كە ۴۷ نووینەر بەشداریان لەم كۆنگرەيە كرد ، لە وانە سەرنووسەرى روژنامەى كوردستان - عەبدولرەحمان بەدرخان - لە پال نووینەرى توركو كوردو عەرەب و ئەرمن و یونانىيەكان ، لە ھەمان كات ، گەلانى ژێر دەسلەتێ ئىمپىراتورىيەتى عوسمانى بپارىياندا . بەيەكگرتن لە پىناو پزگار بوون و پووخاندنى دەسلەتێ عوسمانى بەسەرکردایەتى - سولتان عەبدولھەمىد - .

۱۹۰۲/۲/۲۱ دكتورى بەناوبانگى نەشتەرگەرى ئەمەرىكى - ھارفى كوشىنگ - يەكەم

ئەشتەرگەرى دەماغى بۇ مۇۋە ئەنجامدا بەسەرگە ووتۇپى لە وويلايەتە يەكگرتوۋەكانى ئەمەريكا.

۱۹۰۲/۳/۱۲ مۇركردنى رېكە ووتننامەى نىۋان ئىتالىاۋ بەرىتانيا ، بە ھەمان شىۋوۋەى رېكە ووتنى نىۋان فەرەنساۋ ئىتالىاۋ دەسەلاتەكانى فەرەنساۋ بەرىتانيا رېكە ووتنى لە سەر ئەۋەى كە تەرابلسى رۇژئاۋا بدىرئە ئىتالىا ، بەبۇنەى جىابوۋنەۋەى لە ھاۋپەيمانىەتى سى لايەنەى ئەۋكات ، لە نىۋان فەرەنساۋ بەرىتانياۋ ئىتالىا ، لە سەر دابەشكردنى ناۋچە جىاجىاكانى جىهان.

۱۹۰۲/۴/۲ بۇ يەكەم جار لە مىژۋىي جىهان و سىنەما ، كە فىلمى سىنەمايى بۇ بىنەران بلاۋ كرايەۋە لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا.

۱۹۰۲/۴/۱۰ كۆچى دوايى نووسەرو شاعىرى ناۋدارى كورد مامۇستا - حاجى مىرزا عەبدولرەھىم غەفور - ناسراۋ بە ۋەفائى ... جىگەى باسكردنە ۋەفائى لە ۱۸۴۴/۱/۲۲ لە شارى سابلاخ چاۋى بە جىهان ھەلھېئاۋە ... ۋەفائى ھەر لەۋ شارەدا خوۋىندنى تەۋاۋكردوۋە ... پىرى نەھرى - بەھەشتى شىخ عوبىدوللا عاشق و شەيدائى شىعەرەكانى ۋەفائى

بوۋە ۋەفائى بانگەشەى لاي خۇى كردوۋە بۇتە ھاۋرى و نووسەرى تايبەتى شىخ . ۋەفائى لە تەمەنى خۇيدا دوو جار سەردانى كەبەى ئىسلامى لەمەككە و مەدىنە كردوۋە ... دواى ئەۋە ھاتۇتە شارى سلىمانى و لەگەل شىخ سەعىدى ھەفەد و سەيد ئەھمەدى خانەقا و حاجى توفىق بەگ - پىرەمىرد - لەگەل ئەۋانەى بەرەۋ مالى خوا بەرى دەكەۋن ... كە بەرىگائى شامدا دەرۋن و لەبىبابانەكان - ۋەفائى - كۆچى دوايى دەكات و تەرەمەكەشى ھەر لەۋ بىبابانە بەخاك دەسپىردىرئە ... دىۋانەكەى ۋەفائى لەلايەن كەسايەتى ناۋدارى كورد - گىۋى موكريانى - لە سالى ۱۹۵۱ بەچاپ دەگەيەنرئە .

۱۹۰۲/۴/۱۴ بۆلۈكۈرۈنەۋەى دوا ژمارەى پۇژنامەى كوردستان لە شارى ژنیف ، كە ژمارە ۳۱ پۇژنامەكە بوو لە دەرچوونیدا .

۱۹۰۲/۵/۲۰ ھەرىمى كۇبىا
سەربەخۇيى خۇى
راگەيانىد ، لە ژىر
پارىزراوى ئەمەرىكا
سەرەپاى بەردەوام
بوونى تىكۆشانو
خەباتى گەلى كۇوبا دژى
ئەمەرىكا تاكوو بە
دەست كىشانەۋەى
ئەمەرىكا لە سەر وولاتى
كۇوبا لە سالى ۱۹۳۴ ، لە
دورگەكەدا .

راگەيانىدنى ئەم سەربەخۇيىيە بە ناوى - كۆمارى كۇوبا - بوو لە
دورگەكەدا ، كە پايتەختەكەى ناوى- ھاۋانا- يەو ژمارەى دانىشتووانى ،
۲،۳۶۵،۰۰۰مىيۇن كەسە . ھەروا ژمارەى دانىشتووانى وولاتەكە ،
۱۱،۸۵۰،۰۰۰مىيۇن كەسە . ھەروا رووبەرى وولاتەكە ، ۱۱۰،۸۶۰ كىلۇ مەتر
چوار گۆشەيە . ھەروا چىرى دانىشتووانى ، ۲۷۸ كەس لە يەك مىل چوار
گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ، مۆلتۇ ۵۲٪ . سېپى پېست ۳۵٪ . رەش پېست
۱۱٪ . لە وولاتەكەدا .

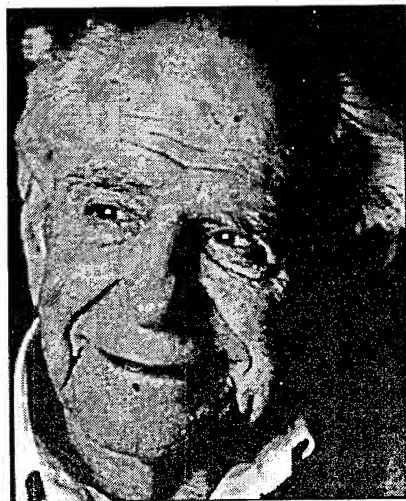
۱۹۰۲/۵/۳۱ مۆركۈردنى رىكەوتتنامەى ئاشتبوونەۋە لە نىۋان بەرىتانياۋ ھىزەكانى
بوۋىرزەكان لە شارى فېرىنجىيگ ، بەلام شەپرى پارتى زانى دژى بەرىتانيا
بەردەوام بوو ، لە لايەن بوۋىرزەكان تاكوو كۆتاي سالى ۱۹۰۴ ، ئەۋىش لە
دواى كۆچى دوايى سەركردەكان سەرۆك - پۇل كرۇجر- لە شارى
كلارېنسى وولاتى سويسرادا .

۱۹۰۲/۶/۱۴ نووسەر وونا كىرى ناودارى
جيهانى - كهواكى - ناچار دەبى
پارىزگاي حەلەبى ئىستاي
سووريا بەجى بىللى و پوولە
وولاتى مىسز بىكات ، لەگەل كورە
گەرەكەيدا .

كە دواى سى سال لە خۇشى و
شادىيان و ھەوللى بە چاپگە ياندنى
بەرھەمەكانى دەبى . بەلام
سولتان غەبدولھەمىدى دوھم ،
لەوئىش دەستەبەردارى نەبوو ، تا
ئەو كاتەى ھەلى بۆرەخسا و

توانى لە پىگەى پىاوەكانى خۇى لە شارى قاھىرەى پايتەختى مىسز
دەرمانخواردى بىكات و بەو ھۆيە كۆچى دواىى كرد ... زۆر لە سەرچاوە
غەربى و فارسى و ئىراقى و ئىرانى و فەرەنسى ، نژادى كەواكى بە كورد
دادەنن .

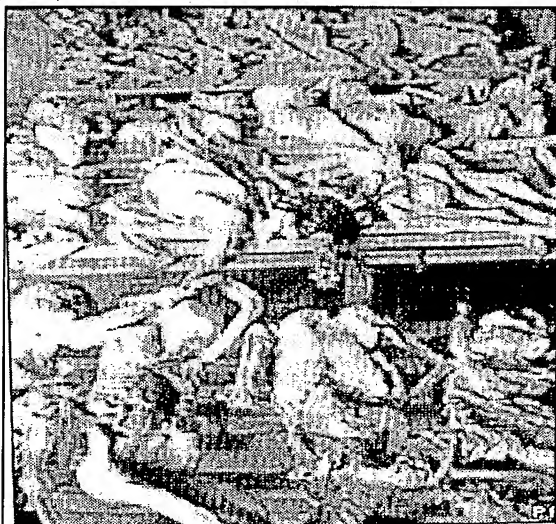
۱۹۰۲/۷/۲۸ لە دايك بوونى گەورە فەيلەسوفى
زانستەكان - ى كارل ئارمۇند
پۆپەر - لە شارى فييناي
پايتەختى ئىمپراتورىيەتى
نەمساي ئەوسا ... شايانى باسە
ئەم فەيلەسوفە ناودارە سەرەتا
لەزانكۆى ئەم شارە فەلسەفە و
فىزىيا و زانستى گىشتى و مۇزىكا
دەخووينى ، لە ھەمان كات بۆ
بژىووى ژيانى كارى دارتاشى
دەكات ... لە سالاھەكانى ۱۹۲۰

بىرى ماركسىيەت ھەلدەگرى و دواى ماوئەيكە لە بىرى ماركسىيەت دوور

دەكەوئىتەو. لەسالى ١٩٢٨ بىروانامەى دكتورا لەمىئۆدى دەروئناسى و دەركردن وەردەگرى .

لەسالى ١٩٣٤ يەكەم پەرتوكى بەناوى - لۆژىكى تووژىنەو - بڵاودەكاتەو .
لەسالى ١٩٤٥ روو لەولاتى فنزويلا دەكات و وانه زانستىەكان بەلئىتەو ...
لەسالى ١٩٤٥ پەرتوكىك بەناوى - كۆمەلگای كراو و دووژمنەكان -
بڵاودەكاتەو . ئەمەش بىووە هۆكارى دەركەوتنى لە جىهان وەك
فەيلەسوفىكى راميارى ناودارى جىهان ,

دواى ئەو تا سالى ١٩٦٩ ژيان لە شارى لەندەنى پايتەختى بەرىتانيا
بەسەر دەبات . ئەم فەيلەسوفە ناودارە بەردەوام دەبىت لەكارەكانى تاكوو
مائلواوى لە جىهانى زانست دەكات لە ١٩٩٤/١٢/١٧ لە شارى لەندەنى
پايتەختى بەرىتانيا . ديارىدەترىن كارەكانى ئەم فەيلەسوفە تووژىنەو
پىووەرى زانست و عەقلاىيەتەكەى بوو ... جگە لەپەرتووكەكانى كە ناومان
هينان .

١٩٠٢/١٠/٢٢ جوولانەو

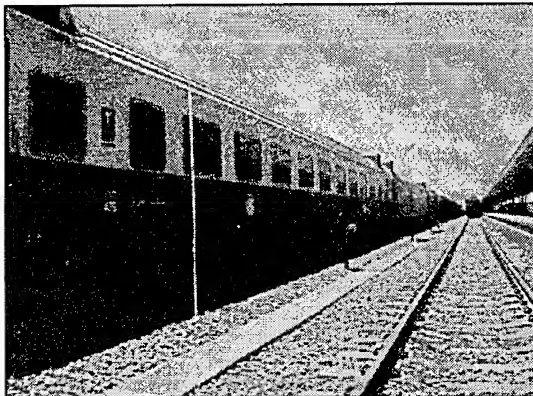
سەهەمىئىزىم
بەرامبەر تاقى
كردنەو پەيەكى
سەخت بىووەو
لە دواى
قەسابخانەكەى -
كىشنىف - لە
لايەن پزىمى
رپوسىيائى
قەيسەرى ، كە لە
كاتى

چاوپىكەووتنەكە سەركردەى جوولانەو سەهەمىئىزىم - ەرتزل وەزىرى
موسستەعمەراتى ىرىتانى تشمىرلن - نامەيەكى هاوبەشيان ئاراستەى
سولتانى عوسمانى عزت پاشا كرد ، ئەويش بەپيدانى دەسكەووت و

داگیرکردنی وولاتی نیوان دوو زیی له باشووری کوردستان .
 ئه‌ویش له ناوچه‌کانی کۆتایی شاری هه‌لێرو عه‌کاو فه‌له‌ستین هه‌لێدا ، له
 پیناو مۆرکردنی رێکه‌ووتننامه له‌سه‌ر رێکه‌ووتنه‌کانیان ، به‌لام هه‌ولێ
 دامه‌زێنه‌ری جوولانه‌وه‌ی سه‌هیۆنیزم بێ سوود بوو له‌و کاتدا .
 له‌ هه‌مان کات دامه‌زێنه‌ری جوولانه‌وه‌ی سه‌هیۆنیزم هه‌رتزل له‌گه‌ڵ وه‌زیری
 موسته‌عمه‌راتی به‌ریتانیا - جوژیف تشمیرلن - کۆبۆه له‌ پیناو دامه‌زراندنی
 ده‌ووله‌تی یه‌هوودی - جووله‌که - له‌ هه‌ریمی شامدا ، به‌لام وه‌زیری
 به‌ریتانیا ئه‌و پێشنیاره‌ی هه‌رتزلی پێشکه‌شی به - لۆرد کرۆمر- کرد له‌ پیناو
 چاره‌کردن له‌ ناوچه‌که‌دا .

١٩٠٢/١١/١ مۆرکردنی رێکه‌ووتننامه له‌ نیوان فه‌ره‌نساو ئیتالیا ، به‌داننان به‌مافی هه‌ر
 یه‌ك بۆ ئه‌ویتریان و گه‌فتووگۆی نه‌ینسی کردن ، له‌ دژی یه‌کتری له‌ هه‌ر
 جه‌نگێکی هه‌لگیرساو له‌ نیوان هاوپه‌یمانی سێ لایه‌نه‌و فه‌ره‌نسادا . له‌ سه‌ر
 ئه‌و ناوچانه‌ی که‌ کیشه‌یان هه‌یه به‌ پێی بارو دۆخه‌که له‌ جیهاندا .

١٩٠٣

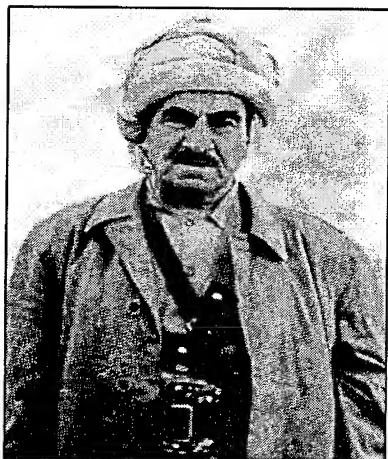
١٩٠٣/٣/٥ مۆرکردنی

رێکه‌ووتننامه‌ی به
 ده‌ست هیئانی
 دورستکردنی هیلی
 ئاسنی شه‌مه‌نده‌فه‌ر
 له‌ به‌غدا ، له‌ نیوان
 ئه‌لمانیاو ده‌سه‌لاتی
 عوسمانی
 به‌هاوکاری

کۆمپانیاکانی هندستان و کۆمپانیه‌کانی ئه‌لمانیا ، ئه‌ویش له‌ به‌ ده‌ست
 هیئانی دامه‌زراندنی هیلی ئاسنی له‌ چه‌ند لایه‌نیکی ئیراقی ئیستادا .
 له‌واژه‌ هیلی ئاسنین له‌ نیوان که‌رکوک و به‌غدا ، هیلی ئاسنین له‌ نیوان
 موسڵ و به‌غدا .

شایانی باسه‌ که‌ زۆر له‌ به‌رپرسانی وولاتانی گه‌ووهره‌ هه‌ولێ ئه‌وه‌یان دده‌ا ،
 که‌ ئه‌وان ئه‌و ده‌سکه‌ووته به‌ده‌ست بێنن له‌ ناوچه‌که‌دا .

بەلام بەھۆى پەيووھندى كۆنى نىوان ئەلمانىا و دەوولەتى عوسمانى ئەو دەسكە ووتانە بەر حكومەتى ئەلمانىا كەووت ، كە ھىلى ئاسنىن و لقەكانى ، لە ئەرزەرۆم و بايەزىد . كە دەست پىكردەنەكى بە ناو شارى ئەسبىن بېروا بەرەو بەناو خاكى باكوورو باشوورى كوردستان تىدەپەرى ، ئەویش بە ھۆى ھەلكەووتەى بارى جووگرافى ھەرىمەكە لە كىشووھرى ئاسىادا .

۱۹۰۳/۳/۱۴ سەرکردەى بزووتنەوھى
رەزگاربخوانى كورد لە وویلايەتى
مووسلى ژىر دەسەلاتى عوسمانى
كۆن و ئىستای باشوورى
كوردستانى لکینراو بەئىراقى
دورستکراو .

مستەفا بارزانى لە ناوچەى بارزان
لە بنەمالەيەكى ئاینى و کوردایەتى
شۆرشگىر چاوى بە جیهان
هەلەیناوه لە ھەرىمەكەدا .

تەبىئى :- تىكۆشان و خەباتى ئەم سەرکردەى بە شىوھەى رىك و پىك لە ناوهرۆكى
مێژوونامەكە ديارىكراوه لەھەموو لایەنەكانى تىكۆشانیدا .

۱۹۰۳/۳/۲۳ لە دواى دامەزراندنى جوولانەوھى كرىكارانى سەھیۆنىزم و جوولانەوھى
كشتووكالكاران و ھاوكارى كردن لە نىوان يەھوودى ئەرسۆزۆكس ، لە ناو
پىكخراوى سەھیۆنىزم ... كە لە كاتى كۆنگرەى پىنجەمى سەھیۆنىزم .
كە بەسەرکردایەتى حاخام ئىزال و يەعقوب رابنس بوو ، ھەروا داواى
كۆبوونەوھى سالانەيان كرد . كە ژمارەى ئەندامانى ئەو جوولانەوھە لەو
كات گەيشتە ۱۱ھەزار ئەندام ئەویش بەمسۆگەر كردنى داواكارىكەيان لە
داھاتوودا بەدامەزراندنى دەوولەتى يەھوودى لە فەلەستیندا .

۱۹۰۳/۳/۲۵ لە دواى ڕووداوەكانى بىرى دامەزرێنەرى جوولانەوھى سەھیۆنىزم ،
سەرکردەكەيان - ھرتزل - لە پىناو بەدەست ھىنانى كوورسى وبە
ھەلووھشاندەوھى و بەرەو چاوپىكەووتنى لەگەڵ - كۆنت بارانى - بالوینى
پورتوگال لە شارى قىيەنادا .

دوای ئەو ھەنگاۋىنا بۇ ۋەزگىرتى زانىارى لە بارەى كۇمپانىيەى مۇزامبىق ،
كە ئايا كۇمپانىيەىكى سەربەخۇيە ئايا ھىزى سووپاى پارىژراۋى ھەيە يان
نا ، ئەۋىش لەپىناۋ بەدەست ھىنانى ئاۋى زىي نىل و ناۋچەى قوۋبرىسى
يونانى بو لە كىشۋەدەكەدا .

۱۹۰۳/۳/۳۰ ئىبراھىم پاشاى مىلى كە لە ەشیرەتى رۇژھەلاتى ئىزىدەكان بو لەگەل
ئەۋەشدا دژى ئىسلام بو، ھەلسا بەكوشتىنى ئەفسەرىك لە سووپاى
عوسمانى - بوزباش - لە باكورى كوردستانى ژىر دەسەلاتى
ئىمپراتورىيەتى عوسمانى ، لەگەل كوشتىنى بىست لە سەربازەكانى لە
ھەرىمەكەدا .

۱۹۰۳/۹/۱۱ لە دايك بوۋى فەيلەسوف ومۇزىكا ژەنى ئەلمانى - ئەدورنۇ بەجتىل -
(theoder wesengrand) لە شارى فرانكفۇرت لە سەرى زىي ئەلمانىا لە
بنەمالەيەكى ئاين جوۋلەكە ... دايكى گۇرانى بىژ بوۋە لە بنەمالەيەكى
جوۋلەكە بوۋە ..

لە سەرى بارى ژيانى خۇى دەلى :-

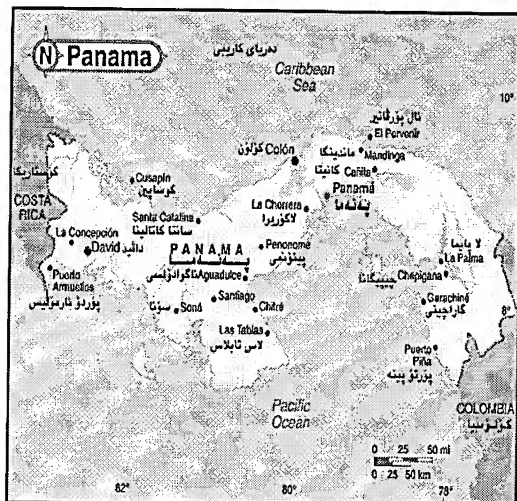
من فەلسەفە ومۇزىكام خوۋىند بى ئەۋەى لىي جىابمەۋە كە ھەردوۋ بواریش
لىك جىاۋازان ... لە سالى ۱۹۲۴ بروانامەى دكتوراى بەدەست ھىناۋە
لەبواری فەلسەفە لە سالى ۱۹۳۱ بروانامەى ئامادەكارى بەدەست ھىناۋە بۇ
ئەۋەى لە زانكۇ ۋانە بلىتەۋە ... لە زانكۇى فرانكفۇرت ۋانەى گتۇتەۋە تاكوۋ
نازیەكان دەریان کردوۋە .

لەۋكاتەى نازیەكان لە ۱۹۳۳/۱/۳۰ دەسەلاتیان گرتە دەست لەزانكۇ
بەيەكجارى دەریان کرد لە بەر ئەۋەى لە ئاين جوۋلەكە بو .

دوای ئەۋە لە سالى ۱۹۳۴ بەرەۋ ئىنگلتەرە كۇچى کردوۋ دوايى لە سالى
۱۹۳۸ چوۋە ئەمەرىكاۋ لەۋى دامەزرا بە بەرپەۋەبەرى مۇزىكا لەكارگىرى
پروژەى توۋىژىنەۋە لە رادیۋى برىستون/۲ لە سالى ۱۹۳۸ تا ۱۹۴۱ ...
لەسالى ۱۹۴۷ كتابى دىالىكتىكى تەنۋىرى دانا .

دوای چەندىن بەرھەم لە سالى ۱۹۴۹ گەراۋە ئەلمانىا ، ئەم نوۋسەرۋ
رووناكىرە لە ماۋەى ژيانىدا ۱۲ بەرھەمى ھەبو لە بواردەكانى فەلسەفە
مۇزىكا تاكوۋ لە ۱۹۶۹/۳/۲۰ كۇچى دوايى کردوۋە ئەلمانىا .
موسوعەى فەلسەفە - بەرگى/۳ د. ەبدولرەحمان بەدوى .

١٩٠٣/١١/٣ لـه دواى هەول و

خەباتىكى بەردەوام

هەريەمى پەنەما

سەربەخۆى خۆى

پاگەيانە ، بە ناوى

كۆمارى پەنەماى

سەربەخۆى تەواو لـه

پىزى وولاتانى

جيهاندا .

كە پايتەختى

ولاتەكەى ناوى -

پەنەما سىتى - يەو ژمارەى دانىشتوانەكەى ، ٦٣٥,٠٠٠ ھەزار كەسە . ھەروا
ژمارەى دانىشتوانى وولاتەكەى ، ٣,١٣٠,٠٠٠ ملىۆن كەسە . ھەروا
رووبەرى وولاتەكەى ، ٧٧,٠٨٢ كىلۆ مەتر چوار گۆشەى . ھەروا چىرى
دانىشتوانەكەى ، ١٠٥ كەس لـه يەك ميل چوار گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ،
مستيزۆ ٧٠٪ . ھندى رۆژئاوا ١٤٪ . سپى پىست ١٠٪ . ھندى ٦٪ . لـه
ولاتەكەدا .

١٩٠٣/١٢/١٧ دورستکردنى يەكەم فرۆكە لـه جيهان بەيەك ماشين و بەرەو ئاسمان ھەلەكشا
لـه شارى لـه نەدەنى پايتەختى بەريتانيا ، لـه ئەنجام بوو ھۆكارى ئەودى كە
توانرا جۆرەكانى فرۆكەى جەنگى و بارەلگرو مرقۇ و ئاگر كوژينەو و
فرياكەووتن و مەدەنى دورست بكرىت . لـه چەندىن وولاتى ئەوروپا ، وەك
ئەمەريكا و بەريتانيا و فەرەنسا .

١٩٠٣/١٢/١٧ نووسەر و روناكبرى جيهانى - ئەركسىن كالدويل - لـه شارۆچكەى
كاويتاى وويلايەتى جۇرجياى ئەمەريكى لـه دايك بوو .

۱۹۰۳/۱۲/۱۹ گەرپانەۋەي ئەندامانى كۆنگرەي
رووسىيا لە شارى خاركوۋ لە
لېژنەي كارى نوويىدا ، كە شاعىرى
گەۋرەي رووسىيا پۇشكىن
دايمەزانىد بىو بۇ ۋولتەكەيان ،
ئەۋىش بە بىر ياردان بەرەۋانە كەردنى
لېژنە لەلەيەنى خۇيان بۇ شارى

قىيەنا ، لە پېئان داۋا كەردن بە دامەزەندى بىزۋوتنەۋەي سەھىۋىنىز بە
نوۋسىنى دەست نوۋسىنى بەلېن بەۋان ھېئانى لە پىرۋەي بۇكندا .
ئەۋىش پېش گىردانى كۆنگرەي ھەۋتەمى سەھىۋىنىز ، ھەر لەۋ كاتە
خوۋىندكارىكى رووسى توۋندەرە - ھايىم سىلىك لوبى - ھەلسان بە تىرۋر
كەردنى - ماكس نوردۇ - لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا . لە كاتى ئاھەنگى
سەما لە يەككە لە رېستۇرانتەكانى شارى پارىس ، كە ماكس دەستە راستى
ھەرتىل بىو لە جۈۋلانەۋەكە لە جىھاندا .

۱۹۰۳/۱۲/۲۱ بۇ يەكەمجار - ئەنتۇن نوۋ - ى رۇمانوۋس لە بەرامبەر نوۋسىنى رۇمانى
- ھېزىكى دژۋار - خەلاتى ئەدەبى - گۇنكۇر - ى فەرەنسى دابەشكرا .
جىگەي باسلىكەردنە كە ئەم خەلاتە بۇ يەكەم جار لە ۱۸۹۶ / ۶/۱۲ دامەزرا
بەناۋى - ئەدمۇن گۇرنكۇر - ى نوۋسەرى فەرەنسى .
بەلام كۆمەلەي ئەدەبى خەلاتەكەي بە رەسمى لە سالى ۱۹۰۲ بۇ
پاداشتەكرەدى رۇمانوۋسان دامەزرا . جا لە چ رەگەزۋ نەتەۋەيەك بىن .
بەمەرچىك بەزەمانى فەرەنسى بنوۋس ... كە تاكوۋ ئىساش بەدەيا خەلاتى
گۇنكۇر - بەسەر رۇمانوۋسان دابەشكراۋە دوا خەلاتىش بەخىشرا بە
رۇمانوۋس - جىل لۇرا - بەناۋى خەلاتى گۇنكۇر - ى ۱۰۰۷ لە جىھان .

۱۹۰۴

۱۹۰۴/۱/۱۰ كۆچى دۋايى نىگار كىشى سوۋىسىرى بەناۋانگ - گىرۇم - لە شارى پارىسى
پايتەختى فەرەنسا .

۱۹۰۴/۱/۲۳ سەرکردەى جوولانەۋەى سەھيۇنىزم ھەرتىزىل چاۋى كەۋت بەشانىشىنى ئىتالىيا ۋە گەتتوۋىگى لىگەل شانشىن كىرد ، لى سەر پىرۇژەى سەربە تەرابلىسى پۇژئىۋاۋ لىپىئاۋ كۇچ پىكردىن بە يەھۇدىيەكان بۇ ئىۋە ناۋچەيەۋ كىردى بەخاكى يەھۇدى ، لى ژىر ياساكانى ئىتالىيا ۋە دامودەنگاكانى لىبىرالىۋ شانشىندا .

لەۋەلامەكەيدا شانشىنى ئىتالىيا بە ھەرتىزلى گەۋت:- بۇ ھەرتىزلى گەۋتى ئىۋە خاكى كەسانى دىكەيەۋ يەھۇدى ناتوانى ژيان لەۋ ناۋچەيە بەر نەسەرلە بەر دروست بوۋنى كىشە لە ناۋچەكەدا .

۱۹۰۴/۲/۵ بەرپابوۋنى شەپرى نىۋان پىروسىيە قەيسەرى ۋە ئىمپىراتورىيەتى يابان بە ناۋى - شەپرى مەسكوب ، يابان - كە دەگەرۋە سەر ناۋى مۇسكۇي پايىتەخت ، كە خۇي لە دوو ھۇكار دەگىرت ئەۋىش:-

يەكەم :- بەرىتانىياۋ يابان بەيانى دەۋىست پىروسىيە پىشكەۋى لە ناۋچەى رۇژەلەۋى دوور ، بە تايىبەتى لە مەنشوپىرياۋ كورىيا بە ھۇي رەتكرىدەۋەى پىروسىيە بەكشەنەۋەى لەكۇرىيا .

دوۋم :- پىروسىيە خۇي لەۋە دەدىتەۋە كە سەر كەۋوتنەكانى ئاسان ۋە بەپەلە بوون ، سەرەراي ئەۋەى كە بەلشەفىيەكان لە دەۋورۋوبەرى پىروسىيە ھەۋلى شالۋ بىردىيان دەدا ، بۇسەر رۇژىمى قەيسەرو سەر كەۋوتنىش لە ناۋچەكە دەۋايە بىۋايە .

۱۹۰۴/۲/۷ ھىزەكانى سوۋپاي دەرياي يابانى ھىرشىيان كىردە سەر كەشتىيە جەنگىيەكانى پىروسىيە بەرامبەر كەنارەكانى كۇرىياۋ داگىرى كىرد ، لەھەمان كات تەرداكانى يابان بۇردوۋمانى ناكاۋى كىردە سەر بەندەرەكانى - بوور - ئارتوور - ۋە تۋانىان كەشتىيەكانى جەنگى روسىيە تىك بىشكىن .

كە ھىزەكانى سوۋپاي پىروسىيە ۱۳۵،۰۰۰ ھەزار سەرباز دەبوو ، لە گەل ئەۋەشدا ۱،۲۰۰،۰۰۰ مىليۇن چەكدارى ھەبوو . گەر چى ھىزەكانى سوۋپاي يابان ۸۵۰،۰۰۰ ھەزار سەرباز بوون ... بەلام بە ھۇي تەۋاۋ نەبوۋنى ھىلى ئاسنى شەمەندەفەر لە نىۋان پىروسىيە ۋە ۋىروپاۋ پىروسىيە رۇژمەلەت .

كە بىۋە رىگەر لەپىش پىروسىيە بەسوود ۋەرگىرتنى لە ۋوزەى سەربازى دوور ، كە شارى فلادىگۇستۇك بەستىراۋوۋە بە تۇرىكى گەياندىنى

پروفسور سەھكان بەشىۋوھىيەكى وا ، كە ماۋەى دەدا بە گۈۋاستنەۋەى
پىداۋىستىيەكانى سەربازى بۇئاۋ جەنگەكەدا .

۱۹۰۴/۲/۹ لە ئەنجامى كېشەكانى نىۋان پروسىيە قەيسەرى و شانشىنى ئىتالىيا
ھىزەكانى سوۋپاي يابان لەناكاۋ پەلامارى ھىزەكانى پروسىيە قەيسەرى ،
بى ئەۋەى ئاگادار بىت ياخۇد ئاگادار بىرئەۋە .

۱۹۰۴/۲/۱۰ بە ھۆى ئەۋ بارۇدۇخەۋ بوۋنى كېشەۋ گىرۇگرفت و ھەلگەۋوتەى خاك و بارى
ھىزەكانى سوۋپاي پروسىيە قەيسەرى ، بوۋە ھۆى ئەۋەى كە يابان جەنگ
دۇرى پروسىيە قەيسەرى بەيەك لايەنە رابگەيەننى لە ناۋچەكەدا .

لە ئەنجام يابان توۋانى سەركەۋوتن بەدەست بىننى لە چەندىن ناۋچەى
جىاجىا لە سەر كەنارەكانى كۇرپاۋ ناۋچەى بالقۇ ، دۋايى كەنارەكانى
منشۋورىا ، دۋاي ئەۋە لە ۵/۱ ى... ھەمان سال گەمارۋى بەندەرى ئارتۇر
بىر بارىدات لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۰۴/۲/۱۸ لە دايەك بوۋنى روناكپۇر
رۇشەنپۇر نوۋسەرى ناۋدارى
كورد - شىخ مەمەدى خال -
لە شارى سلىمانى لە ھەرىمى
باشۋورى كوردستان ،
باۋباپىرانى ئەم كەسايەتتە
خوۋىندى ئايىنى و زانستيان
لە شارى مەريۋانى رۇمەلاتى
كوردستان و شارۋچكەى
قەلچۇلان و سلىمانى تەۋاۋ
كردۋوۋ گىرنگى زۇريان بە
ئايىن و زانست و ئەدەب داۋە
بەزاناكتى ەھرىبى و كوردى بە

ھۆى بەرزى پىروۋباۋەريان بە ئايىنى ئىسلام وگىرنگى پىدانى لە ناۋچەكەدا .
ھەر لە سەرەتاي مەدالىيەۋە لە تەمەنى نۇ سالىدا مەمەدى خال لە باپىرە
گەۋرەى فىرى خوۋىندىن بوۋە لە لاي شىخ ئەمىن خال بە تەۋاۋكردى قورئان

هه‌روا ئه‌و بنه‌ماله‌یه جینگه‌ی بڕواو‌خۆشه‌ویست بوونه له‌ نیوان دانیش‌توانه‌کان چ له‌ رۆژ هه‌لاتی کوردستان و چ له‌ باشووری کوردستان . مامۆستای سه‌ره‌کی فێرکردنی ، مامۆستا شیخ ئه‌مین قره‌داخی بووه ، که‌ گرنگی به‌ دانراوه‌کانی شیخ محه‌مد ره‌شیدو محه‌مد عه‌بدیه‌ داوه‌و بۆته سه‌رچاوه‌ی وه‌رگرته‌ی زانیاریه‌کانی له‌ بواره‌کانی ئایین وزانست و ئه‌ده‌ب . هه‌روا له‌ ساڵی ١٩٣٩ بۆته قازی له‌ پارێزگای سلێمانی و پارێزگای که‌رکوک و موسل . هه‌روا بۆ ئه‌ندامی ئه‌نجومه‌نی ته‌مییزی شه‌رعی و به‌رده‌وام بوولییی تاکوو ساڵی ١٩٦٧ ، دوا‌ی ئه‌وه‌ خانه‌نشین کراوه .

هه‌روا له‌ ساڵی ١٩٥٤ بۆته ئه‌ندامی به‌رز له‌ کۆری زانیاری له‌ شاری دیمه‌شقی پایته‌ختی سووریا . دوا‌ی ئه‌وه‌ بۆته ئه‌ندامی کۆری زانیاری ئێراق له‌ دوا‌ی دامه‌زراندنی له‌ ساڵی ١٩٧٨ ، هه‌روا بۆته ئه‌ندامی کۆری زانیاری کورد له‌ شاری به‌غدا ی پایته‌ختی ئێراق .

هه‌روا له‌ ساڵی ١٩٣٥ شی‌کردنه‌وه‌ی بشی سیی له‌ قورئان نووسیوه‌و به‌ زمانی کوردی و به‌رده‌ام بووه تاکوو به‌شی نوێی ئه‌م کتێبه‌ ، نامه‌یه‌کی فه‌لسه‌فه‌ی ئایینی ئیسلامی و نامه‌یه‌کی ژياننامی پیغه‌مبه‌ر -خ- نووسیوه‌و ، له‌ گه‌ل چه‌ندین نووسراو بابه‌تی دیکه‌ ، له‌ سه‌ر ئایین و فه‌لسه‌فه‌و ئه‌ده‌ب و ژياننامه‌ی که‌سایه‌تی ئایینی به‌ ناوبانگ و به‌رده‌وام بووه تا له‌ ١٩٨٩/٧/١٥ ماله‌وا‌یی له‌ تووێژی نووسه‌رو روناکییران ده‌کات ، له‌ دوا‌ی دوو ساڵ له‌ به‌ربه‌ره‌کانی کردنی له‌ گه‌ل نه‌خۆشیه‌ کووشنده‌کانی له‌ شاری سلێماندا .

سه‌رچاوه :- من اعلام التاريخ الكرد المعاصر.

١٩٠٤/٥/١١ نی‌گارکێش و نووسه‌رو نه‌خ‌شه‌سازو هونه‌رمه‌ندی سینه‌ماکارو که‌سایه‌تی ناوداری جیهان و وولاته‌که‌ی مامۆستا - سلفادۆر گاستۆد دالی - له‌ شاری تالۆنیای باکووری ئه‌سپانیا چاری به‌ جیهان هه‌لیه‌ناوه‌ له‌ وولاته‌که‌دا .

۱۹۰۴/۵/۲۱ ھېرىشمان ھۆلەندى و
رۇيىرگىرانى فەرەنسى و بە
ئامادە بوونى نووئىنەرى ھەوت
دەوولەت كە ھەموويان لە
كىشووهرى ئەوروپا بوون .
يەككەتە تۆپى پىي جىھانىيان
دامەززاندا ، كە ناسراوہ بە -
فىفا - لە جىھاندا ، ھەروالە
سالى ۱۹۲۰ بۆيەكەم جار
تۆپى پى چووہ ناو يارىەكانى
ئۆلەمپىياتى نىوودەوولەتە لە

گەل گروپەكانى دىكەي يانەي وەرزشوانانى وولاتانى جىھان .

۱۹۰۴/۶/۱ پىشپىركىي يارىەكانى پالەوانىيەتە جامى جىھانى - ئۆلەمپىيات - لە
ئەمەرىكا - ستۆيس ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاكو ۱۱/۲۳ ى ھەمان سال لە
نيوان يانە وەرزشىيەكانى وولاتانى بەشدار بوو لەم وولاتەدا .

۱۹۰۴/۷/۲ كۆچى دوايى نووسەرو
رووناكىرو ئەدىبىي پرووسى -
چىخۇف - بووہ ، ئەو
كەسايەتتە ناودارە جىھانىيە
پۆلى كارىگەرى ھەبووہ لە
بوارەكانى پامپارى و ئابوورى و
كۆمەلايەتە رۇشنىبىرى ،
تاكوو ئىستاش زياتر لە جاران
گرنگى پىدەدرىت و پىز لە
نووسىنەكانى دەگىرىت لە
پرووسىيا و وولاتانى جىھاندا .
كە لەم كاتە نووسەرى

گەوورەي پرووسى - چىخۇف - جانتاكەي ھەلدەگرى و بەياني زوو لەگەل
ھاوسەرەكەي ھونەرەندى شانۇيى - ئۇلگاكنىپەر - لە مالەكەي خۇي

لەشارى يالتا دەچىتە دەرەۋە بەرەۋ شارى شوارزوالدى ئەلمانى بەرپى
دەكەۋون و جارىكى دىكە ناگەپىنەۋە شارى يالتا .

۱۹۰۴/۸/۲۰ بىلەن بوننەۋە نەخۇشى - تاعوون - لەپارىزگاي ھەلىۋېر دەرۋورۋېرى ،
لە ھەرىمى باشۋورى كوردستان ، بەتايىبەتى لە شارۋچىكى عەنكاۋە
ئەۋكات ، كە پۇژانە زياتر لە ۶۰ شەست ھاۋولاتى لە شارەكەدا بەھۋى ئەۋ
نەخۇشىە گيانىان لەدەست دەدا .

۱۹۰۵

۱۹۰۵/۱ / ۳ بىلەن كوردنەۋە يەكەم ژمارە پۇژنامە بۇ پىشەۋە - الى امام - بەشۋوۋەيەكى
نەپىنى لە شارى ژنىف لەلەيەن رابەرۋ سەرکردە شۇرشى ئۆكتۇبەرۋ
دامەزىنەرى رژىمى سوشىالىستى - لىنن - لە پروسىيە قەيسەرى ئەۋكات
لە كىشۋەرەكەدا .

۱۹۰۵/۱ / ۷ تىكۋشەرى كورد عوسمان سەبرى - ئاپۇ عوسمان - لە گوندى نارنجە
ئاريمان لە باكۋورى كوردستانى ژىر دەسلەتلى عوسمانى چاۋى بەجىهان
ھەلپىناۋە لە ناۋچەكەدا .

۱۹۰۵/۱/۹ گابۇن سەرکردە تى پىپىۋوانى جەماۋەرى كرىكارى ۋ ھەژاران
چەساۋەكانى كرد ، بە دەست پىكردى بەرەۋ كۆشكى قەيسەرى پروسى -
نىقۇلاى دوۋم - ۋ بوۋە ھۋى ئەۋەكى پۇلىس پىپىۋانەكە بە گوللە باران
ۋەلامداتەۋە لە شارەكەدا . كە ئەمەش بوۋە ھۋىكارى سەرەتاي
دەستپىكردى شۇرشى گەلانى پروسىا لە پتۇسىۋرگى پايتەختى روسىا
ى قەيسەرى ئەۋكات ، لەچىنى كرىكارى جوتىۋارو كاسبكاران ،
بەسەرکردە تى پارتى كرىكارى دىموكراتى سوشىالىستى پروسىا
بەرەپەرەيە تى لىنن لە ۋولاتەكەدا .

۱۹۰۵/۱/۲۲ لە دۋاي خەبات و تىكۋشانى بەردەۋام ۋ بە دەست پىكردى شۇرشى
يەكەمى بىرژۋازى لە روسىيە قەيسەرى ، كە بوۋە ھۋى ناچاركردى
قەيسەرۋ ھەلسان بە چاكسازىكردىن ، ئەۋىش بە دامەزاندنى ئەنجۋمەن لە
نوۋىنەرانى گەل لە پروسىادا .

جىڭگى باسكردنە كە سەركردە شۇرش و راپەرىنەكانى پروسىيائى يەكەم

ئىكولانى

گابۇن- ھەلگىرى

بىروائى ئاينى مەسىخ

ولە مەزھەب

ئۇرسۇزۇكس ئۇرانى

، كە لە سانى ۱۸۷۳

لەدايك بوو

رېنمايىھەكانى

تۇلىستۇي كارى

تىكىرد بوو ، ھەلسا

بەچاكا سىزى

كۆمەلەيەتى بە

دامەزىراندنى

يەكەيتى كرىكاران

لە سانى ۱۹۰۵ و دەست كىردن بەخۇ پىشاندىان و رېپىئاندا .

كە باشترىن رېگە چارەسەر كىردن بوو ، لەپىناو بەدى ھىنانى كارە
چاكسازىيەكان ، كە رېپىئان لەشارى پىتۇسبۇرگ دەستى پىكىرد بەرەو
كۆشكى زىستانەى قەيسەرەو لە گۆرەپانى بەر كۆشكەكە كۆتايى ھات
بەقەسابخانە بەدناوەكە . كە ئەو رۇژ ناوى نرا بە رۇژانى - رەش - و ئەو
راپەرىنە خۇي گۈۋاستەو بۇ ۋوللاتى سوۋىسراۋ ۋوللاتانى دىكەى جىھاندا .

۱۹۰۵/۱/۲۶ لە دۋاي گەرانىكى بەردەوام لە كانزا ژىر زەۋىيەكان ئەۋىش تۋانرا بە
دۇزىنەۋەى گەۋرەترىن پارچە - ئەلماس - لە جىھان ، لە مەنجەمى -
برىمىر - لە باشۋورى ئەفرىكىا .

كە كىشەكەى - ۳،۱۰۶ قىران - بوو دۋايى ئاۋنرا بە - كۆلىنان - و دۋاي ئەۋە
ئەلماسەكە دابەشكارا بۇ ۱۰۶ پارچە ئەلماسەكە لە ئەلماسە درەۋىشدارەكان
بوو لە ئاۋچەكەدا .

۱۹۰۵/۲/۱۹ ئەنجامدانى قەسابخانەكەى دۇبە ئەرمەن لە شارى باكۇ ، لە ھىرشەكەى
ئازىربايجانىيەكان بۇ سەريان ، ئەو ھىرشەش بۇماۋەى دوو رۇژ بەردەوام بوو

له شاره کهدا .

که هیزهکانی سووپا و دهسهلاتی پووسیای قهیسهری به هانای دواکاریهکانی ئهرمه نهکان نههاتن، له پیناو بهرگری کردن لییان و راگرتنی میژشهکانی نازربایجانیهکان .

۱۹۰۵/۵/۱۶ هونهرمه ندو ئه کتهری ناوداری جیهان - هنری فوندا - له دوررگی نیراسکا

چاوی به جیهان ههلهیناوه ... ههروا له مندالیهوه ئارهزوی نواندنی لی دهرکهوتوو . له سالی ۱۹۲۸ دهچیته ناو خانهی نواندنی کومهلهی نوهاما ، که تیپیکی شانویی ناوخیی بو ، که دوروسی پراندۆ بهریوهی دهبرد .

دوای ئهوه له زانکۆی کپ کۆرد دراما دهخوینی ، ئینجا له سهر سهکۆش شانۆی بروا دوای بهناوبانگ بهدیار دهکهویت ... له سالی ۱۹۳۵ یهکهه رۆلی سهرهکی له شانۆگری ژتهکه کیلگهکه دهبات ومردهگریت ... دوای ئهوه روو له سینهما دهکات و که یهکهه بهشداری کردنی له فلیمی سینهما له سالی ۱۹۳۵ بوو له فلیمی بهناوی ریگاکهه له خوارهوی رۆژهلآت .

ههروا له فلیمی مانگ مالمانه له سالی ۱۹۳۶ . به دیا کاریدیکهی و سینهمایی بهردهوام دهبیئت تا له ۱۹۸۷/۴/۲ مائناوایی له بواری شانویی و سینهماو جهماوهی دهکات له جیهان .

۱۹۰۵/۶/۲۱ له دایک بوونی دوا فهیلهسوفی

ناوداری فهرهנסاو جیهانی -

ژانیۆل سارتهه - له پارێسی

پایتهختی فهرهנסا ، که له

خیزانیکی بۆرژوازی بووه هه

له مندالیهوه باوکی مردوووه

دایک وبایی بهخیویان کردوووه

، دوای ئهوه تووانی خۆی

له پیناو گهیهشتن به

خواستهکانی به بهردهوام

بوونی له بوارانهی که ئاواتی

بوون ، تاکوو بۆته

فهیلهسوفیکی ناودارو که سایهتیهکی ناوداری لیها تووی فهرهנסاو ناسراوی

جېھان.

۱۹۰۵/۷/۱۱ كۆچى دوايى روناكپرو
فەيلەسوف و پېشەرەوى
چاكسازى كۆمەلەيتى و
ئاينى - مەمەد عەبدە -
- شايانى باسە ئەم مەۋقە
لە ۱۸۴۹/۱۱/۷ لە گوندېكى
سەرگەنارى زېى دەلتا لە
ميسر چاۋى بە جېھان
ھەلھېناۋە . لە بىنەمالەيەكى
مام ناۋەندى بوۋە لە ميسر
... لە سالى ۱۸۶۶
پەيۋەندى بە زانكۆى ئەزھەر

لە شارى قاھىرەى پايتەختى ميسر كىردۈۋە .

ھەروا پەيۋەندى لە گەل جەمالەدىن ئەفگانى ھەبوۋ لە زانكۆى ئىسلامى .
برونامەى جېھانى لە زانكۆى ئەزھەر وەرگرت لە سالى ۱۸۷۷ . لە سالى
۱۸۷۹ بوۋە مامۇستاي مىژۋو لە قوتابخانەى - دار العلوم - لە كۆلىژى
خانۋوى زانستەكانى ئالان - ھەروا مامۇستاي ئاداب بوۋ لە قوتابخانەى -
ئالاسن - و دواى ئەۋە بەرەو جموجۆلى رۇژنامەگەرى ھەنگاۋىنا .

دواى ئەۋە تاۋانباركرا بەلەيەنگىرى كىردى مەمەد عرابى و بە بەندىكىرى و
دواى دەرەدەركرا بۇ فەرەنسا لە سالى ۱۸۸۴ ، لەۋى چاۋى كەۋوت بە
جەلالەدىن ئەفگانى و كۆمەلەى رۇژنامەى ئىسلامىيان دامەزئاند بەناۋى -
المروۋە الوتقى - كە يەكەم رۇژنامەى عەرەبى بوۋ كە لە ئەۋروپا دەرچىت .

دواى ئەۋە لە سالى ۱۸۸۴ بەرەو بەرىتانيا بەرىكەۋوت ، دوايى گەراۋە بۇ
فەرەنساۋ دوايى بەرەو شارى بەيروت پايتەختى لوبنان بەرىكەۋوت .
خوۋىندى زانستى كەلامى تەۋاۋى كىرد ، كە چەندىن بابەت و كۆمەلەى نەھنى
پېكھېناۋ لە سالى ۱۸۸۸ گەراۋە ميسر .

دواى ئەۋە بە دادۋەرى شەرى رايۇنكارى لە دادگاي پېداھەلچۈنەۋە
دامەزراۋ دواى بوۋە موفتى لە ميسر ... لە يەكەمەكانى دامەزئاندى كۆمەلەى

خېرخوازى ئىسلامى بۈۋە ... ئەم مەۋقە بەردەۋام بۈۋە لەكارەكانى تاكوۋ
كۆچى دوايى كردۈۋە لە مىسر .

بۇ يەكەم جار لە مېژوۋى پروسىيى قەيسەرى ئەنجومەنى ياسادانان پىك ۱۹۰۵/۸/۶
هېندرا بە ناۋى - دۇما - يانى پەرلەمان ، كە ھەندى لە ئەندامانى بە
هەلبۇزاردن و ھەندىكىان بە دامەزاندنى لە لايەن قەيسەرى پروسىيى بۇماۋە
پىنج سال ، كە لە ۴۴۲ ئەندام پىك ھاتبۈۋن . بە قىي ژمارەى دانىشتۈۋانى
پروسىيى لە كىشۈۋەرەكەدا .

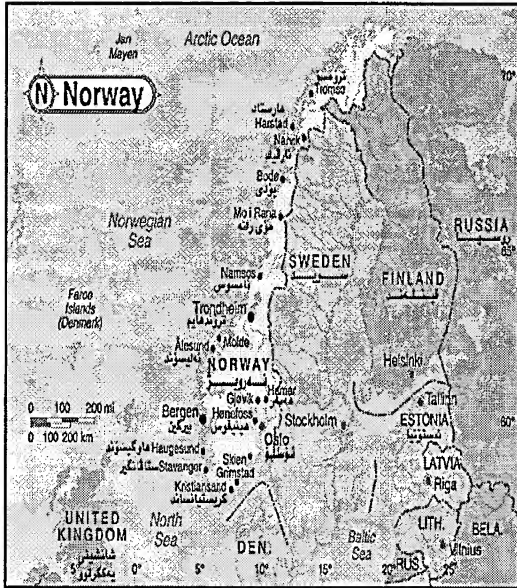
ھېزەكانى سوۋپاي عوسمانى بە يارمەتى سۈۋەرى ھەمىدى ھېرشىان كىرە ۱۹۰۵/۸/۱۷
سەر شارى لاھىجان لە رۆژمەلاتى كوردستان بە بەبىيانۋى كۆكردنەۋەى
باج و ناۋچەكەيان داگىر كىرە .

رۆژ گىران لە سەر وولاتى تۈۋنس و دەۋۈرۈۋەرى كە بە تەۋاۋى بەرى رۆژ ۱۹۰۵/۸/۳۰
گىرا ، ئەۋىش بە كەۋىتنە بەر مانگ بەرامبەر بەزەۋى ، واتە مانگ كەۋىتە
نىۋان پۆژو زەۋى بە بەرگرتنى پۆژ بەرامبەر بە زەۋىدا .

بە ھۆى لاۋازى ھېزەكانى سوۋپاي پروسىيى كىشانەۋەى تا ئەۋ كاتەى ۱۹۰۵/۹/۵
پروسىيى قەيسەرى و ئىمپىراتۆرىيەتى يابان گەيشتنە ئەۋەى ، كە پەيمانى
پۇرتسمۇس لەئىنگىلترا مۇرىكەن ، بە جۈۋلەنەۋەى و يابان بەئازادى سەربازى
و راميارى لە ھەموو كۇرپاۋ مەنشۈۋىرىا . كە لەۋ كاتەش پروسىيى لە ھەموو
كۇرپاۋ مەنشۈۋىرىا كىشاۋە ، بە گەرەنەۋەى بۇ پروسىيى بەپىي ئەۋ رىكەۋىتنەى
لە نىۋانىندا .

ھۈنەرمەندۈ ئەكتەرى سىنەمايى خاتۈۋ - گرىتاگارىۋ - لە شارى ۱۹۰۵/۹/۲۳
ستۆكھۆلمى پايتەختى سوۋىد لە چاۋى بە جىهان ھەلپەناۋە لە وولاتەكەدا .

۱۹۰۵/۱۰/۲۷ وولاتى نەروىژ سەربەخۋىيى خۋى پاگەياندۈ دواى ئەۋە داۋاكانى شانشىنى
سوۋىدى پەتكەردەۋە ، بە كىرەنەۋەى نوسىنگەيەكى دىلۋماسى و بە
ھېزەكەندى پەيوۋەندى لە نىۋان ھەردۈلايەندا .

ئەم راگە ياندەش بە
 ناۋى شانشىنى
 سوۋىد بو . كە
 پايتەختەكى ناۋى -
 سىتۇكھولم - ۵ و
 ژمارە
 دىنشتوانەكى ،
 ۱،۷۵۸،۰۰۰ مىليۇن
 كەسە . ھەروا ژمارە
 دانىشتوانى
 ۹،۵۲۰ ،
 ۰۰۰ مىليۇن كەسە .
 ھەروا روبرە

۷۰۹،۹۶۰ كىلۇمەتر چوار گۆشەيە . ھەروا چىرى
 دانىشتوانەكى ، ۵۵ كەس لە يەك مىل چوار گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ،
 سوۋىدەكان ۹۳٪ . فىنۋون ۲٪ . كېبەرانى ئەۋرۈپى و كوردو لاييۇن ۶٪ . لە
 ۷۰۹ كەدا .

۱۹۰۵/۱۱/۱۶ لە دايك بوۋنى نوۋسەرۈ روۋناكىرى كەسايەتى ناۋدارى كورد - ھەسەن
 فەھمى جاف - لە شارۋچكەي ھەلەبجەي سەر بە پارىژگاي سلىمانى لە
 ھەرىمى باشۋورى كوردستان .

ئەم كەسايەتتە لە ماۋى ژياندا تۈنۈيۈپتە چەندىن بەرھەم بابەتتە بە
 سوۋد بگەيەنئە دەست خويئەرى كوردو كىتبخانەي كوردى ، بە تايبەتتە لە
 ھەردو بوۋارى نەتەۋەيى و نىشتىمانىدا لە ھەرىمەكە و كوردستان .

۱۹۰۶

۱۹۰۶/۲/۲۵

مەھمەد ئەمىن رەشىدى

كۆچى دوايى نووسەرو
شاعىرو مامۇستاي ئايىنى -
مەلا مەمەد مەلا عوسمان
بالخىيە - ناسراو بە - مەھوى
- لە شارى سلىمانى لە
باشوورى كوردستان ، ھەر لە
ژورىكى خانەقاكەى خوى
بەخاك سپىرداوه ... جىگەى
نامازە پىكردنە كە لە دايك
بوونى مامۇستا مەھوى چەند
بيروو بۆچوونى لە سەرە ، كە

مەمەد ئەمىن رەشىدى : - مامۇستا مەھوى لە سالى ۱۸۳۶ - ۱۸۳۷ لە
دايك بووه .

ھەروا مامۇستا عەلەئەدىن سجادى دەلى : - مامۇستا مەھوى لە سالى
۱۸۳۰ لە دايك بووه ... ھەروا كاكەى فەلاحىش دەلى : -

- مامۇستا مەھوى لە سالى ۱۸۳۶ - ۱۸۳۲ لە دايك بووه . كە باوكى
خەلىفەى شىخ عوسمان سىراجەدىن بووه لەگوندى تەويلە لە باشوورى
كوردستان ، مامۇستا مەھوى لە تەمەنى ھەوت سالىدا خراوتە بەر
خوويندن و ھەروا لە لاي باوكىشى فيرى خوويندەوارى بووه ... دواى ئەوه
بۇ خوويندن چۆتە سنەو سابلخ و دواى ئەوه گەراوتەو شارى سلىمانى ،
دواى ئەوه چۆتە شارى بەغداو لە لاي مامۇستاي ئايىنى كورد - موختى
زەھاو - خوويندى تەواوكردووھ و مۆلەتى مەلایەتى پى بەخشراوه .

دواى ئەوهى كە خوويندى مەلایەتى تەواوكردووھ بۆتە ملای مزگەووتى
ئىمامى ئەعزەم لە شارى بەغدا ، بەلام لە سالى ۱۸۶۲ گەراوتەو شارى
سلىمانى . بووه بەئەندامى دادگای سلىمانى .

دواى ئەوه باوكى لە سالى ۱۸۶۸ كۆچى دوايى دەكات و بەم ھۆيەو دەستى

لەكارى مىرى كىشاۋەتەۋە بوۋەتە مەلاۋ دەستى كىدوۋە بە وانە ووتنەۋە بە
فەقىيەكان ... دۋاي ئەۋە مامۇستا مەھۋى لە سالى ۱۸۷۴ - ۱۸۷۵ لە گەل
چەند مەلەك لەشارى سلىمانى دوردەخىنەۋە بۇ باشۋورى ئىستاي ئىراق
... مامۇستا مەھۋى لەژيان بەردەۋام بوۋە لەكارەكانى لەۋكات لە پىناۋ
خىزمەتكردى گەل و نىشتىمانەكەيدا .

۱۹۰۶/۴/۱۸ گومەلەرزەيەكى گەۋرە لەشارى سان فرانسىسكو پوويىدا ، كە بوۋە ھۆى
گيان لە دەستدانى زياتر لە ۳۰۰,۰۰۰ ھەزار ھاۋولاتى لە شارەكە و
ۋىرانكردى زياتر لە ۳۰,۰۰۰ ھەزار خانوۋ و بالەخانە و پىرۋژەۋ كىلگە
كشتۋوكالىەكان لە ۋولاتەكەدا .

۱۹۰۶/۶/۶ مۇركردى رىكەۋوتنامەى شارى ژنىف تاييەت بە چاكردەۋى ئەۋكەسانەى
كە توۋشبوۋى نەخۇش و برىندارى شەپرو زامداربوۋىيان لەكاتى جەنگو
لەپىناۋ يارمەتى دانايان لە جىھاندا .

۱۹۰۶/۷/۴ پادشاي قەجەريەكان - موزەفەرەدىن شا - بەناچارى پەزنامەندى لە سەر
كەمكردەۋى دەسەلاتەكانى خۇيدا كرد ، لە ھەمان كات بەمەرسوۋمىكى
شايانەى بىرياريدا بە پىك ھىنانى لىژنەى دامەزراندنى پەرلەمانى ئىران .
كە لەۋكاتەۋە تاكوۋ شۇپشى ئىسلامى لە ئىران ، ئەۋ پۇژ بە پۇژى
نىشتىمانى ئىران دانراۋە يادى دەكرىتەۋە ، دور لە رىزگرتن لەنەتەۋەكانى
دىكە . بە تاييەتى گەلى كورد لە ھەرىمى رۇژھەلاتى كوردستاندا .

۱۹۰۶/۸/۵ لە ژىر پالەپەستۋى داۋاكارى موزەفەرەدىن شا ئەۋ بىريارەى راگەياندا كە
ماۋەيەك بوۋ چاۋەپروانى لىدەكرا ، كە فەرمانەكان لە دوۋ مەرجدا خۇى
دەگرت ، كە بۇ يەكەم جار لە مىژۋودا ۋولاتى فارس بوۋە دەۋلەتتىكى
دەسەلاتى دەستۋورى لە ۋولاتدا .

ھەروا لىژنەى زانايان پىك ھىنرا ، لەگەل ھەندى كەسايەتى نىشتىمانى و
لىبرالى ، ھەروا ھەندىك لە ئەندامانى ھكۈومەت كە ئەمانە ھەلسان بە
نوۋسىنەۋەى ياساى ھەلېژاردن ، دۋاي ئەۋە پەرلەمان پىك ھىنراۋ دەستۋور
راگەياندا .

كە بىرگەى سەرەكى دەستۋورەكە مەزھەبى شىيەۋ ئىمامەى كىردە مەزھەبى

فەرمى وولاتى فارس ، لەگەل ئەمەشدا دەوولەتى عوسمانى سووننە بەرامبەرى بوو ، بە مەزھەبى ھەنەفى . كە ئەويش ليژنەى زانايانى پىك ھيئا بۇگرتنە دەستى چاودىرى كردنى و دەستگىربوون بە ياساكانى شەرىعەتى ئىسلام .

زاناو فەيلەسوفى ناودارى ۱۹۰۶/۱۰/۱۴
جىھانى و ئەلمانى - ھانا
ئارنەت - لە شارى
ھانۇقەرى ئەلمانيا چاوى
بە جىھان ھەلھىناو ، كە
باوكى ئەندازيار بوو ،
ناوى پال ئارنەت بوو ،
دايكى ناوى مارشا بوو
لە سالى ۱۹۳۳ لە لايەن
پارتى نازى لە ئەلمانى
دەستگىر دەكرىت و دواى
ئەو دەيكى لە سالى
۱۹۲۹ شوو بھ

كوئترانشوون دەكات لە شارى بەلن لە ئەلمانيا .

لە دايك بوونى رۇماننووسى بەناوبانگى ئىتالى و جىھانى - ديتۆبۇزاتى ...
شاىيانى باسە ئەم نووسەرە لە ۱۹۷۱/۱/۲۹ لە تەمەنى ۶۶ سالىدا كۆچى
دوايى كردوو ... بەشى مافى لەزانكو مىلانۇ خوويندوو و ژيانى خۇى لە
شارى مىلانۇ بەسەر بردوو .

يەكەم رۇمانى بەناوينشانى - برنايوى شاخان - لە سالى ۱۹۳۳ دەستى
كرد بە نووسىن و كە نووسىنەكەشى رۇمانىكى كورت بوو . دواى ئەويش
رۇمانى - نھيىنى دارستانە كۆنەكە - لە سالى ۱۹۳۵ نووسى ... دواى
ئەويش رۇمانى - بىبابانى ئەتار - ى نووسى ... ئيتىر ئەم رۇماننووسە
بەردەوام بوو لە نووسىنى رۇمان و چىرۇك ... دواى ئەو بەھۇى فلىمىكى

فەرەنسى - ئىتالى ناوبانگى دەرگىدو بەردەوام بوو تاكوو مائىناوایی لە گەل و ئىتالىاو جىهان کرد لە وولاتەكەیدا .

۱۹۰۶/۱۱/۹ بە ھۆی بەردەوامى خەبات و کۆششى چەوساوەکان و کرێکارو جووتیاران ، قەيسەرى پروسى نیکۆلای دووم ، لە راگەیاندى مەرسوومیکى قەيسەرى جووتیارانى لە ژێر پڑیمی دیلايەتى پزگار کرد .

ئەویش بە ئازاد کردنیان و پیدانی زەوی و خەریک بوون بەکاری کشتووکاری و رزگاربوونیان بە سەرەخۆی و خاوەن زەوی کشتووکاری لە وولاتەكەیاندا .

۱۹۰۶/۱۲/۱ پڑیمی شایانەى فارسى لە تاران پیریاری ھەلبژاردنى گشتى کۆمەلەى دامەزrandنى دەستوورى وولاتى فارسیدا ، بئ ئەوہى بیر لە بوونی نەتەوہى کورد بکاتەوہ . لە گەل نەتەوہکانى دیکەى ژێر دەسلالتى خۆى بەتایبەتى لە پۆژمەلاتى کوردستاندا .

۱۹۰۶/۱۲/۲۸ تەواو بوونی دارشتنى دەستوورى دەسلالت وولاتى فارسى ، کە لە ۵۱ مادە پیک ھاتبوو ، لە گەل پاشکۆیەکی ۱۰۷ مادەیی . کە لە ۱۹۰۷/۱۱/۵ ئەو دەستوورە لەلایەن پەرلەمان پەسەند کرا .

.....

۱۹۰۷/۵/۱۳ نووسەر و رۆماننوسى ناودارى بەریتانى و جیھان خاتوو - دافینی دومۆرى - لە بنەمالەییەکی دیاری شانۆیی لە شارى لەندەنى پایتەختى بەریتانیا چاوى بە جیھان ھەلھیناوە .. سیرگیزالد دومۆرى باوکی ئەکتەریکی بەناوبانگى شانۆیی ئینگلیزی دیاربووہ ... ھەروا دایکیشى - مۆریال بیموئدى - بەھەمان شیوہ ھونەرمەند بووہ . خاتوو مۆریی لە بنەمالەییەکی رۆشنبیری ئەو شارە بووہ .

بۆیەکەم جار کەسایەتى سفینگالى لە رۆمانى - تریلی - داھینا . ئەم شتانە بوونە باکگراوندو ریگا خوشکەر لە بەردەم چوونە ناوجیھانى نووسینی خاتوو دومۆری . کە لە تەمەنى مندالى ئاشنای کۆمەلە ئەکتەریکی شانۆیی ھاوریکانى باوکی دەبى ، لەوانەش تامى سەرکەوتن کە بەمە ناوبانگى دەرکرد .

دواى ئەو بەرەو بەندەرى
كۆرتۈپەلى سەر دەريا دەچىت
و ماوەيەكى دىژ لە ژيانى لەم
جىگايەدا بەسەردەبات ، كە
شەپۆلى بى ئامانى دەريا و
شنە باى فېنك و بالئەدەكانى
ئاسمان دەبن بەئىلھام بەخشى
... دواى ئەو روو لەشارى
بارىسى پايتەختى فەرەنسا
دەكات و لەوى خوويندن تەواو
دەكات و دواى ئەو شوو بە
فرودىك براونكى ژەنەرالى
سەربازى دەكات .

يەكەم رۆمانى بەناوى - گيانى ئاشق - لە سالى ۱۹۱۳ بۆلۆدەكاتەو و
سەرکەووتنىكى گەوورە بەدەست دىنى ... ئەم نووسراوئەشى بەيەككە لە
رۆمانە بەپېزەكانى ئىنگلىزى دادەنرىت .

دواى ئەو چەند چىرۆك و رۆمانى دىكە دەخاتە بەدەستى خووينەرانى .
لەوانە :- جارىكى دىكە گەنج نابمەو لە سالى ۱۹۳۲ . جۇليۇس لە سالى
۱۹۳۳ . جامايكا لە سالى ۱۹۳۶ . رېبىكا لە سالى ۱۹۳۸ ، كە ئەمەيان
لەلایەن گەوورە دەرھىنەرى ئەمەرىكى - ئەلفرىد ھىتشتۆكى - دەكرىت
بەفلىمى سىنەمايى و چەندىن خەلاتى ئۆسكارىشى پى دەبەخشى .
بە دەيا بەرھەمى دىكە بەدەستى خووينەران دەكات و دوا بەرھەمى بەناوى
- مالى سەرکەنارى دەريا - لە سالى ۱۹۶۹ دەبى . ئەم نووسەزو
رۆماننووسە بەناوبانگە لەكارەكانى بى وچان دەبى تاكوو لە ۱۹۸۹/۹/۱۴
مالئاوايى لە رۆماننووس و نووسەرو دەرھىنەرە سىنەمايى و ئەكتەرو
خووينەرانى ھاوخبەباتى دەكات لە جىھان .

سەرچارە :- www.wakapedya.com

۱۹۰۷/۸/۵ شاعىرى بەناوبانگى فەرەنسى - ئۆگىن گىلفىك - لە شارۆچكەى - كرنك - لە
ناوچەى بەرىتانيا ، چاوى بە جىھان ھەلھەناو . جىگەى ئامازە پىكرەنە كە
ئۆگىن باوكى دەرياوان بوو دايكىشى بەرگدووربوو . بەھوى بارى ژيانى

خېزىلەنكەي باۋكى بۆتە پاسەۋان لە سەر سنوورى بەلژىكا . كە ئەمەش كارى
كرد بوۋە سەربارى دەروۋنى ئۆگىن .

دوای ئەۋە خېزىلەنكەي لە سالى ۱۹۱۹ بەرەۋ ناۋچەي - ئەلئەزاس - لە نىزىك
سنوورى ھاتوۋچۇي دەكرد ، لە پىناۋ ئەنجامدانى كارەكەي و دابىنكردىنى
بژىۋوي ژيانى خېزىلەنكەيدا .

بە ھۇي بەردەۋامى لە خوۋىندەۋە ئەۋىش بە دۇزىنەۋەي ھەردو ئىماراتى
فىكتۇر ھىگۇ و رۇسۇۋ ، دوای ئەۋىش رامپۇۋ يودلىر و فىرلىن ... كە ئەمەش
يارمەتى دەرى بوۋە بۇ ۋەرگىرانى شىعەرى شاعىران ۋەك - ھۇلداىن و تراكل
و گۆتە - بە ھۇي فىربوۋنى زمانى ئەلمانى بەشىۋەيەكى باش .

دوای ئەۋەي كە قۇناخەكانى خوۋىندەن تەۋادەكات و بەرەي شىعەر
نوسىنى بە ھەستەكانىدا دەخولىتەۋە دەگاتە قۇناخى ئەۋەي ، كە ئەۋ
شەرانەي بۇ زىاتر لە ۴۰ زمان ۋەردەگىردىت و چەندىن پاداشتى بە نىرخ
بەدەست دىنى ، ۋەك پاداشتى مەزنى ئەكادىمىيە سويسەر نىشتەجى بوۋن
. كە لەۋكاتەش باۋكى ماۋەي چۈار كاتژمىر فەرەنسى ... بەرەمەكانى ئەم
شاعىرە - ھونەرى شىعەر - سرود - دوای ئەۋە پىشانگانگەيەكى فۇتۇگرافى
كردەۋە بە ناۋى - ۋوشەكان ۋىنەي گىلفىك - ... لەگەل چەندىن بەرەمە
دىكەي شىعەرى ، كە بۆتە ھىمايەكى بەرزى فەرەنساۋ جىھان .

سەرچاۋە: - دار الحىاة - ۲۵/۱۰/۲۰۰۷

۱۹۰۷/۸/۱۴ لە ۋتارەكەي - ماكس نوردۇ - لە شارى لاھاي پايتەختى ھۇلەنداۋ
ھەلۋاسىنى جىمۋوچۇل جۈولانەۋە دەستكەۋوتەكانى لە ماۋەي ۱۰ سالى
پاۋردوۋى ، ئەۋىش بە رەتكردنەۋەي ئەۋ رەفتارانەي كە بەرامبەر جۈولانەۋەي
سەھىۋىنىزىم دەكرا .

بە ھۇي ئەۋەي كە گۈايە سەھىۋىنىزىم بەرچاۋ تەنگى ئاينى ھەيە لەگەل
دواخستنى پىشكەۋوتنى مەدەنىيەت و زانىست لەسەردەمى نويدا ، ھەروا
گۈتى: - بەلام لە پاستى ئەۋىش ۋانىيە ، كە لە ناۋەرۋكى ۋتارەكەي ماكس
نوردۇدا ھاتبوۋ ئەۋىش بەھۇي بەرژەۋەندىيە تاييەتمەندىيەكانيان .

۱۹۰۷/۸/۳۰ مۇركردنى رىكەۋوتننامەي نىۋان رۋوسىيە قەيسەرى و بەرىتانىا ، بە مۇرى
قەيسەر نىكۇلاي دوۋەم و شانشىنى بەرىتانىا ئەۋاردى ھەۋتەم ... ئەم
رىكۋوتنەش بوۋە ھۇي ئەۋەي كە نىۋەي باكوۋرى ئىران بىكەۋىتە ژىر

دهسه لاتی پووسیا ، هه روا نیوو دهکه ی دیکه ی باشوور بکه ویتته ژیر دهسه لاتی بهریتانیا .

به لأم ناوه راستی ئیران له ژێر دهسه لاتداریه تی شای ئیران مایه وه، گهر چی ناوه ندیش له ژێر نامۆزگاری بهریتانیا کاروباره که ی هه لده سهووریندرا ، که شای ئیران وه ک بۆلسته کی چی به حیکه ر بوو له وولاته که دا .

۱۹۰۷/۱۱/۱۶ بۇ يەكەمبار فرۇكەي ھېلىكۆپتەر بەرھە ئاسمان ھەلسا بەسەرکە وتوانە ...
 كە لە لاين داهيئەرى فەرەنسى - بۇل كۆرتۆ - بە ئەنجام گەيەندرا ...
 ئەمەش لەدوای چوار سال لە دواكە ووتنى ئەم داهيئانە ...كە نموونەكەي بۇ
 يەكەمبار لەسەر شارى - كيتى ھۆك - لەئەمەريكا لە سالى ۱۹۰۳ سوورايەو
 . ئەم داهيئانەش بەمەبەستى دامەزراندنى پيشەسازى فرۇكەوانى بوو ، كە لە
 يەنەرەتا پيشەسازىكە سەربازىيە .

بەلەم لە ئەمەریکا بۆ هەردوو لایەنی مەدەنی و سەربازی بەکار دەهێنرا . وا
رێکەوتت کە یادکردنەوهی ۱۰۰ سالەى دروستکردنى فرۆكەى هێلىكۆپتەر
كەوتە كاتەكانى لێدانى ئەفغانىستان وئێراق ، كە زیاتر لە ۱,۵ تریلیۆن دۆلار
خرجیەكانى بوو .

سەرچاوه :- دار الحياه ... ۱۰۰۷/۱۱/۱۹.

۱۹۰۷/۱۲/۲۰ م — ۋۆرکۈرۈنى

ریکه و وتنامه به ناوی

یہ ایمانی - واشنتونی

یایتهختی ئه مه ریکا -

، له نیوان کۆمارهکانی

يٰٓكُھ_____اٲووى

ئەمەرىكاي ناوھىدى

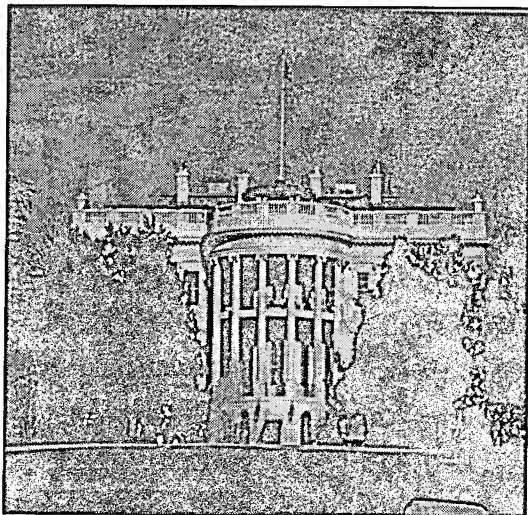
يٰۤاَيُّهَا نَجْمٌ ، كِه هه لسان

بہ دامہ زرا ندنی

دادگای دادیه‌روهری

بۇ يىنج وويلايەت لى

نہ مہریکا ، کہ نہم وویا

ئەمەرىكا ، كە ئەم وويلايەتەنە ئەمەرىكاي ئىيىكەتووەو بەيىنى مادەي ۳۰/

لەپەيمانى فرساي سالى ۱۹۱۹، كە دواي ئەوۋە بووۋە ياسايەك لەياسا
بەنەرەتەكەنى يەكگرتنى وويلايەتەكەنى ئەمەريكا لە كىشۋەدەكەدا .

۱۹۰۸

۱۹۰۸/۲/۳ شارى مەھابادى پۇژمەلەتى كوردستان لە لايەن ھىزەكەنى سووپاي
عوسمانى داگىركراو دواي سى ھەفتە لىلى كىشانەوۋە لە دواي بە
ئەنجامگەياندىنى مەرامەكانيان لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۰۸/۳/۸ لە دواي ھەول و خەباتىكى بى وچانى سەر كەردەكەنى ئافرەتان و
كەسايەتتە ئاودارەكەنى ئافرەتان ، كە ئەنجامى بووۋە ھۆى ئەوۋە كە ئەم
رۇژە بىرى بە پۇژى جەژنى ئافرەتان لە جىھان .
ئەوۋىش لە پاگەيەندىكىدا كە ھەموو سالىك يادى ئەو پۇژە دەكرىتەوۋە
بەبەرگى كەردن لە مافەكەنى ئافرەت ، لەپىناو كارو ھاوكارى شان بەشانى
پىاوان لە ھەموو بوارە جىاجىكان لە جىھاندا .

۱۹۰۸/۳/۱۸ لە داىك بوۋنى زاناو فۇلكۇرستى ئاودارى كورد پروفىسۇر مامۇستا حاجى
جوندى لە باكۋورى كوردستانى ژىر دەسەلەتى ئىمپىراتورىيەتى عوسمانىدا .

۱۹۰۸/۴/۲۷ پىشپىركى يارىيەكەنى جامى جىھانى پالەوانىيەتى - ئۇلەمىيات - لەشارى
لەندەنى پايتەختى بەرىتانىا ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاكوو ۱۰/۳۰ ي
ھەمان سال شارەكەدا .

۱۹۰۸/۵/۲۱ دامەزراندنى قوتابخانەى ھونەرە جوانەكان لە شارى قاھىرەى پايتەختى
مىسر ، لە لايەن ئەمىر يوسف كەمال ، لە شەقامى رىگا جەمامىز لەخانۋى
ژمارە/۱۰۰ . ئەم قوتابخانەيە رۇلى گرنگى گىرا لەدەرچواندىنى بەسەدا
كەس لە دواي فىرەكرەدىيان لە ھەموو بوارەكەنى ھونەرى مۇزىكا و
پەيكەرتاشى و وىنەكىشان و چەندىن ھونەرى شىۋوۋەكارى دىكە .
سرچارە:- دار الحىاة - ۲۰۰۷/۵/۱۶

۱۹۰۸/۶/۱۶ بە ھۆى ھىرشى ھىزى چەكدارە كوردەكان بۇ سەر ئاشۋورىيەكەنى لايەنگرى
پرووسىاي قەيسەرى ، كە بەو ھۆيە كوۋنسلې پرووسى لە شارى تەبرىز .
بروسكەيەكى ئاراستەى وەزارەتى دەرەوۋى پرووسىا كەرد لە ھەرىمەكەدا .

که کاری به په‌له نه‌کریت بۆ‌پزگار کردنی دانیش‌تووانی ئاشووری له ناوچه‌کانی ، که گیروگرفت و کووشتاری تیا به له پۆژه‌لای کوردستانی ژێر ده‌سه‌لای فارسی و عوسمانی ، له به‌رده‌ست تی‌ووهردانی لایه‌نه په‌یووهنداره‌کان ..

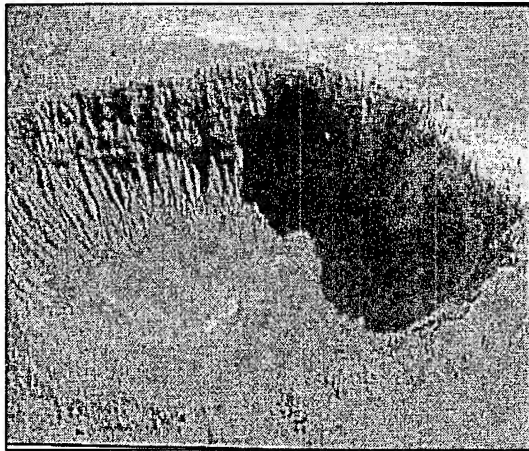
١٩٠٨/٦/٢٢ سهره‌ک وه‌زیرانی ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانی - سهر ئه‌عه‌زم - فه‌رمانی دا به تاهر پاشای نووینه‌ری تورک و ئه‌ندامی لیژنه‌ی - جیگیر کردنی سنوور - ، که هه‌موو هیزه‌کانی سووپای عوسمانی له و ناوه بکشینه‌وه ، بۆ ناوچه‌کانی دیکه که کیشه‌ی له‌سه‌ره و ماوه نه‌دریت بۆ په‌لاماردانی دانیش‌تووانه تورکه‌کان له باکووری کوردستان به‌پیی ئه‌و به‌لینانه‌ی که لییان وه‌رگیراوه ، له لایه‌ن کاربه‌ده‌ستانی عوسمانی له هه‌ریمه‌که‌دا .

١٩٠٨/٦/٢٣ له دوا‌ی مردنی شا موزه‌فه‌رده‌ین له سا‌لی ١٩٠٦ قونا‌خیکی نو‌ی ده‌ستی پیکرد له‌گه‌ڵ شای قاجاری نو‌ی - مه‌حه‌مه‌د عه‌لی - که بر‌وای به کاره‌کانی شا موزه‌فه‌رده‌ین نه‌بوو له‌بنه‌په‌تا ، هه‌رچه‌نده له‌وکات ده‌نگی بۆ ده‌ستوو‌رو په‌رله‌مانیشدا .

دوا‌ی ئه‌وه هه‌ل‌وێستی خۆی پا‌گه‌یاند دژی جوولانه‌وه‌ی ده‌ستوو‌ری و بووه هۆی ئه‌وه‌ی ، که بر‌واشی به ئه‌نجوومه‌نی نووینه‌ران که ئه‌ندامانی له مه‌لایه‌کان پیک هاتبوو ، نه‌بی‌ت ئه‌مانه هه‌مووی هۆکاری ئه‌وه‌بوون ، که پر‌وسه‌کان پش‌تی مه‌حه‌مه‌د عه‌لی بگرن و وه‌ک کو‌ده‌تایه‌ک . ئه‌ویش به‌چه‌ند فرقه‌یه‌کی قوزاقی فارسی و به‌ پش‌تی‌وو‌انی سه‌هرکرده‌ی پر‌وس هه‌ل‌وو‌ه‌شاندنه‌وه‌ی په‌رله‌مانی پا‌گه‌یاند و حکومه‌تی سه‌ربازی پیکه‌ی‌نرا . ئه‌مه‌ش له‌دوا‌ی دوو‌سال له‌به‌سه‌رچوونی یه‌که‌م هه‌لبژاردن و یه‌که‌م په‌رله‌مان و یه‌که‌م ده‌ستوو‌ر له‌ وولاتی فارسی و ئه‌م داروده‌سته‌یان گرت و زۆربه‌ی هه‌ره‌زۆریان له سی‌داره‌دان .

١٩٠٨/٦/٣٠ دۆزینه‌وه‌ی که‌شتیه‌کی ئاسمانی که له دور‌ست‌کرا‌وی مرو‌ف نه‌بووه ته‌قیته‌وه له ناوچه‌ی - تف‌گوس‌گای - هه‌ریمی سی‌بیریای پر‌وسی ، که زانایان لیکۆلینه‌وه‌یان له‌سه‌ر پارچه‌یه‌ک له‌و که‌شتیه‌ کردبوو . که کیشه‌که‌ی په‌نجا

كىلوگرام دەبوو ، كە ئەۋىش بوۋە ھۆى ويرانكردنى زياتر لە ۲۰۰۰ كىلومەتر چوار گۆشە لە دارستانەكانى سىبىريا . شايانى باسە كە تاكوو ئىستا نەينەكانى ئەو كەشتىيە بەتەواۋى ئاشكرا نەكراۋە لەلایەن دەسەلاتە يەك لە دواى يەكەكانى پروسىا ، كە چەند كىلو مەترىك لە زىى تىفگوسگا دور دەبى لە سىبىريادا .

۱۹۰۸/۶/۳۰ روودانى پىكدادان
لە نىوان زەوى و
نيزك ... لەم رۆژەدا
ئەستىرەى نيزك لە
ناوچەى سىبىريا
بەكيشى ۴۵ ھەزار
تەن خۇيدا لە زەوى
بەقەبارەى ۴۰ مەتر .
لەو خۇبە زەوى
دادانە بوۋە ھۆى لە

ریشەكيشانى ۸۰,۰۰۰,۰۰۰ مىليۇن لە دارو درەخت و ۲۰۰ قۇرتى لە زەوى دروستكرد .

... ھەروا خۇدانى نيزك لە زەوى لە ويلايەتى ئىريزونا لە ئەمەريكا كە كيشى ۹۲۰۰ ھەزار تەن بوو . ئەو قۇرتە ياخوود كەندەكە بە بازىنى ۱,۹۲ كم دروستكرد بە قوۋلى ۱۷۰ مەتر ... ئەستىرەى نيزك بە دەيا جار پارچەكانى كە لەو ئەستىرە جىادەبنەۋە دەكەۋنە سەر زەوى مەترسىدارەو گەر لە شارىك ياخوود لە ناوچەيەك بدات دەيىتە ھۆى ويرانكردنى بە پىيى قەبارەو گرانى ئەو پارچە جىابوۋە لە سەر گۆى زەويىدا .

ھەروا ئەستىرەى - مەزىب - لە ھەر ۷۶ سال جارىك دەرەكەۋىت ، كە يەكەم دەرەكەۋوتنى لە سالى ۱۹۱۰ بوۋە دوا دەرەكەۋوتىشى لە سالى ۱۹۸۶ بوۋە ، بەرامبەر بە دانىشتۋانى سەر گۆى زەوى لە جىهان .

ھەروا مەزەنەبى - بنىت - لە مانگى ۱۹۷۰/۴/ دەرەكەۋتوۋە ... مەزەنەبى - بىليە - لە سالى ۱۸۲۶ دەرەكەۋتوۋە ... مەزەنەبى - ھىل ويىب - لە سالى

۱۹۹۷ دهرکه وتووہ ... سهره رای دهرکه وتنی دیکه ی له ماوه کانی رابردو و له نیوان ئم سالانه دا ... ئه ویش به هۆی بوونی کامیژای تلسکوپی هابل و چه ندین ریگه ی دیکه ی ته که نه لوژیا ، که به پیچه وانه ی بهر له ناوه نده کانی سه ده ی رابردو و بووه له جیهان .

سهرچاره :- آیات العلوم الکونیه - بهرگی ۱/۲ ل/۱۶۲ دانانی کۆمه له زانیه کی جیهانی که ژماره یان ۲۶۹ زانیه . چاپی به که م /۲۰۰۷ .

۱۹۰۸/۷/۶ نووینه ی کورد - شهریف پاشا - وازی له کاری بالویزی ده سه لاتی عوسمانی تورکی هیئا ، که بالویزی عوسمانی بوو له وولاتی سووید به هۆی تووند په وی و شوقینی ده سه لاتی ئیمپراتۆریه تی عوسمانی و ئازاردانی کورد له باکووری کوردستان و ناوچه کانی دیکه ی ژێر ده سه لاتی عوسمانی له کوردستاندا .

۱۹۰۸/۷/۹ له کۆبوونه وه ی ئه نجوومه نی وه زیرانی ده سه لاتی عوسمانی تورک سهره لانی کیشه کان دهرکه ووتن ، که ناکوکی گه یشته ناو ئه نجوومه ن ، که له وکات په زاشا بهرگری له ئیتحادیه کان ده کرد ، به لام ئیسماعیل شا دژی هه لووێستی ئیتحادیه کان وه ستا .

۱۹۰۸/۷/۲۳ کۆبوونه وه ی کۆمه لێک له پیننوسه پۆشنیرو رووناکییری خیرخوانی کورد لهشاری ئهسته مبولی تورکیا ، له پیناو دامه زاندنی کۆمه له ی کوردی بۆ راست کردنه وه ی پۆژنامه ی کوردی له پیناو خزمه تی زمان و کهلتوورو داب و نه ریت و میژووی کورد له کوردستاندا .

۱۹۰۸/۷/۲۳ بهرپابوونی کوده تای کۆمه له ی ئیتحادیه کان له تورکیای ژێر ده سه لاتی عوسمانی ، که بووه هۆی دامه زاندنی ده ووله تیکی ده ستووری ئیمپراتۆری عوسمانی تورک ، که ئه ویش کاردانه وه ی خراپی کرده سه ر بزووتنه وه ی بزگاری کورد له کوردستان به تایبه تی له باکووری کوردستان .

۱۹۰۸/۷/۲۳ به ههفته یه که له دوا ی راگه یاندنی شۆرش ده ستووری ده ووله تی عوسمانی ، ئیبراهیم پاشای ملی راپه رینی خو ی راگه یاند له پاریزگای دیاربه کر له باکووری کوردستان ، که له و کاته به ره وشاری منه وه ره ی سهعوودی

دەڭرە

بەلام ئالاي راپەرىنى دىڭ دەسلەتلى عوسمانى راگەياندى گەرەۋە شارى
 ويرانشەھرو گەمارۋى ھىزەكانى سووپاي عوسمانىدا لە شارەكەو
 دەۋرۋوبەرى ، بەلام لە دۋاي بىلابوونەۋەى ئەو كارە دانىشتۋوانى
 پارىژگاي دياربەكر توۋشى دلخۇشەكى سەرسورمان بوون ، لەھەمان كات
 ۋەزىرى جەنگى عوسمانى راگەياندى بىلابوونەۋە ، ئەۋىش بە ناۋنووس
 كردنى ھىزى سووپاي يەدەگى فرىاكەۋوتن لە پارىژگاي دياربەكر لە باكۋورى
 كوردستان .

۱۹۰۸/۷/۲۴ لە ئەنجامى ھەول ۋ تواناي كۆمەلەى ئىتھادى تەرەقى ۋ بەرپابوونى راپەرىن
 لە لايەن ئەندامەكانى ، لە ئاكامى ئەۋ راپەرىنەۋ لە بارى بارۋدۇخەكە پىژانە
 ناۋ ھىزەكانى سووپاي عوسمانى ۋ دامۋدەزگا ھەمەجۋرەكانىدا .
 كە كاردانەۋەى كوردە سەر دەسلەتلى عوسمانى ۋ پالەپەستۋى لە سەر
 دەسلەتلى سولتانى عوسمانى سولتان عبدالحمىدى دوۋم ، بە لەكار
 ۋەستاپندى دەستۋورى سالى ۱۲۸۷۷ .

۱۹۰۸/۸/۱۷ دامەزاندنى لى كۆمەلەى ئىتھادى ۋ تەرەقى لە شارى سلىمانى لەباشۋورى
 كوردستان لە لايەن ئاغا فەتھوللا چەلەبى .
 ۱۹۰۸/۸/۲۲ يەكەم دورستكراۋى شەمەندەفەر دەستى بەكاركرد ، كە لە شارى مەدىنەى
 مەۋەرەى سعوۋدى گەيشتە شارى دىمەشقى پايتەختى ئىستانى سوورىا ،
 كە ئەمە خەۋنىكى بى ۋىنە بوو لە لايەن ۋولاتانى ئىسلام لە ھەرىمى شام كە
 سى پۇژى خاياند .

۱۹۰۸/۹/۲۵ بۆ يەكەم جار لە مىژۋى كورد لە توركياي عوسمانى يانەى كوردى لە توركييا
 دامەزرا ، بە مەبەستى كوردنەۋەى قوتابخانەۋ كردنى زمانى كوردى بە زمانى
 رەسمى ۋ دامەزاندنى فەرمانبەرى كورد لە دامۋ دەزگا ھەمەلايەنەكانى
 دەۋلەتى عوسمانى داگىركەرى خاكى كوردستان .

۱۹۰۸/۹/۲۵ دامەزاندنى كۆمەلەى ھاۋكارى ۋ تەرەقى كورد لە دۋاي سەرەكەۋوتنى
 كودەتاي مانگى ۱۹۰۸/۷/ دىڭ سولتانى عوسمانى سولتان عەبدولھەمىدى
 دوۋم .

ئەم کۆمەڵە یە توانی گۆڤاریک دەریکات بە ناوی - کورد هاوکاری تەرەقی گەرتسی - کورد و تعاون و ترقی گەرتسی - کە ببێتە زمانحالی و ئەم کۆمەڵە یە بە نووسەر و شاعیری ناواری کوردی - پیرەمی‌رد - بەخاوەنی ئیمتیاژ دەست نیشان کراو ، لە هەمان کات بەرپرسی نووسین ... لە هەمان کات ئەحمەد جەمیل دیار بە کۆمەڵە یە نووسەر هەلبژارد .

کە گۆڤارەکە لە چاپخانەی - سیلانیک - و - ناوەند - دەرکرا لە شاری ئەستەمبۆل لە تورکیا ، ئەم گۆڤارەش دەگەیشتە زۆربەی شارەکانی کوردستان بە گشتی و کاروانە وە یەکی گرنگی بینی لە بەرزکردنەوەی هەستی نەتەوەیی و روشنییری و بوو هۆکاری ئەو ی ، کە ئەم کۆمەڵە یە چەندین لقی لە شارەکانی کوردستان بکاتەو لە هەموو شارەکانی کوردستان بە باکوورو باشووریو .

دامەزراندنی کۆمەڵە ی بەرزی پیشکەووتنی کوردی لە شاری ئەستەمبۆل لە ۱۹۰۸/۹/۲۵ لایەن - ئەمیر عالی بەدرخان - ژەنەرال شەریف پاشا - شەهید سەید عەبدولقادر ، لە پیناو بە روشنییر کردنی گەلی کوردستان و لە پیناو بە میزکردنی بزوتنەو ی پگاریخوازی کورد لە باکووری کوردستان .

۱۹۰۸/۱۰/۵ وولاتی بولگاریا
سەر بە خۆی خۆی
پاگەیانە ، بە
جیاپوونەو ی لە ژێر
دەسەلاتی
ئیمپراتۆریەتی
عوسمانی و لە ژێر
سەرکردایەتی ئەمیر
فردیناند ، بەلام
دوای ئەو نازناوی

خۆی گۆپی بۆ ناوی قەیسەری بولگاریا ... و بەردەوام بوونی تا کوو سالی

۱۹۴۶/۹/۸ بە راگە ياندنى كۆماری بولگاریا

كە ناوی پایتەختەكەى - سوڧيا - يەو ژمارەى دانىشتووانى ، ۱,۳۹۰,۰۰۰ ،
ملىيۇن كەسە . ھەروا ژمارەى دانىشتووانى وولاتەكەى ، ۹,۸۵۰,۰۰۰ ، ملىيۇن
كەسە . ھەروا رووبەرى وولاتەكەى ۱۱۰,۹۱۰ كىلۇ مەتر چوار گۆشەيە .
ھەروا چىرى دانىشتووانەكەى ، ۴۰۸ كەس لە يەك مىل چوار گۆشەدا . ھەروا
نژادەكانى ، بولگارىيەكان ۸۷٪ ، تورك ۱۱٪ ، نە وولاتەكەدا .

۱۹۰۸/۱۱/۷ بە پىلى پەيمانى ھەرىمەكانى تەوهرى شەپو رېكەووتن لە نيوان نەمساو
ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى مۇركرا ... كە نەمسا قەرەبووى داگىركردنى
بۆسنەو ھرسكى گىراو ، كە دەسەلاتى تىدا دەگىرا ھەر چەندە وويلايەتى
كانتا لە ژىر دەسەلاتى عوسمانىدا بوو ، بەلام دواى ئەو ئىمپراتۇرىيەتى
نەمسا خستىيە ژىر دەسەلاتى خوى ، كە بوو ھوى لىك ترازانى پەيوەندى
لە نيوان بۆسنەو ھرسك لەگەل نەمسا لە بەر ئەو سىرىيا داواى
خاوەندارىيەتى بۆسنەو ھرسكى دەكردەو لە ھەرىمى بەلكاندا .

۱۹۰۸/۱۱/۹ بىلەو كىردنەو يەكەم ژمارەى پۇژنامەى - كورد - لەلەين زاناو كەسايەتى
و شاعىرى نەتەو يەكەم ژمارەى پۇژنامەى - كورد - تۇفيق بەگ - پىرەمىرد - لەشارى ئەستەمبۇل
پايتەختى ئەوساى ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى ، كە سەرنووسەرەكەى -
ئەحمەد جەمىل پاشا - بوو . لە شارەكەدا .

۱۹۰۸/۱۱/۲۳ جىگىرى كوونسلې روسىيە قەيسەرى - ئكىمۇفېتېش - لەشارى
ئەستەمبۇل پايتەختى دەسەلاتى عوسمانى نامەيەكى ئاراستەى وەزارەتى
دەرەو يەكەم ژمارەى پۇژنامەى - كورد - تۇفيق بەگ - پىرەمىرد - لەشارى ئەستەمبۇل
پايتەختى ئەوساى ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى ، كە سەرنووسەرەكەى -
ئەحمەد جەمىل پاشا - بوو . لە شارەكەدا .

بە ناوی ئەو يەكەم ژمارەى پۇژنامەى - كورد - تۇفيق بەگ - پىرەمىرد - لەشارى ئەستەمبۇل
پايتەختى ئەوساى ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى ، كە سەرنووسەرەكەى -
ئەحمەد جەمىل پاشا - بوو . لە شارەكەدا .

۱۹۰۸/۱۱/۲۹ بىلەو كىردنەو يەكەم ژمارەى پۇژنامەى - التعاون والتقى الكردى - لە
شارى ئەستەمبۇل لەلەين تۇفيق بەگ - پىرەمىرد - ي شاعىرى گەوورەى
نەتەو يەكەم ژمارەى پۇژنامەى - كورد - تۇفيق بەگ - پىرەمىرد - ي شاعىرى گەوورەى

۱۹۰۹

۱۹۰۹/۱/۵ لە دوای ناردنی شیخ سەعیدو بنەمالەكەى بۆ شارى مووسل، بەپێى پیلانیكى دارپێژاو لەلایەن کار بەدەستانى وویلايەتى مووسل، لە ئەنجام شیخ سەعیدو شیخ ئەحمەدى كورپى و چەندین كەسایەتى دیکەى كورد شەهید کران و شیخ مەحمودی حەفید بریندار کرا لە کردەوهیدا .

۱۹۰۹/۱/۲۲ لە دایک بوونی فەیلەسوفى سۆفیگەرى رۆژئاواى سەدهى رابردوو - مارتن لینگس - لە هەرمى لانكشارى وولاتى ئینگلتەرا ... خوێندنى لە كۆلیژی ماگدلینى لەزانكۆی ئوكسفۆرد تەواوکردوو ... لەچەندین زانکۆی دیکە خوێندنى تەواو دەکات و بۆ ووتنەوهى زمانى ئینگلیزى بەرهو لیتوانیا دەچیت . لە سالى ۱۹۲۹ روو لە شارى قاهیرەى پایتەختى میسر دەکات و لەزانكۆی قاهیرە دەبیتە یاریدەدهرى گۆینۆن ی فەلسەفەى فەرەنسى . لەدوای شۆرشى میسر لە سالى ۱۹۵۲ و ئەم وولاتە بەجى دیلى .

هەروا بروانامەى دکتۆرا لە سەر ئەحمەد ئەلحەوى سوفى پێشکەش دەکات و لە سالى ۱۹۶۱ بە ناوی وهلى سوفى ، لە سەدهى بیستەم بڵاوى دەکاتەوه . هەروا لە سالى ۱۹۷۵ پەرتووکیك بەناوی - هیماونموونهکان لە ئیسلامدا - بڵاودەکاتەوه .

ئەم مەزگە لە ژياندا پینووسەكەى بەرھەم هیئانى لە پەرتووکی گرنگ بەردەوام دەبیت تاكوو لە ۲۰۰۵/۵/۱۲ كۆچى دوایى دەکات و بەرھەمەكانى وەك خەزەنەكەى پر لە بەھاكانى جى دیلى لە وولاتەكەیدا .

۱۹۰۹/۲/۸ سولتانى ئیمپراتۆریەتى عوسمانى سولتان عەبدولخەمیدى دووهم لەلایەن توركە ئیتحادیهكان لەدەسەلات لابرا .

۱۹۰۹/۲/۲۵ شاندىكى كوردی ئیزدی بە سەرۆكایەتى - ئیسماعیل پۆل - لە گەل بەرپرسیانى دەسەلاتى عوسمانى كۆبوونەوهیەكى رێكەوتنیاى لە سەر ئازاردانى ئیزیدیەكان مۆركرد ، بەلام ئەنجامەكەى بى سوود بوو ، بەهۆى هەلووبەستى شۆڤینیانەى دەسەلاتى عوسمانى بەرامبەر بە كورد لە

كورستاندا . بەتايىبەتى لە ھەرىمى باشوورى كوردستان .

۱۹۰۹/۳/۳۱ بە ھاندان و پشتگىرى سولتان عەبدولھەمىد شۆرشى بەناو دژى دەستور بەرپا بوو ، بە ناوى شۆرشى دەرويشەكان . ئەويش بەلابردنى بنەما بنەرەتپەكانى دەستورى عوسمانى وگەرەنەوى بۇ جى بەجىكردى تەواوى شەرىعەتى ئىسلامى لە سەر ھەموو ناوچە ھەرىمەكانى ژىر دەسلەلاتى عەبدولھەمىد ، لە ئەنجام بوو ھۆى لابردنى سولتان عەبدولھەمىد و كردنى محەمەد رەشاد بە سولتانى عوسمانى ، بە ناوى سولتان محەمەدى پىنچەم لە سەر ئىمپراتورىيەتى عوسمانى تاكوو ھەرەس ھىنانى ئىمپراتورىيەتەكە .

۱۹۰۹/۴/۲۷ سولتان رەشاد بە ناوى سولتان محەمەدى پىنچەم ، دەسلەلاتى ئىمپراتورىيەتى عوسمانى گرتە دەست ، لەداوى لە دەسلەلات لابردنى سولتان عەبدولھەمىدى دووم ، لە سەردەسلەلاتى ئىمپراتورىيەتى عوسمانىدا .

۱۹۰۹/۴/۲۷ كۆبوونەوى ۲۴۰ ئەندامانى ئەنجوومەنى ئەعيان ، لە كۆبوونەوى ھاوبەش و بىرىرى تەواوياندا بەدامالىنى دەسلەلات لە دەست سولتان عەبدولھەمىدى دووم و پەشنووسەكەى دەستور بۇ بىرىاردان لەسەرى نامادە كرا .

بەلام ئەمىندارى فتواكە نورى ئەفەندى بوو خۆى داواى ئەو كۆبوونەوى كرد بوو ، ئەو داوايەى رەتكردەو تەنبا ھەندى لە بەشەكانى كۆتايى نەبىت ، كە ئەمەش كودەتايەكى سەرەكى بوو لە بەلاوھەنانى دەسلەلاتى عوسمانى لە پىناو بەھىزىكردى دەسلەلاتى عوسمانى بەپىي گۆرەنكارى سەردەميانەدا .
۱۹۰۹/۴/۳۰ بە ھۆى كار لىكردى راميارىيەتى لە كۆمەلى ئىتھادى تەرەقى و كودەتاي دەستورى لەسەر دەسلەلاتى عەبدولھەمىد ، بە يارمەتى دانى جۈولەكە لە داھاتوى دەسلەلاتى نوويى توركيا ، كە ئەم كارە لە ئەنجام سەرەكەووتنى بەدەست ھىنا لە ھەموو بواردەكان . كە ئەم پۇژە ناوژەند بوو بە پروداوى ۳۱ / مارت لە سالەدا .

۱۹۰۹/۷/۱۶ بە ھۆى دروست بوونى كىشەو مىلانىيى لە نيوان جۈولانەوى دەستورىيەكان و دەسلەلاتى سەربازى لە وولاتى فارس ، ھىزىكى ۵۰۰۰ پىنچ ھەزار چەكدار لە بەختيارىيەكان - ھۆزە ئىرانىيەكان - بەرەو تارانى پايتەختى وولاتى فارس بەرىكەووت لە ئەنجام فرەقى قۇزانىيەكان دەسلەلاتى

مەخمەد عەلى بەلاوھنا و زۆربەى زۆرى شارەكانى وولاتى فارسىيان داگىركردو بووه ھۆى ئەوھى كە مەخمەد عەلى شا پوو لە بالۆيزخانەى پووسىيائى قەيسەرى بكات و دواى ئەوھ بەرھو پووسىيا ھەلات ، دواى ئەوھ سەر لە نووى پەرلەمان پىك ھىنرايەوھ و بپىارى لەدەسلات خستنى مەخمەد عەلى شاىيان داو عەزد ئەلمەك سەرەك ھۆى قاچار كرا دەسلەلاتدار لەسەر ولاتى فارسدا .

كە ئەمەش بووه ھۆى بەرپابوونى شەپ لە نىوان پووسىيائى قەيسەرى و دەسلەلاتى مەشرونيەكان ، كە بەرىتانيەكان لەگەل عەزد ئەلمەك و لايەنگرانى بوون - واتە جوولانەوھى دستورى - كە ئەمەش پوون بوو ، بە جىاوازي لە نىوان ھەردوو دەولەتى دەرەكى پووسىياو بەرىتانيا كە كارىگەرى لەسەر وولاتى فارس ھەبوو ھەريەك بۆ ئەوھى دىكە پشتگىرى دەكردلە پىناو بەرزەوھەندى تايبەتياىن لە ولاتەكەدا .

لە دواى بلۆبوونەوھى دەنگ وباسى ھەلوواسىنى فلىمى سىنەمايى لە ١٩٠٩/٧/٢٦ شارى پارىسى پايتەختى فەرەنسا لە ١٨٩٥/٤/٢٨ ، كە دانىشتووانى شارى بەغداش بەم كارە سحرابىيان زانى و بەكارىكى ھونەرى بى وىنەيان لەقەلەمدا ، لە دواى ھەوليكى زۆر لەم رۆژەشدا لە دارولشەفا كە دەكەوتتە كەرتى گەرەكى كەرخ بۆ يەكەمجار نىشانى دانىشتووانى شارى بەغدايان دا كە لەوكاتە فلىمەكان پىيان دەگووترا فلىمى يارىەكان .

دواى ئەوھەش بە دووسال واتە لە ١٩١١/٩/٥ بەچاودىرى والى بەغدا - ئەحمە جەمال بەگ - ولە دواى رۆژئاوابوون فلىمىكى بى دەنگيان نىشانى دانىشتووانى شارى بەغدا دا لە گۆرەپانى - پستان - لەگەرەكى عويىنە لە تەك كەرتى رەسافە .

كە تابلۆيەك لەو فلىمە دەرەكەووت ، ئەويش تەرمەكەى شانەشىنى ئىنگلتەرا ئەدواردى ھەوتەم بوو ... دواى ئەوھەش كە بەرىتانيا لە ١٩١٧/٣/١١ گەيشتە ناو خاكى ئىراق و شارى بەغدا ، وزەى كارەباش لە شارى بەغدا داگىرساو زياتر گرنگى بەبوارى سىنەما درا لە گۆرەپانەكان و لە ھۆلە شانۆيىەكان .

بەلام بەشىوويەكى فەرمى شاشەى سىنەما لە ئىراق لە سالى ١٩٢٧

ھەئەئاسرا لە سىنەماي نىشتىمانى ئىراقى لە شارى بەغداي پايتەختى
ئىستاي ئىراق .

۱۹۰۹/۱۰/۱۵ بۆلۈكۈندە ھەي يەكەم ژمارەي گۇقارۈ - شىروقىيەت - بە زمانى فەرەنسى
لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا ، لەلايەن كەسايەتى ناۋدارى كورد ژەنەرال
شەرىف پاشاي خەندان .

۱۹۰۹/۱۱/۲۱ پۇژنامەي - رەقىب - كە باشترىن پۇژنامەي ئەو كاتى وويلايەتى بەغدا
بوۋەلە بابەتلىكى بۆلۈكۈرىدا لە ژمارە/ ۶۶ ي دا ، كە لە بەغدا چاپكرا داوا
لە لە تۈركەكان دەكات و دەلى :-

پىۋويستە لەسەر ھۆكۈمەتى دەستۈرى عوسمانى لە وويلايەتەكانى ئەو
كەسايەتپانە دابمەزىنن ، كە زمانى ناۋچەكەو نەتەۋەكە دەزانن ، واتە لە
كەسايەتى نەتەۋەي دانىشتۈۋانى ناۋچەكە بى نەك يەككى دىكە
دابمەزىنن و بىيىتە ھۆكارى چەوسانەۋە ئىش و ئازاردان .

۱۹۱۰

۱۹۱۰/ ۱ /۱۳ تىۋۇر كوردنى سەرەك ۋەزىرانى مىسر - بىرۇس غالى - لەلايەن ئىبراھىم
ناسف ۋەردانى لە كۆمەلەي ھاۋكارى برايەتى لەمىسر .

۱۹۱۰/ ۱ /۱۳ كۆچى دوايى شاعىرو نوۋسەرى نەتەۋەيى ناۋدارى كورد - شىخ رەزاي
تالەبانى - لە شارى بەغداۋ گۆرەكەي لەمەزارگەي شىخ عەبدولقادىرى
گەيلانىە لە شارەكەدا .

۱۹۱۰/ ۲ / ۸ دامەزناندىنى كۆمەلەي ھەيلى لە شارى ئەستەمبۇل ، كە ئىستا ئەو
پارىژگايە زياتر لە ۳ , ۰۰۰ , ۵۰۰ مىليۇن ھاۋولاتى كوردى لىي نىشتەجىن .
يەكەم :- بە ھۆي گواستەنەۋەيان لەجىگەي راستەقىنەي خۇيان كە باكۋورى
كوردستانە .

دوۋم :- بە ھۆي ھەژارى و گەپان بە دواي دابىنكردنى بژىۋوى ژياندا .
شاينانى باسە كە لە دواي بەكۆمەل كۆژيەكەي ئەرمەن و كورد لە باكۋورى
كوردستان لە سالى ۱۹۱۵ لەلايەن دەسەلاتى ئىمپىراتۇرىيەي عوسمانى
زۆبەي زۆرى دانىشتۈۋانى كوردستان پەرگەندەۋ توۋشى ئاۋارەي بە
كۆمەل بوۋن ۋەاتن ، كە باكۋورى كوردستانى ژىر دەسەلاتى تۈركىيەي
ئىستا كە زياتر لە ۲۱۲ , ۰۰۰ ھەزار كىلۇمەترچۈر گۆشەۋ ژمارەي كورد لە

تورکیا زیاتر له ۲۲,۰۰۰,۰۰۰ ملیون کورد ده‌ییت له دوا‌ی سالی ۱۹۲۰۰۵ .

۱۹۱۰/۳/۹ مۆرکردنی ریکه‌ووتنامه له نیوان ویلیه‌ته یه‌گگرتووه‌کانی ئەمه‌ریکا و ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانی ، بۆ ماوه زیاتر پیدانی ئەمه‌ریکا به‌ دورستکردنی سئ/ ۳ هیلی ئاسنی شه‌مه‌نده‌فه‌رو گه‌ران به‌ دوا‌ی دۆزینه‌وه‌ی چا‌و‌گه‌ی نه‌وت به‌ درێژی/ ۲۰ کیلۆمه‌تر له‌سه‌ر هه‌ردوو لایه‌نی ئەو سئ هیله ئاسنیه‌دا

ئەویش دوا‌ی دامه‌زراندنی کۆمپانیاکه‌ به‌ناوی - شركة الانماء العثمانية - الامريكية - وه‌لکه‌ ناندن ، ئەویش له‌ باشووری کوردستان ، به‌ تایبه‌تی له‌ب‌ابه‌ گۆرگۆری که‌رکۆکی کوردستان و نا‌و‌چه‌ی که‌ندی‌نا‌وه‌و نا‌و‌چه‌ی خا‌نه‌قین

که‌ جیگه‌ی ده‌رخستنه‌ که‌ نه‌وت له‌ پۆژه‌لاتی نا‌وه‌راست یه‌که‌م جار له‌ نا‌و‌چه‌کانی باشووری کوردستان به‌ر له‌ وولاتانی ئیستای که‌ندا‌و بووه ۰۰۰ به‌لام کورد به‌ هۆی کیشه‌و مملانیی نا‌و‌خۆو پاراستنی به‌رژه‌وه‌ندی ده‌سه‌لات و تیره‌و ئاین نه‌ ؟ ۰۰۰۰ !

۱۹۱۰/ ۴/ ۱۲ هیژه‌ چه‌کداره‌کانی کورد له‌ باشووری کوردستان به‌شداری راپه‌رینه‌ جۆراو جۆره‌کانی دژ به‌ به‌ریتانیاو ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانیان کرد ، له‌ هه‌ردوو بوا‌ری نه‌ته‌وه‌یی و نیشتیمانیدا .

کۆچی دوا‌یی پۆمان نووسی پۆژئا‌وا‌ی ویلیه‌ته‌ یه‌گگرتووه‌کانی ئەمه‌ریکا ۱۹۱۰/۴/۲۱ - مارک تووین - له‌ ویلیه‌ته‌ی کرنکیک ...شایه‌نی باسه‌ ئەم پۆژنامه‌نو‌وسه‌ له‌ مانگی / ۱۸۳۵/ ۹ ، له‌ ویلیه‌ته‌ی میسووری له‌دا‌یک بووه ، مارک تووین له‌ ته‌مه‌نی ده‌ سالان باوکی ده‌مریست و ناچارده‌بیست پووله‌کارکردن بکات له‌ پینا‌و دابینکردنی بژیوی ژیا‌نیدا ، دوا‌ی ئەوه‌ به‌هۆی شه‌ری نا‌و‌خۆی نیوان ویلیه‌ته‌کانی باکوورو باشوور له‌ ئەمه‌ریکا و به‌نا‌چاری له‌ سالی ۱۸۶۱ ده‌بیته‌ سه‌رباز .

دوا‌ی ئەوه‌ له‌ سالی ۱۸۷۶ پۆمانه‌ به‌پیزه‌که‌ی - تۆم سو‌یه‌ر - ده‌نووسیست ، که‌ باس له‌ دوومال ده‌کات ، دوا‌ی ئەوه‌ی له‌ سالی ۱۸۸۴ پۆمانیکی دیکه‌ ده‌نووسی به‌ ناوی - هۆگلیرفن - و بلا‌وی ده‌کاته‌وه‌و به‌رده‌وام ده‌بیست له‌

نوسينه همه جوره كان.

١٩١٠/٥/٣١ ئەفريكيای باشوور

سهر به خویی خویی

پاگه ياندو له هه مان

كات پارتی نيشتمانی

ئەفريکی دامه زرا ، که

له لایه ن که سایه تی و

پۆشنبرانی تیره ی

بوویر سهر کردایه تی

ده کرا ، ههر له و

کاته ش پارتی

کوڤگره ی نيشتمانی

ئەفريکیا دامه زرا

له پیناو بهرگري کردن له مافی زۆرينه ی رهش پښسته كان له وولاته که دا . به ناوی کۆماری باشووری ئەفريکیا . و پایته ختی یاسابی شاری - کاپ - ه و ژماره ی دانیشتووانی ، ٢,٠٦٠,٠٠٠ ملیۆن که سه . و ناوی پایته ختی کارگیري وولاته که - بریتۆریا - یه و ژماره ی دانیشتووانی ، ١,٤٠٠,٠٠٠ ملیۆن که سه . هه روا ژماره ی دانیشتووانی وولاته که ، ٤٥,٨٧٥,٠٠٠ ملیۆن که سه . هه روا رووبه ری وولاته که . ١٢,٢١٠,٤٢٠ کیلۆ مه تر چوار گۆشه یه . هه روا چری دانیشتووانی . ٩٧ که س له یه ک میل چوار گۆشه دا . هه روا نژاده کانی ، رهش پښت ٧٥٪ . سپی پښت ١٤٪ . رهنگا وره نگه کان ٩٪ . له وولاته که دا .

١٩١٠/٦/١٤ ده رچوونی گهلانی پووسیا له کۆیلايه تی و هه ژاریه تی ژیر ده سته ی ده سه لاتی قه یسه ری پووسیا و بوونیان به جووتیارو دابه شکردنی زهوی به سهریان و پووکردنه بوا ری کشتووکالی ، که کۆیلايه تی له ژیر ده سه لاتی قه یسه ره یه که له دوا ی یه که کان زۆر گران و کووشنده و دژوار بووه له وولاته که دا .

به تایبه تی له دوا ی کۆتایی جهنگه کانی نیوان قه ره نسو و پووسیا .

له‌لایه‌کی دیکه به‌رپابوونی جه‌نگی یه‌که‌می نیوان پووسیواو ده‌سه‌لاتی
عوسمانی له‌ سه‌ر خاکی کوردستان.

۱۹۱۰/۹/۱۰ نووسه‌رو رووناکیرو ئه‌دی بی ناوداری جیهانی - تۆلستۆی - کۆچی دواپی
کردوه ، که تاکوو ئیستاش به‌ره‌مه‌ ناوداره‌کانی له‌ هه‌موو بواره‌کان
کاردا نه‌وه‌ی کاریگه‌ری خۆی هه‌یه له‌جیهاندا .

۱۹۱۰/۱۰/۱۰ کۆمه‌له‌ی هه‌یقی له‌لایه‌ن عومه‌ر جه‌میل به‌گ پاشا و قه‌دری جه‌میل پاشا و
فؤاد ته‌مۆ به‌گ و ئه‌که‌رم جه‌میل پاشا و مه‌مدوح سه‌لیمه‌وه دامه‌زرا ، دواپی
ئه‌وه ده‌ستی کرد به‌بلاو کردنه‌وه‌ی گو‌قاریک به‌ ناوی پۆژی کورد ، دواپی
گو‌را به‌ ناوی هه‌تاوی کورد ، له‌ پاشان گو‌را بۆ ناوی ژین . له‌ باشووری
کوردستان .

۱۹۱۰/۱۲/۱۹ له‌ دایک بوونی نووسه‌رو وینه‌کیشی فه‌ره‌نسی به‌ناونگ - ژان ژینی - له‌
باوکیکی نادیارو دایکیک ، که دواپی چه‌ندین مانگ وازی لی‌دینیت و دواتر
له‌ په‌ناگه‌ی هه‌تیوان سپاردیه خیزانیک له‌گوندی - لبنی - له‌ فه‌ره‌نسا .

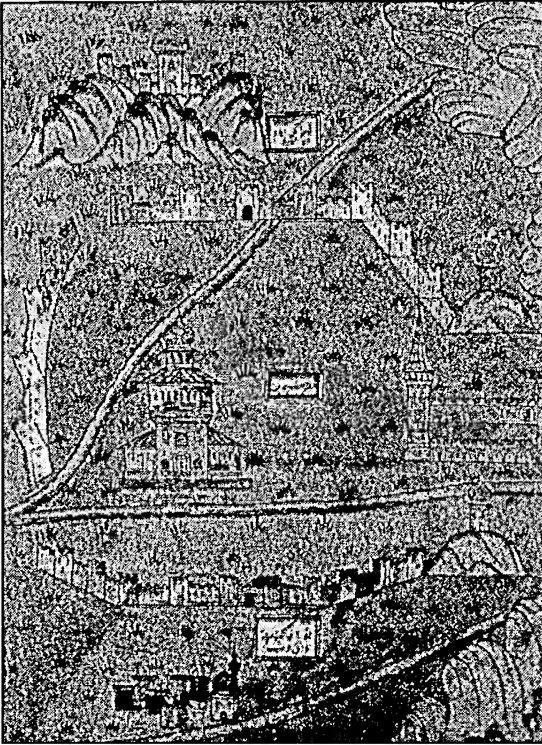
۱۹۱۱

۱۹۱۱/۱/۱۴ له‌ ماوه‌ی ۷۲ پۆژ به‌فریکی بی وینه له‌شاری هه‌ولێرو ده‌وورووبه‌ری
له‌هه‌ریمی باشووری کوردستان باری به‌بی پچران ، که بووه‌ هۆی گو‌زینی
باری که‌ش و هه‌وایه‌که باریکی به‌سته‌له‌کی و کاردا نه‌وه‌ی له‌ سه‌ر باری
ژیانی دانیشتووانه که به‌ بلاو بوونه‌وه‌ی برسیه‌تی و نه‌خۆشی ناله‌بار به‌
تایبه‌تی گرته‌نه‌وه‌ی ئاره‌لی کیوی وک ، گورگی و چه‌قه‌ل و که‌متیار ، له‌هه‌مان
کات کاری کرده سه‌ر دانیشتوانی ناوچه‌که‌دا .

كۆمپانىيە ۱۹۱۱/۱/۳۱

نەوتىيەكانى
ئەلمانىيە
ناچارپوون كە ماقى
بەرھەم دەرھىنانى
نەوتى ئىراق ، كە
زۆربەى لە سەر
خاكى كوردستان
بوو لە پارىژگاي
كەركوك و خانەقەين
و كەندىناوھى
سەر بەناھىيەى
دەبەگەى
پارىژگاي ھەولير
لە باشوورى
كوردستان

بىرۋىشەتە كۆمپانىيەكانى بەرىتانيا - ئەنگلۇ - پىرشيان نۇبىل كۆمپانىيە -
- ئەنگلۇ - سىگۋىنە - بەرامبەر ۲۴ بەش لە كۆي ۸۹ ھەزار بەشدا لە بەرھەم
ھىنانى نەوتى خام لەخاكى ئىستانى ئىراق كە ئەوكاتە لە ويلايەتى مووسل
ئەو نەوتانە بەرچاۋى بەرھەم ھىنانى بەرھەم بە ئەنجام گەياندىن ھەنگاۋى
دەئا ، لە ئەنجامە داھاتوۋەكان بەرىتانيا و ئەلمانىيەھاۋكارىيەتى
ئىمپىراتورىيەتى عوسمانى بەتايىبەتى لە سەرخاكى باشوورى كوردستان .

لە داىك بوۋنى ئەكتەرى ناۋدارى ئەمەرىكى - پۇنلاند رىگان ، دۋاى ئەۋە
روۋى لە بارى رامىيارى كردو بە ھۆى زىرەكى تۋانى بېيتە دادۋەرى
ويلايەتى كاليفورنىيا ، دۋاى ئەۋە بوۋە سەرۋكى ئەمەرىكا كە بوۋە ژمارە/
۶۰ لە گرتنە دەستى پۇستى سەرۋكايەتى لە ئەمەرىكا دا .

بلاۋكردنەۋى يەكەم ژمارە پۇژنامەى - حۋاٹ - كە رۇژنامەيەكى توركى ۱۹۱۱/۲/۲۴

بوو ، بە سەرپەرشتى ئەحمەد قوودس زادە ، بۆ ماوەى ھەوت ساڵ بەردەوام بوو لەدەرچوونى لە شارى كەركوك لەھەريەمى باشوورى كوردستان ، بە پىشتىووانى يارمەتى دارايى دەسەلاتى عوسمانى لە پىناو بلاوکردنەوہى ھەست و بە ھيژکردنى بە بوونى بىرى نەتەوہى تورك لە پارىژگاگەدا .

١٩١١/٣/٧

دەسەلاتى وولاتى يەمەنى ئەوکات نووينەريان پەوانەى باکوورى كوردستان كرد ، لە پىناو پەيوەندى كردن لەگەڵ ھەندى لە كەسايەتە ناودارەكانى كورد ، لە ناوچەى شارەكانى دياربەكرو موش و خنس و ناوچەكانى ديكە لە باكوورى كوردستان ، كە لە گەڵ نووينەرى ئاينى - ئىمام يحيى - كۆبوونەوہ يان ئەنجامدا لەشارى موش لە ھەريەمەگەدا .

١٩١١/٦/٦

بلاو كردنەوہى يەكەم ژمارەى گۆڤارى - پۆژى كورد - لە شارى ئەستەمبۆلى توركييا ، كە پۆلى گرنگى ھەبوو لە بەپۆشنير كردن و بەرز كردنەوہى ھەستى نەتەوہى نىشتيمانى لە كودستان بەتايەبەتى لە باكوورى كوردستان .

١٩١١/٧/١٣

ھەندى لە داواكارى تۆرانيەكان كۆمەلەيەكيان پىك ھىنا بەناوى - كۆمەلەى تورك ئۇجاغى - لە ژيەر دەسەلاتى عوسمانى كە بەماناى نىشتيمانى تورك ديت و دواى ئەو چەندىن لقياى لە زۆرەى شارەكانى توركييا كردەوہ .

ئەويش لە پىناو دەرخستنى بوونى نەتەوہى تورك و سەرکردەكانيان لەجەنگيزخان و ئۇغوزو ھۆلاكوو تەيموورى لەنگ... لە ھەمان كات داواكارىەكانيان بە ناوى ئەوہ بوو ، كە ٤٠ مليون تورك لە ژيەر دەسەلاتى پرووسيا داىە لەئاسياى بچوك و قەفقاردا ، كە ئەمانە دەوولەتى عوسمانيان لىپكەتووە لە ناوچەگەدا !...

بەلام لەراستى ئەوہ راستى تىدانىيە ، كە بەم شىوويە كۆمەلەى تورك ئۇجاغى كارى بۆ كردبوو تەنيا بىرى شۆڤىنى نەييت لەژيەر بالى ئىمپراتۆريەتەگەدا .

١٩١١/١٠/٢

لە دايك بونى - جاك ڤىنى - لە ويلايەتى ويسكەنس لە شارۇچكەى ھيلۆكى ، كەخاوەنى بەدەيا چىرۆكى خەيالى بووہو كارى كردۆتە سەر بوارى

پىشە سازى راگە ياندن .

۱۹۱۱/۱۰/۲۱ مۆركردنى رىكە ووتنامە لە نىوان پزىمى فارسى ئىران و پزىمى ئىمپراتورىيە تى ، ئەویش لە پىناو چارە سەركردنى كىشە سى سنوورى لە نىوانياندا كە زۆربەى زۆرى سنوورەكانى نىوان ھەردو دەسەلاتەكە لەسەر خاكى پۇژھەلات و باكوورى كوردستان بوولە كىشووھرى ئاسيادا .

۱۹۱۱/۱۱/۸ دامەزاندنى پارتى - حزب الحرية والائتلاف - لە پىناو يەكبوونى يەك ووشى بەرھەلستكارى و ، لە پىناو پاكىشانى ئەتەوھەكانى كە تورك نىن و دژى ئىتھادىيەكان ... شايانى باسە ئىتھادىيەكان بىرى شۇقىنيان بەھىزبوو لە بە تورك كردنى ئەتەوھەكانى دىكەى ژىر دەسەلاتى عوسمانى ، بە تايبەتى لە باشوورو باكوورى كوردستاندا .

۱۹۱۱/۱۲/۸ بۇ يەكەم جار لە شارى بەغدا بەردى بناخەى پەيمانگاي مامۇستايان دانرا ، ئەویش لە پىناو پىگەياندنى مامۇستاي فىركردنى خوويندكاران لە شارەكەو شارەكانى دىكەى وويلايەتى بەغدا .

۱۹۱۱/۱۲/۱۱ لەدايك بوونى ئەدىب و نووسەر و پرووناكپىرى نىشتىمانى گەوورەى غەربى - نەجىب مەحفوز - لە گەرەكى جەمالىيە لە شارى قاھىرەى پايتەختى مىسر ، ئەم نووسەر ناوھەكەى بەناوى دكتورىكى جىھانى كراووه ، كە ئەو دكتورەى سەرپەرشتى لەدايك بوونى نەجىب مەحفوز كردبوو لە شارەكەدا . شايانى باسە ئەو ئەدىبە لە

سالى ۱۹۳۴ خەلاتى ليسانسى لە ئاداب لەبەشى فەلسەفە وەرگرتووه .

ھەروا لە سالى ۱۹۸۸ خەلاتى نۆبلى پىبەخشاوھ ، لەدوای سالەكانى ۱۹۳۶ دەستى كردووه بە نووسىنى كورتە چىرۆك لە دواى دامەزاندنى

بەفەرمانبەرى مىرى ، دواى ئوۋە بەردەوام بوۋە لە بوارەكانى نووسىنى
پۇمان و چىرۆك و چەندىن لايەنى دىكە تاكوو كۆچى دواىى كردوۋە لە
وولاتەكەيدا .

گەشتنى يەكەم مەرقى نەروىژى - رۇلد ناموندسن - بۇ جەمسەرى ۱۹۱۱/۱۲/۱۴
باشوورى گۆى زەوى ، دواى سى پۇژ لە گەرانەوۋەى چەترەكەى جى
هېشتبوو، واتە لە يادى كرد لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۲

لە دواى ھەولتيكى زۇر ئەویش بە راگەياندىنى كۆمارى چىن لە لايەن دكتور ۱۹۱۲/۱/۱
- سن بات سن - بە ھەلوۋەشانەوۋەى رژیى شانشىنى بە دامەزاندىنى
رژىى كۆمارى لە وولاتەكەدا . بەلام كيشەكان ھەر بەردەوام بوون لەم
بوارەدا لە نيوان دەسلەتداران لە نيوان خۇياندا لە ناو خۆى وولاتەكەدا .
گەشتنى - پۇبەرت فالكۇن - بۇ جەمسەرى باشوور. ۱۹۱۲/۱/۱۸

شايانى باسە سەدەى بىستەم سەردەمى پيشپرکيى نيوان گەريدە
گەرۆكەكانى جىهان بوو ، لە گەشتن بەھەردوۋ جەمسەرى باشوورو
باكوور لەسەر گۆى زەويدا

بلاوكردەنەوۋەى يەكەم ژمارەى پۇژنامەى - حقوق - يانى ماف - لە شارى ۱۹۱۲/۱/۱۸
بەغدا لە لايەن نووسەر رۇژنامەنووسى ناودارى كورد مامۇستا مەعروف
چاووك لە شارەكەدا .

دامەزراندنى كۆمارى چىن لە ناوەندەكانى كيشەو مەملانىى نيوودەوولەتى ۱۹۱۲/۲/۱۲
لەبەرەو چوون بۇ جەنگى يەكەمى جىھانى و دابەشکردن و گۆپىنى نەخشەى
جىهان ، بەتايبەتى لە ئاسىاي بچووك و نىمچە دورگەى كۆرياي يەك بووى
ئەو كات لە كيشورەكەدا .

كەشتى تايئانك كە كەشتىەكى گەشتيارە دەوولەمەندەكان بوو ، لە دواى ۱۹۱۲/۴/۱۰
بە پيکەووتنى بە گەشتى تايبەتى خۆى بەناو دەرياي نامپتۇن لە ئىنگلتەرە
بەرەو نيويۆرك ، بە پيکەت كە ۲۳۴۰ ھاوولاتى ھەلگرتبوو ، لەئەنجامى بەر
يەك كەووتنى لەگەل چىايەكى بەستەلەكى بەفرى . كەشتىەكە تىك شكاو
بوۋە ھۆى گيان لە دەستدانى ھەلگرانى . تەنیا ۷۰۰ ھاوولاتى لى رزگار بوو
لە ناو كەشتىەكەدا .

ئەمەش لە دواي گەيشتنى كەشتى تايئانىك و نزيك بوونەوہى لە كەنارەكانى رۇژمەلاتى وولاتى كەنەدا لە ۱۹۱۲/۴/۱۴ و بەھۆى خۇدانى بە چىايەكى بەفرى بەستەكەكە كەشتىكە نگرۇ بوو لەم رۇژەدا .

۱۹۱۲/۵/۵ بلاوكردنەى يەكەم ژمارەى رۇژنامەى - پراڧدا - لە شارى پترۇسبۇرگى پايتەختى پروسىيائى قەيسەرى ئەوكات ، لە لاينەن پارتى كرېكارى سۇشپالىستى ديموكراتى پروسى ، كە زمانخالى پارتەكە بوو ، بە سەركردايەتى لينىن .

كە تاكوو ئىستاش ئەو رۇژنامەيە لە بلاو كرنەو بەردەوامە لەلاينەن پارتى كۆمۇنىستى پروسىيا ، سەرەراي چەندىن جار لەپچرانىدا بەتايبەتى بەر لە شۇرشى ئۇكۇتۇبەرى سالى ۱۹۱۷ و دواي ھەلووھەشاندەوہى يەكەتى سۇقىيەت لە سالى ۱۹۹۱ دا ، لە ئەوروپاي رۇژمەلات و جىھاندا .

۱۹۱۲/۵/۲۰ ھىزەكانى سووپاي ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى تورك پەلامارى گوندەكانى ناوچەى خانىي رۇژمەلاتى كوردستانىدا ، بەنيازى داگىر كردن ، بەلام ھىزەكانى سىمكۆى شىكاك توانيان ئەو پەلامارە رەتبەكەنەوہ پاشەكشە بە ھىزەكانى سووپاي عوسمانى بكن و دوورىان بخەنەوہ لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۲/۶/۱ وەرگىرې - مترجم - ي بالويىزى پروسىياو بالويىزى بەرىتانيا لە شارى ئەستەمبۇلى پايتەختى ئەوكاتى ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى ، چەند ئامۇزگار ياندا بە دەسەلاتدارانى ئەستەمبۇل ، كە تىياياھاتبوو . ئەو جمووجۇلە جەنگاۋەرەنى كە لە ناوچەى قونۇوى باكورى كوردستان ھەيە لادانىكى ئاشكرايە لە پەيمانى بەرلىندا .

۱۹۱۲/۷/۵ ئەنجامدانى پىشېركىي يارىەكانى جامى جىھانى - ئۇلەمپىيات - لە شارى ستۇكھۇلم ئەنجام دراو بەردەوام بوو تاكوو ۷/۲۷ى ھەمان سال لە نيوان يارىزانانى وولاتانى بەشدار بوو لە شارەكەدا .

۱۹۱۲/۸/۱۰ رۇماننوسى بەناۋانگى بەرازىلى - جۇرچ ئەمادۇ - لە باشوورى وويلايەتى - باميا - چاۋى بە جىھان ھەلھىناۋە ، كە مەلئەندىكى بازىرگانى كردن بوو بە كويىلە ئەفرىكىيەكان لە وويلايەتى بەرازىل .

لەدواي تەواوكردىنى قۇناخەكانى خوويىندىن و ھەر لەسەرەتاۋە پىنئوسەكەى بەرەو نووسىنى رۇمان ھەنگاۋينا ، كە يەكەم رۇمانى لەسالى

١٩٣١ بۆلۈكرىدە بەناوى -
خاكى كەرنەقال - بەلام بەر
لەو رۇمانشەش -
نوسىيىنەكانى بەناوى -
كاكاو - مىگەلى لەكان - كە
بوو ھۆكارى دەرگەوتنى
كەسايەتى ئەمادۇ لەوولاتى
بەرازىل و جىھان .

بەھۇى بوونى بە ئەندام
بوونى لە پارتى كۆمۇنىستى
بەرازىل و لەوكتەدا
دەسلەلاتى بەرازىل

دەسلەلاتىكى كۈنەپەرست بوو ، بەم ھۆكارە كە دورخاوەتەو بۇ پارىس و
لەوئىش بۇ براگى پايتەختى ئەوكتى يۇگۇسلاڧيا و لە وولاتە ژيانى
بەسەر دەبرد لەنئوان سالەكانى ١٩٣٠ - ١٩٤٠ - بەلام دواى ئەو لە سالى
١٩٥٢ گەرايەو بەرازىل .

لە دواى گەرانەوئى دەستى كرد بە نوسىيىنەكانى كە لەوكتە ھەولیدا لە
گەل دەروونى گەلى بەرازىل بگۈونجى لە بوراكانى كۆمەلايەتى و رەگەزى
گەلى بەرازىل و كىشووەر و جىھان . شانازى بەو رۇماننوسە بەتوانايە
دەكەن . ئەمادۇ بوو ئەندامى شەرف لە فەيلەقى فەرەنساو لە سالى ١٩٩٥
پاداشتى كاكۇسى پرتووكالى پى بەخشا .

جۇرچ ئەمادۇ خىزانەكەى بە ناوى - زىليا - يەو كچو كورپكى ھەيە . ئەم
مروڧە لە كارەكانى بەردەوام بوو تاكوو لە ٢٠٠١/٨/٨ لە تەمەنى ٨٨
سالىدا مائىناوئى لەگەلى و بەرازىل و جىھان كرد . ئەم مروڧە نوسىيىنەكانى
بۇ ٤٨ زماں وەرگىردراون و زياتر لە ٢٠ مليون دانەى لى فروشراو لە
بەرازىل وولاتە جيا جياكانى جىھان .

۱۹۱۲/۱۰/۱۷ بالوئىزى دەسلەلاتى
ئىمپىراتورىيەتى عوسمانى لە
پىترسبۇرگى پايتەختى
پرووسىيائى ئەۋكات ، لە لايەن
بەر پىرسى بالاي پرووسىيائى
قەيسەرى - سازانوف -
ئاگادارى دەسلەلاتى عوسمانى
توركى كىرد كە بىريارى داۋە
ھىزەكانى لەۋ ناۋچانە
بىكىشىنىتەۋە ، كە دووبەرەككىيان
تىيائەۋ لەسەرەۋە دايان بىنى ،

كە لەسالى ۱۹۱۰ بىريارى بۇ دراۋە لە نىۋان ھەردوۋ وولاتدا ،

۱۹۱۲/۱۰/۲۵ زۆر جار ھىزەكانى سوۋپاي پرووسىيائى قەيسەرى و چەكدارانى كورد لە
پۇژھەلاتى كوردستان بەگژىيەكدا دەچوون ... بۇ نمۇنە ئەۋ شەپرى كە
لەننىك - زىندىشەۋە - پرويدا . كە پرووسەكان لەۋ بىروايە نەبوون ، كە
چارەسەرى كىشەكە بە ھىزەكردنى دەسلەلاتى پرووسىيائى لە پۇژھەلاتى
كوردستان بە ھىزى چەك چارەسەر بىرىت لەگەل كورد ، بەلكوۋ دەبى
بەكارى دىپلۇماسى و يارمەتى دان چارەسەر بىرىت لە ناۋچەكەدا .

۱۹۱۲/۱۱/۱۷ بالوئىزى دەسلەلاتى عوسمانى لە پىترسبۇرگى پايتەختى پرووسىيائى ئەۋكات ،
داۋاي لە - سازانوف - كىرد بۇ جىيەشنى ناۋچەكانى سەر سنوورى كورد
لە باكورى كوردستان بەھۋى پەرىنەۋەدى كارى شۇرەگىرى ھەمە لايەنەى
كورد لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۲/۱۱/۲۸ وولاتی ئه‌لبانیا
 به‌ر له‌جه‌نگ
 سه‌ربه‌خویی خوی
 راگه‌یاند، به‌لام
 له‌جه‌نگی یه‌که‌می
 جیهانی بووه
 گوهره‌پانی بنه‌ره‌تی
 جه‌نگ له‌نیوان
 هاوپه‌یمانان و
 سوپای رپوسیا،
 که‌له‌و کات
 ئه‌حمه‌د زوگو

سه‌رکردایه‌تی ئه‌لبانیای گرتنه‌ده‌ست، که‌ده‌ربه‌گیکی خاوه‌ن زه‌وی و به‌
 سامانی ژۆری چه‌وسینه‌ر بوو له‌ وولاته‌که‌دا
 ئه‌م راگه‌یاندنه‌ش به‌ ناوی کۆماری ئه‌لبانیا بوو. که‌ پایته‌خته‌که‌ی ناوی -
 تیرانا- ه‌یه‌و ژماره‌ی دانیشتوانه‌که‌ی، ۳۵۰,۰۰۰ هه‌زار که‌سه. هه‌روا
 ژماره‌ی دانیشتوانی وولاته‌که‌ی، ۳,۹۵۰,۰۰۰ ملیۆن که‌سه. هه‌روا
 روبه‌ری وولاته‌که‌ی، ۲۸,۷۵۰ کیلۆ مه‌تر چوار گوشه‌یه. هه‌روا چری
 دانیشتوانه‌که‌ی، ۳۱۷ که‌س له‌یه‌ک میل چوار گوشه‌دا. هه‌روا نژاده‌کانی
 ، ئه‌لبانیه‌کان ۹۸٪. له‌ وولاته‌که‌دا.

۱۹۱۲/۱۲/۶ کونسلی ئه‌مه‌ریکا له‌شاری هه‌له‌بی ئیستای وولاتی سووریا راپۆرتیکی
 ئاراسته‌ی سه‌رۆکه‌کان کرد، به‌گه‌شته‌کانی لۆرانس و مستر لیۆناردو
 کۆمه‌لیک له‌شاندی شووینه‌واری به‌ریتانیا له‌کرکمیش، که‌له‌ناو
 راپۆرته‌که‌ی ده‌ری خست بوو، که‌ده‌نگ و باسی وا بلۆ بوته‌وه.
 که‌بنه‌ماله‌ی خدیووی له‌میسر، واته‌مه‌مه‌د عه‌لی پاشا و شه‌ریفی شاری
 مه‌که‌ه‌و عه‌زه‌ت پاشا سکرته‌ری سولتان عه‌بدولعه‌میدی پێشوو،
 عه‌بدولرحمان، ئه‌میرحاج، پیلانیان ئاماده‌کردوه.
 له‌پێناو پروخاندنی ده‌سه‌لاتی خه‌لافه‌ت له‌تورکیا و سووریا و فه‌له‌ستین و

ئىراق و نىمچە دورىگەرى عەرەبى ، بە گەراندەنەۋەى خەلافەت بۇ يەككە لە
بنەمالەى قورەيشىيەكان لە شارى مەككە و دورىخستەنەۋەيان لە سىياسەت لە
ناۋچەكەدا .

۱۹۱۲/۱۲/۶ لە بەردەوام بوونى كارى
شووئىنەوار ناسان ، ئەۋىش بە
دۆزىنەۋەى پەيكەرى شانازە -
تادۆيىھا - ئىنفەرتىنى - ى
ھاۋسەرى فەرەۋنى مىسر ،
لەلەين - لودفيك يوزفات -
لەۋولاتى مىسردا ... شايانى
باسە شوۋئىنەۋارەكانى ۋولاتى
مىسر ، بەتايىبەتى
ئەھراماتەكان كە يەككە لە
شوۋئىنەۋارە ھەرە گرنگەكانى
ھەۋتى جىھان و لەھەمان كات

سەرچاۋەيەكى ئابۋورى گرنگە بۇ ۋولاتەكە لە بوارى گەشت و گوزاردا .

۱۹۱۲/۱۲/۱۱ لە شارى بەيرۇتى پايتەختى لوبنان كۆمەلەيەك پىكەھات بەناۋى لىژنەى
چاكسازى ، كە داۋاى ئىدارەى كاروبارى ناۋخۇييان كردو زمانى عەرەبىيان
كردە زمانى فەرمى و لە ھەمان كات دژى زمانى توركى ۋەستان و لە
ئەنجۋمەنى نوۋئىنەرانى عوسمانى و خزمەتى ھەمىشەيى عەرەبىيان لەناو
رىزەكانى سوۋپاى عوسمانى لەناۋخاكى ناۋخۇى بەيروت بىت و نەچىتە
دەرەۋە .

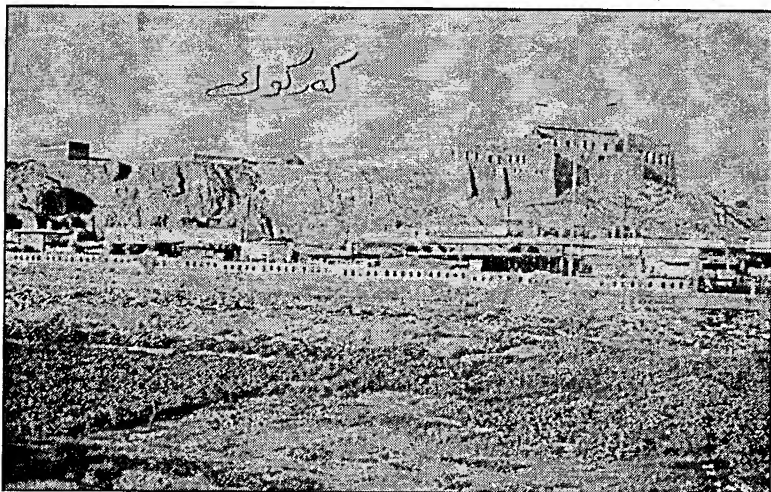
بەلام لە ھەمان كات ئىتتىحادىيەكان ھەلسان بەداخستنى بارەگاي ئەۋلىژنە
... بەپشتگىرى كردنى كوۋنسلولىيە فەرەنسا ، ۋ ئەۋ كۆمەلەيە ھەلسا بە
ھاۋكارى كردن لەگەل كۆمەلەى راستبۈۋنەۋەى لوبنان لە دەرەۋەى لوبنان و
پەيوۋەندى بەردەوام بوو لەگەل كوۋنسللىيەى فەرەنسا .

ھەرۋا داۋاى كرد كە فەرەنسا پەلامارى دەسلەلاتى عوسمانى بدات و

هەريەمەكە بخاتە ژيەر دەسەلاتى خۆى... بەلام خاوەن بىرى نەتەوھىيى لە ئىراق پەيووھەندى لەگەڵ بەرىتانيا كردو واش دەرکەووت كە رىكەووتنەكە لەسەر ناوچەگەريە... ئەمەش بوو ھۆى مەترسى ئىتحادىيەكان و لە ئەنجام بوو ھۆى سەر ھەلدانى كېشەو مەملەنئى تووندو تىژو بوو ھۆى ئەوھى كە كۆمەلەى گەنجانى عەرەب لە پاريس داواى كۆنگرەيەك بكەن .

١٩١٢/١٢/١١ لە ميژووى رووداوەكانى رابردو خەبات و تىكۆشان و قوربانيدانى گەلى كوردستان ، دەبى دووبارە بىتەو بە پىي ميژووى جووگرافياو ، ياخوود جووگرافياى ميژوو .

ھەرەك ميژووى نووسراو ، كە كتيبي - كتاب لدواوين العسماني - دا

ھاتووھ لە سالنامەى عوسمانى دا بە ناوى - رسالە السنە - ى عوسمانى و چەندىن بەلگەى دىكە كە دەلى :-

پاريزگای كەركوك كوردیە و دانىشتوانەكەى پىك ھاتوون لە نژادى كوردو عەرەب و دواى توركمان و كلدان . بەلام كورد بە پلە يەك دىت و عەرەبىش بە پلە دوو لە پاريزگاكدە .

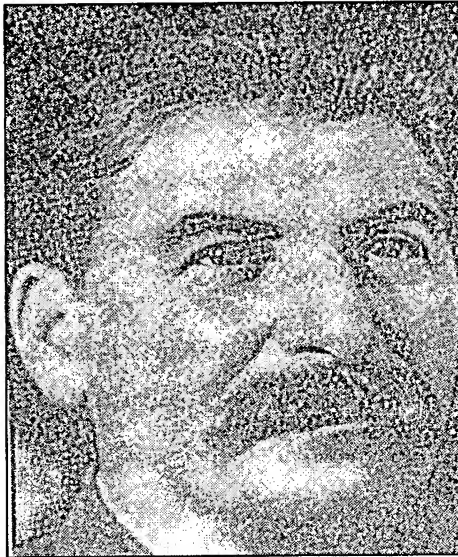
لە گەل ئەوھشدا بە لگەنامەكانى عوسمانى و ئىراقى دووپاتى ئەوھ دەكەنەوھ كە لە ٨٥٪ دا نىشتوانى شارو قەزاو ناحیەكان و گوندەكان دانىشتوانە رەسەنەكانى كوردن ، ئەم ریزەيەش بەر لە ھەرگرتنى

دەسلەت لە ئىراق بوو لە سالى ۱۹۶۳.د. كە دانىشتوانى كەركوك و دەورووبەرى كوردن .

ئەوئەش دووپاتكراوئەو كە بەر لە شۆرشى ۱۹۵۸/۷/۱۴ و بە شايەتى دانىشتوانى كەركوك و دەورووبەرى لە كەسايەتتە تەمەن گەوورەكان لە كوردو عەرەب كە دەلێن :-

لەوكات لە ناوشارى كەركوك ۲۰۰ مائە عەرەب نىشتەجىي ناو شارەكە ئەبوونە ،

بەلام شەپۆلى بە عەرەبكردن بەردەوام بوو ، وەك ئەو ئەبوو ، كە لە دواى كودەتاي بەعسىەكان روویدەدا لە پارىزگای كەركوك و بە تايبەتى لە ناو شارى كەركوك ، ئامارى سالى ۱۹۵۷ یش شايەتى ئەو راستیانە لە پارىزگاكەدا .

۱۹۱۲/۱۲/۱۱ لە راميارىەتى نیو دەوولەتى لە سەرەتای سەددى بیستم ، بە بەستەنەوى مافى چارە نووسى گەلانى ژێردەستە لە كیشووەرى ئاسىاو ئەفرىكيا لە گەل راگەياندنەكەى سەرۆكى ئەمەريكا - وورد ولسن - كە لە ۱۴ خال پێك هاتبوو، ئەو وتارانەى كە لە سەردەمى جەنگى يەكەمى

جيهان بە دەسلەتداران و گەلانى جيهانى بلاوكردەو ، بە تايبەتى لەو ھەرىم و ناوچانەى كە كەوتبوونە ژێردەسلەتای ئىمپىراتۆرىەتى عوسمانى بە تايبەتى لە كیشووەرى ئاسىيادا.

بەلام بەر لەوئەش جۆزىف ستالین سەرۆكى يەكىەتى سۆڤىەتى پيشوو بەر لە شۆرشى ئوكتۆبەرى بەلشەفى لەسالى ۱۹۱۷ و لە سالى ۱۹۱۲ بوونى

نەتەوھى لە پىنج خال ديارى كرىدوھ بۆ بەدەستھىنانى قەوارەى ديار كراو
بەمافى چارەنەوس و پىك ھىنانى دەوولەتى خاوەن سنوور لە ھەموو بوارە
جيا جياكانى ئەويش:-

۱- بوونى مېژووى ھاوبەش .

۲- بوونى زمانى ھاوبەش ۳- بوونى خاكي ھاوبەش ۴- بوونى

ژيانى ئابوورى ھاوبەش >

۵- بوونى رۆشنېرىيەكى

ھاوبەش . ئەم خالانەش بە

بىرووبوچوونى ستالېن

نەتەوھ پىك دىنن ، كە

ئەويش بە خەباتكردن لە

پىناو بەدەست ھىنانى

مافى چارەنەوس و

سەرەخۆيى بوونى لە سەر

ئەو قەوارە زەويەى كە لە

سەرى دەژى بە پىيى بوونى

ئەو خالانە لە ھەر نەتەوھىك لەو ھەرىمە ، ياخوود ناوچە لە ھەر

كىشووھرىك لە كىشووھرىكانى ، كە جىھانى لىي پىك ھاتووە لە سەر گۆي

زەويدا .

تېبىنى:- ئەم خالانەى ستالېن لە يەكەم و بە ئارباڭگىرېن بابەت دادەنرېت لە كتابى - الماركسىيە

والمسالة القومية - بلاو كراوھتەرە .

۱۹۱۲/۱۲/۲۴ بىرەوھرىەكانى - گېرس- كە بۆ بەرپىرسى رۇوسىا سازانوفى نوسىبىووى ،

كە تىايدا ھاتبو دەلى:- ئابى رېگە بەو جۆرە كەسانەى كە وەك سەيد

تەھاو ەبدولقادر بدرېت بگەپىنەوھ ناوچەكانى سەرسنوورى نىوان ئىران و

ئىراق و توركييا ، لەمىانەى شەپو كىشەو ئازاوەدا... شاينى باسە سنوورى

ھەرسى دەوولەتى دروستكراو لە سەر خاكي كوردستان جى بەجىكرا لە

كىشووھرىكەدا .

۱۹۱۲/۱۲/۲۶ بىلەن كىرگەن يەكەم ژمارەى پۇرنامەى - بانكى كورد - لە لايەن بىنەمالەى
بەدرخانەكان لە كوردستاندا .

۱۹۱۲/۱۲/۲۹ دەرھىنەرو شاعىرو رەخنەكارو شىۋەكارى ئىتالى - مايكل ئەنتونىوتى -
لە شارى مىرازى ناۋەراسىتى ئىتالىا چاۋى بە جىھان ھەلھىناۋە . ھەر
لەسەرەتەى ژيانى بەرھەو ھەزى ھونەرى بۇ شىۋەكارى و ھونەرى سىنەما
دەبىزىت لە ۋولاتەكەيدا .

لە پال ئەمەشدا شەرو بابەتى ھونەرىش دەنۋوسىت . دۋاى ئەۋە بەشى
ئابۋورى لە زانكۆى پۇلۇنيا تەۋادەكات . ۋەك رەخنەگرىكى سىنەمايى لە
چەندىن رۇژنامە بابەتەكانى بىلۋەدەكرەۋە .

دۋاى ئەۋە بەرھەو شارى رۇماى پايتەختى ۋولاتەكەى دەچىت و لەۋىدا كار
لەگەل كۆمەلە دەرھىنەرىك دەكات و لەچەندىن قلىم رۇلى يارىدەدەرى
دەرھىنەر دەبىنى .

لەۋانە قلىمى گەرەنەۋەى فرۇكەۋانەكەى رۇبىرتۇ روسىللىنى دەرھىنەرو
قلىمى راۋى تراژىدى جۇزىا دسانتىى دەرھىنەر لە سالى ۱۹۶۶دا .
ئەم كەسايەتە ناۋدارە ئىتالىەو جىھانىە دۋاى ئەۋە لە سالى ۲۰۰۴ بە
ناۋى دۋادۋ دەرھىنى .

ئەمەش لە دۋاى بەدەيا قلىم و كارى شىۋەكارى و لەئەنجامى كارە
سەرکەۋتۋەكانى لەبۋارى شىعرو قلىمى سىنەماۋ كارى شىۋەكارى
بەسەرکەۋتۋانە ئەنجامداۋە بەدەيا خەلاتى پى بەخشا لەۋانە خەلاتى
ئۆسكارى سالى ۱۹۹۵ .

خەلاتى شىرى زىرىنى لە قىستىقالى قىينى سالى ۱۹۹۷ .
ئەم كەسايەتە بە نەخۆشى لە ۲۰۰۷/۷/۳۰ لە ئىتا كۆچى دۋاى دەكات بە
مالئاۋاى كىردى لە ھونەرو ھونەرمەندانى ئىتالىاۋ جىھان .

۱۹۱۳

۱۹۱۳/۱/۴ كىرگەۋەى قوتابخانەىەكى كوردى لەشارى - خۋىى - لەھەرىمى
پۇژمەلاتى كوردستان لەلايەن ەبدولرەزاق بەدرخان بەزمانى كوردى و بە
ئەلف و بى و پىتى زمانى پووسى دەستكرا بە خوۋىندن ، كە ۲۹
خوۋىندكارى تىدابوۋ لەۋكات لە شارەكەدا .

۱۹۱۳/۱/۲۳ ئىتەدىيەكان ھەلسان بەكودەتايەكى سەربازى بە سەركىدايەتى ئەنۋەر

ته‌لعت پاشاو له ئه‌نجام لی‌ی سهرکه‌ووتن به‌گه‌راندنه‌وه‌ی ده‌سه‌ل‌اتیان... به‌لام هاوک‌اریه‌کان وازیان له‌جموو‌جۆلی خۆیان نه‌هینا که‌ هه‌ر ئه‌وانیش بوون به‌ دارشتنی پیلانی کووشتنی مه‌حمود شه‌وکت پاشا .

دوای ئه‌وه‌ی که‌ ماوه‌ به‌ ئیتحاده‌یه‌کان درا ، له‌ پیناو لی‌دانیان و بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ی که‌ پارتی - الحریه‌ والاقتلاف - سهر له‌ نووی بی‌ووژیته‌وه‌ له‌ دوای شه‌پ کردن له‌ ژێر داگیر که‌ری بی‌گانه‌ .

به‌لام ئه‌و پارتیه‌ زۆری هه‌ولدا ، که‌ کورد بۆلای خۆی راکیشنی به‌سوورانه‌وه‌یان له‌ناوچه‌ جیا جیاکانی باکووری کوردستان ، دوای ئه‌وه‌ توانیان چه‌ندین هاوولاتی کورد بۆلای خۆیان رابکیشن ، ئه‌مه‌ش به‌هۆی هه‌لوو‌یستی هه‌له‌ی ئیتحاده‌یه‌کان.

له‌ دایک بوونی رووناکیرو فه‌یله‌سوفی هه‌زمه‌ندی دژ به‌جه‌نگ - پۆل ریکۆر - ۱۹۱۳/۲/۲۷ له‌ شاری ئالینسای فه‌ره‌نسا... ئه‌م فه‌یله‌سوفه‌ له‌ ته‌مه‌نی سی‌ سالی‌دا دایک و باوکی کۆچی دوایی ده‌که‌ن و له‌لای باپیری ژیان به‌سه‌ر ده‌بات و قو‌ناخه‌کانی خوویندن ته‌واوده‌کات.

له‌ دوای ته‌مه‌نی ۱۸ سالی‌دا دانراوه‌کانی مۆنتانی و باسکال و قۆلتیرو رۆسو ده‌خووی‌نیه‌وه‌و دوو‌چاری هی‌دمه‌ی فه‌لسه‌فه‌ ده‌بی‌ت... چونکه‌ نه‌یده‌توانی ململانی نیوان پی‌گه‌یشتنی پروتستان و پی‌که‌اته‌ی فه‌لسه‌فی خۆی یه‌ک‌لا‌بکاته‌وه‌.

ئێتر به‌رده‌وام بوونی له‌ناو ئه‌و کیشه‌ هه‌مه‌ لایه‌نانه‌ تاکوو له‌ سالی ۱۹۳۳ توانی له‌سه‌ر ده‌ستی فه‌یله‌سووف و می‌ژوونووسان له‌زانکۆی سو‌ریۆن وانه‌ی فه‌لسه‌فه‌ وه‌رده‌گری‌ت. له‌ سالی ۱۹۳۹ پۆل ریکۆر وه‌ک ئه‌فسه‌ری‌ک ره‌وانه‌ی به‌ره‌کانی جه‌نگی دووهمی جیهان ده‌کری‌ت و دوای ماوه‌یه‌کی که‌م له‌لایه‌ن نازییه‌کانی ئه‌لمان به‌دیل ده‌گیری‌ت و تاکوو سالی ۱۹۴۵ به‌به‌ندیخانه‌ی شاری پۆلۆنیا ژیان به‌سه‌ر ده‌بات . دوای ئازادکردنی له‌ سالی ۱۹۵۷ به‌ مامۆستای می‌ژووی فه‌لسه‌فه‌ له‌زانکۆی سترابۆرگ داده‌مه‌زی‌ت.

ئه‌م فه‌یله‌سوفه‌ له‌کاری نووسین و داهینان به‌رده‌وام ده‌بی‌ت و له‌ماوه‌ی ژیانیدا چه‌ندین دانراوی به‌به‌های گه‌یاندۆته‌ کتیبخانه‌و ده‌ست خو‌یینه‌ران

ئەۋىش ۋەك :-

۱- فەلسەفە ۋە ھىزىلە سالى ۱۹۶۵.

۲- ۲- مىژووشوۋىنەۋار لە سالى ۱۹۶۵. ۳

۳- فرۇيد و سىروشت لە سالى ۱۹۶۶. ۴

۴- مەۋقە ۋە ھەلە. ۵

۵- فرۇيدو فەلسەفە لە سالى ۱۹۷۰،

لە گەل چەندىن دانراۋى دىكە و لەگەل بىلەن كۆرۈنەۋەى بەدەيا بابەت لەبىۋارى
مىژوۋى فەلسەفە تاكوو لە ۲۰/۵/۲۰۰۵ لە شارى جايىتنائى رۇژئاۋى
فەرەنسا كۆچى دىۋايى دەكات.

۱۹۱۳/۴/۲۴ بىلەن كۆرۈنەۋەى يەكەم ژمارەى گۇڭقارى نىۋومانگى بەزىمانى توركى
بەسەرپەرشتى ئەخمەد مەدەنى قوۋدىسى زادە ئەۋ گۇڭقارە بەردەۋام بوو
تاكوو سالى ۱۹۱۵ لە دەر چوۋنىدا .

۱۹۱۳/۵/۱۸ دەست پىكىردى گەشتەكەى- ئۇرلۇڭ- ى كوۋنسىلى ۋوسى لە شارى
بەغداۋە بۇ ناۋچە جىياجىكانى باشوۋرو پۇژمەلەت و باكوۋرى كوردستان ،
ئەۋىش لە پىناۋ كۆرۈنەۋەى زانىارى ھەمە لايەنە لەسەر چۈنئەتى بارى
بوۋنى نەتەۋەى كورد لە كوردستاندا .

۱۹۱۳/۵/۳۰ مۇركردى رىكەۋوتنامەى لەندەن لەكۆشكى - سنت جىمس- لە لەندەنى
پايتەختى بەرىتانىا ، لەپىناۋ كۇتايى ھىنان بە شەرى بەلكان لە نىۋان
دەسەلەتى عوسمانى لەلايەك و بوولگارىا و سىرې و چىاي رەش و يۇنان
لەلايەكى دىكەدا .

ئەۋ رىكەۋوتنامەيەش لەسەر كىشەى توركىا و يۇنان بوو ، ئەۋىش لە سەر
دوورگەى كرېت و سىۋورى ئەۋ بەشە توركىايەى كە كەۋتېۋوۋە ناۋ
كىشۋوۋەرى ئەۋروپا ، لە سەر ھىلى درىژى لە ئىنۇس تاكوو مىدىا ، بەلام
ئەۋ رىكەۋوتنە جىبەجى نەكرا بەھۇى كىشەكانى نىۋانىان .

۱۹۱۳/۶/۶ بىلەن كۆرۈنەۋەى يەكەم ژمارەى گۇڭقارى ھەفتەنامەى - رۇژ كورد- لە شارى
ئەستەمبۇلى توركىا ، لەلايەن مامۇستا ۋە بىدولكەرىم سىلمان. ھەروا

بلاؤكردنەۋى يەكەم ژمارەى گۇڧارى ھەتارە كورد لە ھەمان رۇژدا >

۱۹۱۳/۶/۱۸ گرىندانى كۆنگرەى پاريس لە ھۇلى گەۋرەى كۆمەلەى جووگرافيا لە شەقامى سان گرمن ، كە نووینەرى كۆمەلەى لامەركەزى مىسرى و شەش نووینەرى كۆمەلەى چاكسانى بەیروت و سى نووینەرى موحاھیدنەكانى ئەمەرىكا و یەك نووینەر لە موحاھیدەكانى مەكسىك و دوو نووینەرى ئىران بەشداریان لەو كۆنگرەىە كرد ، ھەروا عەبدولكەرىم خەلیل نووینەرى شەبیبەى عەرەبى لە ئەستەمبۇل بەشدارى تىداكرد.

بەلام تۇفیق سویدى كە نووینەرى ئىراق بوو لەكۆنگرەكەو لە وتەكانیدا ناوى كونگرە نرا ، بە كۆنگرەى سووریا و مۇرى بۇ دروستكرا ، بەلام دواى ئەۋەى كە ناوى كۆنگرەكە گۇپا بۇ ناوى كۆنگرەى يەكەمى عەرەبى و كۆنگرەكە دابەش بوو ، لە نیوان سى بیروو بۆچوون ئەۋیش :-

۱- ئىسلامیەكان نەیاندەویست لە پرژىمى تورکیا جیا ببنەۋە ۲- مەسیحیەكانى دژ بەپرژىمى تورکیا . ۳- پاراكانى عەرەب نیازی پارەیان ھەبوولە كۆنگرەكەدا .

۱۹۱۳/۶/۱۸ لە پەرەۋىزى كۆنگرەى پاريسدا ، كۆنگرەى يەكەمى سەرکردەكانى عەرەب لە پاريسى پايتەختى فەرەنسا بەسترا ، كە نووینەرى كوردیش لەم كۆنگرەىە ئامادە بون و سەرۆكى ھەلبۇژدراوى كۆنگرەكە . كە عبدالحمید زەھاۋى بوو لە وتارەكەیدا باسى كورد دەكاو دەلى:-

بناخەى پەرەردەى پامیاریمان لە ئىستا دوور ییئت لە لامەركەزى و بەرچاۋ تەنگى و شۆڧىنى ، كە ئەمە كارىكى باش نیە ، چونكە ئەو بیرەى لاى عوسمانیەكان باۋە ، لەبەر ئەۋەى ئەرمەن و كورد زمانیان وەك ئىمە ھەیەو پىۋویستە بەدادۋەرەنە چارەسەر بكریئت لە ھەردوو بوارە جیا جیاكان ، لە كیشوۋەرەكەدا .

۱۹۱۳/۷/۱۷ لە دایك بوونى نووسەرۋ فەیلەسوف و روناكبیری فەرەنسى - پۇجیە كارۋدى- لە پاريسى پايتەختى فەرەنسا .

۱۹۱۳/۷/۲۹ مۆركردنى رىكەۋوتننامەى - ئەنگلۇ، توركى - بە دیاریكردنى ناۋچەى لایەنگرى لە كەنداۋى بەناۋ عەرەبى و نیمچە بیابانى عەرەبى ... بەپىئى ئەو

رېكەووتنە توركىيا دانىيا بە دەسەلاتى بەرىتانيا لەسەر كەنداۋ پازى بوو
لەسەر كېشەنى نەخشەى- ھىلى بەنەفسەجى بەدانانى سنوورى نىۋان
شارى نەجدى سعوودى و پارىزراۋى شارى عەدەنى پۇژھەلات- لە
ناۋچەكەدا .

۱۹۱۳/۸/۵ فەرمانى سولتانى عوسمانى دەرچوو بە لەخۇ گرتنى ھەندى خال
لەناۋەپۇكى رېكەووتنامە ، لەكاتژمىر سىي پاش نىۋەپۇى ئەم پۇژھەدا
ژمارەيەكى زۇر لە عەرەبەكان لەگەل كورد لە ھۆلى مونتەداى ئەدەبى لە
سەرداۋى عەبدولكەرىم خەلىل كۆبۈنەۋە .

ئەۋىش بە پىكھېنەنى شاندىك لە شەرىف عەلى ھەيدەر پاشاۋ دوو
كۆرەكەى محى الدين و مجيد ، مەعروف ئەفەندى پىسامى ، شىخ عەبدالعەزىز
شاۋىس، شوكرى پاشا ئەيۋى- بەدەب بەگ نەجىب بەگ شفىر- سامى بەگ
عەزىم- ئىبراھىم بەگ سووسە- محىەدىن پاشا جەزائىرى- مونىسنىور
شرىم- دكتور حوسىن ھەيدەر- عەبدولكەرىم ئەفەندى خەلىل- ...؟!...
ئەمەش بەھۋى نەھىشتىنى كېشە لە نىۋان تورك و عەرەب ، لە سەر حىسابى
كورد ، كە زۇربەى ئەۋ ئەندامانە كوردبوون ، كە چى باس لەكېشەى كوردو
خاكى كوردستان نەكرا...؟!...

۱۹۱۳/۹/۸ گرىدانى كۆنگرەى يانزەھەمى جۈولانەۋەى سەھىۋىنىزمى جىھانى لەشارى
قىيەنا كە ۵۰۰ نوۋىنەر ئامادەى كۆنگرەكە بوون ، كە - لىفۇن - لە
سەرۇكاىەتى بانكى سەھىۋىنى و دراۋى نەتەۋەىيە ھەۋودى مايەۋە لەگەل
سەرۇكى لىژنەى ھەمىشەىي ، كە حايم وايزمان ، بۇ جارى يەكەم و
بەھەلېژاردنى - وارىورك- بۇ سەرۇكاىەتى كوردنى لىژنەى كارى بچووك ،
لەگەل سەھىۋىنى پووسى- تىشكىنۇف - بە جىگىرى لەكۆنگرەكەدا .

۱۹۱۳/۱۰/۱۰ لە داىك بوونى رۇشنىيرو ئەدىبى بەناۋبانگى فەرەنسى- لىكود سىمۇن-
لەشارى تەنانارىفى دورگەى مەدەغەشقەر ، كەيەكىك بوو لە
ژىردەستەكانى ئەۋ كاتى دەسەلاتى فەرەنسا .

۱۹۱۳/۱۰/۱۲ پرىمى فارسى لە ئىران دانىيا بە دەسەلاتى پووسىا لەسەر ناۋچەيەكى
قراۋان لە نىۋان سنوورى ھەردوۋ لايان ، كە زۇربەى ناۋچەى كوردستانى

پۇژھەلاتى دەگرتەو ، بە جىيەيشتىنى بۇ پروسىيا كە پروسەكان پىيان دەگووت- كوردستانسكى ئۆيەزىد- لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۳/۱۱/۱۴ دامەزاندنى كۆمەلە پۇشنىبرى كوردستان ، لەلايەن مامۇستا عبدولپەزاق بەدرخان لەشارى - خوويى - لە پۇژھەلاتى كوردستانى ژىردەسەلاتى فارسى لە ئىراندا .

۱۹۱۳/۱۱/۳۰ گرىدانى كۆنگرە پاریسى پايتەختى فەرەنسا بەئامادە بوونى نووینەرانى وولاتى شامو ھەرىمەكانى ھەربى دىكەو دەرەوى ھەرىمەكانى ھەرب وولاتى شام ، كە ژمارەى ئەندامانى مەسىحەكان بەرامبەر بە ژمارەى ئەندامانى ئىسلامىيەكان بوون لە كۆنگرەكەدا ، لەو كاتەش فەرەنسا پىشتگىرى ئەو كۆنگرەيەى كردو ئىتخادىيەكان ھەوليان دا كە كار لەھەلوويستى فەرەنسا بكەن ، بەھەلووھەشاندنەوھى ئەو كۆنگرەيە لە پاریسدا .

بەلام فەرەنسا ھەولەكانيانى پىشتگوئى خستى و فەرەنسا سەرکەووتنى بە دەست ھىئا لەو ھەولە ھەمەلايەنەى كە بەرامبەرى دەرکرا بە كەم كردنەوھى نرخی رايەلەى بەئىسلامەكان و ھەولى بووژانەوھى بىرى نەتەوھى ھەرب دەدرا دژى ئاين ، ھەتا عەبدولھەمىد زەھاوى مۆرى لەسەر ئەو پەنجەرەيە كردو لەكۆنگرەى پاریس ووتى:-

ئەو راپەرینە تووشى گرژى بوو ، كە ھەموو كات لەپىناو دۆزینەوھى رىگەچارەسەرى كىشەكانى راميارى بىدرىت ... بەلام دواى ئەوھ ئىتخادىيەكان نووینەرەيان رەوانەى پاریس كرد ، كە ئەمىندارى نەپنى كۆمەلەى ئىتخادو تەرەقى مەدھەد پاشا بوو ، پەيووھەندى لەگەل سەرکردەكانى ھەرب و بەشدار بووانى كۆنگرەكە كردو لەگەلەيان رىكەوت بەدوو رىكەوتن .

كە يەكيان چوار خال بوو ، دووھمیان پىنج خال بوو ... بەلام دواى ئەوھ جەنگى يەكەمى جىھانى ھەلگىرسا و ئەو رىكەووتنە ھەرەسى ھىئا ، بە ھۆى دروستبوونى بارىكى نووى لە جىھاندا .

۱۹۱۳/۱۲/۱۷ لە دايك بوونى فەيلەسوفى ئازادىخواز - ئەلبىرت كامۇ - لە دايك و باوكىكى فەرەنسى و نىشتەجى بووى شارى جەزائىر چاوى بە جىھان ھەلپىناوھ ... شايانى باسە سالىك دواى لەدايك بوونى ، باوكى لەجەنگى

يەكەمى جېھانى دەكوژى .

بەمەش سەردەمى مىندالى بە ھەژارى و نەدارى لە جەزائىر بەسەردەبات و
دوای تەواو كىردنى قۇناخەكانى خوويندىن لەخوويندىنى زانكۇدا ،
تووشى نەخۇشى سىل دەبىت و لەوكاتىش يارىزانىكى ديارو بەرچاو دەبى

لەسالى ۱۹۳۴ بەھۇى ناپەزايى دەربېرىن لە رامىيارىيەتى خراپى وولاتى
ئىسپانىيا ، پەيوەندى بە پىزەكانى پارتى كۆمۇنىست دەكاو بەردەوام
دەبى لە چالاكىەكانى پارتى كۆمۇنىستى . جەزائىر ، كە بانگەوازى
سەربەخۇييان دەكرد لە وولاتەكەدا .

دوای ئەو لە سالى ۱۹۳۸ دەچىتە فەرەنساي تىيدا نىشتەجى دەبىت و
دەست بەبلاۋكردنەو ووتار لە پۇژنامەكان دەكا . ھەروا لەسالى ۱۹۴۴
يەكەم پەرتووكى بەناوى نامۇ ئەفسانەى بىر فەلۇدەكاتەو ، لە سالى
۱۹۵۶ پۇمانە بەناو بانگەكەى بەناوى - كەوتن - بلاۋدەكاتەو و بەشدارى
لە دەيا چالاكى و كارى پۇژنامەگەرى دەكردو و بەردەوام بوو لە كارەكانى
تا لە ۱۹۶۰/۱/۴ بەكارەساتى ئۆتۆمبىل گىيانى لەدەست دەدات لە
ولاتەكەدا .

۱۹۱۴

بە پىي فەرمانى سولتانى عوسمانى ، ئەویش بە بەدامەزىراندنى ھەووت
كەس لەسەركردەكانى عەرەب ، لە ئەنجوومەنى ئەعيان ، يەكەمىيان شىخ
عەبدولھەمىد زەھاوى بوو ، كە لە نژاد كورد بوو ، گەرچى بەعەرەب لەقەلەم
درا بوو ، لە ئەنجوومەنەكەدا .

دوای ئەویش دامەزىراندنى شوكرى عەسلى و ، عەبدولھەب ئىنگلىزى و ،
ئەمىن تىمى و ، ناجى سوويدى ، لە پلەى بەرزدا .. دوای ئەو دەو
قوتابخانەى ناوەندى لە شارەكانى دىمەشق لە شام و لە بەيروتى لوبنان
كرايەو .

بلاۋكردنەو دەيەكەم ژمارەى گۇڧارى - دەنگى كورد - لە توركىيا لەلايەن
مامۇستا جەمالەدىن بابان . ۱۹۱۴/۲/۸

- ١٩١٤/٢/٨ بلاوکردنه وەى يەكەم ژمارەى گۆڤارى - بانگى كورد- لەشارى بەغداى پايتەختى وويلايەتى بەغدا... لە بەر ئەوەى ئەو كات سى وويلايەت هەبوو ئەوانيش :-
- ١- وويلايەتى بەسرە ٢- وويلايەتى بەغدا ٣- وويلايەتى موسڵ ، كە هەر يەكەو چەندىن پارێزگا و ناوچەى لە خۆ دەگرت بەتايبەتى باشوورى كوردستان ، كە لە ژێر دەسەلاتى وويلايەتى موسڵ دا بوو ، تاكو دامەزراندنى دەوولەتى ئىراق لەسەر خاكى هەريى باشوورى كوردستان .
- ١٩١٤/٢/١١ دەسەلاتدارانى ئيمپراتۆريەتى عوسمانى لەپراگە ياندنى فتوايەكياندا ، كە دژى بەريتانيا جەنگ بكات . كە ئەو فتوايەش كاريگەرى بە سەر دانىشتووانى وولاتەكە هەبوو ، بۆ بەرزکردنه وەى كيشە و ململانئ لەپيناو بەهيز كردنى دەسەلاتى عوسمانيدا .
- ١٩١٤/٣/١ دەسەلاتى ئيمپراتۆريەتى عوسمانى سەرژمىرى سالى ٩١٩ ى لەم رۆژەدا بلاو كردهو ، كە بە پيى ئەو سەرژمىريە ژمارەى دانىشتووانى كورد لە ناوچە و پارێزگاكانى - وان ، بەدليس ، خەربوت ، ديار بەكر ، ئەرزەپۇمدا - لە باكوورى كوردستان ، ٢، ٥٢٧، ٤٨٠ ، هاوولاتى كورد بوو ، بە پيى ئەو سەر ژمىريە لە هەريەكەدا .
- ١٩١٤/٢/١١ لەو كاتەى كە سولتانى عوسمانى داواى جيهادى دەكرد دژى بەريتانيەكان لە فەتوايەكدا لەناوچەى دارفوور... جيگەى ئاماژە پيكرده . كە ميژووى رەگەكانى كيشەى دارفوور دەگەريته وە بۆ راگە ياندنى سەربەخۆيى بە پيى سنوورى ئەو كاتە لە سالى ١٨٢١ ، لەلایەن دامەزرينهرو والى وولاتى ميسر- محەمەد عەلى پاشا ، پيڤ هينرا .
- كە لەو كاتە بە دارفوور دەگووترا - ديارفوور - ئەويش بەناوى ئەو هۆزە سەرەكیە ناوزەند كرابوو كە لەو ناوچەيە دا نيشتەجى بوون .
- ئەم دەست بەسەراگرتنە لەو كاتە هات كە لە دواى سالى ١٨٨٥ ژەنەرال گۆردون دادوهرى سوودانى كووژراو ، محەمەد عەلى پاشاش دەستى بەسەراگرت لە كيشووەرەكەدا .

دوای سەرکەووتنى بەرىتانیەکان لە سوودان لە شەپرى ئومدرمان لە سالى ۱۸۹۸ بەسەرکردایەتى - کتشنر - کە ئەو بە نیازی دەست بەسەرگرتنى چاۋگەکان لە زىي نيل و بى بە شکردنى هیژەکانى ئیستعمارى ئەوروپى دیکە... دوای ئەو بەرىتانيا توانى دوای سالىک حکومەتى میسر رازى بکات بەخەرج کردنى خەرجیەکانى وولاتى سوودان، بەم ھۆکارە ریکەوتنى دوو لایەنە لەنیوانیان مۆرکرا. لەکاتى ھەلگیرسانى جەنگى یەکەمى جیھانى لە سالى ۱۹۱۴ بەرىتانيا چوووە ناو شەپ دژى تورکیا کە لەو کاتەش بەرىتانيا و تورکیا دەسەلاتى ھاوبەشیان ھەبوو لەسەر سوودان.

ئەم فتوایەش کارى کردە سەر دەروونى ئیسلامەکان بەشیوویەکی گشتى و جى بەجیکردنى داواى سولتان بوو لەسەر دراوى - دینار - کە لەو کاتە دەسەلاتداریەتى دارفوورى دەکرد... و بەرىتانيا توانى ئەو دەسەلاتەى کە لە دارفوور ھەبوو بە ئامۆژگارى و پشتگیری والى میسر محەمەد عەلى پاشا

لە ناوی بیات دارفوور بخاتە ژێر دەسەلاتى تەواوى سوودان لەسالى ۱۹۱۶. لەو کاتەش ناوچەى دارفوور زیاتر لە ۱۰۰ ھۆزۆ تیرەى جیا جیای لیى نیشتەجى بوو جگە لە عەرەبەکان کە بە ھۆى فتوحاتى ئیسلامى گەیشتوونە ئەو ناوچەو لیى نیشتەجى بوون، کە کۆى ژمارەى دانیشتووانى ئەو ھۆزانە خۆى لە ۶۰۰،۰۰۰ ملیۆن کەسى دەداو رووبەرەکەشى لە رووبەرى خاکی فەرەنسا زیاتر دەبوو... ئەو ھۆزە ئەفریکە فوورەکان لە - زگاوەو میسالییت و برتى و ئاماو برحەق و فلاتە

پىك ھاتبۇون و ھۆزە عەرەبىيەكانىش لە - زرىقان و تعايشە و مسىريە و بەنى
ھلبە و معاليه و سەلامات و ھەوامدە پىك ھاتبۇون.

كە ئەمانەش لەدواى فتووحات گەيشتنە ئەم ناوچەيەو نەك بەمىوانى بەلكوو
خۇيان كرده خاوەنى ناوچەكە، بە ھۆى ئىسلام و دەوولەتى ئىسلامى و بالا
دەستيان لەوكاتدا... لەگەل ئەوئەشدا لەپال ئەو ناوچەيە ھەريمى كوردقانى
دراوسىي ھەبوو كە بەناوچەيەكى سەرەكى دادەنرا بەھۆى بەرھەم ھىنانى
پىنچەكى بەرھەمى سىمغ لەجىھان.

ھەروا نوحاس و يۇرانيۇم و كۆگايەكى ئەوتى بوو لەوكاتدا... ناوى كوردقان
لەو ھاتووە كە لەكاتى دەسەلاتى سەلاحەددىنى ئەيوبى كورد لەو ناوچەيە
دەسەلاتداربوونە لەسەر دارفورو نىشتەجىي ھەريمى كوردقان كورد بوونە.
ئەويش لەخىزانەكانى بەرپرسانى دەسەلاتى ئەيوبى و ھىزە چەكدارەكانى
بووو و تاكوو ئىستاش ھەر بەناوى كوردەو كورد لىي نىشتەجىي، بەلام
لەشيوو و شىوازي ئەتەوھىي وەك كاتى دەسەلاتى سەلاحەددىن نىن بە ھۆى
كارلىكردن و كاردانەوھى بارى ناوچەو ھەريم و كىشووورەكەدا.

لەگەل ئەوئەشدا ھۆزە عەرەبەكان تاكوو دواى جەنگى دووھى جىھان
نىشتەجىي تەواو ئەبوونە لەو ناوچەيە، بەلكوو مەر لەوھريي و رەوند بوونەو
ھەر كاتەو لەناوچەيەكدا ژيانيان بەسەربردووە بەپىچەوانەى ھۆزو تىرە
ئەفرىكەكان كە دانىشتووانى رەسەنى ناوچەى ديارفور بوونە لەگەل
ھەريمى كوردقان. كە ھۆزە ئەفرىكەكان لە چاكەو پياوھتى خۇيان ماوھيان
بەعەرەب دابوو كە مەر مالاتيان لەو ناوچەيەدا بلەوھريي بەھۆى بوونى
لەوەرگەى باش و زەويە بەپىتەكەيدا.

ئەم لەلایەك و لەلایەكى دىكە ھۆكارەكانى سرووشت و كەش و ھەواش
كارىگەرى لەسەر ئەو ھەبوو، كە رەوندەكان روويان لەجىگەى سەوزى خاك
و لەوەرگە دەكردو ھۆزە ئەفرىكەكانىش ماوھيان نەدەدانى بەئارەزووى
خۇيان لەناوچەكەدا بسوورپنەو. ئەمەش بوو ھۆكارى ئەوھى كە شەپو
كىشەو ململانى ئەنيوان رەوندە عەرەبەكان لە ھۆزو تىرەكان و دانىشتووانە
ئەفرىكەكان و بەرز بوونەوھى ئەو كىشەيە گەيشتە قوناخى كىشەى
ئەتەوايەتى و سرووشت و كەش و ھەوا لەلایەك و بارى راميارى و ئابوورى

ناۋەخۆ دەردە لەلەيەكى دىكە.

ئەمەش بوۋە ھۆكۈمەت كاردانەۋەى لە سەر ناۋچەكە بەپىشتىگىرى ھۆزۈ تىرە
عەرەبە رەۋەندەكان لەلەيەن ھۆكۈمەتە يەك لەدۋاى يەكەكانى سوودان و
دژايەتى كردنى دانىشتۋانە ئەفرىكىيە رەسەنەكان .

كە ئەمەش ۋاى كرد كە كىشەكە بەرەو كىشەيەكى نىۋو دەۋلەتى
ھەنگاۋبىنى، كە ئىستاش بۆتە ئالۋزىتىن و ئالەبارتىن كىشە لەكىشۋەرى
ئەفرىكىيە. كە ئەۋىش ھۆكۈمەتى سوودان و دراۋسىكانى لىيەپرەسىيان
بەھۋى بەعەرەبەكردنى ناۋچەكە لەھەموو بۋارە جىياجىكان ۋەھتا لە ھەرىمى
كوردقان بەھەمان شىۋوۋ شىۋازدا.

كە ئەمەش ئەۋ ئەركە كەۋتۆتە ئەستۆى كۆمەلگەى نىۋو دەۋلەتى لە پىناۋ
چارەسەركردنى لە ھەموو بۋارە جىياجىكان و لە ئەنجامدا سوودان بەرەو
دابەشېۋون ھەنگاۋ دەنى... لەلەيەن جۋولانەۋەى مىللى سوودان لەباشۋوۋ
لەلەيەكى دىكە ناۋچەى دىيارفۋوۋ لەيەنى سىيەم كوردقان لە ۋولتەكەدا.

سەرچاۋە :- BBc.arkabic

ئىمپىراتۋرىيەتى عوسمانى ھەستە بە ئامارىكى خۋاستىياري لە ناۋچەو ۱۹۱۴/۳/۱
ھەرىمەكانى ژىر دەسلەتلى خۆى، كە يەك لەۋانە باكوۋرى كوردسىستان
بوو، كە ئەنجامى ئامارەكەى لە سالى ۱۹۱۹ بىلۋىكردەۋە ژمارەى
دانىشتۋانى كورد لەشارەكانى بەدلىس و دىياربەكرو ئەرزەرۇم و وان و
خەربوۋت بە ۲،۵۷۰،۸۴۰ مىليۇن كەس دىيارىكرد لە ھەرىمەكەدا.

گرىدانى كۆپۈنەۋەى كۆمىتەى پىكخراۋى - ئىتھادۋ تەرەقى - تۈرك لەمەر ۱۹۱۴/۴/۴
كىشەى كورد ، لە پىناۋ سەركوۋت كردنى پاپەپىنەكانى بزوۋتنەۋەى كورد
لەباكوۋرى كوردستان.

ژەنەرال - زىلنگى - لە بارەى ئامار لە تۈركىيە دەلى :- ژمارەى كورد لە ۱۹۱۴/۵/۱
تۈركىيە دەگاتە ۳،۸۰۰،۴۷۵ كەس... ھەروا لە ئامارى سالى ۱۹۱۹ دا كە
رژىمى تۈركىيە لە ۵،۱ بىلۋى كوردۋتەۋە لە پارىژگاكانى - وان - بەدلىس -
خەربوۋت - دىياربەك - ئەرزەرۇم - كە ژمارەى كورد لە پارىژگايانە

٢,٥٢٧,٨٤٠ که‌س بووه، که‌ چه‌ندین پارێزگا‌و نا‌وچه‌ی دیکه‌ی له‌ ئا‌ما‌ره‌که‌دا دیارنه‌خستوه‌.

له‌لایه‌کی دیکه‌ به‌ پێی کتێبی بچووک که‌ له‌ فهره‌نسا ب‌لا‌وکراوه‌ته‌وه‌ له‌ سا‌لی ١٨٩٢، له‌و کتێبه‌دا ها‌تووه‌ که‌ ژما‌ره‌ی دانیش‌تو‌وانی کورد له‌ با‌کووری کوردستانی ژێر ده‌سه‌لاتی عوسمانی تورک ٣,٠١٢,٨٧٩ که‌سه‌... به‌لام‌ ئه‌و ئا‌ما‌رو مه‌زنده‌انه‌ راستیان تیا‌نبه‌ به‌ هه‌چ شی‌وه‌یه‌ک.

یه‌که‌م: - به‌ ه‌وی نه‌بوونی ئا‌ما‌ریکی ته‌وا‌و له‌سه‌ر ب‌نه‌ما‌کانی زانستی دو‌وه‌م: - به‌ه‌وی دا‌گیرکردن و ئێش و ئازاردان و به‌ تورک‌کردن نه‌یان ویستوه‌ ژما‌ره‌ی کورد له‌سه‌ر خاکی کوردستان به‌راستی ده‌ربخه‌ن.

سێیه‌م: - له‌ ئێستای با‌کووری کوردستان ٢٤ پارێزگایه‌و ژما‌ره‌ی دانیش‌تو‌وانی زیاتر له‌ ٢٣,٠٠,٠٠ ملیۆن که‌سه‌، جگه‌ له‌وانه‌ی ده‌ربه‌ده‌رکرا‌ون ب‌و‌ه‌نده‌ران. له‌وانه‌ شا‌ری ئه‌سته‌مۆل، که‌ ئێستا شا‌ریکی کوردیه‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی ئێستا زیاتر له‌ ٣,٥٠٠,٠٠ ملیۆن کورد تیا‌یا نیشته‌جین... هه‌روا له‌ ئێران زیاتر له‌ ١٢,٥٠٠,٠٠ ملیۆن کورد له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان نیشته‌جین... هه‌روا له‌ ئێراق زیاتر له‌ ٦,٧٥٠,٠٠٠ ملیۆن کورد نیشته‌جین... هه‌روا له‌ سووریا زیاتر له‌ ٢,٧٥٠,٠٠٠ ملیۆن کورد نیشته‌جین.

جگه‌ له‌ و‌لا‌ته‌کانی دیکه‌ی وه‌ک لوبنان و ئه‌ف‌گانیستان و پا‌کستان و هندستان و فه‌له‌ستین و ئوردن و ئیس‌رائیل و چینی مللی و و‌لا‌تانی دیکه‌ی که‌ کۆما‌ره‌کانی سو‌قیه‌تی جاران‌ی لێی پێک ها‌تبوو... ئه‌مه‌ له‌ پارێزگای یه‌ریقان و ده‌ورووبه‌ری، که‌ خاکی کوردستانه‌و کۆی دانیش‌تو‌وانی خ‌و‌ی له‌ ٢,٥٠٠,٥٠٠ ملیۆن کورد زیاتر ده‌دات.

به‌لام‌ به‌دا‌خه‌وه‌ کوردو، به‌ تاییه‌تی سه‌رکر‌دا‌یه‌تی کورد هه‌ر له‌کۆنه‌وه‌ تا‌کو‌و ئێستا‌ش ئا‌واتیا‌ن سا‌مان و ده‌سه‌لاته‌ زیان‌ر بووه‌ له‌ وه‌ی ئا‌واتیا‌ن رزگار‌کردنی گه‌ل و نیشتیما‌نه‌کیان بێت.

وه‌ک و‌لا‌تانی دیکه‌ی که‌ ژما‌ره‌و رووبه‌ری نیشتیما‌نه‌کیان چوار یه‌کی خاکی کوردستان نابێت و خاوه‌نی ده‌سه‌لات و سنووری دیاریکرا‌وی نیشتیما‌نه‌کیان له‌هه‌مو‌و بو‌راه‌ جیا‌جیا‌کان له‌ جیها‌ندا.

۱۹۱۴/۶/۲۸ یاریزگاری

هەریمی سەریا

هەلسا بە تیرۆر

کردنی۔

نہر شہ دیف

فرانس سس

فروناناں دی

میراتگ—ری

کورسی نہ مسا۔

مهژر، له شارى سەرايقۆ، له پيښه‌ى هاوولائيه‌كى سربى، كه بووه‌ هۆى په‌له‌كردن له‌ هه‌لگيرساندنې جه‌نگى يه‌كه‌مى جيهان به‌ شيوه‌يه‌كى پراسته‌وخۆ دواى يه‌ك مانگ. له‌ نيوان پووسياو ئه‌لمانياو وولاتانى لايه‌نى ته‌وردا.

جیگه‌ی ئاماژە پێکردنە کە جیهان لەو کاتەدا لە باریکی شلەژاوە کۆڵاندا بوو ، هەلووستی نیوو دەوولەتی ئەو ساکەش گەفی تەقینەویەکی گەورە‌ی دەرکردو تەنیا یەک بلیسە بەس بوو بۆ داگیر ساندنی ئاگریکی بی ئێمانی و جەنگیکی وێرانکەری وا کە تەپوو و شک بە یەکەو بەسوتینی ئەو کاتەش ئوتومبیلە شوومەکە کە ڕەنگیکی سووری گەشی هەبوو ، کە ببوو هۆی ئەو بلیسە‌یە‌ی هەلگیرسانی ئاگرەکە‌ی جەنگ کە جاری کە‌تر لە دووسەد میل ڕیگای بێژی بوو ، بۆ رووکەش لە بنەمالە‌ی شاهانە‌ی نەمسا دروستکرا‌بوو .

ئەوانىش جېنشىنى شاي نەمسا و مەژەر - ئەرشىد فرائز فەردىناند و
 ھاسەرەكەى بوون . ئەوئش لە كاتى چوونيان بۆ شارى سەرايقۆى
 يابەختى ھەرىمى بۆسنای سەر بە سربىا لەم رۆژەدا .

هه‌روا به سوواری ئەم ئوتومبیلە شوومە و گەرانیان بە ناو شەقامەکانیدا ، لە ناو بۆمبایەک بە ئوتومبیلە کەدا درە بە - ئیفریزەکی - کەوت و گەریاهە سەر ڕیگایەکی و لە گەڵ تەقینەویدا جوار لە یاسەوانەکانی ئەرشیددۆف

که ئه‌سپ سووار بوون و له دواوه‌ی ده‌رۆیشتن بریندار بوون .

شای نه‌مسا که‌می‌ک وه‌ستا تاکوو له باری برینداره‌کان د‌ل‌ن‌یا بوو ، ئینجا در‌ی‌ژ‌ه‌ی به‌ گه‌رانه‌که‌یدا و له پ‌ر شو‌ق‌ی‌ره‌که له ر‌ی‌ی دیاریکراو ب‌ۆ‌ی لاداو ب‌ۆ‌ ک‌ۆ‌ل‌ن‌ی‌کی ده‌رنه‌چوو ر‌ۆ‌یشت و له‌و‌ی ل‌ا‌و‌ی‌ک له پشت ده‌رگای ئوتومیل‌ه‌که په‌یدا بوو و چوو به‌رده‌می و به‌ ج‌ن‌ی‌ودانه‌وه گ‌ول‌له‌ی ده‌مانچه‌که‌ی ده‌ستی گ‌ول‌له‌کانی به‌ ت‌ا‌ک‌رد و هه‌ردووکیان گیانیان له ده‌ستدا... که ئه‌مه‌ش بووه ه‌ۆ‌کاری هه‌ل‌گ‌یرساندن‌ی جه‌نگ‌ی یه‌که‌می جیهان له ۱۹۱۴/۸/۱ له جیهاندا .

۱۹۱۴/۷/۲۷

وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی ر‌و‌س‌ی‌ای قه‌یسه‌ری ئاگاداری بال‌وی‌زی خ‌ۆ‌ی کرد له‌تارانی پایته‌خت‌ی ئ‌یر‌انی فارس‌دا ، که ر‌ا‌په‌رینی ئاشووریه‌کان دان‌پ‌ن‌ان‌ی‌کی داوا ک‌را‌وه له ئ‌ی‌ست‌ادا . وه‌زاره‌تی جه‌نگ‌ی ر‌و‌سی ئاشووریه‌کان چه‌ک‌دار ده‌کات به‌ه‌ۆ‌ی ش‌ا‌ل‌ا‌وه دووژمنکاریه‌کانی تورکیا ب‌ۆ‌ سه‌ر ر‌و‌سیا و ئاشووریه‌کان له باکووری کوردستان ... واته ئه‌رمه‌نه‌کان به‌ پ‌له‌ی یه‌که‌م و کورد به‌پ‌له‌ی دووم ، له‌و کات له‌سه‌ر ر‌ۆ‌ژه‌ل‌ات و باکووری کوردستاندا .

۱۹۱۴/۷/۲۸

هه‌ل‌گ‌یرساندن‌ی جه‌نگ‌ی یه‌که‌می جیهان به‌ش‌ی‌ووه‌یه‌کی فه‌رم‌ی ر‌ا‌گه‌یه‌ندرا ، له‌ل‌ایه‌ن و‌و‌ل‌ات‌انی ته‌وه‌رو ر‌و‌سیا و هاو‌په‌یم‌انان له‌گه‌ل ئه‌ل‌مان‌یا و ئ‌ی‌م‌پ‌رات‌ۆ‌ریه‌تی ع‌وس‌مان‌یدا ، ئه‌و‌یش :- یه‌که‌م به‌ه‌ۆ‌ی ت‌ی‌ر‌ۆ‌ر کردنی ج‌ی‌گ‌ری خاوه‌ن ش‌ک‌ۆ‌ی نه‌مسا - مه‌ژ‌ه‌ر ، له سه‌را‌ی‌ق‌ۆ‌و دووم به‌ل‌ی‌ک ترازانی په‌ی‌ووه‌ندی ن‌ی‌و‌وده‌و‌و‌ل‌ه‌تی له‌ل‌ایه‌ک و ، ب‌ۆ‌گه‌ن بوونی پ‌ژ‌ی‌مه‌کانی ئه‌ل‌مان‌یا و ع‌وس‌مان‌ی له‌ل‌ایه‌کی د‌ی‌که‌دا .

به‌ ت‌ایبه‌ت‌یش به‌ دامه‌زاندنی حکومه‌تی ب‌ۆ‌ر‌ژ‌وا‌زی له ر‌و‌سیا و نه‌مان‌ی توان‌ای ده‌سه‌ل‌اتی قه‌یسه‌ری ر‌و‌سیا له‌سه‌ر بارود‌ۆ‌خه‌که‌دا ، و به‌رده‌وام بوونی ئه‌م جه‌نگه‌ تا ۱۹۱۸/۱۱/۱۱ له جیهاندا .

۱۹۱۴/۸/۱

له‌گه‌ل هه‌ل‌گ‌یرسانی جه‌نگ‌ی جیهانی یه‌که‌م و ه‌ۆ‌کاره‌کانی ، سه‌ره‌کی که نیازی ئ‌ی‌م‌پ‌رات‌ۆ‌ریه‌تی به‌ریتانیا ، له پ‌ن‌ناو ک‌ۆ‌ت‌ایی ه‌ی‌نان بوو به‌ ئ‌ی‌م‌پ‌رات‌ۆ‌ریه‌تی ع‌وس‌مان‌ی و دابه‌ش‌کردنی پاشماوه‌ی ده‌سه‌ل‌اتی ع‌وس‌مان‌ی و که‌ل و پ‌ه‌ل و خاوه‌نداریه‌تی و دورخستنه‌وه‌ی جیهانی عه‌ره‌بی به‌ ته‌واوی له ژ‌ی‌ر ده‌سه‌ل‌اتی ع‌وس‌مان‌ی و ئه‌ل‌مان‌یدا ، که خواسته‌کانی ئه‌وه‌ بوو . که

پېڭگانى پېش خۇي بېرى و بەرەو كەنالى سويس هەنگاو بنى لەميسردا .
ئەوئىش بە ھاوکارى تورکىيە ھاوپەيمانى ، كە بوو ھۆي پېڭگەرتن لە
بەرىتانيەو نيازەکانى چ لە ناوئەندى شەپو چ دواي سەرکەووتن لەشەر لە
ھەموو بوارەکاندا .

۱۹۱۴/۸/۲ پۇژى دەستپىکردنى کارەکانى سەفەر بەلگ... شايانى باسە سەفەر بەلگ
ماناي ئەوئەيە ، كە دەسلەلاتى ئىمپىراتورىيەتى عوسمانى لەسەرەتاي
ھەلگىرسانى جەنگى يەكەمى جىهان ، داواي لە ھەموو گەلانى توانا دارى
چەك ھەلگرتنى ھەبوو بچنە رېزى ھېزەکانى سوپاي عوسمانيدا .
ئەوئىش بۇ شەرپەردن دژى پروسىا و ولاتانى تەوھرى شەرپەر . واتە -
نەفەر عام - . كە گەلى كوردستانىش يەكەك بوو لەو گەلانى ژیەر
داواكارىيەکانيان بوو لە ھەرىمەكان و بە تايبەتى لە باكوورو باشوورى
كوردستاندا .

۱۹۱۴/۸/۲ مۆرکردنى رېكەووتننامەى نىوان ئىمپىراتورىيەتى عوسمانى و حكومەتى
ئەلمانىا ، سەبارەت بە ناوچە كوردىيەكان ، بە تايبەتى باكوورى كوردستان و
دەست پىكردنى لە دواي سەرکەووتنيان لەجەنگ ، لە باشوورو پۇژەلاتى
كوردستان ، بە ھۆي بوونى چاۋگەي نەوت و گازو بەرھەمەكانى دىكە لە ھەموو
بوارەكانيدا .

۱۹۱۴/۸/۲ دەست پىكردنى چەندىن كارى جەنگى لە ئەوروپا ، لە ھەمان كات مۆر
کردنى رېكەووتننامەى ھاوپەيمانى و يارمەتى دانى يەكتر لە نىوان ئەلمانىا و
دەسلەلاتى عوسمانيدا ، كە بوو ھۆي وريا بوونەوھى پروسىاى قەيسەرى ،
ئەوئىش لە پىناو پاكىشەنى ئاشوورىيەكان بۇ لاى خۇيان بۇ ھەر كارىكى
ناكاودا .

بەلام تورکەكان ھەستيان بەو ھەرىكەت دەستيان کرد بە ناوئەوس کردنى
ئاشوورىيەكان لە پۇژى سەربازى بە مەبەستى پاكىشانىيان بۇ لاى خۇيان و بە
بەرەنگار کردنەوھيان دژى ھەر كارىكى دژ بە دەسلەلاتى عوسمانى ، بە
تايبەتى بزووتنەوھى رزگارخوазى كورد لە كوردستان ، لەسەرەتاي جەنگى
يەكەمى جىهانى ھەلگىرسا و لە ھەرىمەكاندا .

۱۹۱۴/۸/۳ ئاشكرا بوونى ھۆكارەكانى ھەلگىرسانى جەنگى يەكەمى جىيەنى بوو ھۆى داپشتنى نەخشەى ھەمەلايەن چ لە ناوئەندەكانى شەپو چ لە كۆتايى شەر ، لە پىناو دابەشكردنى جىيەن ، لە نيوان وولاتانى ھاوپەيمان و زال بوون بەسەر ھەريم و وولاتانى دورستكراوى خويان و داگىر كردنلە ھەموو بوارەكان لە جىيەندا .

۱۹۱۴/۸/۲۲ لە پىناو ملکہ چ پىکردن بە ئاشوورىەكان و كەسايەتى ناودارى ئەرمنەكان - مار شەمعون - يان بانگهيشت كرد ، لە سەر داواى دەسەلاتى عوسمانى . كە لە لايەن پارىژگارى وان لە باكوورى كوردستان بانگ كرابوو ، داوايان لىكرد گەر لايەنگىرى پشتگىرى دەسەلاتى عوسمانى و ئەلمانىا نەكەن ، ئەوا لە ناو دەبرىن و دور كەوتنەوتەتان لە لايەنگىرى پووسىيا و ھاوکارىنەكردنتان لەگەل شۆرشگىرە كوردەكان لە باكوورى كوردستان .

۱۹۱۴/۸/۲۹ كليم نامەيەكى ئاراستەى ميژوونووسى پووسى مينورسكى كردو تيايا ھاتبوو: - كە كردەوكانى سمكۆى شكاك ئەبىتتە ھۆى ئەوھى ، كە كىشەى نەخشەكىشانى سنوور ئالۆز بكات ، لەم پووەو ئامۆزگارى بۆ كوونسەلەكانى ورمى و خوويى و تەوريز پەوانە كردو دەلى: - پىوويستە سمكۆى شكاك ھوشيار بكرىتەوھو ناچار بكرىت كە واز لە پەيوەندى دوزمانەكەى بەيىنى و پەلامار نەدانى بۆ سەر توركيا ، ئەگىنا ناچار ئەبىن پشتگىرى لى نەكەين لە ھەريمەكەدا .

۱۹۱۴/۸/۳۰ دامەزراندنى ليژنەى جىبەجىكردنى كارووبارى سەھيۇنىزمى گشتى بە سەركردايەتى دادوھرى سەھيۇنىزم - لويس براندنيس - كە ئەم ليژنەيە بوو ھۆى دلە راوكىيى حكومەتى ئەمەريكا بەرامبەر بە سەھيۇنىزم لەماوھى ھەولەكانىدا ، بە يارمەتى دانى جوولەكەكانى دانىشتووى فەلەستىن لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۴/۸/۳۰ شاندىكى ئاشوورىەكانى ژىر دەسەلاتى فارس لە ئىران سەردانى كوونسليەى پووسىياى كرد ، لەشارى ورمى لە پۆژھەلاتى كوردستان و لە دواى گفتووگۆ كردنيان ، بەلئىنى بېروا بە يەكبوونيان بەيەكتى مۇركرد ، ئەويش بەچەكدار كردنى ئاشوورىەكان .

ھەر لە دىۋى ئەۋە ئاشورىيەكانى ئاۋخۇى شارەكە ھەلسان بە خۇپىشاندان بەلايەنگىرى كردنى پووسىيە قەيسەرى ، بەلام چەكەكانيان بەدەست نەگەيشت تاكوو كۆتايى مانگى / ۹ى ھەمان سال لە لاين بەر پرسانى پووسىيا لە ھەرمەكەدا .

۱۹۱۴/۹/۱۸ سەرکردايەتى ئاشورىيەكان راستەوخۇ پوويان لە ۋەزارەتى دەرەۋى پووسىيە قەيسەرى كرد ، بەرونكرەنەۋى بارى ئاشورى و ئەرەنەكان لە پۇژھەلاتى كوردستان ، كە ژەنەئالى پووسى لەجەنگى فارابانۇ ۳۰۰ پارچە چەكى ھەمەجۇرى دابە ئاشورىيەكان و دىۋى ئەۋە لە ۹/۱۹ نوۋىنەرى كوونسلەكە بروسكەيەكى بەپەلەى ئاراستەى ۋەزارەتى دەرەۋى پووسىيا كرد .

ئەۋىش بۇ بەچەكدار كردنى ئاشورىيەكان بەھۇى ھەپەشەى كوردو توركەكان بۇ سەر ئەرەنە و ئاشورىيەكان ، واتە مەسىحەكان بەگشتى ... شايانى باسە لەۋ كاتە پۇژھەكانى فارس لە ئىران و عوسمانىيەكانى تورك ، كە ھەموو ھەلىيان لەپىناۋ نانەۋى دژايەتى و دروستكردنى كىشە بوو لە نىۋان كوردو ئەرەن ، بە ھەموو توانايەكان لەسەر خاكى كوردستاندا .

۱۹۱۴/۹/۲۰ بەھاندانى ھىزەكانى سووپاي عوسمانى ، چەكدارە كوردەكان لە باكوورى كوردستان ھىرشىيان كوردە سەر ناۋچەى پۇژھەلاتى كوردستان دژى ھىزەكانى سووپاي پووسىيە قەيسەرى ، كە لەۋ كات بىكە سەربازىيەكانيان لەۋ ناۋچەكەدا بوون .

۱۹۱۴/۹/۲۴ ھىزەكانى سووپاي عوسمانى لەناۋچەى شارى شەمىندان لە باكوورى كوردستان كۆبۈنەۋە ، لەلاين سەرکردايەتى گشتى ئەرەكانى سووپاي عوسمانى تورك ، لەۋ كاتە - مەرو پولىت مارحنا نىشۇ - ى سەركرەدى ئەرەنەكان پووى كوردە پووسىيا و دىۋى يارمەتى لىكرەن ، لەۋ كاتەش - شىخ جەلالەدىن - بەفەتى عوسمانىيە توركەكان و ساكارى ھەلوپىستى كورد لە باكوورى كوردستان .

پەلامارى ئاشورىيەكانى شارى ورمى و شىۋىدا ، كە ئەمەش بوۋە ھۇى جەنگى تەۋاۋ لەسەر دانىشتۋانى باكوورى كوردستان و پۇژھەلاتى

کوردستان ، به‌تایبه‌تی له‌ باکووری کوردستانی ژێر ده‌سه‌لاتی
ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانیه‌کاندا .

١٩١٤/١٠/١٠ هێله‌ فراوانه‌که‌ی سه‌هیۆنیزم - زیره‌ک وایزمان - له‌ ماوه‌ی پیش‌پراگه‌یانندی
به‌ریتانیا و فه‌ره‌نسا و پوووسیا به‌ شه‌ری دژ به‌ تورکیا و ئه‌لمانیا ، که‌ وایزمان
باش‌ئوه‌ی ده‌زانی ، که‌ وولاتانی هاوپه‌یمان و ته‌وه‌ری شه‌ر سه‌رکه‌ووتن
به‌ده‌ست دێنن و فه‌له‌ستین ده‌که‌وێته‌ ژێر ده‌سه‌لاتی به‌ریتانیا .

به‌مه‌ش دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی سه‌هیۆنی مسوگه‌ره‌ ، که‌ ده‌سه‌لاتی به‌ریتانیا
دریژده‌بیته‌وه‌ له‌سه‌ر وولاتی میسرو په‌رژینی جیاکردنه‌وه‌ی که‌نالی سوێس
له‌ده‌ریای په‌ش ، که‌ هیواکانی ئیمه‌ وه‌ک به‌لژیکای ئاسیه‌وی ده‌بی له‌
داها تودا له‌ جیهان .

١٩١٤/١٠/٢٢ ئه‌نوه‌ر پاشا ده‌ست‌پێشخه‌ری سه‌ره‌کی بوو له‌ شالاه‌وه‌کانی دژی هێزه‌کانی
سووپای پوووسیا . ئه‌وه‌ی دیت که‌ هێزه‌کانی سووپای پوووسیا له‌ ناوچه‌ی
قه‌وقاز پێشه‌کیه‌کی سه‌ره‌کی پێک‌دێنی و بۆ ئه‌وه‌ی وولاتی فارسیش بخاته‌
ژێر رکێفی خۆی و دژی پوووسیا بووه‌ستی و هه‌ولی ئه‌وه‌ی دا که‌ باریکی‌نا
له‌بار له‌ ناو موسلمانه‌کانی پوووسیا دروست بکات ، ئه‌وه‌ی له‌ ده‌ره‌وه‌ی
سنووری ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانی بوون له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌نوه‌ر پاشا باشی
ده‌زانی که‌ هه‌لگری ئایینی ئیسلام جا له‌هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک بیته‌ به‌رگری
له‌ده‌سه‌لاتی عوسمانی ده‌کات .

به‌لام هێزه‌کانی سووپای پوووسیا له‌ به‌ره‌ی قه‌فقاز ئه‌و هه‌ولانه‌ی ده‌سه‌لاتی
عوسمانی هه‌لووه‌شانده‌وه‌ له‌ مانگه‌کانی یه‌که‌می شه‌ره‌که‌ و له‌ دوا‌ی تێک
شکاندن هێزه‌کانی سووپای عوسمانی له‌ شه‌ری - سه‌ریگامیش که‌ له‌
١٠/٢٢ به‌رده‌وام بوو تا کوو ١٨/١/١٩١٥ ، له‌دوا‌ی هێرشه‌ سه‌رکه‌وتوو ده‌کانی
سووپای پوووسیا له‌ ئه‌رمینیای رۆژئاوا له‌ مانگی ٢/١٩١٥ و مانگی
٣/١٩١٥ . که‌ ئه‌مه‌ش بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ی که‌ - مه‌لازگردو ، پاسکالاو ، شاتاخ
و ، کتورو ، واریش و وان ، له‌ هێزه‌کانی سووپای عوسمانی پاککرانه‌وه‌ .

واته‌ ئه‌م شارو گوندو شارۆچکانه‌ هه‌مووی له‌سه‌ر خاکی باکووری کوردستان
بوون ، که‌ خاکی کوردستان ببوووه‌ گۆره‌پانی شه‌ری نێوان هێزه‌کانی سووپای
پوووسیا و ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانی له‌لایه‌ک و هێزه‌کانی سووپای فارس و
هێزه‌کانی سووپای عوسمانی له‌لایه‌کی دیکه‌ ، گه‌لی کوردو ئه‌رمه‌نیش

ۋەزىيەتتىكى مەزادى ئاشىرىپ بولۇپ سەركەۋىتىنى ھەر لايىھىنىڭ ھەم لايىھە ئانە
لەھىيە قىلىپ بەردەشتى.

سەرچاۋە:- تارىخىي تۈركىيە مىللەتلىرى... دانانى كۆمەلە توپىنىڭ سۈپىتى.

۱۹۱۴/۱۰/۳۰ بەھىرى ئىككى بولۇپ ۋە ئىستىۋى - كەشتى گەلى - جەنگى تۈركىيە لە
كەنارەكانى پروسىيە بەسەركەدايەتتى سوشۇن پاشا ، بە بۇردومان كەندى
ئۆدىساۋ سىياسەتتۈرۈپ پروسىيە ، لە لايىھە كەشتىەكانى جەنگى يازۇ مىدىل
، كە بۈۋە ھۆى ھەلگىرىسانى شەپ لە نىۋان ئىمپىراتورىيەتتى عوسمانى تۈرك و
پروسىيە قەيسەرى لە كات لە ئاۋچەكەدا .

۱۹۱۴/۱۱/۱ لە دۈيە كىشانەۋە ھىزەكانى سوۋپاي پروسىيە لە ئاۋچەى ورمى لە
رۇژھەلاتى كوردستان بە راگەياندىنى ھەلۋىستى ئىران ، بە خۇ دوۋرە پەرىز
گرتىن ، ئەمانە بۈۋە ھۆ كارى ئەۋەى كە سوۋپاي عوسمانى ئەۋ جىگەيانە
داگىر بىكەن و پاشماۋەى جى ھىلراۋى پروسەكان دابەش بىكەن ، بە تايىبەتتى
چەك و تەقەمەنى و دانىيان بەكۈردۈ ھىرش كەندە سەر دۈا بىكەكانى
ھىزەكانى سوۋپاي پروسىيە كارى جەنگى لەۋلا لەملا بەردەۋام بۈۋە لە
ھەرىيەكەدا .

۱۹۱۴/۱۱/۱ ھىزەكانى سوۋپاي تۈرك لە ئەنجامى سەرنەكەۋىتىيان لە ھەرىيەكەكانى
قوۋبىرس و بۇيان نەگۈنجا ھىزە پىشپەرۋەكانى ھىزى سوۋپاي پروسىيە
بىشكىن ، دۈيە ئەۋە لەگەل ھىزەكانى پروسىيە زەرەر مەند بون و ئاچار بۈۋە
بۇ دۈۋە پاشەكشە بىكەن لە ئاۋچەكەدا .

۱۹۱۴/۱۱/۲ لە دۈيە سى پۇژ لە شالاۋىردىنى كەشتى جەنگى ھىزەكانى سوۋپاي
عوسمانى ئەلمانىيا ، بۇ سەر بەندەرى پروسىيە لە دەرياي پەش ، ئەۋىش بە
دىارىكىردىنى سەرەتاي بەشدارى راستەۋخۇ تۈرك دادەنرىت لە جەنگى
يەكەمى جىھانىدا .

دۈيە ئەۋە ھىزەكانى پىيادەى دەشتايى تۈرك ھىرشىيان كەندە سەر پارىژگاي
قارس لە باكوۋرى كوردستان ، بەلام بە ھۆى لاۋازى ھىزەكەيان نەيانتۋانى
شارەكە داگىر بىكەن و پۈۋىيان كەندە شارى ئەزەربۇم و سزايان لى ۋەرگرتنەۋە
، بە ھۆى بەرگىرى بەھىز لە شارى قارس ... دۈيە ئەۋە لە مانگى / ۱۲ ھەمان

ساڻ ، شەپ لە نىوان كوردو ئاشوورى چووھ ناو مېژوو لە باكوورى
كوردستان بە ناوى شەپى - سەرى گامېش- لە ھەرىمەكەدا ... ؟ .

۱۹۱۴/۱۱/۵ ھېزەكانى سووپاى بەرىتانيا شەپى دژ بە ھېزەكانى سووپاى ئىمپىراتۆرىيەتى
عوسمانى راگەياندا بە ھاوکارى ھاوپیەیمانان .

۱۹۱۴/۱۱/۶ ھېزەكانى سووپاى بەرىتانيا توانى تاکە بەندەرى فاوى وویلايەتى بەسەرە ،
ئىراقى ئىستا داگیر بکات ، بە ھۆى لاوازی و پاشەکشەى ھېزەكانى سووپاى
عوسمانى بە کشانەوہیان لەو ناوچەكەدا .

۱۹۱۴/۱۱/۱۰ لە پیکدادانى بەناوبانگی کیرکایا- یەكەم شانۆى تورکی ئاسیەو- کە
نوینەرى ئاشووریەکان چووھ لای - بنیامین مارشمعون- لە باكوورى
كوردستان ، لە داوى گەرانەوہیان نامەيەكى بەتريکی مەسیحیەكانى
مەلگرتیوو ، ئەوزیش بە دوپاتکردنەوہ ، لەپیناوخۇ ئامادە کردن بە
بەرپاکردنى راپەرین - مارشمعونیش- داواى سەرکەووتنى راپەرینەكەى
کرد . بەھیرشى ھیزی سووپاى رووسەکان بو سەر باسقەلەو دیزو چووہ
ناوپیەوہ .

ھەر لەو کاتە چەكدارەكانى ئاشوورى لە ئێران بەرەو ناوچەى مێرگەوہرلە
رۆژ ھەلاتى كوردستان ھەلکشان و لە ئەنجام بوو ھۆى ھیرشى تورك و لە
ئەنجام شەرەكە دوو پۆژى خایاندا لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۴/۱۱/۱۵ بەھاندانى دەسەلاتى عوسمانى تورك و ئەلمانیا ، شەپى پارتى زانى لە
پۆژ ھەلاتى كوردستان دەستى پیکرد ، کە بوو ھۆى دەرکردنى ھېزەكانى
سووپاى رووسیا لە ناوچە كوردیەکان لە باكوورى كوردستاندا .

۱۹۱۴/۱۱/۱۹ ھېزەكانى سووپاى عوسمانى كە پیکھاتبوون لە ھەشت فرقە لە وولاتى شام
بەرەو كەنالى سوێس ، بە رینگەى بیابانى سینا بەرپكەووتن بە نیازى داگیر
کردنى كەنالەكە لە دوو قۆلەوہ ، یەکیان لە قۆلى رەفەح و ئەویتریان لە
قەنتەرەكە ، ئەمەش نزیکترین رینگا بوو بەدریژى ۲۲۵ کیلۆمەترو دوہمیان
رینگای مەعان - سوێس بوو ، كە رینگەى کاروانەکان بوو لەگەل دریژى ۳۲۵
کیلۆمەتردا .

بەلام لە داوى سى ھیرشى یەك لە داوى یەك ئینجا سەرکەووتنیان بە دەست

ئەھىنا ، ئەۋىش بەھۇي بەرگىرى كىردن لەلەين ھىزەكانى ھىندىستان و ئەلمانىا ، شايانى باسە ھىزەكانى سووپاي عوسمانى لەسەر داۋاۋ پىشتىگىرى رىكخراۋ دانىشتۋانە ئىسلامىيەكان ھەلسان بەنىيازى داگىركىرنى سوپىس و مىسر، بەلام ھۆكارەكانى جەنگى يەكەمى جىھانى ماۋەي پى ئەدان.؟؟؟.

۱۹۱۴/۱۱/۲۱ لە دايك بوۋنى سەرەك كۆمارو دامەزىنەرى رۇئىمى كۆمارى لە ئىراق عەبدولكەرىم قاسم لە شارى بەغدا .

كە ناۋى تەۋاۋى -
عەبدولكەرىم قاسم محەمەد
ئەبۇبەكرى - ە و لە لايەن
باپىرى بەخىۋوكرارو ە گەۋرە
بوۋە ، دۋاى ئەۋە بوۋە بە
بازرگانى پىست لەگەل كورە
خالەكەى فازل عەباس

مەھداۋى و كارىيان بە يەكەۋە كىردۈۋە لە بەغدادا .

۱۹۱۴/۱۱/۲۲ لە گەل داگىركىرنى وويلايەتى ئەۋساي بەسەر لەلەين بەرىتانيا ، كە ئەۋكات پۇژنامە بوۋە چەكىك لەپىناۋ بەرز كىردنەۋەى ھەستى پامىيارى و جىموچۇلى سەربازى و پامىيارى ، ئەۋىش بە دەرگىرنى پۇژنامەيەك بەناۋى - بەسەر تايمس- لە ۱۹۱۴/۱۱/۱۹ ، بەزمانى ئىنگىلىزى و دۋاى ئەۋە بوۋە بە زمانى عەرەبى لە سالى ۱۹۱۵ ، دۋاى ئەۋە بوۋە بە زمانى فارسى لە سالى ۱۹۱۶ ، لەكاتى داگىركىرنى شارى بەغدا لە ۱۹۱۷/۳/۱۱ پۇژنامەى - بەغداد تايمس- دەرگرا بەھەردۈۋ زمانى ئىنگىلىزى و عەرەبى لە شارەكەدا .

دۋاى ئەۋە ھەنگاۋىنا بەرەۋ ھەرىمى باشۋورى كوردستان ، كە يەكەم ھەنگاۋى ئەۋە بوۋە بە دەرگىرنى پۇژنامەى كوردى ، بەناۋى - تىگەيشتنى

راستی - لە ھەريەمى باشوورى كوردستان لە ١٩١٨/١/١ و ١٩١٩/١/٢٧ ھە
شارى سلێمانى لە و كاتدا .

١٩١٤/١١/٢٢ يەكەى پيشەوہى فرقەى - ئەنگلۆ- ھندى - شەشەم ، كە گنەوورەترين
مەلبەند بوو لە باشوورى ئىستاي ئىراق ، كە دەسلەلاتى بەسەر پاريزگای
بەسرادا مسوگەر کردو کارەکانى خۆى ئەنجامدا .

١٩١٤/١١/٢٣ پڙيمى ئيمپراتۆريەتى عوسمانى بانگى جيهادى دڙى بە ھارپەيمانان
پاگەياندا ، لە جەنگى يەكەمى جيهان ، بەھۆى شەلەژانى بارى سەربازى و
ئابوورى و بازىرگانى و پەيووھەندىەکانى و مەترسايەکانى لە ھەرەسەھيانى
دەسلەلاتەكەيدا .

١٩١٤/١١/٢٧ لە دايك بوونى نووسەرى ناودارى ويلزى - راشيل تويىس - كە خاوەنى
كورتە چيروكى - سيووە تازەكان - كە خاوەنى گەوورەترين خەلاتى
ئەوروپيە لە جيهان ، بۆ نووسەرە گەنجەكان بە دەست دىنىت - سيووە
تازەكان - كۆمەلەك كورتە چيروكى ھەلەنجاو لە ژيانى سادەى ئاسايى دۆل
و دەشتەكانى ويلزدا .

كە نووسەر خۆى خەلەكى ئەم وولاتەيە بەھای خەلاتى - ديەلان تۆماس - ٦٠
ھەزار جوونەيھى ئىستەرلينى يە .

ئەم خەلاتە دووسال جارێك بۆ ئەو نووسەرەنەى كە بەزمانى ئینگليزى
دەنووسن دەبەخشرى ، وەك پيژلەننايەك بۆ شاعرى ويلزى - ديەلان تۆماس -
ئەم نووسەرە لە ١٩٥٣/١١/٩ كۆچى دوايى کردووە لە وولاتەكەدا .

١٩١٤/١٢/١ شەيخ عبدالسلام بارزانى لە شارى مووسل لە دواى دەستگيرکردنى لە دەقەرى
بارزان لە ھەريەمى باشوورى كوردستان بەپيى بريارى دادگاييەكردنەكەيدا لە
سيئەدارەدا ، لەگەل دوو لە ھەقەلانى لەلایەن تۆرانيەكانى ناو دەسلەلاتى
عوسمانيدا .

١٩١٤/١٢/١٠ چاپويكەووتن لە نيوان - مستەر سكوت و وايزمان و ھەربەرت شموئيل - بە
ئامادە بوونى - حاخام موزى گاستەر - كە سموئيل مەملاننيەكى زۆرى لە
گەلەيا كرد ، لە دواى كۆبوونەوہى وەزيرى بەريتانىا و ووتارى ئەسكۆت لەو

كۆپۈنەنە پايگە ياندرا .

بۇ ئەۋەدى كە بىرىتانيا ۋاز لە سىياسەتى ھەمىشە يى خۇى يىنى بەرامبەر بە ئىمپىراتۇرىيەتى عوسمانى ۋە ھەلى پارچە پارچە كىردى بدات ، لە پىناۋ دورست كىردى دەۋلەتى سەھىۋى لە فەلەستىن . ھەر ۋەك - لوىد جورج - بىر يارى بۇ دابو لەگەل ۋەزىرى دەۋەدى بىرىتانيا دا .

۱۹۱۵

مۆركىردى پەيمانى نىۋان ۱۹۱۵/۱/۲
حكومتەتى بىرىتانياۋ
عەبدولعەزىز سعوود ئەمىرى
حىجاز... لە پەيمانە
بىرىتانيا دانىنا بە دەسلەتتى
عەبدولعەزىز لەسەر
شارەكانى نەجدو ھەساۋ
مەنتىف ۋە دەۋرۈۋەرى
كەنارەكانى كەنداۋى فارسدا

شايانى باسە كەنداۋى فارسە ئەك كەنداۋى عەرەبى ، بەپىي ئەۋ پەيمانە -
كە بىرىتانيا دان بە دەسلەتتى عەبدولعەزىز دەنئ ۋەك دادۋەرىك لەسەر ئەۋ
ناۋچانە ۋە بەرگىرى لىدەكات لەھەر پەلامارىك بۇ سەر دەسلەتتەكى ، بە
تايبەتى لە لايەن دەسلەتتى فارس لەسەر دەۋرگەكەدا .

ھىزەكانى سوۋپاى قەيسەرى پروسىيا ئاگادارى دانىشتۋانە ئاشۋورپەكانى ۱۹۱۵/۱/۲
شارى ۋەرمى ۋە دەۋرۈۋەرى كىرد ، لەرۋژھەلەتتى كوردستان بە بەجىھىشتىنى
ناۋچەى ۋەرمى بە تايبەتى گۈندى - بەنگىجا - لە شارەكەدا .

كە ئەمەش بوۋە ھۆى ھەلاتنى دانىشتۋانى گۈندەكەۋ ماۋەدان بە ھىزەكانى
سوۋپاى عوسمانى تۈرك ، بۇ پەلاماردانى ئاشۋورى ۋە كورد كە ئەۋانەى
پشتگىرى ھىزەكانى قەيسەرى پروسىيان دەر كىرد لەھەر ئىمەكەدا .

ھىزەكانى سوۋپاى عوسمانى تۈرك لە ناۋچەى شارى ۋەرمى لە رۋژھەلەتتى ۱۹۱۵/۱/۴

کوردستان ، به‌فرمانی سه‌رکرده‌ی سووپا - پۆستم به‌گ - ده‌ستیان کرد به‌له‌ناو بردنی ئاشووریه‌کان به‌بێ وێژدانانه به‌هموو شیوه‌یه‌ک نه‌ک هه‌ر ئاشووریه‌کان به‌لکوو ئاشووری و ئهرمه‌ن و کوردو گه‌لانی دیکه‌ی دژ به‌خۆیان ته‌نیا فارس نه‌بیئت .

ئهویش له‌ دوا‌ی ده‌ست به‌سه‌رکردنی زیاتر له‌ ۷۰۰ هاوولاتی له‌ نه‌ته‌وه جیا‌جیا‌کانی دانیش‌توانه‌که‌ی پارێزگای ورمییان په‌وانه‌ی شاری - خه‌سرۆف و گافیوان - کردو دوا‌یی ئه‌وه هه‌مویان کووشت و زینده به‌چاڵ کردن له‌ ناوچه‌که‌دا .

بهرز کردنه‌وه‌ی راپۆرتی به‌رپرسی سه‌هیۆنیزم وایزمان بۆ لیژنه‌ی ۱۹۱۵/۱/۷ جیبه‌جیکردنی پیکه‌راوی سه‌هیۆنیزمی جیهانی ، له‌باره‌ی کاره‌ جو‌راو‌جو‌ره‌کان .

که‌ له‌گه‌ڵ هه‌ربه‌رت سه‌مۆئیل و به‌یاوه‌ری حاخام گاستر ئه‌نجامی دابوو ، له‌ پیناو به‌ده‌ست هیئانی ئاوا‌ته هه‌مه‌لایه‌نه‌کانی جوولانه‌وه‌ی سه‌هیۆنیزم له‌ جیهاندا ، ئهویش به‌ دامه‌زراندنی ده‌ووله‌تی جووله‌که‌ له‌ شامدا .

هێزه‌کانی سووپای عوسمانی په‌لاماری ئێرانی دا ، له‌ پێگه‌ی پۆژه‌ه‌لاتی ۱۹۱۵/۱/۱۳ کوردستان و ، دوواتر شاری ته‌ورێزی داگیر کرد ، که‌ به‌ ئاره‌زو‌ی خۆی مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ گه‌لانی ئێران و به‌تایبه‌تی کورد ده‌کرد له‌ سه‌ر خاکی کوردستان .

دامه‌زراندنی چاپخانه‌ی کوردستان ، له‌شارۆچکه‌ی رواندزی سه‌ر به‌ پارێزگای هه‌ولێر ، له‌لایه‌ن نووسه‌رو رووناکیرو که‌سایه‌تی ناو‌داری نه‌ته‌وه‌یی کورد - حوزنی موکریان - له‌ باشووری کوردستان ، که‌ پۆلیکی گرنگی هه‌بوو له‌سه‌ر به‌چاپگه‌یاندنی پۆژنامه‌و گو‌قارو نامیله‌که‌دا .

دوا‌ی ئه‌وه چاپخانه‌که‌ی گواستراوه بۆ شاری هه‌ولێرو له‌ چاپکردن به‌رده‌وام بوو تا‌کوو ته‌واو بوونی ئه‌و میژوونا‌مه‌یه‌ له‌ شاره‌که‌دا .

هێزه‌کانی سووپای قه‌یسه‌ری پروسیا له‌ هێرشێکی توندو دژ‌و‌وارد ۱۹۱۵/۲/۱۶ پارێزگای ئه‌ره‌زپۆمی کوردی له‌ باکووری کوردستانی ژێر ده‌سه‌لاتی

ئىمپىراتورىيەنى عوسمانى تۈرك داڭىز كىرەلە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۵/۳/۴ ۋەزىرى دەرەۋى پروسىيى
قەيسەرى - سارانوف -
ياداشتىكى ئارەزومەندانى
ئاراستەى بالويزى بەرىتانيا
فەرەنسا لەپىترسبۇرگى پايتەختى
پروسىيى ئەۋكات كىرد .
كە لە ياداشتەكەى داۋاي كىرد ، كە
شارى ئەستانەى كەنارەكانى
بۇسفۇر لە رۇژ ئاۋاي دەرەيى
مەرمەرەۋ گەروۋى - تەنگەبەر -

دەندىل دا . كە خۇى بەسەر ھىلى ئىنوز - مىدىيەى كەنارەكانى ئاسىيى بچوك
دا دەرۋانى لە ناۋچەكەدا . كە دەكەۋىتە بسفۇر تاكوۋ زىى سقارىيە . لەگەل
مەلبەندەكانى لەسەر كەندەۋى ئەزمىرو دورگەى مەرمەرە بۇخۇيان
بگەپىتەۋە ، ھەتا گەر خاۋەندارىيەتىشى ھى فەرەنساۋ بەرىتانيا بىت .
شايانى باسە زۆربەى ئەۋ ناۋچەى كە لەياداشتەكەيدا باسى كىردىۋۇ خاڭى
كوردستانى دەگرتە خۇ لە كىشۋەرەكەدا .

۱۹۱۵/۳/۵ پۇژنامەى باكۇ لە بابەتتىكى ھەۋالدا بلاۋى كىردەۋە ، كە لەۋكاتەى ھىزەكانى
سوۋپاي پروسىيە قەيسەرى ناۋچەى دىلمانىان گرتە دەست كە زىاتىر لە ۲۰
گۈندى مەسىحى ۋىرانكراۋو ، لەگەل بلاۋوۋنەۋى لاشەى كۇژراۋاندا .
كە ئەم كارەش لە لايەن سەركىردەى سوۋپاي عوسمانى تۈرك جودت پاشا
ئەنجامدراۋو ، ئەمە جگە لە گۈندى كوردو تىكەلۋى دانىشتۋوانى ئەۋ
گۈندانە لەباكوۋرى كوردستان ، كە لە كوردو ئەرمەنۋ ئاشۋورى پىك
ھاتىۋون لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۵/۳/۱۴ دەست پىكىردىنى لە ناۋ بىردىنى كورد لە لايەن ئەرمەنەكان بەپىشتىۋوانى
ھىزەكانى سوۋپاي پروسىيە ، لەناۋچەكانى سەرى قامىشۋ بایەزىدو وانو
بەرەۋ خۋىۋى ۋ ئۆرمىيەۋ رواندوۋو خانەقەن لە باكوۋرو رۇژەلاتۋ باشۋورى

كوردستاندا .

كە هیزهكانى سووپای پووسیا داواى چۆلكردنى ناوچهكانى بايهزیدو جیگاكانى دیکه‌ی کردو له هه‌مان کات هه‌لسا به‌وێران کردنى به‌سه‌دان گوندو کووشتنى ئافره‌ت و منداڵ به‌ده‌ستى چه‌كداره‌ ئهرمه‌ن و پووسه‌كان . له‌ داواى شۆرشى به‌لشه‌فى له‌ ساڵى ۱۹۱۷ دا ، كه‌ به‌گه‌ووره‌ترین قه‌سابخانه‌ داده‌نریست له‌لایه‌ن ئهرمه‌نه‌كان ، له‌پیناو خزمه‌تکردنى پووسه‌كان و پووسه‌كانیش به‌لینیان دا ، كه‌ شارى وان ببيته‌ پايته‌ختى ده‌ووله‌تى ئهرمه‌نى ، كه‌ له‌ داها‌توو ئاواتیان بوو له‌سه‌ر خاكى كوردستان .

۱۹۱۵/۴/۶

ئه‌نجومه‌نى هه‌لبژێردراو له‌ كۆنگره‌ى نێوده‌وه‌له‌تى مه‌سیحیه‌كانى جیهان ، كه‌ بریارىكى پیرۆزى راگه‌یانده‌ به‌كۆتایى ها‌تنى هه‌موو كیشه‌ هه‌لوواسراوه‌كانى نێوان مه‌زه‌به‌كانى ئاینى مه‌سیحیه‌كان و بیروو بۆچوونه‌ جیاوازه‌كان له‌ئه‌وروپا دا .

سه‌ره‌رای مانه‌وه‌ى چه‌ندین كیشه‌ى هه‌لوواسراو ، به‌تایبه‌تى له‌لایه‌ن یوچه‌ناى بیست و سێیه‌م و گریگۆرى وبندکنت به‌ده‌ست كیشانه‌وه‌ى له‌پۆستى ده‌سه‌لاتى پاپا .

ئه‌ویش به‌هۆى سه‌ره‌له‌دانى دووبه‌ره‌كى بوو له‌ نێوان كه‌نیه‌سه‌كانى یۆنان و رۆما و فه‌ره‌نساو ئیتالیا ، ئه‌ویش به‌هه‌لبژاردنى نكۆلای پینجه‌م ، به‌پاپای مه‌سیحى له‌سه‌ر هه‌موو جیهاندا .

۱۹۱۵/۴/۱۴

هیزه‌كانى سووپای به‌ریتانیا دژه‌ هیرشى گه‌ووره‌یان کرده‌ سه‌ر چه‌كدارانى كوردو عه‌ره‌ب له‌ ناوچه‌ى شووعه‌یبه‌ له‌ باشوورى ئیستای ئیراق ، كه‌ له‌ ئه‌نجام هیزه‌ چه‌كداره‌كانى كوردو عه‌ره‌ب شكان و به‌ناچارى كشانه‌وه‌ ، كه‌ كه‌وتبوونه‌ رۆژئاواى شووعه‌یبه‌و له‌ شه‌ردا زیانى هی‌زى سووپای به‌ریتانیا ۱۲۵۷هه‌زار سه‌رباز بوو له‌ كوژراو زامدار له‌ ناوچه‌كه‌دا .

هه‌روا زیانى كوردو عه‌ره‌ب زیاتر بوو ، به‌لام ژماره‌كه‌ى به‌ته‌واوى نه‌توانرایه‌ دیارى بكری‌ت له‌ ناوچه‌ى شه‌ره‌كه‌دا .

ئه‌مه‌ش له‌ پیناو داگیر کردنى وولاتى نێوان دووزى چ له‌لایه‌ن به‌ریتانیاو چ له‌لایه‌ن په‌كه‌ره‌ عه‌ره‌به‌كانى سه‌عوودى بۆ ئیراقى ئیستا ، به‌ساكارى و ئاسانكارى کردنى كورد به‌هه‌ردوو لایه‌ن ، له‌ پیناو داگیر کردنى خاكى

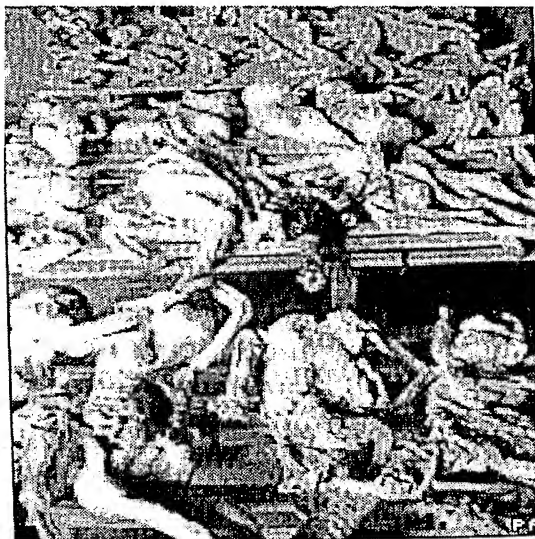
كوردستان ..... ؟.... !..

۱۹۱۵/۴/۲۰ زىياتر لە ۲,۵۰۰ ھەزار چەكدارى ئەر مەن دەستىيان بەسەر شارى وان لە باكوورى كوردستان داگرت ، ئەویش بە دامەزئاندىنى ھۆكۈمەتتىكى كاتى و لە ھەمان كات ئەو ئەر مەن ئىنەھى كە ھەلاتو بوون لە پىزەكانى سووپاى عوسمانى تورك ، ھىزىكى چەكدارى ياخى بوونيان پىكھىنا و دەستيانكرد بەكارى ئالەبار بەرامبەر بەدانىشتووانى دياربەكرو سىواس و مەرەش و قەرە ھەسار لە باكوورى كوردستان.

ھەروا دەستىيان كورد بە ھىرش كوردنە سەر ھىزەكانى سووپاى عوسمانى لە دواو ، لەكاتى جەنگدا لەگەل ھىزەكانى سووپاى پووسىيە قەيسەرىدا . كە ئەمەش بوو ھۆى ئەوھى كە سووپاى عوسمانى بکەوتە نىوان دوو ئاگرى دژ بە توركيا لە دواو ، يەكەمىيان :- پووبەپوو بونەوھيان لەگەل پووسەكان لەپىشەوھو دووھم :- لىدانىيان لە دواو لەلایەن چەكدارە ئەر مەنەكان .

ئەمەش بوو ھۆكارى كاردانەوھى ئالەبار لەسەر راميارىيەتى دەسلەلاتى عوسمانى بەتايىبەتى وەزىرى ناوخۆ تەلەت پاشا و بىر كوردنەوھيان بە لە ئاوبردنى ئەر مەن و پرگاربوون لە دەستىيان لە ھەرىمەكەدا .

١٩١٥/٤/٢٤ هیزه‌کانی سوویای
عوسمانی به
ئاموژگاری
سه‌رکردایه‌تی
ده‌سه‌لاتی عوسمانی
، له هیرشیکی
به‌رفراوان بۆ سه‌ر
بـاکووری
کوردستانی
داگیرکراوی ژێر
ده‌سه‌لاتی
ئیمپراتۆریه‌تی

عوسمانی ، که زیاتر له ١,٥٠٠,٠٠٠ ملیۆن و نیویک له ئهرمه‌نی له‌ناو برد ،
به‌به‌کاره‌ینانی پامیاریه‌تی جینۆسایدی نژادی و کووشتنی زیاتر له
٣٠,٠٠٠ سی هه‌زار کوردو ده‌ربه‌ده‌ر کردنی به‌سه‌دا هه‌زار خیزانی کوردو
ئهرمه‌ن به‌ره‌و هه‌نده‌ران

به‌تایبه‌تی بۆ پووسیایو شام و لوبنان ، که ئیستاش هه‌ر به‌ئاواره
ده‌ژمی‌ردرین و ناسنامه‌یان پینه‌دراوه ، به‌تایبه‌تی له‌ سووریا ، که سه‌ر
هه‌مان رامیاریه‌تی به‌رده‌وامه‌ له‌ ره‌ش کردنه‌وه‌ی نژادی و داگیر کردنی پزیمی
به‌عسی له‌ ئیراق گرتۆته‌ به‌ر له‌ هه‌موو بواره‌کاندا .

١٩١٥/٤/٢٦ مۆرکردنی په‌یمانی له‌نده‌نی پایته‌ختی به‌ریتانیا له‌ نیوان سوویند خۆران و
ئیتالیا ، به‌مه‌به‌ستی راکیشانی ئیتالیا بۆ لایه‌ن خۆیان و هاوکاری کردنی
تورک له‌ پیناو لی‌دانی بزوتنه‌وه‌ی پزگاریخوازی کورد له‌ کوردستان و
داگیرکردنی به‌تایبه‌تی له‌ باکووری کوردستان.

١٩١٥/٥/٢ ئه‌نجامدانی یه‌که‌م قه‌سابخانه‌ی ئهرمه‌نه‌کان له‌ لایه‌ن هیزه‌کانی سوویای
عوسمانی له‌ دوا‌ی قه‌سابخانه‌که‌ی ٤/٢٤ له‌ باکووری کوردستان له‌ شاری
ورمیی پوژه‌له‌اتی کوردستان .

لە دۋاي داگىر كىردىنى شارەكە ، ئەو ھېرشەو كىردارە بەردەوام بوو تاكوو ۵/۲۴ ى ھەمان سال ، ئەمەش بە ھاوكارى و لايەنگىرى كىردىنى رژیىمى فارس بوو لە ئىران بەرامبەر مەسىحىەكانى ئەرمەنى ، كە زیاتر لە ۱۰۰۰ ھەزار ھاوولاتی لەژن و مندال و پیاوی كوشت لە پارىژگاكدە .

۱۹۱۵/۵/۱۱ ھىزەكانى سووپاي پووسىيائ قەيسەرى ناوچەى ورمى و دەورووبەرى لەرژەهەلاتى كوردستان داگىر كرد ، بەھۆى شەپى نىوان كوردو تورك ئەویش بە گەمارۆدانى ھىزە چەكدارەكانى كورد لە پوژەهەلاتى كوردستانى ژىر دەسەلاتى ئىرانى فارس لە پارىژگاكدە .

۱۹۱۵/۵/۱۵ سكرتېرى بەشى پامىارى بۆ رۆژەهەلاتى ناوەرەست لە وەزارەتى دەرەھى بەرىتانيا بىرخەرەھەىكى خستەپروو دژ بەداگىر كىردىنى شارى موسل ، بەھۆى دورست بوونى كېشەو گىرووگرفت لە ناوچەكدە لەگەل كوردەكان ، كە ئەو كاتە لە ۸۵٪ دانىشتوانى پارىژگای موسل كوردبوونە لە ناوچەكدە .

۱۹۱۵/۵/۱۶ روودانى گەوورەترىن قەسابخانە بە سەر كورد لە پارىژگای وان لە باكورى كوردستان لەلايەن ھىزەكانى ئەرمەن، كە خزمەتى ھىزەكانى سووپاي پووسىيان دەكرد ، وەك پېشەنگ كە پووسىيا بەلئىنى بە ئەرمەن دابوو دەولەتى ئەرمەنيان بۆ دابمەزىنئىت و پارىژگای وان لە باكورى كوردستان بكاتە پايتەختى دەولەتەكەيان .

بەو بۆنەش زیاتر لە ۲۵۰ ھەزار ئەرمەن روويان لە ناوچەكە كىردبوو بۆ چوونە رېزى ئەو دەولەتە نوپىيە لە شىۋازى دەولەتى ئىسرائىل ... ھەروا راگەياندىنى دەولەتى ئەرمەنى و پلانى داگىر كىردىنى وويلايەتى بەدلىس و ديارەكر - ئامەد - ئامادەكرابوو بۆ رەشكردنەھى نژادى كورد لە باكورى كوردستان و ئەو شارەنشى بە پشتىيوانى ھىزەكانى سووپاي پووسىيا ، بەلام ھىزەكانى سووپاي پووسىيا تىكشكىنران لەلايەن ھىزەكانى سووپاي عوسمانى بەھاوكارى شۆرشگىرانى كورد لە ھەرىمەكدە .

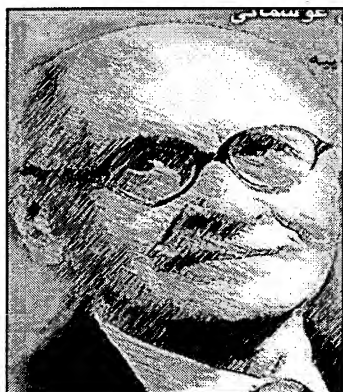
ھەروا راپۆرتەكانى بەرىتانيا دووپاتى ئەو دەكەنەو كە روودانى قەسابخانەىكى دىكە لەلايەن ھىزەكانى پووسىياو ئەرمەنەكان لە شارى

خانه‌قین و ده‌وورووبه‌ری زیاتر له ۵۰۰ هاو‌لاتی کوردیان شه‌مید کرد.

که ئەمەش بوو هۆکاری ئەوەی که دانیشتوانی خانه‌قین و لادیکانی په‌نا بیه‌نه‌ به‌ر هی‌زه‌کانی سووپای به‌ریتانیا له‌ناوچه‌که‌دا... هه‌روا شاری روان‌دز و گونده‌کانی ده‌وورووبه‌ری ئەوه‌یان به‌چاوی خۆ دیت، هه‌ر وه‌ک به‌سه‌ر سهرینکا داها‌ت له‌ سا‌لی ۱۹۹۷، له‌ بۆسه‌نه‌ له‌ ده‌ست هی‌زه‌کانی نازی‌ه سهربه‌کان. که - ئەندرانیک - ماندونه‌ناسی ئەرمه‌ن و تینوو به‌خوینی کورد هه‌لسا به‌کۆکردنه‌وه‌ی نزیکه‌ی ۶۰۰۰ که‌س له‌ مندا‌ل و ئافره‌ت و پی‌رو گه‌نجی کورد له‌ شاره‌که‌و ده‌وورووبه‌ری و فه‌رمانی کووشتنی بۆ ده‌رکردن، که له‌ ۳۰۰۰ هه‌زار ما‌ل تهنیا ۶۰ ما‌ل مایه‌وه‌و ئەویدیکه‌ به‌ ده‌ستی ر‌ووس و ئەرمه‌ن وێرانکردنی له‌ گه‌ل وێرانکردنی ۳۰ گووند له‌ ناوچه‌ی برادۆست له‌ باشووری کوردستان. که ئەمەش بوو هۆی ئەوەی که دانیشتوانه‌کانی به‌ره‌و شاری مووسل رابکه‌ن به‌تایبه‌تی له‌ناوچه‌ی بادینان.

هه‌روا زیاتر له‌ ۸۰٪ له‌دانیشتوانی پارێزگای سلێمانی له‌ باشووری کوردستان تووشی کاره‌ساتی وێرانکردن و ده‌ربه‌ده‌ری و کووشتن و هه‌لاتن ها‌تن له‌لایه‌ن چه‌کدارانی ر‌ووسیا و ئەرمه‌ن له‌سه‌ر خاکی کوردستان.

سه‌رچاوه‌ :- عه‌زیز ئەل‌حاج، کێشه‌ی کورد له‌ بیسته‌کان - به‌یروت / ۱۹۸۴ ل ۹۱.

۱۹۱۵/۵/۱۵ گری‌دانی کۆبوونه‌وه‌ی پۆ‌ژه‌ه‌لاتناسانی ر‌ووسیا، که له‌و کۆبوونه‌وه‌یه می‌ژوونووس و جووگرافیناسی ر‌ووسی مینۆرسکی ووتاریکی له‌باره‌ی جووگرافیای کوردستان به‌گشتی خو‌وینده‌وه. به‌رامبه‌ر به‌ ناماده‌ ب‌ووانی کۆبوونه‌وه‌که.

۱۹۱۵/۵/۱۹ هی‌زه‌کانی سووپای ر‌ووسیا قه‌یسه‌ری له‌ هی‌رشیکی به‌ره‌راوانیدا بۆ سه‌ر گوندو شارۆچکه‌و شاره‌کانی پۆ‌ژه‌ه‌لاتی کوردستان، که له‌ ئەنجام ناوچه‌ی شنۆیان داگیر کرد له‌ هه‌ریمه‌که‌دا. ئەویش له‌ پیناو به‌ ئەنجامگه‌یان‌دنی

خواستەكانيان .

۱۹۱۵/۵/۲۳ مۆزكردنى پىكەووتن لە نىوان
 قەيسەل حوسىن و سەركردەى
 رىكخراوہ عەرەبىيەكانى نەتەوہى
 لە سوورىا ، ئەوئىش بەناوى
 پروتۇكۇلى دىمەشق بەناوى
 سەركردە عەرەبەكان ، كە بپروايان
 بە راپەرەين ھەيە لەژىر دەسەلاتى
 عوسمانىدا ، بەرامبەر بە داننانى
 بەرىتانيا بە دەوولەتى عەرەبى
 سەرەخۆ ، كە ئىراق و سوورىا و

لوبنان و فەلەستىن و حىجاو نىمچە دوورگەى عەرەبى بگىرئەوہ .

كە ئەو كاتە نە ئىراق و نە سوورىا و نە لوبنان و نە فەلەستىن دەوولەت نەبوون
 . ھەر ھەمووى ژىر دەستەى رىئەمەكانى عوسمانى و بەرىتانيا بوون . لەو
 كاتىشدا رىژەى دانىشتووانى عەرەب لەو ھەرىم و ناوچانە ، وەك ئەوہى
 دواى دامەزراندنى دەوولەتەكان .

۱۹۱۵/۵/۲۵ ھەر لەگەل بەردەوام بوونى ھىزەكانى سووپاى رەوسىيەى قەيسەرى شارى
 ورمىى رۆژھەلاتى كوردستانىشى داگىر كرد ، لە پىناو جى بە جىكردنى
 ئامانجەكانيان لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۵/۵/۲۷ ئەنجوومەنى وەزىرانى دەسەلاتى عوسمانى تورك پەزنامەندى لەسەر
 گوواستەوہى ئەوكەسانە كرد ، كە خىانەت لەگەل پرىمى تورك دەكەن
 بەتايبەتەش بىيانووەكە بۆ كوردو ئەرمەن و ئاشوورى بوو لە باكورى
 كوردستان ، لەگەل ئەوہشدا پىش ئەو بپارە كارەكانى ئەنجامدا بوو بەدەيا
 رىگەى گوونجاوى دىكەى بەرژەواندكارى ديار كرابوو ، لە ناوچەوہ
 ھەرىمەكەدا .

١٩١٥/٥/٢٨ ھەر لەگەڵ بەردەوام بوونی ھێرشەکانى سووپای پووسىای قەيسەرى بۆ سەر پۆژەلاتى کوردستان ، لە دواى شارى شنۆ ورمى شارى سابلاخ و مەهاباديش داگیر کرد لە ھەرمەکەدا .

١٩١٥/٦/١ يەكێك لەو نامانەى كە تارا دەيەك بە درێژى باس دەگريته سەر بارى راميارى دوا پۆژى ئەرمينيا و کوردستان لە باکوورى کوردستان بە بروسکەى ژمارە/٣٧٧ بوو ، كە لە بالۆيزى پووسيا لە پاريسەوہ بۆ وەزىرى دەرەوى پووسيا - سازائوف - نێردراوہ . لە برووسکە كە باس لە ھاتنى نووينەرانى ئەرمەنى بۆ پاريس دەكات ، وەکوو زافريف و نۆبار پاشا .

ھەروا بەشێك لەناوەرۆكى نامەكە بەم جۆرەيە:- دكتور زافريف و نۆبار پاشا گەيشتنە پاريسى پايتەختى فەرەنسا... ديارە گەلى كار بە دەستانى دەسەلاتدار لە فەرەنسا لەسەر ئەو باوەرەن كە پيوويستە ئەرمينياى ئۆتۆنۆمى دابمەزريت لەژێر بالى پووسيا و فەرەنسا و ئینگلستان.

ھەروا لەو نامەيەى كە پيشكەشيان کردبوو ، ئەم پيشنيارەشيان داناوہ ، ئەويش ئەويە . كە پيوويستە کوردستانى ئۆتۆنۆمى بە ھەمان شيواز دابمەزريت لەژێر چاودىرى يەكێك لە و دەوڵەتانە ياخوود لە ھەرسى دەوڵەتە گەوورەكاندا .

١٩١٥/٦/٤ ياداشتێكى بالۆيزى ئەلمانيا ، كە ئاراستەى سەرەك وەزيرانى دەسەلاتى عوسمانى - سەعید ھەليم - پاشای کردبوو ، بە پشتگيرى کردنى ئەلمانيا . بۆ دەسەلاتى ئيمپراتۆريەتى عوسمانى بە دوورخستەوى ئەرمەن لە رۆژھەلاتى ئەنازۆل ، كە ئەمەى بەكارىكى بە راست لە قەلەمدا ، لە پینا و بەرگرى کردن لە دەوڵەتى عوسمانى لە ناوچەكەدا .

١٩١٥/٦/١١ لەكۆبوونەوى ئەنجومەنى وەزيرانى پڕۆمى عوسمانيدا ، بارى ئەرمەن تاووتۆكرا ، بەبلاوکردنەوى راگەياندنێكى بەزەيى ھاتنەوہ بە ئەرمەن بە ئاشكرا ، بەلام بە نھيى لەژێرەوہ نەخشەى لەناووبردنى ئەرمەنەكان و دروستکردنى بارو بە گوونجاندنى بارودۆخێك بۆ لەناووبردنىان . لە باکوورى کوردستان .

١٩١٥/٦/١٢ ئيسماعيل ئاغا لە ناوچەى ئەرتوو لە باکوورى کوردستان بەرەو تيارى بالآ ھەلکشا ، كە لەو کاتە کوردەكان لە کوردستان باشتريں ھيڤزى چەكداريان

ھەببو ، لەگەل ئەوھشدا مەلىكى ئاشوورى شەپرى بەسەر كوردەكاندا سەپاند لەماوھىەكى درىژى دەسلەتەكەيدا ، بەلام بەھۆى ھىزشى ھىزەكانى سووپاى عوسمانى لە ناوچەكە بۆ سەر ئەرەنەكان كىشانەوھ دواوھ لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۵/۶/۱۴ باوھرىپىكراوى پىرۇتۇكۇلى دىمەشق شەرىف حىسین نامەھىەكى ئاراستەھى مەندووبى سامى بەرىتانيا - مكمماھۇن - لە شارى قاھىرەى پايتەختى مىسر كىردو پىشنىارەكەى ئەوھ بوو ، كە لە سەر بەرىتانيا پىئوويستە دان بىئى بە عەرەب ، بەپىئى پىرۇتۇكۇلى دىمەشق بە بەرىپاكىردنى پاپەرىن دژى دەسلەلاتى عوسمانى بەرامبەر بەيارمەتى سەربازى و ئابوورىدا ، لە ھەمان كات داننان بەدامەزاندنى دەوولەتى عەرەبى سەربەخۇ ، لەو كاتەشدا مەندووبى سامى بەرىتانيا پىشتىگىرى داواكەى كىرد بەوھلامدانەوھى لە رۆژى ۸/۳۰ ى ھەمان سال .

كە ئەنجامەكەى عەرەب بەئامانجى ۷۵٪ ى خۇيان گەيشتن لەسەر خاكى گەلانى رۆژھەلاتى ناوھراست ، بەتایبەتى لەسەر خاكى باشوورو رۆژ ئاواى كوردستانى كورد لە كوردستاندا .

۱۹۱۵/۶/۲۸ نووینەرى كەسایەتیه مەسىحیەكان لە باكورى كوردستان مارشمعون سەردانى پووسىاى قەیسەرى كىرد ، لەپىناو پىشتىگىرى لىكردنى بە ھۆى بەرىپابوونى شەپ لە نىوان تورك و ئەتەوھكانى دانىشتووى رەسەنى باكورى كوردستان .

كە لە كوردو ئەرەن پىكھاتىبون لەگەل ھىزەكانى سووپاى عوسمانى ، بەلام بىئى سوود بوو ، دواى ئەوھ بەرەو شارى ورمى كەووتەرىئ بۆ وەرگرتنى یارمەتى لە لایەن بەرپىرسانى پووسى ، بەلام یارمەتى پووسەكان بىئى ھىز بوون .

۱۹۱۵/۶/۲۸ ھىزەكانى سووپاى عوسمانى بەھاوكارى جاشە خۇ فرۆشەكانى كوردەكانى بۆ تورك لە شارى موسل ، ھىزشیان بەرەو بەروارى خواروو لە باشوورى كوردستان ، كىرد كە چەكدارى تەواوى ھەببو بەچەكى ئۇتۇماتىكى و نارنجۇك تۇپى چىپاى ، بەسەر كىرداىەتى پارىزگارى موسل - ھەیدەر بەگ - و قائىمقامى جۇلە مىرگ بە ھاوكارى دانىشتووانى ناوچەى ئەتروش لەھەرىمى باشوورى كوردستان .

هەروا ھېرشى دۈمىيان بۇ سەر بەروارى بالا كىردە سەر ئاشوورىيەكان. بەلام ئاشوورىيەكان توانيان بەرگىرى لەخۇيان بىكەن بەو چەكەي كە مارشەمعون لە پووسىيائى قەيسەرى وەرگرتىبو، بەلام دواى ئەو چەكەكانيان دا بەدەست ھىزەكانى سووپاي عوسمانى لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۵/۷/۱۰ ھىزەكانى سووپاي عوسمانى تۈرك بەرو پاریزگای مۆش لە باكوورى كوردستان بە پىكەووتن و ناوچە ئەرمانىيەكانى بە مووشەك بۆردومان كىرد بەشىۋوھەكى بى وىنەو لە ماوھەكى ديارىكراو زياتر لە بەھەزاران لە كوردو ئەرمانى لەناو بىردو بەدەيا ھەزار خىزان لە كوردو ئەرمان دەرەدەر بوون بۇ وولاتانى دىكەى سەر سنوورى كوردستان بەتايىبەتى باكوورى كوردستان.

۱۹۱۵/۸/۱۰ سەر كىردەى مەسىحىيەكان بەتايىبەتى ئەرمانەكان مارشەمعون نامەيەكى لە پارىزگارى موسل - ھەيدەر بەگ - بەدەست گەيشت و داواى لىكرد كە وان لە شەپ بىنى و چەكەكان بداتەو دەست ھىزەكانى سووپاي عوسمانى، گەرنا ھەرمىزى برات لە بەردەستمانەو دىكووژىن ، بەلام مارشەمعون لەو لەمداو ووتى: - گەلەكەم براو بىنەمالەمن و ھەرمزى براوەىك كەسەو ئىمە بەردەوام دەين لە پاپەرىنەكەماندا .

۱۹۱۵/۸/۱۰ نووینەرى مەسىحىيەكان و شاندىكى ياوھرى لە پىگەى باشقەلا بەرىكەووتن ، لە پىناوچاوپىكەتنيان بە چىرنۆزوبۇف لەشارى سەلماس لەرۆژھەلاتى كوردستان ، لە پىناو وەرگرتنى يارمەتى لە پووسەكان، بەلام ھەولەكانيان بى سوود بوو ، بەھۆى ھاوپەيمانىيەتى نەينى لە نىوان پووس و تۈرك ، لە ئەشكەنجەدانى كوردو ئەرمان و پاراستنى بەرژەوھەندى تايىبەتيان ، لەسەر خاكى كوردستان بەتايىبەتى لە باكوورى كوردستان.

۱۹۱۵/۸/۲۰ شانشىنى ئىتالىا جەنگى دژ بە ئىمپىراتۆرىيەتى عوسمانى راگەياند بە ھۆى لىك تىرازانى بارى راميارىيەتى نىوودەوولەتى ، بەتايىبەتى لەناوچەكانى ژىر دەسەلاتى عوسمانى لەھەرىمە جىياجىكاندا .

۱۹۱۵/۹/۱۵ سەر كىردەى ھىزەكانى سووپاي پووسىيائى قەيسەرى ژەنەرال جىرنۆزوبۇف لە ئىران سەردانى بە تىرىارك مارشەمعونى كىردو داواى مانەوھى لە پاشقەلا لىكرد ، لە ھەمان كات ماوھى پى ئەدا بە پەرىنەوھيان بۇ ئىران .

كە ۋەك ۋەرقەيەكى بەرگىرى كىردىن بۇ پۈرسەكان و دووبارە ئەرمنەكان توۋشى بارىكى ناپىك بوون لەسەر سنوورى نىۋان ئىران و تورك ، كە لەسەر خاكى كوردستانە لە كىشووۋەرەكەدا .

۱۹۱۵/۱۰/۲۴ ھكۈمەتى بەرىتانيا لە نامەيەكىدا بۇ شەرىف ھوسىن ئەمىرى شارى مەككىسى سعوودىيە ، بە مەبەستى چاكانەدانەۋى ئەمىرو بەپىشكەش كىردى ھەردو دو وويلايەتەكەي بەغداۋ بەسرە لە دژى توركەكان .

۱۹۱۵/۱۰/۲۴ نامەي دوۋمى مەندوبى سامى بەرىتانيا - مەكماھۇن - لە مىسر بۇ شەرىف ھوسىن بە پەزنامەندى كىردى لەسەر داۋاكانى ، بەلام ئەۋە بخىتە ژىر پىكەۋتەكە ، كە شارى بەيروت و ھەلەب و دۋايى وويلايەتى بەسەرە بەغدا ، كە ئەمانە دەكەۋنە ژىر دەسەلاتى بەرىتانيا .

بەلام دامەزاندنى دەۋلەتى غەرەبى سەرەخۇ لە كىشووۋەرى ئاسىيا بۇ غەرەب مەسۇگەرە ، بەمەرجى لايەنگىرى تەۋاۋى بەرىتانيا بىكەن و دژ بە دەسەلاتى عوسمانى بن ، لەھەموۋ بۈارە جىاجىاكاندا ، بەتايىبەتى لە لايەنى سەربازىدا .

۱۹۱۵/۱۰/۳۰ ھىزەكانى سوۋپاي پۈسىيە قەيسەرى ئامانجىكى گەۋرەيان بەدى ھىنا ، كە بەشىك لە ھىزەكانى ژەنەرال باراتۇف لە بەندەرى ئىنژىل لەسەر دەرياي قەزۋىن دابەزى و بەرەۋ باشۋور كەۋتە ھىرش بىردىن و بلاۋە بەھىزەكانى تورك و كورد كىرد ، دۋاي ئەۋە بەرەۋ شارى ھەمەدانى رۇژەلاتى كوردستان كىشانەۋە ، لەگەل ئەۋەشدا سزايەكى باشى ئەۋ خىلە كوردانەۋى ناۋچەكەي دا بەھۋى دژايەتى كىردىيان .

۱۹۱۵/۱۱/۲ بە ھۋى

پەلاماردانە

دردندانەۋنا

مروقايتەكەي

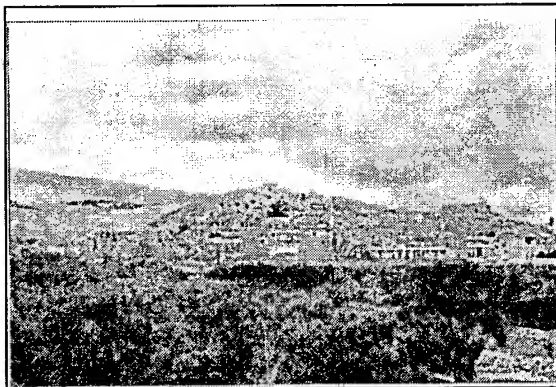
ئىمپراتورىيەتى

عوسمانى دژ بە

ئەرمنەۋ ھەلگىرى

بىرواي ئايىنى

مەسىحى و كورد

لە باكوورى كوردستان لە ۱۹۱۵/۴/۲۴ كە بوو ھۆى گيان لە دەستدانى ۱,۵۰۰,۰۰۰ مليون ئەرھەنى و ۳۰,۰۰۰ ھەزار كوردو دەر بە دەربوونيان بەرھە وولاتانى دراوسىي و ناوچەكان، لەوانەش روويان لە شارى شەنگال و ناوچەكەى كرد.

جىگەى روونكردنەوھىە كە شەنگال لە سالى ۹۴۸ ى زايىنى يەكەيەكى كارگىرى بوو ھە سەر بە وويلايەتى جەزىرە.

بەر لەوھش شەنگال و ناوچەكەى پىناسەى بە نىشتىمانى ئىزىدەكان ناوزەند بوو، چەندىن رەھبانيان ھەبوو ھە بۇ خودا پەرستىيان لە شاخەكانى شەنگال و ئەشكەوتەكان، لە ھەمان كات پەيوەندى ئىزىدەكان لەگەڵ دانىشتووانەكان باشبوو ھە چەندىن مەزارى پىرۆزىشان ھەيە لە ناوچەكەدا. لىرەدا دەگەرىنەو ھە بۇ دواى سالى ۹۴۸، دواى ئەو شەنگال چوو ھە ژىر دەستى - ھەمدانىەكان - پاش ئەویش چۆتە ژىر دەستى سەلجوقىەكان و ھەروا كەوتۆتە ژىر دەسەلاتى توركمانەكان، لە سەردەمى دەسەلاتى خەلىفەى عەباسى و داگىريان كردوو، دواى ئەوانىش لە سالى ۱۱۲۷ لەلایەن دەسەلاتى ئەتابەكىەكان لە مووسل شەنگال و ناوچەكەيان داگىر كردوو، لە باشوورى كوردستان.

دەست پىكردىنى گفتووگۆى پەيمانى - ساىكس - بيكو، لە نىوان فەرەنسا و بەرىتانيا، كە لەلایەن فەرەنسا كوونسلە گشتى پيشووى لە بەىروت پايتەختى لوبنان - فرانسوا جۆرج بيكوو - لەلایەن بەرىتانيا جىگەى وەزىرى دەرھەوى - ئاسەر نىكلش - دواى ئەوھش شارەزايەكى لە كاروبارى رۆژھەلاتى ناوھراستدا - سىرماك ساىكس - دانرا...

ژەنەرالىكى ئەلمانى سەركردايەتى ھاوبەشيان كرد بۇ سەرھىزەكانى سووپاي پووسيا ، بەلام لەئەنجام سەرەو نگو م كران و فېرى درانه ئەو ديووى سنوورەو ، كە زياتر لە ۹۰ ھەزار سەرياز بەشداري كورد و ۷۰ ھەزار چەكدارى تورك لەناو چوون ، بەلام پووسيا ۲۰ ھەزار چەكدارى ليكوژرا لەو شەرە لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۵/۱۱/۲۱ وەزىرى دەرەوئى بەريتانيا - ئەدورد گىرى- داواى لە وەزارەتى دەرەوئى فەرەنسا كرد ، بۇ ناردنى شانديك بۇ لەندەنى پايتەختى بەريتانيا ، ئەوئيش لە پېناو تاووتۆ كردنى داهاتووى دامەزراندنى دەوولەتى سووريا .

شايانى باسە كە ئىستا دەوولەتى سووريا زياتر لە ۱۷ ھەزار كيلومەترچوار گوڤشە لەخاكى پوژئاواى كوردستان و زياتر لە ۲,۵۰۰,۰۰۰ مليون كوردى پى ليكنراو . بە پىيى پەيمانى لوزان لە ۱۹۲۳/۷/۲۴ ى وولاتانى ھاوبەيماندا .

۱۹۱۵/۱۱/۲۲ پىيش ئەوئى - سايدبواسم - ياداشتەكەى ئاراستەى وەزارەتى دەرەوئى بەريتانيا بكات ، بابەتيكى دىكەى نووسيپوو . ئەوئيش بەدياريكردنى ياداشتەكە ، كە وويلايەتى مارسين و ئەسكەندەرۆنەو چەندىن پارچە لە وولاتى شام ، كە دەكەوويته لايەنى پوژئاواى وويلايەتى ديمەشق ، شام و حمس و حەماو حەلەب ، كە ئەمانە ناتوانرى بليين خاكى عەرەبن لە ناوچەكەدا .

لە گەل ئەوئەشدا بەنداوى مارسين ، كە وويلايەتى ئەدەنە- ديار بەكرى - لەباكوورى كوردستان پيوو لكاو و بەنداوى ئەسكەندەرۆنەش لە وويلايەتى حەلەب ... كە شارەكانى ديمەشق و حمس و حەماو وويلايەتى سوورياى شام ، كە پايتەختەكەى شارى ديمەشق بيت لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۵/۱۲/۱۲ پىلانى دەۋلەتە سۈيىند خۆرەكان بۆيىكەۋوتىن بە نەينى لەگەل كاربە دەستى ناسراۋى عوسمانى - جەمال پاشا - يان دانابوۋ بۆۋەرگىرپانى دەسلەتتى حكوۋمەتتى تورك و بە ھاتتى ئەو بۆسەر حوكمرانىيەكەدا .

ئەۋىش بەپپى پىكەۋوتنىكى تايبەت ، لەم نامەيە كە ديسان باس لە ئۆتۈنۈمى ئەرمىنياۋ كوردستان دەرگىتەۋە ، بەلەم ئەمجارە لە ژىر بالى عوسمانى دايىت ، ئەم بەلگەنامەيە لەشىۋەدى بروسكەيەك بوو لەژىر ژمارە ۶۳۹۱/ لەم پۇژەدا ، كە لە ۋەزىرى دەرەۋدى پروسىياۋە بۇبالۋىزى پروسىيا لەپارىس پەۋانە كراۋبوو .

۱۹۱۵/۱۲/۷ يەكەم قوتابخانەى كچان لە شارى سلىمانى لە باشۋورى كوردستان كرايەۋە ، لەلەيەن ئافرەتتى ئاۋدارى كورد خاتۋو ھەلىمە نەزھەت خانم لەناۋ خانۋەكانى دەسلەتتى عوسمانىدا .

۱۹۱۶

۱۹۱۶/۲/۳ داگىر كوردنى پارىژگاي ئەرزەرۇم لە باكوۋرى كوردستان لەلەيەن ھىزەكانى سوۋپاي پروسىيائى قەيسەرى ، كە ئەم پايژگايە جىگەيەكى ستراتىژىۋى پامىيارىۋ ئابۋورى گەۋرەۋ گىرگى ھەبوۋە لە ۋىلايەتتى ئەنادۋلى پۇژەلەتتى ژىر دەسلەتتى عوسمانىدا ، كە دەسلەتتى عوسمانى توركىيائى خستە بارو دۇخىكى ناھەۋارۋ نالەبار لە ناۋچەكەدا .

۱۹۱۶/۲/۱۷ دۋاي ئەۋەدى كە ھىزەكانى سوۋپاي پروسىيا سەرگەۋوتنى باشيان بەدەست ھىنا بەداگىر كوردنى خاكى باكوۋرى كوردستان . ھىرشەكانى بەردەۋام بوو بەرەۋ ئامانجە سەرگەيەكان روۋە شارى فارس و ئەرزەرۇم كە لە ماۋەيەكى كەم تۋانى ئەم شارو دەۋرۋوبەردەكانى داگىربكات و ھىزەكانى سوۋپاي عوسمانى دەرېكات ، كە شارى ئەرزەرۇم ۋەك ھەرىمىكى گىرگ لە بواردەكانى جوۋگرافى و كەش و ھەۋا گونجانى لەبارى - ئىستراتىژى سەربازى كە لە ۱/۱۱ تاكوۋ ۱۹۱۶/۲/۱۷ ھىزەكانى سوۋپاي پروسىيا سەرگەۋوتنى بەدەست بېنىۋى زىاترەلە ۶۰,۰۰۰ ھەزار سەربازى تيا كوۋژا .

دۋاي ئەۋەش ھىزەكانى سوۋپاي پروسىيا بەردەۋام بوون لە ھىرشەكانى تاكوۋ تۋانى - تەرابزۋن و ئەرزىجانشى بخاتە ژىر دەسلەتتى خۋى ... كەچى ھىزەكانى سوۋپاي عوسمانى لەھەموۋ ھەۋلەكانىان ھەرسىيان ھىنا .

له هه‌مان کات هی‌زه‌کانی سووپای عوسمانی له‌به‌ره‌کانی شامیش به‌ره‌و
هه‌ره‌س هی‌نان و رووخان هه‌نگاوایان ده‌نا، به هۆی دروست بوونی
بارودۆخیکێ له‌بار بۆ وولاتانی هاوپه‌یمان و ته‌وه‌ری شه‌رکه‌رو نا له‌باری
بارودۆخیکێ نه‌گه‌وونجاو بۆ ده‌سه‌لاتی عوسمانی له‌به‌ره‌کانی جه‌نگ‌دا
له‌ناوچه‌و هه‌ریمه جیا جیاکان.

سه‌راوه :- تاریخ تورکیا المعاصر... دانانی کۆمه‌له توێژه‌نه‌ریکی سۆفیته.

هاوپه‌یمانیه‌تی سی لایه‌نه‌ی نی‌وان پووسیای فه‌ره‌نساو به‌ریتانیا گه‌یشته
مۆرکردنی په‌یمانی نه‌پینی نی‌وانیان له‌ شاری پترسبۆرگی پایته‌ختی
پووسیای قه‌یسه‌ری ، که ماوه‌ی سالی‌ک له‌ گه‌فتووگۆی به‌رده‌وامی له‌سه‌ر
ده‌کرا ، بۆ رزگار کردنی وولاتی عه‌ره‌ب و پارێزگاری لیکردنی و ، دامه‌زاندنی
حکومه‌تی ئیسلامی سه‌به‌خۆ، که به‌ریتانیا چاودێری کارگیرى بکات و هه‌ر
رێکه‌ووتنیکى له‌ دابه‌شکردنی وولاتی ژێرده‌سه‌لاتی عوسمانی ، به‌تایبه‌تی
کوردستان بۆ ناوچه‌ی ژێرده‌سته‌ی لایه‌نگه‌ریان .

تێبینی :- ب‌روانه نه‌خشه‌ی سایکس- بیکۆ که چۆن ناوچه‌کان دابه‌ش کراون.

له‌دایک بوونی که‌سایه‌تی ناسراوی کورد هۆزانه‌وان شیخ محمد ئەمین
بیاره‌یی له‌ باشووری کوردستان که‌ناسراو بوو به‌کارده‌وخی.

ب‌الویزی فه‌ره‌نسا له‌ پترسبۆرگی پایته‌ختی پووسیای قه‌یسه‌ری بی‌یر
خه‌ره‌وه‌یه‌کی ئاراسته‌ی پ‌ووسه‌کان کردو تیایدا پایگه‌یاند ، که فه‌ره‌نسا واز
له‌ ناوچه‌کانی کوردستانی خواروو ، له‌ به‌تلیس و وان له‌ باکووری کوردستان
ده‌هێنی .

به‌لام ده‌ست به‌رداری ئه‌وناوچه‌ نه‌ییت ، که به‌ نی‌وان مۆش و به‌دریژی زیی
دیج‌له به‌ره‌و رۆژه‌لات ده‌روات و له‌ ناشیت داغه‌وه تا دوورگه‌ی ئین عومه‌رو
سنووره‌کانی ئیزان و به‌رزاییه‌کانی مۆشدا، هه‌روا حکومه‌تی فه‌ره‌نسا رازی
نه‌ییت له‌ جیاتى ئه‌وانه ناوچه‌کانی سیواس و خا‌ه‌ربوت و کایسه‌ری پی
به‌درییت.

شایانی باسه‌ که ئه‌مانه‌ی له‌ناو راپۆرته‌که‌ی ب‌الویزی فه‌ره‌نسا هاتووه هه‌موو
باکووری کوردستانه.

له‌ نامه‌یه‌کی - جۆرج بیکۆ - که ئاراسته‌ی وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی پ‌ووسیا

١٩١٦/٣/٤

١٩١٦/٣/٢٥

١٩١٦/٣/٣١

١٩١٦/٤/٥

سازانۇف دەكاتو دەلىت: - سنوورى كوردستانى پروسىيا (۱) پىۋىستە لە
مۆشەۋە دەست پى بىكات ، تاۋەكۈ دەگاتە عمادىيە نىزىكى سنوورى ئىران
لە ناۋچەى مەرگەۋەردا .

۱۹۱۶/۴/۲۶ دوا بىروو چوونى حكومەتى فەرەنسا لە لايەن نوۋىنەرى فەرەنسا -
پالىولوك - لە سەر رىكەۋوتنى لەگەل پروسىيا لە بارەى دابەشكردى
كوردستان بە حكومەتى پروسىيا ئەگەيەنىت لە نامەكەى كە بۆ ۋەزىرى
دەرەۋى پروسىيا دەنىرىت و دەنوسىت: -

۱- پروسىيا ناۋچەى ئەرزەپۇم وان و بەتلىس لە باكوورى كوردستان
بەخۇيەۋە ئەبەستىتەۋە .

۲- ھەرىمى كوردستان لەخواروۋى وان و بەتلىس و لەنىۋو مۆش و سەرت تا
دۆلىزى دىجلە و جەزىرە لوتكە شاخەكانى سەروۋى ئامىدى و ناۋچەى
مەرگەۋەر ، ئەمانەش بە پروسىيا ئەبەستىتەۋە لە ئىز دەسلەتيا دەبى .

ئابەم جۆرە پەيمانى ، سايكس-بيكۋى ، بەناۋبانگ و رىكەۋوتنى
سازانۇف- پالىولوك ، نەك كوردستانىان لەبىر نەچۈۋوۋە بەلكو
زۆربەى ۋەخت و بى بەزەييان تەرخان كرد بوو ، بۆ پچر پچر كردنى
كوردستان بۆ ئەم ھەموو بەشانەدا .

ئەم ھەموو دەۋلەتە گەۋورانە كەۋتبوۋنە گىيانى وولاتى كوردى بچووك
لەكىشۋەرى ئاسيادا.....! .

۱۹۱۶/۴/۲۸ لە ئەنجامى كىشەۋە مەملانىي نىۋان رامىيارىيەتى و ھىزى سووپاى داگىركەرانى
باشوورى كوردستان ، لەو كات ببوۋە قەلاى ھىزەكانى سووپاى عوسمانى و
كورد بەھۋى ئاكامى پروبەروبوۋنەۋەى ھىزەكانى سووپاى بەرىتانىا .

كە لەو كات ژەنرال - تۆمسن - سەركرەدى ھىزەكانى سووپاى بەرىتانىاى
دەكرد ، لە كووت و عمارە لە ھەمان كات سەركرەدەيتى فەيلەقى سووپاى
پروسىيا بەسەركرەدەيتى برانۇف بوو .

كە بەرە ئىران دەچوو ، ئەۋىش لە پىناۋ لەناۋ بردنى بىنكەكانى سووپاى
تورك و ئەلمان . بۆ ئەۋەى پەيوۋەندى بەھىز بىكاتەۋە لەگەل سەركرەدەيتى
ھىزەكانى سووپاى بەرىتانىا .

۱۹۱۶/۴/۲۹ ھىزەكانى سووپاى بەرىتانىا رازى نەبوۋن بەھاۋكارى كردنى ھىزەكانى
سووپاى پروسىيا ، لەو كاتەش ھىزەكانى سووپاى پروسىياى قەيسەرى بۇيان

نه‌کرا ئامانجه ستراتیژییه‌کانی ته‌واوی گوڤه‌پانی تورکیا له کیشووهری ئاسیایدا به‌دی بیئن .

هه‌ر ئه‌وه‌ش بوو ، که ئه‌و هه‌له‌ی بۆ تورکیا ره‌خساند که به‌تووندی په‌لاماری هیڤه‌کانی به‌ریتانیا له ئیراق بدات و کووت و عیماره‌ داگیر بکات و دوا‌ی ئه‌وه‌ خۆی‌اندا به‌ده‌ست هیڤه‌کانی سووپای تورکیا له‌ ناوچه‌که‌دا .

۱۹۱۶/۵/۹

میژوونوسی پووسی بروای وابوو به‌هه‌موو توانا هه‌ول بدریټ کورده‌کانی پوژه‌لاتی کوردستانی ژێر ده‌سه‌لاتی پژی می شای ئێران به‌لای پووسیدا وهر بگێڕن و ده‌لی:-

کورد وه‌ک هیڤیکی جه‌نگاوهری چالاک بۆ ئیمه‌ پیویست نیه‌ له‌ هه‌ریمه‌که‌دا ... به‌لکوو ئیمه‌ ته‌نیا ئه‌وه‌مان له‌ کورد ئه‌وی ، که کورد بی ده‌نگ و هیمن بن و دۆستانه‌ له‌ گه‌لمانا بجوولینه‌وه‌ له‌ هه‌ریمه‌که‌دا .

۱۹۱۶/۵/۱۲

له‌ به‌لگه‌نامه‌یه‌کی دیکه‌دا ، که له‌لایه‌ن کاربه‌ده‌ستی برواییکه‌راوی به‌ریتانیا- سیرمارک سایکس- وه‌ بۆبالیوژی ئه‌نگلستان له‌ پترۆسبۆرگ ناردراووه‌و به‌شیک له‌م نامه‌یه‌ به‌م جوهریه‌ که:-

۱- پووسیا ئه‌م ناوچه‌نه‌ وه‌رده‌گریټ ، ئه‌رزه‌پۆم ، به‌تلیس ، وان ، که‌میک له‌ ئه‌رمه‌ن... له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی هه‌ریمی- ۱- به‌ته‌واوی کوردیه‌ له‌ هه‌ریمه‌که‌دا .

۲- فه‌ره‌نسا ناوچه‌کانی ئه‌رمه‌ن و ئه‌و وولاتانه‌ - که کوردبن- وه‌رده‌گریټ له‌ پارێزگا‌کانی ، دیاربکر، میا فارقین، مۆش ، له‌ باکوری کوردستان . هه‌روا . به‌م جوهره‌ ئه‌م پامیاریه‌ته‌ له‌ باره‌ی کوردستان له‌چه‌ند پوویه‌که‌وه‌ به‌ره‌ به‌ره‌ به‌ره‌و ناوه‌وا‌یی هه‌نگاوی ده‌ناو سه‌ربه‌خو‌یی و ئۆتۆنۆمی پشتگو‌ی ده‌خرا ، به‌پێی به‌لگه‌نامه‌کان له‌ سه‌ر کوردستان له‌په‌یمانی سایکس- بیکۆدا .

هه‌ر به‌ هۆی ناوه‌پۆکی ئه‌م به‌لگه‌نامه‌نه‌ ، وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی پووسیا سازانو‌ف پیلانیککی نه‌یینی له‌سه‌ر پۆشنای پیلاننه‌کانی مارک سایکس و جو‌رج بیکۆ پیشکه‌ش کردوه‌و ، ئه‌ویش له‌ ژێر ژماره‌ی -به‌لگه‌نامه‌ی/ ۴۷- دا .

له‌ باره‌ی دابه‌ش کردنی کوردستان و پوژه‌لاتی تورکیا - کوردستان . به‌ سه‌ر سێ پارچه‌ به‌ش ده‌کات ، به‌شی پووسیا ، به‌ریتانیا و فه‌ره‌نسا ، که سنووری له‌ نیوان ئه‌و سێ به‌شه‌ به‌سه‌ر لووتکه‌ شاخه‌کانی خاکی کوردستاندا تی‌ده‌په‌ریټ . ئه‌ویش -چیاکانی زاگرو‌س ، تو‌رس- سازانو‌ف

دەلى:- لەپووى تۆپۇگرافىيە، سنوورى دانانى بەم جۆرى كە لەم پىلانە دىارى كراو لەگەل سىروشت ئەگۈۈنجىت.

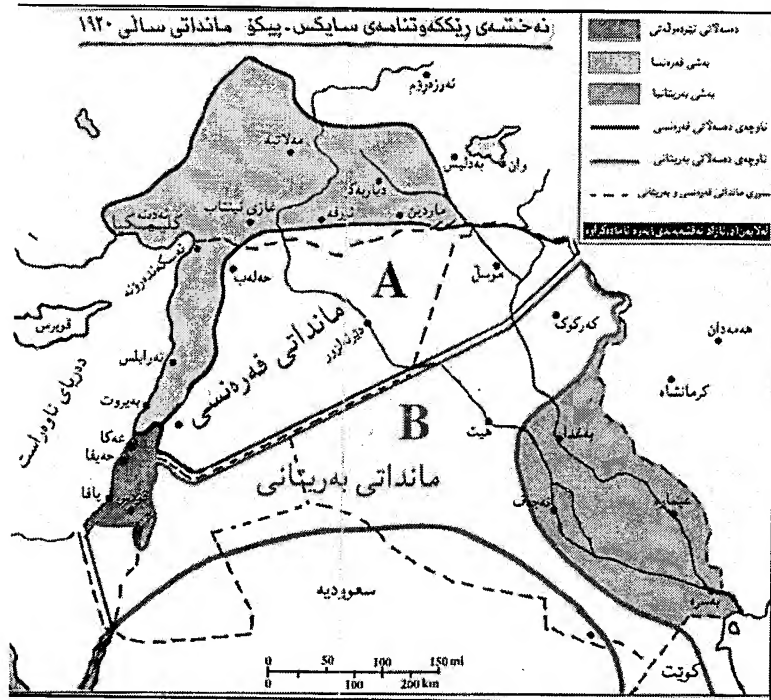
لە بەر ئەوئى سنوور شان بەشانى چىكان دەپرات ، بەلام لە پووى رامىارى لەگەل كەم كەس دەگۈۈنجى... سازانۇف سنوورى بەشى پووسىا بە پىي پىلانە كە ئەگەيەننە شارى عمايە لە باشوورى كوردستان و جەزىرە دىاربەكرو مۇش. لە باكوورى كوردستاندا .

جىگەى روونكردەنەوئە كە كوردستان بۇ دوو بەش دابەش دەبىت ئەوئىش :-
باكوورى كوردستان و باشوورى كوردستان ... نەك وەك دىارىكردى پارچەكانى ، ياخوود بەشەكانى كوردستان بە پىي دابەشكردى بە سەر وولاتانى داگىر كەر ، كە ئىران و توركىايە و ، ھەروا لكاندى بە ھەردو دەوولەتى ئىراق و سوورىا ، و پىك ھىنانى ئەم وولاتانە لە سەر خاكى كوردستاندا .

كە ئەمەش بوو ھۆكارى كاردانەوئە لە دابەشكردى كوردستان بۇ چوار بەش ، باكوور و ، باشوور و ، رۆژھەلات و ، رۆژئاوا... كە ئەمەش تاوانىكە بەرامبەر بە خاكى كوردستان ئەكرىت و لىك جىا كىردەنەوئە كوردستانە بۇ دوژمنان كە خوازىارىانن ، لە كىشووئەكەدا . كە ئەمەش كارىكى ناپەوايە ، كە بەرامبەر گەل و نىشتىمان دەكرىت لە ھەرىم و ناوچەو كىشووئەكەدا .

ھىزەكانى سووپاى پووسىاي قەيسەرى شارۇچكەى رواندى لە باشوورى كوردستان داگىر كىردو دواى ٦٧ پوژ لىيى كىشانەوئە بە ھۆى بەرپابوونى شوپشى برژوانى لەپووسىادا ١٩١٦/٥/١٣

١٩١٦/٥/١٦ مۆ‌رکردنی پە‌یمانی ، سایکس-بی‌کۆ ، بە‌نهی‌نی له‌ نی‌وان بە‌ریتانی‌او فەرە‌نسا له‌ قا‌هره‌ی پای‌ته‌ختی می‌سر‌دا ، له‌ پین‌او دابه‌ش‌کردنی پاش‌ماوه‌ی ده‌وڵه‌تی عوسمانی له‌ د‌وای سه‌رکه‌ووتنیان له‌ جه‌نگی یه‌که‌می جیهان‌دا .

د‌وای ماوه‌یه‌ک ئه‌و پە‌یمانه‌ له‌ یه‌ن پ‌ووسه‌کان ئاش‌کرا ک‌را ، ئه‌ویش به‌ه‌وی نه‌بوونی به‌رژه‌وه‌ندیان له‌و پە‌یمانه‌، که‌ ئه‌و پە‌یمانه‌ چه‌ندین رۆ‌گه‌ووتنی نه‌ی‌نی دی‌که‌ی له‌ خ‌ۆ گرت‌بوو ، به‌ تایبه‌تی له‌ بواری دابه‌ش‌کردنی گه‌لی کوردو خاکی کوردستان و دورست‌کردنی به‌ده‌یا ده‌وڵه‌ت له‌سه‌ر خاکی گه‌لانی دی‌که‌ له‌ ناوچه‌که‌دا .

جی‌گه‌ی روون‌کردنه‌وه‌یه‌ که‌ کۆشش کردن بۆ ده‌ست به‌ سه‌را گرتن و داگیر کردنی سامان و ناوچه‌ به‌ به‌هاکانی جیهان له‌ رووی ئابووری‌وه ، هه‌روا دابه‌ش‌کردنی بازارو به‌رژه‌وه‌ندی ئابووری ... له‌ فاکت‌ه‌ره‌ هه‌ره‌ گرنگ و سه‌ره‌کیه‌کانی هه‌لگیرسانی ناگ‌ری جه‌نگی یه‌که‌می جیهان بوون ، به‌ تایبه‌تی له‌ کیش‌وهری ئاسیادا .

لە گەرمەي شەپكەدا ، ھەلەدان لە پىناو دابەشكردنى وولاتى ئىمپراتورىيەتى
عوسمانى و دەست بە سەرا گرتنى ھەرىم و ناوچە بە ھادارەكان بوو لە لايەن
ھەر سى دەۋلەتى توانادارى ئەۋكات ، ۋەك بەرىتانيا و پروسىيە قەيسەرى
و فەرەنسادا.

بىكو

ساىكس

ھەروا دواي ئەۋانېش ئىتالىا ، بوۋە تەۋەرى ھەموو چاللاكيەكان و
جموۋچۇلىكى دىلۇماسى و سەربازى ، لە بەر ئەۋەي ئەۋ ھاۋوپەيمانە لايان
پروون و ئاشكرا بوو كە عوسمانىيەكان ، ۋەك دەۋلەت دابەشكرى ... بەلام
چۇن . . . ؟

لە بەر ئەۋەي كار گەيشتە ئەۋ قۇناخەي كە پروسىيە قەيسەرى ، جگە لەۋەي
ھەر ھلپەي دەست بە سەرا گرتنى تەنگە ئاۋىيەكان بوو ، ھاتە سەر ئەۋەي كە
مرى لە شارى ئەستىۋالى پايتەختى عوسمانىدا خۇشكرە لە ناوچەكەدا .
لە راستىدا ۋەنەبى ھاۋوپەيمانان نامۇ بوو بن بەۋ جىگاۋ شوۋىنانەي كە ھەر
يەكياۋ چاۋى تىرپىبوو ، .

بۇ نمۇنە ، ھەر يەك لە بەرىتانياۋ فەرەنسا ، بە دىيان گەرىدەي لىپاتوۋيان ،
لە پىناۋى شارەزاۋ ئەفسەرى پىسپۇرى ئەپنىيان پەۋانەي ناۋچەكانى بەرى
ئاسىيە زىر دەسەلاتى ئىمپراتورىيەتى عوسمانى دەكرە ، و زۇر باش
ئاگادارى و زانىارىيان ھەبوۋ لە سەر چۇنەيەتى ناۋچەكان ، لە پروۋى

سرووشتى و ئابوورى و دانشتوانه كانيدا .

ھەر بۇ نمونە :- لە سەرھەتاي سەدەي بېستەم ، بە ھۆي دۆزىنەھەي چاۋگە نەوتىيەكان ، بە تايىبەتاي بايەخ و گىرگىدان بە ناۋچەي نىۋان دوزى - مېزۇبۇتاميا - بايەخ پېدانى ئىنگىلىزەكان بوو بە كوردستان پەرەي بەر چاۋي سەند لە ناۋچەكەدا .

لە بەر ئەھەي دەيانووېست ، كە ئەو دوو شووېنە بکەنە بىكەيەكى گىرگ بۇ بلاۋكردنەھەي دەسەلاتيان لە ھەردوو رۆژھەلاتى نىزىك و ناوھراست و بە پاراستنى بوونيان تيايدا .

ھەروا لەم كاتەشدا ژمارەي ئىنگىلىزەكانى كە پرويان لە كوردستان دەكرد و دەگەران لە زياد بووندا بوون ، لەوھش زياتر ليكۆلېنەھەيان لە سەر ژيانى كورد و بارى وولاتەكەيان لە ھەموو بوارەكاندا ھەلدەسەنگاند و يارمەنيان دەدان ، بە شىۋوھەيەكى بەرچاۋ ، ئەوھ بوو كە ھەندىكيان فيرى زمانى كوردى بېوون ، لە پىناۋ زياتر زانبارى بەدەست ھىنان لە سەر ناۋچەكەدا .

بۇ نمونە :- گەشتە بەناۋبانگەكەي - مېزەر سۆن - و نووسىنەكانى نمونەيەكى زىندووي ئاشكران لەم پرووھە - ۴-ل/۳۶ .

ھەروا لە نىۋان سالاھەكانى ۱۸۹۹- ۱۹۰۶ دا . سېرم - سايكس ، گەشتىكى بە باكوورى كوردستاندا ئەنجامداۋ لە ناۋچەكانى موسل و فووراتى سەرودا كەوتە گەپان ، لە ئەنجامدا دوو كتيبي دانا ، بە ناۋي - گەشتىك بە پىنج وويلايەتتى توركيدا - لەندەن / ۱۹۰۰ - دوا ميراتى خەليفەكان - لەندەن / ۱۹۱۵ ، كە ئەمەي دوايى گەشتىكە لە ناۋچەكانى سەرۋوي جەزيرە موسل و كوردستان . ۲۶-ل/۳۶ . واتە لە سەر خاكى كوردستاندا .

بۆيە دەلېن ، كە ئەوانە بەو شووېن و جىگايانە گەپاون و ھەريەكيان چاۋي تىرېبوو و نامۆ نەبوون ، فەرەنساي پرووسياش ھەريەكە بە پىتي خواستى خۇيان زانباريان كۆ كىردبووھە لە سەر ناۋچەكەدا .

ھەريەكە لە لاپەرەكانى مېژووي تۆمار كراۋ نمونە زۆرن ، لەوانە كە ئەمسەرە ئوسەري ھەريم و ناۋچەكەيان كىردبوو ، شارەزاي دەشت و دۆل و شاخ و شىۋو بوون ، لە ھەمان كات شار بە شار و گوند بە گوند گەراون و شارەزايى و ناسىنى باشيان ھەبووھە لە گەل ھۆزو تيرەو دانىشتوانەكانيدا .

جگە لەۋەش زۆر جار خۇيان ۋەستاي ئۇ بىنايە بوون كە بىنايتيان نابوو ،
يا لە دەست پىا ھىنانىدا بە شدار بوون .

لە بەر ئۇ ۋە شارەزايى ھەمە جۆرە لە ئىنگىلىز ۋە پروس ۋە فەرەنساۋ لە ناۋ
سەربازگە ھىزەكاندا مەشقىيان بە سەر بازە عوسمانىيەكان دەكرد ،
ئەندازىارانيان لە رىگاۋ بان ۋە لە راكىشانى ھىلى شەمەندەفرو لە پىشكىن
بە دواى نەۋت ۋە كانزاكانىدا كاريان دەكرد ، بازرگان ۋە پىاۋانيان كىرىن ۋە
فروشتىنيان لە ھەموۋ لايەكدا ھەبوو ، پىسپۆرەكانيان ھەمىشە بەشدارى
ناۋبىزىۋانى دوۋژمنايەتى ۋە پىكدادانى عوسمانىيەكان ۋە دراۋسىكانىيانى
دەكرد ، لە ھەرىم ۋە ناۋچەكەدا .

ھەروا بۇ نمۇنە :- لە سالى ۱۹۱۲ دا كاتى كە شىخ مەحمۇدى ھەفەد لە
شارى سلىمانى لە باشۋورى كوردستان پەيوۋەندى بە نوۋىنەرى ئىنگىلىز
فەرەنسا ۋە پروسيا دەكات ، بە دەست نىشانكردنى سنورى ئىۋان ئىراق ۋە
عوسمانىيەكانى دەكرد ، لەۋ كاتدا پىي دەلەن :-

برىار بە دابەشكردنى رۆژھەلات دراۋە ، ئىراق بۇ ئىنگىلىز ، سوۋرىيە بۇ
فەرەنسا ، جەزائر بۇ ئىتالىا ، ۋىلايەتى موسل بەر پروس كەۋتوۋە .
بەلام دوۋم جار كە نوۋىنەر دەنئىرئەۋە لاي پروسەكان لە ئىران ، ۋەلامەكەى
ئەۋە دەبى كە :- بىرار ۋابوو ۋىلايەتى موسل بىي بە بەشى پروس ، بەلام
برىارەكە ھەلوۋەشىندرايەۋە .

كە ئىنگىلىزەكان ئۇ ھەلوۋىستەيان قۇستەۋە ۋە لە شارى بەسەر شەپرى
دامەززان ، ۋە ھىزى ئىمەش لە ناۋچەى قەزۋىن ، نىازيان وايە لە خانەقىنەۋە
خۇمان بگەيەننە بەعقوبە . ۲۳/ل-۶ - ۶۲/ل-۵ .

بەلام لەۋ كاتەشدا پروسيا جگە لە تەنگە ئاۋىيەكان ۋە شارى ئەستمول ، ھاتنە
سەر ئەۋەى كە دەست بگىرن بە سەر چەندىن جىگەى دىكەدا لە ئەرمىنيا
كوردستان . ھەروا فەرەنسا ، سوۋرىيا ۋە قەلەستىن ۋە ئەسكەندەپۇنەۋ ئەردەن
ۋە بۇ خۇي دىياركردبوو ، ھەر زوۋ لە ۱۹۱۴/۱۱/۲۱ ، بالۋىنى فەرەنسا -
مۇرىس پالىۋلۇك - بۇ نىكۇلاى دوۋەمى قەيسەرى پروسىيى پوون كەردەۋە
، كە ۋولاتەكەى بەرژەۋەندى گىيانى ۋە ماددى ھەر لە كۆنەۋە لە سوۋرىيا ۋە
فەلەستىن بۇ ماۋەتەۋە . ۳۸/ل-۷ .

بەلام ئىنگلىز ، ئەو ھەر لە دېرژمانەو - حسەت الاسد - ى بۇ خۇى داناوو ھەر كام لە ھاوپەيمانەكانى كە دەھاتنە سەر باسى بەشەكەى خۇيان ئەم وەك بلىمەتى گورج دەستى دەدايە لاملى و دەىگوت :- ھەقتانە بە گەردەنم ھەقتانە و ئىووش ماندوو بوون ، ئەمەش ھەر بۇ ئەووى لە رۇژى خۇيدا ئەوانىش نەك بىنگرى و لە بەشەكەيدا مەقيان لىووە ئەيەت .

ھەروا بەرىتانيا زۆرى بەلاوہ گرنگ بوو ، كە پووسيا بەردەوامبى لە شەپەكەدا لە پال ھاوپەيمانەكانەو ، بۇ يەكەم جار لە مېژوودا دەستى كرد بە زۆر لىكردنى لە قەيسەرى پووسى ، كە تواناى ئەووى ھەيە ئاواتە دىرژنەكەى خۇى و باو باپىرانى بىننەتە دى لە دەست ئەستەمبۆل ، زۆر نەبوو دەوولەتى عوسمانى چووبووہ ناو شەپەكە و لە ۱۹۱۴/۱۱/۱۵ ، عوسمانىەكان بە فەرمى چوونە ناو شەپەكە . ا.ب- كە وەزىرى دەرەوہ - سىر ئەدوارد گراى - پەيووہەندى بە بالويزى پووسىيەو لە شارى لەندەن كردوو لەم بارەيەوہ لە گەلى دەستى كرد بە گفتووگۆ كردن .

ئىتر خىرا كىشەكە روالە تىكى رىكەووتنى سى لايەنەى نەينى وەرگرت ، لە ۱۹۱۵/۴/۳ دا ، روونووسى دوو بىرخەرەووى نەينى لە ئىوان لايەنە پەيووہەندارەكاندا ئال و گۆز كرا ، كە تيايدا داننرا بە - مافى - پووسيا لە سەرپەرشتى كردنى تەنگە ئاويەكان و ئەستەمبۆل داو لە گەل مسۆگەر كردنىكى تەواوى بەرژەووہەندىەكانى دوو ھاوپەيمانىەكەى دىكەدا ، فەرەنسائو بەرىتانيا . ۴-ل/۳۰۵ .

ئەمەيە بەرايىەكانى مۆركردنى پەيمانى ، ساىكس- بىكۆ ، و دواى ئەوہ مۆركردنى پەيمانى ، سىفەر و لۆزان و سەعد ئابادىش ، ھەر لە سەر ئەم رىنمايىانە ئەنجامدران بە مۆركردنى لە ئىوان وولاتانى پەيووہەندار و ، كوردىش ؟...!...

۱۹۱۶/۵/۲۱ كار بەكارى كاترېمېرى ھاوينە كرا لە بەرىتانيا ، كە بووہ ھۆى رىكخسترو بەرئووەبردنى كاروبارى دام و دەزگاكانى حكومەت و پرۆژەو كارگە تايبەتيەكان لە وولاتەكەدا .

۱۹۱۶/۵/۳۱ ھۆكۈمەتنى ھەرنەسا داۋاي لە دەسلەۋى پووسىيى قەيسەرى كىرد لە پىتۇسبۇرگى پايتەختى پووسىيا ، كە بىرىرى جىيە جىكردن لە بەجى مىشتنى ناۋچەكانى خواروۋى كوردستان و بەتلىس و وان لە باكوۋى كوردستان لە توركىيادا .

۱۹۱۶/۶/۱ ھىزەكانى سووپاي پووسىيى قەيسەرى پەلامارى شارۋچكى خانەقىنى لە باشوۋى كوردستان داۋاگىرى كىرد ، بەھاۋكارى ھىزەكانى-سووپاي بەرىتانىا بەھۋى بەپىتى دوا پۇژى ناۋچەكە لە چاۋگە نەوتىەكان لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۶/۱۰/۱ ئەمىر فەيسەل ھوسىن گەيشتە ناۋ شارى دىمەشق لە شام ، بەنىازى فراۋانكىردنى دەسلەۋى جوۋگرافى ەھرەب بوۋ ، لەسەر خاكى گەلانى دىكەى غەيرە ەھرەب لەھەرىمەكان ، بە تايبەتنى لە رۇژئاۋاۋ باشوۋى خاكى كوردستاندا .

۱۹۱۶/۱۰/۲۸ بەستنى كۆنگرەى ئىسلامى لە شارى مۇسكۇى پايتەختى ئىستاي پووسىيا ، كە ۹۰۰ نوپۇسەر لەھەموو شارو شارۋچكە وگوندەكانى ژىر دەسلەۋى پووسىيا بەشدارىان لەۋ كۆنگرەدا كىرد ، لەۋ كۆنگرەيە دوۋ بىروۋ بۇچوۋن سەرى ھەلدا بە ھەماھەنگى لە نىۋان ئىسلامى سۇشيالىستى ، واتە گوۋنجاندىنى بىروۋبۇچوۋن بە ھۋى دواكەۋوتوۋىي گەلانى ئەۋ كاتدا .

ئەۋبىروۋ بۇچوۋنەش يەكەم تەتەرەكان دەيان ويست ئىسلام سەربەخۇ بىت لەژىر دەسلەۋى پووسىيا ، بەلام گەلانى ئىسلامى تركستان و نازربايجان دەيان ويست يەكەتنى ئىسلام بپارىزن و لە پووسىيا جيا ببنەۋە .

بەلام لەگەل ئەۋەشدا نژادى پروسەكان زۇرتىر بوۋن و ماۋەيان بۇ نەدەگوۋنجا ھەرىكە لەۋ دوۋ بىروۋ بۇچوۋنە سەركەۋىت ، لەگەل ئەۋەشدا ئەندامانى كۆنگرەكە لەسەر چەند خالىكى ھاۋبەش رىككەۋوتن ، ئەۋىش:-

بەپىك ھىنانى ئىدارىەكى ناۋەندى بۇ ھەماھەنگى لەكاروبارى دارايى و كاروبارى ئىسلامى و پىكەھىنانى ئەنجومەنى ئىسلامى ناۋەندى - مىلى شوۋرى- و پىك ھىنانى لىژنەى ئىسلامى جىيە جىكردن .

ئەۋ كۆنگرەيەش بەپالپشتى دەسلەۋىكەكانى ەھرەب بوۋ لەبىروۋبۇچوۋنەكانى جياۋاز لە نىۋان مەزھەبەكانى شىيەۋ سوۋنە لەگەل ۋەھابى و فاتمى و ئىسمايلى لە ئايىنى ئىسلامدا .

لەپىناو شىۋواندىنى بارى پەيوۋەندى ئىسلام ، لەگەل ئاينە جيا جياكانى دىكەي ژيىر دەسەلاتى پروسىيى قەيسەرى ئەو كاتدا .

۱۹۱۶/۱۱/۱۹ لەدوای مۆركردنى پەيمانى سايكس - بيكۆي نەينى لە نيوان فەرەنساو بەرىتانيا ، نەخشەي دابەشكردنى پاشماۋەي كەل و پەل و خاۋەندارىيەتى عوسمانىش مۆركرا ، بەتايبەتى لە ھەرىمەكانى نيوان دوو زى - ميزۇبۇتاما - لەباشوورى كوردستان .

۱۹۱۶/۱۲/۳ مۆركردنى رىكەۋەتتەننامەي نيوان بەرىتانياو فەرەنسا بەرەزەمەندى پروسىيى قەيسەرى لەگەل دەسەلاتى عوسمانى لە ناۋچەكانى باكوورو پۇژھەلاتى كوردستان ، كە لە ۹۵٪ دانيشتۋانى كورد بوون دوى ئەوانىش ئەرمەن و ئاشوورىيەكان لە ھەرىمەكاندا .

۱۹۱۶/۱۲/۶ بە بيانۋى ئەۋەي كە جۋاترەن ئافرەتى سان پتروفسبورگ دەخۋازى لە كۆشكى مۇيكا بىيىنى . راسبۇرتىن بانگەيشتى ئەم شوۋىنەكرا لەكاتى چاۋەرى كەردنىدا - بىرىك - شىرمەنى و خۋاردنەۋەي پىر لە سيانىدى بۇتاسىيۇمى دەرخۋاردكرا . سەيرىش لەۋە دابوو جەستەي راسبۇرتىن نەكەۋتە ژيىر كاريگەرى ئەۋ ژەھرە . ئەۋە بوو دواتر دووژمنان ھەۋلياندا بە دەمانجە بيكوۋژن ... بۇسبۇيۇۋ دەمانجەكەي دەرھىناۋ تەقەي لە نيچىرەكەي كەردو راسبۇرتىن گيانى لە دەستدا .

۱۹۱۷

۱۹۱۷/۲/۵ راگەياندىنى دەستۋورى نوۋىي رژىمى شانشىنى مەكسىك ، كە بوۋە ھۋى چاكسازى كەردن لە بۋارەكانى پاميارى و ئابۋورى وبازرگانى و پۇشنىرى و كۆمەلايەتيدا ، سەرەپاي كىشەۋ ملەلانىي لەگەل ئەمەريكا ، تا ئەۋ كاتەي كە كىلگە نەۋتەيەكانى بيانى خۇمالى كەرد ، دوى ئەۋە پىكەۋوتنى لەگەل خاۋەن زەۋىيەكان مۆركەد بە قەرەبوو كەردنەۋەيان لە ۋولاتەكەدا .

۱۹۱۷/۲/۹ بەرپرسى ھىزەكانى سوۋپاي پروسىيا - شاخۇفسكى - لەگەل كامىل بەگ كەۋوتنە گەفتۋوگۇ كەردن ، لەۋ گەفتۋوگۇيەدا كامىل بەگ ، شاخۇفسكى تىي گەياند كە ئەبى ناۋچەي بۇتان لەباكوورى كوردستان لە ژيىر سايەي پروسىياۋ نەۋەكانى بەدەرخاندان بىت ، كە كامىل بەگ خۇشى يەكك بوو لەۋ

نەۋانە لە ھەيئەتەدەدا .

۱۹۱۷/۲/۱۵ كاتىك دەۋلەتى تۈرك بېيىرى كۈشتارو پادوۋونانى ئەرەنەكانىكە لە باكوۋى كوردستان پوۋيان لە ناۋچە ئارامەكان كوردبوو بۇ بىيەنەكان دەركرد ، كوردە ئىزىدىيەكان نىكەي شەش ھەزار ئەرەنەكان لە دەستە بكوۋەكانى تۈرك پزگار كورد پەنەيان دان و لەئامىزىيان گرتن لە ھەيئەتەدەدا . ھەر لەبەر ئەرە دەۋلەتى تۈرك و ئەلمان ئىزىدىيەكانىيان ۋەك دوۋژمنى سەرەكى خۇيان تاۋان باركرد ، بەلام سەرەپاى ئەرەش خۇيان راگرت و درىژەيان بەيارمەتيدانى ئەرەنەكاندا لە باكوۋى كوردستان .

۱۹۱۷/۳/۱۵ بەرپابوۋنى پاپەپىن دژى پزىمى قەيسەرى پروسىيا لە پترۇسبۇرگى پايتەختى پروسىيائى ئەرەكات ، كە بوۋە ھۆي كەرت بوۋنى ھىزەكانى سوۋپاى قەيسەرى و بەرز بوۋنەۋەي ھەستىچىنايەتى لە لايەن جوۋتیارو كاسبكارو بە تايبەتى چىنى كرىكارو مافى مەۋۋو دىموكراتى لە كارگەۋكىلگەۋ كارگىرىيە ھكۈمىيەكان ، ئەرەش بوۋە ھۆي دەست ھەلگرتنى نىكۇلاى دوۋەم لە دەسلەتتى پروسىيا .

۱۹۱۷/۴/۶ ھكۈمەتى ئەمەرىكا شەپرى دژ بە دەسلەتتى ئەلمانىا راگەياندا دوايى لە كانوۋنى دوۋەمى ھەمان سال ، شەپرى دژ بە نەمسا راگەياندا ، كە ۋولاتى نەمسا لايەنگىرى ئەلمانىا بوۋ لە جەنگى جىھانى يەكەم لە كىشۋەرەكەدا .

۱۹۱۷/۵/۱۰ نوۋىنەرى بەرىتانيا سۇكۇلف بەياۋەرى سىر مارك سايكس بەرەۋ پارىسى پايتەختى فەرەنسا كەۋوتنە پى بۇ بەشدارىكرەنەيان لە چەندىن كۆۋبۈنەۋە لەگەل ھەندى لە بەرپرسانى ۋەزارەتى دەرەۋەي فەرەنسا ، ھەر يەك بەجىاو ، دواى ئەرە بەرەۋ ئىتالىياۋ بارەگاي فاتىكان بەرىكەۋوت ، كە سۇكۇلف تۋانى چاۋپىكەۋوتن لەگەل قەداسەتى پاپابندىكتى يانزەھەم بكات ، لە پىناۋ چارەسەركردنى پىرۋژەي جوۋلانەۋەي سەھيۋنىزم لەجىھاندا .

۱۹۱۷/۵/۱۰ ھىزەكانى سوۋپاى پروسىيا بەسەرۋاكايەتى باۋلۇف لەپىگەرى خاكى ئىران ، شارى خانەقىن و ناۋچەي سەعدىيە قەلەي شىۋرۋنى لەباشوۋرى كوردستان داگىر كورد ، بەلام لەئەنجامى بەرپەچدانەۋەي لەلايەن شۇپشگىپرانى كوردو

كېشەى ناوخۆى پووسيا بەناچارى كشانەوہ دواوہ لەناوچەكەدا .

۱۹۱۷/۶/۱۴ دامەزراندنى يەكەم ئىدارەى كارگىزى كاروبارى بەرپووەبردنى ئەوقاف لەشارى بەغدا ، كە نووینەرى كورد بەشداری لەو دەزگا ئاینیه كردو لەجینگەى خۆى ، كە كادرانەوہى بەرچاوى ھەبوو لە بوارە جياجياكانى ئاینیدا.

۱۹۱۷/۷/۴ كاربەدەستانى بەرىتانيا لەشارى بەغدا پۆژنامەيەكى رۆژانەيان بە ناوى - العرب - بلاو كردهوہ ، بەسەرکەووتنى ھیزەكانى سووپای ھاوپەيمانان بەسەر ھیزەكانى سووپای عوسمانى و ئەلمانیاو مووژدەى بەخشىنى بەگەلانى عەرەب دا لە داھاتوويان لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۷/۷/۱۲ ھیزەكانى سووپای ئەلمانیا بۆ يەكەم جار گازى خەردەيان لەجەنگى - يېرس - بەكارھيئا ، لەجەنگى يەكەمى جياھان دژى ھیزەكانى سووپای پووسياى بوورژوازى ئەوكات لە گۆرەپانى شەپەكەدا .

۱۹۱۷/۷/۱۳ بەھەولێ بەرپرسانى پووسيا لەشارى كرمانشای وولاتى ژێردەسەلاتى فارسو ، لە گوندى بربندار ، يەكەم كۆنگرەى مېژوويى لە پۆژھەلاتى كوردستانى ژێردەسەلاتى فارس لە ئيران گريڤدا ، كە كۆنگرەكە سێ پۆژى خاياندو سەركرەكانى كوردو نووینەرى پووسيا و بەرىتانيا و ئيران بەشداریان تیدا كرد لە ھەريئمەكەدا .

۱۹۱۷/۷/۱۶ قەيسەرى پووسيا نيكۆلاى دووہم لەناوہندەكانى بەردەوامى شۆرشى بەلشەفيەكان كوورژاو، بووہ ھۆى دامەزراندنى دەسەلاتى بوورژوازى ديموكراتى كاتى بەسەركرەدايەتى ئەميرلەفوف ، بەرەو كۆتايى ھاتن بە دەسەلاتى قەيسەر لە پووسيا دا .

۱۹۱۷/۷/۱۷ لە ئاكامى ھەولەكانى بەرپرسانى پووسيا - زاخاريچينكو - بۆ يەكەم جار لە مېژووى كوردستان ، كۆنگرەى سەركرەكانى كوردو نووینەرانى پووسيا و بەرىتانيا و ئيران ، بەسەرکەوتوويى كۆتايى ھات لەو كاتەى كە لەو كۆبوونەوہ ۲۰۰۰ دوو ھەزار كورد بەشداری تیدا كردو كۆنگرەكە لە بەرژەوہندى ئەو كاتى كوردستان و بەتايبەتى پۆژھەلاتى كوردستان بوو لە ھەريئمەكەدا .

۱۹۱۷/۷/۲۰ ۋولاتى قىلەندە سەرەخۇيى
خۇي راگەيانىدۇ -
كارلوسنالىرىگ - يەكەم
پۇستى سەرۇكايەتى
قىلەندەى گرتە دەست ، كە
لەو كاتە كىشەو مەلمانىيى
لەگەل شۇرۇشى پروسىيا
لەسەر ھەلداندا بوو . بە ھۇي
لىك ترازانى پەيوۋەندىەكان
لە نىۋان ۋولاتانى جىھاندا .

ئەم راگەياندىنەش بەناۋى - كۇمارى قىلەندا - بوو ، كە پايتەختەكەى ناۋى
— ھەلسىكى - يەو ژمارەى دانىشتۋانەكەى ، ۱،۱۶۷،۰۰۰ مىليۇن كەسە .
ھەروا ژمارەى دانىشتۋانەى ۋولاتەكەى ، ۵،۶۵۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە . ھەروا
پروۋبەرى ۋولاتەكەى ، ۳،۳۸۱،۴۳۰ كىلۇ مەتر چوار گۆشەيە . ھەروا چرى
دانىشتۋانەكەى ، ۴۳ كەس لە يەك مىل چوار گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ،
قىلەندىەكان ۹۵٪ . ھەروا سوۋىدىۋى ۋويلايەتى دىكەش ھەن . لە
ۋولاتەكەدا .

۱۹۱۷/۹/۴ گرىڭدانى كۇنگرەى ۲۷ خىلى كورد لەناۋچەى دادوۋنى ئەنجامدرا لە
دەۋرۋوبەرى شارى سەنە لە رۇژ ھەلاتى كوردستان ، بە ھەۋلى نوۋىنەرى
پروسىيا ، زاخارىچىنكۇ ، كە سوۋدى بەرچاۋى ھەبوو بۇ پامىيارىەتى
پروسىيا لەناۋ كوردو ناۋچە كوردىەكانى ژىر دەسەلاتى شاي فارسدا .
لە ھەمان كاتىش كە پاراتۇف خۇي بەشدارى لەو كۇنگرەيە كرد لەگەل
كوردو پەيمانى پەسمى كوردى تۇمار كرد ، كە پۇلى سەرەكى بىنى لە
يەكەيتى ھەموو خىلەكانى كوردو يەكخستنى ھىزو توانايان لە پىناۋ
پاراستنى نىشتەمان ... بەلام كورد... ؟ ... !

۱۹۱۷/۹/۱۱ نووسەرى ناۋدارى فەرەنسى و نووسەرى كىتابى - كورد - باسىلى نىكتىن

سه‌ردانی ناوچه‌کانی باکوورو
رۆژمه‌لاتی کوردستانی
کرده‌وه‌و چەندین لی‌کۆلینه‌وه‌ی
له‌سه‌ربوونی کوردو می‌ژوو
رووداو‌ه‌کانی نووسیوو ، له
هه‌مان کات به‌شداری له‌کۆنگره‌ی
جیهانی می‌ژووی ئاینه‌کانی
کردوو له‌ ساڵی ۱۹۲۳دا.

هه‌روا راپۆرتی هه‌مه‌لایه‌نی
له‌سه‌ر کوردو بزوتنه‌وه‌ی کورد

پیشکەش به‌ کۆنگره‌که‌ کردوو ، چیرۆکی سۆتۆتاتۆی کوردی
وه‌رگیراوه‌ته‌ سه‌ر زمانی فهره‌نسی ، له‌ کوردستان زۆر سووراوه‌ته‌وه
به‌تایبه‌تی له‌ رۆژمه‌لات و باکووری کوردستان ، که‌ زمانی کوردی به‌باشی
زانوو ، له‌هه‌مان کات نووینهری به‌ریتانیا - میجه‌رسۆن - له‌چه‌ندین بوار
یارمه‌تی داوه ، له‌ باشووری کوردستاندا .

١٩١٧/١٠/٧ به‌رپابوون و
سه‌ره‌که‌ووتنی
شۆپرش
ئۆکتۆبهری
به‌لشه‌فیه‌کان له
پووس
به‌سه‌رکردایه‌تی و
رابه‌رایه‌تی -
لینن-
به‌رووخانه‌دنی

پژمیی بۆگه‌نی پووسیای قه‌یسه‌ری و دامه‌زراندنی رژیمی سۆفیه‌تات له
وولاته‌که‌دا ، که‌ ده‌سه‌لاتی چینی کرێکارو جووتیار ، له‌ هه‌مان کات جیهان
بوو به‌ دوو جه‌مه‌ری دژ به‌یه‌کتر له‌ جیهاندا

تېيىنى: - لە بارەى شۆپشى بەلشەنى لە ئاۋەپۇكى مىژۋىيە نامەكە بخوۋىنەۋە لە سەر
روداۋەكاندا .

۱۹۱۷/۱۰/۱۷ كۆچى دوايى سولتانى عوسمانى سولتان عەبدولھەمىد لە دواى دەست
لەكار كېشەنەۋەى و دانانى براكەى محمد رەشاد بە سولتانى عوسمانىەكاندا

شايانى باسە ئەۋ مەۋقە درندەيە دژ بە ھەموو كەردەۋە ھەلوۋىست و
رەفتارى مەۋقايەتى بوۋە لە ماۋەى دەسەلاتداريەكەيدا ، ئەۋىش لە
نەخشەكانى قەسەبخانە يەك لە دواى يەكەكانى ئەرمان و كورد و دابەشكردنى
كوردستانى دارشتىبوو ، لەگەل ۋولتانى ھاۋپەيمان لەگەل بەرىتانياو
ئەمەرىكاو فرىسادا .

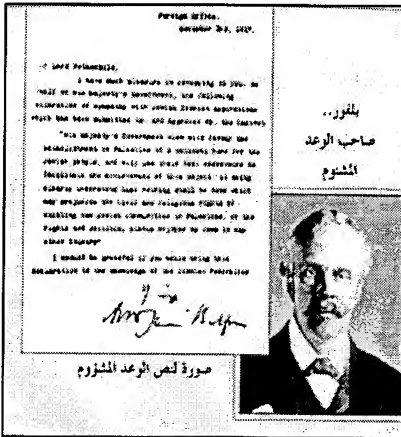

۱۹۱۷/۱۰/۲۶ گرىندانى يەكەم كۆنگرەى گشتى
ھەموو ئەنجۋمەنى سۆڧىيەتاتى
پروسيا .

ئەۋىش بە ھەلبۇزاردنى - لينىن -
بەسەرۋكى حكوومەتى
شۆپشىگىرى نوۋى بەلشەفيەكان
، كە مىژۋى پاپەرىن و
شۆپشەكان يەكەم حكوومەتى
كۆمۇنىستى دامەزراۋجىهان بوۋە
دوۋ جەمسەرى دژ بەيەكتى ،

ئەۋىش بە پۇتۇمى سۆشالىستى جىھانى و پۇتۇمى سەرمایەدارى جىھانى ،
لە ھەموو بوۋارە جىجىياكاندا .

۱۹۱۷/۱۱/۲ مۆركردنى پەيمانى - بەلفورى - بەئاۋبانگ لەلايەن ھاۋپەيمانان بە
سەركردايەتى بەرىتانيا ، كە ئەۋ پەيمانە يارىدەدەرى پەيمانەكانى دىكەى
نىۋودەۋولتەتى بوۋ لە دوۋ لايەنى گىرنگ ئەۋىش:-

یه‌که‌م :- دارشتنی نه‌خشه‌ی
دابه‌شکردنی کوردستان به
دامه‌زrandنی ده‌ووله‌تی نوئی له
هه‌ریمه‌که‌دا ، به‌پیتی پرگه‌و
مادده‌کانی په‌یمانی سایکس -
بیکوو

دووم :- دارشتنی نه‌خشه‌ی
ده‌ووله‌تی جووله‌که‌ی داهاتوو
له‌هه‌ریمی شامدا ، واته‌ له
فه‌له‌ستیندا .

١٩١٧/١١/٢ بلاو بوونه‌وه‌ی ووتاری وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی به‌ریتانیا - ئه‌رسدبلفور - له‌دوای
دامه‌زrandنی چه‌ند کۆمه‌لگایکی یه‌هوودی - جووله‌که‌ - و پشتگیری
لیک‌کردنیان له‌همه‌موو بواره‌ جیاجیاکان ، به‌تایبه‌تی له‌ دامه‌زrandنی ده‌ووله‌تی
یه‌هوودی له‌ داهاتوودا .

١٩١٧/١١/٧ به‌رابه‌رایه‌تی - لینین - وه‌قاله‌ هاوخه‌باهه‌که‌ی ترۆتسکی سه‌رکه‌ووتنی
یه‌کجاره‌کی شو‌پشی ئۆکتۆبه‌ری مه‌زنیان راگه‌یاند ، که‌ ئه‌ویش کاردانه‌وه‌ی
کاریگه‌ری کرده‌ سه‌ر رامیایه‌تی و په‌یوه‌ندی نوویی نیووده‌ووله‌تی ، له‌دوو
تیئوورو بیروو بو‌چوون وه‌ئوو‌یست و ده‌سه‌لاتی جیاوازی له‌جیهاندا ، له‌ پژیمی
سۆشیالیستی و سه‌رمایه‌داری دژ به‌یه‌کتری له‌ جیهاندا .

١٩١٧/١١/٨ کۆنگره‌ی نووینه‌رانی کرێکارو سه‌ربازو جووتیارانی سه‌رانسه‌ری پووسیا
بریاریدا ، که‌ هه‌موو ئه‌و رێکه‌ووتنه‌ی به‌نهنی له‌ نیوان ده‌سه‌لاتی رژیمی
پووسیای قه‌یسه‌ری که‌ له‌ گه‌ل وولاتانی هاوپه‌یمانی و وولاتانی دیکه‌ی
جیهان مۆر کرابوو ، بو‌ دابه‌شکردنی جیهان به‌بێ مه‌رج هه‌لوه‌شینه‌دریته‌وه‌ ،
به‌رینه‌مایی و یاسای نوویی ده‌سه‌لاتی سۆقیه‌تات تاوتۆ بکریت ، له‌ هه‌موو
بواره‌ جیاجیاکان . به‌ تایبه‌تی له‌ په‌یوه‌ندیه‌ نیوو ده‌وله‌تی و بازرگانی و
ئابووری و کاری دیبلۆماسی دا .

١٩١٧/١١/١٣ کۆچی دوا‌یی په‌یکه‌رتاش و نیگارکێشی فه‌ره‌نسا - توگیست جات

رۇدانى - لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا.

۱۹۱۷/۱۱/۱۵ لە دواى سەرکەووتنى شۆپشى ئۆكتۇبەر ، حكومەتى نوپى پروسىيى سۆڧىتى ، بە راگەياندىنى بىرىرى پىدانی مافى چارەنوسى گەلانى پروسىيى بلاوكردهوه ، بە بەيەكسانى وسەرەخۆيى ومافى چارەنوسى ەتا بەمافى جىابوونەوهو راگەياندىنى سەرەخۆيى لە دەسلەتتى پروسىيى نوپدا .
ئەویش بە ئەلوەشاندىنەوهى ەموو جۆرە بەندايەتەكى ئەتەوہىيى ونىشتىمانى وبوارەكانى دىكەدا . لە پىناو پەرەسەندنو پىشكەووتنى كەمە ئەتەوايەتەكانى ، كە لە ناو سنوورى دەسلەتتى نوپى پروسىيى سۆڧىتەيدا دەژىن لە كىشووەرەكەدا .

۱۹۱۷/۱۱/۱۸ كووشتنى - فەرىق مۇد- بە شىرى ژەھر كراو ، كە جوولەكەكانى شارى بەغدا بۇيان ئامادە كرەبوو ، دوايى ئەو - فەرىق مارشال - سەركرەدى فەيلەقى ەيندى جىگەى گرتەوه ، كە لەو كاتە لەشكرەكەى خۆى بۇداگىركردنى شارۆچكەى ەيتو دەووروبەرى ئامادەكرەبوو لە رۇژئاواى شارى بەغدا لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۷/۱۱/۱۹ دامەزئاندىنى كۆمەلەى - تەعالى كوردستان - لە باكورى كوردستانى ژىر دەسلەتتى عوسمانى توركددا .

۱۹۱۷/۱۲/۵ مۆركردنى رىكەووتننامەى - گرى بەستەى وەستانى شەرى - لە نىوان دەسلەتتى پروسىيى نوپى دەسلەتتى عوسمانى شاھ ژاو لە جىهاندا .

۱۹۱۷/۱۲/۹ ەيزەكانى سووپاى بەرىتانيا توانى ەيزەكانى سووپاى عوسمانى تورك لەشام ، بەتايىبەتى لە ەرىمەكانى فەلەستىن و ئىسرائىلى ئىستا دەرىكاتو بىخاتە ژىر دەسلەتتى ئىنتىدابى خۆى ، بە پىى بىرىرى ئەنجومەنى كۆمەلەى گەلان.

كە ئەمەش بوو ەوى دەست پىكردنى كۆچرەوى خىزانە جوولەكەكان لە ولاتانى جىهانو بەتايىبەتى لە ولاتانى ەرەبى بەرەو ەرىمەكە ، لە پىناو دامەزئاندىنى دەولەتى يەهوودى لە فەلەستىندا .

۱۹۱۷/۱۲/۱۳ ژەنەرال - نىسك - بەتەلگراف ەموو كار بەدەستانى حكومەتى فەرەنساى لەناوچەكان ئاگاركردهوه ، بەھاوكارى كردنى ئەرمەنو مەسىحىەكان بەگشتى

له قه فقاژ ، ئه ویش به خه رجه کی که م ، له پینا و جیبه جیکردنی ئامانجه کانی
وولاتانی هاو په یمان له سه ر خاکی باکوورو پوژمه لاتی کوردستاندا .

١٩١٧/١٢/١٥ پژی می شوورده ی نووی به لشه فیه کان راگه یاندنیکی بلاو کرده وه ، که تیایدا
هاتبوو ، ئه و هه موو به یان نامه نهینی و ناشکرایانه ی هه لووه شانده وه . که
پژی می سزاری سه باره ت به تورکیا و ئیران به ستبووی به مۆرکردنی له نیوان
هه ر سی لایه ندا .

١٩١٧/١٢/١٨ یه که م په یووهندی ده سه لاتی پرووسیای نووی له دوی شهش هه فته له
سه رکه ووتنی شوژی به لشه فی ، له گه ل تورکه عوسمانیه کان گفتووگو ی
نیوانیان دهستی پیکرد .

له پینا و به ده ست هینانی نیازه کانیا ن له ناوچه ی قه و فقاژ و په لاماردانی
ئهرمه نه کان و کورد له باکووری کوردستان به هو ی پرووخسای هه ل و مه رجه
له باری کات له ناوچه و هه ری مه جیا جیاکاندا .

١٩١٨

دادوهری گشتی به ریتانیا له
ئیراق- ئارنولدولسن- به فروکه
گه یشته شاری سلیمانی له
باشووری کوردستان ، دوی
گه یشتنی چاوی که وت به شیخ
مه حمود هه فید و ژماره یه ک له
که سایه تی و گه ووره پیوانی له
شارو ناوچه که ، له پینا و هیوور
کردنه وه ی بارودوخه که دا .

١٩١٨/١/١

له دوی کشانه وه نه مانی هیزه کانی سووپای پروسیا له خاکی ئیستای
ئیراق ، پوژنامه ی - تیگه یشتنی راستی - بلاوکرایه وه و پروسه کان
هه لیاندا گرنگی به باری کورد بده ن ، یه که م - له پینا و به رزه ووهندی

١٩١٨/١/١

تايىبەتى خۇيانو، دوۋم :- يارمەتى دانى كورد لە داھاتوويدا بەتايىبەتى لەروژ ھەلاتى كوردستان.

سەروكى وويلايەتە ۱۹۱۸/۱/۸
يەكگرتوۋەكانى ئەمەريكا -
ويلسون - لە ووتارىكىدا ۋەك
بەلگەنامەى ئاشتى و چارە سەرى
كىشەى نەتەۋەيى و نىشتىمانى
و پاميارى ، ئەۋىش ۱۴ چۈاردە
خالى گرنگى بەسەر وولاتانى
جىھان راگەياند .
كە لە خالى / ۱۲ ى ئە و

راگەياندنەدا ، داۋاي بۆ ئەۋ نەتەۋانەى كە دەكەۋنە ژىر دەسەلاتى
عوسمانى ، پىۋويستە بە ئازادانە ھەلسوۋكەۋوت بىكەن و مافى خۇيان
پىيدىرى ئە ناۋچەكەدا
جىگەى باسكردنە كە ئەۋ ۱۴ چۈاردە خالەى كە سەروكى ئەمەريكا
رايگەياند ئەمانە :-

- ۱- ۋەستاندىنى راميارىتە نەينىەكان و ، گریدانى رىكەۋوتننامە
- ئاشكرانى ئاشتى ... ۲- ئازادى ھاتوۋ چوون لە دەرياكاندا ... ۳-
- ھەلگرتنى بەربەستە گومرگىەكان و ، پىيادە كردنى ئازادى و
- يەكسانى لە بازارەكانىدا ... ۴- كەمكردنەۋەى چەك و چۆل ... ۵-
- چارەسەرى رەۋاي كىشەى كۆلۆنىەكان ... ۶- چۆلكردنى خاكى
- سۆقىت ... ۷- سەربەخۆيى دووبارەى بەلژىكا ... ۸-
- چۆلكردنى فەرەنسا و گەراننەۋەى ، ئالزاس و لۇرىن ، بۆ ئەم
- ۋولاتە ... ۹- پىيدا چوۋنە بە سنوورەكانى ئىتالىا ... ۱۰- خود
- موختارى كەمىنەكانى نەمسا و ھنگارىا ... ۱۱- چۆلكردنى خاكى
- سىبىرىا و مۆنتىنىگرۇ و رۇمانىا ، چارە سەركردنى رەۋاي
- كىشەكانى بەلكان ... ۱۲- سەربەخۆيى نىۋوۋخۆيى نەتەۋەكانى ژىر
- دەسەلاتى توركيىا عوسمانى بە نىۋنەتەۋەيى كردنى دەردەنىل

۱۳... - دامەزىراندنى دووبارەى دەۋلەتى پۇلندا ۱۴... -

دامەزىراندنى كۆمەلى نەتەۋەكان .

تېيىنى :- خالى ۱۲/ بە ماناى سەرەخۇيى ئەو نەتەۋەداگىركراۋانەى
ژىر دەسەلاتى ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى دىت .

كە ھەموو نەتەۋەكانى ژىر دەسەلاتى عوسمانى سەر بە خۇييان بە
دەست ھىنا ، تەنيا كرد بەيىت !... .

ئەۋىش ھۆكارەكەى دەگەرئەۋە بۇ نەۋەۋى يەك يىروو بۇ چوۋنى كوردو
بوۋنى كىشەى نىۋانىيان لە سەر دەسەلات و سامان و بە ئاۋاتى
ۋەرگرتنى كورسى ، كە بەرژەۋەندىيەكانيان بپارىژىت ، نەك بە دەست
ھىنانى ئاۋات و ئامانجەكانى گەلى كوردستان لە سەر خاكى كوردستان .

سەرکەۋوتنى پروسىاۋ ھاۋپەيمان بە سەر ئەلمانىاۋ ئىمپراتۇرىيەتى ۱۹۱۸/۱/۱۰
عوسمانى و جەنگى يەكەمى جىھانى كۆتايى ھات ، بە تايىبەتى ھەرەس
ھىنانى ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى ودا بەشكردنى پاشماۋەى بەجى ماۋى
ژىردەسەلاتى لە كەل و پەل ھەمە جۆرى ئابوۋرى و سەربازى و خاۋەندارىيەتى
مولك و سامان و زەۋى لە كىشۋوۋەرى ئاسىياۋ پۇژەلاتى ناۋەراستدا .

لېژنەى داۋاكارى ، ئىران - ئەمەرىكا ، بروسكەيەكى ئاراستەى باسىلى ۱۹۱۸/۱/۱۱
نىكىتىن كرد لەژىر ژمارە / ۱۳ ، بە ۋەلامدانەۋەى نامەى نىكىتىن لە
۱۹۱۸/۱۱/۷ ، لەبارەى كىشەى كورد لەناۋچەكەدا و داۋاى گرنكى پىدانى
كىشەى كورد دەكات ، بەلام نامەۋ بروسكەكە بە ھۆى درەنگ گەيشتنى بۇ
كۆنگرەكە نامەكە بۆتە بەلگەى رەسمى لە ئەرشىفەكاندا .

دەسەلاتى پروسىاۋ سۆڧىيەتى نوۋى لە مەرسوۋمىكىدا پىشتىگىرى لەماڧى ۱۹۱۸/۱/۱۱
سەرەخۇيى چارەنوۋسى ئەرمەنىيەكانى ژىر دەسەلاتى عوسمانى كرد ،
لەكاتى داگىركردنى زۆربەى خاكى ئەرمىنىيا لەجەنگى يەكەمى جىھانى
لەلەين ھىزەكانى سوۋپادا .

ھىزەكانى سوۋپاى عوسمانى توركى بەزىوو جارىكى دىكە بەشىكى زۆرى ۱۹۱۸/۱/۱۸
لەخاكى پۇژەلاتى كوردستانى داگىر كرد ، بە پىلانكىكى نىۋان ھىزەكانى

سووپاي توركو پرووسەكان كە ئەو پىلانە لە ئازىبايجان لە لايەن ھەردو وولات لە سەر ناوچەكە مۇركرا .

۱۹۱۸/۱/۲۸ كابتن - د.ف. گرىس - گەيشتە شارى ورمى لە پۇژھەلاتى كوردستان و داواى راستەوخۇى كۆبوونەوھى لەگەل بەتريك مارشمعون كرد ، كە نووينەرى ھەرنەسا دكتور - كۆبۆل - و نووينەرى ئەمريكا ملازم - مكدافيل - و بلاوكەرەوھى ئەمريكى و كوونسل دكتور فاشيدو خىزانەكەى بوون لە ھەرىمەكەدا .

بەلام نووينەرى سەركردەى دوواوھى قەفقاز ، كەجىگىرى كوونسل وەرمى - ف.پ. نىكتىن - بوو ، لەو كۆبوونەوھى ، كابتن گرىس پايگەيان بەناوى شاندى سەربازى بەرىتانيا ، لەسووپاي روسيا لە قەفقازو بەناوى بەرىتانياو لە ووتەكانى بەردەوام بوو ، بە ھاوپەيمانى ئەرمەنەكان بەيەكسانيان لەكىشەى شەپيان لەگەل ئەلمانياو توركيە كە پرووسيا بەھۆى سەركەووتنى شۆپشى بەلشەفى لەجەنگ دورو كەوتنەوھى پىوويستە ئەفسەرە پرووسەكان لە سووپاي ئاشوورىەكان يىنە دەرەوھى بەرىتانيا لە جىگەى ئەوان راويژكارى شارەزايان بۇ پەوانە دەكات .

ئەويش لە پىناو دامەزاندنى دەوولەتى ئەرمەنى سەربەخۇ گەر ئەوان لەشەر بەردەوام بوون شان بەشانی بەرىتانياو ھاوپەيمانان كە ئەم مشتوومرەو كىشەو مەملانئىيەش لەسەر خاكى كوردو كوردستان بوون بون بەتايبەتى لە بوارى نەتەوھى نىشتاماندا .

۱۹۱۸/۲/۸ كۆچى دوايى سولتانى عوسمانى سولتان عەبدولھەمىد ، كە بى وىنە بوو لە داگىر كردن و دەرەبەدەر كردن و ئىران كردنى خاكى گەلان ، بە تايبەتى كوردو ئەرمەن و دەرەبەدەر كردنىان لەسەر خاكى دىرىنى خويان ، كە كوردستانەو بەرەو وولاتانى دراوسى و ئەوروپاي پۇژئاوا ، كۆچيان پىكردن لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۸/۲/۱۵ لەھىرشىكى ھەزار سەربازى - جىلۇ - لەسەر داواى كاپيتان گاسفيلد گەيشتە ناو شارى ورمى لە رۇژھەلاتى كوردستان ، لەناو بازارى شارى ورمى بەزۇر داوايان لە دانىشتووانەكە دەكرد ، كە چەكەكانيان ئى دەكپن ، لەئەنجامدا بووھى دىروست بوونى ئاكۇكى و شەپ كە سى ھاوولاتى كرد لە

شارەكە گىيانىيان لە دەست دا بەھۆى گوللە باران كردنيان.

بەريابوونى شەپ لە نىوان ھىزەكانى سەربازى - جيلۆ - و ھىزەكانى سووپاي ١٩١٨/٢/١٩
ئىران لە شارى ورمى لە پۆژھەلاتى كوردستان ، لە ئەنجام بوو ھۆى
كووژرانى چوار ھاوولاتى كورد لە شارەكەدا .

فەرماندەى ورمى - ئىجلال ئەلمەليك - و سەرۆكەكانى مەسىحى - مەسيق ١٩١٨/٢/٢٠
كوژل - كە سەرۆكى نەخۆشخانەى فەرەنسا بوو - سونتاكى - نووينەرى
پاپا بۆ بارەگاي حكومەت بانگھيشت كرد ، لەپيناو گفتووگۆ كردن لە بارەى
پووداوەكان .

كە لەو كاتەدا چەند كەسيكى دانىشتووى گوندەكان پژانە ناو بارەگاو
گازاندىيان كرد لە دەست پەفتارى جيلوكان لە دەورووبەرى شارەكەدا ، كە
رئ بەدانىشتووانى گوندەكان دەگرن و ھەر كەسيك ببيين دەيكووژن لە
ناوچەكەدا .

بەريابوونى شەپى ناوخۆ لە نىوان مەسىحىكان و ئىسلامەكان لە پارىژگاي ١٩١٨/٢/٢١
ورمى لە پۆژھەلاتى كوردستان ، كە لە ماوەى ١٥٩ رۆژدا زياتر لە ١٣٠ ھەزار
لە ھاوولاتى پارىژگاكو دەورووبەرى لە ھەردوولا كوژران لە دانىشتووانى
شارەكانى ورمى و سەلماس و دەورووبەرى كە لەو شەپەدا ژمارەيەكى
زۆريش كورد كوژران بەنەنەوہى ئازاوە لە لايەن لاينەنگرانى دەسەلاتى فارس و
تورك و ، لە ھەمان كات سوودمەندبوونيان لەو پووداوەدا .

دەست پيكردى گفتووگۆ لە نىوان فەرماندەى شارى ورمى وكونسلەكانى ١٩١٨/٢/٢٢
پووسىاي قەيسەرى و ئەمەريكاو سەريزىشكى فەرەنسا ، بۆ ھيوور
كردنەوہى بارودۆخى پارىژگاي ورمى لە پۆژھەلاتى كوردستان ، بەلام بى
سوود بوو ، كە بوو ھۆى پەرەسەندنى بارودۆخەكە و ھەلگيرسانى شەپى
نىوان ئىسلامە مەزھەب شيعەكان و مەسىحىكان ، كە زياتر لە ١٥٥ پۆژى
خاياند لەناو شارى ورمى دەورووبەرى لە ھەريمەكەدا .

ھەرچەندە نوينەرى مەسىحىكان - مارشەمعون - بەلئىنى شەپ وەستاندىنى ١٩١٨/٢/٢٤
پاگەياندىبوو ، بەلام شەپەكە لەشارى ورمى لە رۆژھەلاتى كوردستان بەردەوام

بوو، كە بوو ھۆى دژوۋارى و نا لەبارى بارى شارەكە ، لەو كاتەدا پياۋە گەۋرەكانى شارى ورمى پەنایان بىردە بەر كونسىلخانەى ئەمەرىكا ، لەپىناۋ راگرتنى شەپو ئارام كىردنەۋەى بارى شارەكە دەۋروۋوبەرى لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۸/۲/۲۵ لە كۇتايەكانى جەنگى يەكەمى جىهان ، سەركرىيەتى سوۋپاي بەرىتانيا ئارەزۋى دەكرىد ، كە كوردو سىمكۆى شىكاك و ئەرمەن دژى دەسەلاتى توركى عوسمانى يەك بخت . بەمەش تۇلەى ھەرس ھىنانى ھىزەكانى سوۋپاي لە بەرەى پروسىيا بىكاتەۋە ، بەلام سەركرىدەى كورد لە رۇژەلاتى كوردستان سىمكۆى شىكاك خۆى لەو كارە دوورخستەۋەۋەۋەلى لە ناۋبىردى سەرۋكى ئاشوۋرىيەكان - مارشەمەۋەن - لە ناۋچەكەدا .

۱۹۱۸/۲/۲۸ بەھۆى بارى ئالۋىزى ناۋچەى ورمى دەۋروۋوبەرى لە رۇژەلاتى كوردستان ، ئەۋىش بە بەرپاۋوبونى راپەرىنى ئىسىلامەكان دژى ئەرمەن و ئاشوۋرىيە مەسىحىيەكان ، كە خوازىارى لە ناۋبىردى مەسىحىيەكان بوون و ئەۋ راپەرىنە گەيشتە شەپى چەكدارى بەشىۋەۋەكى گشتى ، كە لەۋكاتەش پروسىيەكان پىشتىگىريان لە مەسىحىيەكان بەگشتى دەكرىد ھەۋلى يەكبونى كوردو ئەرمەن و ئاشوۋرىيەكانىان دەدا لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۸/۳/۱ بەھۆى تۋانۋا لىھاتۋوبى و زىرەكى مىژۋىيەسى و روناكېرى كورد - مەمەد ئەمىن زەكى - بەگ لە باشوۋرى كوردستان - خەلاتى خاچى پۇلانى لەلايەن ھۆۋمەتى ئەلمانىا پىن بەخشا .

۱۹۱۸/۳/۳ مۇركردى رىكەۋتنامە لە نىۋان پروسىيە بەلشەفى و ئەلمانىاي نازى ، ئەۋىش بە راگەياندىنى كۇتايى ھىنان بەشەپى يەكەمى جىهان ، كە ئەمەش بوو ھۆى راگەياندىنى راگەياندىنى سەربەخۆىيى ۋولاتەكانى ئۇكرانىاۋ فىلەنداۋ پۇلنداۋ ناۋچەى بەلكان ، لە كىشۋەرەكەدا .

۱۹۱۸/۳/۳ مۇركردى پەيمانى چۈرلەيەنە لە نىۋان پروسىيە لە گەل ۋولاتانى ھاۋپەيمانى چۈرلەيەن ئەۋىش :- ئەلمانىا، نەمسا، مەجەر، بولگارىيا، توركىيا - لە ئەۋروپاي رۇژ ئاۋاۋ رۇژ ھەلاتدا .

كە دۋاي ئەۋە كۇنگرەى چۈرەمى سۇقۇتاتى ناكۋى بوو لە ھەموۋ پروسىيا

لە ۳/۱۵ ى ھەمان سال پەسەندى ئەو رېكەۋوتنەى كرد ، كە بوو ھۆى زەرەر مەند بۇ پرووسيا بە بەملەكچ بوونى بە بېجېھېشتنى ناوچەى بەلكان و پۇلۇنيا و ھەندىك لە پرووسىيائى سىپى - بىلا پرووسيا - بۇ ژېر دەسەلاتى نەمسا - مەجەر .

دواى ئەو بە جياكرئەۋەى ئۇكرانىا لە پرووسىيائى سۇقىيەتى نۆى ، بۇ ژېر چاودىرى ئەلمانىا . ھەروا شارەكانى قارس و باتۇم و ردھان لە باكورى كوردستان كەۋوتە ژېر دەسەلاتى توركىيائى عوسمانىيەكان لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۸/۳/۳ مۇركردنى رېكەۋوتننامەى وەستاندى شەرلە نىۋان پرووسىيائى بەلشەفى نۆى و ، ئەلمانىا و نەمسائى ھاۋپەيمانى ، كە بوو ھۆى ئەۋەى كە كۇمۇنىستەكان بەرەبەرەيەتى - لىنىن - تۋانىان دەسەلاتى تەۋاى خۇيان بەسەر پرووسىيادا بگرن و دەسەلاتى كرېكارو جووتىار بەناۋى سۇقىيەتات بچەسپىنى لە ھەموو بۋارەكاندا .

۱۹۱۸/۳/۵ مۇركردنى رېكەۋوتننامە لە نىۋان پرووسىيا بەلشەفى و ، لەگەل ئەلمانىا و نەمسا و مەجەر و بولگارىيا و توركىيا ، ئەۋىش لەپىنا و دابەشكردى ناوچە كوردىيەكان لە كوردستان و ئۇكرانىا لە كېشۋەرەكەدا .

۱۹۱۸/۳/۵ دواى سەر كوۋتنى شۆرشى بەلشەفى لە پرووسىيا شارى مۇسكۆى دىرىنى شارستانى و شوۋىنەۋارى پرووسىيا كرا بەپايتەختى يەكپەتە سۇقىيەت ، لەجىياتى شارى پترسبۇرگو دواى ئەۋە ناۋى گۇرا بۇ لىنىنگراد لە وولاتەكەدا

۱۹۱۸/۳/۱۶ لەدايك بوونى روناكېرو رۇمان نووسى بەناۋبانگ - خوان سىنۇ كارلۇس بېرزۇلف - لەگوندى فالىسكۆى وولاتى مەكسىك .

۱۹۱۸/۳/۱۷ چوونى نۆينەرە سەركرەدى مەسىحىكان - مارشەمعون - بۇ كۆنەشار ، بۇئەۋەى چاۋى بە سىمكۆى شىكاك بىكەۋىت ، كە ۵۰ چەكدارى لەگەلدا بوو ، لە ئەنجام سىمكۆى شىكاك مارشەمعونى كوۋشت و چەكدارەكانىشى بەدەستى چەكدارانى سىمكۆلەناۋبران ، كە ئەم كادەش بوو ھۆى دەست پىكردىنى شەرلە نىۋان ئاشۋورىيەكان و كورد لە شارى ورمى لە پۇژەلاتى كوردستان و بەردەوام بوو تاكوو ۳/۳۰ ى ھەمان سال كە لە ئەنجام زياتر لە

۴۰۰ كەس لەنيوانيان كوژران لە ھەريمەكەدا .

۱۹۱۸/۳/۳۱ كارپىكردن بەكاتى ھاوينە لەلايەن ئىدارەى ھكۆمەتى وولاتە
يەگگرتووهكتنى ئەمەريكا پەسەند كراو كارى جىيەجىكردنى لە ئەمەريكا
ئەنجام درا.

۱۹۱۸/۴/۷ ھىزەكانى سووپاي بەريتانىا لە ھەولە بەردەوامەكانىد پارىزگاي كەركوكيان
لە باشوورى كوردستان داگير كرد ، بە سەركردايەتى ژەنەرال - مارشال
ويلسن- لە ھەريمەكەدا .

۱۹۱۸/۴/۱۹ بلاوكردنەوى راگەياندىك بەزمانى ئاشوورى و فارسى لەلايەن - ئاغا
پەترووس - لەپىناو ئاشتبوونەوى ئىسلامەكان و مەسىحىيەكان لەپارىزگاي
ورمى لە پۇژھەلاتى كوردستان .

۱۹۱۸/۴/۲۸ ھىزەكانى سووپاي بەريتانىا شارۆچكەى كفرى و خوورماتوويان لەباشوورى
كوردستان داگير كردو بەردەوام بوون لەپىناو كۆتەرلۆكردنى ھەموو
كوردستان و دوايى ئىراق لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۸/۵/۳ لە دواى پەچاوكدردنى بەرژەوندىيەكان مۆركردنى پەيمانى - بريست -
لينوفسك - لەنيوان دەسەلاتى پروسىيى بەلشەفى نوئى و ئەلمانىاي نازى و
نەمسا- مەژەر- ى ھاوكار ئەنجامدرا ، كە كاردانەوى ناھەموارى كردە سەر
بارى پۇژھەلات و باكوورى كوردستان .

۱۹۱۸/۵/۷ داگيركدردنى شارى كەركوك و دەورووبەرى لەلايەن ھىزەكانى سووپاي
بەريتانىا ، ئەويش بەھۆى گرنگى و ھەلكەووتەى جووگرافى ناوچەكە ، كە
شارىكى كوردستانىيە و ئاواتى دوا روژى چاوگە نەوتىيەكان بوو لە لاينە
وولاتانى داگيركەر لە ھەريمەكەدا .

۱۹۱۸/۵/۲۹ لە دواى كووشتنى بەتريارك مارشەمعون ، براكەى - پۇلس مارشەمعون - بە
جىگرتنەوى بوو بەتريارىركى كەنيسەى ئاشوورىيەكان لە روژھەلاتى
كوردستان .

واتە مەسىحىيەكان بەگشتى كە پىووپەسمى ھەلگىرى پلەى بەتريرك لە
كەنيسەى - مارت مريەم - ئەنجامدراو دواى ئەو ھاوارە بووكان بەرەو
بەرەى شەپ بەرپىكەووتن لە دەورووبەرى شارى شنۆى پۇژھەلاتى
كوردستان و بەردەوام بوونى شەپكە لە ھەريمەكەدا .

۱۹۱۸/۶/۲۳ دامەزراندنى كۆمەلەى كورد لەشارى ئەستانەى ژيەر دەسەلاتى تورك بەناوى

كوردستان تەعالى جەمئىيەتى.

۱۹۱۸/۶/۲۸ گەلانى وولاتى ئۇكرائىيا سەربەخۇيى خۇي بەدەرچوونى لەژىر دەسلەلاتى داگىركەرى پروسىيىا بەلشەفى نوئى راگەياندا ، بەلام دواي چەندىن شەپرو پىكىدادان لە نىوان ھىزەكانى سووپاي پروسىيا و ئۇكرائىيا ، لە ئەنجام تىوانرا ئۇكرائىيا داگىر بىكەتەدە دواي ئەوە بووہ كۇمارىك لە پىكەتەھى كۇمارەكانى يەكەيتى سۇقىيەت لە كىشووہرەكەدا .

۱۹۱۸/۷/۱۰ فرۇكەيەكى سەربازى بەرىتانيا لەشارى ورمى لە پۇژھەلاتى كودستان نىشتەدەو بە ئاشوورىيەكانى راگەياندا ، كە بەھىواي پىشتىووانى بەرىتانيا نەبن لەپىناو بەرگىرى لىكردىيان لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۸/۷/۱۳ گەنجىكى توركى شۇقىنى تووندەرەوى ئىسلامى ، بەگوللە پاپا يوحنا پۇلىسى دوومى پاپاي فاتىكانى زامدار كرد .

۱۹۱۸/۷/۱۶ كۆمەلىك لە شۇرشگىرە كۆمۇنىستە بەلشەفىيەكان لە پىترۇسبۇرگ پەلامارى بالەخانەي قەيسەرى پروسىيان داو - نىكۇلاي دوەميان - لە ئەنجام دەستگىر كرد لەگەل بىنەمالەكەي لە شارەكەدا .

۱۹۱۸/۷/۲۵ لە ئاكامى شۇرشى ئۆكتەبرى بەلشەفى لە پروسىيىا قەيسەرى ، كە ھەموو نەتەوہكان مافى ئازادىيان لەناو دەسلەلاتى سۇقىيەت بە دەست ھىنا ، بەلام تەنيا كورد نەبىت .

ئەويش بەپىي دەرچوونى ياساي بەماوہنەدان بەپاوەدوونانى ھىچ نەتەوہيەك ، بەتاييەتى نەتەوہكانى لە نەژاد سامىيەكان ، ئەويش بەپىي بەلگەنامەي ئەنجومەنى مفەوہزىيەي گەل لەيەكەيتى سۇقىيەت لە وولاتەكەدا .

۱۹۱۸/۸/۱ دەستانى شەپ لە نىوان ئىسلامەكان و مەسىحيەكان لەناو شارى ورمى لە رۇژھەلاتى كوردستان ، كە بووہ ھۇي كۇژرانى ھەزاران ھاوولاتى لە ھەردوو لايەنى شەپكەرى ئىسلامى و مەسىحى لەشارەكەو دەووروپەرى لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۸/۸/۳۰ رابەرو سەركردەي كورد ، شىخ مەحمودى ھەفید ، لەلايەن ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا دەستگىر كراو بەرەو شارى كەركوك رەوانە كرا . لە ھەرىمى باشوورى كوردستان .

۱۹۱۸/۹/۵ لە دايك بوونى مېژوونووسى بەناوبانگى كارى ئەمەريكاو راگرى تىئۇرى بەرىوہبەردن لە شارى گىسنىكۇرت لە ويلايەتى دىلاوئىر... شايانى باسە ئەم

نووینهرانی حکوومهتی بهریتانیا و دهسه لاتی عوسمانی ریکه ووتنی
خویه دهسته وه دانی که ل و یه لی هیزه کانی سوویای عوسمانی و دام و

ده‌زگا‌کانی مۆر‌کرا به به‌جیه‌یلانی، ئه‌ویش به مۆر‌کردنی ئه‌و رێکه‌ووتنه له‌سه‌ر پشته‌ی باخیره‌ی به‌ریتانیا- ئه‌گاممنون- بوو له‌به‌نداوی مۆردوس دا . له‌دوورگه‌ی لیخوونی ئه‌میرانی به‌ریتانی نووسراوه‌و له ماده ١٦/ی رێکه‌ووتنه‌که‌دا هاتیوو .

ئه‌ویش به‌ ده‌رچوونی هه‌موو هی‌زه‌کانی تورک له‌ لوبنان و سووریا و فه‌له‌ستین و ئێراق و حیجاز و عیره‌و یه‌مه‌ن ، هه‌روا له‌ سه‌ر کووی‌ت و ئیماراتی عه‌ره‌بی بکشی‌ته‌وه به‌ره‌و ئه‌و ناوچه‌انه‌ی که‌ بو‌ی دیاریکراوه به‌پێی رێکه‌ووتنه‌که‌ له‌ کیشوهره‌که‌دا .

دامه‌زاندنی ده‌ووله‌تی سووریا له‌لایه‌ن ئه‌میر فه‌یسه‌لی سه‌عوودی ١٩١٨/١٠/٥ به‌پشتی‌ووانی به‌ریتانیا و هاو‌په‌یمانان .

ئه‌ویش له‌سه‌ر خاکی گه‌لانی سووریا به‌تایبه‌تی گه‌لی کورد له‌ پۆژئاوای کوردستان ، که‌ زیاتر ١٧٠٠٠ه‌زار کیلۆمه‌تر چوارگۆشه‌ له‌ خاکی کوردستان بووه ، گه‌رچی سووریا و سنووری ئێسته‌ی خاکی عه‌ره‌ب نیه‌و نه‌بووه به‌هیچ جوړیک له‌و ناوچه‌یه‌دا ، به‌لکوو به‌رێگه‌ی فتوحاتی ئیسلامی و به‌زه‌بری شمشیر و به‌عه‌ره‌ب‌کردن و داگیر کردن بۆته‌ وولاتی عه‌ره‌ب له‌ ناوچه‌که‌دا .

ئه‌ویش به‌ ده‌رکردن و ده‌ربه‌ده‌رکردنی گه‌لانی وولاته‌که‌ ، که‌ کورد و ئه‌رمه‌ن و ئاشووری و ئارامی بوون له‌ ناوچه‌که‌دا .

نه‌وه‌ی داماتوی کورد ده‌بێ هه‌ولی گه‌پاندنه‌وه‌ی دووباره‌ بوونه‌وه‌ی میژوو بده‌ن به‌گه‌پاندنه‌وه‌ی عه‌ره‌ب بۆدوورگه‌ی بیابانی عه‌ره‌بی ؟... ؟... !..

۱۹۱۸/۱۰/۷ لە ھەولئىكى كەسايەتتى شۆپشگىرى
 ناودارى كورد لە باكورى كوردستان
 - ئەحمەد سوورەيا بەدرخان -
 سكالايەكى بەناوى كۆمەلە
 ئاراستەى ھاوپەيمانان كرد ،
 لەپىناو دامەزراندنى كيانى كورد لە
 باكوورى كوردستان ، ئەوئىش
 بەجىابوونەوى لەژىر دەسەلاتى
 دەوولەتى توركىيا كەخاك كە نەتەو
 لە ھەرىمەكەدا .

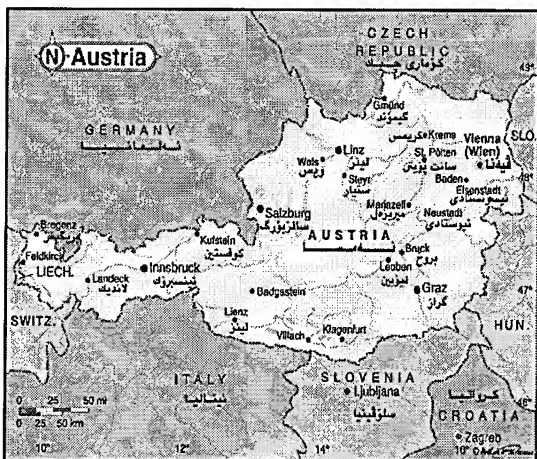
۱۹۱۸/۱۰/۷ لە دواى كۆتايى ھاتنى جەنگى يەكەمى جىھان لە ھەموو بوارە كانىدا لە
 لايەن شەپكەران ، ئەوئىش بە ھەلاتنى ھىزەكانى سووپاى ئىمپراتورىيەتى
 عوسمانى و ھاوپەيمانىيەتى لە گەل ئەلمانىا ، بوو ھۆى مۆركردنى پەيمانى
 دابەشكردنى ناوچەگەرى لە ناوچەو ھەرىمە جىا جىاكان لە كىشووھەرى
 ئاسىيادا .

ئەوئىش بەكشانەوى والى عوسمانى لە شارى سەنعاى پايتەختى ئىستاي
 يەمەن - مەھمەد نەدىم - لەگەل ھىزەكانى لەرىگاي شارى عەدەن ، كە ئىمام
 يەحيا دەسەلاتى تەواوى لەو ناوچانە گرتە دەست كە لەژىر دەسەلاتى
 عوسمانىدا بوو ، بە شەكەى دىكەى يەمەن لە ژىر دەسەلاتى بەرىتانىا مايەو
 لە ناوچەكەدا .

۱۹۱۸/۱۰/۱۱ سەرۆكى ئەمەرىكا - ويلسەن - لە وتارىكى بايەخداری بەسەر ھەموو
 وولاتانى جىھان بلاوكردەو كە لە ۱۴ خال پىكھاتبوو بۆ داننان بەمافى
 نەتەوھىي و سەربەخۆيان ، لە ھەر وولاتىك كە دەچەووسىرىنەو لەلایەن
 دەسەلاتدارانى ئەو وولاتەى كە لە فرە نەتەوھىي پىك ھاتوون بە تايبەتى
 توركىيا .

۱۹۱۸/۱۰/۱۱ ھكۆمەتتى ئەو كاتى پۇمانىا بوو خاوەن زۆرتەرىن پووبەرى خاك و
 گەورەترىن دەوولەتى بەلكان ، بەھۆى لكاندى چەندىن ناوچەى پووسىا بەو

وولاتەدا ، وەك :- بىسئارابىاۋ ، ھەرىمى ترانسلفانىاۋ ھەرىمى پۆكشىناۋ ، ناۋچەى باتانى مەژرەيەكان ، كە بەر دابەشكردن كەووتن ، لە نىۋان رۆمانىاۋ وولاتى يۇگسلاۋىيا ، بەپىيى بارى گونونجاۋى نىۋودەوولتەى و ھەرىمەكاندا .

۱۹۱۸/۱۰/۱۲ لە دواى كۆتايى
هاتنى جەنگى
يەكەمى جىهان و
ھەرس پى ھىنانى
ئىمپراتۆرىيەتى -
نەمسا ، مەژەر - كە
ئەویش بوو ھۆى
ئەوھى كە ھەرىمى
تشىك سەربەخۆى
خۆى راگەيەنئى وەك

دەوولتەئىكى نىۋودەوولتە لە ناۋچەى بەلكان و جىھاندا .

دواى ئەوھ لە ۱۹۱۸/۱۱/۱۴ ، تشىكەكان لە گەل سلفاۋىكان لە شارى براگ يەكگرتوى وولاتەكەيان راگەياندا و ئەم يەكگرتنە بەردوام بوو تا ۱۹۹۲/۴/۱ ، بە دووبارە بوونەوھى سەربەخۆى وەك وولاتىكى نىۋودەوولتەى لە ھەرىمەكەو جىھاندا ، بەناۋى كۆمارى تشىك . كە پايتەختەكەى ناۋى - براگ - ۵۰ ژمارەى دانىشتۋانەكەى ، ۱،۵۸۵،۰۰۰ ملىۋن كەسە .

ھەروا ژمارەى دانىشتۋانى وولاتەكەى ، ۱۱،۴۳۶،۰۰۰ ملىۋن كەسە . ھەروا پروبەرى وولاتەكەى ، ۷۸،۸۶۴ كىلۆ مەتر چوار گۆشەيە . ھەروا چەرى دانىشتۋانەكەى ، ۲۷۶ كەس لە يەك ميل چوارگۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ، تشىكەكان ۹۵٪ . سلفاۋىكان ۵٪ . لە وولاتەكەدا .

۱۹۱۸/۱۰/۱۵ شەرىف پاشا نامەيەكى ئاراستەى - سىرپىرس كۆكس بە ژمارە ۳ - لە مېزبۇتاميا كرد . كە تىيدا ھاتوھ :-

بۇ - سېرپېرس كۆكس - لە
مېزۇبۇتاميا - لە ۋەتەن دۋاي
چاۋپېكە ۋە تىنمان لە ماركسېليا ،
چەندىن روۋدارى نوۋى
سەريانەھلداۋە ئىستا ئىمە
لە دۋاي تاۋانەكانى سەرکردە
تۈركە لاۋەكان كەۋتۈنەتە ناۋ
قۇناخىكى نوۋى ستراتىژىك
ۋىياسى، ئەۋرىق ۋە كىنەيەي
كە ئەرمەنىيەكان ۋە
كوردەكان لە يەك

جىادەكاتەۋە، لە دەۋرانى رېژىمى ھەمىدىيە، ھەروا لە دەۋرانى كۆمىتەي
ئىتىھاد ۋە تەرەقى لە سۈنگەي دەسىسەي تەۋاۋى سىياسىيەۋە سەرچاۋە
دەگرن ۋە بەھىچ لىكۇجى سۈنگەي ئاينى ۋە تەۋەبىيان نىيە لە ھەرىمەكەدا .
ئەمرۇ ھەردۈۋە تەۋەكە بە زۇر ناچاركاراۋن لە تاقە يەك ناۋچەدا بژىن ۋە
پىۋىست دەكات ئاشت بىرئەۋە، مۇسلمانەكان كە زۇربەي رەھا پىك دىن ۋە
ئەرمەنىيەكان كە كەمىنەيەكى بەرچاۋن ، ئەۋانەي كە مافى ھاۋىيەكىان ھەيە.
بۇ پىداگرتىم لە سەر ھەقى ھاۋنىشتىمانىيەكانم ۋە بەھمان شىۋە لە سەر مافى
ئەرمەنىيەكان، چ ئەۋان ۋە چ لە لايەن ھكۈمەتەكانى بەرىتانىاۋ فەرەنسا .
مىن باۋەش بۇ ۋەدىيەنەنى بناخەكانى ئاشتىۋەنەۋە رىكەۋەتن دەكەمەۋە لە
ستاتۋى نەتەۋەيى دۋا رۇژياندا. بۇ ئەۋەي ھەۋلەنەكەم بەچاكى بەئەنجام
بگەيەنم، پىۋىستە دەستەۋ جى كۆمىتەيەك لە پارىس ۋە لەندەن پىكەۋە
بىرى، جا ئەگەر لە سۈنگەي بى كاتى ئىۋە نەتان تۋانى بەتالۋو كە چەند
ئەلىكارىم بۇ رەۋانە بىكەن.

مىن تا ئەۋەكات ئۇفيسەكانى خۇم لە لەندەن ۋە پارىس تەرخان دەكەم بۇ
داكۇكىكرىن لە بەرژەۋەندىيە زۇر گىرنگ ۋە رەۋايەكانى ھاۋنىشتىمانىيان ۋە
ھاۋناينەكانم. كۆمىتەي ناۋەندى كە دەبى دەستەۋ جى لە ژىر چاۋدىرى
ھكۈمەتى خاۋەند شىكۇي بەرىتانى سەرەتا لە مېزۇبۇتاميا ۋە دواتر لە

کوردستان پێک بی. ده‌توانی له‌مباریه‌وه له‌رێنوێنیه‌کانی و ده‌سه‌لاتی ته‌واوی خۆی خه‌به‌ردارم بکاته‌وه.

سه‌رچاوه: -گۆڤاری k21 ژماره‌ 1/ سالی 2008.

1918/10/15 شه‌ریف پاشا خه‌ندان نامه‌یه‌کی ئاراسته‌ی بالێۆزی به‌ریتانیا - لۆرد ده‌ربی - کرد به‌... به‌ ژماره‌ 1/ که‌ تێیدا هاتوه‌ :-

بالێۆزی به‌رێژ: - بێ کۆتایی منه‌تباری ئیۆوه‌ ده‌بم ئه‌گه‌ر به‌فرموون ئه‌م راگه‌یه‌نراوه‌م که‌ هاوپیچه‌ له‌گه‌ڵ ئه‌م نامه‌یه‌ ناردوو له‌به‌ر به‌په‌له‌یی ئه‌و بابته‌ی که‌ تێیدا باس‌م کردوو به‌ کالیۆگرام بیگه‌ننه‌ ده‌ست - سی‌پێرس کۆکس - من ته‌واو خۆشنوود بووم به‌ و پێش‌ه‌واییه‌ی که‌ سیاده‌تی به‌رێژتان ئه‌و رۆژه‌ لێتان کردم و به‌و هیوایه‌ی که‌ سیاده‌تتان له‌ یه‌کیک له‌م رۆژانه‌ به‌ دوورو درێژی چاوپێکه‌ ووتنمان بکات. بۆ ئه‌وه‌ی له‌ سه‌ر بابته‌ گه‌لیک قسه‌ بکه‌م که‌ به‌شیووه‌یه‌کی تایبه‌تی جیگه‌ی بایه‌خی حکومه‌تی خاوه‌ند شکۆی به‌ریتانی ده‌بی و به‌ لوتفه‌وه‌ ئه‌م هه‌له‌ ده‌قۆزمه‌وه‌ تا ده‌ربیرینی زۆر به‌رزی و رێزلێنانی خۆمتان پێشکه‌ش بکه‌م.

سه‌رچاوه: - k21 ژماره‌ 1/ سالی 2008.

1918/10/20 له‌دایک بوونی شاعیر و ئه‌دیب و رووناکبیری نه‌ته‌وه‌یی - یونس ره‌ئوف مه‌حمود - ناسراو به‌ - دلدار - له‌ شارۆچکه‌ی شاعران و ئه‌دیبان و رۆشنیرانی شاری کۆیسنجق له‌ پارێزگای هه‌ولێر له‌ باشووری کوردستان . له‌ خێزانیکی ئایینی شاره‌که‌و و خاوه‌ن سروودی -ئێی په‌قیب هه‌رماوه‌ قه‌می کورد- که‌ بۆته‌ سروودیکی نه‌ته‌وه‌یی ونیتشتیمانی په‌سه‌ن له‌ سه‌ر ئاستی کوردستان ، هه‌روا کاتی کردنه‌وه‌ی رادیۆ و ته‌له‌فزیۆنه‌ ناوخۆیی و ئاسمانیه‌کانی کورد به‌و سرووده‌ ده‌ست به‌ په‌خشه‌کانیان ده‌که‌ن له‌ کوردستان به‌ره‌و جیهاندا .

1918/10/20 مۆرکردنی رێکه‌ ووتنامه‌ی - مۆدرۆس - له‌لایه‌ن هاوپه‌یمانه‌ن و وولاتانی به‌ره‌و دورستکردن ، که‌ به‌شیووه‌کی فهرمی کۆتایی به‌جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی هینرا ، له‌ نیوان به‌ریتانیا و ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانیدا ، ئه‌ویش به‌ کشانه‌وه‌ی هیزه‌کانی سووپای عوسمانی له‌ پارێزگای موسڵ به‌ته‌واوی ، که‌ ئه‌و کات دانیش‌توانی پارێزگای موسڵ 80٪ ی کورد بوون ، به‌ تایبه‌تی له‌

باكوورۇ باكوورى رۇژئاۋا رۇژمەلەتى مەلەندى شارى مووسىل ، كە ئەو ناۋچانەى بەشېكن لە ھەرىمى باشوورى كوردستاندا .

۱۹۱۸/۱۰/۲۵ لە دۋاى داگىر كوردنى شارى كەركوك و دەۋروۋبەرى لە باشوورى كوردستان ، لەلايەن ھىزەكانى سوۋپاى بەرىتانيا ، ئەۋىش بەبەرز كوردنەۋى ئالاي بەرىتانيا لەسەر بالەخانەى جىگا بەرزو بەرىۋو بەرايەتەكانى شارى كەركوك لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۸/۱۰/۲۹ وولاتى كرواتىا سەربەخۇيى خۇي راگەياند ، دۋاى ئەۋە چۈۋە ناۋ يەكەتەى لەگەل چىيى پەش - جىل الاسود - دۋاى ئەۋە لەسالى ۱۹۲۹ لەگەل ھەرىمەكانى دىكەى ناۋچەكە

يەكەيان گىرت ۋەك ھەرىمى سىرىيا و سلۇۋېنىيا و كروات و دەۋلەتى يۇگسلاۋىيان پىك ھىنا بە ناۋى يەكگرتۋى يۇگسلاۋىيا لە ھەرىمەكەدا ھەروا ئەم يەكگرتنە بەردوام بوو تا لە ۱۹۹۱/۶/۱۵ دۋوبارە سەربەخى تەۋاۋى خۇيان راگەياند ، ۋەك دەۋلەتتىكى سەربەخۇي نىۋودەۋلەتى ، بەناۋى كۆمارى كرواتىا لە ھەرىمەكەدا . كە پايتەختەكەى ناۋى - شىزىنۇ - يە و ژمارەى دانىشتۋانەكەى ، ۶۷۵,۰۰۰ ھەزار كەسە .

ھەروا ژمارەى دانىشتۋانى وولاتەكەى ، ۴,۸۶۰,۰۰۰ مىليۇن كەسە . ھەروا پروبەرى وولاتەكەى ، ۲۳,۷۰۰ كىلۇ مەتر چوار گۆشەيە . ھەروا چىرى دانىشتۋانەكەى ، ۳۷۴ كەس لە يەك مىل چوار گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ، مۇلداۋى و رۇمانى ۶۵٪ . ئۇكرانى ۱۴٪ . پروسى ۱۳٪ . قەۋقازى ۱,۴٪ . لە وولاتەكەدا .

تېبىنى :- بۇ زانىارى زياتر دەتۋانى بگەرىتەۋە سەر كىتېبى ئىنسكلۇپىدىيەى

كوردستان و وولاتانى جيهان .

۱۹۱۸/۱۰/۳۰ لە دواى مۆركردنى رېكەووتننامەى مۆدرۇس و كۇتايى ھاتن بە دەسەلاتى ئىمپىراتۇرىيەتى عوسمانى و خۇبەدەستەوھدان ، كاردانەوھى خراپى كرده سەر كوردو كوردستان ، دواى ئەوھ بووھ ھۆى دابەش كردنى كوردو نىشتمانەكەى ، لەسەر چوار دەوولەتى دورستكراو ئەويش: - ئىراق و ، ئىران و ، توركيا و ، سووریا و ، بەشكىش بەر كۆمارى ئەرمىنىاي سۆقىيەت كەووت لەم لەت لەتكردنەدا ، كە پارىژگای يەريقان و دەوورووبەريەتى لە كىشووھرەكەدا ، بە ھەريمەكانى نەخچەوان و شوشەو چەندىن ناوچەى دىكە لەخاكى كوردستاندا.

تېيىنى: - توركيا و ئىران ، ھەردو وولات داگىر كەرى خاكى كوردستان بەر لەو پاچە پارچەكردنەدا ، ئەويش لە دواى مۆركردنى رېكەووتننامە زەھاو لە سالى ۱۶۳۹ ، لە دواى شەپى خالىدىران . بەلام ئىراق و سووریا و پارىژگای يەريقان و دەوورووبەرى لە دواى كۇتايى جەنگى يەكەمى جيهان پىيان لكىندراوھ لە كىشووھرەكەدا .

۱۹۱۸/۱۰/۳۱ مۆركردنى رېكەووتننامەى وەستانى شەپ لە نىوان ھاوپەيمانان لەگەل ئىمپىراتۇرىيەتى عوسمانىدا ، ئەمەش بووھ ھۆى چالاكى ئەتەوھ پەرەھى كورد - كۆمەلەى تەعالى كوردستان - سەر لەنوئ دەستى كرد بە چالاكىەكانى خۆى لەباكوورى كوردستان .

۱۹۱۸/۱۰/۳۱ پاش دانووسانىكى چەر لەنىوان نوويئەرانى تورك و بەرىتانىا و دواى ئەوھ لەلایەن ھاوپەيمانانەوھ ، كە - ئەدمىرال كارلورت - و نوويئەرانى تورك - حوسىن پەئوف بەگ و ، پەشاد حكەمەت بەگ و ، سەعدوللا بەگ - بەلگەنامەى فەرمى ئاگر بەستىان لەناو كەشتى بەرىتانىا - ئاگاممنون - لە بەندەرى مۆدرۇس ، لە دەرياي ئىجە مۆركرد . كەبە فەرمى جەنگ لە پۆژھەلاتى ناوھراست كۇتايى ھات لە كىشووھرەكەدا .

۱۹۱۸/۱۱/۱ قەزای ھەولیر لە ھەريمى باشوورى كوردستان ، كە سەر بە وويلايەتى مووسل بوو ، لە ژۆر ئىمپىراتۇرىيەتى دەسەلاتى عوسمانىدا ، برىارى بۆ درا بە بوونى بە پارىژگار و - ئەحمەدە فەندى عوسمان - بووھ يەكەم پارىژگارى ھەولیر ، كە قەزاكانى كۆيەو رواندزو مەخمورى پىوھ لكىئرا .

هه‌ر به‌و هۆکاره‌ش له بریارێکیدا ناوچه‌ی بارزانی له‌قه‌زای ئاکری جیا‌کرده‌وه‌و به‌قه‌زای رواندزی لکاند ، که‌ پیش‌ئهو هه‌نگاوه‌ سه‌ر به‌ یاریزگای موسل بوو له‌ هه‌رێمه‌که‌دا .

۱۹۱۸/۱۱/۶ مەندووبى سامى فەرەنسا لە سووریا و ئەرمینیا - مىسۇ جۇرچ بىكۇ - لە بەندەرى لوبنان ھاتە خوارى ، كە لەو كات ترسى زياتر لە بەرىتانيا ھەبوو ، كە نیازەكانى بەرىتانيا بەھاندانى لایەنە رامیارى و نەتەوہیەكان دژى فەرەنسا بوو . كە لەو كات سەركرەكانى سووپای بەرىتانيا لە سووریا سەرقالى كۆبوونەوہ ھەمەلایەنەكانى ناوچەكە بوون لە پینا و جیبەجیكردى نەخشەكانیان .

۱۹۱۸/۱۱/۷ نووسەر و میژوونووسى فەرەنسى و نووینەرى فەرەنسا لە رۆژھەلاتى ناوہراستدا - باسیلى نىكتین - نامەيەكى ئاراستەى لیژنەى داواكارى كرد . لەبارەى كیشەى كورد و گرنگى دان بە چارەكردى مافەكانى لە كوردستان . بەلام نامەكە و بروسكەكە تەنیا بۆتە بەلگەيەكى رەسمى میژووبى لەئەرشیفەكاندا .

۱۹۱۸/۱۱/۷ ژەنەرال شەریف پاشای خەندان نامەى دووہى ئاراستەى - لۆرد رۇبیرت سیسیل - لە لەندەنى پایتەختى بەرىتانيا كردووە ئەمەش دەقى نامەكەيە: - شەرەفى ئەوہم ھەيە كە بۆ ئاگادارى سینسۇرتان چەند لیكدانەوہیەكە بەمیشكەدا ھاتووہ بۆ تاوتویكرەنتان راگەيەنم كە جەنابتان حوكم لەسەر ئەوہ دەدەن، كە لە بەرزوہندى ھەردوو وولاتماندا كە بەگوێرەى من بە ھەمان شیوہ لە بەرزوہندى رۆژھەلات و مرقایەتى و ناشتى دوا رۇژیش دا بیئت .

گەنجە توركەكان خۇیان وا ببیننەوہ وەك ناچاربن پەنا ببەنە بەر تەلەكەيەكى نوێ بۆ سەر لە نوێ فریووہ دانى راویژكار - سەرۆك كۆمارەكان - ھاوپەیمانان بەوہى برویان پییەنن كە ئەوہى كۆنستانننۆپل روویدا ئەوہ گۆرانكارىەكى رامیارى بوو .

دواى ھەرس ھینانى - بولگارستان - تەلەت پاشا واى دەبینى كە نۆرەى ھەرس ھینانى توركیاش ھاتووہ و باوہرىشى وابوو كە وریایى لەوہ دایە خۆى لە شانۆى رووداوہكان بكیشیتەوہ بۆ ئەوہى جەلەوى حكومەتى نەینى بە دەستەوہ بگرى، بەوہى كە بە رەسمى ژەنەرال عزەت پاشای ئەلمانخوازی ناسراو جیگەى بگریتەوہ كە سەر بە دووہ ریزبەندى جەمعیەتى ئىتحاد و تەرەقیە وەك ئالیكارە سەرسەخت و وەحشیەكانى

ئىتتىپاقىيەتلىك ۋەك - فەتىھى بەگ، فەخرى بەگ، جۈاد بەگ ۋە رەئوف بەگ -
ھتد.

ئەۋە تەۋاۋ جىڭگەي ئەسەفە كەۋا ھاۋپەيمانان ھەۋل ۋە مەرجەكانى ئاگر
بەستىبان لە گەل سەررەۋ تاۋانكارەكان كە حكومەتى رەسمى توركىيا پىك
دەمىن مۆركىد، كە لە پەنای ئەم حكومەتەۋە سەرۋك گەلىكى شاراۋە ھەن
كە بۇ حسابى حكومەت كار دەكەن بە دەستكردن بە ۋتوۋىژ لە گەل ئەم
كۆمەلە جىنايتكارەكە لە ۋەتەن دەسالى دەبى ھەر سەرۋەت ۋە سامان
دەخەنە سەرىك، ئىۋە پىتان ۋانىيە كەۋا ھاۋپەيمانەكان بىچمىكى خراب
نیشان دەدەن لە بەرامبەر ھەموو عوسمانىكان بەبى جىاۋازى رەگەز كە ئەۋان
ئەۋەندە تەلاۋى ئەۋ حكومەتە نەفرەتلىكارەۋ يان چەشتوۋە... ؟

بۇ ھىنانەكايەي عەدالەت ۋە پرىنسىپەكانى ياسا، دەبى سەرەتا دەست بىرى
بە جىاكرەنەۋەي بەر پرىنسىپەتەيەكان لە ۋانىيە كە رىزىيان لە ياسا
نەگرتوۋە... ؟ تاۋانەكانى ئەلمانىيا، بولگارىستان ۋە كوزۋرەنى چەند
سەريازىكى فەرەنسى لە شەقامەكانى شارى ئەسىنا دەخەنە پال بىنەمالەي
- ھۆمىنژىۋلەين - پاشا فەردىناد - ۋ - پاشا كۆنستانتىن - لە كاتىدەكە
ئەۋانىيە لە كۆمىتەي ئىتتىپاقى تەرەقى كە ناسراۋبۈۋن لە بەرامبەر نەتەۋەي
عوسمانى كەمتر تاۋانبارتر نەبۈۋن.

ئەم كۆمەلە شوۋمەيە بەردەۋام بۈۋ لەۋەي تاۋانى ھەرە قىزەۋن لە بەرامبەر
عوسمانىيە لىبرالەكان، لايەنگرانى ئەنگلىستان ۋە فەرەنسا لە ئىش دۈرۈزەكان،
ئەلبانىكان، غەربەكان ۋە ئەرە نىيەكان دا بىكات. يەككە لەۋ تاۋانەنى كە
كەمتر توقىنەرتەن،... ئايا ئەۋە نىيە كە بە فىل ۋە ئەكە، توركىيان
خىستە ناۋ جەنگىك بە تەك ئىمپىراتورىيە ناۋەندەكان، بۈۋە ترسانكەرتىن
ئاستەنگىيان بۇ ھاۋپەيمانەكان دروستكرد ھەر بۇ ئەۋەي تىنۋىتى خۇيان لە
دەسەلاتگىرى ۋە لە زىرى ئەلمان تىر بىكەن... ؟.

پىم ۋايە دەبى بە دەنگى بەرز ئەۋە راگەيەنرى، كەۋا توركىيا ئارامى ۋە
ئاسايش بەخۇيەۋە ناگرى تا ۋەكۈۋ كۆمىتەي ئىتتىپاقى تەرەقى بىمىنى ۋە
تاۋەكۈۋ مۇنتالىتەي شوۋمى لە ۋولات قەلچۇ نەكرىت، ۋاتە كىردەي ھىز دۇ
بە بى ھىزەكان لە بەرامبەرگەل بە پىچەۋانىيە پرىنسىپەكانى بەرىز سەرۋك

كۆماری ئەمەریكا - ویلسن - گوايه ھاوپەیمانهكان له رووی ئەخلاقیه وه بهرپرسیارن وهك چۆن كاتی خۆی گه‌نجه توركه‌كانیان دنده‌دا، وێرای ئەوهی كه من له وه‌تای نۆسال ده‌بی راستقینه‌یانم پیناساندوون.

بۆ ئەوهی ناشتی بال به‌سه‌ر توركیادا بكیشتی دابه‌شكردنێکی عادیلانه‌ی خاكه‌كه‌ی ده‌بی به‌گووێژه‌ی زۆرینه‌ی ئەو نه‌ته‌وانه‌ی له‌ توركیا دان دابه‌ش بكړی و، ئەمه‌ش ته‌واو به‌ریزگرتن له‌ مافه‌یه‌كسانیه‌كانی كه‌مینه‌ نه‌ته‌وه‌ ییه‌كانی ناشته‌واوییكرده‌وه‌ی گشتی ده‌بی له‌ نیوان هه‌موو پێك هاته‌كانی وولاتدا بكړی و ده‌بی متمانه‌ی هه‌مووان له‌ سه‌ر بنچینه‌ی ماف و ئه‌ركه‌كاندا بچه‌سپی.

بۆ گه‌یشتن به‌م ئەنجامه‌ ته‌ندروست ده‌بی پێش هه‌موو شتیك به‌ شیوه‌یه‌کی زۆر تووند به‌ر پرسانی كۆمیته‌ی ئتحدادو ته‌ره‌قی، تاقه‌ به‌ر پرسیاری وێرا نبوونی ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانی و هه‌موو ئەو تاوانه‌ هه‌مه‌ چه‌شنانه‌ی له‌ ده‌وورانی ئەواندا له‌ توركیادا كراون، سزا بدریڤ.

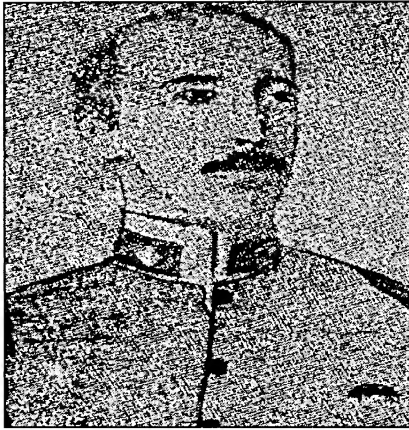
ئا به‌م شیوه‌یه‌ گه‌لی عوسمانی به‌بی جیاوازی ره‌گه‌ز و ئایین هه‌ناسه‌ی متمانه‌و ئاسایش ده‌دا. به‌م شیوه‌یه‌ سولتان چیتێ كۆیله‌ی بانیدیكی سه‌ره‌رۆی تاوانكار نابیت و ده‌توانی به‌ ئازادی و پیاوای ده‌ووله‌ت هه‌لبژێری هۆشیار به‌و مه‌ترسیه‌ی كه‌ له‌ ژێر ده‌سه‌لاتی شاروه‌ی ئەم به‌ر پرسانه‌ی ئێسته‌یدا هه‌میشه‌ یاخی ده‌بی بۆ ریفروم، بۆ ئازادی و بۆ دادپه‌روه‌ری كه‌ هه‌موو خه‌لك تینوویه‌تی، به‌م شیوه‌یه‌ سولتان گه‌ره‌نتی ده‌وورانیكی نوی و بووژاندنه‌وه‌ی وولات ده‌دا.

سه‌رچاوه‌: - ئه‌رشیفی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی به‌ریتانی. دۆسیه‌ی ژماره‌/

FO/٢٧١/٢٢٩٨

١٩١٨/١١/٧ به‌ریتانیای مه‌زن و فه‌ره‌نسا بلاو كراوه‌یه‌کی ھاوبه‌شیان راگه‌یانده‌و به‌ئێنی سه‌ریه‌ستیان به‌گه‌لانی ژێرده‌سه‌لاتی عوسمانیدا به‌و مه‌رجه‌ی به‌ ئازادی چاره‌نووسی داها‌تووی خۆیان دیای بکه‌ن، له‌ ناوژه‌و هه‌ریمه‌ جیا جیاكاندا.

١٩١٨/١١/٧ سه‌ركرده‌ی هێزه‌كانی سووپای به‌ریتانی ژه‌نه‌رال - مارشال - جاری سووپاكه‌ی داو شاری موسلی به‌ته‌واوی داگیر كرده‌، له‌ دوا‌ی مۆركردنی په‌یمانی مۆدروس. له‌ نیوان ھاوپه‌یماناندا.

۱۹۱۸/۱۱/۸ لە دوای داگیر کردنى سەرکردەى
ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا ،
شارى مووسلىيان داگیر کردو -
كۆلۈنۈل لىچمان - كرا بە
فەرماندى گشتى لە پارىژگای
مووسل .

كە شارەكانى ھەولپرو دەۋك و
دەۋورووبەرىشى دەگرتە خۆ لەو
كات لە ھەرىمى باشوورى
كوردستان .

۱۹۱۸/۱۱/۱۱ لىژنەى داواكارى لە وولاتى فارس - ئەمەرىكى بروسكەيەكى ئاراستەى
باسىلى نىكتىن كرد لەژىر ژمارە/ ۱۳ ، بە ۋەلامدانەۋەى نامەى نىكتىن لەسەر
بارو كىشەى كورد لە كوردستان .

۱۹۱۸/۱۱/۱۴ گەلانى تشىكو سلۇفاكيا لەشارى براگ پەيمانى يەكگىتۈوى وولاتەكەيان
پاگەيانىدو تشىك بوو ئەندام لە ھىزەكانى دەۋلەتى تشىكو سلۇفاكياى
يەكگرتۈوى نوئى لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۸/۱۱/۱۴ بلاۋكردنەۋەى وتارەكەى - لىكۈلىنەۋە لەسەر مېژووى كۆمەلەيەتى كورد -
لەلەين كامران عالى بەدرخان لە ژمارە/ ۱۳۰ى گۇڧارى - ئىتتەاد - بەزمانى
توركى لە باكورى كوردستان .

۱۹۱۸/۱۱/۱۶ لە دوای ناردنى نامەى - شىخ مەحمۇدى ھەفید - بۇ ئەفسەرى بەرىتانيا
لە كفرى - رائد نۇئىل - كە لەم رۆژە گەيشتە شارى سلىمانى لە باشوورى
كوردستان ، ھەر لەوئى بروسكەيەكى ئاراستەى بەغدا كرد . بەدەر خستنى
پياۋ چاكى و ئازايەتى كوردو ھەروا لەنامەكەيدا گوتى:-

بە ھىچ شىۋوھەك كۆسپ
لەبەردەم پىك ھىنانى دەۋولەتى
كوردى لە باشوورى كوردستان
نىيە لە ژىر پارىزگارى بەرىتانيا
بەلكو بەپىچەۋانەيە لە
ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۸/۱۱/۱۷ بىلاۋ كوردنەۋەي يەكەم ژمارەي پۇژنامەي - ژىن - لە شارى سلىمانى
لە باشوورى كوردستان .

۱۹۱۸/۱۱/۱۷ نووينەرى بەرىتانيا - ميجەر نۇئىل - و سەرۋكى ئەمەرىكا - وىلسن -
چارى دامەزاندنى يەكەمىن كابىنەي ھكۈمەتى شىخ مەحمۇدى ھەفەيدى دا
لە باشوورى كوردستان ، ئەۋىش لە سەر ئامۇژگارى وىلسن ، و دواي يەك
پۇژ لە گەيشتنەۋەي بۇ شارى سلىمانى ، بەلام ئەنجامەكەي پىشتىگوى خراو
دژى ۋەستان .

۱۹۱۸/۱۱/۱۸ بىلاۋ كوردنەۋەي راگەياندى ھاۋبەشى فەرەنساۋ بەرىتانيا ، كە تىايدا
ھاتبۇ: - ئەتەۋەكانى ژىر دەسەلاتى عوسمانى مافى سەربەخۇيان ھەيە ،
كە كوردىش يەككىكە لەۋ ئەتەۋانە لە سەر خاكى خۇي كە كوردستانە لە
كىشۋەرەكەدا .

۱۹۱۸/۱۱/۱۸ ۋولاتى لاتفيا سەربەخۇيى خۇي راگەياندا ، بەلام بە ھۆي لەبارى بارو دۇخى
ناۋچەكە ، ھىزەكانى سوپايى پروسىيائى سۇقىيەتى پەلامارى كۆمارەكەي داۋ
بە داگىر كوردنەۋە لكانىيە ژىر دەسەلاتى خۇي ، دواي ئەۋە بوۋە يەككىكە لە
كۆمارەكانى پىك ھاتەي يەككىيەتى سۇقىيەت تاكوۋ ھەلۋەشانەۋەي يەككىيەتى
سۇقىيەت لە كىشۋەرەكەدا .

ھەروا لە سالى ۱۹۹۱ ، دووبارە سەربەخۇيى خۇي راگەياندا ، بە جيا
بوۋنەۋەي لە سۇقىيەتى جاران لە كىشۋەرەكەدا .

۱۹۱۸/۱۱/۲۱ لە يادداشتەكانى ۋەزارەتى دەرۋەزى بەرىتانيا ، كە لە ۲۳ لاپەڭرى گەۋرە پىكھاتىبو ، كە تەۋاۋى پاستىيەكان دىارى دەكات ، كە كوردستانى لىكىنراۋ بە ئىراق لە پۇژھەلاتى زىيى دىجلەۋە تاكوۋ دواۋى چىايى ھەرىنە بە دىڭزايەكەى خاكى كوردستانە لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۸/۱۱/۲۶ پارىژگاي ھەۋلىر لە ھەرىمى باشۋورى كوردستان ، بەبى بەرگى لىكىنراۋ لە لايەن جەماۋەرى شارەكەدا ، لە لايەن ھىزەكانى سوۋپاي بەرىتانيا داگىر كرا .

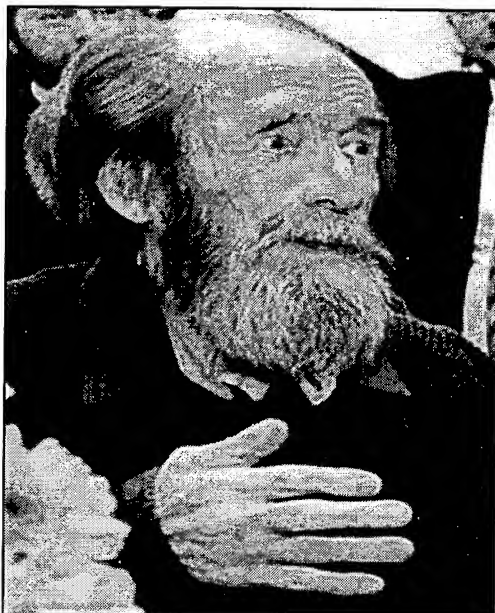
۱۹۱۸/۱۱/۲۷ كۆبۈنەۋەى لىژنەى سەر بە ئەنجۈمەنى ۋەزىرانى بەرىتانيا ئەنجامدرا ، لە پىنناۋ چاۋ پىخشانەۋەى بارى پامىارى لە ئىراقى بەرۋە دورستكردن لە سەر خاكى گەلانى ۋولاتى نىۋان دوو زىيى ، كە لە لايەن - لارندولدى ۋىلسن - سەرپەرشتى دەكرا .

۱۹۱۸/۱۱/۲۸ سەر كەردەى بزوۋتەۋەى پزگارى كورد - شىخ مەحمۇدى ھەفەد - زمانى كوردى لە دام ۋەزىگانى ھكۈمەتەكەى كەردە زمانى ھەرمى ۋە ھەلىدا كە پارىژگاي كەركوك بخاتە سەر ھوۋكمدارىيەكەى لەسلىمانى ، لە ھەرىمى باشۋورى كوردستان .

۱۹۱۸/۱۲/۱ دادۋەرى گشتى بەرىتانيا لە ئىراق ، سەردانى شارى سلىمانى لە باشۋورى كوردستان كەرد ، دۋاى گەيشتنى بۇ شارەكە لە گەل شىخ مەحمۇدى ھەفەد سەرەك ەشیرەت ۋە كەسايەتى ناۋدارى شارەكە كۆبۈنەۋەىيەكى ئەنجامدا لە بارەى بارودۇخى ناۋچەكەدا .

۱۹۱۸/۱۲/۴ لە دۋاى كۇتايى ھاتنى گەتۈۋگۈى نەينى لە نىۋان - لويد جۇرج ۋە كىمىنسۇ - كە - ۋايزمان - پىشپىكىيەكانى ئاراستەى ۋەزارەتى دەرۋەزى بەرىتانيا كەرد ، بۇ دەست پىكردنەۋەى پەيوۋەندى لە گەل مستر بلفۇرۋ ئاگادار كەردنى لە پىشنىارەكانى جۈۋلانەۋەى سەھىۋنىزم ، لە كۆنگرەى ئاشتىۋونەۋە ھەپارىسى پايتەختى ھەرنسادا .

١٩١٨/١٢/١١ شاعىرو نووسىرو رووناكىبرى سۆڧىيەت و جىهان - ئەلكسەندەر سۆلگىستىن

- لەناوچەى لە شارى -
كىسلوڧۇدىسك -
قەوقاز چاوى بەجىهان
هەلھىناو. لەدواى
تەواوكردىنى قۇناخەكانى
خويىندى، هەر
لەمىدالىيەوەش بىرى
شۆرشگىرى و زانستى
بىركارى لەهەستەكانى
دەخولايەو.

دواى ئىهەو وەك
سەربازىكى ئازا دژى
نازىيەكان جەنگاوه

لەوساتەو وەختانەدا كە پووسىيا كەوتبوو ژیڕ هەرەشەى داگىركردن لەلايەن
هیزەكانى سووپاي ئەلمانىا لە سالى ١٩٤١، بەلام لەسالى ١٩٤٥
دەستگىردەكرى و حووكمى ٨ سال زىندانى لە ئۆردوگاكانى بەدىلگىراوان
بەسەرى دادەچەسپى... كاتى رەخنەى لە تواناي ستالین گرتوو كە ناتوانى
بەرەنگارى تواناكانى هیزى نازىيەكان ببیتەو... ئەمەش كاتى ئاشكرا بوو كە
سۆلگىستىن لەناوچەكەيدا نووسىبووى بۆ ھاوړىكەى خۆى ناردوو.

لە سالى ١٩٧٠ كە ناوى ئاشكراكر بۆتە خاوەنى ياداشتى نۆبىل بەو
كەسايەتییە دىبەخشرى... لەبىرارى خۆى پەشيمان بۆو بچیتە سووید بۆ
وەرگىتنى خەلاتەكەى... گرىنگىرین بەرھەمەكانى نووسى لەوانەش -
ئەرخەبىل گۆلاج - كە لەسالى ١٩٧٣ بۆلۆيكردەو... لە سالى ١٩٧٤ لە
رەگەزنامەى پووسى بى بەشكراو رووى لە ئەلمانىاكر... ئەویش بەھوى
ھەلۆوئىستەكانى دژى ستالین و سەركردەكانى سۆڧىيەت... دواى ئەو بەرەو
سوئىسرا و دواى لە وویلايەتە يەكگرتووكانى ئەمەرىكا نىشتەجى دەبیت.

لە سالى ١٩٩٤ جارىكى دىكە دەگەرىتەو پووسىا... لەدواى

ھەلۋە شائەۋى يەككە تى سۆڭىھەت... دىۋى ئەۋە لە سالى ۲۰۰۷ سەرۋىكى
پووسىيا فلادىمىر بۆتىن خەلاتى پووسىيا بە سۆلگىستىن بەخشى، كە
گەۋرە تىرىن خەلاتە لە پووسىيا و لەھەمان كات داۋى لە بۆتىن كىرد، ئەۋ
نوسراۋە مىژۋىيەنە بېيىتە بەشىك لە رۆشنىرى پووسىيا... ئەم كەسايەتتە
لەكارەكانى بەردەۋام دەيىت تا لە ۲۰۰۸/۸/۴ مائىۋاۋىيە لە پووسىياۋ جىھان
دەكات.

۱۹۱۸/۱۲/۱۵ لە دىۋى دەرچوۋنى ھىزەكانى سوۋپاۋ دامو دەزگاكانى دەسەلاتى عوسمانى
تورك لە شارى كەركوك لە باشۋورى كوردستان، بەرپىرسانى بەرىتانىا يەكەم
ژمارەى پۇژنامەى- نەجمە- يان بىلۋ كىردەۋە، كە بۇ ماۋەى ھەشت سال لە
دەرچوۋنى بەردەۋام بوو، كە بەزمانى غەربى و توركى بوو تاكوو
۱۹۲۶/۱۰/۲۵ لە شارەكەدا.

۱۹۱۸/۱۲/۱۵ لە وكتەى كەجەنگى يەكەمى جىھانى كۇتايى ھات، ھىزەكانى سوۋپاۋ
بەرىتانىا بەسەر كىردايەتى كاپتن- ھى- گەيشتەنە شارى كۆيە لە ھەرىمى
باشۋورى كوردستان، پىش ھەموو شتىك كاپتن ھى بارى كارگىرى شارو
ناۋچەكەى چارە سەركىرد.

ھەروا ھەما غاى غەۋرى كە كەسايەتتەكى بەدەسەلات بوو، بەحاكىمى شار
دامەزراۋ جەمىل ئاغاي ھەۋىزى بەجىگىرى حاكىمى شارەكەۋ مەلا مەمەدى
جەلىزادە - مەلاى گەۋرە - بە قازى شارەكەى دامەزراۋ لە ناۋچەكەدا.

۱۹۱۸/۱۲/۱۸ بەستنى كۆنگرەى جوۋلانەۋەى سەھىۋىنىزەم لەشارى ھەيۋاى ھەلەستىن، لە
پىناۋ بەدى ھىنانى كىانى يەھوۋدى - جوۋلەكە - لەناۋچەى شامو
دەۋولتەى ئىسرائىلى ئىستا.

١٩١٨/١٢/٢٥ لە دايك بوونی سەرۆکی
میسەر، محەمەد ئەنوەر
سادات - لەگوندی میت -
ئەبوو ئەلکومی - سەر بە
پاریژگای مەنوفیە لە
میسەر، لە بنەمالەییەکی
هەژاری گوندەکان بوو ،
فەرمانبەر بوو لە یەکێ لە
نەخۆشخانەکانی سەربازی
، دواى تـهـهـواوکردنى
خوويـنـدنى ناوهندى
پهيووهندى بهكويلـژى
سەربازی کردوو ، لەسالى

١٩٢٨ بەپەلەى ملازم دەرچوو لە ریزی سوپادا .

هەروا محەمەد ئەنوەر سادات پیاویکی پامیاری بوو و چەندین جار لەلایەن
هێزەکانی سوپای بەریتانیا دەسگیرکراوە بەهۆی گومان لیکردنی بەیارمەتی
دانى ئەلمانیا و لایەنگیری کردنی لەجەنگی یەکەمی جیهاندا .
شایانی باسە محەمەد ئەنوەر سادات خەلاتی نۆبێلى بەدەست هێناوە بەهۆی
مۆرکردنی ریکەوتنامە لەگەڵ ئیسرائیل بەگواستنەوەی باری پەيووهندى
لە نیوان عەرەب و ئیسرائیل لە قۆناخی شەڕ و ململانێ بۆ قۆناخیکی
ناشتیانەى نۆی لەپۆژەهلاتی ناوەراستدا .

١٩١٩

١٩١٩/١/١

ئەمیر فەیسەلى سعودى لە حىجاز ، بەنوێنەرایەتى باوکی ، كە شانشینی
حجاز حوسێن بوو ، لەگەڵ دەستەیهك بەسێ نووینەرى هاوڕێی لەگەڵ-
لۆرەنس- ى بەناوبانگ گەشتنە پارێسی پایتەختی فەرەنسا ، دواى ئەو
یاداشتیکیدا بە ئەنجومەنى بالای ئاشتى و داواکاریەكەى شا فەیسەل
لەلایەن هاوپیەیمانان بە جێبەجێکردنى بەلێنەکان پێدا .

لەبارەى دان پێنان بە مافی سەربەخۆیی دەسەلاتی عەرەب بێتەدى بە

دەۋلەتتىكى غەربىي يەكگرتتوۋ لەئاسىيا ، كە لە ئەسكەندەرۇنە دەست
پىدەكا بەرەو پۇژھەلەتە تا سەر سنوورى وولاتى فارسو بەرەو
خواروتاسەر زەرياي ھندى .

جىگەي ۋەيىر ھىنانە ۋەيە كەنەۋەكانى داھاتوۋى كورد ئەۋە باش بزەن ، كە
لە پابردو لەئىستادا . بەرىتانيا بەپەلە يەك ۋەمەرىكا بەپەلە دو ،
دەشكەرۋ داگىر كەرى خاكى كوردو كوردستان بوۋنە لەگەل نۆكەرەكانىان
لەغەرەب و فارس و تورك و دوايش پروسىا و ھەروا بەئاسانكارىيەكانى كورد
بۇيان...؟!.

۱۹۱۹/۱/۱۲ لىژنەي شارەزايانى ئەمەرىكا راپۇرتىكىيان بەرز كوردەۋە لە دوا ئاكامى
كارەكانىيان بۇ سەرۋكى ئەمەرىكا - ويلسن - بەچەندىن پىشنىار ، كە
بەندبوون بەكىشەي فەلەستىن و گەلى يەھوودى لە ۋەھرىمەدا ، ئەۋەش بە
سى خال .

ئەۋەش بەرەزامەندى دو دەۋلەتە دراوسىي جياۋازو ئە دەۋلەتە لەژىر
پاريزراۋى بەرىتانيا بىت ، داۋا لەيەھوودىيەكان بىرىت بەگەرەنەۋەيان بۇ
فەلەستىن و نىشتەجى كوردنىان لە ناۋچەكەدا .

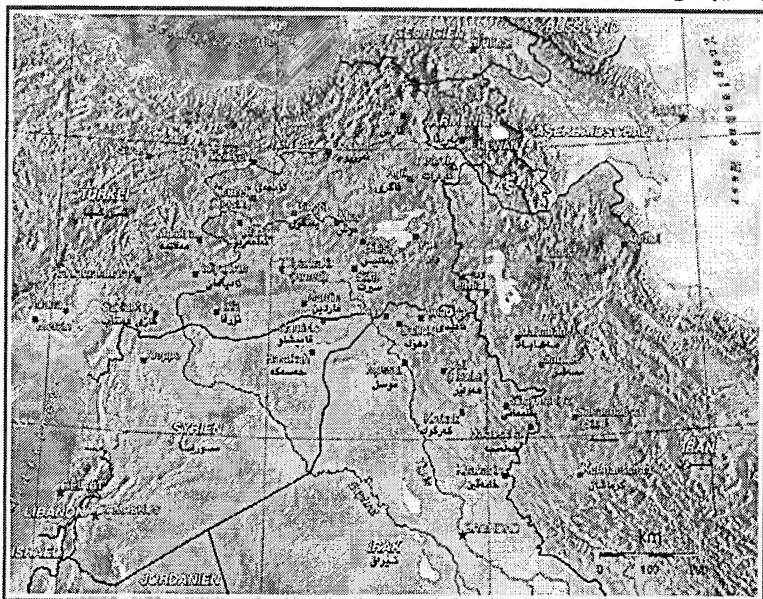
۱۹۱۹/۱/۱۵ دامەزاندنى ئەنجومەنى كۆمەلەي گەلەن لەلەين وولاتانى ھاۋپەيمان
لەكۆنگرەي ئاشتى لەپارىسى پايتەختى فەرەنسادا .

۱۹۱۹/۱/۱۵ لە دواي جەنگى يەكەمى جىھان - پۇزا لۇكسمبورگ - بەشدارى
دامەزاندنى كۆمەلەي سپارتاكۇس كوردەۋە ، بەلام لەگەل ھاۋپىكەي كارل
لبىخت دەستگىر دەرگىن و دوايى شەھىد دەرگىن لەلەين رېژىمى ئەلمانىا لە
ولاتەكەدا .

۱۹۱۹/۱/۱۸ بەستنى كۆنگرەي ئاشتى لەپارىسى پايتەختى فەرەنسا ، كە شەرىف
پاشاي خەندان بەنۋىنەرايەتە كورد بەشدارى لە كۆنگرەدا كورد داۋاي
مافە ئەۋەيەيەكانى كوردى لە كوردستان كورد بە تاييەتە لە باكوورى
كوردستاندا بەراپۇرتىكى تىرو تەسەلدا .

١٩١٩/١/١٨ جەنگی یەكەمی جیهانی كۆتایی پێ هینرا ، ئەویش بەگێردانی كۆنگرەى ئاشتى لە پاريسى پایتەختى فەرنسا ، كە ٢٧ وولات بەشداریان لەو كۆنگرەدا كرد ، بە گۆڕینكاری نەخشەى جووگرافى ئەوروپای نوێ و جیهان

كە كوردو كوردستان بەر ئەو نەخشە بەدناو كە ووت و بەتیری ژەهراوى كوردستان لە تكرا لە نیوان چوار دەوڵەتى دامەزراوى نوێى دژ بە یەكتر ئەویش وەك :- ئێران ، ئێراق ، تورکیا ، سووریا لەسەر خاكی گەلان بەتایبەتى گەلى كوردستان .

١٩١٩/١/٢١ لە دامینی كۆی شەكربازی لە نیوان شارهكانى خووی و سەلماس لە رۆژهەلاتى كوردستانى ژێر دەسەلاتى فارس ، هیژەكانى سوپای ئێران و كورد ، تووشى شەپ هاتن و لە ئەنجام شۆرشگیرە كوردەكان سەرکەوتن بەسەر هیژەكانى سوپای فارس لە ئێران و سەركردهیان كوژراو بەدهیانیاى لى بە دیل گیران لە هەرىمهكەدا .

١٩١٩/١/٢٣ لەدواى داگیرکردنى ئێراقى ئیستا لەلایەن بەریتانیا ، زاناو كەسایەتى ناوڤارى ئاینى ، شیرازی فتوایەكى دەرکرد ، كە كەس لە موسلمانەكان زیاتر نابێ دەسەلات بگرتە دەست و نابێ نە لەهەلبژاردن و نە لە پشتگیری

كردنى غەيرى ئىسلام ھەلبىزىردى و دەست نىشانى بىكات تەنيا دەبى ئىسلام بىت.

۱۹۱۹/۱/۲۵ لە دواى دامەزاندنى ئەنجومەنى كۆمەلەي گەلان لەلايەن ھاوپەيمان لەپارىسى پايتەختى فەرەنسا ، بارەگاي سەرەكى گواستراوہ بۇ شارى ژنىفى پايتەختى سويسرا ، لەپىناو چارەسەر كردنى كىشە ھەلواسراوہكان لە جىھاندا

جىگەي باسكردنە كە لە سەر بنەماكانى بىروو بۇ چوونى وەزىرى دەرەوى بەرىتانىا - ئەدوارد گراي - بوو ، ھەروا سەرۆكى ئەمەرىكا - وودرو ويلسن - ئەو بىرەي بە باش زانى و بە پىي پەيمانى فرساي ، كە يەك لە بەندەكانى دامەزاندنى رىكخراوہيەكى ئومومەيە و ئەمەش بووہ ھۆي ئەوہى كە كۆمەلەي گەلان لە ۱/۲۵ ، دابمەزىت لە ئىوان چوار ئەندامى ھەمىشەيى ، كە لە چوار كورسى پىك ھاتىبوو ئەويش :-

بەرىتانىاي مەزن و ، ئىتالىا و ، فەرەنسا و ، يابان ... لە گەل ئەوہشدا دەرگا كراوہ بوو بۇ ئەندامانى دىكە ، كە لە دوايى گەيشتە ۶۳ دەوولتەي ئەندام لە كۆمەلەي گەلان و نووينەرەكانيان و بىيارەكانىش بە كۆمەل بوون لە دەنگداندا.

ئەويش بە سى زمانى - فەرەنسى ، ئىنگلىزى ، ئەسپانى - بوو . ھەروا يەكەم كۆبوونەوہى كۆمەلەي گەلان لە ۱۹۲۰/۱/۱۰ بوو ، ھەروا لە دواي جەنگى دووہى جىھان ، بە ھۆي بارو دۇخى نوويى جىھان ، كۆمەلەي گەلان لە ۱۹۴۶/۴/۱۸ خۆي ھەلوہشاندەوہ و رىكخراوى ئەتەوہ يەكگرتوہكان راستەو خۇ دامەزرا لە ئىوان - فەرەنساو پرووسياو بەرىتانىاو ئەمەرىكا و ئەسپانىا ، لە جىگەي كۆمەلەي گەلان لە جىھاندا .

۱۹۱۹/۱/۳۰ ئەنجومەنى بالاي كۆنفرانسى ئاشتى بىپارىدا ، كە ھاوپەيمانان و ئەو دەوولتەنەي چوونەتە پىزى ئەوانەوہ رىككەووتن .

لە سەر ئەوہى ، كە ئەرمىنياو سوورىياو مىزۇبۇتامياو كوردستان و فەلەستىن و نيووہ دورگەي عەرەبى بەيەكجارى لە ژىردەستى عوسمانى جىباكرىتەوہ لە كىشووہرەكەدا .

شایانی باسه که وولاتی نیوان دوو زئی واته - میزۆبۆتامیا - زۆربه‌ی زۆری خاکی کوردستان ده‌گرتە خۆی و ئیستا عه‌رب به‌نیشتمانی خۆی ده‌زانئ . به‌ر له‌ دورستکردنی ده‌ووله‌تی ئیراق و سووریا ، که‌ ئه‌و دوو ده‌ووله‌ته‌ تا دوا‌ی فتووحاتی ئیسلامی له‌ سالی ۷۶۲ یش ، ۳۰ سی‌هه‌زار مالی عه‌ربی تیا نه‌بووه ، ته‌نیا ئه‌وانه نه‌بن که به‌کاری بازرگانی و یاریسده‌ده‌رو خزمه‌تکاران و پاسه‌وانه‌کانیان نه‌بی‌ت له‌و ناوچه‌یه‌دا .

به‌لام به‌ عه‌ربه‌بک‌ردن و داگیر کردنی خاکی کوردستان له‌ هه‌ردوو وولاتی سووریا و ئیراق به‌چوار قۆناخدا تئپه‌پریوه ئه‌ویش :-

یه‌که‌م :- فتووحاتی ئیسلامی له‌ سالی ۶۳۴ ده‌ستی پیک‌رد به‌ناوی شه‌ری قادسیه به‌زه‌بری شیر له‌پینا و به‌هیزکردنی جیییگه‌ی خویان به‌فراوانکردنی سنووری جووگرافی نیشتیمانی عه‌رب و به‌ ده‌رچوون له‌ دورگه‌ی عه‌ربه‌یدا .

دووم :- بلا‌و کردنه‌وه‌ی ئاینی ئیسلام له‌ پینا و جیبه‌جیک‌ردنی مه‌به‌ستی یه‌که‌مدا .

سییه‌م :- له‌گه‌ل داگیر کردنی ئه‌وه‌هه‌ریمان له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتی ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانی و هیئانی عه‌ربه‌ی هاورده به‌لیش‌اوی گه‌وره‌ وه‌ک :- شه‌پۆلیکی کۆچکردن و داگیرکردنی خاکی گه‌لان ، به‌تایبه‌تی خاکی کوردستان ، له‌ دامه‌زاندنی چوار ده‌ووله‌تی دژ به‌ یه‌کتری به‌تایبه‌تی ئیراق و سووریا .

چواره‌م :- به‌ عه‌رب کردن و داگیر کردنی خاکی کوردستان له‌سووریا و ئیراق له‌گه‌ل وه‌رگرتنی ده‌سه‌لات له‌ لایه‌ن هه‌ردوو پارتي به‌عس له‌ سووریا و له‌ئیراق ، که‌ ئیراق له‌ ۱۹۶۳/۲/۸ بوو، هه‌روا سووریاش له‌ ۱۹۶۳/۳/۸ ، که‌ به‌درنه‌ترین شی‌ووه له‌به‌عه‌ربه‌بک‌ردن و داگیر کردن و گو‌پینی جووگرافیا و دیموگرافیا له‌ خاکی کوردستان داده‌تری‌ت ، له‌هه‌موو بواره‌کاندا . هه‌روا له‌ تورکیا و ئیترانی‌ش به‌هه‌مان شی‌ووه له‌ شی‌وازو ناوه‌روک و به‌رده‌وامن له‌م کارانه‌یندا .

بلا‌وکردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی گو‌فاری کوردستان. ۱۹۱۹/۱/۳۰

نووینه‌ری کورد شه‌ریف پاشا له‌ گه‌ل - کیمانسۆی - سه‌ره‌ک وه‌زیرانی ۱۹۱۹/۲/۶

فه‌ره‌نسا و سه‌روکی کۆنگره‌ی ئاشتی له‌ پاريس کۆبوونه‌وه‌و داخوازیه‌کانی

گەلى كورد لە كوردستان لەدوای روون كردنه‌وه‌ی پيشكه‌شى كرد.

۱۹۱۹/۲/۲۰ سەرۆكى ئەمەرىكا - ويلسن - بروسكه‌يه‌كى ئاراسته‌ی هندستان كرد كه چه‌ندىن خالى لەخۆگرتبوو ، ئەويش به‌ ديارى كردنى بارى ئىراقى به‌رهو دورستكردن ، به‌ تايبه‌تى سەربەخۆيى كورد لەهەريەمى باشوورى كوردستان ، لەچوار چۆپووه‌ى سنوورى ئەو ئىراقە به‌ ژۆر دورستكراوه‌ى ديارىكراو ، كه ئەو كات به‌ريتانيا لىي بەرپرسىار بوو لەهەموو روويه‌كه‌وه‌ لە ناوچه‌كه‌دا !...؟...

۱۹۱۹/۳/۱ نووينه‌رى كورد شه‌ريف پاشاى خەندان بيرخه‌ره‌ويه‌كه‌ و دوونه‌خشه‌ى كوردستانى ئاراسته‌ى كۆنگره‌ى ئاشتى كرد ، لەبارەى مافه‌كانى كورد لەپارىسى پايته‌ختى فەره‌نسا .

۱۹۱۹/۳/۴ لە دوای سەركه‌ووتنى شوپرشى به‌لشه‌فى لە سالى ۱۹۱۷دا ، لە پروسياو به‌ دامه‌زاندنى به‌ره‌ورژيەمى سوشىاليستى و لە بارى باردۆخى نيووده‌ووله‌تى ، بووه‌ هۆى ئەوه‌ى كه‌ به‌ يه‌كگرتنى جوولانه‌وه‌ى كۆمونيستى له‌جيهان له‌ ريكخراوى - كۆمۆنترين - ئومه‌ميه‌تى يه‌كه‌م - لەلايه‌ن رابه‌رو دامه‌زرينه‌رى يه‌كيه‌تى سوڤيه‌ت - لينين - دامه‌زرا .

ئەويش لەپيناو دامه‌زاندنى پارت و ريكخراو گروپى ماركسى بوو له‌جيهان ، به‌هاوكارى كردنى يه‌كترى و به‌رگرى كردن له‌ رژيەمى كۆمونيستى سوشىاليستى له‌جيهان ، به‌ فراوانكردنى دەسلەتاتى كۆمونيستى له‌جيهاندا .
 دژى سەرمایه‌دارى و پاشايه‌تى شانشىنى و دەرەبه‌گى لەهەموو بواره جياجياكان ، به‌ تايبه‌تى به‌ بنچركردنى چه‌ووسانه‌وه‌ى مروۆ له‌لايه‌ن مروۆ له‌ هەموو لايه‌ئێك له‌جيهاندا .

۱۹۱۹/۳/۹

یه که هم
رووبه رووبوونه وه
له نیوان
دانیشتوانی
شاری نه جەف و
دهووروبه ری له
گەل هیزه کانی
سووپای بهریتانیا
روویدا... ئەمەش

له وکاته هات که ئاههنگیکی یه کهم سالی داگیرکردنی بهریتانیا بو ئیراقی
نوی دەست پیکرابوو، که ئەم رووبه رووبوونه وهش وهک راپهرینیک بو ماوهی
٤٥ رۆژ بهردهوام بوو.

که هیزه کانی سووپای بهریتانیا زیاتر له ٨٠٠٠ ههزار سهرباز بوون، له پیناو
بوونی دهسهلاتیان به تهواوی له سههر ناوچه کهدا... که ئەمەش یه کهم
رووبه رووبوونه وه بوو دژی بهریتانیا و لایهنگرانی. ههر له وکاتهش کاری له
سیداره دانی له ئیراق دهستی پیکرد، به له سیداره دان که سایهتی ئایینی له
شاره که، که هه لگری بیروورای ئیسلامی مه زهههه شیعە بوون.

که ئەم راپهرینهش هۆکاری بهرپابوونی شۆرشێ / ٢٠ بوو له ئیراق که
کاردا نه وه کهشی هۆی نه وه بوو، که حکومهتی ئیراق لایهنگیری بهریتانیای
ده کرد دژی گهلانی ئیراق له رژیمنیکی شایهتی سهه به بهریتانیا.

سه چاره :- الحركة الاسلامية في كردستان العراق - د. محمد نوری بازانی
- چاپی یه کهم / ٢٠٠٦.

١٩١٩/٣/٢٠ سهه کرده ی بزوتنه وه ی رزگار یخوازی کورد له ههریمی باشووری کوردستان
شیخ مهحمودی هه فید ، نامه یه کی ئاراسته ی سهه رۆکایهتی کۆنگره ی ناشتی
له پارێسی پایتهختی فه ره نسای کرد ، که تیایدا هاتبوو - گوێ له دهنگی مافی
په واما ن بگرن به رزگار کردنمان له ژێر ده سه لاتێ تورک- له ههریمه کهدا .

١٩١٩/٣/٢٢ نووینه ری کورد شهریف پاشای خه ندان له پارێسی پایتهختی فه ره نسای ،
سکالایه کی به ناوی کورد ئاراسته ی هاو په یمانان کرد . واته - کۆمه له ی گهلان

- لە بارەى بارى كوردو مافى سەربەخۆيى كورد لەسەر خاكى كوردستان.

۱۹۱۹/۳/۲۳ دامەزراندنى جوولانەۋەى فاشى لە لايەن- بىنيتۇ مۇسۇلىنى- لە پۇماى پايتەختى ئىتالىا ، بەشدارى جەنگى دوۋەمى جىھانى كرد لە پال ئەلمانىا ، كە بەرامبەر ھاۋپەيمانان ھەلاتن لە شەردا .

۱۹۱۹/۳/۲۴ مستەفا كەمال ئەتاتورك لە شارى ئەدەنە - ديار بەكر- لە باكورى كوردستان ، دەربارەى خۆى و ھارۋىكانى بەرامبەر بەو پروپاگەندەيەى كراۋە . نامەيەكى تايبەتى ئاراستەى وەزارەتى كاروبارى شەردەكات لەستەمبۇل و تيايدا دەلى:-

بۇ ئەۋە تاوانە ناشىرەنى بەرامبەر ھاۋرىكانم كراۋە - واتە كورد- نازانم بلىم چى.. تەنھا دەتوانم لەسەر ناۋى خۆم قسە بكەم ، ئەۋىش ئەۋەيە كە من ئەنافار تالارو كوردستان و سوورىادا ، بەسەر سووپاى قارەمانەۋە ماۋمەتەۋە - شانازى بەۋە دەكەم . كە ئەۋە چەتەنن بەلكو رۇلەى بەناموسن و لە نەتەۋەى عوسمانىيى دروست بوۋنە .

لەنامەكانى تايبەت بەتاتوركەۋە . سەعدى بۇراق . چاپخانەى سەردەم-

ئەستەمبۇل سالى ۱۹۸۰ لاپەرە/۱۳۹.

۱۹۱۹/۴/۴ نووسەرى كىتېبى - الرجل الصنم - داھاتوو ، كە ئەفسەرىكى توركى نىزىك لە مستەفا كەمال ئەتاتورك - واتە باۋكى توركان - ە ئەفسەرىكى مەزنى ئىنگىلىز كە بەرلى لۆرد كىرژۆن بوۋە لە پارىژگاي ئەرزەرۇم لە باكورى كوردستان.

لە گەل مستەفا كەمال كۆبۈنەۋەى ئەنجامداۋە و بزاڭەكەى كەمالىەكان ھەر بۇ ئەۋە بوو ، كە ھىچ بزاڭىكى مىللى لەنىۋان كوردەكانى باكورى كوردستان بەرپانەبى... كە لەوكات ئىنگىلىز و حكومەتى تۈرك لە ئەستەمبۇل يەك مال بوون . ئەمانەش بوۋنە ھۆكارى ئەۋەى كە يىرسۆن بەدەستى يەككە لەكوردانى ھۆزى - گۆيان - بكوۋزى.

لە گەل ئەۋەشدا بەرىتانىەكان بۇ ماۋەى پىنچ رۇژ گوندەكانى گۆيانىان بۆردومان كردو فشاريان خستە سەر تۈركەكان بۇ ئەۋەى ھىزەكانىان بنىرن بۇ ناۋچەكە ، ئەۋىش بۇ لىدان و كەپ كردنەۋەى راپەريوۋەكان لە گۆيانى باكورى كوردستان.

هه‌روا توورکه‌کانیش هیژیک‌ی گه‌ووره‌یان ره‌وانه‌ی - سه‌رشاخ و گو‌یان و جه‌زیره و به‌شیک‌ی دیکه‌شیان ناردیه سه‌ر هۆزه‌کانی نیوان - ئیزپ و موسل - و کۆبوونه‌وه تاریک‌ای په‌یوه‌ندی کردن به‌هۆزه‌کانی باکووریان لی‌بگرن.

به و هۆکاره ئینگلیزکانیش برویان به‌تورکه‌کان نه‌بوو. له‌وه ده‌ترسان که گه‌مه‌یه‌کی دوو لایه‌نه بکه‌ن. به‌باشیان زانی نووینه‌ریکی خو‌یان له‌گه‌ل هه‌لمه‌ته‌که‌دا بی... دوا‌ی نه‌وه له ۴/۱۳ ی هه‌مان سال شالیاری جه‌نگی توورک - شاکر پاشا فه‌رمانیک‌ی بو ده‌سه‌لاتدارانی سنوور ده‌رکرد که ری‌گای هیچ بزافیک نه‌دریت له باکووری کوردستان. له دژی به‌ریتانیاکان - چونکه ئینگلیزه‌کان په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل که‌مالیه‌کان و ئیتحاده‌یه‌کان هه‌بوو دژی بزووتنه‌وه‌ی رزگاری کورد له باکووری کوردستان.

له‌وکاته‌شدا سه‌رانی کورد له باکووری کوردستان ببوونه دووبه‌ش که هه‌ندیکیان باوه‌ریان به‌حکومه‌تی نه‌سته‌مبول هه‌ر مابوو له‌گه‌ل په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل ئیتحاده‌یه‌کان که‌چی هه‌ردوو لایه‌ن دژی کورد بوون له کوردستان.

۱۹۱۹/۴/۱۳ نه‌جامدانی قه‌سابخانه‌ی - نه‌مریتسا ر- ی به‌د ناو له هندستان له‌لایه‌ن داگیرکه‌رانی به‌ریتانیا که ۳۷۹ هاوولاتی بی تاوانیان گولله باران کرد له پیناو چه‌سپاندنی رامیاریه‌تی ئیمپریالیزم له‌م وولاته‌دا به سه‌ر دانیش‌تووانی هه‌ژار، که هیندستان کی‌شووه‌ریکی سه‌ر به خو‌یه له جیهان... کاروکرداری رژیمه شوقینی و به‌ر چاوته‌نگه‌کان و چاولیکردن له‌رژیمی سه‌رمایه‌داری و ئیمپریالیزم و کۆنولیانی و ده‌ره‌به‌گایه‌تی هه‌موو شتیکیان نه‌جامداوه دوور له نه‌خلاقیه‌تی مرو‌فایه‌تی.

هه‌روا له پیناو به‌ده‌ست هی‌نانی سه‌رمایه‌و قازانج و به‌هی‌زکردنی جی پی‌گه‌ی خو‌یان له بواره‌کانی رامیاری و سه‌ربازی ئابووری و بازرگانی و فروشتنی کالاکانی خو‌یان، یاخود شمه‌که‌کانیان به‌مه‌به‌ستی به‌ده‌ست هی‌نانی قازانج له سه‌ر به‌رژوه‌ندی گه‌لانی ژیر ده‌سته‌و رزگارنه‌بوو به‌هۆی داگیرکردن و ده‌ست به‌سه‌را گرتن.

به تایبه‌تیش له سه‌رتای سه‌ده‌ی هه‌قده‌م تا کوو ئیستاش، که نه‌یان ویستوووه کی‌شه ته‌شه‌نه داره‌کات چاره‌سه‌ر بکه‌ن، به تایبه‌تی کی‌شه نه‌ته‌وه‌یی و خاک که زمان و می‌ژوو داب و نه‌ریت و که‌لتووور که شارستانیه‌تی نه‌و نه‌ته‌وه له

خۇ دەگىزىت لە ناۋچە جىاجىياكانى جىھان بەتايىبەتى كىشەى گەلى
كوردستان لەسەر خاكى خۇى كە كوردستانە لە كىشووهرى ئاسىدا.

سەرچارە :- الهويه و العلف... ئەمارتياسن - ۋەرگىيانى. سەھر تۇلىق
مانگى/۷/۲۰۰۸.

۱۹۱۹/۴/۱۷ لە بارەگاي ۋەزارەتى دەرەۋى بەرىتانيا لەشارى لەندەنى پايتەختى
بەرىتانيا ، كۆنگرەيەكى بچوك بەسترا بەسەرۋكايەتى ۋەزىرى دەرەۋى
بەرىتانيا- لورد كىرزن - بە ئامادە بوونى ژمارەيەك لە گەۋرە بەرپرسانى
پەيوۋەندار لە رۆژەلەتلى ئاۋەراستدا ، لە نوۋىنەرى ۋەزارەتى دەرەۋى
بەرگىرى و ، جەنگى و ، دارايى ، ھەروا نوۋىنەرى ھندستان .

سەرەپاي بەشدارى جىگىرى دادۋەرى مەدەنى بەرىتانيا لە ئىراق - ئەرنۆلد
ۋىلسن -...ئەۋىش بەرپاۋرتىكى ئەينى كاردەكانى كۆنگرەى تارانى
ئامادەكردبوو . كە لە ھەشت لاپەرەى گەۋرە پىك ھاتبوو ، لە بارەى زانىارى
لەسەر ۋىلايەتى موسلو بارى كورد لە نىۋەندەكانى ۋوللاتانى ناۋچەكە ،
بە تايىبەتى لە باشۋورى كوردستان.

جىگەى ئامازە پىكردنە كە لەم كۆبوۋنەۋەيەدا ئەرنۆلد ۋولسن دوو پىشنىارى
ئاراستەى سەرۋكى كۆبوۋنەۋەكە - لۆرد كىرزن - كرد ، لە بارەى بارى
ناۋچەكاندا ئەۋىش :-

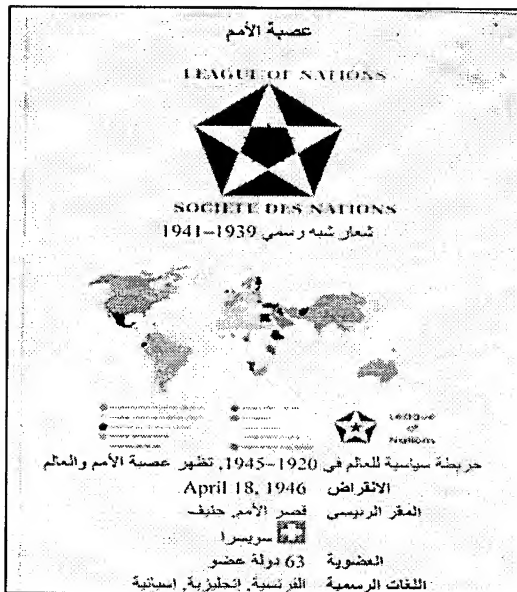
يەكەم :- دامەزراندنىكى ئۇتۇنۇمى و ئاۋەندەكەى لە شارى موسلو بىت ، كە
ئەمەش دەبىتە ھۆى ئەۋەى ، كە كورد لە داھاتوۋدا بە مافى چارە نووسى
خۇى بگات لە كىيانىكى سەر بەخۇى كورد .

دوۋەم :- كردنى ۋىلايەتى موسلو بە پارچەيەك لە ۋوللاتى نىۋان دوو زىنى
... ئەۋىش بە دروستكردنى پىژىنىكى دىيارىكارا لە دوو ۋىلاتى كوردى لە
مافى ئۇتۇنۇمىدا... ۋەك :- شارەكانى سىلىمانى و ، رواندزو ، عمادىيە و ،
جەزىرەو ، ئىبن عومەر و ، بۇتان . كە كارو بارەكانى سەرۋكى ناۋخۇيى بە
راۋىژكارى رامىيارى بەرىتانيا بەرىۋە بچىت و سەر بە شارى بەغدا بن
راستەو خۇ .

ھەروا لەو كاتدا كىرزن رازى بوو بە خالى دوۋەم . لەو كاتەى كە
پىشنىارەكەى پارىژگانى دىاربەكر و ، تەبلىس و ، ئۇرقە ، بگىتەۋە ... لە
ناۋچەكەدا .

له‌و کاته‌شدا نووینه‌ری کورد شه‌ریف پاشای خه‌ندان و عه‌بدولقادر شه‌مدینان و بنه‌ماله‌ی به‌درخان‌به‌کان به‌رپرسیاریه‌تی هه‌لسووراندنی کارووباره‌کانیان خسته‌ئه‌ستۆی خۆیان .

به‌لام کیرزن که‌ ئه‌وه‌ی زانی ره‌زامه‌ندی نه‌کردو گووتی :- ئه‌م ناوچه‌و شارانه له‌ باکووری کوردستان هه‌ر با له‌ ژێر ده‌سه‌لاتی تورکه‌کان بمی‌نێته‌وه و نه‌بیته‌ هوکاري ئه‌وه‌ی ، که‌ کورد له‌ دوا‌ی بوونی ده‌سه‌لاتی له‌ وییلايه‌تی موسل و به‌ می‌زکردنی ده‌سه‌لاتی له‌ سه‌ر هه‌موو کوردستان ....! به‌لام ئه‌ی هه‌لوو‌یستی کورد ....!

دامه‌زنانـــــــــــــــــدنی ١٩١٩/٤/١٨

ئه‌نجوومه‌نی کۆمه‌له‌ی
گه‌لان به‌شیوووه‌یه‌کی
فه‌رمی له‌دوا‌ی کۆتایی
جه‌نگی یه‌که‌می
جیهاندا ، له‌پێناو
چاره‌ی کێشه‌
نیووده‌ووله‌تی‌ه‌کان
به‌هۆی دورست بوونی
دوو جه‌مه‌سه‌ری
سووشیا له‌ستی و
سه‌رمایه‌داری دژ
به‌یه‌کتری له‌ای نه‌

وولاتانی هاو‌په‌یمان به‌تایبه‌تی به‌ریتانیا و ئه‌مه‌ریکا و فه‌ره‌نسا .

١٩١٩/٤/١٨ له‌ به‌رده‌وامی گفتووگۆ کردن نووینه‌ری فه‌ره‌نسا - برینگه‌ر - و نووینه‌ری به‌ریتانیا - والته‌رلۆنگ - رێکه‌ووتنی دابه‌شکردنی کوردستانیان مۆرکرد ، به‌و مه‌رجه‌ی که ، که‌ له‌ ٢٥٪ به‌شه‌که‌ی ئه‌لمانیا له‌باشووری کوردستان بدریته‌ فه‌ره‌نسا ، که‌ به‌ریتانیا ده‌ستی به‌سه‌ردا گرتبوو ، ئه‌مه‌ش له‌ناوه‌ی گفتووگۆکانی دامه‌زناندنی کۆمه‌له‌ی گه‌لان به‌ ئه‌نجامه‌یه‌ندرا .

۱۹۱۹/۴/۲۳ ھۆكۈمەتنى فەرەنسا بېريارى ياساى كارپىڭىزدىن بە ۸ كاتىمىر پۇژانە بۇ ھەموو كرىكارو كارمەند لە كارگەو پېرۇژەو دامو دەزىگاكانى فەرەنسا دەرکرد بە ۴۸ كاتىمىر لە ھەفتەيەكدا.

۱۹۱۹/۴/۲۴ بەرپابوونى راپەرىن لەلايەن جەماوهرى شارى زاخۇ لە ھەرىمى باشوورى كوردستان ، ئەوئىش بە رووبەررو بوونەوھيان لەگەل ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا ، لەئەنجام دادوهرى بەرىتانيا - لىچمەن - بە دەستى راپەرىوۋە شۇپىشگىرەكان كوژرا.

۱۹۱۹/۴/۲۶ لە ھەولكى رووناكېرو زاناي يۇنانى - ونزۇس - لەوتەيەكى دا گووتى :- لەدواى ھەولكى زۇر ، كە سووئىند خۇران - واتە وولاتانى ھاوپەيمان - لەكۇنگرەى ئاشتى لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا ، بېريارى داگېركردى شارى ئەزمىر و دەرووبەرى لە لاکوورى كوردستان بدەن لەلايەن ھىزەكانى سووپاي يۇنان .

بەلام ھەولەكان بۇ چارەى ئەو گرقتە بى سوود بوون لەنىوۋ ئەندامانى كۇنگرەكەدا .

۱۹۱۹/۴/۲۸ بەرەزامەندى ھەموو ھاوپەيمانان كۆمەلەى گەلان دامەزرا ، كە بەناوى ئەوۋە رىكەووتنەكان لەگەل وولاتانى بەزىوۋ لە جەنگى يەكەمى جىھانى مۇر دەكرا كە بەم شىۋەيە بوون ئەوئىش :-

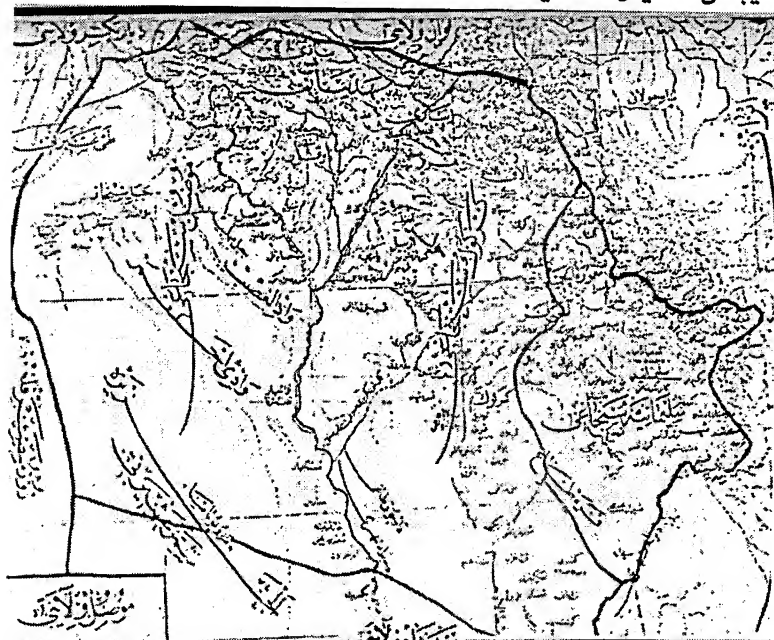
۱- مۇركردى رىكەووتننامەى فرساي لە ۱۹۱۹/۶/۲۸ لە گەل وولاتى ئەلمانىادا ... ۲- مۇركردى رىكەووتننامەى سان گرمان ئانلاى لە ۱۹۱۹/۹/۱۰ لە گەل وولاتى نەمسادا ... ۳- مۇركردى رىكەووتننامەى نوئى لە ۱۹۱۹/۱۱/۲۷ لە گەل وولاتى بولگارىادا ... ۴- مۇركردى رىكەووتننامەى ترىانۇن لە ۱۹۱۹/۶/۶ لە گەل وولاتى مەژەردا .

۵- ھەروا مۇركردى رىكەووتننامەى سىفەر لە ۱۹۲۰/۸/۱۰ لە گەل دەسەلاتى توركىادا ... بەلام ئەو رىكەووتننامەيە لە دواى شەپرى پزىگارى توركىا و شەپرى توركىا - يۇنان ، بە رىكەووتننامە بەدناۋەكەى لۇزان لە ۱۹۲۳/۷/۲۴ كۆتايى پىھات .

ئەوئىش بە دابەشكردى كوردو خاكى كوردستان بە سەر وولاتانى

دروستىكراو لە كىشووهرەكەدا .

٦- مۆركردنى رىكەووتننامەى پاپالۆ لە نىوان ھەردوو وولاتەكانى ئىتالىا و يۇگسلاڤيا لە ١٢/١١/١٩٢٠دا ...٧- مۆركردنى رىكەووتننامە لە نىوان يەكپەتەى سۆڤىيەت و پۆلۇنيا لە ١٨/٣/١٩٢١دا . بەلام ئەو ھەموو رىكەووتننامە ھەر ھەمويان سەر كەووتوو نەبوون لە جى بە جىكرىندا بە تايپەتەى لە لاىەن ئەلمانىادا .

خارطة دىة لولايقلوسل موضعا لىا الساحة ١٩١٩

١٩١٩/٥/٤

نازناوى بزووتنەوہى ٤/ئادارى ١٩١٩، ئەویش بە رىپىوانى ٤٠٠٠ ھەزار خوويندكارى چىنى دەگووترى لەم رۆژەدا دژى يەكێك لە مەرجەكانى ناو رىكەووتننامەى ڤىرساى سەبارەت بە گرىدانى بەندەرى - كىاجو- بوو بە ژاپونىەكانى بەرپووە چوو لە ناوچەكەدا .

دواى ئەوە لق و پۆپى ئەم خۆپيشاندانە و مانگرتنە تەشەنەيان كرده سەر شارى شەنگەهاى و شمكەكانى ژاپون لە لاىەن خەلكى چىنەوہ گەمارۆى خراپە سەر، چىنىيەكان لە مۆركردنى رىكەووتننامەكە خۆيان بواردوو رۆشنىيرانى ئەم وولاتەش دەستيان بە رەتكردنەوہى فەلسەفە كۆنەكان كرد

كە پىشتىۋانى و بەرگىيان لە بىيانىيەكان دەكرد، ئەم كىشەيەش بوو ھۆى بەرزبونە ھۆى ئاستى وشىيارى رامبارى گەلى چىن لە كىشۋو ھەركە و جىھاندا.

۱۹۱۹/۵/۹ ۋەزىرى دەۋلەتى بەرىتانيا بە راپۇرتىك ئاگادارى - ئارنۇلد ويلسن - ى كەردە ۋە بە پىكھىننى پىنچ پارىزگا لە ئىراقى بەرەو دورستكردن... كە پارىزگايەكى ەەرەبى پىك بىت لە موسل لە تەك دەۋلەتى كوردى لە ھەرىمى باشۋورى كوردستان .

ۋاتە مووسل پارىزگايەكى كوردى ەك پارىزگاي كەركوك ... بەلام لە سامانى نەوت ۋ ھەلكە ۋوتەى جووگرافى ناۋچەكە جىاوازيان كەمى ھەيە لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۱۹/۵/۱۰ ھكۈمەتى بەرىتانيا لە پىگەى دادۋەرەكەى لە ئىراق فەرمانىدا بە پىكھىننى چەند مىرنشېنىكى كوردى لە كوردستان بە تايبەتى لە باشۋورى كوردستان لە ژىر دەسلەلاتى شىخ مەحمود لە ناۋچەكەدا ، بەلام بە مەرجى ئەو مىرنشېنانە دەپ لە ژىر فەمانى ئەفسەرە بەرىتانيەكان بە پىۋە بىرىن ... ؟ ئەى كورد....!.

۱۹۱۹/۵/۱۵ دامەزىنەرى دەۋلەتى تورك - مستەفا كەمال - ئەتاتورك ، ۋاتە باۋكى توركەكان ، بەدەندانە ترين كردارى نامرۇقانى پەلامارى شارى ئەزمىرى دا لەباكوورى كوردستان و داگىرى كرد ، ئەۋىش بە يارمەتى ھىزەكانى سوپاي ئىتاليا . دواى ئەۋە بەھاۋكارى بەرپرسانى ئىتاليا بەرەو ناۋچەى - سامسۇن - بەرىكەۋوتن ، لە پىناۋ بەھىزكردنى دەسلەلات و نانەۋەى ترس و دلەراۋكى لە ناۋ ھەست و دەروونى گەلانى ژىر دەسلەلاتى توركەكان لە ناۋچەكەدا .

۱۹۱۹/۵/۲۰ نوۋىنەرى كورد شەرىف پاشا داۋاى لە بالۋىزى بەرىتانيا لويس مالتى لەپارىس كرد ، كە ھەلبىزاردنى ئەو بۇ بەدەست ھىناى ئىماراتى كوردستانە لەلايەنى ئەتەۋەيى ونىشتمانى لەسەر خاكى كوردستان .

۱۹۱۹/۵/۲۰ بەھۆى گوونجاۋى باروودۇخى لە بارى ناۋچەكەو باشۋورى كوردستان جەماۋەرى گەلى كورد دەستى بەرپاپەرىن كرد ، بەسەر كەردايەتى شىخ مەحمودى حەفەيد بەتايبەتى لە شارى سلىمانى و دەۋرووبەرى لە ھەرىمەكەدا .

١٩١٩/٥/٢٠ به هۆى دژوواری بارودۆخى شارى
سليمانى و ده‌روورووبه‌رى له دواى
به‌رپابوونى راپه‌رين دژى هيژه‌كانى
سووپاي به‌ريتانيا .
نووينه‌رى به‌ريتانيا - ميجهر
سوڤن- توانى به نهينى شارى
سليمانى جى بهيلى و- گرينه‌اوس-
له جيجيه‌ى خۆى دابنى ، به
هه‌ل‌سووپاندنى كاروباره‌كانى
خويان له ناوچه‌كه‌دا .

١٩١٩/٥/٢١ سه‌ر كرده‌ى بزوتنه‌وه‌ى رزگارى كورد شيخ مه‌حمودى چه‌فید دهنگیدا به
مه‌حمود خانى دژى به‌داگيركردنى شارى سليمانى له باشوورى كوردستان .
دواى رزگار كردنى شاره‌كه ، هه‌رچه‌ند ئه‌فسه‌رو سه‌ربازى هيژه‌كانى سووپاي
به‌ريتانيا هه‌بوو هه‌مووى ده‌ستگيران له شاره‌كه‌دا .

١٩١٩/٥/٢٢ نووينه‌رى كورد شه‌ريف پاشا له پاريسى پايته‌ختى فه‌ره‌نسا سكالايه‌كى
به‌ناوى كورد ئاراسته‌ى هاوپه‌يمانان كرد ، له‌پيناو چاره‌سه‌رى كيشه‌ى كورد
له كوردستان به‌تاييه‌تى باكوورى كوردستانى ژيڤر ده‌سه‌لاتى توركه
كه‌ماله‌كان .
تيپينى :- سكالو نامه‌كانى نوينه‌رى كورد له ناوه‌رۆكى ميژوونامه‌كه نووسراوه‌و ديارى كراوه .

١٩١٩/٥/٢٣ به هۆى ئالۆزى بارى كوردو بوونى هه‌ل‌ئوويستى يه‌كگرتوو كه‌سايه‌تى
ناودارى كورد محمد خانى دژى به‌خۆيوو به ٣٠٠ چه‌كدار گه‌يشتنه شاخى
گۆيژه ، دواى شه‌وه شارى سليمانى به‌ته‌واوى رزگارى كرد له باشوورى
كوردستان .

١٩١٩/٥/٢٣ له گه‌ل رزگاركردنى شارى سليمانى له باشوورى كوردستان راپه‌رپه‌نه‌كانى
شيخ مه‌حمودى چه‌فید په‌ره‌ى سه‌ند و چه‌ندين ناوچه‌ى گرت‌ه‌وه
به‌رزگاركردنى له‌ژيڤر ده‌ستى هيژه‌كانى سووپاي به‌ريتانيا ، كه له ئه‌نجام
چوار زيبپۆش و ١٩ ئۆتۆمبيل سووتينران ، له‌هه‌مان كات ئالاي كوردستان له
ناوچه‌كان به‌رزكرانه‌وه له هه‌ر يمه‌كه‌دا .

۱۹۱۹/۵/۲۴ پەيوۋەندى لە نىۋان دانىشتۇوانە ئىراقىيەكان لە سوورىيا ، كە زۆربەيان خەلكى مووسل بوون ، لەم پۇژدەدا لىقى پارتى - عەھد - بەسەركردايەتى رەئوف گولامى لەشارى مووسل دامەزرا ، كە ئەمەش ھۆكارى بەرچاۋى ھەبوو لە بەھىزكردنى پەيوۋەندى لە نىۋان ئىراق و سوورىيادا ، بەر لەدامەزراندى ئەودو دەۋولەتە لە سەرخاكى كوردستان ، لەگەل ئەۋەشدا پۇژنامەكانى سوورىيا دەگەيشتنە ئىراق بە تاييەتى پۇژنامەى عقاب لەپىگەى بىابانەكاندا . ھەروا دەگەيشتنە كەنداۋو ناۋچەكانى دىكەى ئىستاي ئىراق كە لەو كاتەش سى جۆر پروپاگەندىيان ھەبوو ، ئەۋىش پروپا گەندەى توركەكان و پروپا گەندەى بەلشەفىيەكان .

ئەمانەش ھاۋكار بوون دژى دوۋژمنى سەرەكى ئەۋىش بەرىتانياۋ ھاۋپەيمانان بوون لە جىھاندا .

۱۹۱۹/۵/۲۵ لە ئاكامى راپەرىنەكانى گەلى كورد لە باشوورى كوردستان بە سەركردايەتى شىخ مەحمود ھەفید ، كە يەكەم شەپرى روۋبەروۋبوۋنەۋى لەگەل ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا بەرپاكرد .

كە لە ئەنجام ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا پاشەكشەيان پىكرا بەھۆى بەرزى ھەستى ئەتەۋەيى و

نىشتىمان و بەرگرى لىكردنى لەلایەن چەكدارانى كورد لە ناۋچەكەدا .

۱۹۱۹/۵/۲۵ نوۋىنەرى كورد شەرىف پاشا بە بالۋىزى بەرىتانيا مىرۋلۋنى مالتى راگەياند ، كە گىفتوۋگۆى مۇركردنى پەيمانى بەلفور خۆى بۇ ئەمىرى كوردستان نامادە دەكات ۋەك چۆن مافى توركو ۋە رەب و فارس جى بەجى دەكات لە كىشۋەرەكەدا .

١٩١٩/٥/٢٦ گەيشتنى شاندى كورد لە باكوورى كوردستان بەسەرۇكايتى شەرىف
پاشاى خەندان بۆشارى پاريسى پايتەختى فەرەنسا ، لە پىناو
بەشدارىكردى لە كۆنفرانسى ئاشتى لە بارەى دابەشكردى مىراتى
ئىمپراتۆرىيەتى عوسمانى و ھەرىمەكاندا . كە لەوكاتيش كوردستان لە ژىر
دەسلاتى ئىمپراتۆرىيەتەكەدا بوو لە كىشوو ھەركەدا .

١٩١٩/٥/٢٦ رزگار كردنى شارى ھەلەبجەى سەر بە شارى سلیمانى لە باشوورى
كوردستان لەلایەن ھیزە شوڤرگىرەكانى شىخ مەحمودى ھەفید لە ژىر
دەستى ھیزەكانى سووپاى بەرىتانيا لە ھەرىمەكەدا .

١٩١٩/٥/٣٠ ھیزەكانى سووپاى بەرىتانيا وىستيان شارۆچكەى چەمچەمال لەباشوورى
كوردستان داگیر بكەن .

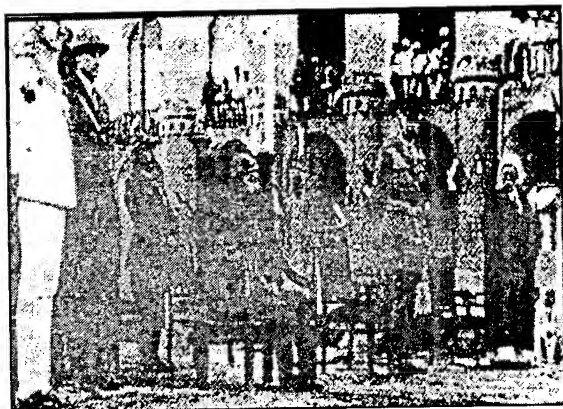
بەلام بەھۆى بەرەنگاربوونەھۆى ھیزە چەكدارەكانى كورد ، توانیان
ھیزەكانى سووپاى بەرىتانيا پاشەكشە پىبەكەن لە ناوچەكەدا .

١٩١٩/٦/١ سولتانى
عوسمانى
دەستەيەك لە
سەركرەدەكانى -
كۆمەلەى بەرزى
كوردستانى - لە
پىناو گفتووگو
كردن لەگەڵ
وھزارەتسى
عوسمانىدا

بانگكرد ، كە شاندەكە پىك ھاتبوون لە- عەبدولقادر شەمزىنى ، ئەمىن عالى
بەدرخان ، مורاد بەدرخان- شاندى توركيش پىك ھاتبوون لە- شىخ
الائىسلام ئىبراھىم ئەفەندى ھەيدرى ، ئەحمەد عبوق پاشاى وەزىرى
ئەشغال- عەونى پاشاى وەزىرى جەنگ - پاش ئەو گفتووگو، سولتانى
عوسمانى بەلینى پىدانى مافى ئۆتۆنۆمىدا بە كوردستان لە باكوورى
كوردستان ، بەو مەرجەى لە چوار چىوھۆى دەسلەلاتى عوسمانىدا

بىمىننە... بەلام ئەو بەلىننە دواخىران و ئەھاتنە دى و لاوانە وەو
 ھەلخە لە تاندنى كورد بوولە ھەرئىمە كەدا ؟...

۱۹۱۹/۶/۳
 يەكشەنبە
 كۆپۈنە ۋەي
 كۆنگرەي
 دامەزىراندنى
 دەۋلەتتى سوورىيا
 ئەنجامدرا لە لاين
 نووينە رانى
 عەرەب و
 ھاۋىيەمانان .

كە ئەو كات رۆژ ھەلات و رۆژئاۋا باشوور ، كە سوورىيە ناۋەو
 كەنارەكانى فەلەستىنى دەگرته .

ئەو كۆپۈنە ۋەيە بەردەوام بوو تاكوو ۱۹/۷/۱۹۲۰ ، كە بەرەزامەندى
 ئەنجۈمەنى نووينەرى و دامەزىنەرى بوو ، لەھەمان كات ئەۋىش دوو بىرگەي
 سەرەكى ھەبوو ، يەكەمىيان :- دەرکە ووتنى ئارەزوۋى گەلى عەرەب لە سوورىيا
 بەرەو دورستكردن ، دووم :- لە دامەزىراندنى چۆنىيەتتى حكوومەتى
 سوورىيا و ياسا بىنەرەتتە كانىدا لە سەر خاكى رۆژئاۋاى كوردستان .

۱۹۱۹/۶/۴
 لىژنەى - كىنگ - كراين - لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا كۆپۈۋەو دواى
 ئەو چۈنە شارى ئەستەمبۇلى توركىيا ، دواى ئەنجامدانى كارەكانى
 ئەندامانى لىژنەكە گەيشتنە فەلەستىن سەرەراى بوونى ناپەزايى لە لاين
 پىكخراۋەكانى جۈولەكە لەناۋچەكەدا ، لە ۱۰/۶ى ھەمان سال گەيشتنە
 شارى دىمەشق و لە ۲۵/۶ و لە ۳/۷ ئەندامانى لىژنەكە لەگەل شاندى
 كۆنگرەى سوورىيا بەيەك گەيشتن لە پىناۋ تەۋاۋ كردنى كارەكانى لىژنەكە لە
 ناۋچەكەدا .

۱۹۱۹/۶/۵ دواى ئهوهى كه سهركردهى كورد له رۆژههلاتى كوردستانى داگير كراو له لايهن رژىمى ئيران سمكۆى شكاك داواى يارمهتى له بهريتانيا كرد لهپيناو بهرهو باش بردنى بارى رۆژههلاتى كوردستان ، سكرتيرى گشتى وهزارهتى هندستان له شارى لهندهنى پايتهختى بهريتانيا ، به تهلهگرافى ژماره/ ۱۹۲ ، وهلامى فرماندهى گشتى بهريتانيانى له شارى بهغدا داوه و تيايدا

هاقبوو ، كه به هيچ جورىك نامۆزگاريتان ناكهين ، كه يارمهتى و بهلين به سمكۆى شكاك بدەن له ههريمهكهدا .

۱۹۱۹/۶/۱۲ دادوهى گشتى بهوهكالت لهئىراق - عهقيد ولسن - پيشنيارى پيشكهش بهحكومهتى بهريتانيا كرد ، لهپيناو دامهزاندنى حكومهتيكى كوردى له وويلايهتى بهتليس و دياربهكرو مهوريهو عەزیز ، بهپينى داواكاريهكانى و بارى كورد لهباكوورى كوردستانى ژێردهسهلاتى توركه كهماليهكاندا .

۱۹۱۹/۶/۱۳ سهرهك وهزيرانى ئهمهرىكا - وولسن - پيشنياريكى كرد كه كوردستانىكى سهربهخۆ له باكوورى كوردستانى ژێر دهسهلاتى توركيا دروست بكات... بهلام لهژێر ريكفى ئينگليز بيت... ئهوه بهشهى كوردستان كه نهكهوتبووه ژێر ريكفى سهربازى بهريتانيا .

ههروا ئهوه بهشهى كوردستان كه ههرحهندهبى كه برواى ئينگليزهكانهوه ترسى بلاوبوونهوهى كۆمونيستهكان لیدهکرا... لهم بروايهش ئينگليزهكان بهههله دانه چووبوون لهو كاتدا له بهر ئهوهى مستهفا كهمال ئهوه ناوچهيهى به زۆر خسبووه ژێر كاريگهري خووى و بهجورى له حكومهتى ئهستهمبول ياخى ببوو لهو كاتدا.

ھەروا لەلایەكى دىكە سۆڧىيەتھەكان
توانىيويان مستەفا كەمال بۇخۇيان
دەستەمۇ بىكەن... ميجەر نۇئىل ،
فايەق تاپۇى لەگەل خۇى برد بۇ ئەو
بەشەى كوردستان لەويۇو لەگەل
جەلادەت و كامەران بەدرخان
بەھەندى بەشى ئەو بەشەى
كوردستان سوورانەو بەنىازى
دوورخستەنەو كورد لە
تووركەكانى سۆڧىيەتھەكان بوو.

ھەروا سۆڧىيەتھەكان مستەفا كەمال لەمانگى / ۱۹۱۹/۷ كۆنگرەى ئەرزەرۇمى

گرىدا كە ۳۵ نووينەرى لە
ويلايەتەكانى ئەرزەرۇم و بەدلىس
و وان و سىواس و تەرابزۆن لە
باكوورى كوردستان بەشداريان
تىداكرد... كە ئەمەش بوو ھۇكارى
ئەو كە كەمالىەكان جى پىگەى
خۇيان زياتر فراوان بىكەن لەباكوورى
كوردستان.

دواى ئەو لەمانگى / ۱۹۱۹/۹
كۆنگرەيەكى دىكەيان لەشارى
سىواس گرىدا بۇ ھەمان مەبەست
لەباكوورى كوردستان.

۱۹۱۹/۶/۱۳ لەدواى كۇتايى جەنگى يەكەمى جىھان تووركەكان گەلىك دىلنەوايى شىخ
مەحمودى ھەفیديان كرد، دواى ئەو كە نازناوى - نەقىبى - پىداو كرديان
بە پارىژگەرى سلىمانى... ئىنگلىزەكان ناگيان لەم رووداوانە ھەبوو كە ئەو
كارانەشيان بەدرى بەرژەوئەندى خۇيان لەناوچەكەدا دەزانى و نووينەرى
راميارى ئىنگلىزەكان لەبەغدا سەبارەت بە سنوورى كوردستان و ئىراق... كە
بەگويرەى بریار دەبووايە پاش جەنگ دروستكرايا. تەلەگرافىكى بۇ وەزىرى

هندستان لىداو تىيدا گووتبووى :-

له بهر هه‌ندى هۆى ئابوورى و راميارى و ستراتىژى وا باشه ناوچه شاخاويه گرنه‌كانى سليمانى... رانيه - كۆيه - زاخۆ - و ده‌وك - بخرينه سهر ئىراق. هه‌ولير، ئاكري و موسليش كه هيلكى ئاسنيان پيدا ده‌روا هه‌روا ئاميديش له كوردستان جيا بكرىته‌وه... كه‌چى شىخ مه‌حمود ئاگادارى ئه‌و كارانه نه‌بوو له‌هه‌رىمى باشوورى كوردستان.

1919/6/14 ده‌ستپىكردى گه‌شته‌كه‌ى - ميجه‌رنوئيل - بو باكوورى كوردستان له‌پيناو كۆكرده‌وه‌ى زانيارى له‌هه‌موو لايه‌نه‌كانى زمان و ميژوو و داب و نه‌ريت و شووينه‌وارى كورد له‌ كوردستان.

1919/6/15 مۆركردنى ريكه‌ووتننامه‌ى سه‌ربازى له‌ نيوان حكوومه‌تى فه‌ره‌نساو به‌ريتانيا ، له‌پيناو جيبه‌جىكردن و دابه‌شكردنى ناوچه‌ى دانىشتوانى لايه‌نگيرى خويان ، به‌پيى په‌يمانى سايكس - بيكو ، كه‌ ناوچه‌ى داگير كراوى باكوور، دواى ئه‌وه‌ كرا به‌ناوچه‌ى رۆژئاوا G....ET. west كه‌وته ژير ده‌سه‌لاتى فه‌ره‌نسا .

1919/6/17 سه‌ركرده‌ى كورد شىخ مه‌حمودى هه‌فيد له‌ شه‌رى ده‌ربه‌ندى بازيان له‌ هه‌رىمى باشوورى كوردستان زامدار كرا ، دواى ئه‌وه‌ هيزه‌كانى سووپاي به‌ريتانيا به‌ديلى ده‌ستگيريان كرد .

كه‌ له‌لايه‌ن ئارنوولد ويلسن نووينه‌رى به‌ريتانيا ، كه‌ له‌ناو بردنى شىخ مه‌حمودى به‌پيوويست ده‌زاني له‌و بارو دۆخه‌و په‌يووه‌نديه‌كان ناوچه‌و هه‌ريمه‌كه‌دا ، كه‌ به‌ هۆى ئازايه‌تى و خوراگرى له‌سه‌ركردايه‌تى كردنى راپه‌رينه‌كان دژى به‌ريتانيا و لايه‌نگرانى له‌ شارى سليمانى و ده‌وورووبه‌رى له‌باشوورى كوردستاندا .

۱۹۱۹/۶/۱۸ سەركردەى سووپاى بەرىتانيا -
 فرايزە - بەخۇيى و ھىزىكى
 گەۋرە بەرەو ناۋچە
 راپەرپوۋەكانى شىيخ مەحمود لە
 شارى كەركوك كەۋوتە پى و لە
 ھەمان پۇژ پىرىارى
 لەسىدارەدانى شىيخ مەحمود
 لەلايەن ئەنجومەنى عورفى
 سەربازى بەرىتانيا دەرگرا ،
 بەلام ئەو پىرپارە جى بەجى
 نەگرا ، دواى ئەو ە بۇ ھندستان
 پەوانە گرا بۇ ماۋەى دەسال بە

دورخستەنەۋەى لە ھەرىمەكەدا ... بەلام لەدواى ئەو ە گەراندیانەۋە
 كوردستان .

۱۹۱۹/۶/۱۸ بىلاۋ كوردنەۋەى راگەيانەندى ژمارە/ ۵۰ لەلايەن ھكۈومەتى شىيخ مەحمود
 سەبارەت بە پىرىندار كوردنى شىيخ لەدەربەندى بازيان . لە ھەرىمى باشورى
 كوردستان .

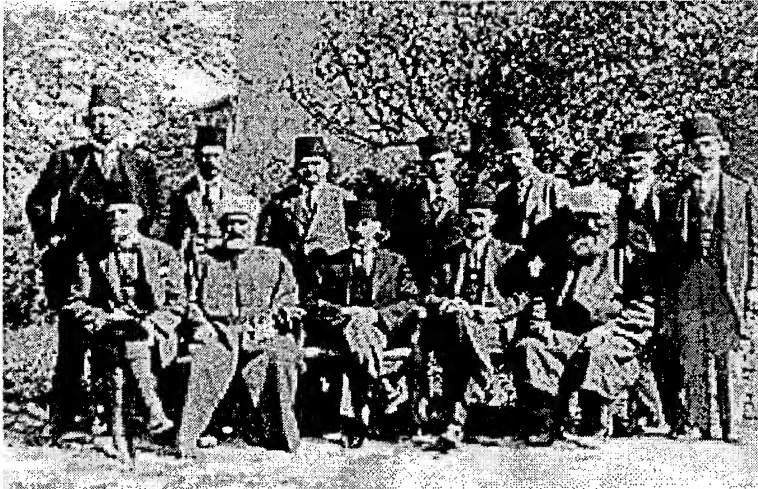
۱۹۱۹/۶/۱۹ بە ھۇي خيانەتى ھەندى لە كوردە خۇفرۇشەكان لە سەرەك ەشیرەت و
 ئاغاكان راپەرپىنەكەى شىيخ مەحمود لى ناۋچەى تاسلوجە و
 دەربەندىخان لەباشورى كوردستان دامركاندرانەۋە لەلايەن ھىزەكانى
 سووپاى بەرىتانيا .

شايانى باسە ئاغاكان و شىيخەكان لە ھىچ كات و ساتىك ەول و كۆشش و
 خەباتيان لە پىناۋى بەرژەۋەندى تايبەتى و گشتى كوردو كوردستان نەبوۋە
 ، گەر ھەشبوۋىت گونجاۋ بوۋە لەگەل بەرژەۋەندى تايبەتى خۇيان ،
 چونكە ئاغاۋ شىيخ خاۋەن ەشیرەت و ھۇزو تیرە نەبوۋەتەنیا ەك
 بنەمالەى تاك . بۇ نمونە خىزانە ئاغاكانى ھەموو دەشتى ھەولپىر
 كۆبكەيتەۋە بە قەدەرى گوندىكى بچوۋكى ەشیرەتىك نابن ... ؟! ...

۱۹۱۹/۶/۲۲ فەرماندارى گشتى بەرىتانيا لە شارى بەغدا - وىلسن - نامەيەكى بە زمانى

فارسى ئاراستەى سەيد تەھەى شەمىنى كىدو تىايدا گلهىيەكى زۆرى لە
هەلوئىستەكانى شىخ مەحمودى ەفەيد كىدبوو ، لە هەرىمى باشوورى
كوردستان .

ئەوئش لە بواردەكانى سەركىدايەتى كىدنى راپەرئوانى گەلى كوردستان .

دەستەى نوئىنەرانى كۆنگرەى ئەرزەرۆم لە سالى ۱۹۱۹

۱۹۱۹/۶/۲۳ گىرى دانى كۆنگرەى ئەرزەرۆم ، لە كۆمىتەى سەرۆكايەتى ئەم كۆنگرەى سى
كورد بەشدارى تىدا كىد كە ئەوانىش - شىخ فوزى - سەدوللا بەگ - حاجى
موسا بەگ مىرزادە - بوون ، لە باكورى كوردستان ، كە بە يەككە لەخالە
هەرەگىگەكانى شۆرشى شىخ سەئىدى پىران دا دەنرىت لە باكورى
كوردستان ، بۆ داھاتووى لەلەينى نەتەوئى و نىشتماندا .

۱۹۱۹/۶/۲۴ دامەزىنەرى كۆمارى توركىا - مستەفا كەمال ئەتاتورك - وەك بەرپىسى
سىيەمى پشكىنەرى سەربازى لە شارى ئەماسىيا پەيامىكى ئارستەى كازم
قەرە بەكر پاشا لە پارىژگای ئەرزەرۆم لە باكورى كوردستان كىد .
كە لە خالى يەكەمى پەيامەكەدا دەلى:-

كاپتنىكى بەرىنانيا بەناوى - Mr. novid - لەشارى ئۆرفەو ، كاتىك
لەرى قەزائى سىفەرەكەو رۆىشتوو بەرەو قەزائى پىران شەھر لە وولاتى
فارس ، لەوى چاوپىكەووتنى لەگەل ەشیرتە مىللىەكاندا سازداو

گەپراۋەتەۋە بۇ شارى ئورفە ، كە لەۋ سەردانەى كە دژ بەحكومىتى عوسمانى گەلىك پروپاگەندى ناھەموارو خراپى كردوۋە لە گەشتەكەيدا .

۱۹۱۹/۶/۲۸ لە دواى جەنگى يەكەمى جىھان رىكەۋوتننامەى - قىرساى - لە گەل ئەلمانىا مۇركرا لە ھۆلى ئاۋىنەى كۆشكى قىرسايدا . خالەكانى ئەم رىكەۋوتننامەيە كە لە ۴۴۰ مادە و لە ۱۵ بەشدا دارىژرابوو ، برىتېيۋون لە :-

بەدەست وە دانى تەۋاۋەتى كۆلۈنەكانى ئەلمانىا بۇ ئەۋەى بەسەر سىستەمى سەر پەرستىارىدا دابەش بىرىن ، بە گەراندەۋەى ئالزاس و لۇرىن بۇ فەرەنسا ، ھەروا گەراندەۋەى سپاردنى ئۆپپى مالمېدى بۇ بەلژىكا . دواى ئەۋە بەرىۋوۋە بردنى راپرسى گشتى لە ئىشلىزىكى باكوور ، ئەسپاردنى پرۆسى پۇلۇنيا .

ھەروا ھەندىك لە بەشەكانى پرۆسى رۇژھەلات و سىلىزىاي سەرۋە بۇ پۇلۇنيا ، ئسپاردن و بەرىۋوۋە بردنى دانتزىگ لە لاين كۆمەلى نەتەۋەكان ، ئەسپاردنى ناۋچە چۆلەكانى دەۋروۋبەرى - ھۆلتشىن - بە چىكسلۇفاكىيا ، ئەسپاردنى مىسېل - كە لە دوايىدا لىقانىا داگىرى كرد داگىر كردنى - سار - لە لاين فەرەنسا بۇ ماۋەى ۱۵ سال دوۋاخستنى راپرسى ، ناسەبازى كردنى راينلەند و داگىر كردنى لە لاين ھاۋپەيمانەكان بۇ ماۋەى ۱۵ سال ، قەرەبوۋىكردنەۋەى زىانەكانى شەپ ، كەمكردنەۋەى ژمارەى ھىزە سەربازىيەكانى ئەلمانىا بۇ ۱۰۰ ھەزار سەرباز بە بى فەرماندەيەكى گشتى ، خزمەتى ژىر ئالا ، تانك ، تۇپخانەى گەۋرە .

ھەروا بەرھەم ھىننەى گازە ژەھراۋىيەكان ، فرۆكە يان زىلېن ، كەمكردنەۋەى ژمارەى پاپۇرەكانى ھىزى دەريايىي ئەلمانىا ، كە نەتوانن زىاتر لە ۱۰ ھەزار تەن زىاتر ھەلگىرن ، بە بى مافى ھەبوۋنى ژىر دەريايىي و چەك و چۆلە ئاسمانىيەكان .

ھەروا لە گەل چەندىن بابەتى دىكە كە لە رىكەۋوتننامەكە دىياركراۋو بۇ كەمكردنەۋەى تواناى ئەلمانىاۋ چارەسەرى كىشەكانى لە دەۋلەتانى دىكەى داگىركراۋ و زىان لىكەۋتوو لە جىھان لە ئەنجامى شەپى يەكەمى جىھانىدا .

۱۹۱۹/۶/۳۰ لە دواى تەۋاۋ بوۋنى مۇلەتى پشۋودانى - دىليۇ ئارھى - لە پىگەى شارى

حەلەبى ئىستاي سووریا گەيشته شارى مووسل و لەوى بەرهو شارى
هەولیرلە باشووری کوردستان بەرپکەووت ، بەپەلە یاریدەدەری دادوهری
پامیاری - راند مۆری- که له پوژی ۷/۳ ی هەمان سال گەيشته شارى هەولیر

بەلام راند مۆری تاکوو ۷/۱۳ هەر له هەولیر مایهوه لەنیوان ئەو دوو میژووه
پووداوی زۆر بەرپابوو له لایەن جەماوهری پارێزگای هەولیر دژی داگیرکەری
بەریتانیا .

۱۹۱۹/۷/۹
وەزیری دەرەوێ بەریتانیا بروسکەیهکی ئاراستەى ویلسن له شاری بغداد
کردو ئاگاداری کردەوه ، بە پەزنامەندى کردنى حکومەتى بەریتانیا لەسەر
پیشنیارەکان ، ئەویش بەپێک هیئەتی پێنج هەرم له دامەزراندنى حکومەتى
ئێراق له داهاوودا لەگەڵ ویلیایەتى کوردی له باشووری کوردستان.

۱۹۱۹/۷/۱۵
بەرپابوونی راپەرین لەناوچەى قەزای عەمادیه له باشووری کوردستان
بەسەرکردایەتى کەسایەتى کورد شەعبان ئاغا ، که له ئەنجام دادوهری
بەریتانیا له پارێزگای مووسل- ماکدۆنالد- کووژرا ، که کاردانەوهی کردە
سەر باری هیژەکانی بەریتانیا له ناوچەکەو بەرز بوونەوهی هەستی نەتەوهیی
و نیشتمانی جەماوهری کورد له کوردستان .

۱۹۱۹/۷/۱۸
بەهۆی بیژاری و ناپەزایى جەماوهری شارۆچکەى رواندزی سەر بە پارێزگای
هەولیر لەباشووری کوردستان ، بە دژیەتى کردنى هیژەکانی سووپای
پووسیا . له ئەنجام هیژەکانی سووپای پووسیای نوێ پاشەکشەیان
لەناوچەکەدا کرد .

۱۹۱۹/۷/۲۳
له ناوەندى کۆنگرهى یەکەمى کەمالیهکان له پارێزگای ئەرزەرۆم له باکووری
کوردستان ، جگە له کۆمیتەکانی پارێزگاری مافی ویلیایەتەکانی پوژمەلات ،
که ژمارەیک له گەوهره پیاوانی کورد بەتایبەتى سەرەك هۆزو تیرەکان
بەشداریان تیدا کرد .

که کەمال ئەتاتورك لهپیناو بەرژەوهندى تایبەتى خۆی و فیل کردنى له کورد
نامەى داواکاری بەشدار بوانیانی بۆ نووسیویون .

۱۹۱۹/۷/۲۵ دادگای عورفی سهربازی له شاری به غدا پریاری له سیداره دانی بؤ شیخ مه حمودی حه فید دهر کرد .

به سهرکردایه تی و ناموژگاری به پرسیانی به ریتانیا ، به لام حوکه که جیبه جی نه کراو دوی به ره و هیندستان دوورخرایه وه بؤ ماوه ی ۱۰ سال له هه ریمه که دا .

۱۹۱۹/۷/۲۹ شەریف پاشا نامە یەکی

ئاراسته ی سكرتیری یه كه می
بالیوزخانه له پاریس - رۇبیرت
فانسیتارت - به ژماره ۷ کرد .
كه تییدا هاتوووه :- وهك
پاشماوه ی وتویژی شهوی رۆژی ،
به په له م له وهی وا له گه ل شه
نامه یه م هاوپیچ ، یاداشتنامه ی
خۆمنتان بؤ ده نیرم ، كه ئیوووه
شه پهری لوتفتان هه یه به وهی
بیده نه ده ست جه نابی به ریژ -
به لفور - و زور منه تبارتان ده ب
شه گهر هه رچی زووتره ، وه لامی

شه و بریار دانه م لیبگیرنه وه كه پیخۆشه له و بریاره بیدات ، چونكه من ده بی
بگه ریمه وه به رده وام به له چاره سه ری هه سانه وه م و چاره سه ری به ئوی
كانزایی ، كه ناچار بوون به هۆی گه یشتنی وه فدی كوردی دابیریم ، بؤ شه وهی
بی شه وهی له گه ل حكومه تی خاوه ن شكۆی به ریتانیا باشترا یه واز له
چاره سه ری یه كه م به ینم بؤ شه وهی سه رقالی كاروباری كوردستان به م له گه ل
شه و كه سانه ی كه به ریژ به لفور ده ستنی شانیان ده كات بؤ شه وهی
به شیوووه یه کی ره سمی له هه موو شه و پرسیاران به بگۆلێته وه كه من
به شیوه یه کی به شیی له یاداشتنامه كه مدا گیراومه ته وه .

بیگومان هیشتا زۆر شتی دیکه هه یه كه له و كه متر گرنگتر نین ، كه ئیمه ل
هه سریان بیروورا بگۆزینه وه . به هه ر حال شه و ناژاوه یه ی كه وولات تی
كه وتوووه زۆر زیان به خشه بؤ ژبانی ئابووری و به هه مان شیوووه بؤ

ئەنگىستانىش ، كارىكى بەپەلە ھەيە كە من بەتايىبەتى سەرنجى ئىۋودى بۇ رادەكىشم.

بە تەكا كىردىن لەۋەى رىزلىنىنام پىشكەش بە بەرىز بلفور بكن ، بەپەلە ئەم دەرفەتە دەقۇزمەۋە بۇ ئەۋەى رىزدارى خۇشەۋىست كە سلاۋى رىزلىگرتۋانەى ئەۋپەرى دۇسۇزانەم قەبۈل بفرمۈون.

لە دۋاى داگىركردنى شارى بۇدابىستى پايتەختى مەژەر لەلايەن ھىزەكانى سووپاى رۇمانيا ، كە ئەۋىش بوۋە ھۆى كۆتايى ھىنان بە دەسەلاتى كۆمۇنىستەكان ، كە لەۋ كاتە رۇمانىيەكان مەژەريان جى ھىشت و - ئەدمىرال ھۆرس - بەھىزى سووپا چوۋە ناۋ پايتەختى ھەنگارىا - مەژەر بەھۆى بارودۇخەكە لە ناۋچەكەدا . ۱۹۱۹/۸/۴

لە ھىرشىكى بەر فراۋانىدا ھىزەكانى سووپاى بەرىتانىا و لە ئەنجام شارۋچكەى ئامىدى لەباشۋورى كوردستان داگىر كىرد. ۱۹۱۹/۸/۶

شۈپشىگىرپانى دەۋورۋوبەرى دەربەندى - مزورگە - لە ناۋچەى بادىنان بە سەرۇكاپەتى رەشىد بەگ و لە ئەنجام ھىزەكانى سووپاى بەرىتانىا پاشەكشەى پىكرا لە ناۋچەكەدا . ۱۹۱۹/۸/۸

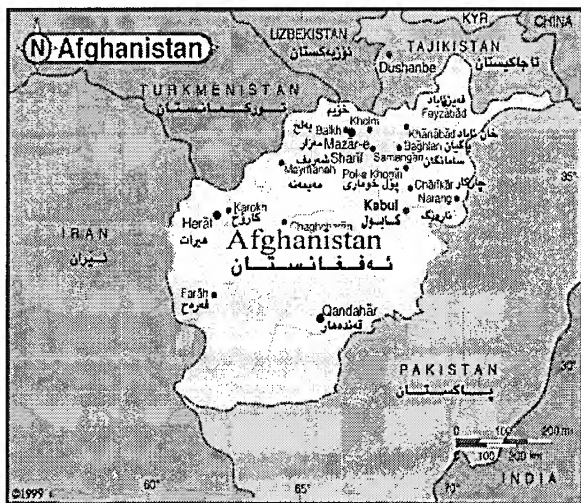
مۆركردنى رىكەۋوتننامە لە نىۋان پىژمى شاھەتى فارس و بەرىتانىا بەناۋى - ئەنگلۇ ، ئىرانى - لەپىناۋ پاراستنى بەرژەۋەندىيە تايىبەتەكانىان لەبۋارى رامىارى و ئابۋورى و بازىرگانى و سەربازى لەسەر خاكى رۇژ ھەلاتى كوردستان. ۱۹۱۹/۸/۹

بەرزىۋونەۋەى ئاۋاتەكانى كورد لەۋكاتەى كە لەگەل لىژنەى - كىك - كراين - چاۋيان بەيەكتەر كەۋت لە كۆمەلەى گەلان لەگەل نوۋىنەرى پارتى دىموكراتى كوردى. ۱۹۱۹/۸/۱۳

كە داۋاكانىان بەدامەزىراندنى دەۋولەتتىكى كوردى بوۋ لەۋ ناۋچانەى كە زۆربەى ھەرە زۆرى كورد بوۋ... لەشارەكانى - فەريون و دىاربەكر و وان و بەتلىس و ھەندىك لە ئەرزىجان لە باكۋورى كوردستان، ھەروا داۋاى وويلايەتى مووسلىشىيان كىرد تاكوۋ دەروازەى دەرياۋ ھەروا دەۋولەتەكەيان بە سەربەخۇيەكى زاتى بى لە ژىر ئىنتىدبابى بەرىتانىا، كە بە ھەرەب و تۈرك و فارس نەبەستىتەۋە.

دۋاى ئەۋە لىژنەكە لە دۋا راپۇرتى خۇيدا دىيارىكىرد بەپىكەھىنانى دەۋولەتى

كوردى، كە ھەموو ئەو ئاۋچانە بگەرئىتەۋە كە بە زمانى كوردى ئاخاۋتن دەكەن كە كەۋتوۋنەتە ژىر دەسەلاتى ئىران و ئىراق و تورىكا لە سنوورى پىشنىار كرا... كە بەرىتانىاش پشتىگىرى كوردى دەكرد، بەلام خاۋىزار نەبوو ژور ئاۋچە بخاتە ژىر دەسەلاتى كورد لە باشوورى كوردستان. بەتايىبەتى لەۋىلايەتى مووسل و كۆنگرەى ئاشتىش ھەرىمى باشوورى كوردستان جيا كەردبوو ھە لە كوردستانى گەۋرەو مامەلەى تايىبەتياں لەگەلدا دەكرد جيا لە رۆژھەلات و باكوورو رۆژئاۋاى كوردستان.

۱۹۱۹/۸/۱۹ لە دواى ھول و
كۆشش و
ماندوبوۋىنىكى
ژور ۋولاتى
ئەفغانىستان
سەر بەخوۋى
خوۋى راگەياندا
بەپىي پەيمانى
— الدرولىندى —
لە ئاۋچەو
كىشووەرەكەدا

ئەۋىش بەناۋى — كۆمارى ئەفغانىستان و بەردەوام بوۋى تا سالى ۱۹۳۶ ،
ئەۋىش بە دامەزراندنى رژىمى — شانشىنى ئەفغانىستان — لە لايەن ئەمىر
ئەمانۇللا ، تاكوو سالى ۱۹۷۳ .

ئەۋىش بە روۋخاندنى رژىمى شانشىنى و راگەياندى رژىمى كۆمارى بە
پشتىۋانى يەكىتى سۆڧىت لە كىشووەرەكەدا .

كە ناۋى پايتەختەكى شارى — كابول — ۵ و ژمارەى دانىشتۋانەكەى
، ۳،۱۴۳،۰۰۰ مىيۇن كەسە . ھەروا ژمارەى دانىشتۋانەى ۋولاتەكى،
، ۲۷،۷۵۵،۰۰۰ مىيۇن كەسە . ھەروا پروبەرى ۋولاتەكى، ۲۵۱،۷۷۲ كىلۇ
مەتر چوار گۆشەيە . ھەروا چىرى دانىشتۋانەكەى ، ۱۱۱ كەس لە يەك مىل

چوار گۆشه دا . ھەروا نژادەكانى ، ئەفغانىستان ۱۴ گروپى نژادى جىياوازى
تېدايە ئەوانىش :- دارى ، بشتۆن ، ئۆزبەكى ، توركىمان ، كورد ، بالوش ،
بنجابى . لە وولاتەكەدا .

۱۹۱۹/۸/۲۴ راپەرینەكەى سوارەتووكەى قەلاى سەعیات لە دۆلى مەلا عارەب لە باشوورى
كوردستان ئەنجامدرا دژى ھێزەكانى سووپای بەرتانیاو لە ئەنجام
فڕۆكەىكەى جەنگى ھێزەكانى سووپای ئاسمانى بەرتانیا خرا خوارەو
لەناوچەكەدا .

۱۹۱۹/۹/۴ گرێدانى كۆنگرەى - سیواس - ى توركە كەمالیەكان لە باكورى كوردستان
، كە لە پۆژانى كۆنگرەكەدا - مېجر نوئیل و ، جەلادەت بەدرخان و ، ئەكرەم
جەمیل پاشا - لەگەشتەكەیاندا گەشتە شارى - مەلاتیە - ئەم سەردانە
كێشەىكەى زۆرى بۆ كەمالیەكان دورستكرد لە بەرپاىبوانى راپەرینی كورد
دەترسان ، لە بەر ئەووە مستەفا كەمال بریارى گرتنى شانەكەیدا ، كە بەناو
خاكى كوردستان دەسوورائەو دەركرد بە دەستگیر كردنیان لە ھەرمەكەدا .

دەستەى نوێنەران لە كۆنگرەى سیواس . لە سالى ۱۹۱۹

۱۹۱۹/۹/۱۷ مستەفا كەمال ئەتاتورك لە نامەىكەیدا بۆ فوئاد پاشاى ئەندامى پەرلەمان لە
ئەستەمبۆل كە تیايدا دەلى :-

وەزىرى كاوبرارى شەپرو وزىرى ناوخۆ بوونەتە ھاوكارى جىنايەتى دامات

فرید پاشای سەرەك وەزىران . ئەوانەش بۇ خىنكاندى دەنگى ئەتەو
 ئەناسىنى كۆبۈنەو دەي فەرمى - كۆنگرەي سىۋاس - روبەروو كىرنەو دەي
 كوردو تورك و موسلمانانن لەگەل يەكتەر لەناو ھەولى خىيانەتدان .
 لە ھەلپىزاردنى ئەرشىنى تاييەتى ئەتاتورك . بلاو كراواو دەي وەزراەتى رۆشنېرى /
 لاپەرە ۷۱.

۱۹۱۹/۹/۲۱ كۆتايى ھاتنى گەشتەكەي مىجەر نوئىل لە باكوورى كوردستان لەگەل
 شاندىكەي كوردو گەرەنەو دەي بۇ باشوورى كوردستان .

۱۹۱۹/۹/۲۴ مستەفا كەمال ئەتاتورك لە پارىژگاي سىۋاس لە باكوورى كوردستان
 راپۇرتىكى وردى ئارستەي ژەنرال - ھاربۇرد - ى سەرۆكى دەستەي
 تووژىنەو دەي وولاتە يەگىرتووەكانى ئەمەرىكا كىرد ، كە تىادا دەللىت :-
 پارچەكردنى ئىمپىراتۇرىيەتى عوسمانى دەبىتە ھۆي دروست كىردنى
 شەرىكى برا كوژى لە نىۋان كوردو توركدا ، بە بەشدارى كىردن لە پلانى
 دروست كىردنى كوردستانىكى سەربەخۇدا دەرەكەوئى ... كوردەكانى پىر كىرد
 لە ھەرىمەكەدا .

ئەو دۆزەي ھىناو يانەتە پىشەو ھەرچۇنىك بىت ئىمپىراتۇرىيەتەكە
 ھەلدەو شىندىرتەو ، ھەروا بۇ بەئەنجام گەياندنى ئەم بىروو بۇچوونەي
 خۇيان پارەيەكى زۇريان خەرچ كىردو ھەموو جۇرە سىخووپىەكيان
 تاقىكىردۇتەو ، دژى كوردو داھاتووى كورد لە سەرخاكى كوردستاندا .

۱۹۱۹/۱۰/۴ لە ھەلمەتلىكى شۇپىشگىرانى كورد لەناوچەي ئاكىزى لە باشوورى كوردستان
 ھىرشىيان كىردە سەر ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا ، لە ئەنجام - كۆلۇنىل
 بىلو ، كابىن سكۇت - يان كووشىت لە نىزىك گوندى - بىرەكەپرە -
 لەناوچەكەدا .

۱۹۱۹/۱۰/۹ رىكەووتننامە لە نىۋان سەرەك وەزىرانى فارس و وەزىرى موختارى بەرىتانيا
 سىر پىرىس كوكس مۇركرا ، كە لە زىجىرەيەك گىفتوگۆي چىرى بەردەوام ئەم
 رىكەووتنە گەياندرا ئەنجام ، كە لە دوو بەش پىك ھاتبوو ، بەشى يەكەم :-
 لەسەرەتايەك و شەش مادە ، بەشى دووھم :- لە چوار مادە بەپىي

خواستەکانی به‌رژوه‌ندی هه‌ردوو ده‌سه‌لاتی فارس و به‌ریتانیا دا .

١٩١٩/١٠/١٢ به‌رپرسی به‌ریتانیا - مسته‌رییل

- پله‌ی دادوه‌ری رامیاری
له‌شاری موسڵ و ده‌وورو به‌ری
گرته‌ ده‌ست ، له‌ دوا‌ی دادوه‌ری
رامیاری - لچه‌من - که‌ بۆ کوو‌یت
گواسترا بووه‌ ، مسته‌رییل
له‌گه‌ل نه‌قیب سکوتی یاریده‌ده‌ری
دادوه‌ری رامیاری له‌شاری عه‌قره
له‌ هه‌موو پارێزگای هه‌ولێر له
باشووری کوردستان سووپانه‌وه
، له‌ پیناو هیوورکردنه‌وه‌ی

باروودۆخه‌که‌ ، نه‌ویش به‌ هۆی جمووجۆلی شۆرشگێڕانی پارێزگا که‌ دا .

١٩١٩/١٠/١٢ نووسه‌رو رووناکیڕ خاتوو

دۆریس لیسینگ له‌دایک و
باوکیکی ئینگلیز له‌ تاران
پایته‌ختی ئێران له‌دایک
ده‌بی... جیگه‌ی ئاماژه‌ پیکردنه
که‌ باوکی لیسینگ
فه‌رمانبه‌ریکی بانکی ئیمپریالی
و دایکیشی په‌رستیاری بووه‌. له
ساڵی ١٩٢٥ ته‌م خێزانه‌ ئێران
به‌جی دێلن و به‌ره‌و رۆدیسای
باکوور - زمبابو‌ی ئێستا -

ده‌چن... لیسینگ ژیا‌نی سه‌ره‌تایی مندا‌لی خۆی به‌وه‌ وه‌سف ده‌کات ، به‌
تیکه‌ل بوون له‌ نیوان ژیا‌نی پر له‌خۆشی و ئازاردا له‌ به‌ر نه‌وه‌ی له‌ ژیا‌نیکی

كۆلەمەرگىدا دەريا.

بەلەم بەھەرلە و تواناي كاركردن و خوويندن بەجۇرىك تام و چيژلە ژيان وەرەگىت... ھەر ۈك دۇرىس لىسىنگ خۇي دەلىت :- پىم وايە ژيانى مندالىتى كۆلە مەرگانە باشتىن ريگا و ھۇكار بوونە بۇ دوستكردى رۇماننوسىكى گەۋرە، ھەرچەندە من لە مندالىيەتىمدا ھەستەم بەۋە نەدەكر... بەلەم ھەر ئەۋەش منى بەم رۇژە گەياندوۋە.

لەگەل ئەۋەشدا لىسىنگ لە ژيانى خۇيدا بەنوسىن لە دەرگاي زۇر پرسى و راميارى و ھىزى و كۆمەلەيتى داۋە. زۇر مەلانىي رۇشنىرىيەكان يان بەزاروۋە نۇپەكەي پىكدادانى شارستانىيەكانى نووسىۋوۋە بەھەمان شىۋوۋە لە بارەى سىستەمى كۆمەلەيتى و رەگەز پەرسىتى زۇرى نووسىۋوۋە بەر لەۋەى دۇرىس خەلاتى نۇبۇل ۋەرىگىت و چەندىن خەلاتى دىكەى جىھانى لەبۋارى ئەدەبدا بەدەست ھىناۋە ۋەكوۋ :-

خەلاتى ۋوللاتى ئەمسا بۇ ئەدەبى ئەۋرۋىي و خەلاتى شىكسىپ لە كۆمارى ئەلمانىا و مەدالىي شەرەف شازن ئەلىزايىت و خەلاتى شا ئاسنورپاسى ئىسپانى... دۋاي ئەۋ ھەموو خەلاتە توانى لەتەمەنى ۸۸ سالىدا خەلاتى نۇبۇلى ۲۰۰۷ بباتەۋە كە بوۋە مايەى شانازى بۇ سەرچەم ئافرەتانى جىھان.

سەرچاۋە :- كۆلار دۋەبى الثقالىيە / ۳۰.

۱۹۱۹/۱۰/۲۲ نوۋىنەرى كورد شەرىف پاشا و سەيد عەبدولقادر ئەفەندى سى نامەى ھاۋبەشيان ئاراستەى ئەنجۈمەنى بالاي كۆنگرەى ئاشتى لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا كورد داۋايان كرد ، كە كوردستان دابەش نەكرىت و يارمەتى تورك نەدرىت لەلەين ھىزەكانى سوۋپاي ھاۋپەيمانان لە سەر خاكى كوردستاندا .

۱۹۱۹/۱۰/۲۶ لە دايك بوۋى - مەھمەد رەزاشاي ئىران - خوۋىندى ناۋەندى لە سويسرا تەۋاۋ كورد لەگەل بىراچۋوكى عەلى ، دۋاي ئەۋە گەراۋە بۇ ئىران و چۈۋە كۆلىژى سەربازى ، دۋاي ئەۋە لە تەمەنى ۱۹ سالان فوزىيەى كچى مەلىك فوئادى يەكەمى شانشىنى ۋوللاتى مىسىرى خواست و بوۋە ھاۋسەرى .

شايانى باسە كە شانشىن فوئادى يەكەم لە بىنەمالەى محمد عەلى پاشا بوۋە بەناۋى بىنەمالەى خىۋوۋى و لەنژاد كوردن ، كە لەبىنەرەتا خەلكى پارىژگاي

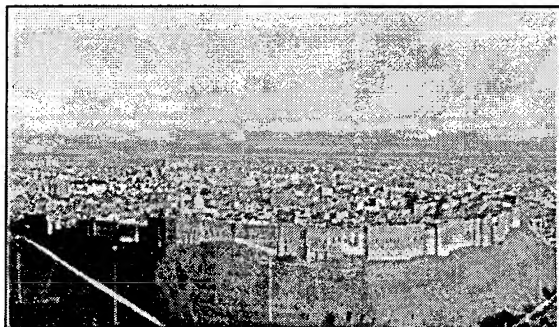

دیاربە‌ه‌ک‌ری باکووری کوردستان بوونه .

۱۹۱۹/۱۰/۲۷ نووینه‌ری به‌ریتانیا له
ئێ‌راق - میجه‌رنوئیل -
نووسراوه‌یه‌کی ئاراسته‌ی
سه‌روکی ئه‌مه‌ریکا ویلسن
کردو داوا‌ی لی‌کرد .
که یارمه‌تی کورد بد‌ریت
به‌ هو‌ی چه‌وسانه‌وه‌و داگیر
کردنی نیشتمانه‌که‌یان به
دریژایی ۴۰۰ پیش ئیستا
له‌ لایه‌ن ئیمپراتۆریه‌تی
عوسمانی و ده‌سه‌لاته‌ یه‌ک
له‌ دوا‌ی یه‌که‌کانیا‌دا له
هه‌ریم و کیشووه‌ره‌که‌دا .

۱۹۱۹/۱۰/۳۱ نووینه‌ری کورد شه‌ریف پاشای خه‌ندان سه‌ردانی شانیشینی سوو‌یسرای کرد
، له‌ پیناو به‌شداریکردنی له‌ کۆنگره‌ی ئه‌وروپا له‌باره‌ی کیشه‌ی مافه‌کانی
گه‌لی کورد ، که له‌ لایه‌ن - سه‌یام ئه‌دین - پیشوا‌ی لی‌ک‌را، که یه‌کێک بوو له
تورکه‌ ئازادیخوازه‌کانی لایه‌نگیری کورد له‌ باکووری کوردستان .

۱۹۱۹/۱۱/۱ له‌ لایه‌ن
به‌رپرس‌انی
به‌ریتانیا برپاری
کردن دامه‌زراندنی
پاریژگای هه‌ولێر
درا وه‌ک پاریژگا
له‌ هه‌موو

لایه‌نه‌کانی کاروباری به‌رپوه‌به‌رایه‌تی و کارگێڕی له‌ پیناو هه‌لسوورانندی
ئیش و کاره‌ هه‌مه‌ لایه‌نه‌کان له‌ باشووری کوردستان .

لەياداشتىكى بۇ ۋەزىرى دەرەۋى بەرىتانيا - لورد كىزن - دا دەلى: - كورد بەسەر ژمارەيەكى زۇر لەخىل ۋە ھۆز دابەش بوون ۋە لەگەل يەكتى ناكۆكن ، ۋە ئەم خىلانە نەتەۋە پىك ناھىيىن ۋە ناتوانن يەكەتە رامىيارى دورست بكن لە ناۋچەكەدا ...؟...

۱۹۱۹/۱۱/۲۰ نوۋىنەرى كورد شەرىف پاشا لە كۆنگرەى ئاشتى لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا لەگەل - ئۆگۇس نۇبار پاشا - پاشاى نوۋىنەرى ئەرەمەن رىكەۋوتنامەيەكىان مۇر كىرد ، لەبارەى ھاورىيەتى ۋە پەيوۋەندى كورد ۋە ئەرەمەن ، لەپىناۋ پرگار بوونيان لەژىر دەسەلاتى تورك لەرۇژھەلات ۋە باكورى كوردستان .

جىگەى باسكردنە كە نوۋىنەرى
 كورد شەرىف پاشاى خەندان لەم
 رۇژەدا نامەيەكى بە ژمارە/۶
 ئاراستەى برىز - كلیمۇنسۇ -
 سەرۆكى كۇنفرانسى ئاشتى لە
 پارىسى پايتەختى فەرەنسا كىرد ،
 كە ئەمەى خوارەۋەش دەقى
 نامەكەيەتى: -
 ئىمە ئىمزاكارانى ئەم نامەيە ،
 نوۋىنەرانى نەتەۋەكانى ئەرەمەن ۋە
 كورد ، شەرەفى ئەۋەدىان ھەيە

ئەۋە بە كۇنفرانسى ئاشتى رابگەيەنن كەۋا ھەردوۋ نەتەۋەى ئىمە ، كە ھەردوۋكىان ئارىن ، يەك بەرژەۋەندى ۋە يەك ئامانجيان ھەيە ئەمە واتە ئازادى ۋە سەرەخۇيان ، بە تايبەتى بۇ ئەرەمەنىەكان .

بە رۇگاربوونيان لە دەسەلاتى ستەمكارامەى ھكۈمەتى تورك ۋە بەگشتى ، ھەم بۇ ئەرەمەنىەكان ۋە ھەم بۇ كوردەكان ، ئازاد بوونيان لە تۇقى كۆمىتەى ئىتحداد تەرەقى ، مە ھكۈمەتە رەسمىەكان ۋە شاردرادەكان بۇ ھەرىەكىان ئەۋ ھىندە شووم بوون .

ئىمە بە تەۋاۋى لە سەر ئەۋە رازىن كە پىكەۋە داۋا لە كۇنفرانسى ئاشتى بكنەىن كەۋا بە گويىرەى پرنسىپەكانى ناسيۇنالىستى ، ئەرەمەنىستانىكى

يەكگرتوۋى سەربەخۇ كوردستانىكى سەربەخۇ بە كۆمەكى گەۋرە ھىزىك دروست بىرى. دۋاي گۈي لىنگرتنى لە خواستى ھەردوۋ نەتەۋەكان يەك لە دۋاي يەك، بۇ ئەۋەي كۆمەكى تەكنىكى و ئابورىيان لە ماۋەي دوۋبارە بوونىاتانەۋەي پىشكەش بىكات .

ئەۋەي پەيوۋەندى بە بەخشىنى ئاۋچە ئاكۆكى لە سەرەكان ھەيە، كە لە ئاۋ ياداشتنامەكانى ھەر يەكماندا دىارىكراۋە كە يەك لە دۋاي يەك پىشكەش بە كۇنفرانسى ئاشتى كراۋن و دىارىكرىنى ھىلكىشنى داۋىن سنورى نىۋان ھەردوۋ دەۋلەتى دۋا رۇژ ھەيە، ئىمە شىلگىرانە رايدەگەيەنن كە ئىمە بە تەۋاي دەچىنە ژىر بارى بروننامەكانى كۇنفرانسى ئاشتى، لە پىشا قەناعەتەمان بەۋە ھەيە، كە بىرەرەكەي لە سەر بىنەۋانى دادۋەرى و مافەۋە دىارى دەكرى.

ئىمە جگە لەۋە دوۋپاتى دەكەيەۋە، كە تەۋاۋ رەزامەندىن لە سەر رىزگرتنى مافى شەرى كەمىنە نەتەۋايەتەكان لە ئاۋ ھەر دوۋ وولاتدا. بىفەرموۋن بەررە ھەستى رىزگرتۋانەي لە ھەموۋان دىسۇزانە ترمان قەبۇل بىفەرموۋن.

بۇ ئەرمەنستان، ئۇمان جىپانىيان ... سەرۋكى شاندى ئەرمەن

... بۇ كۇنفرانسى ئاشتى ... بۇ نوۋىنەرى كوردستان، شەرىف

... بۇ ئەرمەنستان ... بۇگس ئۇبار ... سەرۋكى شاندى نىشتەمانى ئەرمەن.

۱۹۱۹/۱۱/۲۶ بىلۋىكرىنەۋەي يەكەم ژمارەي گۇقارى - بەيان - لەشارى سىلېمانى لەباشورى كوردستان .

۱۹۱۹/۱۱/۲۷ ۋەزىرى كاروبارى دەرەۋەي بەرىتانيا - لورد كىرزن - سەبارەت بەكىشەي كورد لە ۋەلامى ياداشتەكەي ۋەزىرى دەرەۋەي ئىران، كە بۇسىر پىرسى كوكس نوۋسىپوۋى دەلى:-

بەپپى ئەۋ زانىارىانەي بەدەست گەيشتوۋن، كە ھەموۋ شاخەكانى دەۋروۋبەرى و پارىزگاي و رمى لە رۇژەلەتى كوردستان لە ژىر دەستى جەردەكانى سىمكۆ شىكك دايە... لورد سەبرى بەۋ ياداشتەمانە دەھات كە لەبارەي ھەلوۋىستەكانى پىژىمى فارس بىلۋەكرانەۋە لەھەرىمەكەدا.

۱۹۱۹/۱۲/۳ ۋىنە كىشى بەناۋبانگى جىپەنى - ئۇگست رىنۋار - كۇچى دۋايى كرد لە شارى لىموكى باشورى فەرەنسا.

۱۹۱۹/۱۲/۶ یاریده‌ده‌ری ئه‌فسه‌ری رامیاری نوئی به‌ریتانیا - نه‌قیب کیرک -
 سه‌رکردایه‌تی هی‌رشیک‌ی سه‌ربازی کرد به‌ په‌لاماردانی هۆزی سوورچی له
 ناوچه‌ی ئاکری، به‌سه‌رکردایه‌تی شیخ ره‌ج‌ه‌ب و له‌ ئاکامی شه‌ری نیوان
 هی‌زه‌کانی به‌ریتانیا و چه‌کدارانی هۆزی سوورچی و له‌ ئاکامدا سه‌رکه‌ووتنیان
 به‌ده‌ست هی‌نا به‌سه‌ر هی‌زه‌کانی به‌ریتانیا . له‌ ئه‌نجام زیاتر له‌ ۳۰۰
 کوشتارو برینداریان هه‌بوو له‌ ریزی سووپای به‌ریتانیا .
 که‌ بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ی هی‌زه‌کانی سووپای به‌ریتانیا سووپاکه‌یان له‌ ناوچه‌ که‌
 به‌ هی‌زه‌که‌ن و هی‌زی دیکه‌ ره‌وانه‌ی ناوچه‌که‌ بکه‌ن و ده‌ستیان کرد به‌
 بۆردومان کردنی پی‌گه‌ی سوورچه‌یه‌کان به‌ فرۆکه‌ی سه‌ربازی و تانگ و
 زریپۆش، له‌ ئاکامدا هی‌زه‌کانی سوورچی پاشه‌کشه‌یان کرد بۆ ناوچه‌ی بارزان
 و شاخه‌ به‌رزه‌کانی باشووری کوردستان .

۱۹۱۹/۱۲/۲۹ به‌ هۆی جیبه‌جیک‌کردنی خواسته‌کانی - حایم وایزمان - سه‌رکرده‌ی
 جوولانه‌وه‌ی سه‌هیونی‌زم ، نامه‌یه‌کی ئاراسته‌ی سه‌ره‌ک وه‌زیرانی به‌ریتانیا -
 دیفید لوید جو‌رج- کرد له‌باره‌ی باکووری فه‌له‌ستین-سه‌هیونی ، ئه‌ویش
 به‌داواکردنی که‌ناره‌کانی ئاوی به‌ناو عه‌ره‌بی به‌تایبه‌تی ئاوی ناوچه‌ی
 لوینان و ئوردن له‌ ناوچه‌که‌دا .

1920. ✍

۱۹۲۰/۱/۳ بلاۋىر كۈندىن بېرى يەككەم
چاپى - مەم و زېن - ى
نوۋىسىرۇ روۋىنا كىرى
كورد لى باكوۋى
كوردستان - ئەخمەدى
خانى - بەزىمانى كوردى و
بەپىتى غەربى لى شارى
ئەستەمبۇل ، بەلام لى
دوۋى ئەۋە رىئىمى
شۇقىنى تورك ھەموۋى
كۆكۈردۈۋە و سوۋتاندى
ئەۋە لى ناۋ توركيا
بەردەستى كەۋت ، لەبەر

ئەۋە تەننەت بەزىمانى پەسەنى كوردى بوۋ لى ۋولاتەكەدا .

۱۹۲۰/۱/۷ دامەزىنەرى كۆمۈرى توركيا مستەفا كەمال ئەتاتورك لى شارى ئەنكەرە
تەلەگرافىكى ئاراستى رەشىد بەگى بىرلەشكەن دەۋەمى چەركەس كورد ، كە
لەبەشىكى تەلەگرافكەدا دەلى: - بەدەر لەبابەتەكە دەۋەمى بىلىم:-
ئانزا فۇرى سوۋك و ئىنگلىز ھەۋلى جۈۋلە پىكردى ئەۋانە دەدەن ، ئەم برا
چەك كەسانەمان ھاۋولاتىيەكى بەزىن لە ئايىن دەۋلەتقان . ستايشى
ھەموۋىيان دەكەين و دەيانكەينە تاجى سەرمان .
لەراستىدا ئەمپۇ دوۋرئىمان چۈۋەدەۋۋى كوردو تورك و چەركەس و برايانى
دىكەى ئاينمانىان گرتوۋە . دەستان بىخەنە ناۋ دەستى يەك لەپىناۋ رىزگار
كردنى زىيان و ناموسمان ئەمە زەرۋرەتەكە .

لەۋكاتەدا دەسلەتلى توركە پاشماۋەكانى ئىمپىراتورىيەتى عوسمانى لەۋپەرى
بى ھىزى و بى ۋانا بوۋن دەستىيان بۇ ھەموۋىل كەچىكە درىژ دەكرد ،

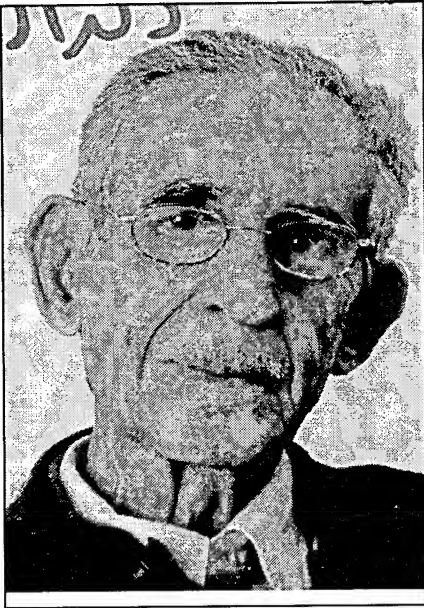
لەپیناو بەهێز کردنی دەسەلاتیان بەتایبەتی لەباکووری کوردستان و ناوچهکانی دیکەى ژێر دەسەلاتیان ... گەر کورد ئەوکات سەر بەخۆی خۆی رابگەیاندا بایە سەرکەوتنی مسوگەر بوو لەپێک هینانی دەوڵەتی کوردی لە باکووری کوردستاندا!...

١٩٢٠/١/١٦ لە دواى دامەزراندنی کۆمەڵەى گەلان لەلایەن وولاتانى هاوپیەیمان بە تاییبەتی بەریتانیاو فەرەنسای ئەمەریکا و روسیا ، یەكەم كۆبوونەوی خۆی گریدا لەشارى جنىڤدا .

مستەفا كمال لە گەڵ چەند كەسایەتیەكی كورد لەساى ١٩١٩

١٩٢٠/١/١٨ شاعرو نووسەرى چەوساوەو هەژارانی ناودارى كورد مامۇستا - ئەحمەد مستەفا ناسراو بە - دىزار- لە بنەمالەیهكى پۆشنییری شاری شاعرو نووسەران و رووناکییرانی كورد شاری کویسنجی ، سەر بە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان چاوی بە جیهان هەلھیناوە لە شارەكەدا .
لە ساڵی ١٩٢٥ دەستی بە خویندن کردووە لە لای مەلای ئایینی و دواىى خویندنی سەرەتایی و ناوەندی لە شارۆچكەى كۆیە تەواو کردووە .

داۋاي ئىۋە لە سالى ۱۹۵۹
پەيۋەندى كىردۈۋە بە
رېڭخراۋەكان و داۋايى
پەيۋەندى كىردۈۋە بە پارتى
كۆمۇنىستى ئىراق و بەردەوام
بوۋە لە كارى پارتايەتى و لە
پىلەكانى ئىۋە پارتە كارى
كىردۈۋە .

داۋاي ئىۋە لە سالى ۱۹۷۰ لە
شارى مۇسكۆي پايتەختى
سۆڭىيەت پەيمانگاي زانستە
كۆمەلەيەتەكانى تەۋاۋ كىردۈۋە
و ھەروا لە سالى ۱۹۸۸ لە

شارى سۇڧىيە پايتەختى بولگارىيا لە ھەمان پىمانگا خويندۈۋىيەتى .
ھەروا مامۇستا دىزار ئەندام بوۋە لە يەككەتى نووسەرو رۇژنامەنووسان و
ئەدىبان و چەندىن لىڭخراۋى دىكەدا .
ھەروا چەندىن دىۋانى شىعرى لە ماۋەي ژيانىدا بەرھەم ھىناۋەو بە شاعىرى
چەسۋاھەكان ناۋزىندە لە كوردستاندا .
تا تەۋاۋ بوۋنى ئەم كىتەپە مامۇستا دىزار لە ژيان مابوۋ ، بەلام لە تەمەنى
۸۹ سالىدا كە لە شارى ھەولېر نىشتەجى بوۋ كە برا گەۋرەي مامۇستاي
نووسەرو رۇژنامەنووس كەرىم شەرەزايە .

۱۹۲۰/۱/۲۲ بە ھۆي سەرکەۋوتنى كەمالىيە توركەكان لە شەرى ئەنپونۇۋ لە ئەنجامى ئىۋە
سەرکەۋوتنە لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا كۆنگرەيەك گرىڧدرا ، كە
نوۋىيەرى ئىتالىيا بەشدارى تىدا كىردو داۋاي دەستكارى كىردنى پەيمانى
سىڧەرى كىرد .

ۋەك ئىۋەي كە توركەكان داۋايان دەكىرد ، كە ئەمەش بوۋە ھۆي گرىڧدانى
كۆنگرەي ھاۋچەشەن لە لەندەنى پايتەختى بەرىتانىيا ، لەگەل ئىۋەشدا كورد

پۇلى گرنگيان بىنى لەسەرکە ووتنى كەمالىەكان...؟.

۱۹۲۰/۱/۲۸ نووینەرە نەتەوہ پەرستەکانى ناو پەرلەمانى عوسمانى لە شارى ئەستەمبۆل پەرۇگزامىكى /۶ خالىان نامادە کردبوو ، كە بە ئەنجومەنى ئەنكەرەو بە پەيمانى نەتەوہى دادەنرا . كە لەو كاتە كىشەى كورد لەتوركيا لە باكوورى كوردستان ببووہ يەكئ لەكىشە ھەرە گرنگەكانى توركيا ، ھەرچەند لە ناو نەتەوہى پەيمانى تورك كىشەى كورد پشت گوى خرابوو لە ناوچەكەدا .

۱۹۲۰/۱/۲۸ گرنگى دانى رژیى توركيا بەپاریزگای كەركوك كاریكى نوئ نیه لە رامیارىەتى توركياى دواى ھەرس ھىنانى ئیمپراتۆریەتى عوسمانى و دەگەریتەوہ بو رۆژانى سەربەخۆی توركيا بەر لەسالى ۱۹۱۹ - ۱۹۲۲ كە وویلیەتى مووسل لەژێر نەخشەى توركيادابوو... كە ئەنجومەنى نیشتمانى توركيا بریارى بو دابوو لە كۆبوونەوہیەكى نەینى لەم میژووہدا لەشارى ئەستەمبۆل كە ناسراو بو بە - میساقى نیشتمانى - و لەمانگى /۴/ ۱۹۲۰ ئەنجامى ئەم كۆبوونەوہیە راگەیاندرە بەھۆى پالەپەستۆى بەریتانیا و ئەمەریكا و ولاتانى ھاوپەیمان نە وازھینانى لە ویلیەتى مووسل بەرامبەر چەند دەست كەوتىك لەوكاتدا.

سەرچاوە:- تاریخ توركيا المعاصر - دانانى كۆمەلە توێژەرىكى سۆڤیەت.

۱۹۲۰/۲/۲۱ كەسایەتى و سەرکردەى ناودارى كورد - سەید عەبدولقادرى شەمزىنى - لە شارى ئەستەمبۆل توركى چاوى كەوت بە مەندوبوى سامى بەریتانیا ، ھەر لەو كاتیشدا داخوازیەكانى كورد و كوردستان وبارى كوردستانى پى راگەیاندا ، بەھۆى چەوساندنەوہ لەژێر رژیى تورك بە تايبەتى لە باكوورى كوردستان .

۱۹۲۰/۲/۲۴ مۆركردنى رێكەوتننامە لە نێوان كورد و ئەرمەن لە باكوورى كوردستان ، لە پارىسى پایتەختى فەرەنسا ، لەلایەن نووینەرى كورد و ئەرمەن ، كە شەریف پاشا بەمۆرى خۆى رێكەوتنەكەى مۆركرد و بلاوكردەوہ بەسەر ھەردوو نەتەوہدا .

۱۹۲۰/۲/۲۵ سەرەك وەزیرانى بەریتانیا - لوید جورج - لەبەردەمى كۆبوونەوہى ئەنجومەنى گشتى بەریتانیا رایگەیانداو گوتى :- ، كورد مافى چارەى خۆنوسىنى لە سەر خاكى خۆى ھەيە لە كوردستان .

۱۹۲۰/۲/۲۷ نووینەرى كورد عەبدولقادر شەمزىنى لەلای تورك لە پۆژنامەى - ئەل ئىققدام

- وتارىكى لى دىرى رىكە ووتنى كوردو ئەرمەن ، بىلەن كىردەۋە كە شەرىف پاشا ، ئۇغز پاشا لى پارىسى پايتەختى فەرنەسا مۇرىان كىردىۋە لى سەر رىكە ووتنامەكە ، لى پىناو كۇتايى پى ھىنانى كىشەي نىۋان كوردو ئەرمەن لى باكورى كوردستان .

لى دىۋى كۇتايى جەنگى يەكەمى جىھان و ئارام بوۋنەۋەي بارودۇخەكانى ۱۹۲۰/۳/۱
پەيوۋەندى لى نىۋان وولاتانى جىھان و ناۋوخۇي وولاتان - ئەدىرال ھۆرى -
بە شانشىنى ھەنگارىيا - مەزەر ھەلبىزىردرا ، كۇنت ئىستفان بىلن - بە
سەرەك ۋەزىران ھەلبىزىردرا ، كە پىزىمى ئەۋ كاتى مەزەر بە پىزىمىكى توۋندىرە
دىر بە ھەموۋ بىروۋ بۇچوۋن و جوۋلانەۋەيەكى مۇقايەتى و نىشتىمانى دادەنرا
لە ناۋچەكەدا .

نوۋىنەرانى ھاپەيمانان لى ئەنجامى گىتوۋگۇي نىۋانىيان لى ناۋ كۇمەلەي ۱۹۲۰/۳/۳
گەلان لى شارى ژنىف بىرىارى ئەۋەيان دا كە ئىراق لى دىۋى دامەزاندنى
بىچىتە ژىر ئىنتىدابى بەرىتانيا .

لەۋ كاتەي كە ئەنجوۋمەنى راۋىزكارى دەۋلەتى ھاپەيمانان رەشنىۋسى ۱۹۲۰/۳/۱۱
پەيمانى سىقەرىيان دا بە دەست شاندى عوسمانى ، كورد لى تۇركىيا لى
رادەبەدەر پىيى دىلخۇش بوۋن ، ھەرچەندە عوسمانىيەكان ئەم لاۋ ئەۋلايان
دەكردو ھەنجەتيان ھىنايەۋە ، بەلام بى سوۋد بوۋ ، و ناچار بوۋن لى رۇژى
۱۹۲۰/۸/۱۰ دا پە يمانەكە مۇر بىكەن .

جىنگى روىۋىنكردنەۋەيە كە مادەي ۶۲/ لى پەيمانى سىقەر ئەۋەي گىرتە خۇ
كە زەمىنە خۇش بىرى بۇ دامەزاندنى ھوۋكىمىكى ئۇتۇنۇمى لەۋ ناۋچە

کورد نشینه‌ی که که‌وتۆته رۆژه‌ه‌لاتی زێی فوورات و باشووری ئه‌رمینیا، که له‌ گینه دابمه‌ زری، باکووری سنووری تازه‌ی هه‌ردوو ده‌وله‌تی ئێراق و سووریا، و‌کورد له‌ سایه‌یدا له‌ رووی رۆشنیبری و رامیاریه‌وه‌ حووکمی زاتیان هه‌بێ، به‌ مه‌رجی لیژنه‌یه‌کی نیۆوده‌وله‌تی هاوبه‌ش له‌ نووینه‌ری فه‌ره‌نسای به‌ریتا‌نیا و ئیتالیا و ئێران و کورد، سه‌ره‌رشتی ئه‌و کیشانه‌ بکات که له‌ مه‌ر دیاری کردنی سنوورو زامنکردنی مافی که‌مینه‌ی ئاسووری - کلدانی له‌ ئارادان و هه‌ن.

هه‌روا له‌ ماده‌ی ٦٣/ له‌ په‌یمانی سیقه‌ردا، ئه‌وه‌ی له‌ خو‌گرتووه‌ که‌ تورک به‌ لی‌نی ئه‌وه‌ بده‌ن که‌ دان به‌ بریاره‌کانی ئه‌م لیژنه‌یه‌ بکات و جی‌به‌ جی‌ی بکات. به‌لام ماده‌ی ٦٤/ له‌ وه‌ش زیاتر هاتۆته‌ پێشی و هیوای زۆرت‌ری خستۆته‌ به‌ر کوردان، که‌ ده‌رگای له‌ به‌رده‌م ئه‌گه‌ری یه‌کی‌تیه‌ک له‌ نیوان ئه‌م ناوچه‌ سه‌ر به‌خۆیه‌ داو کوردستانی ئێراقدا خسته‌ سه‌ر پشت و دامه‌زراندنی ده‌وله‌تیکی سه‌ر به‌خۆی کورد.

دوای تاقیکردنه‌وه‌یه‌کی یه‌ک سالی و به‌ راویژکردنی له‌ گه‌ل کۆمه‌له‌ی نه‌ته‌وه‌کاندا، که‌ له‌م ماوه‌یه‌دا ئه‌وه‌ هاتۆوه‌ که‌ ده‌وله‌تی هاوپه‌یمان ری‌ له‌ هیچ یه‌کی‌تیه‌ک ئاره‌زوو مه‌ندانه‌ی کورده‌کانی به‌شی باشووری کورستان نه‌گرن، که‌ به‌شیک له‌ وویلایه‌تی مووصل، ناگرن. لیگه‌ش بی‌نی و که‌یف خۆشی کوردان زۆری نه‌خایاند، چونکه‌ هاوپیمانان رازونیازی خۆیان کردبوو بی‌ ئه‌وه‌ی چ حسا بیک بۆ تورک بکه‌ن.

ئا له‌و سه‌روبه‌نده‌دا ناکۆکی و کێشه‌ی ناو خۆیی به‌ پشتی‌ووانی عه‌شایه‌ری کوردو کۆمه‌کی سووپای ده‌وله‌تی سو‌قیه‌تی تازه‌ کوره‌ براندوه‌ و بنج بری کرد. ئیدی ئه‌تاتورک ده‌ستی به‌ تال‌بوو، و سه‌رکرده‌یه‌تی یاخی بوونیکی نه‌ته‌وه‌یی عوسمانی له‌ ئه‌سته‌مبۆل.

ئه‌نجوومه‌نی نیشتمانی تورک له‌ شاری ئه‌نکه‌ره‌ له‌ ١٩٢١/٤/٢٣ کۆبو‌وه‌و دامه‌زراندنی حکومه‌تی ئۆپۆزسیۆنی راگه‌یاندا. هه‌روا ئه‌تاتورک که‌ ده‌سه‌لاتیکی دکتاتۆریانه‌ی زۆری درایی، توانی رێبه‌ری و سه‌رکرده‌یه‌تی چه‌ند هێرشیک بکات و دوا سه‌نگه‌ری سه‌ربه‌ سولتان له‌ نیوو به‌ری و ئه‌وه‌ بوو له‌ مانگی ١٩٢٢/١١ دا به‌ لا‌بردنی سولتان له‌ سه‌ر ده‌سه‌لات راگه‌یاندا. به‌مجۆره‌ واژووی سولتان مه‌حمودی چواره‌م له‌ سه‌ر په‌یمانی سیقه‌ر، به‌

ئىسبەت رېژىمى تازەى توركىيە ۋە شەرىيەتى ئەمە.

لە بەر ئەو ھۆيە ئەتاتورك ھېرشىكى چىرى دىرى پەيمانى سىقەر دەست پىكىرد، كەوتە كاركردن بۇ ھەلۋە شاندە ۋەى و گۆرىنى بە پەيمانىكى دىكەى لە بارترو گوونجاوتر بى لە گەل باودۇخى تازەدا. ئەم ھەول و كۆششەنەى — ۱۹۲۲/۷/۲۴ دا سەرى گرت و پەيمانى لۆزان لە ئەنجامى ھەلۋىستى توۋندى تورك و رامىيارىيەتى دوۋفاقى رىاكارانە ياند، و جىگەى پەيمانى سىقەرى گرتە ۋە.

ھەرچەندە پەيمانى تازە ھەندى مافى كەمى كەمىنەكانى ۋەك — ئەرمەن و جوولەكەو يۇنانى — گرتە خۇ، بەلەم كەموو زۆر باسى دەۋلەت يان ناۋچەيەكى كوردى سەربەخۇ لە ئارادا نەماو تەنەت پەيمەنەكە بە ھىچ جوړىك — ۋوشەى كورد — ى ئەگرتە خۇ، دەستكەۋوتى كورد تەنیا ئەۋە بوو بە پىنى مادەى / ۳۸ و ۳۹ حكومەت بەلىنى دا، كە پارىژگارى ھەموو خەلكى توركىيا بكات، ژيان و ئازادىيان پىارىژى بى گۆيدان بە زىدو ۋابەستەگى تەتەۋەيى و زمان و نەژادو ئاينيان...!؟.

سەرچاۋە: — كورد: — گەل لە خشتە براۋى غەدر لىكراو — دانانى دكتۇر — گوئىنەر دىستەر — ۋەرگىزانى بۇ كوردى — ھەمە كەرىم عارف — چاپى دوۋم / ۱۹۹۹.

۱۹۲۰/۳/۱۲ بەتارايكى مەسىھىكان مارشەمەۋونى نوۋىنەرى ئەمەن و ئاينى مەسىھى لە باكۋورى كوردستانى ژىر دەسەلاتى رېژىمى توركىيا كۆبۈنەۋەيەكى فراۋانى ئەنجامدا، لە پىناۋ دىيارىكردى ھەلۋىستى ئەرمەن، ئەۋىش بەھۋى شەپرى ئىۋان تورك ۋ پوۋسىيە بەلشەفى، ۋىستى ئەو كۆبۈنەۋەيە بەلەيەنگىرى كوردنى پوۋسىياۋ دىرى توركىيا بوو، ئەۋىش بەنپازى بەدەست ھىنانى مافەكانى ئەرمەن لە كۆمارىكى سەربەخۇى ئەرمەنىيەكان بەناۋى كۆمارى ئەرمەنستان لە ناۋچەو كىشۋەرەكەدا .

۱۹۲۰/۴/۶ يارىيەكانى پىشپىكىنى جامى جىيەانى — ئۆلەمپيات — لە شارى برۇكسلى پايىتەختى بەلژىكا ئەنجامدراۋ بەردەوام بوو تاكوۋ ۹/۱۲ ى ھەمان سال لە نىۋان يارىزانانى ۋولتانى بەشدار بوو لە يارىيەكان لە جىيەاندا .

۱۹۲۰/۴/۱۵ مۆركردنى پەيمانى — سان پىمۇ — ئەۋىش لە ئاكامى مۆركردنى پەيمانى

سایکس - بی‌کۆ بوو ، ئه‌ویش به‌دابه‌شکردنی ناوچه‌که له نیوان وولاتانی هاو‌په‌یمان ، که سووریا و لوبنان که‌وتنه ژێر ئینتدابی فهرنساو - ئی‌راق و پۆژه‌ه‌لاتی ئوردن و فه‌له‌ستین که‌وتنه ژێر ئینتدابی به‌ریتانیا .

١٩٢٠/٤/١٩ گ‌ری‌دانی کۆبوونه‌وه‌ی ئه‌نجومه‌نی بال‌ای هاو‌په‌یمانان له شاری سان‌پرمۆی ئیتالیا ، که له‌م کۆبوونه‌وه‌یه به‌ریتانیاو ، فهرنساو ، ئیتالیاو ، ئه‌مه‌ریکا به‌شداریان تێدا‌کرد ، ئه‌ویش به‌ په‌سه‌ند کردنی ناوچه ئینتدابه‌یکانی ژێر ده‌سه‌لاتی فهرنساو به‌ریتانیا بوو به‌تایبه‌تی لکاندن‌ی باشووری کوردستان و وویلایه‌تی موس‌ل به‌ ئی‌راقی به‌ره‌و دامه‌زراندن و لکاندن‌ی رۆژ‌ئاوای کوردستان به‌سووریا ، واته ده‌ست‌کرا به دابه‌شکردنی کوردستان ... به‌لام ...؟...!

١٩٢٠/٤/٢٣ له کۆبوونه‌وه‌ی ئه‌نجومه‌نی نیشتمانی مه‌زن له‌لایه‌ن تورکه که‌مالیه‌کان له شاری ئه‌نکه‌ره ، که ٧٢ نووینه‌ری کورد له باکووری کوردستان به‌شداریان له‌و ئه‌نجومه‌نه کرد ، له پیناوه سه‌قامگیری بریارو هه‌لوو‌یستی کورد به دابین کردنی مافی کورد له باکووری کورستانی ژێر ده‌سه‌لاتی تورکه که‌مالیه‌کان . که دانیان به‌حکومه‌تی ئه‌سته‌مبۆلی عوسمانی نه‌ناو هه‌ولیان دا عوسمانیه‌کان بن‌چ‌بکه‌ن .

که له‌و کاته مسته‌فا که‌مال به‌سه‌رۆکی تورک هه‌لب‌ژێردا ... شایانی باسه مسته‌فا که‌مال ئه‌تاتورک له پارێزگای سیواس له‌گه‌ڵ نووینه‌ری کوردستان چوونه ئه‌نکه‌رهو ئه‌و په‌رله‌مانه‌یان دامه‌زراند بۆ ده‌وله‌تی تورک ... ئه‌ی کورد ...؟.

١٩٢٠/٤/٢٣ به‌ پێی بره‌گه‌و خاڵه‌کانی په‌یمانی سان‌پرمۆ ، که به‌شه نه‌وتی کوردی له‌لایه‌ن کۆمپانیای نه‌وتی ئه‌لمانی داگیر‌گ‌رابوو درایه فهرنساو کۆتایی به‌کیشه‌ی نیوان هاو‌په‌یمانان هات له ناوچه‌که‌دا .

که چاوه‌که نه‌وتیه‌کان هه‌مووی له سه‌رخاکی به‌ریمی باشووری کوردستان بوو ، به‌تایبه‌تی له پارێزگای که‌رکوک ، به‌لام کیشه‌ی پ‌ژیمی تورک به‌هه‌لوواسراوی له سه‌ر خاکی باکووری کوردستان مایه‌وه تاکوو ئیستا .

١٩٢٠/٤/٢٤ گ‌ری‌دانی کۆنفرانسی ئاشتی له شاری سان‌پرمۆی ئیتالیا ، له‌پیناوه

دۆزىنەۋەى چارەبەكى گونجاۋ . لە نىۋان سەرەتائى مافى داگىركردنى
 وولاتان - حق الفتح - كە دەۋلەتائى ئەۋروپا پىۋوهرىيان ئەكردو لە
 رىكەۋوتنە نەئىيەكانى سەردەمى جەنگى يەكەمى جىهان و گونجاندىنى
 بۇيان .

كە سەرەتائى مافى ئازادى و بىراردانى چارەنۋوسى گەلانى ژىر دەستە ،
 بەپىي وتارەكەى سەرۋكى ئەمەرىكا وىلسون ، ئەۋىش بە پىدائى مافە
 رەۋاكائى گەلانى ماف خوراۋەكان لە جىهاندا ، بەتايىبەتى مافى گەلى كورد لە
 باكورو باشوورى كوردستان لەئىراق و توركيادا .

۱۹۲۰/۴/۲۴ بەپىي پرگەو خالەكانى پەيمانى سانپىمۇ ، فەرەنسا بەفەرمى وازى لە
 ويولايەتى موسل ھىنا ، بەبەرامبەر بە ۋەرگرتنى ھەندىك لە ناۋچەى ژىر
 دەسەلاتى بەرىتانىا . بە بوۋى بەش لە كۆمپانىيائى نەۋتى كورد لە باشوورى
 كوردستان .

كە لەسەردەمى سولتان عەبدولھەمىدى سولتانى عوسمانى بە ھاۋكارى
 ئەلمانىا دامەزراۋو لەپىناۋ دۆزىنەۋەى نەۋت لە باشوورى كوردستانى
 لكىنراۋ بەئىراقى بەرەۋ دامەزراۋ ، لەشارى كەركوك و ناۋچەى كەندىناۋەى
 سەر بە پارىژگاي ھەولپىر بە تايىبەتى لەۋ كات لە شارۋچكەى خانەقەين لە
 ناۋچەكانى ھەرىمەكەدا .

۱۹۲۰/۴/۲۵ ئەنجۋمەنى بالائى ھاۋپەيمانان بىرارى دامەزراندنى يەك پارچەيى خاكى
 ئىراقىاندا ، كە ئىراق بىچىتە ژىر ئىنتىدائى بەرىتانىا و سوورىاش بىچىتە ژىر
 ئىنتىدائى فەرەنسا ، كە پىش ماۋەيەك ئەۋ بىرپارە جى بەجى كراۋولە لايەن
 ئەم وولاتانەدا .

شاينى باسە كە ھەردوۋ وولاتى دامەزراۋ كە ئىراق ، زياتر لە ۸۴۰۰۰ ھەزار
 كىلومەتر چوارگۆشەى لەخاكى باشوورى كوردستان پى لكىنراۋ ، سوورىاش
 زياتر لە ۱۷۰۰۰ ھەزار كىلومەتر چوارگۆشەى لەخاكى پۇژئاۋاى كوردستان
 پى لكىندرا .

جىگەى باسكردنە كە باروۋ دۇخى ئەۋكات لە باروۋ گونجاۋ بوو لە
 پىداگرتنى كورد لە بە دەست ھىنانى مافەكانى لە كوردستان ، نەك تەنيا لە
 بەشىكى كوردستانى داگىر كراۋى ژىر دەسەلاتى تورك و ئىرانى فارس و ،

هه‌روا باشوورو روژئاوای کوردستانی لکیندراو به ئیراق و سووریا .
که عه‌ره‌ب و تورک خاوه‌ن خاک و که‌ش و هه‌وا نه‌بوون به پیچه‌وانه‌ی کورد له
سه‌ر خاکی کوردستان ، که چی ئه‌وان بوونه خاوه‌ن ده‌ووله‌تی سنوورداری
زه‌وی و ده‌سه‌لآت له هه‌موو بواره جیا جیاکان ، به تایبه‌تی له بواری
نه‌ته‌وه‌یی و ده‌ستکه‌وتنی نیشتیمان بۆیان ، که ته‌نیا به خه‌ون له هه‌ستیان
ده‌خولایه‌وه .

که‌چی کورد خاوه‌نی نیمچه ده‌سه‌لآت بوو له ئیماره‌ته‌کان له سه‌ر خاکی
دێرینی خۆیدا ... ! . به‌لام به داخه‌وه سه‌رکرده‌کان و سه‌رکرده‌یه‌تی کورد
نه‌ته‌ویه‌کی خۆخۆر بووه‌و به‌رژه‌وه‌ندی که‌سی و به‌نه‌ماله‌و ده‌سه‌لآت و سامانی
لا گرتگرت بووه له کوردو خاکی کوردستان ، له سه‌رتای بوونیه‌وه تا
ته‌واوکردنی ئه‌م میژوونا مه‌یه و ... ! .

گه‌ر بارو دۆخی بۆ دروستکرایت به شه‌قی زه‌مانه‌و شه‌ژانی باری ناوچه‌و
هه‌ریم و جیهان بووه ... ئه‌ویش له ئه‌نجامی هاتنه‌ پێشه‌وه‌ی به‌رژه‌وه‌ندی
وولاتی هاوپیهمانان له جیهاندا .

١٩٢٠/٤/٢٥ به‌رپرسیانی به‌ریتانیا له ئیراقی دامه‌زراو چه‌ندین کۆمه‌له‌و پێکخراو گروپی
نه‌ینیان پێک هێنا ، له پێناو جێبه‌جێکردنی نیازه‌ گلاوه‌کانیان وه‌ک:-
کۆمه‌له‌ی راست بوونه‌وه‌ی ئیسلامی و ، کۆمه‌له‌ی پاسه‌وانی سه‌ربه‌خۆیی-
کۆمه‌له‌ی لاوان- کۆمه‌له‌ی سه‌رده‌می ئیراق- له ناوچه‌که‌دا .

١٩٢٠/٤/٢٧ نووینه‌ری کورد شه‌ریف پاشای خه‌ندان ده‌ستی له‌کاری فه‌رمانبه‌ری
کێشاوه‌و رووی له‌کاره هه‌مه‌لایه‌نه‌کانی به‌رگری کردن له تاوان و ئامانجه‌کانی
گه‌ل و نیشتمانه‌که‌ی کرد له باکووری کوردستان .

١٩٢٠/٤/٢٩ هه‌فته‌نامه‌ی پێشکه‌وتن له شاری سلێمانی له باشووری کوردستان
بلاوکرایه‌وه ، که بۆ جاری یه‌که‌م - میچه‌ر سۆن- سه‌ره‌پرشتی ده‌رچوواندن
ده‌کرد بۆ ماوه‌ی دووسال . له پێناو گه‌یاندنی ئه‌نجامی په‌یامه‌که‌یان له سه‌ر
هه‌ریمه‌که‌دا .

١٩٢٠/٥/١ نووینه‌ری کورد شه‌ریف پاشای خه‌ندان بۆ جاری دووه‌م به‌ناوی کورد
سکا‌لانه‌یه‌کی ئاراسته‌ی کۆنفرا‌نسی ئاشتی کرد له پارێسی پایته‌ختی
فه‌ره‌نسا ، له‌گه‌ڵ دوو نه‌خشه‌ی کوردستان .

۱۹۲۰/۵/۱۱ دەستكرا بە ئوۋسىنەۋەي پەشۋەسى پەيمانى سىقەر كە - مىسۇ مىلidan - نوۋىنەرى وولاتە سوۋىند خۇرەكان و بەرپوۋەبەرايەتى حكومەتى ئەستەمبۇلى عوسمانى واژوۋيان لە سەر كرد ، كە برىتى بوون لە - فەرىد پاشا وەك راۋىژكارى ئەنجومەنى وەزىران و ، ھادى پاشا سەرۇكى ئركانى جەنگ و ، رەشاد خالىس بەگ راۋىژكارى دەرەۋە .

لە دواى ئەۋە مىسۇ مىلidan برىارى كۇتايى دا بە سەرۇك وەزىرانى تورك - تۇفيق پاشا - بە مۇر كەردنى پەيمانى سىقەر ، كە لە بەرژەۋەندى كورد بوو لە باكورى كوردستان و دژى رژىمى توركىا بوو لە توركىا . ھەروا لە باشوورو رۇژەلەت و رۇژئاۋاى كوردستان بوو دژ بە ئىران و ئىراق و سوۋىيا لە كىشۋەرەكەدا .

۱۹۲۰/۵/۲۰ دامەزاندنى يانەى سەرکەۋوتن لەلايەن كوردە نىشتەجى بوۋەكان لە شارى بەغداى پايتەختى ئىراقى دورستكراۋ لە سەر خاكى كوردستاندا .

۱۹۲۰/۵/۳۰ مۇركەردنى رۇكەۋوتنامەى وەستاندىنى شەپ لە نيۋان توركىاۋ فەرەنسا لە شارى ئەنكەرە . كە فەرەنسا ھەۋلى جىبەجىكردىنى خواستەكانى كۇنگرەى سانپىمۇ دەدا ، ئەۋىش بە مىسۇگەر كەردنى دەسەلاتى لەسەر شارەكانى ئەسكەندەرۇنەۋ ھەلەب و دىمەشق و لوبنان و فەلەستىندا .

لەلايەكى دىكە مستەفا كەمال ئەتاتورك ھىزەكانى خۇى لەبەرەى ئەرمەنى كۆكردەۋە ، لەپىناۋ گەراندەۋەى شارەكانى باكورى كوردستان وەك:- ئەرزەرمۇ ، موش و ، وان .

كە كەۋتبۋونە ژىر دەسەلاتى كۇمارى ئەرمىنيا ، بەپىنى پەيمانى رانەگەيەندراۋى سىقەر ، كە ئاۋاتى مستەفا كەمال دواى ئەۋە ھاتە دى بەپشت گوى خستنى پەيمانى سىقەرۋ دابەشكەردنى كوردستان .

۱۹۲۰/۶/۵ راگەياندىنى دامەزاندنى كۇمارى - گىلاف - لە ئەنجامى سەرکەۋوتنى جەنگەليەكان ، بەلام ئەۋ كۇمارە دواى سالىك لەناۋ براۋ سەرکەردەكى - مىرزا كۆچەك خان - لە شاخى تالاش لەلايەن جەندرمەكانى تورك تىرۋركرا لە باكورى كوردستان .

۱۹۲۰/۶/۱۷ رژىمى شانشىنى بەرىتانىا برىارىدا ، بە دامەزاندنى حكومەتلىكى عەرەبى بەناۋى ئىراق ، كە - سىر كۇكس - بە دادۋەرى گشتى سامى بەرىتانىا لە

ئىراق دامەزىنرا ، بە تايىبەتى بەرەو ھەرىمەكانى باشوورو رۇژئاواي كوردستان .

كە ئەويش پۇلى سەرەكى ھەبوو لە بە ھەرەبكردى خاكى كوردستان ، بە ھىنانى خىلە پەوندو بەدووەكانى بىبابانى ھەرەب ، كە بەكارى سىيەمى بە ھەرەبكردى دىت لەوولاتى نىوان دووزى ، لە دواي پووخانى پۇژىمى عوسمانى تورك لە كىشوو ھەرەكەدا .

۱۹۲۰/۶/۲۲ لە دواي رىكخستنى شانەو رىكخراو ھەكان ، يەكەم كۇنگرەي پارتى كۇمۇنىستى ئىران گریدرا ، لە بەندەرى - ئىزى - كەدواي ئەو ھەناسرا بە ناوى - بەندەر بەھلەوى - لە سەر دەرياي قەزوين ... كە چەندىن لابلای سۇشالیستى بوون و لەو پارتە يەكيان گرت بەراگەياندىنى پارتى كۇمۇنىستى ئىرانى (توودە) لە وولاتەكەدا .

۱۹۲۰/۶/۲۳ لە دواي دەست لە كار كىشائەوى - وسوق ئەلدەولە - لە سەرەك ھەزىرانى ئىران ، كە موشىر ئەلدەولە پەيمانیدا بە رەزامەندى ھەرگرتن لە بالويزى بەرىتانیا بە پىك ھىنانى ئەنجوومەنى ھەزىران و كۇبوونەوى لەگەل كرىدى لە وولاتەكەدا .

ھەروا لەناو ئەو ھەزىرانە مۇئەمەن مەلىك و ، مستوفى ممالىك و ، موسەدەق سەلتەنە ، واتە محەمەد موسەدەق و ، موخىر خاوەنى جەماوەرەيكى زۆر بوو لە ھەرىمى ئازربايجان ، دواي ئەو سەرەك ھەزىرانى ئىران موشىر ئەلدەولە ، كە رەزامەندى لە بالويزى بەرىتانیا ھەرگرت بە رەوانەكردىنى شاندىك بۇ شارى مۇسكۇ ، ئەويش لە پىناو ھەرگرتنى رەزامەندى لە ھەكومەتى بەلشەفى مۇسكۇ ، بە كشانەوى ھىزەكانى لە وولاتى فارس ، بە تايىبەتى لە رۇژھەلاتى كوردستانى ژىر دەسەلاتى ئەوكاتى فارس . ئەويش بە راگرتنى پروپاگەندەي كۇمۇنىستى بەرەو وولاتەكەدا .

لە ھەمان كات بەراگرتنى ئەو رىكەوتننامەنى كە بەر لە دامەزىراندنى ھەكومەت مۇر كرابوون و دواي دەست كرىدى بە ھەلبىژاردنى نوئى لە ئىران ، ئەوانە ھەمووى بوو ھۆي بەرەو باشكردى پەيوونەندى لە نىوان ئىران و ئەمەرىكادا .

۱۹۲۰/۶/۳۰ بە ھۆي شۇرشى بىستى ئىراق لە باشوورى كوردستان راپەرەين و

خۇپىشاندان دەستى پىكىردو زۆربەى ناوچەكانى گرتەو و كاردارنەو وى
كارىگەرى باشى ھەبوو ، لە پىناو بەرز كردنەو وى ھەستى نەتەو وى و
نىشتمانى لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۲۰/۷/۲۳ كۆنگرەى باكۆى پايتەختى ئازربايجانى گەلانى پۇژھەلات ، لە پۇژنامەى
پراقدای پووسىيائى بەلشەفى ، بلاوكراوھ .

كە نووینەرى كورد لە كۆنگرەكە پۇلى بەرچاوى ھەبوو لە شىكردنەو وى بارى
كورد لە كوردستاندا .

۱۹۲۰/۷/۱۲ پۇژنامەى - دىلى دىل - ى بەرىتانى لەم پۇژھەدا بابەتێكى بلاوى كردەو و لە
سەر بارى ئابوورى و داھاتەكان ، كە ئەو باجانەى لە گەلانى ئىراق وەرگىراوھ
بېرى ۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰ ملیۆن پاوھند بوو ، كە لە ھىچ وولاتىكى دىكە ئەو باجە
كۆنەكراوھتەو لە جىھاندا .

۱۹۲۰/۷/۲۴ ھىزەكانى سووپاى فەرەنساو بەرپرسانى ئەمىر فەيسەلى سعوودىيان لە شارى
دىمەشق دەرکرد ، بەھۆى لاوازى و بى توانا و گەندەل لە ھەلس و
كەوتەكانىدا ، لە ئاكام بەرو دىشتاىيەكانى وولاتى ئىستای ئوردون پۇيشت
، كە پىاويكى بەنابانگ لە دەبەنگىدا . كە لە دايك بووى وولاتى سعوودىيەى
ئىستا بوو .

جىگەى روونكردنەو وىە كە ئەمىروو شانشىنەكانى ئىراق و ، ئوردن و ،
سوورىا و ، كوویت و ، ئىماراتى ئىستای كەنداو ، خەلكى ئەم وولاتانە
نەبوونە و لە دايك بووى ئەم وولاتەش نەبوونە ، بەر لە دامەزراندنى ئەم
دەوولەتانە لە دواى كۆتايى ھاتنى جەنگى يەكەمى جىھان و ھەرەس
پىھىنانى ئىمپىراتۆرىيەتى عوسمانى ، لە لایەن وولاتانى ھاوپەيمان
ھىزاونەتە ئەم وولاتانە و كردوویانەتە شانشىن لە سەر ئەم وولاتانەدا .

ئەم كارەش پەيوەندى ھەبوو بە ماددەو برگەو خالەكانى ، پەيمانى
ساىكس - بىكۆ ، و جى بە جىكردنى لى پەيمانى لۆزانى ۱۹۲۳/۷/۲۴
دا ، بە دابەشكردنى خاكى گەلانى دىكە ، بە تاييەتى خاكى كوردستان ...
بەلەم ... كورد ... ؟ ... ! .

۱۹۲۰/۸/۲ كەسايەتى ئاودارى كورد - ھەماغای - كۆيە كۆچى دوايى كردو جەمىل
ئاغای ھەوپیى بووھ ھاكىمى شارى كۆيەى سەر بە پارىژگای ھەولیر لە
ھەرىمى باشوورى كوردستان ، دواى دامەزراندنى دەوولەتى ئىراق ، جەمىل

ئاغا کرا به‌قائیمقامی شاری کۆیه تاکوو سالی ۱۹۳۲، له قه‌زا که‌دا .

۱۹۲۰/۸/۶ به‌ریابوونی پاپه‌رینی جه‌ماوه‌ری شارۆچکه‌ی به‌عقوبه‌و شاره‌بان له‌هه‌ریمی باشووری کوردستان ، دژی داگیرکه‌ری هیزه‌کانی سوویای به‌ریتانیا له ئی‌راق.

۱۹۲۰/۸/۹ له‌ دوا‌ی مۆرکردنی تورکیا له‌ سه‌ر په‌یمانی سیقه‌ر ، بووه‌ هۆی له‌ ده‌ست دانسی ۲,۴۰۰,۰۰۰ ملیۆن کیلۆمه‌تر چوارگۆشه‌ ، له‌و خاکه‌ی که‌ به‌ زۆر داگیرى کردبوو ، که‌ ۶۰۰ هه‌زار کیلۆمه‌تر چوارگۆشه‌ی بۆماوه‌ له‌ دوا‌ی راگه‌یانندی کۆمای تورکیا له‌لایه‌ن که‌مال ئەتاتورک له‌ کیشووه‌ره‌که‌دا .

۱۹۲۰/۸/۱۰ له‌ دوا‌ی گفتووگۆی به‌رده‌وام که‌ ئە‌نجامه‌که‌ی گه‌یشته‌ مۆرکردنی په‌یمانی سیقه‌ر ، له‌ لایه‌ن وولاتانی هاوپه‌یمان له‌ کۆمه‌له‌ی گه‌لان ، که‌ چه‌ندین ب‌رگه‌و خالی باشی له‌ خۆگرته‌بوو سه‌باره‌ت به‌ مافی کورد ، له‌وانه‌ ب‌رگه‌کانی ۶۲،۶۳،۶۴ له‌ ماده‌ی/۳ له‌ژێر ناو‌نیشانی کوردستان ، به‌لام به‌ هۆی مۆرکردنی په‌یمانی لۆزان پشتگۆی خرا .

ئه‌ویش له‌ پێناو پاراستنی به‌رژه‌ووه‌ندی هاوپه‌یمانان به‌تایبه‌تی به‌ریتانیاو ئە‌مه‌ریکا و فه‌ره‌نسا و ئە‌لمانیا ، به‌ تایبه‌تی له‌سه‌ر خاکی کوردستان.

تەسىم الامپراطورة العثمانية بموجب معاهدة سين

- Unsai Yavuz, Atatürk imparatorluktan Milli Devlete, (Ankara:1999)

جىڭەي ئامازە پىكىردىنە كە ھۆكۈمەت كەنى مۆركىرنى پەيمانى سىقەر لە نيوان ھاوپەيمانان ، بە ھۆى ئەو گۆرۈنكارىيەنە بوون كە لە داۋى جەنگى يەكەمى جىھان سەريان ھەلدا .

لەوانەش راگەياندەنكەي سەرۋكى ئەمەريكا - وورود وولسن - بوو لە ۱۹۱۸/۱۱/۸ دا ، كە خۆى لە ۱۴ خال دەگرت ، كە بەندى /۱۲ ى راگەياندەنكە داۋاى مافى سەربەخۇيى گەلانى ژيئر دەستەي ئىمپىراتۇرىيەتى عوسمانى دەكات ، كە كوردستان يەكك بوو لەو ھەرىم و ناوچە وولاتانەي كە لە ژيئر دەسلەتلى عوسمانىدا بوولە كىشووەرەكەدا .

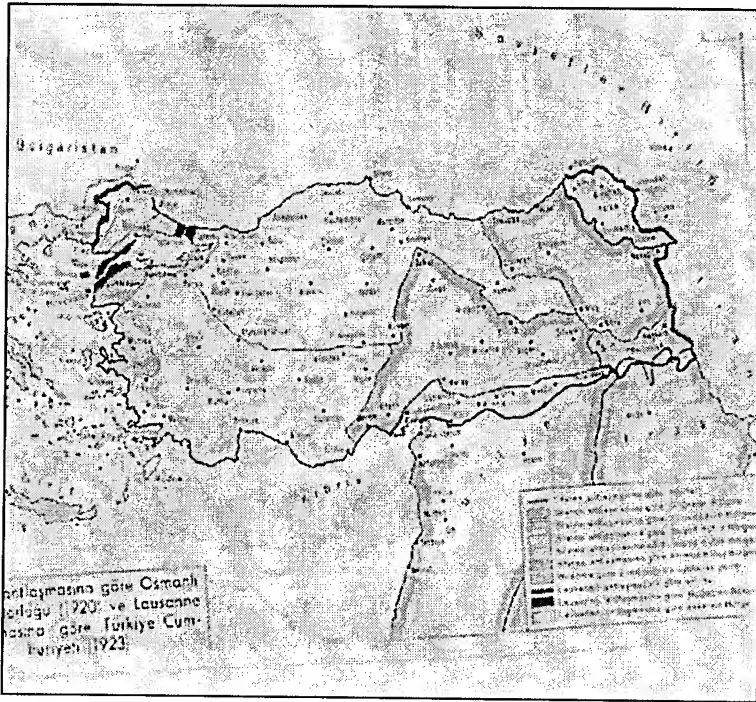
ھەروا لەو كاتەشدا مۆركىرنى پەيمان لە نيوان بەرىتانياۋ ھەرنەسا لە ۱۹۱۸/۱۱/۸ دا ، راگەياندارا ، ئەۋىش داۋاى سەبەخۇيى گەلانى ژيئر دەستەي ئىمپىراتۇرىيەتى عوسمانى دەكرد ، كە لە ھەمان پەيمانىش كورد يەكك بوو لەو ھەرىم و ناوچە وولاتانەي كە كەوتبوو ژيئر دەسلەتلى عوسمانى لە كىشووەرەكەدا .

ھەروا ئەم گۆرۈنكارىيەنەش رۆلى كورد تىيىدا بەر چاۋ بوو لە ھەردوو لايەنى شۆپش و خەبات و ، لە لايەنى دىپلوماسى كە ژەنەرال شەرىف پاشاى خەندان

نووينەرى كورد بوو ، لە كۆنگرەى ئاشتى لە بارەى كورد و ئەرەمە لە گەل
لایەنە پەيوەندارەكان و ھەروا لە كۆنگرەى پاريس و كۆمەلەى گەلان ، كە
توانرا مادەكانى _ ٦٢ ، ٦٣ ، ٦٤ ، - تايبەت بە دامەزراندنى دەوڵەتى
سەرەخۆى كوردى تيا مسۆگەر بكات لە پەيمانى سيقەر لە ١٠/٨/١٩٢٠ دا .
ئەویش بە ئامادە بوونى - بەرىتانيا ، ڤەرەنسا ، یۆنان ، ئىتاليا ، رۆمانيا ،
یۆگسلاڤيا ، چىكسلوڤاكيا ، پۆلندا ، بەلژىكا ، يابان - و لە گەل بەرپرسانى
تورك ، كە لە سەر پەيماننامەى سيقەر مۇريان كرد . لە گەل شەریف پاشاى
نووينەرى كورد بە مۆركردنى لە سەر لاپەرەى ديارىكراو لە پەيمانەكەدا .
ھەروا بە مۆركردنى نووينەرى ئەرەمەكانىش بووگس ئۆبار لە سەر
پەيمانەكەدا .

پرۆژەى كوردستان لە پەيمانى سيقەر

نەخشەى بىرلەشكەن دۆلەت پەيمانى سىقەر . بەلام جىيە جىيەكرا

ھۆكەرەكانى مۆركردنى پەيمانى سىقەر ، ئەۋىش:-

۱- لاۋازى ۋېى توانايى و بە بەرەو ھەرەس ھىنانى ئىمپراتورىيەتى
عوسمانى و شەرمەزارى لە سەر نەكەۋوتنى لـە جەنگى يەكەمى
جىيانىدا .

۲- ھەۋلە بەردەۋامەكانى كورد و ئەرەمەن ، لە پىناۋ چارەسەرەكردنى
كىشەكانىيان و بەزىكردنەۋەى داۋاكارىيان لە كۆنگرەى ئاشتى و كۆمەلەى
گەلاندا .

۳- بىرۋچوۋنى رامباريەتى ئىۋو دەۋولەتى و پشت بەستىن بە ئاسايش و
ئارامى و دامەزاندنى قەۋاردى رامبارى ، كە ئەمەش بوۋە ھۆكارىكى
مىسۋگەرە بەم ھۆكارەش پەيۋەندى كرا بە كورد لە پىناۋ پىشتىگىرى
كردنىيان .

۴- بەپىنى پەيمانى - ساپكس ، بىكىۋ - بەشيك لە باكۋورى كوردستان درا
بە رووسىيە قەيسەرى دۋاى ئەۋەى كە شۆرشى ئۆكتۇبەر سەرەكەۋوتنى

بەدەست ھىنا لە ساڵى ١٩١٧ بۈۋە ھۆكارى دروست بوونى پەرژىنىك لە نىۋان پووسىيائى نوئى و وولاتانى ھاۋپەيمان لە لاىكە و ، لە لاىكەى دىكەش ھەولنى لاوازكردنى توركيان دەدا .

٥- بەرىتانيا ھەموو ھەولەكانى لە پەيمانى سىقەر ھەۋە بوو كە كورد بگاتە ئامانجىك بەرامبەر بە وولاتانى كە كوردىان پىۋە لىكىندراۋە ياخوود لەژىر دەسەلاتەكانياندا بەردەوامن لە داگىركردن لە ناۋچەكە .

٦- بەرىتانيا لە ھە دەترسا كە ئەمەرىكا لە كورد نزيك بىتەۋە بەھۆى بوونى چاۋگە نەوتىيەكانى لە ھەرىمى باشوورى كوردستان ، بەم ھۆكارە ھەولنى بەرىتانيا دوورخستىنەۋەى ئەمەرىكا بوو لە ھەولەكانيدا .

ھۆكارەكانى جى بەجى نەكردنى پەيمانى سىقەر ھەۋىش :-

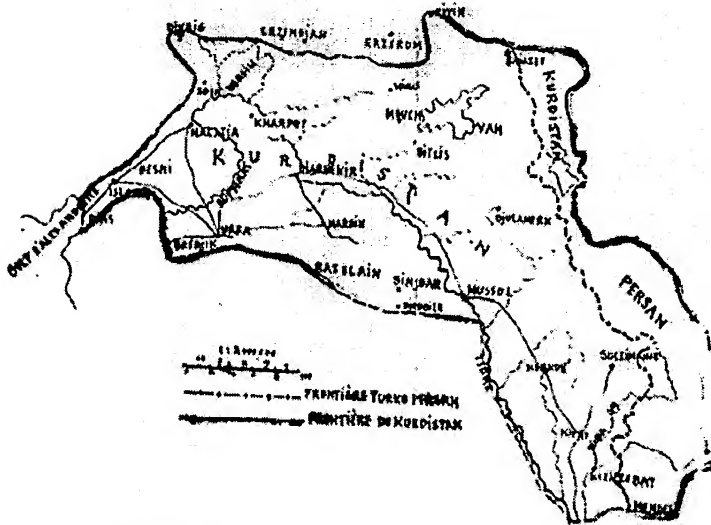
١- لاۋازى و پەرت و بلاۋو دژايەتى ناوڭۋىي و يەكترى كورد بوو ، بەجياۋازى لە يىروپۇچوون و بە پاراستنى بەرژەۋەندى تايبەت لە دەسەلات و سامان ، كە ئەمەش بۈۋە ھۆى بەرھاۋىشتنى ھەولە دىلۇماسىيەكان ، بە تايبەتى لەلايەن نوينەرى كورد - شەرىف پاشاى خەندان - ، چ لە كۆنگرەى ئاشتى و چ لە گەل كۆمەلەى گەلان و چ لە گەل وولاتانى پەيوەندار و چ لە گەل دۆستەكانى كورد لە كىشۋەرەكەدا .

٢- سەركەۋتنى كەمالىيە ئەتاتوركەكان بە شەركردىيان لەگەل يۇنان و بۈۋە ھۆى داۋاكردنى وويلايەتى موسل ، بەم ھۆكارەو بۇ ئەۋەى بەرىتانيا بەرژەۋەندىيەكانى خۆى لەدەست نەدا موسلى پىر لە چاۋگە نەوتىيەكان ، بەتايبەتى لە ھەرىمى باشوورى كوردستان و بەكارھىنانى بىرى دروستكردنى دەۋلەتى كورد ، ەك ئامانجىك دژ بە كەمالىيە توركەكان .

ھەروا لەلاىكەى دىكەش مەترسى كەمالىيەكان لە دروست كردنى دەۋلەتى كوردى ، دەستيان لە بىرى وويلايەتى موسل ھىنا لە پەيمانى لۆزان لە ساڵى ١٩٢٣ بەمەرجىك كە دەۋلەتى كوردى لە وويلايەتى دانەمەزرىندىرئىت و بەندەكانى پەيمانى سىقەر لە گۆر بندىرئىت ، ئەۋەى بەندن بە مافى پىدانى سەربەخۆىي گەلانى ژىر دەستەى ئىمپىراتورىيەتى عوسمانى بەتايبەتى كورد و ئەرمەن لە ناۋچەكەدا .

جا لىردا من لە چەندىن جىگەى دىكە باسى ئەۋەم كردۈۋە كە لەكاتى

سەرکەوتنى كورد لە ھەموو قۇناخىك لە قۇناخەكاندا ، كورد واتە
سەرکردايەتى و بەرپرسیانى كورد خۇيان بەرپرسیان لە نەگەيشتنى گەلى
كوردستان بەو ئامانجانەى كە قووربانیان بۆ داوھ ، ئەویش بە قووربانی
کردنى خوینى گەلى كوردستان لە پیناو بەرژەوھندى سەرکردەكانى كورد ،
ئەویش لە پاراستنى كورسى و سامان و پارو و بوارەكانى دیکەدا ، بەر لە
پەيمانى سىقەر و دواى پەيمانى سىقەریش نەك وولاتانى ھاوپەيمان و
ھاوپەیمانەكانیان لە ناوچەكەدا .

كوردستان بىن معاهدات سيفر - لوزان - موصل (حسب الوثائق الفرنسية)

Hasan Yildiz, Fransız Belgeleriyle sevr- lozan- muslu üçgeninde kurdistan. (İstanbul, 2005) S, 302

١٩٢٠/٨/١٢ ھىژە چەكدارەكانى ناوچەى پەواندزى سەر بە پارىژگای ھەولیر لە ھەريمی
باشوورى كوردستان ھێرشیان کردە سەر ھىزو کاربەدەستانى بەرىتانيا ، لە
ئەنجام كابتن - ھای - بەرپرسی بەرىتانی داگیر كەرى خاكى كوردستان
برىندار كرا .

١٩٢٠/٨/١٤ شوپشگىپەكانى شارۆچكەى خانەقین و دەورووبەرى لە ھەريمی باشورى
كوردستان ، توانیان ناوچەكە پرگار بكەن لەژێر دەستى خاوەن كۆمپانىيەكانى
نەوتى بەرىتانيا و فەرەنسا و ئێران و پەریان بەپاڤەپەنەكەدا لەبوارى ھىزى
چەكدارى لە ناوچەكەدا .

۱۹۲۰/۸/۱۶ ھىزە چەكدارە كوردەكان ھىرشىيان كرده سەر وئىستگەى شەمەندەفەرى خانەقەين ، كە ھىزەكانى كۆلۈنلەل لاكىتى تيا بوو لە ئەنجام ۱۵ چەكدارى كورد شەھىد بوون .

لەھەمان كات ھىرشى ھىزەكانى بەرىتانيا بەسەركردايەتى - ب ئەدوارد- ناردە ناوچەكەو لە ئەنجام ۲۰۰ چەكدارى كورد توانيان پىگە لە ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا بگرن و پاشەكشەيان پىبەكەن لە ناوچەكەدا .

۱۹۲۰/۸/۲۰ لەدواى بەسەرچوونى ماوہىيەك لە مۆركردنى پەيمانى يەكگرتن لە نىوان ھەردوو وولاتى مالى و سەنىگال ئەو يەكەيتە بە ھۆى بوونى كىنە و مەملانى ھەلۋەشىندرايەو ، لە وولاتەكانياندا .

۱۹۲۰/۸/۲۰ سەپاندنى پەيمانى سىفەر بە سەررژىمى توركىيا ، كە سى بەندى مافى چارەى خۆنووسى بۆگەلى كوردو كوردستان لەخۆگرتبوو .

بەلام پرژىمى نوئى توركىيا بەسەركردايەتى كەمال ئەتاتورك ئەو كارەى جى بەجى نەكرد بەئامۆزگارى بەرىتانيا و ھاوپەيمانان ، كە دەسلەلاتى بەرىتانيا سەركردايەتى بىروو بۆچوونەكانى دابەشكردنى كوردستانى گرتبۈو دەست لە كىشۈوەرەكەدا .

۱۹۲۰/۸/۲۲ راپەرىنى جەماوہرى شارۋچكەى كفرى و دەوورووبەرى لە باشوورى كوردستان بەسەركردايەتى - ئىبراھىم خانى دەلۆ- كاردانەوہى كارىگەرى باشى ھەبوو ، لە پشتنگىرى كردنى ھەولەكانى شىخ مەحمۇدى حەفید لەناوچەكەدا .

۱۹۲۰/۸/۲۴ لە دواى بەرپابوونى راپەرىنى ناوچەى كفرى ، كە ئەنجامى بوو ھۆى پرزگاركدنى شارۋچكەكەو دەوورووبەرى ، كە سەر بەپاريزگای كەركوك لە باشوورى كوردستان بوو ، لەلايەن شۆرشگىرە چەكدارەكانى ناوچەكە بەسەركردايەتى ئىبراھىم خانى دەلۆ وەيسى بەگ لە ناوچەكەدا .

۱۹۲۰/۸/۲۴ كۆچى دوايى ھونەرمنەندى شىوہەكارى ئىتال- ئەمادۆمۇدلىيانى- لەشارى ئوسكاناى ئىتالىادا .

۱۹۲۰/۹/۸ دامەزاندنى - ئەنجومەنى گەلانى پۇژھەلەت لە ، پىئناو كارو راگە ياندن - لە شارى باكو ، لە ئەنجامى گرى دانى كۆنگرەيەك كە ئەو ئەنجومەنە بەستراپۇۋە بە لىژنەى جى بەجىكردى ئومەمىيە شىوعىيەكان ، كە راگە ياندنەكانى ھەمووى بانگەوازىبوو بۇ گەلانى پۇژھەلەت و چىنەكانى ھەزار لەم وولاتەو لە جىھاندا .

۱۹۲۰/۹/۸ جىگرى دادوھرى گىشتى بەرىتانيا لە ئىراق - ئارنۆلد ويلسن - لە گەل شاندېك بەرەو پارىژگاي ھەولير لە باشوورى كوردستان بەرىكەووت ، بەھۇى ئالۇزى بارى ئاۋچەكە و لە پىئناو ھىوور كوردنەوھى بارودۇخەكەدا .

۱۹۲۰/۹/۱۰ دواى ھەرەس ھىنان و رووخانى ئىمپىراتورىيەتى عوسمانى و سەرکەووتنى شۇرشى بەلشەفى لە پروسىيا و سەرکەووتنى ھاوپەيمانان و تەوھرى شەپرەكەر و گوونجانى بارودۇخىكى نوپى دابەشكردى جىھان لە نيوان وولاتانى سەرکەوتتو لە ھەموو بوارە جىاجىياكان ، بەتايىبەتى لەو وولاتانەى كە بەرەو دامەزاندن ھەنگاويان دەنا وەك وولاتانى عەرەبى لەوانەش - ئىراق و توركيە و سوورىا ئىران - كە خاكى كوردستان بەرەو دابەشكردى ھەنگاوى دەنا لە نيوان ئەو چوار دەوولەتەو پىكەينانى ئەم چوار دەوولەتە لەسەر خاكى كوردستان بەگەل و بە خاك لە گەل ئەتەوھە دانىشتوانە رەسەنەكانى دىكەى خاكى كوردستان .

لەوانەش دروست بوون و دەرکەووتنى رىكخراوى شۇرشگىرى و جەماوھرى دژى ئىستىعمار . كە لە مانگى ۱۹۲۰/۵ رىكخراوھىيەكى راميارى سەرى ھەلدا كە پەيوەندى بەھىزى ھەبوو لە گەل - سووپاى سەوز - كە دروشمى تىكۇشان دژى ئىستعمار و دەرەبەگ .

ئەم رىكخراوھىيەش لە برژوازى بچووك و كاسبكار و چىنى كرئكارو جووتيار پىك ھاتتوو . سەرەراى بوونى برواى ئىسلام و گوونجانى لەوكات بەداواكانى كۆمۇنىستى و بە چەسپاندنى يەكسانى و دادپەرەھى... سووپاى سەوزىش - ئامانجى دەركردى ئىمپىريالىزم بوو لە ئاسىيا و تىكۇشان دژى ھەموو جۇرە يىروبوچوونىكى ئىمپىريالىزمى بوو لەم كىشووھەردا .

ھەروا سووپاى سەوزىش - لە راگە ياندنەكانى چەسپاندنى ھاوكارى لە نيوان خۇيى و سووپاى سوورى سۆڧىيەتى دەركرى داواى پىكەينانى ھكومەتتىكى جەماوھرى لەتورىكا دەكرى... ئەم يىروبوچوونانەش لە توركيە

جىڭگى خۇي كىردەۋە بە تايىبەتى لە باكوورى كوردستان.

ئەۋەبۇ سوپاي سەۋز. لايەنگەرەكانى لە پەرلەمانى نىشتىمانى تورىيا كە ۸۵ نوۋىنەرى ھەبۇ بەناۋى - خەلق زومرسى - كۆمەلى مىللى - دواى ئەو ھەموو رووداۋو گۇرانكارىانە لەناۋ سووپاي سەۋز كۆمەلەكە لەمانگى /۱۹۲۰/۶/ دەرگەۋوتن بەسەرگىدايەتى پىزىشكىكى بەيتەرى - سالج حاجى ئوگلو - كە داۋاي جى بەجىكرىدى تىئۇرى سۇشاليسىتى زانستى دەرگى... لايەنگرانى سووپاي سەۋز پەرەى سەند ھەتا لەناۋ سووپاي نوۋى رۇئىمى تورىيا.

دواى ئەو ھەموو رووداۋو گۇرانكارىانە و سەرھەلدىنى جوۋلانەۋەيەكى بەھىز لەتورىيا چ لە نەتەۋەۋچ لەپىروۋبۇچوۋنەكان و چىنەكانى دىكەى تورىيا بەگىشتى و باكوورى كوردستان بە تايىبەتى، بەھۋى مەترسى دابەشبوۋنى خاكى كوردستان بەشىۋەۋو شىۋازىكى نوۋىنى پىر لە مەرگەسات. لەم كات و ساتەدا كۆنگرەى رىكخراۋە كۆمۇنىستىيەكان گىردىرا لە مانگى /۹/۱۰ بە ئامادەبوۋنى /۲۴/ راۋىزكار كە نوۋىنەرايەتى ۱۶ رىكخراۋيان دەرگى... دواى ئەو كۆنگرە پىرۇگرام و پەيرەۋى ناوخۇ پارتەكەى دارشت لە سەر رۇشنايى ئۆمەمىيەتى سىيەم و رىكخراۋى كۆمۇتەرىن لە ۋولاتەكەدا. سەرچاۋە :- تارىخ تورىيا المعاصر... دانانى كۆمەلە توۋنەنرىكى سۇفەت.

۱۹۲۰/۹/۱۴ كۆچى دوايى شۆپەسۋارى ناۋدارى نەتەۋەيى و نىشتمانى و دزەييايەتى ئىبراھىم بايز ئاغاي مەخمورى... شايانى باسە ئەم كەسايەتە بەرگى تەۋاۋى لەناۋچەى مەخمورى سەر بەپارىزگاي ھەۋلىر لە باشۋورى كوردستان دەرگى ، لە بە عەرەبنەكردن و لە زىننەپەرىنەۋە بۇناۋچەى مەخمور . بەلام بارودۇخ و كۆچى دوايى ئەو كەسايەتە ، بارى دىموگرافىاي ناۋچەى مەخمورى گۈرى و بەعەرەب كىردن دەستى پىكرى ، لە لايەن پىزىمى نوۋى شانشىنى ئىراق بەپىشتىۋانى و يارمەتى بەرىتانىا لە قەزاكەدا.

۱۹۲۰/۹/۱۵ دەست پىكرىدىن پاپەرىن لەناۋچەى بادىنان لە باشۋورى كوردستان دۇى ھىزەكانى سووپاي بەرىتانىا.

۱۹۲۰/۱۰/۱ بىنەماكانى ياساى نىۋودەۋولەتى دان پىنراۋ ، كە دەستگىر دەبى بە بەشىكى جىاۋاز نەكراۋ لەياساى ئەلمانى . كە ھەمان ماددە لە دەستۋورى نەمسادا

ھاتىيە.

۱۹۲۰/۱۰/۱۱ دامەزىندى - ھاي بەرىتانى - بەدادوھرى گىشتى لە سەر پارىژگاي ھەولير
بە نووينەرى بەرىتانىا لە باشوورى كوردستان.

السيد برسي كوكس لدى اختيار الملك فيصل الاول ملكا على العراق
(۱۱ - ۵ - ۱۹۲۰)

الملك فيصل الاول

۱۹۲۰/۱۰/۱۱ نووينەرى رامىياري بەرىتانىا لە
ئىراق - سىرېرسى كۆكس - بۆ
يەكەم جار گەيشتە شارى بەغداو
دامەزىندى بە نووينەرى سامى
بەرىتانىا لە سەر ھۆكۈمەتى
نويى شانشىنى لە ئىراق .
شايانى باسە لە ۱۰/۵ ھەمان سال
ھەموو كاريكى پيشوازي لىكردنى
بۆ ئامادە كرابو لە شارەكەدا .
دواى ئەو لە لاين كەسايەتى و
سەرەك عەشیرەتەكان پيشوازي

لىكراو ھەروا شاعىرو فەيلەسوف - جەمىل سەدى زەھاوى - بەوتەيەك
پيشوازي لىكرد.

جیگەى ئاماژەىە كە
نووینەرى بەریتانیا رۆلى
سەرەكى ەبوو لەهینانی
بەدەیا ەزار خیزانی
ەرەب لەبیابانی دوورگەى
ەرەبى بۆ ئیراق و بە
تایبەتى باشووری
كوردستان

لە گەل ئەو ەشدا
ئەنجومەنى راویژکاری
مەندووبى سامى پێك
هاتبوون لە ۱ -

ئەلسرکارتەر- داد . ۲- کۆلۆنیل ەاول - دارایی . ۳- میجر بۆلارد- کار .
۴- مستەر فلبى - ناوخۆیى . ۵- کۆلۆنیل سلیتر- یاردەردەرى دارایی . ۶-
ئەلمس بیل- سکریتیری رۆژەهلات لە دیوانى ناوبراو پیکراوى بەرینانیا ،
كە ئەمانەىە سەرکردایەتى كۆكس رۆلى گرنگیان ەبوو لە بارى ئیراق ،
هەروا لە ۲۵/۱۰/هەمان سال یەكەم كۆبوونەهەیان گرتدا لە شارەكەدا .

۱۷/۱۰/۱۹۲۰ نووسەر و رۆژنامەنوسى بەریتانى - لۆرد كیلبراكین جۆن رایمۆند - چاوى
بە جیهان ەلەیناوه . لە ئارلەندەى باكوور ژيانى بەسەر بردووه ، دواى ئەو
بروانامەى ماسترى لە زانكۆى ئوكسفۆرد بە دەست ەیناوه و دواى ئەو ەش لە
هەمان زانكۆدا بروانامەى دکتۆرای فەخەرى داوەتى .

جیگەى باسکردنە كە لۆرد كیلبراكین سەرەتا فرۆكەوان بوو لە نیوان
سالەكانى ۱۹۴۰-۱۹۴۵ و گەیشتە پلەى ئەقیب لە فرۆكەوانیدا ، هەروا
فرۆكەوانى دەریایى و فەرماندەى ەردو و تیپى ۷۱۴ و ۸۱۱ ی ئەو ەیزە .

دواى جەنگى دووهمى جیهان دەستى لە كارى سەربازى ەلگرت و بووه
پەيامنیری ژمارەیهك لە رۆژنامە و گۆڤارەكانى بەریتانیە بەناوبانگەكان ، وەك
رۆژنامەى - دەیلی میرەر لە نیوان سالەكانى ۱۹۴۷-۱۹۴۹ داو رۆژنامەكەى

- سەندى تېكسپرىس -

لە نىوان سالاھىيەتى

۱۹۶۹-۱۹۵۱.د.

دوۋى ئەۋە لە نىوان

سالاھىيەتى ۱۹۵۱ -

۱۹۶۶ د. ۋەك

رۇژنامە نوۋس و

ۋىنەگىرىكى سەربەخۇ

كارى كىردۈۋە زۆر

بابەتى لە گۇۋارو

تەلەۋىيۈن سالاھىيەتى

بەرىتانيا ۋولانتە

يىگىرتۈۋەكەنى ئەمەرىكا ۋولانتە دىكە بەرھەمەكەنى بىلۈۋەكەندەۋە. ھەروا
لە سالى ۱۹۶۰ ژمارەيەك كىتەبى بىلۈۋەكەندەۋە، ۋەك - تەنەت بىۋ
سەۋەتەكەش بىت كە بىرىتە لە ھونراۋەكەنى - ئەۋە دۋاتىم پى بى -
نامەكەنى بەرھەيەنى نىۋىيەندە - ژيان ۋەك لۇردىك - لەگەل چەندىن كىتەبى
دىكەدا.

دوۋى ئەۋە كىابىراكىن لە سالى ۱۹۵۳ بوۋە ئەندامى پارتى لىبرالى ۋە سالى
۱۹۶۶ بوۋە ئەندامى پارتى كىركارانى بەرىتانيا ۋولانتە لە پەرلەمان. لۇرد
كىلبرىكىن دۇست ۋە شقى كوردو كوردستان بوۋە،
لە سالى ۱۹۶۶ دوۋجار سەردانى ناۋچە نازادكراۋەكەنى كوردستانى كوردوۋە
لە ھەرىمى باشۋورى كوردستان ۋە سالى ۱۹۷۵ بۇ ماۋە ۱۵ سال ئەندامى
كۆمەلەي دۇستايەتى بەرىتانيا - كوردبوۋە.

بەداخەۋە ئەم كەسايەتە رۇناكىرو دۇستەي كورد لە ۲۰۰۶/۸/۱۴ كۆچى
دوۋى كورد.

تېيىنى: - پروانە لاپەرە/۱۰ لە كىتەبى كوردو كوردستان لە بەلگە نامەكەنى بەرىتانيا - كەمال
مەزمەن.

۱۹۲۰/۱۰/۱۹ لە دايك بوۋى گەۋرە شاعىرى ناۋدارى ئەمساۋ جىھان - ئارنىست ھېرىيك

- لەشارى شتوکاروى سەر بە ھەريىمى نزمایەکانى نەمسا... شایانى ئاماژە
پیکردنە کە شاعیری ناوبراو لە ۱۹/۹/۱۹۹۱ ، کۆچى دوايى کردووە لە
وولاتەکیدا .

۱۹۲۰/۱۰/۲۰ پزگار کردنى ھەردوو ناوچەى - قانگای و ، دیقريگ - لە باشوورى
کوردستان ، لە لایەن ھێزە چەكدارە كوردەكان لە ژێر دەستی ھێزەکانى
سووپای بەريتانيا لە ناوچەکیدا .

۱۹۲۰/۱۰/۲۰ مۆرکردنى رێكەوتننامەى كۆتایى ھىنان بەكێشەى نىوان فەرەنسائى
دەسەلاتى تورکیا ، ئەويش بە بەجى ھيشتنى ناوچەى - کلکان - لەلایەن
فەرنسائى بۆ تورکیا لە ناوچەکیدا .

۱۹۲۰/۱۰/۲۵ مەندووبى سامى بەريتانيا لە ئىراق - پرسى كۆكس - یەكەم ئەنجومەنى
وەزیرانى بە سەرۆكایەتى - نەقیب عەبدولرحمان گەیلانى - لە ئىراق
دامەزراند لە شارى بەغدادا .

۱۹۲۰/۱۰/۲۶ مەندووبى سامى بەريتانيا لە ئىراق - كۆكس - پراگەیاندىكى بۆ ھەموو
مەزھەب ئایین و تیرەو نەتەوەكانى ئىراق بلۆ کردەوہ .
كە بریتانیا گەراوەتەوہو حكومەتىكى نیشتمانى پێك ھىناوہ لە ھەموو
گەلانى ئىراقدا .

۱۹۲۰/۱۰/۲۷ جەماوەرى ناوچەى گەرمیان دەستیان کرد بە راپەرین بەسەرکردایەتى -
ئىبراھیم خانى دەلۆ- لەدژی ھێزەکانى سووپای داگیرکەرى بەريتانيا لە
باشوورى کوردستان .

۱۹۲۰/۱۱/۲ گرىندانى يەكەم كۆپۈنەۋەى
ئەنجۈمەنى ۋەزىران لە مالى
كەسايەتى ئاۋدارى كورد و ئىقى
بەرەۋ دامەزندان ، شىخ نەقىب
گەيلانى ، ئەۋىش بەھۋى
نەخۋشى و دەرچۈنى لەمالەكەى
بە دەگمەن نەبىت .

دۋاى ئەۋە عبدولرەحمان نەقىب
گەيلانى وتەيەكى خوۋىندەۋە ،
بە داۋا كردن لە ئەنجۈمەنى
ۋەزىران بەرپەراندنى كاروبارى

ئىراقى نوئى ، بەسەرپەرشتى نوۋىنەرى سامى بەرىتانىا كۆكس لە ئىراقدا.

۱۹۲۰/۱۱/۷ يەكەم راگەياندىنى مندوۋى سامى بەرىتانىا - كۆكس - بوو لەدۋاى
دامەزندان و داين كردنى و ئاگادارىيەكان ، ئەۋىش بە ئاگادار كردنى ھەموو
گەلانى ئىراق ، لەپىناۋ دامەزندانى ھكۈمەتتىكى ئىراقى بەسەرپەرشتى
بەرىتانىا ، لەرىگى كۆنگرەيەكى گشتى گەلى ئىراق... بەلام مافى كورد تەنبا
لەسەر لاپەرەكان تۆمار دەكرا.

۱۹۲۰/۱۱/۹ باۋكى پاپاى فاتىكان پاپا
بىندىكتى شانزەھەم ، لەرىگى
بلاۋكردنەۋەى ئاگادارى . لە
رۇژنامەكانى ئەلمانىا ، كەسەر بە
كاسۋلىكەكان بوو ، ئەۋىش
بەدوۋجار لەپىناۋ بەدەستەينانى
ئافرەتتىكى لىھاتوۋىۋ ئەۋەى بىئى
بە ھاۋسەرى . بەپىنى ھەۋالى
رۇژنامەكە - بىلدام زونتاژ -

دوۋپاتى كردۋتەۋە كە جۇزىف رابسىنگرى باۋكى پاپا .

كە دوو راگەياندىنى بلاۋكردۋتەۋە بەگەرەن بەدۋاى ژنىك تاكوو لە سالى

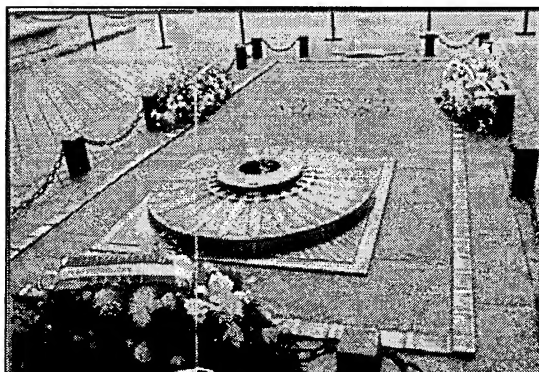

۱۹۲۰ توانی - ماریا باینتز- بدۆزیته‌وه‌و دواى ئه‌وه‌ بووه‌ خیزانى ، ئه‌ویش له‌ راگه‌یاندنى دووه‌مى له‌ گه‌ل ماریای دایكى پاپا یه‌كتریان ناسیى و له‌م رۆژهدا بوونه‌ هاوسه‌رى یه‌كترى ، دواى ئه‌وه‌ی به‌رده‌وام بوون له‌ ژيانى هاوسه‌ریه‌تى بوونه‌ خاوه‌نى - ۳ - منداڵ یه‌ك لـه‌وانه‌ پاپای ئیستای فاتیكانه‌ .

که‌ تاكو ئیستا پاپا بیندیكى شانزده‌هه‌م ئه‌و راگه‌یاندنانه‌ی که‌ باوکی بلاوى کرۆدته‌وه‌ به‌ به‌رده‌وامی ده‌خوینیته‌وه‌.

۱۹۲۰/۱۱/۹ له‌ دواى سه‌رکه‌ووتنى شوڤرشى به‌لشه‌فیه‌کان له‌ پرووسیای قه‌یسهرى، به‌ لشه‌فیه‌کانى ئهرمه‌نستان ده‌سه‌لاتیان گرته‌ ده‌ست و که‌ووتنه‌ راست کردنه‌وه‌ی هه‌له‌کانى پابردویان له‌ وولاته‌که‌دا ، هه‌ر ئه‌و ساڵه‌ ئه‌لف و بیى تاییه‌تیاں بۆ زمانى کوردی داناو یه‌که‌م کتیبى کوردی بۆ خویندن له‌ قوتابخانه‌کیان به‌ناوى - شه‌مس- به‌چاپگه‌یاند.

۱۹۲۰/۱۱/۱۰ بلاوکردنه‌وه‌ی پرۆگرامى رێنماییه‌کانى ده‌سته‌ی کارگیرى ئیراق له‌لایه‌ن دووه‌م کۆبوونه‌وه‌ی ئه‌نجومه‌نى وه‌زیران به‌سه‌ره‌رشتى کۆکس ، که‌ پرۆگرامه‌که‌ له‌لایه‌ن - مه‌ستر قلیبى- ئاماده‌ کرابوو ، که‌ له‌ ۱۴ خاڵ پیکه‌اتبوو ، له‌ دواى په‌سه‌ند کردنى پرۆگرامه‌که‌ له‌ گه‌ل چه‌ند ده‌ستکاریه‌کی ورد وه‌ک یاسایه‌کی به‌هه‌رتى رژیمنى نوێی ئیراق ده‌ستگیر بوو پێى تاكوو کۆتایی هاتنى ئینتدابی به‌ریتانی له‌ سه‌ر ئیراق له‌ ۱۹۳۲/۱۰/۳ ، ئه‌ویش به‌راگه‌یاندنى سه‌ره‌خۆی ئیراق به‌ده‌رچوونی له‌ژێر ئینتدابی به‌ریتانیادا.

۱۹۲۰/۱۱/۱۱ له‌ ئاهه‌نگی یادکردنه‌وه‌ به‌ سه‌ر تێپه‌ر بوونی دوو ساڵ به‌ر کۆتایی هاتنى جه‌نگی یه‌که‌مى . وه‌زیرى به‌رگرى فه‌ره‌نسا - مه‌سیۆ ماگینۆ -

خاوه‌ن هیلى به‌رگرى به‌ناوبانگ - هیلى ماگینۆ - له‌ نیوان فه‌ره‌نساو

ئەلمانىيا، داۋاي لە يەكەي سووپا كىرد بە ھىنانى تەرمى ھەشت سەربازى
فەرەنسا كە نە ناسراۋىن و لە جەنگ كوۋزىابىن و بە بەكۆمەل بىئىژرېن لە
قەلاي فەردان، بۇ رېزىگرتن لەو كارە پىرۆزەدا چەندىن سەربازىيان لەوى ئامادە
كىرد و بە رېزېۋونىيان بۇ ئەۋەي سىلاۋى سەربازىيان بۇ ئەنجام بىرئىت.

لەۋكاتەشدا ماگىنۇ بە خۇي ئامادە بوو و بچوۋكىتىن سەربازى خۇبەخشى
دەست نىشان كىردو تاجە گولېنەيەكى جوانى دايە دەست بۇ ئەۋەي بە
ئارەزۋى خۇي لە سەر لە تابوۋتەكانى سەربازە ئەناسراۋەكان دابىئىت و
پىئوت :- ئەو تەرمەي تاجە گولېنەكەي لەسەر دادەنئىت بۇ ھەتھەتايە
دەبىتە تەرمى - سەربازى وون - واتە دەبىتە ھىماي پالەۋانئەتى يەك مىلئۇن
وونبۋى سەربازى فەرەنسا كە گىيانى خۇيان لە پىئاۋ نىشتىمانەكەيان
بەخت كىرد.

لە داۋاي ئەكارە نىشتىمانپەرۋەرىيە و چاۋلىكىردنى بەرىتانياۋ ئەمەرىكا لە
يادىكىردنەۋەي رۆژى ۱۱/۱۱ ى ھەموو سالىك چاۋيان لە فەرەنساكىرد، كە لە
ئىنكىلتەرۋە شارنى بەرىتانيا لە كاتژمىر ۱۱/ لە رۆژى ۱۱/۱۱ ى ھەموو
سالىك بە جىل ۋەبەركى سەربازى لە گەل شازادەۋ ۋەزىرو سەركىردەكانى
سەربازى ۋگەلەكەشتى بەرىتانياۋ پىئاۋانى كلىساۋ نوۋىنەرانى ھەموو
ۋولتاتان و جەماۋەرىكى زۆر لە شارى لەندەنى پايتەختى بەرىتانيا لەبەردەم
پەيكەرى يادەۋەرى رېزىدەبن.

لەو رېۋرەسمەدا شارن بە خۇي تاجە گولېنە لە سەر گۆپى - سەربازى وون -
دادەنئىت. داۋاي ئەو ھەنگاۋە پىرۆزەي فەرەنسا چەندىن ۋولتاتى دىكە لە
جىهان روۋيان تىكىرد، ۋەك يەككىيەتى سۆڧىيەت و ئەلمانىيا ۋولتاتانى دىكە،
لەۋانەش لە ئىراق، كە لە سالى ۱۹۶۰ لە لايەن دەسلەتاتى كۆمارى ئىراق
پەيكەرىكى يادەۋەرى بۇ - سەربازى وون - ى ئىراقى لە ژىر كۋانەيەكى
گەۋرە لە گۆرەپانى شەقامى سەعدوون - فردۆسى ئىتتا - دروستكىرد.

ئەۋىش بە مەشخەلىكى داگىرساۋى بەردەۋام لە ناۋە راستى گۆرەپانەكەدا،
بەلام ئەو پەيكەرە لە لايەن رژىمى بەس لە ئىراق روۋخىندرا و لە شوۋىنى
ئەۋپەيكەرە، پەيكەرىكى گەۋرەي دىكەي لەسەر شىۋەي گۆرىكى كراۋە لە
دوۋ لاۋە دروستكرا بە ناۋى پەيكەرى شەھىد لە شارى بەغداي پايتەختى

ئێراق.

سەرچاوه: www.algeeran.net

١٩٢٠/١١/١٥ مەندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق - بیرسی کوکس - خۆی سەرپەرشتی کاروباری کوردستانی گرتە دەست ، بە جیا لە گەڵ وویلایه‌ته‌کانی دیکه‌ی به‌غداو به‌سەر ، ئه‌ویش به‌هۆی بوونی جیاوازی له‌ بواره‌کانی :-

میژوو زمان و خاک و داب و نه‌ریت و که‌لتوو ، له‌گه‌ڵ نه‌ته‌وه‌ی عه‌ره‌بی هاورده‌و نیشته‌جێ کردنیان له‌ ئێراق به‌ زۆری زۆردار به‌ره‌و دورستکردنی ده‌وله‌تی ئێراق له‌ هه‌رێم و ناوچه‌که‌دا .

١٩٢٠/١٢/٣ به‌پێی رێکه‌ووتنامه‌ی - ئه‌لیکسه‌نده‌ر پۆل - پڕۆمی تورکیا پارێزگای قارس و ئه‌رده‌هانی خسته‌وه‌ ژێر ده‌سه‌لاتی خۆی ، به‌لام پارێزگای باتۆمی له‌ ده‌ست داو ، ئاواتی ئه‌رمه‌نه‌کان له‌ په‌یمانی سیقه‌ر دیاریکرا ، به‌ له‌ گۆڤرانی مافه‌کانی کورد له‌ باکووری کوردستان .

١٩٢٠/١٢/٩ له‌ دوا‌ی مۆک‌کردنی په‌یمانی سیقه‌رو پێدانی شیوه‌ی یاسایی دیاری کرد ، له‌ رێکه‌ووتنامه‌ی - سان ریمۆ - له‌ ٤/٢١ ی هه‌مان ساڵ به‌ رژیمی ئینتداب ، جا به‌پێی ئه‌و رێکه‌ووتنه‌ ناوچه‌ی وولاتی نیوان دوو زێ - میزۆپۆتامیا - و دوا‌ی ئێراقی دروست کراو له‌ ژێر ئینتدابی به‌ریتانیا‌دا .

ئه‌ویش به‌پێی راپۆرت‌که‌ له‌م رۆژه‌دا به‌دیاری کردنی ماده‌ده‌ی ٦ له‌ رێکه‌وتنه‌نامه‌که‌ ، که‌ به‌نده‌ به‌مافی کورد له‌ هه‌رێمه‌که‌دا ... که‌ هیچ بره‌گه‌و ماده‌که‌ ، که‌ رێگه‌گر نییه‌ له‌ پێش دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی سه‌ربه‌خۆی کارگێری کوردی له‌ هه‌رێمه‌کانی کوردستان . ئه‌ویش به‌ر له‌ دامه‌زراندنی وولاته‌ دامه‌زانه‌کان .

١٩٢٠/١٢/٢٠ سه‌رکرده‌ی پارێزگای ده‌رسیم و ده‌وورووبه‌ری - دێرسیمی - له‌باکووری کوردستان له‌لایه‌ن هێزه‌کانی سووپای تورک ده‌ستگیر کرا .

١٩٢٠/١٢/٢٢ به‌ریتانیا و فه‌ره‌نسا گه‌یشته‌نه‌ رێکه‌ووتن ، ئه‌ویش به‌ دا‌رشتنی نه‌خشه‌ی دیاریکردنی سنووری نیوان سووریا و ، لوبنان و ، فه‌له‌ستین و ، ئوردن و ، ئێراق .

ئه‌ویش به‌پێی ناوه‌رۆکی په‌یمانی سایکس - بیکو ، به‌جێ به‌جێکردنی سه‌ر له‌ نوێ له‌ سه‌ر وینه‌ی ناوچه‌دا ، که‌ له‌ لایه‌ن هه‌ردوو وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی به‌ریتانیا - هاودنگ - و فه‌ره‌نسی - بیج - ئه‌نجام درا له‌سه‌ر خاکی

رەسەنى گەلانى كېشۈرەكە ، بە تايىبەتى لە سەر خاكى گەلى كوردستان .

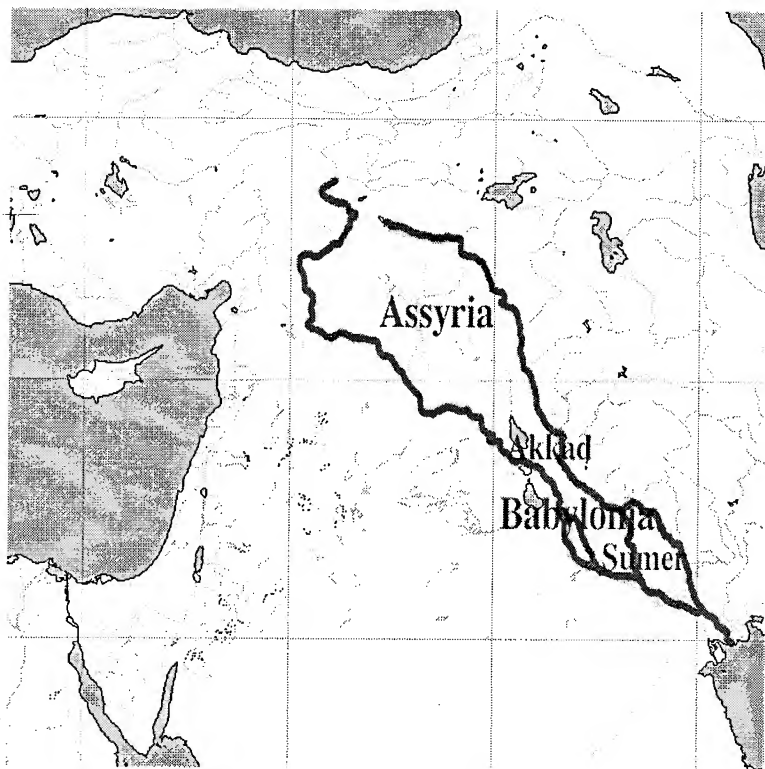
۱۹۲۰/۱۲/۲۳ رابەرو دامەزىنەرى يەكپەتە سۆڭەت - لىنىن - دەلى :-

لەو كاتەى كە پروسىا تۆپكى چەر لە مەلبەندەكانى كارەبا لە وولات داپيوشى
بە دامەزراۋەكانى تەكنىكى بەھىز ، ئەو كاتە ژىرخانى ئابورى كۆمۇنىستى
دەبىتە نموونەيەك لە ئەوروپا لە داھاتودا ، نموونەيەك لە ئاسىيائى
سۆشالىستى لە داھاتودا .

لە دواى راپەرىنى بەھارى ۱۹۹۱ ، بارى كوردستانى ئىمەش زۆر لەبارو
گونجاۋە بۇ بەكارەباكردى كوردستان ، نەك شارو شارۋچكەو گوندو
دۆلەكان ، بەلكو ھەتا شاخە بەرزەكانى ولاتەكەمان .

۱۹۲۰/۱۲/۲۳ مۆركردنى رېكەروتنامەى نىوان فەرەنساۋ بەرىتانيا ، كە ھەردو وولات
دامەزىنەرى ولاتەكانى سوورىاۋ ئىراق و ولاتانى دىكە بوون لە سەر خاكى
كوردستان .

ئەۋىش بە مەبەستى چۆنىەتى رېكخستنى ئاۋى دىجلە و فورات و چۆنىەتى
بەكارھىنانى ئاۋەكەى لە پرۇژەكانى كشتووكالى ، ئەۋىش بە پىكھىنانى
لىژنەى تايىبەت بە بىريارى بەرىتانياۋ فەرەنسا لەم بۈرەدا .

جیگه‌ی ناماژه پێکردنه که ئێراقی نوێی دروست کراو له سه‌ر خاکی گهلانی ئێراق به‌تایبه‌تی گه‌لی کوردستان و خاکی کوردستان ، هه‌یج روه‌باروو زه‌یه‌کی نیووده‌وه‌له‌تی تیا نه‌بووه ، به‌هه‌وی بوونی ده‌سه‌لاتی ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانی ، که‌هه‌مووی له‌ ژێر ده‌سه‌لاتی سنووره‌که‌ی بووه به‌ کوردستانیشه‌وه .

به‌لام له‌دوای دروستکردنی ده‌وه‌له‌تی ئێراق ، به‌تایبه‌تی هه‌ردوو زه‌یی دیجله‌و فوورات بوونه زه‌یی نیووده‌وه‌له‌تی... جگه له زه‌یه‌کانی زه‌یی گه‌ووره‌و زه‌یی بچووک و دیا له . که‌ئه‌مانه‌ش به‌ ناو خاکی کوردستان و له‌ خاکی کوردستان هه‌لده‌قوڵێن.

به‌لام هه‌ردوو زه‌یی دیا له و زه‌یی بچووک ، له‌ خاکی ئێران هه‌لده‌قوڵێن و به‌ خاکی کوردستاندا دینه‌ خواری بۆناو خاکی ئێراق .

واته له‌ ناوه‌راست و باشووری ئێراق تێ کردنه‌وه‌ی له‌ هه‌ردوو زه‌یی دیجله‌و فورات ... که زه‌یی فورات له‌ شاخه‌کانی ئارارات له‌ باکووری کوردستان له‌

ئاۋچەي - فوورات سوو - و - موراد سوو - لە ئاۋ خاكي شارى - كيان - دىتە خواري و ماۋەي ۴۲۰ كىلۇمەتر بە ئاۋ خاكي تووركىيادا دەروات و دەچىتەۋە ئاۋ خاكي دەۋلەتى سوورىيەي دروستكراۋ بە ھەمان شىۋەي ئىراق لە نزيك شارى - جرابلس - لە ماۋەي ۴۸۰ كىلۇمەتردا .

ھەروا لەم نىۋانەش سى لىي دەبىتەۋە ئەۋىش - ساچور و بەلىخ و خابور - و لە تەك شارى - ھەسىبە - دەكەۋىتە ئاۋ خاكي ئىراق بە دىرژى ۱۲۰۰ كىلۇمەتر ، كە نزيكەي ۱،۵۲ ى دىرژى زىيەكەيە . لە ئاۋچەكەدا ، ھەروا ئەم زىيەش بە باشى بەكار نەدەھىندرا ، بەلام دۋاي ھەلۋەشاندەۋەي ئىمپراتورىيەتى عوسمانى و دامەزراندنى ھەرچوار دەۋلەتى تووركىيا و ئىران و سوورىيا و ئىراق بە ھۋى جەنگى يەكەمى جىھان .

ئەم زىيەنەش لە نىۋان سى دەۋلەت دابەشكران ئەۋىش :- تووركىيا سوورىيا و ئىراق بوون ... كە ئەمەش بوۋە ھۋى گۈرپىنى شىۋەي زىي فوورات ، دۋاي ئەۋە لە سالى ۱۹۱۸ بوۋە زىيەكى نىۋودەۋلەتى و بوۋە زىيەكى گرنگ ، ئەۋىش بە سەر ھەلدانى كىشە لە سەر ئاۋى زىي فوورات ، بە تاييەتى لە نىۋان ئەۋ سى دەۋلەتە لە ئاۋچەكەدا .

ھەروا لە ماددەي ۳/ ى ئەم رىكەۋوتتە ، كە فەرەنسا ھەلسا بە ئاۋدىر كردن و پرۇژەئەۋ لە سەر ئەۋ زىيە ، دەبىتە ھۋى كەم كردنەۋەي ئاۋى فوورات لە دۋاي چوۋنە ئاۋ خاكي ئىراق . ئەۋىش بە پىك ھىنانى لىژنەي تاييەت بەم كارە كشتووكالىيە و ئاۋدىرەيە لە نىۋان ئىراق و تووركىيا و سوورىيا بە لىكۈلىنەۋە لە سەر پرۇژەي فەرەنسادا .

ھەروا دۋاي دروستكردنى ئەم دەۋلەتەنە بە تاييەت ئىراق و سوورىيا رەزامەتلىان لە سەر بەندەكانى پەيمانى لۇزان ۱۹۲۳/۷/۲۴ ، كرد بە تاييەتى بەندى ۱۰۹/ لە رىكەۋوتتەنامەكەدا .

۱۹۲۱

۱۹۲۱/۱/۶ لە دۋاي دامەزراندنى دەۋلەتى ئىراق ، دامەزراندنى سووپاي ئىراق لە پىكھاتەكانى گەلانى ئىراق ، بەلام دۋاي ئەۋە ئەۋ سووپايە بوۋە سووپاي دەسەلاتە يەك لە دۋاي يەكەكانى ئىراق ، بە تاييەتى لە دۋاي كودەتاي بەعسىيەكان لە ۱۹۶۳/۲/۸ ، كە بوۋە ھىزىكى دژ بەگەلانى ئىراق ، بە تاييەتى گەلى كوردو خاكي كوردستان ، تا پروخاندنى پىژىمى بەعس لە ۲۰۰۳/۴/۹ ،

بە ھەلۋەشاننە ھەي ھىزى سووپا ھىزە ئاسايشەكانى دىكەي پڙىمى
بە عسى لە ئىراق ، لەلايەن دادوهرى گشتى ھاوپەيمانان - پۆل پريمەر - لە
ئىراقدا .

۱۹۲۱/۱/۱۰ بۆلۈپ ھەي وتارى ھەندى لە وردبۈنە ھەي سەرئىچ ، لە سەر بارى كورد لە
كوردستان لەلايەن - ب - نىكتن - لە گوڭقارى Mercure De Erahce لە
پىناو بەرەو چارە سەر كردندا .

۱۹۲۱/۱/۲۴ ئەنجۈمەنى ئاشتى وولاتانى ھاوپەيمان لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا ،
كۆبۈنە ھەي بېريارى داواكردنى نووينەرى توركيى بۆلۈپ كوردە ھەي ، بۆ بەشدارى
كردن لە كۆبۈنە ھەي داھاتووى ئەنجۈمەنەكەدا ، ئەويش لەپىناو يارمەتى
دانى پڙىمى نووى تورك و چەسپاندنى بە ئازاردانى كوردو دابەش كردنى
نىشتمانەكەيان لە سەر خاكى كوردستاندا .

۱۹۲۱/۲/۶ ھەريىمى ئىرلەندى باشور سەر بەخۆيى خۆي بە جىابۈنە ھەي لە ئىرلەندەي
باكۈر پاكەياندا ئىرلەندەي باكۈر لە ژىر دەسلەلاتى شانشىنى بەرىتانيا
مايە ھەي تاكۇتايى سالى ۲۰۰۹ دا لە كىشۈ ھەي كەدا .

۱۹۲۱/۲/۱۲ گرىدانى كۆنگرەي لەندەن ، بەلام دۈي دوو ھەفتە كۆنگرەكە ھەرسى ھىنا ،
ئەويش بە ھۆي ھەلوۋىستى شۆڭىنى نووينەرى پڙىمى توركي - بكر سامى -
و گەرەنە ھەي نووينەرى تورك بۆ توركي و پاكەياندى ھەلوۋىستيان بەرامبەر
بە كۆنگرەي لەندەن .

۱۹۲۱/۲/۱۶ لە دۈي دەست كىشانە ھەي مشىر دەولە لە ھكۈمەتەكەي لە ئىران سەيادار
ھكۈمەتلىكى نوۋىي لە ئىران دامەزراند ، لە سەر ئەو ھەي ھەي پىشۈو ،
بەلام ئەو ھكۈمەتە چەند رۆژلىكى خاياندو رووخىندرا . بەھۆي كودەتا
بەناۋى - ھوت - بەپىي رۆژنامەي فارسى لە ۲/۲۱ ھەمان سالدا .

ئەو كودەتايەش زياتر بۈۈ ھۆي بەھىز كردنى دەسلەلاتى شەرھە بەھەلەي
لە سەر گەلانى وولاتى فارسى لە ئىران .

بەتايىبەتى كورد لە رۆژھەلاتى كوردستان و مامەلە كردن بە ئارەزووى
خواستەكان لە دەسلەلاتدا .

۱۹۲۱/۲/۲۱ بەستنى كۆبۈنە ھەي لە نيوان نووينەرى بەرىتانيا - سەن جىمس - و نووينەرى
پڙىمى توركي لە لەندەنى پايتەختى بەرىتانيا ، لە پىناو دژايەتى كردنى

كورد لە باكوورى كوردستان و داهاتوى ناوچەكە بەھۆى ترسى دوا پۇژى
پژىمى تورك لە بەھىز بوونى بزووتنەھى پرگاىخاوى كورد لە كوردستاندا .

شارى سلیمانی لە سەر دەمی بزووتنەھى شیخ محمود

بەپىئى نووسراوى ١٩٢١/٢/٢٢

سكرتىرى مندوبى

سامى لە ئىراق

كۆكس بە

ژمارە/٣٣٣٠ بەند

بوو بە كاروبارى

كارگىرى لە شارى

سلیمانى لە

باشوورى كوردستان

، كە ئەنجومەنى

وھىزانى ئىراق بەكۆى دەنگ بپارىدا بەژىر خستنه پارىزگای سلیمانى بو
ژىر دەسەلاتى رژىمى شایەتى لە ئىراق .

ئەویش بەھۆى گرنگى جىگەو ھەلکەوتەى جووگرافى شارى سلیمانى و
بەستنهھى پەيووھندى ئابوورى و رامىارى كە بە ئىراق دەبەستىتەوھ .

ئەویش بەداوا کردنى لەمندوبى سامى بەرىتانيا ، بۆرەزامەندى کردن
لەسەر ئەو بپارە بو پتەوکردنى داهاتووى رژىمى ئىراق و بەستنهھى بە

وولاتانى دیکەى عەرەبى و بوونى بە نىشتیمانى عەرەب لە کیشووەرەکەدا .

١٩٢١/٢/٢٢ گرىدانى کۆنگرەى پۇژەھەلاتى ناوھراست ، لە کاتژمىر دوانزەى شەو کە لە

قاھرەى پایتەختى مىسر ئەنجامدرا ، بەسەرکایەتى نووینەرى بەرىتانيا -

کېزن- لەنووسینگەى وەزارەتى دەرەوھ ، کە سئ پيشنيارى تيا ديارىکراوو

، لەوانە خالى سىيەم :-

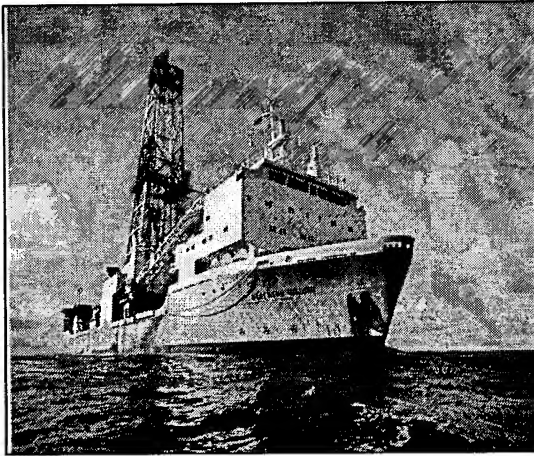
له ناوهند - چرچل - و له لای چەپ - برسی كۆكس - و له دواوه
جەغفەر پاشای عەسكەرى ، و ساسۇن عەقىل .

بەرازامەندى كردنى لە سەر كۆنفدرالى بۆ كورد لەكوردستان بە تايبەتى لە
باشوورى كوردستان . كە ئەو پيشنيارەش لەلایەن وەزارەتى دەرەوى
هيندستان بەرز كرابوووه . بۆ پريار لەسەردان و چاره سەركردنى كيشەكان
له ناوچەكە بە تايبەتى لە كوردستاندا .

١٩٢١/٢/٢٣ بەردەوام بوونی كۆنگرەى لیژنەى پۆژەهەڵاتی ناوەراست لە قاھەرى پایتەختى
میسر ، بە سەركردایەتى - لورد كیرزن - لەسەرئەو سێ خالەى كە لە لایەن
وەزارەتى دەرەوى هندستان بەرزكرابوووه بە دامەزراندنى كۆنفدرالى بۆ
كوردو بارى كوردستان بەگشتى لە كیشووهرەكەدا ، كە هەر چەندە تاووتۆى
كیشەكانى كورد دەكرا ، كیشەى نوێى دیکە سەریهەڵدەدا ، بەهۆى
هەلووبۆستى ، یەكەم : - وولاتانى هاوپەیمان و ، دووم : - وولاتانى بەرو
دامەزراندن لە ناوچەكەدا لە سەر خاكى كوردستان .

١٩٢١/٢/٢٥ شارەزا پەهلەوى داواى لە زیائەدینی تەباتەبائى كرد ، بەپێك هینانى
حكومەتى نوێ ، شا رەزاشاش سەركردایەتى فرقهى فوزاتى گرتە دەست و
بۆ یەكەم جار سەرەك وەزیرانى ئێران زیائەدین تەباتەبائى لە گەڵ بالوێزى

بەرىتانيا كۆيۈۋە ، داۋاي لىكرد كە ھۆكۈمەتە كەي ناتوانى كارەكانى ئەنجام بىدات گەر رىكە ۋە تەننامەي ئەنگلۇ- ئىرانى ھەلنە ۋە شىندىر تەۋە... لە ھەمان رۇژ بالويزى بەرىتانيا ، ۋەزىرى دەرەۋى بەرىتانياي ئاگادار كىرد ، لەو كۆيۈنە ۋە يە چى باسكراۋە لە ھەمان كات ھۆكۈمەتى شانشىنى بەرىتانيا رەزىمەندى لە سەر داۋاكارى ئىران كىرد لە ۋولاتە كەدا .

۱۹۲۱/۲/۲۶ گىرنگىزىن ئەۋ

رىكە ۋە تەننامەي كە لە

ۋە يە ۋەندىيانەي

نىۋان ئىران ۋ

سۇقىيە تەدا مۇركرا،

ئەۋىش بە ھاتوۋ

چۆي پاپۇرەكان ۋ

بازرگانى سالى

۱۹۴۰. لە بەشى ۱۱/

رىكە ۋە تەنى ۱۹۲۱دا،

كە مافى ۋەك يەك بۇ ھاتوۋ چۆي پاپۇرەكانى شەپرو پاپۇرەكانى بازىرگانى لە بەر چاۋ دەگىرا.

ھەروا مادەي ۱۳/ رىكە ۋە تەنى ھاتوۋ چۆي پاپۇرەكان ۋ بازىرگانى سالى/

۱۹۴۰ بە روۋنى باس لەۋە دەكات كە - ھەردوۋ لايەنى رىكە ۋە تەنكە، واتە

ئىران ۋ سۇقىيەت بە پىي ئەۋ پىرنىسىپانەي كە لە رىكە ۋە تەنكە رايانگە ياندوۋ

كۆكن لە سەر ئەۋەي كە تەنبا پاپۇرەكانى ئەۋ دوۋ ۋولاتە ئەۋ پاپۇرانەي

ۋولاتانى دەرەۋە، كە كار بۇ بازىرگانى دەكەن ۋ لە ژىر ئالاي ئەۋاندا ھاتوۋ چۆ

دەكەن، بىتوان لە دەرياي خەزەردا - قەزوين - ھاتوۋ چۆ بىكەن.

جىگەي باسكردنە كە داۋاي ھەلۋە شاندەۋەي يەككىيەتى سۇقىيەت ۋ

سەربەخۇبىي ۋولاتانى دەرەۋەي دەرياي خەزەر - قەزوين - كىشەي سوۋد

ۋەرگرتن لە سەر چاۋەكانى ئەۋ دەريايە، كە گىرنگىيەكى تايىبەتى پەيدا كىردوۋ

ئەم دەريايە خالى بە يەك گەيشتنى پىنج ۋولاتى گىرنگ.

واتە ئىران، رووسىيە كىگرتو، كازاخستان، توركمانستان، ئازربايجان، دواى ئەو ناوچەى خاوەن نەوتى كەنداوى فارس و سىبىريا، كە بە گەورەترىن سەرچاوەى نەوت و گازى جىهان ناسراو. ھەروا يەككە لە كىشەكانى پەيوەندار بە دەريايى خەزەر، چۆنىەتى ديارىكردنى بارى ياسايى ئەو دەريايەى كە ئەم تووخمانە لەخۆ دەگرن :-

۱- كىشەى ھاتوو چۆى پاپۆرەكان.

۲- كىشەى كەلك وەرگرتن لە سەرچاوە زىندوەكلنى ناو دەريا.

۳- كىشەى ژىنگە، بۆ وىنە بەرز بوونەوہى ئاستى دەريا.

۴- كىشەى سوود وەرگرتن لە سەر چوہ كانزايەكان.

۵- ديارى كردنى سنوورو ئاستى دەسلەلات و دەسلەلاتى دەوولەتەكانى لىوارى دەريايى خەزەر - قەزوين - بەسەر ئەو دەريايەدا.

ھەروا دەريايى قەزوين بارىكى تايبەتى ياسايى تايبەتمەند بەخۆى ھەبوو، ئەم دەريايە لەرىگای كەنالە دەستكردەكانەو لە رىگەى پووبارى - قۇلگا - ى رووسيا - دەن - دەگاتەو، دەريايى رەش و پالىنىك تەنيا پاپۆرەكانى لىوارى ئەم دەريايە مافيان ھەيە ھات و چۆى تىدا بكەن، رىوو شوپنەكانى ئىستاي ياساى نىوودەوولەتى گشتى سەبارەت بە دەريايى ئازادو ناوچە دەريايەكانى دەوولەتانى جىهانى ئازاد ئەم دەريايە لە خۆ ناگرى.

كە سەرەكىترىن سەرچاوەى ياسايى كە دەكرى لە ووتووتە راميارىەكاندا پىشتى پى بېسەستى، تەنيا ئەو رىكەووتن نامانەن، كە ئىستا لە بەردەست دان. لە بەر ئەوہى لە پىناسەى كۆنقانسىۆنەكانى ئىستادا سەبارەت بە ياساى دەرياكان دەردەكەوى ئەوہى كە دەريايى خەزەر بە ھۆى ھەلكەووتەى جووگرافى ناچىتە خانەى دەريا داخراو و نىووە داخراوەكاندا. لىرەدا بەگشتى سى سىنارىق سەبارەت بە رژىمى ياسايى دەريايى خەزەر لە ئارادايە ئویش:-

يەكەم :- كۆنقانسىۆنى ياساى دەريايى رىكخراوى نەتەوہ يەكگرتووەكان كە لە سالى ۱۹۸۲ - unlos - بۆ ھەر وولاتىكى لىوارى دەريايى خەزەر - قەزوين - ئاوى سەر زەوى و چوار چىووەى ناوچەى تايبەتى ئابوورى و

رۇخى دەريا لە بەر چاۋ گىراۋە.

لە بەر ئەۋەى مادەى/۳ كۇنقانسيۇن ناۋچەيەكى بە پانايى ۱۲ مىلى دەريايى لە ھىلى سەرەكى baseline بۇ ئاۋى ژىر زەۋى لە بەر چاۋ گرت و، دەكرى ۱۲ مىلى دىكە، ەك ناۋچەى تەنىشت بخىتە سەر ئەۋ ۱۲ مىلەى پىشۋو - مادەى/۳۳. ھەروا بە پىى مادەى/۷ كۇنقانسيۇن دەكرى ناۋچەى تايبەتى ئابورى ھەتا ۲۰۰ مىلى دەريايى درىژەى ھەبى.

دوۋم :- بە پىى ئەۋ سىنارىۋىيە، كە ئازربايجان لە ھەموۋ لايەك زياتر لايەنگىرى لىى دەكا، دەرياي خەزەر - قەزوين - سنورى ئاۋى ھەر وولاتىك لە نىۋو ئەۋ پىنج وولاتەدا دابەش بكرى. ئەم سىنارىۋىيە بە پىچەۋانەى روالەتە دادپەرۋەرەنەى كە رەنگە بە زيانى ھىندىك لە وولاتان لە پەيوەندى لە گەل سود وەرگرتن لە سەرچاۋە ھىدرۇكەربۇنى تەۋاۋ بى.

كە يەكىك لەۋ بابەتەنەى كە گرنگى ديارىكردى چوارچىۋەى ياسايى دەرياي خەزەر دوۋ ھىندە دەكا، سود وەرگرتن لە سەرچاۋە و كانزاكانى ھىرۇكەربۇنە لە دەريايەكەدا.

سىيەم :- بە پىى ئەم سىنارىۋىيە، چوار چىۋەى يان بە شىكى ديارىكراۋ لە ئاۋەكانى لىۋارى دەريا بۇ ھەر وولاتىك تەرخان دەكرى و تايبەت بەۋ وولاتە دەبى و ئەۋىدىكەش بە شىۋەى خاۋەندارىيەتى ھاۋبەش - res communis - سودى لىۋەر دەكرى.

خاۋەندارىيەتى ھاۋبەش بە دەسەلات و دەسەلاتى ھاۋبەشى نىۋان دوۋ يان چەند دەۋلەت بە سەر ناۋچەكەدا دەگوۋترى، دۋى گرىدانى يەكەم رىكەۋتتنامەى دەستىشانكردى سنورە ئاۋىيەكانى نىۋان پوۋوسياۋ ئازربايجان بوۋ لە مانگى /۱۰/۲۰۰۲دا.

ھەروا سى وولاتى - كازاخستان، ئازربايجان، پوۋوسيا لە ۲۰۰۳/۵/۱۴ دا، رىكەۋتتىكى سى لايانەيان لە كۆپۈنەۋەى تايبەت بە نوۋىنەرانى وولاتانى لىۋارى دەرياي خەزەر لە شارى ئەلماتى كازاخستان مۇركرد.

بەم جۆرە بە سەرنجدان بە درىژايى لىۋارەكان و بە سود وەرگرتن لە ھىلى ناۋەرەست، بەشى كازاخستان ۲۷ % و بەشى پوۋوسيا ۱۹ % و بەشى ئازربايجان ۱۸ % دەست نىشان كرا، واتە بە گشتى چارە نوۋسى ۶۴ % ى ئاۋەكانى دەرياي خەزەر - قەزوين - يەكلاكرايەۋە لە ناۋچەكەدا.

سەر چاۋە:- فەرمەنگى رامىيارى ئارشى :- ئامادە كەردى - زامەن مەمەدى و
ياسىن حاخا زادە - چاپخانى وەزارەتى پەرۋەردە / ھەلىق.

۱۹۲۱/۳/۱ لە ناۋەندەكانى كۆنگرەي لەندەن ھەولدا چاۋ بە پەيمانى سىقەردا
بخشىندىتەۋە ، لە بارەي بارو دۆخ و كېشەي كوردو ئەرمەن ، ئەۋىش
لەپىناۋ دابىن كەردى ئۆتۈنۈمى بۆ كورد لە كوردستان و دان نان بە مافە
سەرەتايەكانى ئەرمەن لە باكورى كوردستان .

۱۹۲۱/۳/۵ دامەزاندنى يەكەم كۆمەللەي سەھيۈنيزم بۆ يەكەم جار لە مېژوۋى وولاتى
نېۋان دوۋىزى ، لە ئىراقى دوستكراۋ لەلايەن - ئەھروم ساسۈن ئەلياھۆ - لە
شارى بەغداي پايتەختى ئىراقى دوستكراۋى نوپى شانشىنى لەسەر خاكى
كوردستان.

۱۹۲۱/۳/۱۱ كۆمىسەرى بالاي بەرىتانيا - سىر ھوراي رامبۆلد - لە شارى ئەستەمبۆلى
توركييا ، كە - كىرن - ى ئاگادار كەردەۋە بۆئەۋى زانىارى پېيدا لەمەر
پەيوەندى كورد لەگەل يۇنانىەكاندا .

۱۹۲۱/۳/۱۲ ۋەزىرى مستەعمەراتى
بەرىتانيا - مستەر ونستون
چرچل - كۆنگرەيەكى گشتى
گرېندا لە بارەي كاروبارى
رۆژھەلاتى ناۋىن لە قاھىرەي
پايتەختى مىسردا ، ئەۋانەي
كە بەشداريان لەگەل دا كەرد -
سىرپىرسى كۆكس - نوۋىنەرى
مەكتەبى ھىندو سىرھېرت
سمۆيل دادۋەرى گشتى
دامەزراۋ لە فەلەستىن .

ھەروا زاناۋ شارەزاكان مىجەر لۆرانس و مىجەر كلايتون لە موخابەراتى
سەربازى و رامىيارى و مستەر كۆرنواليس و خاتو جىررورېل لە موخابەراتى
ۋەزارەتى مستەعمەرات بەشداريان لە كۆنگرەكەدا كەرد ، لەئاكام پىرياندا

بەدامەزئاندىنى فەيسەلى دەرگراۋ لەسەر دەۋلەتى سوورىيا ، دانانى بە شانشىن لەسەر دەۋلەتى دروستكراۋ لەسەر ئىراق ھەروا شەرىف حوسىن بەشانشىن لەسەر ئىمارەتى رۇژھەلاتى ئوردن لە ناۋچەكەدا .

۱۹۲۱/۳/۱۲ گىردانى كۆنگرەى قاھرى پايىتەختى مىسر ، لە پىناۋ دىيارىكردى چارەنوۋسى ھەرسى ۋىلايەتى بەسەرۋ بەغداۋ موسل لە ناۋچەكەدا - مىزۇبۇتاميا - واتە ۋىلايەتى نىۋان دوۋى ، كە ئەۋ كات دانىشتوۋانى كورد لە پارىژگاي ئىستاي موسل لە ۸۵٪ بوۋى ، لە پارىژگاي كەركوك لە ۹۵٪ ى دانىشتوۋانەكەى كورد بوۋى . لەۋ ماشتوۋمەدا ، كار بەدەستانى بەرىتانيا ۋ ھاۋپەيمانانى بوۋى بە دوۋەش ئەۋىش:-

يەكەم :- پىرس كۆكسۋ بىل گۇرۇق كە دەيان گوۋت كوردستان بخىتە سەر ئىراقى دامەزراۋى نوۋى ، ھەروا بەسراۋ بەغدا بەناۋى خۇى بمىنىتەۋە ، ئەۋەى كە كورد بەرھەلىستكارى ناكات لە ناۋچەكەدا .

دوۋم :- بە سەرۋكايەتى ئەۋ ساي موستەعمەرات - ونستۇن چەرچل - بوۋ ، كە داۋاي ئەۋەى دەكر . كە كوردستان بىكرىتە كيانى راميارى سەرەخۇۋ بىتە ئاۋرىك لەنىۋان ئىراق ۋ توركىيى ئەۋكات لە ناۋچەكەدا .

بەلام بەختى كورد داۋى تەۋاۋ بوۋى كۆنگرەكە حكومەتىكى نوۋى پارتى پارىژگارەن لەبەرىتانيا سەرەكەۋوتنى بەدەست ھىنا لەھەلبۇزاردنەكانى ئەنجومەنى گشتى ۋ سەرۋكايەتى بەرىتانيا ... ئەمەش بوۋە ھۇى ئەۋەى كە بىرئارەكانى كۆنگرەى قاھرى ئاۋبەناۋ بروت ... بەلام ئەۋ پىشنىارۋ نەخشەى كۆنگرەى قاھرى كۆنگرەۋ لىژنە تايىبەتەكانى كۆمەلەى گەلان ۋ رىكەۋتەكانى پىژمى شانشىنى ئىراق ۋ بەرىتانيا لەسەر كورد ۋ مافەكان ، دەتۋاننى بخىتە ژىر دەستى پىكخراۋى نەتەۋە يەكگرتۋەكان ، ئەۋىش لەپىناۋ دانان بەكورد ۋ خاكى كوردستان...؟...!

ھەروا لەۋكات بىرۋەكى فېدرالىزم بۇگەلى كوردستان زادەى بىركردنەۋەى مەلىك فەيسەل ۋ ئەفسەرە شەرىفەكان نەبوۋ ، تاكوۋ ئىستاش ۋ بەلكوۋ ۋەرگىرانى دىژىر بوۋنەۋەى بۇچوۋنەكانى ھەرىكە لەپىرسى كۆكس مەندوۋىيەكەمى سامى بەرىتانيا لەبەغدا بوۋ ، كە ئەركى پىك ھىنانى دەۋلەتى ئىراقى پى سىپىرداۋو . لەگەل بىل گرتۋدى سىكرىتېرى رۇژھەلاتى خانەى

ماندىتى قوناخى پاش كۆنفراسەكە ، لەگەل ئەوئەشدا پېش بەستنى ئەم
كۆنفرانسە يەكەم ئەنجومەنى وەزىرانى دامەزاند لە ئىراق بەسەرۆكايەتى
عەبدولرحمان گەيلانى ، لەلانى خۇيەو بەبى راپۆزكردن لە گەل حكوومەتى
بە بەرىتانىەكان ، ئەوئەش لە دژى خواستى دانىشتوانى ئەو هەرىمە
ناكۆكى لەگەل بەندەكانى پەيماننامەى سىفەرەدا . لە ناوچەو كىشووەرەكەدا .

۱۹۲۱/۳/۱۳ سەرکردەى ئوردوى ناوەندى پزىمى تورك - نۆرەدىن پاشا - فەرمانى بۆهات
، بۆئەوى پاپەپىنى ھۆزى قۆچەگىرى لە باكوورى كوردستان سەرکووت
بكات... ئەمەش لە تەلگرافىكى ئەھىنىدا لەلایەن سەرکردەى گشتى ھىزەكانى
سووپاى تورك لەگەل سەرکردەى ئوردوى ناوەندىدا هات ، كە پروداوەكانى
ئۆمرانى سەر لە نۆى سەريان ھەلداوئەتەو لە ناوچەكەدا .

ئەوئەش لە بەر گىنگى ئەم پاپەپىنە دەبى بەپىگای سەربازى چرو سەخت و
لەپىگەى سەرکردەى سووپاى ئەرنجانەو دابمركىندىتەو .

ئەمەش بەچەند پىنمايەكى تووندەوى شۆقىنى نۆرەدىن پاشا ئەنجامدرا
بەرامبەر بە كورد لە باكوورى كوردستان .

۱۹۲۱/۳/۱۳ مۆركردنى رىكەوتننامە لە نىوان توركىيا و ئىتالىا ، كە ئىتالىا لە ناوچەى
ئەنادۆل بکشىتەو بەرامبەر وەرگرتنى چەند دەستكەووتىكى ئابوورى
لەلایەن پزىمى توركىيا .

۱۹۲۱/۳/۱۴ پزىمەكانى فەرەنسائى ئىتالىا و روسىاى بەلشەفى نۆى ، ھەلسان بە يارمەتى
دانى دامەزىنەرى شۆقىنى پزىمى توركىياى نۆى - كەمال ئەتاتورك - بە
پىدانى نۆيتىن چەك و تەقەمەنى و پىداوويستەكانى سەربازى سەردەمى
جەنگى و بەرگرىدا ، بە پشت گوئى خستنى كىشەو مافەكانى كورد ، بەپى
بەندەكانى وتارەكەى سەرۆكى ئەمەرىكا وىلسون ، لە بارەى كىشەى
نەتەوئەى و نىشتىمانى ، بە لە گۆرئانى پەيمانى سىفەر ، لە ژىر دەسەلاتى
توركىيا و وولاتانى دىكەى ناوچەكەدا .

۱۹۲۱/۳/۱۴ سەرکردەى رزىمى كەمال ئەتاتورك لە شارى ئەنكەرەى توركىيا بپارى
شەپى گشتيان لە دژى بزوتنەوئەى پزگارىخوازى كورد پاگەياند لە باكوورى
كوردستانى ژىر دەسەلاتى رزىمى نووى لە ناوچەكەدا توركىيا .

۱۹۲۱/۳/۱۵ لە كۆپۈنەنەدى رامىيىرى - سىر پىرسى كوكس - دژى ناۋەرۈكى پاراستنى ئىدارەدى پۇژھەلاتى ناۋەرپاست ۋەستىا ۋووتى: - پارىژگى كەرەك ۋ سىلمانى ۋ ناۋچەكانى باكوورى موسل ۋ موسل بەشىكى جىا نەكەرەۋەدى ئىراقى نوين ۋ كەچى زۇرەدى دانىشتۋانى كوردن ۋ زىاتر لە ۸۵% پىك دىنن .. بەلام ؟... !.

۱۹۲۱/۳/۱۶ مۆركردنى رىكەۋوتننامە لە نىۋان پۇژمى نوئى توركىيا ۋ روسىيە بەلشەفى نوئى ، كە ئەنجامەكەى بوۋە ھۆى داگىر كوردنى باكوورى كوردستان ۋ بە تورك كوردنى كورد ، كە بوۋە پاداشتى كوردنى توركىيا لە لايەن روسىيە بەلشەفى ئەۋكات .

ئەۋىش بە پىشكەش كوردنى چەك ۋ تەقەمەنى بۇ توركىيا بە ۳۹ ھەزار پارچە چەك ۋ ۶۳ مىليۇن فېشەك ۋ ۵۴ تۇپ ۋ ۲۰ ھەزار ماسكى دژ بە كىمىيوى بوون ، كە روسىيە بەلشەفى كۆمۇنىستى نوئى ، يەكەم ۋولاتى گەۋرەدى جىهان بوو ، كە دانبنى بە پۇژمى توركىي شۇفېنى ۋ بە كۆمەل كۆژى كورد ۋ ئەرمەن لەباكوورى كوردستان ؟... ئەم پىمانەش تاكوو ئىستا كارى پىدەكرىت .

جىگەى ۋوونكرەنەۋە كە لە دۋاى ئارام بوۋنەۋەدى بارو دۇخ ۋ رىكەۋوتن لە سەر ئامانجە ستراتىژىيەكان ، بە تايىبەتى لە نىۋان پۇژمى نوئى توركىيا ۋ يەكەتى سۇقېەتى نوئى ... كۆنگرەى پەمانى ھاۋكارى ۋ براىەتى لە نىۋان توركىيا سۇقېت لە ۱۹۲۱/۲/۲۶ لە شارى مۇسكوى پايتەختى سۇقېت گرىدرا .

ئەۋىش بە ئامادە بوونى نوئىنەرى توركىيا بە سەرۋاكايەتى ۋەزىرى ئابورى - يوسف كەمال بەگ ... لە ھەمان كات كۆمارەكانى ئەرمىنى ۋ ئازربايجانى سۇقېەتى بەشداريان لەو كۆنگرەيە كورد ... كە لە ۳/۱۶ ، رىكەۋوتنەكەيان مۆركرد .

ئەۋ رىكەۋوتنە كە لە پىشەكەك ۋ ۱۶ ماددە ۋ ۳ پاشكۇ پىك ھاۋبوو ، دۋاى ئەۋەش رىكەۋوتنىكى دىكە لە نىۋانىان لە ۱۹۲۱/۳/۲۸ مۆركرا . ئەۋىش بە گۆرىنەۋەدى دىلەكان لە نىۋانىاندا .

ئەم پەيمان ۋ رىكەۋوتنەش بوۋە ھۆكارىكى گىرنگ بۇ توركىيا چ بە بئەۋوكردى دەسلەت ۋ چ بە پاراستنى سنوۋرەكانى نىۋان روسىيا ۋ توركىيا

و، لەوەش گرنگتر، گەمارو دانى جوولانەوێ پزگارىخوازى كورد لە باكورى كوردستان و ناوچهكانى دىكەدا، لە هەردوو لایەنى دەوولەتى سۆڤىت و توركىدا ... كە سۆڤىەتیش ئەم يارمەتياى پيشكەش بە رژىمى توركىا كرد ... هەروا .

١٩٢١/٣/٢٣ دەسەلاتى نووى ئەرەنستان بپارىدا، كە خویندن لە هەردوو قوناخى سەرەتايى و ناوەندى بەزمانى داىك بىت، بەتايبەتى بۆ گەلى كوردو دانىشتوانەكان لە وولاتەكەدا ... شايانى باسە كۆمارى ئەرمنىيا زياتر لە ١٧٠٠٠ هەزار كىلۆمەتر چوار گۆشەى لەخاكى كوردستان بە وولاتەكەى لكىنراو، بەتايبەتى پارىزگای يەريقان و دەورووبەرى لە ناوچهككانى دىكە بەپيى پەيمانى لۆزانى ١٩٢٣/٧/٢٤دا لە لایەن هاوپەيماناندا .

الفريق جعفر العسكري

١٩٢١/٣/٢٥ لە ناوەندى كۆنگرهى قاهره، وهزىرى بەرگرى رژىمى كاتى ئىراق جەغفر عەسكەرى داوايەكى ئاراستەى شانشين فهيسەل كرد، بەپيى ريكەووتنى لەگەڵ - چرچل، و، كۆكس - بەپيكهينانى سووپاى نيشتمانى ئىراق بەم شيووهيه، كە سووپاكە لە ٢٤ فەوجى پيادهو ٦ كەتیبەى رهشاش لەگەڵ پيداويستیهكانى دىكە وهك لاسكى و تەلەفۆن بۆ سووپاى رژىمەى لە ئىراقدا .

١٩٢١/٣/٢٥ هەردوو سەر كردهو رووناكییری كورد - ئەمین عالی بەگ و، كورەكەى جەلادەت بەگ - لە بالوێزخانەى بەرىتانيا لە شارى ئەستەمبۆل لەگەڵ لىپرسراوانى رامیارى بالوێزخانەى بەرىتانيا كۆبوونەوهو پێیان گوتن: - كۆمەلەى تەعالى كورد - پەيوهەندى و هاوكارى لەگەڵ یۆنانیەكان دا هیهو دژى توركەكان كار دەكەن، ئەویش لەپێناو بەدەست هێنانى نیازەكان، بەلام ئەو بیروو بۆچوونه بەتووندى رەتكرايهوه لەلایەن ئەمین عالی بەگ، كە لەلایەن

ئه‌وه‌تا دابه‌شېكرژن و له سهر ئه‌و زه‌ويه‌ی ئیستا لییدا ده‌ژین بگوێزرینه‌وه
بۆ ناوچه‌كانی دیکه له ههریمه‌كه‌دا .

١٩٢١/٤/٢٠ له سهر داواى سكرتێرى كۆمه‌له‌ی گشتی گه‌لان كۆنگره‌ی به‌رشلۆنه‌ی
پایته‌ختی پورتوگال گرێدرا ، ئه‌ویش له‌پێناو دارشتنی یاسای ده‌ریاوانی
نیوو ده‌ووله‌تى به‌شیوووه‌یه‌كی گوونجاو ، به‌كار لێنه‌کردنی له‌بارى ئه‌و
وولاته‌ی كه له‌سهر ده‌ریاكان ، به‌سنووریکی درێژ به‌پاراستنی به‌رژه‌وه‌ندی
یه‌كسانی بۆ هه‌موو لایه‌نێك له‌ وولاتانه‌ جیا جیاكان له‌ جیهاندا.

١٩٢١/٥/١٦ مۆكردنی رێكه‌وتنه‌نامه له‌ نیوان پژیمی تورکیا و پوسیا به‌هه‌جئ هیشتنی
چه‌ند ناوچه‌یه‌كی باكووری كوردستان ، له‌ناوچه‌ی ههریمی قه‌وقاز بۆ تورکیا ،
ئه‌ویش به‌پێی رێكه‌وتنه‌كانی رابردووی نیونایان و گوێینه‌وه‌ی یاداشت بۆ
یه‌كتری له‌ سهر خاكی باكووری كوردستان له‌ ناوچه‌كه‌دا .

١٩٢١/٥/٢٦ وه‌زیری به‌رگری شانشینی ئێراق - جه‌عه‌فر عه‌سكهری - به‌پاڵپشتی
نووینه‌ری به‌ریتانیا له‌ ئێراق ، یاسای به‌ئاره‌زومه‌ندانه‌ی - الاحتیاط - بۆ
هاتنه‌ رێز سووپای ئێراقی راگه‌یاندا ... ئه‌مه‌ش یاداشتێك بوو له‌پێناو
گه‌مارۆدانی بزوتنه‌وه‌ی كوردو داگیر كردنی كوردستان و گوێپێنی نه‌خشه‌ی
دیمووگرافی له‌ باشووری كوردستان ، به‌ تاییه‌تی له‌ پارێزگای كه‌ركوك ، كه
سهرچاوه‌ی چاوكه‌ نه‌وتیه‌كانه له‌ باشووری كوردستانی لێندراو به‌ ئێراقدا.

١٩٢١/٦/٤ دامه‌زراندنی حكومه‌تی نوویی ئێران به‌سه‌ركردایه‌ی ئه‌حمه‌د فواتح له‌ سهر
ره‌زومه‌ندی به‌ریتانیا ، هه‌رچه‌ند شای ئێران به‌و حكومه‌ته‌ رازی نه‌بووه . كه
ئه‌و ده‌یوویست ره‌زاخان بانى موشیر ده‌وله‌ یاخوود مستوفی مه‌مالیک ، ببیته
سهره‌ك وه‌زیرانی ئێران ، به‌لام به‌ریتانیا ره‌زومه‌ندی له‌سهر ئه‌ دووكه‌سه‌ نه‌كرد
، ته‌نیا ئه‌حمه‌د فواتح نه‌بیت كه‌ زۆر له‌ وه‌زیره‌كانی حكومه‌تی نوویی كاتی
خۆی كه‌ لایه‌نگیری ئه‌لمانای فاشی بوون له‌جه‌نگی یه‌كه‌می جیهانیدا.

حكومه‌تی ئه‌حمه‌د فواتح ئامانجه‌كانی له‌ ناو بردنی جوولانه‌وه‌ی خوراسان
و گیلان بوو له‌گه‌ڵ نزیک بوونه‌وه‌ی له‌ ئه‌مه‌ریكا ، له‌پێناو ماوه‌دان به
كۆمپانیای ئه‌مه‌ریکی له‌ تووێژینه‌وه‌ی چاوكه‌ نه‌وتیه‌كان و هه‌لێنجانی به
تاییه‌تی له‌ رۆژه‌لاتی كوردستانی ژێر ده‌سه‌لاتی فارسدا.

۱۹۲۱/۶/۱۳ جەماوەرى وويلایەتى شارەزور- مووسل، ياداشتنامەکیان ئاراستەى دادوهرى گشتى بهريتانيا له ئىراق کرد، ئەویش بەدەر برىنى ناپەزایى بەلکاندى ئەو وويلایەتە بە حکومەتى دورستکراوى ئىراقى نوئ، له سەر خاکى باشوورى کوردستان، بە داواکردنى فیدرالى نوئ بە تايبەتى بۆ کورد له هەریمی کوردستان، بەپێى ئەخشەى میژووی و پامیاری و جووگرافی له لایەن وولاتانى پەيووەندار له ناوچەکەدا.

۱۹۲۱/۶/۱۹ له جیهانى پرله گۆرانکاری و کوردستانی گەمارۆدراو له لایەن هاوپەیمانان نووسەرى خامە رەنگینەکان - عاسم حیدەرى - له شارى هەولێر له باشوورى کوردستان - له بنەمالەیهکی ناودارى کورد و شۆرشگێردا چاوى به جیهان هەلھێناوه. دواى ئەو له تەمەنى ۷/

سالىدا چووته قوتابخانه و قوناخەکانى سەرەتايى و ناوەندى له شارى هەولێر تەواوکردوو، دواى ئەو چووته شارى بەغداى پايتەختى ئىراق و له - خانەى زانستى - له گەرەکی - ئەغزەمىيە - وەرگیراوه، بەلام له بەر ئەخۆشى خویندىنى پى تەواو نەکراوه. دواى ئەو گەراو تەو شارى هەولێر و له سالى ۱۹۴۴ بە فرمانبەر دامەزراوه له فرمانگەى - تەمووين - له شارەکەدا.

جیگەى باسکردنە کە ئەم کەسایەتە بە ھۆى رۆشنیبری و شۆرشگێرى بنەمالکەى له یەکەم ئاھەنگى ئاشکرای جەژنى نەورۆز له شارى هەولێر له سالى ۱۹۴۶ دا و وتارى ریکخراوى - پارتى شۆرش - ى خویندۆتەو ئەم

که‌سایه‌تیه تی‌کۆشه‌ره له‌گه‌ل هه‌لۆوه‌شاندنه‌وه‌ی ئه‌و پارتیه‌ مارکسیه‌ له‌ س‌لی ۱۹۶۱دا، چووه‌ته‌ ریزی پارتی کۆمونیستی ئێراق وه‌ک ئه‌ندامێکی د‌س‌ۆزو چالاک کاری ژێر زه‌مینی له‌و پارتیه‌ تی‌کۆشه‌ره‌دا کرد‌وه‌.

هه‌روا ئه‌م که‌سایه‌تیه‌ له‌ راپه‌رینه‌که‌ی مانگی ۱/۱۹۴۸ به‌ژداری کرد‌وه‌ له‌ هه‌موو لایه‌نه‌کان. به‌لام له‌و کاته‌ی که‌ پ‌ژیمی شانشینی له‌ ئێراق له‌ ۱۵/۵/۱۹۴۸ ح‌ووکمی ع‌ورفی راگه‌یان‌د ده‌سته‌یه‌ک له‌ خه‌باتگیره‌ مارکسیه‌کانی هه‌ولێر، وه‌ک عاسم حه‌یده‌ری و جه‌مال حه‌یده‌ری و عادل سه‌لیم و هاشم عب‌دولل‌ا و شیخه‌ شه‌ل و چه‌ندین تی‌کۆشه‌ری دیکه‌ی هه‌ولێرو کۆیه‌و ره‌واند‌وز ده‌ستگیر ده‌ک‌رین.

د‌وای ئه‌وه‌ درانه‌ دادگای ع‌ورفی سه‌ربازی له‌شاری به‌غدا. له‌ ئه‌نجام عاسم حه‌یده‌ری بۆ ماوه‌ی ۷ سال‌ زیندانی و ۳ سال‌ دوور خسته‌نه‌وه‌ له‌ شاری هه‌ولێر، تا هه‌لگیرسانی شۆرش‌ی ۱۴/۷/۱۹۵۸ به‌ ماوه‌یه‌کی که‌م ئازاد ک‌راو گه‌رایه‌وه‌ شاری هه‌ولێر.

د‌وای ئه‌وه‌ ئه‌م که‌سایه‌تیه‌ تی‌کۆشه‌ره‌ له‌ د‌وای شۆرش له‌ گه‌ل شاندی‌کی پارێزگای هه‌ولێر له‌ ۲۷/۷ دیدار له‌گه‌ل سه‌رۆک کۆماری نووی ئێراق عه‌بدولکه‌ریم قاسم ئه‌نجامده‌دات له‌ گه‌ل مامۆستا ئیبراهیم ئحمه‌د به‌ پی‌یکه‌شکردنی داواکانی گه‌لی کوردستان.

د‌وای ئه‌وه‌ مامۆستا عاسم ده‌چیته‌ ریزی پارتی دیموکراتی کوردستان و ده‌بیته‌ ئه‌ندام له‌ لیژنه‌ی ناوخ‌ویی له‌ هه‌ولێر تا له‌ کۆنگره‌ی چواره‌می پارتی و به‌ ه‌وی هندی کیش‌ه‌ی سه‌ر هه‌ل‌داو له‌ پارتی دوور ده‌که‌ویت‌ه‌وه‌ و وه‌ک م‌وق‌ی‌کی هه‌ ل‌گری بیرێ مارکسی درێژه‌ی به‌ خه‌باتدا.

ئه‌م که‌سایه‌تیه‌ له‌ بیروو بۆ چوون و هه‌سته‌ بویرانه‌کی به‌رده‌وام بوو تا مه‌رگ ریگه‌ی لیگرت و له‌ ۲۰/۷/۱۹۷۱ له‌ ته‌مه‌نی ۵۰ سالیدا م‌ال‌ئاوایی له‌ بنه‌ماله‌و گه‌ل و نشتمانکرد له‌ شاری هه‌ولێر له‌ هه‌ری‌می باشووری کوردستان.

۲۳/۶/۱۹۲۱ به‌ پ‌یی پیلانی دارپ‌ژراو فه‌یسه‌لی له‌ دایک ب‌وی سه‌عوودی ک‌را به‌شانشینی ده‌وله‌تی ئێراق، له‌ د‌وای ئاگادارکردنی له‌ لایه‌ن به‌رپرسی به‌ریتانیا - ل‌ورانس - ئه‌ویش به‌ یاداشتنامه‌یه‌ک بۆ ده‌سه‌لاتدارانی بنه‌ماله‌ی ئالسعوود له‌

شارى حىجاز لە دوورگەي عەرەبىدا .

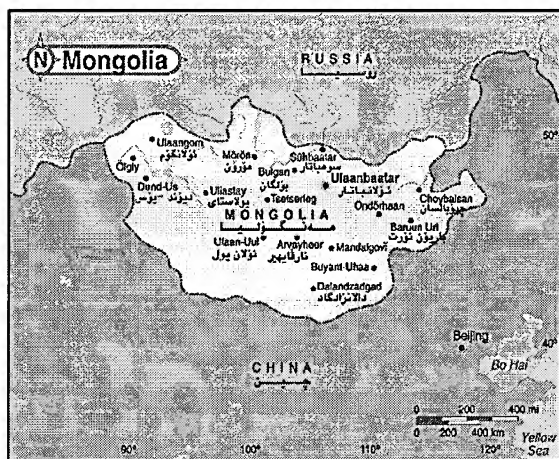

۱۹۲۱/۶/۲۹ ئەمىر فەيسەلى دامەزراو
 بە شانشىن لەسەر ئىراقى
 نوپى بەرەو دروستكراو ،
 گەيشتە شارى بەغدا ،
 ئەويش لە رىگەي شارەكانى
 حىللەو نەجەفو كوفەو
 بەرەو شارى بەغدا دەهات ،
 بەھۆي پيشوايى لىكردنى
 لەلەين سەرەك عەشیرەت و
 كەسەسايەتى عەرەب
 لەناوچەكەدا... كە بە دىژاينى
 ژيانى نەيىدەزانى وولاتى
 نىوان دووزى و ئىراق چىە لىە ناوچەكەدا .

۱۹۲۱/۷/۱۱ ئەنجومەنى دامەزراوى ئىراق لەلەين دەسەلاتى بەرىتانيا بېرىارى پشتگىرى
 كردنى فەيسەلى كرد وەك شانشىن لەسەر دەوولەتى ئىراق بلاو كەردەو ،
 ھەروا كورد سەرەستى تەواوى ھەبىت لە بەشدارىكردنى دەسەلاتى ئىراق
 ياخوود بە جىابوونەو لىى بەرپارسى گشتى گەلى كورد لە باشوورى
 كوردستان .

بەلام پارىژگەي كەركوك دژى شانشىن وەستان و پارىژگەي ھەولېرو
 سلېمانى بەشداريان نەكردو پاىژگەي موسلىش بەھەمان شىووە دژى ئەو
 راپرسىيە وەستان .

كئى بەر پرسىيار بوو لەسەر كەردايەتى كردنى ئەوكاتى كورد لە باشوورى
 كوردستان ، ياخوود دەسەلاتدارانى ئىراقى دورستكراو لەلەين بەرىتانيا ...
 كورد ؟... ؟!... ؟!

۱۹۲۱/۷/۱۱ له دواى دهرکردنى

دانیشتوانه

چینه‌کان

له‌ه‌ریمی

مەنگولیا له‌لایه‌ن

دانیشتوانه

په‌سه‌نه‌کانی

مەنگولیا ، توانی

سهره‌خویی خوی

رابه‌گه‌یه‌ن له

هه‌موو لایه‌نی‌که‌وه ، به‌تایبه‌تی له‌لایه‌نی رامیاری له‌وڵاته‌که‌دا . به‌ناوی - کۆماری مەنگولیا - که‌ پایته‌خته‌کی ناوی -ئۆلان یانور- ه و ژماره‌ی دانیشتوانه‌که‌ی ، ۸۶۰،۰۰۰ هه‌زار که‌سه . هه‌روا ژماره‌ی دانیشتوانی وۆلاته‌که‌ی ، ۲،۸۷۰،۰۰۰ ملیۆن که‌سه . هه‌روا پووبه‌ری وۆلاته‌که‌ی ، ۱،۵۶۶،۰۰۰ کیلو مەتر چوار گوشه‌یه . هه‌روا چری دانیشتوانه‌که‌ی ، ۵ پینچ که‌س له‌ یه‌ک میل چوار گوشه‌دا . هه‌روا نژاده‌کانی ، مەنگولییه‌کان ۹۰٪ . کازاک ۴٪ . چینی و پووسی ۴٪ . له‌ وۆلاته‌که‌دا .

۱۹۲۱/۷/۲۱ مۆرکردنی ریکه‌ووتنامه‌ی به‌رده‌وام له‌ نیوان پژیمی تورکیا و پژیمی به‌لشه‌فی نویی پووسیا ، نه‌ویش به‌گه‌پاندنه‌وه‌ی پارێزگاکانی قارس و نه‌رده‌هان له‌باکووری کوردستان بۆ ژێر ده‌سه‌لاتی تورکیا .

۱۹۲۱/۷/۲۳ به‌پێی بره‌گو ماده‌کانی په‌یمانی فرسای ، نه‌ویش به‌چاو خشانده‌وه‌ له‌سه‌ر یاسای په‌یووه‌ندییه‌کانی ده‌ریاوانی نیووده‌وۆله‌تی ، به‌گرێدانی کۆنگره‌ی پاريس له‌ فه‌ره‌نسا ، له‌سه‌ر ده‌ریاکانی دانووب و راین و چه‌ندین ده‌ریای دیکه له‌ جیهاندا .

نه‌ویش له‌ پیناو به‌ره‌و پێشبردنی باری ده‌ریاوانی نیووده‌وۆله‌تی ، به‌تایبه‌تی له‌نیوان وۆلاتانی هاوپه‌یمانان و زله‌یژی سه‌ربازی و ، به‌تایبه‌تی ئابووری له‌جیهاندا ، که‌ نه‌وکاته‌ نه‌مه‌ریکا و به‌ریتانیا و فه‌ره‌نسا و پووسیا و چه‌ند وۆلاتی دیکه‌ بوونه‌ له‌ هه‌ریم و ناوچه‌و جیهاندا .

۱۹۲۱/۸/۱۴ پزگار كوردنى ھەردوو شارۋچكەى خانەقېن و مەندەلى لە باشوورى كوردستان ، لەلايەن ھېزەكانى كورد بە سەركردايەتى ئىبراھىم خانى دەلۇ لەژىر دەستى ھېزەكانى سووپاي بەرىتانيا لە ناوچەكەدا .

۱۹۲۱/۸/۱۵ كەسايەتى ديارى كورد - فەتاح پاشا -ى رووناكبيرو ناودارى كورد بووہ يەكەم پارىزگارى پارىزگاي كەركوك لە ھەرىمە باشوورى كوردستان ، كە پارىزگايەكى كوردستانىيە بەخاك و دانىشتووان و ، بەقەزاكانى ھەويجەو دووبزو خوورماتوو ، ھەروا چەندىن ناحىيەى دىكەى لەخۇ گرتبوو لەپارىزگاگەدا .

۱۹۲۱/۸/۱۶ ھېزەكانى ئاسمانى سووپاي بەرىتانيا شارى سلىمانى لە باشوورى كوردستان بۆردومان كرد ، كە بۆ يەكەم جار بۆمبى /۲۲۰ پاوندى لىبەكار ھىنا لەمىژووى جەنگ دا ، ئەويش بەتاقى كردنەوہى ئەو چەكە لەسەر كوردو خاكى كوردستاندا ....؟....!

۱۹۲۱/۸/۱۹ ياورەى كوونسلى بەرىتانيا لە شارى ھەمەدان لە رۇژھەلاتى كوردستان تەلەگرافىكى ئاراستە كرواى بۆ ۋەزىرى مەھەزى بەرىتانيا لەتاران كرد ، كە تىيىدا دەلئىت:- تەلەگرافىك لەشارى سەنەو لەلايەن- وارن- ەوہ ھاتووہ دەلئىت:-

كە سىمكۆى شكاك نامەيەكى بۆسەرۆك تىرەو ھۆزە كوردەكان ناردووہو داواى لىكردوون كە ھەموويان ھەولنى پووخانى پزىمى شا لە ئىران بدەن و تىرە ھۆزەكانى كورد خۇيان بۆئەم مەبەستە ئامادەكردووہ لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۲۱/۸/۲۳ فەيسەلى يەكەم پالىئورا بۆ سەركوورسى شانشىنى لە سەر دەولەتى نوپى ئىراق ، ئەويش بەمەرجىك شانشىنىيەكەى دەستورى ئىبابى و دىموكراتى بىت بەپپى ياسا . بەلام لە داواى ئەوہ دەستى كرد بەپاشاگەزبوونەوہ لەو پىنمايە .... ەرەب....؟....!.

۱۹۲۱/۸/۲۵ مەندووبى سامى بەرىتانيا لە ئىراق - پىرسى كوكس- توانى سەرەك ۋەزىرائى بەرىتانيا رازى بكات بەپشتگىرى كردنى لە گرتنەبەرى راميارىيەتى بەتايىبەتى لە ھەرىمى باشوورى كوردستان ، كە چرچل دووپاتى كردوہ ، كە كىشەى بئەرەتى دابىن كردنى كەسايەتى شانشىن فەيسەل بوو لە سەر دەولەتەكەدا ... بەلام كىشەكانى دووہ ئاسايىيە لە ناوچەكەدا .

بەلام لە ھەمان كات چرچل داواى كرد ، كە ھەر ب لەسەر كورد رۆلى زياتر نەكات لە باشوورى كوردستان . ھەروا ھەزىرى مستەعمەرات ئاگادارى مەندووبى سامى كرد ، ئەويش بەجىبەجىكردنى نەخشەكەى بەدانى ئۆتۆنۆمى بۆ كورد لە ھاوھى دووسال تائەو كاتەى دەسلەتەى شانەشەن فەيسەل توند دەيىت .

جىاوازى نىوان كۆكس و چرچل ھەمان جىاوازى نىوان كىزن و ولسن بوو لەسەر كىشەو مافەكانى كورد لە نىوان سالەكانى ۱۹۱۸ - ۱۹۲۰ ، كە ئەمەش وا دەردەكەوت ، كە راميارىيەتى روون نەبوو لەسەر كىشەى كورد لە كوردستان بە گشتى و بەتايىبەتى لە باشوورى كوردستاندا .

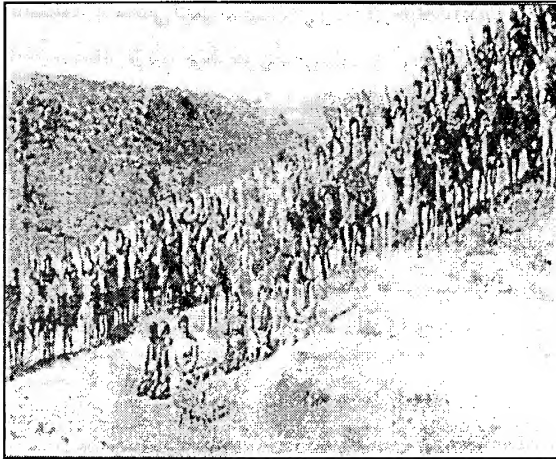
گريئدانى كۆنگرەى دوانزەھەمى سەھيۆنىزم لەشارى كارلسىيارى ۱۹۲۱/۹/۱ تشيكوسلوفاكيا ، كە يەكەم كۆنگرەى گشتى رېك پېك بوو لە داوى پچپانى كۆنگرەى يانزەھەم لە ۱۹۱۲ ، كە ۵۴۰ نووينەر ئامادەى كۆنگرەكە بوون ، كە نووينەرايەتى ۷۷۵ ھەزار جوولەكەى دەكرد لە جىھاندا .

بالويزى بەرىتانيا لە براگ - سىرجىوچەكلارك - بەشداری بە وتارىك كۆنگرەكە كرد ، ھەروا - وايزمان سلۇلۇف - پاپۇرتىكى تىرو تەسەلى ئاراستەى كۆنگرەكە كرد ، ئەويش لە پېناو داھاتووى جوولەكە لە دامەزراندنى دەوولەتى سەربەخۇيان لەفەلەستىندا .

كردنەوھى يەكەم قوتابخانەى حكومى لە شارۆچكەى عەنكاوھى سەر ۱۹۲۱/۹/۱ بە پارىژگای ھەولير ، ئەويش بەھەول و تەقلەى مەتران ئىستفان جىرى سەرۆكى ئەساقىفەى پارىژگای كەركوك لە ھەريەمە باشوورى كوردستان .

لە داوى دامركاندنەوھى راپەرپىنى ھۆزى قۆچگىرى و راگواستنەوھى يان ، كە ئەمەش بووھ ھۆى قرتىكردنى كوردەكان وەك ئەرمەنەكان كە سەدايەكى زۆرى لەسەر ئەنجوومەنى گەوورەى نىشتىمانى تورك لە ئەنكەرە دايەوھ... شايانى باسە شۆرشگىرە كوردەكانى عەلەوى ئەو بىرەيان بآو كردەوھ ، كە كوردەكانى عەلەوى لە باكورى كوردستان وەك ئەرمەنەكان رادەگويزنەوھ... ئەمە بەشداری لە پەرەسەندنى راپەرپىنەكە كرد لە باكورى كوردستان .

۱۹۲۱/۱۰/۶ لە ھېرشىكى ھىزەكانى سىمكۆى شىكاك بۇ سەر شارى مەھابادو پزگار كىردنى لەرۇژھەلاتى كوردستان ، كە شارى مەھاباد ئەوكات ۵۵۰ جەندىرمەى پزىمى فارسى ئىرانى تىدابوو . لەوانە ۲۲۰ كەسىيان كوژران ئەوانى دىكەش ھەلاتن بۇ جىگاكانىتكەدا .

۱۹۲۱/۱۰/۷ لە كاتەكانى
بەردەوامى
سىمكۆى شىكاك لە
راپەرىنەكانى لە
رۇژھەلاتى
كوردستان
رۇژنامەيەك
بەناوى - نەھار
كورد لىل عەجەم
- لەرۇژھەلاتى

كوردستانى ژىر دووسەلاتى فارس لە ئىران - بۆكردەو ، كە ئەمەش رۇلى گىنگى ھەبوو لە پىشتىگىرى راپەرىن و كارلىكىردنى لە رۇشنىرى نەتەوہى و نىشتمان گەلى كوردستان .

۱۹۲۱/۱۰/۹ جىگىرى پارىژگای دەرسىم لە باكوورى كوردستان لە كۆبۈنەوہى نەپنى كورد ھەلسا و گۈوتى :-

چۈن دەبى كۆمەلەى كۆمەلەيتى كورد كە لايەننىكى بزووتنەوہى كوردەو داواى جىبابوونەوہ بكات - داوى ئەو دەستى كرد بە سزادانى ئەو كەسانەى كە بىرى جىبابوونەوہيان بۆو كىردبۈوہ لە باكوورى كوردستان .

۱۹۲۱/۱۰/۱۰ لە داوى سەرکەووتنى دامەزىنەرى كۆمارى توركىيا مستەفا كەمال ئەتا تۈورك لە شەپى - سقارىا - لە سەر زىى سەقارىا ، كە ماوہى ۲۲ رۇژى خاىاند دژى يۇنانىيەكان ، فەرەنسا يەكەم وولات بوو كە دەستى كرد بە گفتوگۇ كردن لە گەل مستەفا كەمال ، و لە ھەمان كات بە مۆركردنى رىكەووتننامەى - فرانكىن بويون - كە بوو ھۆى ئەوہى ھىزەكانى سووپاى

فهره‌نسا له خاکی دواي ههره‌س هینانی ئیمپراتۆریه‌تی عوسمانی، واته تورکیای نوی بکیشیته‌وه له گه‌ل کۆمه‌لیک له وولاتانی هاوپه‌یمان له ناوچه‌و ههریمه‌که‌دا.

له‌و کاته‌شدا فهره‌نسا دانی به‌وه نا که په‌یمانی شه‌رعی نییه، و له هه‌مان کات ۸۰۰۰۰ هه‌شتا هه‌زار سه‌ربازی توورکی ئازاد کرد، که له ناوچه‌ی مه‌رعه‌ش له باکووری کوردستان گه‌مارۆیدا‌بوون، هه‌روا بریاریدا به پرچه‌که‌کردنی هیژه‌کانی مسته‌فا که‌مال که ۴۰۰۰۰ چل هه‌زار سه‌رباز بوون له هیژه‌کانی مسته‌فا که‌مال نه‌تاتوورك.

ئه‌مه‌ش بووه هۆی به‌هیزکردنی جیپیگه‌ی ده‌سه‌لاتی مسته‌فا که‌مال نه‌تاتوورك له شاری ئنکه‌ره و به هیزکردنی سووپاکه‌ی به سه‌ر بازی نوی و چه‌کی نوی. له گه‌ل ئه‌وه‌شدا ده‌سه‌لاتی سوڤیه‌تیش به‌رده‌وام بوو له یارمه‌تیدانی ده‌سه‌لاتی مسته‌فا که‌مال به هۆی بوونی جموجوێلی ئه‌رمه‌ن و کورد له لایه‌ک و راکیشانی ئه‌رمه‌ن و کورد بۆ لای خۆیان له ههریمه‌که‌دا.

هه‌روا دواي ئه‌وه‌ش له ۱۹۲۲/۱۰/۳ گفتووگۆی نیوان به‌ریتانیا و مسته‌فا که‌مال ده‌ستی پێکرد له گووندی - مۆدانیا - له سه‌ر که‌ناری مه‌رمه‌ره، دواي یه‌ک هه‌فته له گفتووگۆ کردن، به‌ریتانیا به‌لینی دا به کشاندنه‌وه‌ی هیژه‌کانی و داواشی له یۆنانیکان کرد به کشاندنه‌وه‌ی هیژه‌کانی سووپایان له تورکیای نوی به مه‌رجێک تورکیا به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی به‌ریتانیا له ته‌نگه‌به‌ری - بووسفۆرو ده‌رده‌نیل بپارێزیت.

سه‌رچاوه:- موقف التيار الاسلامی والتيار العلمانی فی تركيا من القضية الكردية. دانانی دکتۆر وه‌لید ره‌زان - چاپی یه‌کم / ۲۰۰۸.

۱۹۲۱/۱۰/۱۹ سکرته‌یری مه‌ندوبی سامی به‌ریتانیا له شاری به‌غداي پایته‌ختی ئێراقی به‌ره‌و دورستکراو له‌سه‌رخاکی باشوری کوردستان، نامه‌یه‌کی ئاراسته‌ی فه‌رمانده‌ی پارێزگای سلیمانی کرد، که تیايدا هاتبوو:- سیاسه‌تی ئێمه‌ی ئه‌مڕۆ به‌رامبه‌ر به‌سمکۆی شکاک و پۆژمه‌لاتی کوردستان، بریتیه له‌وه‌ی که هیچ ده‌ست تێوه‌ردانی‌ک له باری ئیستای ناوچه‌که نه‌کریت- له ههریمه‌که‌دا.

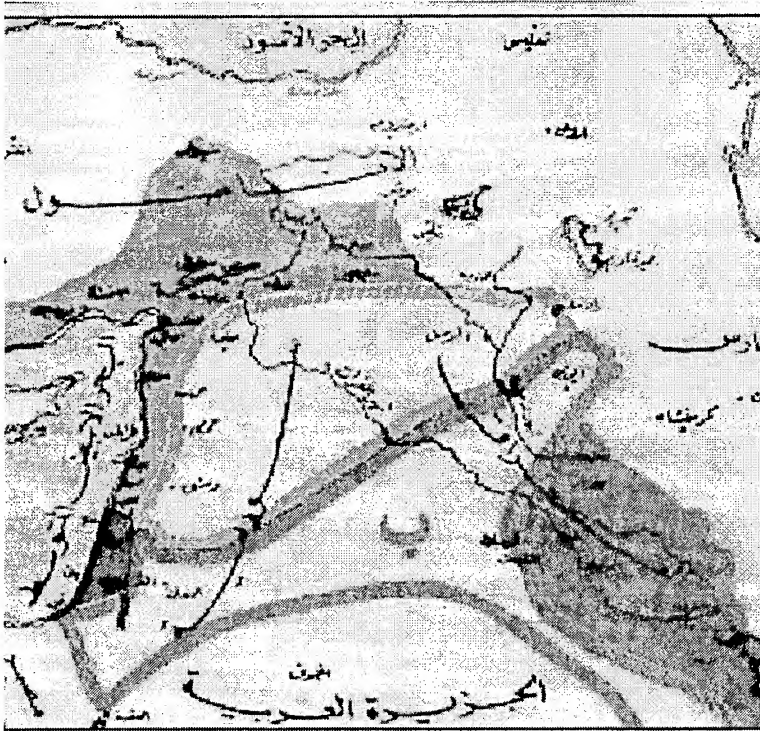
۱۹۲۱/۱۰/۲۰ له‌وکاته‌ی که فهره‌نسا ئاره‌زومه‌ند بوو به یارمه‌تی دانی تورکه که‌مالیه‌کان، هه‌لسا به مۆرکردنی رێکه‌وتنه‌نامه له‌گه‌ل تورکیا به‌ناوی رێکه‌وتنه‌نامه‌ی -

فرىنكلين يۇلپۇن - كە مافى توركيياى لەسەر ھەريىمى سىسلىيا مسۆگەر دەكرىدو رېرەوى بۇ ئاسىياى بچووك ئارامدەكرىد لەگەل داگىر كرىدى سوورىيا و بەشيك لە خاكى رۇژئاواى كوردستان لەلەين فەرەنسا ، كە لەسەر خاكى رۇژئاواى كوردستان بوو لە كىشووەرەكەدا .

لەھەمان كات حكومەتى بەرىتانيا ئارەزايى بەرامبەر بەو رىكەوتنە دەربرى ، كە فەرەنسا لەگەل توركييا ئەنجامى داوود دەبىتتە ھۆى بەھىز بوونى ھەلووئىستى توركييا و فەرەنساو ، كە پىرسى بە بەرىتانيا لەم بارەوہ ئاگادار نەكرىدوہ .

كەچى فەرەنسا ئەندام بووہ لە كۆمەلەى وولاتانى كە دژى توركييا بوون لە جەنگى يەكەمى جىھاندا.

۱۹۲۱/۱۰/۲۰ ديارىكردى سنوورى ئىوان سوورىياو توركييا لە سەر رۇژھەلاتى خاكى كوردستان ... شايانى باسە كە سنوورى ئىوان توركيياو سوورىيا تاكوو كۆتايى سەر دەرياي سىپى ناوہراستى ئەسكەندەرۇنە ، كە خاكى رۇژئاواى كوردستانە بەسنوورى تەواوى ئەسكەندەرۇنەوہ كە دابەشكراوہ نەك بە پىچەوانە لە ئاۋچەكەدا . ھەروا نەك وەك ئەوہى كە عەرەب و تورك ئامازھى بۇ دەكەن لە رابردو لە داھاتوودا.

تقسيم سورية والعراق وكردستان

۱۹۲۱/۱۰/۲۰ مۆركىدىنى رېكەووتننامەى - فرىنكلين يۇلېۋن - لە ئىيوان فەرەنسائى تۈركىيا ، كە كاردانەوئەيەكى زۇر خراپى نواند لەسەر كىشەى داھاتوۋى كورد لەمافى چارەنوۋسىدا لەباكوورولە باشوۋرى كوردستاندا .

۱۹۲۱/۱۰/۲۱ لە سەرچاۋەيەكى بەرىتانىادا لە تەلگرافىك لە ئەنگەرە ھاتوۋە ، كە لەو تەلگرافەدا ھاتبوو - سراتىژى ھكۈمەتى تۈركىيا دىيارى دەكات - كە لەكاتى ئىستاندا نابى لەشكركىشى بىرئىتە سەرھۇزە ياخيپوۋەكان... واتە بىزۋىتەنەۋەى رىزگاربخۋازى كورد... بەلكوۋ دەبى ھەمو ھەول و كۆششەى بىرئىتە گەر بۇ راكىشانى سەرەك ھۇزەكان... لەچاۋەپروانى ھەلىكى لەبارداين... لە بەرئەۋەى لەشكركىشى ۋاپىۋىست دەكات كە ھىزىكى تەۋاۋ بىئىردى بۇ ۋوبەپروو بوۋنەۋەى ۴۰,۰۰۰ ھەزارسوار لەئاۋچەيەكى

يەكجارسەختدا ، كەئەويش باكوورى كوردستانە لە كىشووهرەكەدا .
لە پۇبەرت ئۇلۇن ھەمان سەرچاوە لە ۲۸،۲۹ .

الەبرەسى كوكى

۱۹۲۱/۱۰/۲۵ نووینەرى بالای بەرىتانيا لە
ئىراق - سىر پرسی كوكس-
بروسكەيەكى نەینى لەژىر ژمارە
۶۱۶/ ئاراستەى وەزارەتى
كاروبارى موسستەعمەراتى
بەرىتانيا لەلەندەن كرد ، لەبارەى
بارى ئىراق و ناوچەكە ، بەتایبەتى
بەند بوو بەكىشەى كورد لە
باشوورى كوردستان ، كەئەم
بروسكەيە لەپۇژى ۱۰/۲۶
گەيشتە وەزارەت و باسى
گفتووگۆى خۆیى و یونگ دەكات

بە ئامادەبوونى كۆرنوالیس كە دبلوماتكارى بەرىتانيا بوو ، لەگەل فەيسەلى
سعوودى و چەندین لایەنى دیکەى گفتووگۆكە ، ئەويش لە سەر
دورستکردنى دەوولەتى عەرەبى بوو لەسەر خاكى ھەرىمى باشوورى
كوردستان .

۱۹۲۱/۱۱/۱۹ لە دایك بوونى ھونەرمەندو
گۆرانى بیژى پەسەنى ناودارى
كورد لە كوردستان ھەسەن زىرەك
لە شارى بۆكانى پۇژھەلاتى
كوردستانى داگیر كراوى ژىر
دەسەلاتى فارسى لە ئىران . لە
بنە مالىەكى ھەژارى كاسبكارى
كورد پەرورە لە ھەرىمەكەدا .
ئەم ھونەرمەندە دەنگ خۆش و
بەھرەدارە تا كوردو كوردستان
وگەلى كورد مابى دەنگە

زولالهیه کهی لسه گوینی هه موو مندال و گهنج و پیرو کچ و کورو ئافهت دهنگه داتهوه له شاخ و دۆل و دهشت و ئاسمانی کوردستان .

١٩٢١/١٢/٢٢ بهر له داگیرکردنی وولاتی نیوان دووژی - میژبوئامیا - که له ژیر دهسهلاتی ئیمپراتۆریهتی عوسمانی دابوو ، دواي ئه ویش کهوتنه ژیر دهسهلاتی بهریتانیای مهزن ، به کردنی زمانی تورکی به یه کهم زمانی فهرمی وولاته که ، ئه ویش بو یه که مجار بوو له میژووی بوونی تورک له ماوهی دهسهلاتهکانی عوسمانی و تورکیادا . دووهم زهمان به فهرمی زمانی ئینگلیزی بووله وولاته کهدا .

ههروا له هه موو کاره هه مه لایه نهکانی بهرپوهبردنی دام و دهزگا حکوومهکان ... هه ر بهم بۆنه دوو نووسراو له دیوانی شاهانشینی به ژماره/ ٢٢٨/٢٢٢ له ٢٢ - ١٩٢١/١٢/٢٧ پیشنیار دهکات به کردنی زمانی عه ره بی به زمانی ره سمی له ئیراقی نوی ، له سه ره تای سالی نویی دارایی ، واته له مانگی / ٤/ ١٩٢٢ . ئه ویش به سه ره رشتی نووینه ری سامی بهریتانیا له ئیراق و به رازمه ندی حکومه تی بهریتانیای مه زن له و کاتدا .

١٩٢٢

١٩٢٢/١/١٣ له دواي ئازاد کردنی شیخ مه حمودی حه فیدو هه قالانی له دهسته سه ری له هندستان ، به پایپۆری - به نگوره بۆمبی - شیخ و حه مه غه ربیی زاوی هه لگرت له هندستان به ره و وولاتی کوویت بهرپکه ووتن له پیناو گه یشتنه وه یان بۆ باشووری کوردستان ، له دواي دهستگیر کردن و دوور خستنه وه ی له لایه نه دهسه لاتدارانی بهریتانیا له باشووری کوردستان بۆ وولاتی هندستان .

١٩٢٢/١/٢٣ هیزهکانی سوو پای پژی می شای فارسی له ئیران هیرشیان کرده سه ر چه کدارانی سمکوی شکاک ، له ناوچهکانی دهوورووبه ری شاری مه هاباد له رۆژلاتی کوردستان .

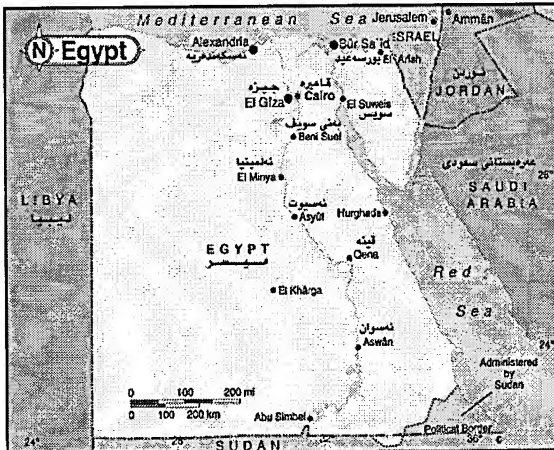
١٩٢٢/١/٢٤ راگه یان دنیکی هاوبه ش له نیوان پژی می شانیشینی ئیراق و بهریتانیا بلاوکرایه وه ، به داننان به مافی کورد له و ناوچهانی که زۆربه یان کوردن ، ئه ویش به پیک هیانی حکومه تی کوردی له چوارچیووه ی سنووری ئیراقی دروستکراو له سه رخاکی باشووری کوردستان . له و کاته که له ٩٠٪

دانىشتىۋانى پايزىڭاي كەركوك كورد بوون و لە ۸۵٪ دانىشتىۋانى پارىزىڭاي مووسل كورد بوون لە ناۋچەكەدا .

۱۹۲۲/۲/۶ مۆركردنى پەيمانى واشنتون لە ئەمەرىكا لە لاين وولاتانى ھاۋپەيمان بە قەدەخەكردن لە بەكارھىننى مادەى گازى ژەھراۋى لەجەنگەكاندا.

۱۹۲۲/۲/۱۰ لە بارو دۆخى ئەوكاتى توركيا ئەنجومەنى نىشتىمانى گەۋرەى توركيا ، گفتووگۆى لە سەر پرۆژەى خود موختارى كوردستان كرد لە باكورى كوردستان ... دەقى ئەو ياسايە لە گۆقارى پارىزەران لە ژمارە ۱۰/بلاو كراۋەتەۋە- وەزارەتى دەرۋە/ ۷۷۸۱/ ۳۷۱ رۆژەلاتى توركيا ۶۹/۶۵- ۳۵۵۳ ئەى ژمارە ۰۳۰۸۵ سىر ئىبىج ۱۳/نيسان.

۱۹۲۲/۲/۲۳ شىخ ئەحمەد جابر ئەلسەباح بە ئەمىرى كوۋىت دانرا ، كە دەسلەتەكانى ئەمىرو شانشىنەكانى وولاتانى عەرەبى ھەر ھەمويان سەرەك عەشىرەت و ھۆزى عەرەبن ، بە پىشى بنەمالە دەسلەت دەگۆردىتەۋە بۇ ئەۋى دىكە . ئەمىرى كوۋىت پۇلى گرنگى ھەبوۋە لە پەرەپىدنى وولاتەكەى و خزمەت كردنى نەتەۋەكەى و گەلانى دىكە ، كە پويان لە كوۋىت كردوۋە بۇ كاركردنى ھەمەلايەنەى بازىرگىنى و كارى دىكە ، لەپىناۋ دابىنكردنى بىرئوۋى ژيان لە وانەش كورد لە وولاتەكەدا .

۱۹۲۲/۲/۲۷ بىرپابوونى شۆرشى مىسر لەلاين پىك ھاتەى گەلانى مىسر لە ئىسلام و مەسىحى ، كە بوۋە ھۆى راگەيانندى سەرەبەخۆى وولاتەكەيان بەدەرچوونى لەژىر

دەسلەلاتى پارىزىڭاي بەرىتانيا بەشىۋەيەكى فەرمى لە كىشۋەرەكەدا .

به ناوی - شانیشینی میسر - که پایته‌خته‌که‌ی ناوی - قاهر - هیه وژماره‌ی دانیش‌توانه‌که‌ی، ۸,۳۰۰,۰۰۰ ملیۆن که‌سه . هه‌روا ژماره‌ی دانیش‌توانه‌ی وولاته‌که‌ی، ۶۸,۶۰۰,۰۰۰ ملیۆن که‌سه . هه‌روا پووبه‌ری خاکی وولاته‌که‌ی، ۱,۰۰۱,۴۵۰ ملیۆن کیلو متر چوار گۆشه‌یه . هه‌روا چپری دانیش‌توانه‌که‌ی، ۱۷۸ که‌س له یه‌ک میل چوار گۆشه‌دا . هه‌روا نژاده‌کانی، ره‌چه‌له‌کی حامیه‌ی رۆژه‌لات ۹۹٪ له وولاته‌که‌دا .

تییینی :- بۆ زانیاری زیاتر ده‌توانی بگه‌رنیته‌وه سه‌ر کتابی ئینسکۆیدیای کوردستان و جیهان .

۱۹۲۲/۳/۱۵ له دوا‌ی به‌ده‌ست هی‌نانی سه‌ربه‌خۆیی وولاتی میسر پ‌ژیمی شانیشینی راگه‌یه‌ندرا ، به‌بوونی شانیشین فوئاد به‌شانیشینی میسرو ده‌سه‌لاتی گه‌رته‌ده‌ست به‌دامه‌زاندنی حکومه‌ت ، که سه‌عد زه‌غلول به‌سه‌ره‌ک وه‌زیرانی حکومه‌تی میسری هه‌لب‌ژێردرا ، هه‌روا لیژنه‌ی ده‌ستووری داناو له مانگی / ۱۹۲۳/۴ ده‌ستووری میسریشی راگه‌یاند له وولاته‌که‌دا .

ئه‌ویش بۆ یه‌که‌م جار بوو له میژووی میسر... شایانی باسه که ده‌سه‌لاته یه‌ک له دوا‌ی یه‌که‌کانی میسر له لایه‌ن بنه‌ماله‌ی محمه‌د عه‌لی پاشا بوونه تاکو شو‌پ‌شی / ۱۹۵۲ ، که ناودار بوون به‌بنه‌کاله‌ی خدیووی له میسرو جیهان که له نژادا کورد بوونه و خه‌لکی پارێزگای دیاربه‌کری باکووری کوردستان بوونه له هه‌ریمه‌که‌دا .

۱۹۲۲/۳/۲۳ که‌سایه‌تی ناوداری کورد به‌یاوه‌ری ۴۰ که‌سایه‌تی کورد له‌شاری سلیمانی له باشووری کوردستان - شیخ عه‌لی سلیمان - به‌ره‌و شاری به‌غدا به‌ریکه‌ووتن ، ئه‌ویش بۆ چاپیکه‌ووتنان به‌نوینه‌ری به‌ریتانیا کۆکس له ئیراق ، له پیناو دۆزینه‌وه‌ی پینگای گونجاو به‌چاره‌سه‌ر کردنی کیشه‌ی کورد له ئیراقی نوێی دامه‌زراو له‌سه‌ر خاکی باشووری کوردستان له‌لایه‌ن به‌ریتانیا‌دا .

۱۹۲۲/۳/۲۶ کۆنگره‌ی پارێسی پایته‌ختی فه‌ره‌نسا له نیوان هاوپه‌یمانان جیاوازی نه‌بوو له‌گه‌ڵ کۆنگره‌ی له‌نده‌نی پایته‌ختی به‌ریتانیا ، له‌باره‌ی بیروو بۆچوون له‌سه‌ر نه‌خشه‌ی باری کیشه‌ی کوردو چاره‌کردنی مافی کورد له کوردستان ، چونکه له دوا‌ی وه‌شاندنی تیری ژه‌هراوی له‌گه‌ڵ و نیشتمان و له‌ت له‌ت کردنی ئاسان نیه وه‌ک ده‌لێن - تاسه‌ بشکی نه‌ک ب‌زینگن - به‌لام تاسه‌که‌ شکێنداو له هه‌مان کاتدا ز‌رینگایه‌وه‌ش ؟... سه‌رکردایه‌تی ئه‌و کاتی کورد به‌ر پرسیاره‌ له

ھەموو بىر جايا جياكان لە داھاتوۋى كوردستان .

۱۹۲۲/۴/۱ بۈۋى شارى دھۆك بە قەزاي قائمقامىيەتى دھۆك پاگەيەندراۋ يەكەم قائمقامى قەزاي دھۆك قەتەتەك بەگ بۈۋ لە ھەريمەكەدا ، چۈنكە ئەۋشارە كوردنشىنە لە باشوۋرى كوردستان لەكاتى دەسەلاتى ئىنگلىزەكان - معاۋىيە- بۈۋ، لەھەمان كات يەكەم دادوۋرى پاميارى بەرىتانيا - مىستراين- بۈۋ لە ناۋچەكەدا .

۱۹۲۲/۵/۱ بەپىيى بنەماكانى رىكەۋوتنى ئىماراتى لاکسىمبۇرگۈ بەلژىكا دەست كرا بەكار كوردن لەيەكەيەتى گۈمرگى لەگەل بەلژىكاۋ وولاتانى دىكەي ھاۋبەش لەھەريمە جياجياكان لە جىھان .

۱۹۲۲/۵/۳۱ سەركردەي كورد سىمكۆي شىكاك نامەيەكى ئاراستەي - زەفەر دەۋلە- كورد لە پارىژگاى تەۋرىز ، كە تىيادا داۋاي مافەكانى كوردى پۇژھەلاتى كوردستانى ژىر دەسەلاتى رژىمى فارس لە ئىران كورد ، بە ھۆي چەۋساندەۋەي گەلى كوردستان بە تايبەتى لە ھەردوۋ بۈۋرى نەتەۋەيى ونىشتىمانىدا .

۱۹۲۲/۶/۲۱ لە دۋاي نوۋىژى ھەينى لە شارى سىلېمانى لە باشوۋرى كوردستان مستەفا پاشا لە پىناۋ وشىيار كوردنەۋەي ھەستە ھۆشى نەتەۋەيى وتارىكى خويىندەۋە ، لە ھەمان كات كۆمەلەيەكى دامەزراند بە ھەلبىژاردنى نەينى بە ناۋى- كۆمەلەي كوردستان .

۱۹۲۲/۶/۲۲ ۋەزىرەكانى دەرەۋەي بەرىتانياۋ فەرەنسائۇ ئىتالىيا لەپارىسى پايتەختى فەرەنسا ، كۆپۈۋنەۋەيەكياۋ ئەنجام دا سەبارەت بەكىشەۋ مافەكانى كوردو رژىمى تۈركيا ، كە كاردانەۋەي باشى كوردە سەر بزوۋتەۋەي پزگارىخۋازى كورد بەتايبەتى لە باكۋورو باشوۋرى كوردستان.

۱۹۲۲/۶/۲۶ عەلى شەفىق ناسراۋ بە- ئۆزدەمىر- بەخۆيى و كۆمەلەك سەرباز گەيشتە شاربۇچكەي رەۋاندوزى سەر بە پارىژگاى ھەلبىر لە باشوۋرى كوردستان ، ئەۋىش بەمەبەستى ئاژاۋەنانەۋە بە ئامۇژگارى رژىمى تۈركيا . كە لە رەچەلەكدا ئەم مۇۋقە عەرەبۋ خەلكى وولاتى مىسر بۈۋە لە ناۋ دەسەلاتى تۈركدا .

۱۹۲۲/۶/۲۶ ھىزە چەكدارە كوردەكان بەسەركردايەتى سىمكۆي شىكاك ھىرشىيان كوردە سەر

گوندى - رههزال - له رۆژهه لاتى كوردستان دژى هيزه كانى ئيران و شه پركى
گه ووره دهستى پيكر د ، له نهجام كورده كان پاشه كشه يان كرد له ناوچه كه دا .

1922/7/2 بۆيه كه م جار له ميژووى
دامه زراندى دهووله تى ئيراق
ياساي كۆمه له كان بلاوكراره ،
كه بووه هووى پيك هينانى
چه ندين پارت و ريخراوى
نه ته وهى و نيشتمانى و
چيناى تى ، به تايبه تى له لايه
دانىشتوانه كورده كانى شارى
به غداى پايتهختى ئيراق.

1922/7/11 سه رهك وه زيرانى به ريتانيا - چه رچل - له كۆبونوهى نهنجومه نى گشتى
به ريتانيا وهستاو له وته كهيدا دووپاتى كرده وه به ئينى به كورد دا .
ئه ويش كه به خواستى خويان داواكارىه كانيان جى به جى بكرىت له
باشوورى كوردستان.

1922/7/21 بۆيه كه م جار له دواى
دامه زراندى كۆمه لى
كوردستان ، له باشوورى
كوردستان كه دامه زراندى
راگه يندرا ، كه ئامانجى ئه
كۆمه له يه لايه نگريى كردنى
دهسه لاتى شىخ مه حمودى
حه فید بوو له شارى سلیمانى
له مزگه ووتى سيد حسن مفتى
ئه نجامدرا بوو به سه روکايه تى
مسته فا پاشاو له هه مان کاتدا

مۆرى ھەلەكەندراۋى بۇ دورىست كرابوو بە وىنەيەكى پوژلە ناۋەپراستى
مۆرەكەدا.

۱۹۲۲/۷/۴ لە كۆپۈنەۋەدى كۆمەلەى گەلان بىرلار درا ، كە فەلەستىن بىكەۋىتە ژىر
ئىتتىدائى بەرىتانيا لە دواى دابەشكردىنى وولاتى شامو وولاتى نىۋان دووزى
لە نىۋان فەرەنساۋ بەرىتانياۋ پروسىادا.

۱۹۲۲/۷/۱۸ لە دايك بوۋنى فەيلەسوفى زانستى ئەمەرىكا - تۆماس سامۋىل كۆن -
لە خىزانىكى رەسەن جوۋلەكەى شارى سىنساتى لە وىلايەتى ئۇھايۇ چاۋى
بەجىهان ھەلەپناۋە. ئەم فەيلەسوفە ھەر لەمنداۋىيەۋە تواناى فېرىۋون و
گەشەكردىنى پىۋوۋە دىاربووۋ، لە سالى ۱۹۴۳ بەشى مىژۋى لەزانكرى
ھارقاد تەۋادەكات.

دواى ئەۋە لە سالى ۱۹۴۶ بىرونامەى ماجستەر لەمىژوۋ بەدەست دىنى و لە
ھەمان زانكۆ بەلەى مامۇستا وانەى مىژۋو دەلىتەۋە تا سالى ۱۹۴۹... دواى
ئەۋە بىرونامەى دىكتوراى پى دەبەخشىرت لەھەمان زانكۆدا... لە سالى ۱۹۵۶
دەچىتە زانكۆى كالىفورنىيا لەبەشەكانى فەلسەفەۋ مىژۋو وانە دەلىتەۋە... لە
سالى ۱۹۵۷ پەرتوۋكە بەناۋبانگەكەى شۇرشى كۆپەر نىكۇسۇس بىلادەكاتەۋە.
لە سالى ۱۹۶۱ نازناۋى مامۇستاي مىژۋى زانستى پىدەبەخشىرى.
لە سالى ۱۹۶۲ پەرتوكى - پىكھاتەى شۇرشە زانستىەكان - بىلادەكاتەۋە...
ئەم فەيلەسوفە لەكارە زانستىەكانى بەردەۋام دەبىت تاكوۋ لە ۱۹۹۶/۶/۱۷
بەھۋى نەخۇشى شىرپەنجە كۆچى دواىى دەكات... دوا پەرتوۋكىش بەناۋى
- وتارە فەلسەفەكان - لە سالى ۲۰۰۰ بىلادەكرىتەۋە.

۱۹۲۲/۷/۲۵ ھەلگىرسانى شەپرى لە شىكرىازى لە پوژھەلاتى كوردستانى ژىر دەسەلاتى
فارس لە ئىران ، لە نىۋان ھىزەكانى كوردو سوۋپاى شايتەى فارسى . لە
ئەنجام ھىزى كورد توانى سەركەۋوتن بەدەست بىنى لە ناۋچەكەدا .

۱۹۲۲/۷/۲۷ بەچاپگەياندنى دوا ژمارەى پىشكەۋوتن لە شارى سلىمانى لە باشۋورى
كوردستان.

۱۹۲۲/۷/۲۷ سەرەك ۋەزىرائى بەرىتانيا - ونستون چرچل - نامەيكى ئاراستەى دەسەلاتى
شانشىنى نوۋى ئىراقى دورىستكراۋ كورد تىايدا ھاتبوۋ: - نابى كورد ناچار

بكرىت لە ھەلبىژاردن بەلكو دەبىت مافى ئۆتۈنۈمى پى بدرىت - لەچوار
چىۋوھى سىنوورى ئىراق بە چاودىرى بەرىتانياى مەزن لە باشوورى
كوردستان.

۱۹۲۲/۸/۲ بلاو كوردنەوھى يەكەم ژمارەى ھەفتەنامەى - بانگى ھەق - لە باشوورى
كوردستان لە شارى سلىمانى لەلايەن مستەفا پاشاى ياملىكى لە شارەكەدا .

۱۹۲۲/۸/۱۴ گەپانەوھى شىخ مەحمودى ھەفید بۇ شارى سلىمانى و بەستنى كۆنگرەى
گشتى بە ھەلبىژاردنى شىخ بە مەلىكى كوردستان لە ھەرىمى باشوورى
كوردستان .

۱۹۲۲/۸/۱۸ لەدايك بوونى - ئالان رۆب گرىت - نووسرە فلىمسازو پۇمان نووسى
ناودارى فەرەنسا ، لە شارى برىست فنىستىزى وولاتى فەرەنسا
لەخانەوادەيەكى ئەندازيارو زاناو زانست پەرورە لە دايك بووہ .

۱۹۲۲/۸/۲۶ بە ھۆى كىشە لە نيوان توركييا و يونان ھىزەكانى سووپاى دەسەلاتى توركييا
پەلامارى ھىزەكانى سووپاى يونانياندا لەناوچەى - سكاريا - ى باكوورى
كوردستانىژىر دەسەلاتى توركييا .

۱۹۲۲/۹/۵ بە ھۆى جمووجۆلى و خۆپاگرى جەماوہرى شارى سلىمانى و شارۆچكەى
كۆيە لە باشوورى كوردستان ، ئەويش بە بەرگرى كردن لەگەل و نىشتمان ،
كە بووہ ھۆى ناچاركردنى ھىزەكانى سووپاى ھىرش بەرى بەرىتانيا بە
كشانەوہيان لە پارىژگاى سلىمانى وشارۆچكەى كۆيە لە باشوورى
كوردستان و لە ئەنجامدا كابتن - بوند - كوژرا لە شەرەكەدا .

۱۹۲۲/۹/۹ ھىزەكانى سووپاى تورك و جەندرمەكانى ھەلسان بەويژان كردنى گەپەكى
ئەرمەنەكان لە شارى ئەزمىرى پۇژئاواى ئەنازۇل لە باكوورى كوردستان ، بە
ھۆى داگىركردنى يونانيەكان بەھاوكارى ئەرمەنەكان ، كە ھەموو
دانىشتوانى گەپەكەيان لەناوبرد بەكووشتنى بەكۆمەل و
زىندەبەچالكرديان و دەر بەدەر كردنيان ، بۇ وولاتانى دىكەى وەك :-
رووسيا سووريا و لوبنان .

۱۹۲۲/۹/۹ لە ئەنجامى پەلاماردانى ھىزەكانى سووپاى يونان لەلايەن ھىزەكانى سووپاى
تورك و ئاكامى بووہ ھۆى داگىر كردنى پارىژگاى ئەزمىر... كە كەوتنە
پەلاماردانى كوردو ئەرمەن و داگىر كردنى ناوچەكانى باكوورى كوردستان ، بە
بەتورككردن و گۆپنى ديموگرافياى جووگرافياى ھەرىمى باكوورى

كوردستان.

۱۹۲۲/۹/۱۰ مۆركردنى رېكەۋوتىنامەى ھاۋكارى لە نىۋان بەرىتانياۋ پڭىمى شانشىنى دورىستكراۋى ئىراق ، لە پىناۋ بەھىز كردنى جىپىگەى خواستەكانى بەرىتانياۋ گەمارۋدانى بزۋوتنەۋەى پزگارى كورد لە كوردستان بەتايىبەتى لە باشۋورى كوردستان.

۱۹۲۲/۹/۱۲ شىخ مەحمۇدى حەفید بەفەرمى كرا بە مەلىكى كوردستان لە باشۋورى كوردستان بەپىي رېكەۋوتنەكانى نىۋان پڭىمى ئىراق ۋە بەرىتانياۋ كۆمەلەى گەلان .

۱۹۲۲/۹/۱۴ گرېدانى يەكەم كۆنگرەى گشتى نەتەۋەبى كورد لە باشۋورى كوردستان ، لە شارى سلېمانى كە شىخ مەحمود ۋەك مەلىكى كوردستان بەشدارى تېدا كرد لە شارەكەدا .

۱۹۲۲/۹/۱۸ دامەزىنەرى دەۋلەتى تۈرك مستەفا كەمال ئەتاتۈرك - باۋكى تۈركمان - سەرگەۋوتنى ھىزەكانى سوۋپاي تۈركى بەسەر ھىزەكانى سوۋپاي يۋنان لە باكۋورى كوردستان ۋە ناۋچەى ئەنادۆل پاكەياندا ، كە لە كاتەى كورد ھاۋكارى تەۋاۋى سوۋپاي داگىركەرى تۈركى دەكرد ، بەلام يارمەتى كورد لە لايەن تۈركە كەمالىيەكان بە تۈرككردن ۋە پاكۋاستن ۋە داگىر كردن دەداۋە لە باكۋورى كوردستان .

۱۹۲۲/۹/۲۰ ھىزەكانى سوۋپاي تۈرك پارىژگاۋ ناۋچەكانى ئەنادۆلى داگىر كرد ۋە بوىستى خۇى مامەلەى لەگەل كورد دەست پىكرد ، لە بەتۈرككردنى باكۋورى كوردستان ۋە گوۋاستنەۋەى خىزانە كوردەكان ۋە ھىنانى خىزانى تۈركى ھاۋردە بۇ باكۋورى كوردستان.

۱۹۲۲/۹/۳۰ دروست بوۋنى بارو دۇخىكى دىخۇش ، كە بە گەيشتنەۋەى سەرگردەۋ رابەرى كورد لە ھەرىمى باشۋورى كوردستان شىخ مەحمۇدى حەفید پۇ شارى سلېمانى لە باشۋورى كوردستان ، لە كاتىكدا كە بەرىتانيەكان سزاي دوورخراۋەبى ھندستانيان لە سەر ھەلۋەشاندەۋە.

۱۹۲۲/۱۰/۱۰ يەكەم رېكەۋوتن لە نىۋان پڭىمى شانشىنى ئىراق ۋە بەرىتانيا مۇر كرا بە پاراستنى پڭىمى شانشىنى لە ھەموۋ بۋارە جىاجىاكانى دەۋلەت ۋە دەسلەت لە سەر ئىراقدا .

١٩٢٢/١٠/١٠ دامه‌زاندنی یه‌که‌م

ئه‌نجوو مه‌نی
شاره‌وانی له
میژوی کورد له
پاریژگای سلیمانی
له باشووری
کوردستان ، له‌لایه‌ن
شیخ مه‌حمودی
حه‌فید له میژوی
کورد ، له دوا‌ی پیک
هیڤانی یه‌که‌م

کابینه‌ی حکومه‌تی کوردستان .

که ئه‌و حکومه‌ته له ٨ ئه‌ندام پیک هاتبوو ، که وه‌زیره‌کان ئه‌مانه بوون .
١- ژهنه‌راڵ مه‌سته‌فا پاشای یامولکی وه‌زیری مه‌عاریف . ٢- سه‌ره‌نگ سالح
زه‌کی وه‌زیری به‌رگری . ٣- عه‌بدولکه‌ریم عه‌له‌که وه‌زیری دارایی . ٤- شیخ
مه‌مه‌د غه‌ریب وه‌زیری ناوخۆ . ٥- ئه‌حمه‌د به‌گ فه‌تاح وه‌زیری ئابوری .
٦- حه‌مه‌ی ئاوهره‌حمان ئاغا وه‌زیری نافیهه . ٧- حاجی مه‌لا سه‌عید وه‌زیری
دادپه‌روه‌ری . ٨- ژهنه‌راڵ سه‌دیق قادری پشکیڤه‌ری گشتی هیژه‌کانی
کوردستان و ، سه‌ید ئه‌حمه‌د به‌رزنجی به‌رپووه‌به‌ری گشتی ئاسایش و
پۆلیسی کوردستان .

له‌هه‌مان کاتدا ئالای کوردستان به‌رز کرایه‌وه‌و به‌ریار درا سلیمانی بیه‌ته
پایته‌ختی کوردستان . که له هه‌مان پوژ حکومه‌تی کوردی له‌پاریژگای
سلیمانی راگه‌یه‌ندرا له لایه‌ن شیخ مه‌حمود له هه‌ریمه‌که‌دا .

١٩٢٢/١٠/١١ مۆرکردنی ریکه‌ووتنه‌نامه‌ی - مۆداتیا- له نیوان پژی می تورکیا و حکومه‌تی
یۆنان ، که هیژه‌کانی سووپای یۆنان به ته‌واوی خاکی تورکیا به‌جێ به‌یڤن ،
به‌لام له‌راستیدا ئه‌و خاکی هیژه‌کانی سووپای یونانی ئی بوو خاکی باکووری
کوردستان بووله ژیر ده‌سه‌لاتی که‌مالیه‌کان له هه‌ریمه‌که‌دا .

١٩٢٢/١٠/٢٣ هه‌لبژاردنی په‌رله‌مانی رژی می شانشینی ئیراق ، که به‌ره‌ی کورد له باشووری
کوردستان به سه‌رۆکایه‌تی شیخ مه‌حمودی حه‌فید دژی ئه‌و په‌رله‌مانه

ۋەستان.

۱۹۲۲/۱۰/۲۵ مۆزكردنى رىكەۋوتنامەى ھاۋكارى و دوستايەتى لە نىۋان پىژمى توركياءو فارسى لە ئىران ، دژى كوردو تيرۆر كردنى سمكۆى شكاك لە رۆژمەلات و باكوورى كوردستانى ژيىر دەسەلاتەكانى ھەردوو پىژمى شوقىنى ئىران و توركياء لە كىشوو ھەركەدا .

۱۹۲۲/۱۰/۲۵ دەست پىكردنى گفتووگوۋ لە نىۋان پىژمى ئىران و پىژمى توركياء لەسەر راپەرىنەكانى سمكۆى شكاك ، لە رۆژمەلاتى كوردستان كە مەبەستىش ئەۋەبوو . كە توركەكان ھەوليان دا يارمەتى سمكۆ بدەن دژى پىژمى ئىران نەك كوردو كوردستان.

۱۹۲۲/۱۰/۲۷ بە چاپكە ياندنى دوا ژمارەى پۆژنامەى بانگى كوردستان لەشارى سلىمانى لە باشوورى كوردستان.

۱۹۲۲/۱۰/۲۸ شانشىنى ئىتاليا لە بىر يارىكىدا - بنىنۆ مۆسۋلىنى - بە سەرەك ۋەزىرانى ئىتاليا دامەزراند ، لەدواى ئەۋە مۆسۋلىنى پارتى فاشى دامەزراند ، كە ئەم مرقۇقە لە مرقۇقىكى ديموكراتى سۆشئالىستى ھەلگە راپەۋە بەرەو مرقۇقىكى فاشى ۋە ھەنگاۋىنا دژى جوولانەۋەى ديموكراتى لە ھەموو بوارە جياجياكان شان بەشانى ئەلمانىا.

۱۹۲۲/۱۱/۱ توركە كەمالىەكان رايان گەيانىد ، كە ئەۋان دەسەلاتدارى رەۋان لەسەر توركياء دەسەلاتى سەلتەنەت يان ھەلۋە شاندەۋە . واتە دوا دەزگاي ئىمپىراتورىەتى عوسمانىەكان .

۱۹۲۲/۱۱/۴ دۆزىنەۋەي گۆپرى - تووت
جىنخ نامون - لە دۆلى
شانىشىنەكان لە
دەشتايەكانى پوژئاۋاي
كۆشكەكە لە وولاتى
مىسر... كە ئەمەش بە
يەكەم دۆزىنەۋە دادەنرىت
لە مېژوودا ، كە بە تەۋاۋى
كنوزەكانى - خەزنە ،
كۆگا - بنەمالەي ھەژدەمى
فرعەۋنەكان لەگەل كورسى
عەرشى و پەيكەرى
پاسەۋانەكان ، لەگەل
سندۇقىكى شانشىنى و

پەيكەرى فرعەۋنەكان - ئەخنائون و خىزانەكەي - لە مىسر .
شايانى باسە كە شوۋىنەۋارو شارستانىيەتى فرعەۋنەكانى مىسر دەگەپىتەۋە
بۇ زياتر لە ۷۰۰۰ھەزار سال بەر لە مېژوۋى زاین لە ناۋچەكەدا .

۱۹۲۲/۱۱/۱۰ لە دۋاي تەۋاۋ كەردنى پۈستەكان شىخ مەحمۇدى ھەفید كابىنەي ھكۈمەتى
كوردى لە نۆۋەزىر پىك ھىناۋ سەربەخۋى كوردستانى لە باشوورى
كوردستان راگەياند .

۱۹۲۲/۱۱/۱۲ دامەزاندنى ھەرىمى ئۆتۈنۈمى قەرەچايىف - چەرەكەس - لە ژىردەسەلاتى
يەككىتى سۇقىيەتى نوۋى ، بە سەركردايەتى رابەرى شۇرشى ئۆكتۆبەر ،
لەين... شايانى باسە كە قەرەچايىفەكان بەپىي سەرژمىرى ۱۹۸۹ لە يەككىتى
سۇقىيەت ژمارەيان ۱۵۵،۹۰۰ كەس بوۋە ، زمانەكەيان لە دەستەي زمانەكانى
كىمچايىف ، يا زمانى قەرەچايىف . يا بالكار ، يا بنەمالەي زمانەكانى باكوورو
پوژئاۋاي ئالتايەو پەيوۋەندىيەكى زۆرۈ نىزىكى لەگەل زمانى ئەسەنتىندا ھەيە
ولە ئايىن موسلمانى مەزھەب سۈنەن .

ھەروا بەپىي بېرىارى پەرلەمانى يەككىتى سۇقىيەت لە ۱۹۴۳/۱۰/۱۲ ئەم
ئۆتۈنۈمىيە پشت بە سنوور بە تاۋانە ھەلبىستراۋەكانى پىژمى ستالىنى

ھەلۋە شاۋىيە ، تەۋايى دانىشتۋانەكەي بەنۇر بۇ شوۋىنەكانى دىكەي سۇقىيەت دوورخراۋە ، دۋاي ئەۋە ئەم كۆمارە سەرلە نۆي لە ۱۹۵۷/۱۱/۹ دامەزرايەۋەلە ناۋچەكەدا .

دۋاي دەرچوۋنى بىرئارو دەستۋورەكانى دەۋلەت و پارت و پەرلەمان و دام و دەرگا ياسادانانەكان پىشنىاركا ، كەگەلانى ژمارە كەم پىۋويست بە قەۋارەي ئۆتۈنۈمى ناكات ، كە ژمارەيان لە ۲۰۰ ھەزاركەس كەمتر بىت لە ناۋچەكەدا .

بەلام كورد ئەۋكات ژمارەي دانىشتۋانەكەي لە ۷۵۰،۰۰۰ ھەزاركەس زىاتر بوون ، ھەر ۈك ئەم كەمە نەتەۋايەتياۋە مامەلەي لەگەل كراۋ ھەرىمە ئۆتۈنۈمىيەكەي ھەلۋەشىندراۋەدانىشتۋانە رەسەنە كوردەكان لە پارىژگاى يەريقان و دەۋروۋبەري دابەشى سەر كۆمارەكانى يەككىتى سۇقىيەت كرا لەلەين ستالين .

۱۹۲۲/۱۱/۱۲ سەر كوردەۋ قارەمانى تىكۈشەري كورد سىمكۆي شىكاك لەگەل نوۋىنەري بەرىتانيا - ۋاي - لە پۇژھەلاتى كوردستان كۆيۈۋە ، بەلام ئەۋ كۆيۈنەۋەيە ھىچ ئاكامىكى لى نەكەۋوتەۋە لەچارەسەري مافەكانى كورد لە رۇژھەلاتى كوردستاندا .

۱۹۲۲/۱۱/۱۵ بلاۋ كوردنەۋەي يەكەم ژمارەي پۇژنامەي كوردستان لە شارى سىلېمانى لە باشۋورى كوردستان بە سەرپەرشتى نۇرى ەلى و كەمال بوو لە شارەكەدا .

۱۹۲۲/۱۱/۱۶ دامەزرىنەري دەۋلەتلى تورك مستەفا كەمال ئەتاتۈرك بە فەرمى دەسەلاتى رۇژىمى توركيائى گرتە دەست لەسەر توركيائى دورستكراۋى دۋاي پوۋخانى ئىمپراتۈرىيەتى عوسمانى لەسەر خاكى باكۋورى كوردستان لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۲۲/۱۱/۱۶ نوۋسەرۋ روۋناكبىرو رۇمان نوۋسى بەناۋبانگى پورتوۋگالى و جىهان - خۇزئى ساراماگۇ - لە گوندى ئەزىنياكەي ھەرىمى رىيانىگۇيى باكۋورى شارى لىشېۋنە لەچاۋى بە جىهان ھەلېناۋە و لەسالى ۱۹۸۸ خەلاتى نۆبلى پى بەخشراۋە لە ۋولاتەكەدا .

۱۹۲۲/۱۱/۲۰ مۇركردنى رېكەۋوتننامەي ئاشتېۋونەۋە لە نىۋان پۇژىمى توركيائى فەرەنسا ، ئەۋىش بە دەرچوۋنى ھىزەكانى سوۋپاي ئىتالىيا لە باشۋورو پۇژ ئاۋى كوردستانى داگىركراۋ ، لەھەمان كات ئەۋانەي كە دوۋژمنى پۇژىمى توركيائى

تورك بوون ، له شارى لۆزان له گه‌لیان كۆبوونه‌وه . ئه‌ویش له‌پینا‌و دژا‌یه‌تى كردنى مافى كوردو خاكى كوردستان له‌ كیشووه‌ره‌كه‌دا .

هه‌روا ئه‌ویش به‌ به‌كاره‌ینانى پامیاریه‌تى جینۆسايد به‌رامبه‌ر به‌ گه‌لى كوردستان ، ئه‌مه‌ش له‌ سه‌ر دا‌واى وولاتانى سه‌ركه‌وتوى جه‌نگى یه‌كه‌مى جیهان- لۆرد كیزن - نووینه‌رى به‌رىتانيا - عسمه‌ت ئینوونو- نووینه‌رى توركیا بو ، ئه‌ویش به‌كۆتایى پى هینانى خه‌ونه‌كانى كورد له‌ په‌یمانى سیقه‌ر له‌ ۱۹۲۰/۸/۱۰ ، به‌چاره‌سه‌ركردنى كیشه‌ى كورد له‌ كوردستاندا .

۱۹۲۲/۱۱/۲۵ له‌ سه‌ره‌تای دورستکردنى رژیمنى شانشینى ئیراق ، هه‌ردوو حكوومه‌تى ئیراق و به‌رىتانيا راگه‌یاندنكى هاوبه‌شیان بلا‌و كرده‌وه - بریار- له‌و بریاره‌ هاتوه‌:-

كه‌ هه‌ردوو حكوومه‌تى به‌رىتانيا و ئیراق هیوادارن كه‌ كورده‌كان سه‌ره‌پای جیاوازیان به‌زوت‌ترین كات له‌سه‌ر شی‌وه‌ى ئه‌و حكوومه‌ته‌ى كه‌ ده‌یانه‌وى دورستى بكه‌ن و سنووره‌كه‌ش تاكوو كوئ بی‌ت - له‌ باشوورى كوردستان له‌ سه‌رى رێكه‌ه‌وون ، هه‌روا له‌ ئه‌نجامه‌كه‌ى ئاگادارمان بكه‌نه‌وه‌ بۆ به‌ ئه‌نجام گه‌یاندن.

۱۹۲۲/۱۲/۲ پرژیمنى شانشینى له‌ ئیراق و حكوومه‌تى به‌رىتانيا دانیان نا به‌ مافى كورد له‌ باشوورى كوردستانى لكینراو به‌ ئیراق ، له‌ناو چوار چی‌وه‌ى سنوورى ئیراقى دورستكراو .

ئه‌ویش به‌دامه‌زراندنى حكوومه‌تێكى كوردی له‌ ته‌وا‌وى سنوورى كوردستان ، كه‌ پارێزگاكانى كه‌ركوك و هه‌ولێرو سلێمانى ده‌گرته‌ خۆى له‌ هه‌رێمه‌كه‌دا .

۱۹۲۲/۱۲/۲۲ پرژیمنى نووینی شانشینى له‌ ئیراق و به‌رىتانيا دانیان به‌وه‌ نا ، كه‌ كورد له‌ باشوورى كوردستان مافى دامه‌زراندنى حكوومه‌تى ناوخویان هه‌یه‌ له‌ چوار چی‌وه‌ى سنوورى ئیراق له‌سه‌ر خاكى هه‌رێمى باشوورى كوردستان له‌ وولاته‌كه‌دا .

۱۹۲۲/۱۲/۲۴ راگه‌یاندى هاوبه‌شى رژیمنى شاهانشینى له‌ ئیراق و حكوومه‌تى به‌رىتانيا كه‌ دان مافى كورد داده‌نێن له‌ پێكه‌ینانى حكوومه‌تى كوردی ، ئه‌ویش به‌م شی‌وه‌یه‌ ، مافى كورده‌ دانیش‌تونه‌كانى ناو سنورى ئیراق به‌پێكه‌ینانى

حكومة تى كوردى لەناو ئەو سنورەدا.

۱۹۲۲/۱۲/۲۵ بۆلۈككەنەۋەي بەيەننامەى نىۋان پىۋىمى شانشىنى لە ئىراق و حكومەتى بەرىتانىا ، لە دواى ئەۋەي كە بەگىنگىزىن بەلگەنامەى مىژۋىيە دادەنرىت ، كە تىپىدا دان بەمافى تەۋاۋى رەۋاى گەلى كورد لەسەر خاكى خۆى دادەنئى ، ئەۋىش بەدامەزىراندنى حكومەتى كوردى لەناو چۈار چىۋەۋەى سنوورى دورستكراۋى ئىراق لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۲۲/۱۲/۳۰ يەكشەنبە كۈمەركانى

سوشىالىستى

سۆڧىيە

بەراپەرلىكەتى

دامەزىنەركەيد -

فلادىمىر ئىلىچ ،

لىنىن - دامەزراۋ

گەلانى ئەو يەكشەنبە

فىدراالىيە تاييەتتە ،

كە لە ژىر دەسەلاتى

سەنتەرى پارتى كۆمۇنىستى سۆڧىيە بوو ، ۋەك ۋولاتىكى دەرگا لە سەر داخراۋ لە پەيوۋەندى دراۋسىيى و نىۋودەۋولەتى لە جىيەندا .

۱۹۲۲/۱۲/۳۰ كۈنگەرى سىيەمى ئەنجۈمەنەكانى سۆڧىيە رەزىمەندى كرد لە سەر يەكشەنبە

كۆمەركانى سوشىالىستى سۆڧىيەتى و لەسەر پەيمانى دامەزىراندنى يەكشەنبە

كۆمەركانى سوشىالىستى سۆڧىيە ، دواى ئەۋە وردە وردە كۆمەركانى

دىكە لەناو ئەو يەكشەنبە فىدراالىيە خۇيان بەستەۋە بەرەۋ ھەنگاۋنان

بۆيىشەۋە ھەنگاۋىننا تاكوۋ ھەلۋەشاندەۋەى يەكشەنبە سۆڧىيە بەردەۋام

بوو لە كىشۋەركەدا و جىيەندا .

۱۹۲۲/۱۲/۳۱ ئایدۆلۆژی مارکسی

سەردەمی بېروای بە
پووبەپووبونەوہی
نەتەوہیی ھەییە ، لە
سەر مێژووی
دیاریدەو
دیاریکراو جیاوازی
کردن . لە نۆوان مافە

نەتەوہییەکان وەک لینین ئاماژەیی بەوہ کردووە کە دەلی:

لە نۆوان نەتەوہی گەل کە نەتەوہیەکی دیکە دەچەوسینیئەوہو نەتەوہیی گەل
چەوساوەوہیو لە نۆوان نەتەوہیەک وەک نەتەوہی گەوورە لەگەل نەتەوہی
بچووکە ، ھەروا ، مارکس - لینین ، جیاوازی لە نۆوان نەتەوہی ژێر دەسەلاتی
وولتانی سەرمایەداری پێشکەوتوو لەگەل نەتەوہی وولتانی ژێر دەستەو
چەوساوە دەکات لە بواری نیشتمانی جووگرافی و نەتەوہیی لە سەر
نیشتمانەکەیدا.

۱۹۲۳

۱۹۲۳/۱/۷ سەرکردەیی کورد لە پوژھەلاتی کوردستان ژێر دەسەلاتی رژیمی شای ئێران ،
سمکۆی شکاک گەیشتە شاری سلیمانی و لەلایەن پێشەوای بزوتنەوہی
پزگاری کورد لە باشووری کوردستان شیخ مەحمودی حەفید پێشوازی لیکرا

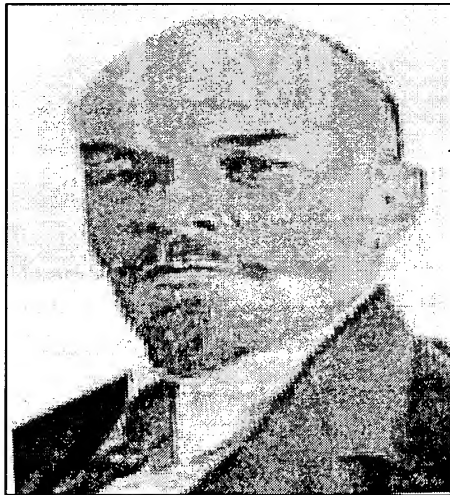
ئەویش سەردانەکەیی لە پێناو ھاوکاری و یارمەتیدانی یەکتەری لە بواری
نەتەوہیی و نیشتمانیدا ، بەو بۆنەوہ بازارەکانی شاری سلیمانی داخران لە
ھەرمەکەدا .

۱۹۲۳/۱/۱۴ شیخ مەحمودی حەفید کۆبوونەوہی لەگەل ۴۳ لە سەرۆک عەشیرەتە
کوردەکان لە شاری سلیمانی ئەنجامدا ، لە پێناو دیاریکردنی کاری
پێکھێستن لە ھەرمی باشووری کوردستان .

ئەویش بە دیاریکردنی - ۱۰ - سەرۆک عەشیرەت لە پوژھەلاتی کوردستان و -

۱۳- سەرۆك غەشىرەت لە سەلىمانى و ھەلەبجە و - ۴- سەرۆك غەشىرەت لە ھەوليرىو كۆيەو- ۱۶- سەرۆك غەشىرەت لە پارىژگاى كەركوك.

۱۹۲۳/۱/۲۱ بەھۆى ئالۋىزى و نالەبارى بارودۇخى باشوورى كوردستان شىخ مەحمودى
 ھەفەيد نامەى يەكەمى ئاراستەى رابەرى شۆپشى ئۆكتۇبەرى سۆقىتە -
 لىنېن - كرد .

ئەویش لە پىناو بەھانا
 ھاتن و يارمەتى دان ، كە لەو
 كاتە كوردو خاكى كوردستان
 بەر شالارە يەك لە دواى
 يەكەكانى ھىزەكانى سووپاى
 رژیمنى شانشىنى ئىراق و
 بەرىتانيا و بەتايبەتى بەرەو
 دابەشکردنى كوردستان و
 داگیر كردن ھەنگاوى پىدەنرا
 لە ھەموو لایەنە جياجياكان
 لە كوردستاندا.

۱۹۲۳/۱/۲۳ نووینەرى بەرىتانيا- كىرزن- لە لىدونىكىدا بيانووەكانى لە مەپ ھەلووئىست و
 راميارىيەتى بەرىتانياى خستە روو ، كە ئەویش بە دەرخستنى پەيمانى
 فرساى و سانرىمۆ .

ئەویش بەر گرى كردن بوو لە ھەلېژاردنى- شاقىل- بوو لەگەل لكاندى
 مووسل و باشوورى كوردستان بەشانشىنى ئىراقى دورستكراو لەسەرخاكى
 كوردستاندا.

لێژنەی ویلاهیەتی موسڵ لە ئێوانیاندا ئەدمۇندس لەلای چەپ دووھەمین کەسە

١٩٢٣/٢/٢١ ھێزەکانی سووپای بەریتانیا و بەرپرسیانی بەریتانیا لە ئێراق کەوتنە دژایەتی کردنی مەلیکی کوردستان شێخ مەحمود و داویان لێکرد سەردانی شاری بەغدا بکات .

ئەویش بۆ وتووێژکردن لەگەڵ بەرپرسیانی میری و ھەرەشە لێکردنی و لەجەماوەری پارێزگای سلیمانی کە دژایەتی بەریتانیا و دەسەلاتی شانیشینی ئێراقی دۆرستکراو لەسەر خاکی باشووری کوردستان نەکەن ، گەرنا ناوچەکە بەر ھێرشی بۆردومان کردنی ھێزی سەربازی دەبێتەو لە داھاتوودا .

١٩٢٣/٢/٢٣ سەرکردەی کورد ئیسماعیل خان -سمۆکی شکاک- دواى گەیشتنی سەردانی شێخ مەحمودی کرد لە شاری سلیمانی و پشتگیری تەواوی خۆی بۆ شێخ دووپات کردەو ، لە پێناو وەدی ھینانی مافەکانی کورد و خاکی کوردستان .

١٩٢٣/٢/٢٨ سەرکردەی کورد سمکۆی شکاک شاری سلیمانی جێ ھێشت لە ئەنجامی ھەرەشەى ھێزەکانی سووپای بەریتانیا بەلاوکردنەوێ بەیاننامەى ھەرەشەکردن بە فرۆکە بەسەر شاری سلیمانی لە ھەریمی باشووری کوردستان .

١٩٢٣/٣/١ دامەزراندنی پارێزگاری پارێزگای ھەولێر کە بەرپێز ئەحمەد عوسمان بوو لە شاری ھەولێر لە لایەن رژیمی شانیشینی و بەرپرسیانی بەریتانیا لەسەر پارێزگا کەدا لە باشووری کوردستان .

۱۹۲۳/۳/۴ فرۇكە جەنگىيەكانى ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا شارى سلىمانى لە باشوورى كوردستان بۇردومان كورد، كە لە ئەنجام داگىرى كردو دەسلەتلى شىخ مەحمودى ھەلووھەشاندەوھ بەھىزى ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا ، بەھاوكارى ھىزەكانى پزىمى شانشىنى لە ئىراق بەيارمەتى كوردە خۇفروش و جاشەكانى دژ بە گەل و نىشتىمانەكەيان بە لايەنگىرى كردنى لايەنگىرى پزىمى شانشىنى لە ئىراق ھەرىمەكەدا.

۱۹۲۳/۳/۸ بەلگەنامەكانى دەسلەتلى يەكسەتى سۇقىيەتى تايىبەتمەند نەبوون بەلاوكرندەوھ، كە ھەلووېستىكى خراپيان گرتبووھ بەر بەرامبەر كوردو جوولانەوھى رزگارى كورد لە باكوورى كوردستانى ژىر دەسلەتلى رزىمى توركيا و وولاتى دىكە.

كە كوردو خاكى كوردستانيان بەسەردابەشكرا وەك :-
ئىران و ئىراق و سووریا. لەم رۆژەدا دەستەى لىژنەى مللى بۇ كاروبارى دەرەوھ - واتە دەستەى وەزارەتى دەرەوھ - برىاردرا بە ئەویش :- كە پىوويست ناكات يارمەتى كورد بە جياكەرەوھكانى توركيا بدرىت.
لە ھەمان پشتگىرى ئىمپىريالىيەتى توركيا نەدرىت لە ھەلووېستەكانى بەرامبەر بەكورد. بەلكو ھەلووېستى نەرم بگىرىتە بەر بەرامبەر بەتىكۆشانى كورد دژى بەرىتانيا.

ھەلووېستى سۇقىيەت زۆر روون و ئاشكرا بوو لەبەلگەنامەكان، وەك رىنمايىيەكى دەرچوو لە لايەن دەسلەتلى بالاي سۇقىيەت بەرامبەر بەكىشەى كورد، ئەویش دژى بىرى سەربەخۆيى كوردستان بوو، لە ھەمان كات ناوزەندكرا بە بىرىكى كۆنە پەرستانە و بەلكو بارودۆخى ئىستا وادەخوازى ھاوسەنگىيە بۇ كىشەكان جىگىرىكرىت... ھەروا بەھىزكردنى پارچەكانى كە دەولەتى توركى پىئى بەھىزەكرىت نەك بەپىچەوانەوھ.

ھەروا كارگىر بەدەسلەتدارەكان لە وولاتى رۆژەلەتلى دىكە پشتگىرى بىرى كوردستان سەربەخۆيان نەدەكرد. كە دەبووھ گورزىك بۇ وولاتانى سەربەخۆو يەكسەتى نىشتىمانىيەكان لەناوچەكەدا.

بەھۆى ئەوھى كە دانىشتووانى كورد دوا كەوتوون و ژىر دەستەو ملەكچى سەرەك عەشىرەت و ناينىيەكانىشن و، لە ھەمان كات نۆكەرى وولاتانى

ئىمپىريالىيەكان... ئەمەش وا پېئوويست دەكات داواى پېشكەش كراوى لىژنەى كورد بۇ دامەززاندى دەوولەتى كوردى رەتبكىتەو، لەژىر پارىژگارىكردى پووسىي سۇقيەتى، كە ئەم داوايەشى داوايەكى ناكايە و لەگەل ئەوەشدا بىريارى تايبەتى مەكتەبى رامىياري لىژنەى ناوەندى پارتى كۇمۇنىستى سۇقيەتى بەلشەفى لە سالى ۱۹۲۵ و ھەلوويستى خراپى سۇقيەت بەرامبەر بەجوولانەوہى رىزگارى كورد لە باكوورى كوردستانى داگىر كراوى ژىر دەسەلاتى توركيالە ھەرىمەكەدا :

ھەر لە بەر ئەوەش ھەلوويستى وولاتانى رۇژناواو يەكيەتى سۇقيەت خراپ بوو بەرامبەر بەشۇرشى شىخ سەعيد، كە توركياي ھەژاند لەناوچەكەدا. ھەر لە بەر ئەوەش سۇقيەت ھەوليدا كىشەى نيوان رۇژىمى ئىران و توركييا بەرەو ئارامى و سەقامگىرى ببات ئەك بەپېچەوانە دژى كورد لە كوردستان.

سەرچاوە :- لازاريف. المسألة الكردية ۱۹۲۳ - ۱۹۴۵.

۱۹۲۳/۳/۲۴ بەھۆى ھىرشەكانى سووپاي بەرىتانيا بۇ سەر شارى سلىمانى و دەوورووبەرى شىخ مەحمودى ھەفیدو شۇرشگىرەكان ناچار بوون روو بکەنە ناوچەى سوورداش و شاخە بەرزەكان لە دەوورووبەرى شارى سلىمانى و درىژە بەخەبات بدن لە ھەرىمەكەدا.

۱۹۲۳/۳/۲۹ رووناكبرى جىھانى و رۇمان نووسى بەناوبانگ- ئەرنست ھەمنگوای- دووپاتى كردۆتەوہ دەئى:- مستەفا كەمال ئەتاتورك لەدواى نەمانى ترس لەئەرمەن و كورد لەباكوورى كوردستان و يۇنان دەسەلاتى زانستيانەى- علمانى- راگەياندو بەو پەرى شۇقىنيانە كردارى لەگەل كورد ئەنجام دەدا لە ھەرىمەكەدا.

۱۹۲۳/۴/۲۱ لە نيوونەندەكانى

گفتوگوگۆي پەيمانى

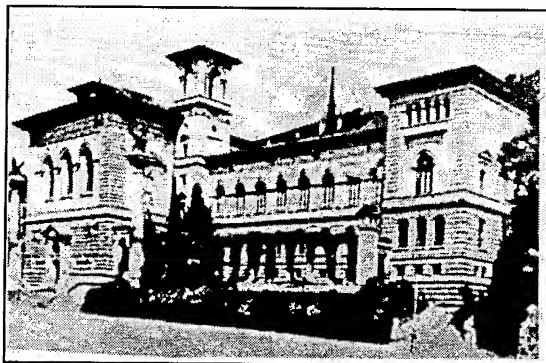
لۇزان ، توركييا لە

ھەموو

داواكارىيەكانى

خاوەندارىيەتى

سامانەكانى خۆى ،

كە بەداگىر كىرگەن خىستىيە ئىسلامىيەتلىك بولۇپ ، كە لە وولاتانى
 عەرەبى ھەيىبو . بەتايىبەتلىك لە باشوورى كوردستانى لىكىنراو بەئىراق
 لەسەرۋى ھەموويان وويلايەتلىك موسىلا لە ناۋچەكەدا .

۱۹۲۳/۴/۲۲ ھىزەكانى سووپاى
 توركىيا شارۋچكەى
 رواندزو
 دھورووبەرى سەر
 بە پارىزگاي ھەولير
 لە باشوورى
 كوردستان ، جى
 ھىشت بە ھۆى
 ھەرشەى ھىزەكانى

سووپاى بەرىتانيا و كەوتەو ۋىز دەسلەتلىك ھىزەكانى بەرىتانيا و پرىمى
 شانشىنى لە ئىراق .

۱۹۲۳/۴/۲۳ لە كۆنگرەى دوۋەمى لۇزان لە سەر كىشەى وويلايەتلىك موسىلا ، كە لە سەر
 خاكى باشوورى كوردستان بوو... ئەوئىش لە پىناو خىستە ۋىز دەسلەتلىك
 كۆمەلەى گەلان بۇ بىر دان لەسەر ئەوكىشەيەى كە لە نىوان توركىيا و
 كۆمەلەكەدا ھەبوو ، لە و كاتە دانىشتوانى پارىزگاي موسىلا لە ۸۵٪ ى كورد
 بوون بەپى بەلگەنامەى كۆمەلە و پرىمى عوسمانى تورك ، بەر لە
 ھەلوەشانەوئى ئىمپىراتورىيەتەكەيان ، لە ھەرىم و ناۋچە جىھاندا .

۱۹۲۳/۴/۳۰ شارى سلىمانى لە ھەرىمى باشوورى كوردستان كرا بە پارىزگا بەھاوكارى
 شانشىنى لە ئىراق و دەسلەتلىك بەرىتانيا لەسەر ئىراق و بوو يەككە لە
 پارىزگاكانى ئىراق لە ۋىز ئىنتىدابى سەر بە بەرىتانيا و ھكۈمەت و
 ھىزەكانى سووپاى بەرىتانيا لە و كاتدا .

۱۹۲۳/۵/۱۶ داگىر كىرگەنەوئى پارىزگاي سلىمانى لەلەين ھىزەكانى پرىمى ئىراق و
 ھىزەكانى سووپاى بەرىتانيا .

شىخ مەھمۇد لەگەل شۆرەگىران بەرەو شاخە بەرزەكانى كوردستان و ناۋچە
 سەنگەربازىيەكان ھەلەكشان و بەردەوام بوون لە شۆرەش و بەرگىرى كىرگەل و

نیشتمان لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٣/٥/٢٠ ھێزەکانی سووپای بەریتانیا ئەشکەوتی - جاسەنە - یان داگیر کرد ، کە لەو کات بارەگای سەرەکی شیخ مەحمودی تیا بوو ، کە ئەشکەوتە کە کەووتۆتە شاخەکانی سوورداش لە پارێزگای سلیمانی لە باشووری کوردستان .

١٩٢٣/٥/٢٤ لە دواى پەلاماردانی شاری سلیمانی لە باشووری کوردستان لەلایەن ھێزەکانی سووپای ئێراق و بەریتانیا ، شیخ مەحمود دووبارە دەر بە دەر کرایەو و لە ھەمان کات چاپ و چاپەمەنیەکانی لە گەڵ خۆی بردو بەردەوام بوو لە دەرکردن و بلۆککردنەو دی پوژنامە و بلۆکراوەکانی تاییبەت بەراپەڕینە کە لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٣/٥/٢٨ ھێزەکانی سووپای پڕییمی شانیشینی لە ئێراق بە ھۆی بەرگری جەماوەری شاری سلیمانی لەشارە کە نەیان توانی بچنە ناو شارە کە لە ناوچە کەدا .

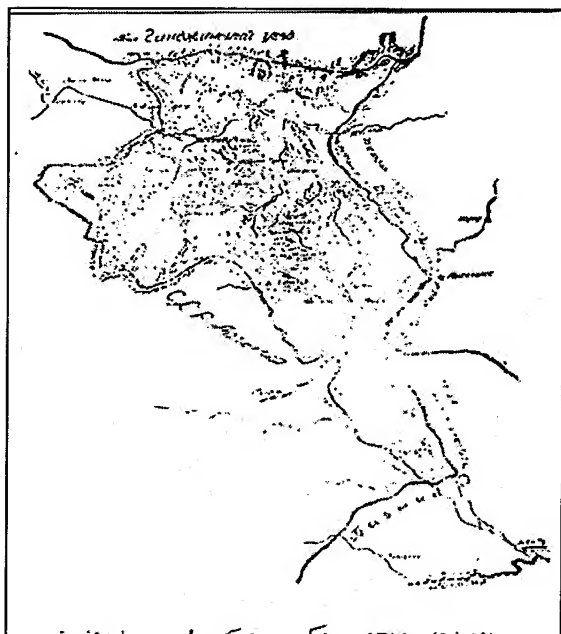
١٩٢٣/٥/٢٩ سەرە ک وەزیرانی پڕییمی شانیشینی لە ئێراق - عەبدولمحسن سەعدوون - و پراویژکاری بەریتانیا لە ئێراق گەیشتنە شاری سلیمانی لە ھەریمی باشووری کوردستان ، بەلام باری شارە کەیان پێ ھێوور نە کرایەو بە ھۆی بەردەوامی بەرگری کردنی جەماوەر لەشارە کە و دەوورووبەری لە ھەریمە کەدا .

١٩٢٣/٦/٧ رابەرو سەرکردە کورد شیخ مەحمود نامەى دووھەمی ئاراستەى رابەری شوپشی ئۆکتۆبەر - لینن - کرد بۆ ھەمان مەبەستی ناوھەروکی نامەى یەكەم ، بە ھۆی بارو دۆخی ئالەبەری کورد و ھەریمی باشووری کوردستان .

١٩٢٣/٦/١٧ بە ھۆی بەرگری بەرزى شوپشگیرە چە کدارەکانی شیخ مەحمود لە ھەریمی باشووری کوردستان ھێزەکانی سووپای بەریتانیا لە شاری سلیمانی و

دەۋرۈرۈبەرى پاشەكشەيان كورد لە ھەرىمەكەدا.

۱۹۲۳/۷/۷ بە دەستپىشخەرى پابەرى شۆرشى ئۆكتۇبەرى بە لىشەفەكان - لىنىن -
دامەزاندنى كۆمارى كوردستانى سوور لەو بەشە كوردستانى كە كەوتبۈۈ
ژىر دەسلەتتى شۆرشى نوپى پروسىا بە ناۋى - كوردستانىكى ئويەزد -
پاگەيەندرا .

جىگەى باسكردنە
كە كوردستانىكى
ئويەزىد -
ناۋچەى
كوردستان - كە لە
نىۋان سالانى
۱۹۲۳-۱۹۲۹
ناۋەندەكەى لاچىن
بوو ، لە سالى
۱۹۲۹-۱۹۳۰ بوۈ
كوردستانىكى
ئوركرۈگ -
ناۋچەى
كوردستان - و لە

جىى كوردستانىكى ئويەزىد ، لەناۋچەكانى كەلباجار - قوبالىكى - قوتورلى
- زەنگىلان - و بەشىكى ناۋچەى جەبرەئىل پىك ھىنرا . بەم چەشنە لەبارەى
مىژۋىيەۈە كوردى سۇقىيەت دووجار ناسنامەى قەۋارەى ئەتەۋەيى يان بۇ
پىك ھىنراۋ دانى پىدانرا .

لەو كاتەى كە ولاتانى ھاۋپەيمان بە سەركردايەتى بەرىتانيا لەو كات
چاۋيان بېرىبۈۈە خاكى كوردستان و تىرى ژەھراۋيان گرتبۈۈە دەست و
ئامادەيى خۇيان خىستبۈۈە گەر بۇ ئەۋەى كورد و خاكى كوردستان پارچە
پارچە بكن .

بەلام دامەزىنەرى رىژىمى سوشىالىستى دانى بە مافى كورد ناۋ ئەو كۆمارەى
بۇ كورد پاگەيان لە كىشۈۈەرەكەۋ جىھان . دۋاى ئەۋە ئەم ولاتانە كوردو

خاكى كوردستانيان به تيره ژههراويهكهيان وهك گورگ كرده چوار پارچهو
نيوو له نيوان خويان و له هه مان كاتدا چوار دهوولهتيان له سهه دامهزنان له
ناوچهو كيشتووهرهكهدا .

ئهم وولاتانه لهوكاتهوه تاكوو ئيستاش دژى كوردن له نازاردان به له
ناوبردنى كورد له هه موو بواره جيا جياكاندا ؟...!...

دهوولهته كورديهكهى شيخ مهحمود له باشوورى كوردستان لهلايهن ١٩٢٣/٧/٧
دهسهلاتى شانشيني له ئىراق و بهريتانيا ههلووهشيئندرايهوه بههوى
بههيزبونى هيزى چهكدارى وجمووجولى راپهريهكانى جهماوهري باشوورى
كوردستان ، بهتايبهتى لهپاريژگاي سليمانى و كهركوك و دهووروبهري له
باشوورى كوردستاندا .

لهگهله سههركههوتنى شوورشى بهلشهفيهكان له مانگى ١٩١٧/١٠/ ١٩٢٣/٧/٧
بهسهركردايتى - لينين - ئههش وهكوو موژدهيهكى دلخوشكهه بوو بو
گهلانى رووسياو قهفقاس و روزههلاتى ناوهراست و هيوايهكى نووى بوو له
پيناو زياتر له بهديهينانى نازادى و سهههخويى ئهوهگهلانه.

جيگهى نامازهپيكردنه كه بهدهيا نهتهوهى جياجيا لهو ههريم و ناوچانه
ژيانيان بهسههردهبردو خهونى نازادى و سهههخويان لهههست و هوشدا
دهخوولايهوه... ههه وهك له ئينسكلوپيديادا ناويان هاتوووه و جگه لهگهلانى
رهسهنى ئهوه ههريمانه كه ١٠٢ نهتهوهى ليك جياى ديكهش لهو وولاته
نوييهدا دهژيان و كاتى خوى له وولاتانى خوياهنهوه به ههه هويكه بووييت
كوچيان بو كردهبوو... لهوانهش گهللى كوردى - سوقيهت - بوون. كه بهسى
قوناخ كوچيان بو كردهبوو.

يهكهميان :- لهكاتى حكوومرانى تزاريههكاندا بووه هوى كوچكردنيان بو
شههري ئهوكاتى نيوان ئيمپراتوريهتى عوسمانى و رووسياى قهيسههري
دهگهريتهوه.

دووهميان :- كوچى كورد بو سوقيهت بو دواى سههركههوتنى شوورشى
ئوكتوبهه دهگهريتهوه.

سيههميان :- كوچكردنيان بو سوقيهت دهگهريتهوه بو سههههلدانى - ناگرى
ئارات له باكوورى كوردستان - دواى سههركههوتنى شوورشى ئوكتوبهه
كورد دهكوچهههكان داواى مافهكانى خويان دهكرده... ههه وهك لهلانى ديكهى
رووسياى نووى... لهچارچيپوووى يهكهيتى سوقيهت... ئههش بووه هوكارى

دروست بوونى بارىكى لەبارى گونجاو كە ئاچەيەكى ئۆتۈمىدا دروستكرا لە ئازربايجان و ئاويان نا - كوردستانى سوور - كە پايتەختى - شارى لاچىن - بوو لە ھەرىمەكەدا .

ئەم كۆمارەش بۆماوھى شەش سال بەردەوام بوو . بەلام بەھۆى بارى رامبارى و نەمانى ئەو ھەرىمە سەربەخۆيە كوردە لە يەكپەتە سۆڧىتە . ھەر وەك سكرتېرى گشتى پارتى كۆمۇنىستى ئازربايجان - نەريمان باگىرۇڧ - دەلىت :-

ھۆكارى سەرەكى نەمانى ئەم كۆمارە دەگەرپتەوھ بۆرىكەوتنامە سى قۇلىكەكى كە لە نىوان ئازربايجان و ئەرمىنياو ستالين مۆركرابوو ... ھەروا ھۆكارىكى دىكەى ھەلوھشانەنەوھى ئەم كۆمارە ئەوھ بوو ، كە لينىن لە دواى بريارى سەربەخۆيى كۆمارى سوور ۴۰،۰۰۰،۰۰۰-مىليۇن رۇبلى بۆ تەرخانكرد لە پىناو بووژاندەنەوھى ژېرخانى ئابوورى .

بەلام ستالين مردنى لينىنى بەھەل زانى و ئەو چل مىليۇن رۇبلەى خستە خەنزەى كۆمارى ئەرمىنيا ... زۆر مخابن ئەم كۆمارە لە ۱۹۲۳/۵/۲۳ بە شىۋوھىەكى فەرمى سەربەخۆيى خۆى لە ھەرىمىكى ئۆتۈنۈمى سەر بەكۆمارى ئازربايجان راگەياند .

كە زامانى رەسمى ئەو ھەرىمە زامانى كوردى بوو بەزاراۋەى كرمانجى . ھۆكارى دىكەى رووخاندنى كۆمارى كوردستانى سوور لە دواى سالەكانى ۱۹۲۷ - ۱۹۳۸ ، كە يەككە لە سەكردەكانى پارتى كۆمۇنىستى ئازربايجان كەناۋى - مير جەغفەر باگىرۇڧ - بووھ ھەلوۋىستىكى شۇڧىنيانەى گرتە بەر بەرامبەر كوردى كوردستانى سوور ، ھەرچى گۇڧارو رۇژنامەو كىتېبى ھەبوون بەزامانى كوردى ھەموۋى قەدەخەكردو بووھ رېگە لە بەردەوام بوونى ئەم كۆمارە بە ھاوكارى پياۋەكانى ستالين لە ھەرىمەكەدا .

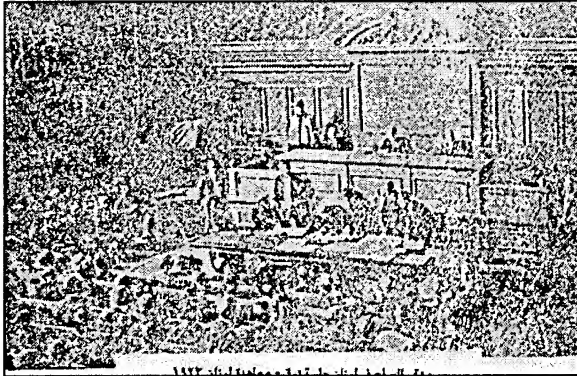
۱۹۲۳/۷/۱۱ حكوومەتى بەرىتانيا پېشنىارى دا بەرژىمى شاھانشىنى لە ئىراقى دروستكرا ، ئەويش بە دۇنيا كردنى كورد لە دەسەلاتى نوڧى شاھانشىنى بەرامبەر بەكورد ، ئەويش بە چەند خالىك :-

۱- حكوومەتى ئىراق نىيازى نىيە ھىچ فەرمانبەرىكى عەرەبى لەھەرىمى باشوورى كوردستان دابمەزىنئىت ، كە تەنيا فەرمانبەرى ھونەرى نەبىت .

۲- حكوومەتى ئىراقى نىيازى نىيە زامانى عەرەبى بە زاتر بزانى لەسەر زامانى

کوردی له ههریمه‌که‌دا .

۳- هه‌موو مافیکی ئایینی و مه‌ده‌نی پارێزراوه‌ بۆ دانیش‌تووانی ههریمه‌که‌دا

۱۹۲۳/۷/۲۳ دامه‌زێنه‌ری
ده‌وولته‌تی
تورکیا مسته‌فا
که‌مال نه‌تاتورک
بیری پیکه‌ینانی
ده‌وولته‌تی
کوردی
هه‌لووه‌شاندوه
به‌هاوکاری

به‌ریتانیا و ئه‌مه‌ریکا به‌هۆی مۆرکردنی په‌یمانی لۆزان ، که‌ کوردستان له‌نیوان
ئێراق و ، ئێران و ، سووریا و ، تورکیا و ، کۆماری ئه‌رمینیای سوڤیه‌ت
دابه‌شکرا له‌ کیشووه‌ره‌که‌دا.

۱۹۲۳/۷/۲۴ له‌ ئه‌نجامی کۆنگره‌یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌که‌کانی وولاتانی - به‌ریتانیا و ،
فه‌ره‌نسا و ، ئه‌لمانیا و ، پووسیا و ئه‌مه‌ریکا و ، مه‌لۆتکه‌کانیان له‌ ناوچه‌که‌دا
- که‌ هاوپه‌یمان به‌ سه‌رکردایه‌تی به‌ریتانیای مه‌زنی ئه‌و کات ، په‌یمانی
لۆزان . له‌ شاری لۆزان له‌ وولاتی سوئیسرا مۆرکرا و حکومه‌تی به‌ریتانیا
کیشیه‌ی کوردی به‌ مافه‌ سه‌ره‌تاییه‌کان رازی کرد ، به‌لام بێ سوود بوو به‌ هۆی
به‌رژه‌وه‌ندی تایبه‌تی رامیاری و ئابووری و بازرگانی و سه‌ربازیدا .

به‌ تایبه‌تی له‌ سه‌ر خاکی کوردستان ، ئه‌ویش به‌ هۆی له‌ باره‌ی باری
هه‌لکه‌ووته‌ی شووینی جووگرافی خاکی کوردستان و ده‌روازه‌ی سێ لایه‌نه‌و ،
که‌ش و هه‌وا و به‌پیتی خاکه‌که‌ی له‌ ههریمه‌کان و ناوچه‌که‌ له‌ کیشووه‌ری
ئاسیادا.

پهیمانی لۆزان له ١٩٢٢/٧/٢٤
میللیکی سووربوو که جهزگی کوردستانی کرده چوار پینچ لهت
"LOZAN AGREEMENT" of July 24th, 1923
ed Line Dispersed Kurdistan Liver Into Four-Five Morse

جیگهی ئاماژە
پێکردنه که له
رێکهووتننامهی
لۆزان ناوی
کورد و
کوردستان و
چاره سه
کردنی
کیشهکانی به
هیچ شیوهیهک
تیا دیاری
نهکراوو ،
ههروا دلتیا
بوونیکی
رامیباری و
یاسایی و
پۆشنییریشی

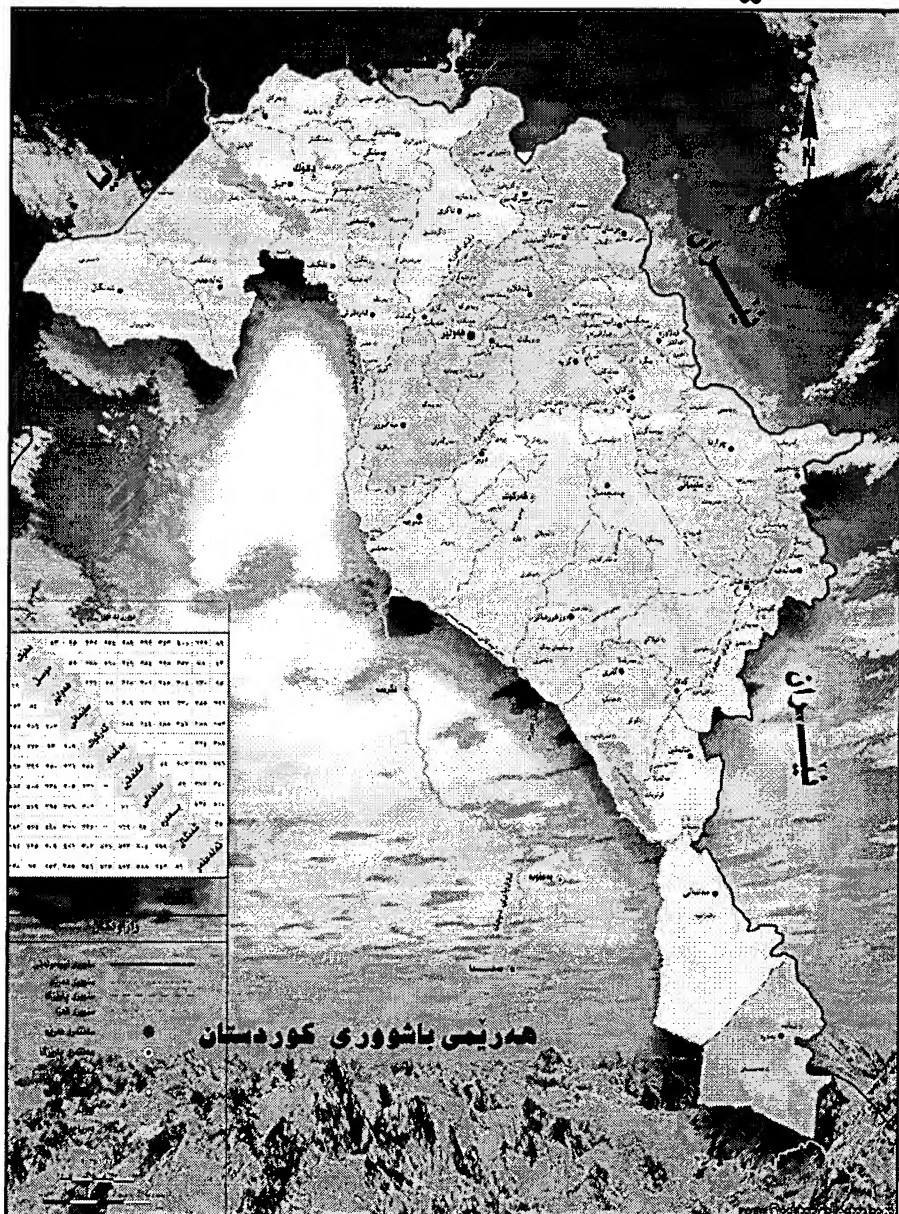
تیا دیار نهکراوو . ههروا له برگهکانی مافی پاراستنی
که مه نهته وایه تیهکانیش باسی کوردی نهکردبوو، که مادهی ٣/ له پهیمانی
لۆزان باشتترین تییری ژههراوی بوو که له کوردو خاکی کوردستان درا له لایه
دووژمنانی کوردستان.

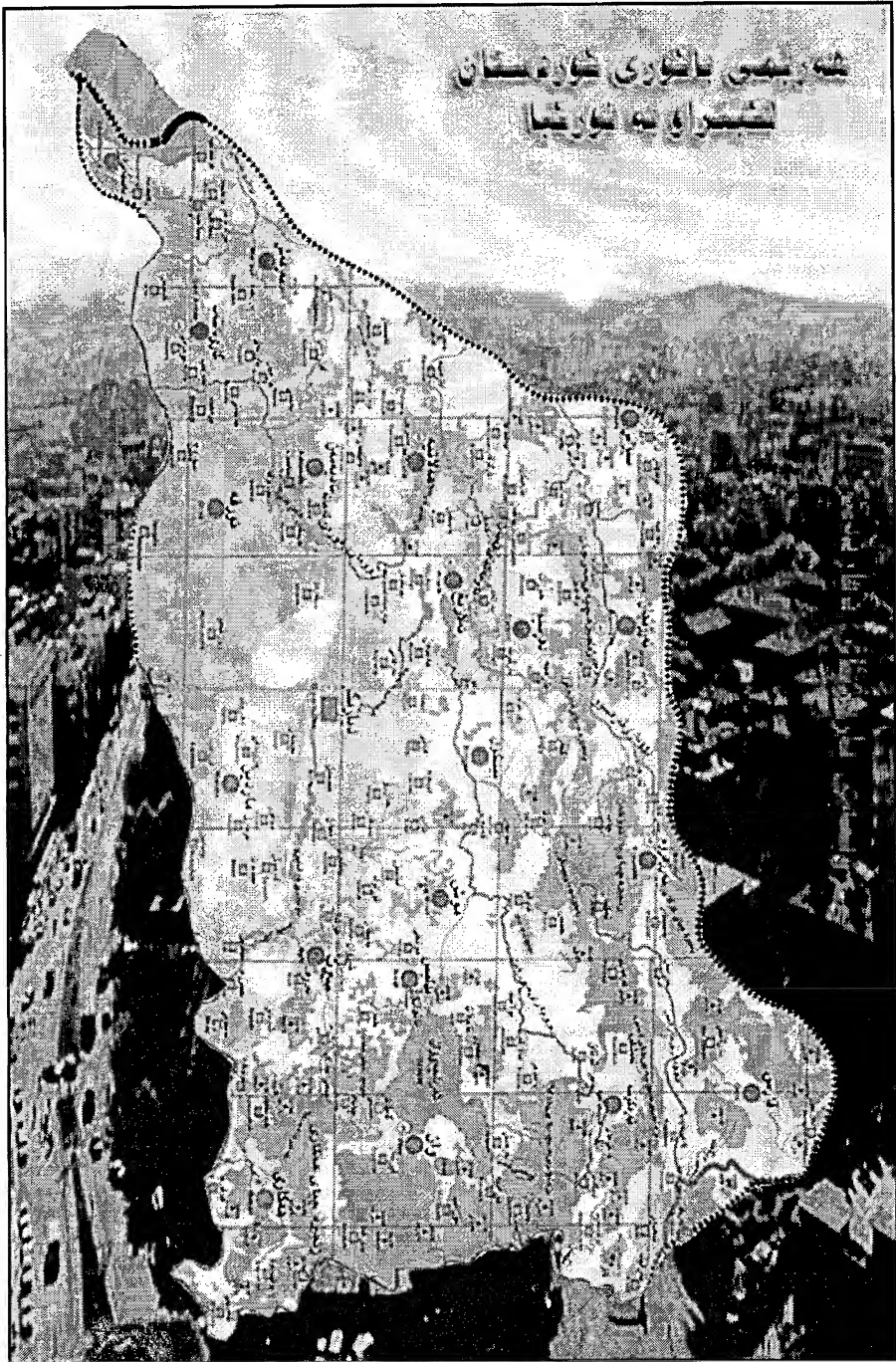
که راسته و خوۆش سنووری نیوان سووریای ئیستاو تورکیای ئیستاش
دیاریکرا . و بریاردارا که دواي ٩ نو مانگ سنووری نیوان ئیراق و تورکیا
دیاری بکریت. که ئەمه بووه هۆی دووباره دابهشکردنی خاکی کوردستان له
کیشوهره که دا .

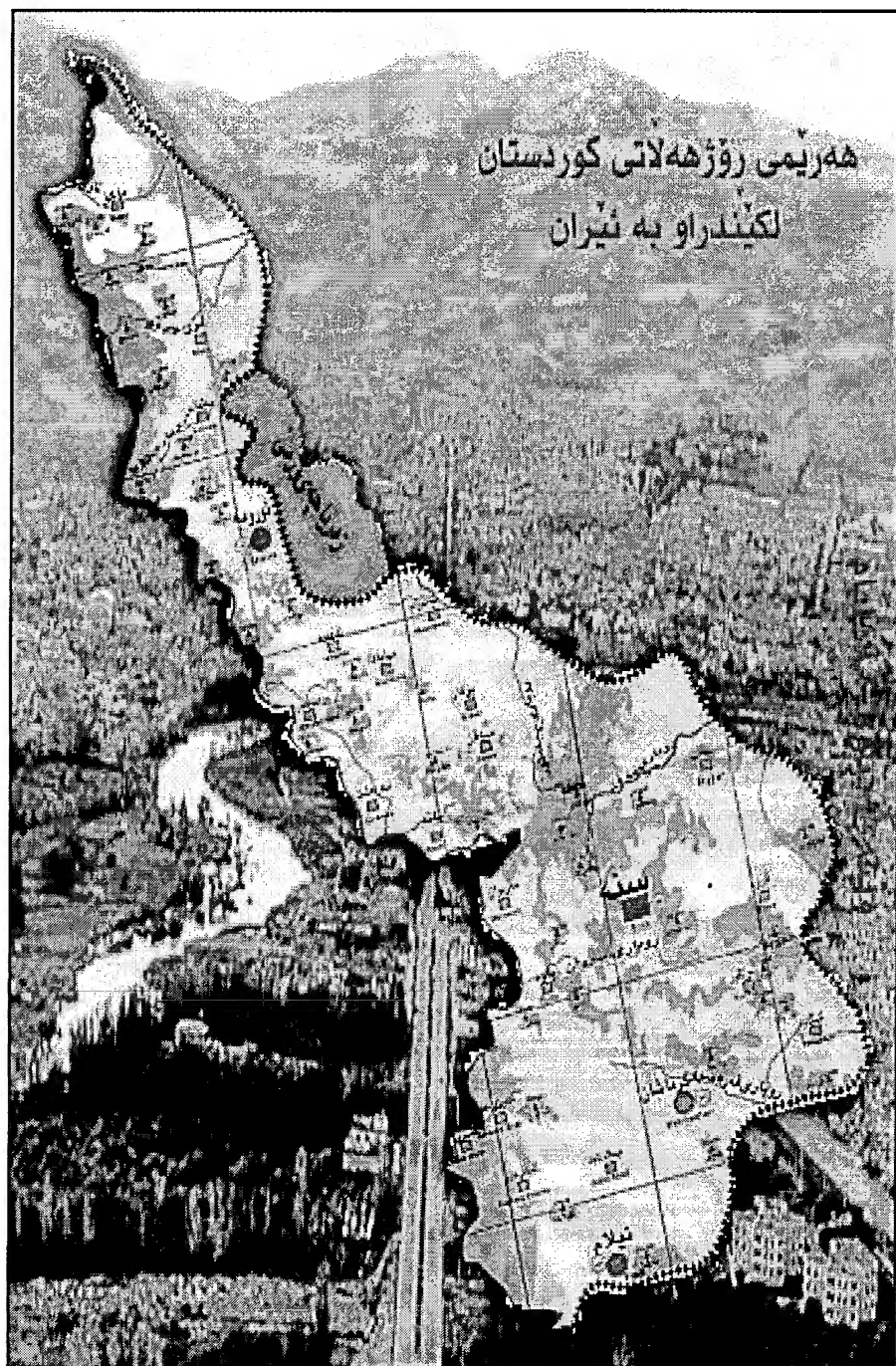
ههروا له بارهی مافی نهته وهی غهیره تورک و له سه ره وهی هه موویان کورد ،
که له مادهی ٣٧/ تا مادهی ٤٥/ له بهشی ٣/ ی پهیمانه که مافی که
مه نهته ویهیهکانی دیاری کردبوو ، باری کوردی تیا نه بوو و ناوی کوردیشی
تیا دیاری نهکراوو . که ته نیا بۆ ئەو نهته وانه بوون که ئیسلام نه بوون ، که
کوردیش هه لگری بهروای ئایینی ئیسلام بوو ... که ئەمه ش بووه هۆی

سەرکەوتنی داواکانی رژیمی تورکیا و بە لە گوپنانی پەیمانی سیقەر ، کە چەندین پرگە و ماددەی باشی لە خۆوە گرتیبوو لە بارەی مافەکانی گەلی کوردستاندا .

۱۹۲۳/۷/۲۵ مۆركردنى پەيمانى سىفەر دلخۇشكەرى كوردو كوردستان بوو بەپىي مادەو
برگەو خالەكانى بەتايىبەتى ماددەى ۶۲-۶۳-۶۴، بەلام مۆركردنى پەيمانى
لۇزان لىدانى تىرى ژەھراوى بوو لەخاكى كوردو كوردستان، لەلايەن
ھاوپەيمانانى رابردوو ئىستاي تايىبەتى لەلايەن كۆمەلەى گەلان بەنامۆزگارى
بەرىتانىا.

۱۹۲۳/۷/۲۷ سەركردەى كورد شىخ
مەحمود نامەى سىيەمى
ئاراستەى رابەرى شۆرشى
ئۆكتۆبەرى بەلشەفى -
لىنن - كرد بۆھەمان
مەبەستەكانى نامەى يەكەم و
دووم .

ئەویش لە بارەى بارى كورد
لە كوردستان و بەتايىبەتى لە
باشوورى كوردستان،
ئەونامانەش ھەر وەك
بەلگەيەكى مېژووى خۇى

پاراستىە و يارمەتى دەسلەلاتى نوئى كۆمۇنىست بى سوود بوو بۆ گەلى
كوردستان.

۱۹۲۳/۸/۱۴ لە ھەولە بەردەوامەكانى بە دەست ھىنانى دروستكردى تەلەفزيۇن
دەگەرئەتەو بۆ - دكتور قلاديمير - كە ئىكۆسكۆبى - داھىنا كە ئاميرى ويئە
گرتنى تەلەفزيۇن - بوو - ھەروا - فيلو فرانسۇرت - كاميراي ئەلكترونى
پىشخست .

دواى ئەوەش - ئەلىن ب دۆمۇنت - سەماعەكانى وەرگرتن - ي پىشخست و
يەكەمىن ئاميرى وەرگرتنى تەلەفزيۇنى ناو مالى - دروستكرد .

لە دواى ئە ھەموو ھەولە زانستيانەدا لە سالى ۱۹۲۸ كۆمپانىاي - ژەنەرال
ئەلكتريك - بەرنامەى تەلەفزيۇنى تاقىكردەو. كە سەرۆكى ئەمەريكا -
رۇزفيلت - يەكەمىن سەرۆك بوو بە شاشەى تەلەفزيۇن ويئەى بلاوكرايەو.

دوای ئەو لە بەرىتانيا لە ساالى ۱۹۲۴ لە لاين - گۆنل بىر - تەلەفزيۇن تاقىكرادەتەو، دوای ئەو ھەولانە لە ساالى ۱۹۲۷ تاقىكرادەتەو لەسەر رەنگ كرا لە سەر شاشەى رەشوو سىپى، واتە وینەى رەشوو سىپى، بۆ وینە و شاشەى رەنگا و رەنگ.

دوای ئەو یەكەمىن پرۆگرامەكانى كە بە رىك و پىكى بلاو كرابیتەو ئەویش لە ساالى ۱۹۳۶ بوو.

جیگەى باسكردنە كە ئامىرى تەلەفزيۇن، ياخوود شاشەى تەلەفزيۇن كاریگەرى زۆرى ھەبوو ھەيە لە بواری راگەياندن لە بەر ئەو ی بە وینە و جوولە و ووتە كردن دەگاتە بىنەرانى لە ھەرىم و ناوچە و جیھان.

ئەمرۆش لە پال ئەم ئامىرە كەنالە ئاسمانیەكان و ئەنتەرنىت پەرەیان لە ھەموو بوارەكانى راگەياندن سەندوو و بوونەتە سەرچاوى گرنگ لە پىدانى زانیارى بۆ بىنەران لە جیھاندا.

۱۹۲۳/۹/۲۸ لە دایك بوونى نووسەر و رووناكىرو فەیلەسوفى نەتەو ی كورد رەسول ھەمزا تۆف لە گوندی تساداد... كورى شاعرى بەناوبانگى مللى داغستانی - ھەمزە تسادایە -، لە ساالى ۱۹۵۰ پلەى ئەدەبىياتى دوای شىخ بە پلەى زۆرباشە لە ئەدەبىياتى گۆركى بە دەست ھىناو.

لە ساالى ۱۹۳۷ بەرھەم و شەرەكانى بلاودەكاتەو و یەكەم دیوانى بەناوى - ئەوینىكى بەھیز رىكى بەتین - . لە ساالى ۱۹۵۱ كراوەتە سەرۆكى یەكیەتى نووسەرانى داغستان، لە كۆنگرەى ھەشتەمى یەكیەتى نووسەرانى سۆڤیەت ھەلبژێردراو بە سكرتێرى یەكیەتیەكە. ئەندامى كارای یەكیەتى نووسەرانى ئاسىا و ئەفرىكیا بوو.

لە ساالى ۱۹۴۳ بۆتە ئەندامى یەكیەتى نووسەرانى یەكیەتى سۆڤیەت... ئەم مەزھە بەتوانا و خەباتگێرە بەكارە ھەمەلایەنەكانى بەردەوام بوو بەسەر كەوتوو یى تاكوو لە رۆژى ۲۰۰۳/۱۱/۱۳ لە تەمەنى ۸۰ ساالى كۆچى درایى دەكات، و گۆرەكەى لەتەك خێزانەكە یەتى فاتىمیان - لە سەر چىاى - تاركى ئا - لە ناو جەرگەى - مافاچكالا - نێژراو.

۱۹۲۳/۹/۱۸ بلاوكرادەتەو یەكەم ژمارەى پۆژنامەى - ئومىدى ئىستىقلال - لەشارى سلىمانى لەباشوورى كوردستاندا .

۱۹۲۳/۹/۲۸ لە داىك بوونى نووسەرو رووناكبيرو فەيلەسوفى نەتەوھى كورد رەسول ھەمزا تۆف لە گوندى تسادا ... كورى شاعرى بەناوبانگى مللى داغستانى - ھەمەزە تسادايە - ، لە سالى ۱۹۵۰ پلەى ئەدەبىياتى دواى شىخ بە پلەى زۆرباشە لە ئەدەبىياتى گۆركى بە دەست ھىناوھ

لە سالى ۱۹۳۷ بەرھەم و شعرەكانى بۆلۆدەكاتەوھو يەكەم ديوانى بەناوى - ئەوينيكي بەھىزرقىكى بەتەن - . لە سالى ۱۹۵۱ كراوھە سەرۆكى يەكەيتى نووسەرانى داغستان ، لە كۆنگرەى ھەشتەمى يەكەيتى نووسەرانى سۆڤيەت ھەلبژێردراوھ بە سكرتيرى يەكەيتەكە . ئەندامى كاراي يەكەيتى نووسەرانى ئاسياو ئەفريكيا بووھ

لە سالى ۱۹۴۳ بۆتە ئەندامى يەكەيتى نووسەرانى يەكەيتى سۆڤيەت ... ئەم مەرقەسە بەتوانا و خەباتگيرە بەكارە ھەمەلایەنەكانى بەردەوام بوو بەسەرکەوتوويى تاكوو لە رۆژى ۲۰۰۳/۱۱/۱۳ لە تەمەنى ۸۰ سالى كۆچى دوايى دەكات ، و گۆرەكەى لە تەك خەزانەكەيتى فاتىميان - لە سەر چىاي - تاركى ئا-و- لە ناو جەرگەى - مافاچكالا - نىژاوه.

۱۹۲۳/۱۰/۵ دوا سەربازى ھاوپەيمانان لە خاكى توركيای دورستكراو لە سەر خاكى كوردستان چوونە دەرو- و نفل ھندرسن- كە نووينەرى بەريتانيای دەسەلات پىدراو بوو ، وەك دادوهرى گشتى راميارى ، دەستكرا بە گەفتووگۆ كردن بەپيى بركەى/ ۳ لە پەيمانى لۆزان لەبارەى بارى ناوچەكە و كيشەى كورد لە كوردستان لەگەڵ نووينەرى رژىمى نوپى تورك - عەدنان بەگ- لە وولاتەكەدا .

۱۹۲۳/۱۰/۲۹ لە دواى ھەرس ھىنانى ئيمپراتۆريەتى عوسمانى ، كە زياتر لە ۴۵۰ سال لە دەسەلاتى داگير كردن و داپلۆسىنى گەلانى ژيەر دەسەلاتى كۆمارى توركييا ، لەلایەن مستەفا كەمال ئەتاتورك پاگەيەندرا .

كە زياتر لە ۲۱۲ ھەزار كىلۆمەتر چوار گۆشەى لە خاكى باكوورى كوردستانى پيووھ لكينرا بەبى ئارەزوو پەزماھەندى كوردو بەزۆرى زۆردارى حكومەتى بەريتانيا و ھاوپەيمانان .

۱۹۲۳/۱۲/۶ بۇ يەكەم جار لە مىژۋو ، وتارى سەرۋكى ئەمەرىكا لە پىگەي رادىئو پەخش بىرىت ، بۇ دانىشتىۋانى پايتەختى ئەمەرىكاو بۇجىھان ، ئەۋىش لەكاتى وتارخوۋىندەۋى بوو لەكۇنگرىسى ئەمەرىكا لەلايەن سەرۋكى ئەمەرىكا - كالفىن كۇلىدگ - لە شارى واشىنتۇنى وويلايەتە يەكگرتوۋەكانى ئەمەرىكا .

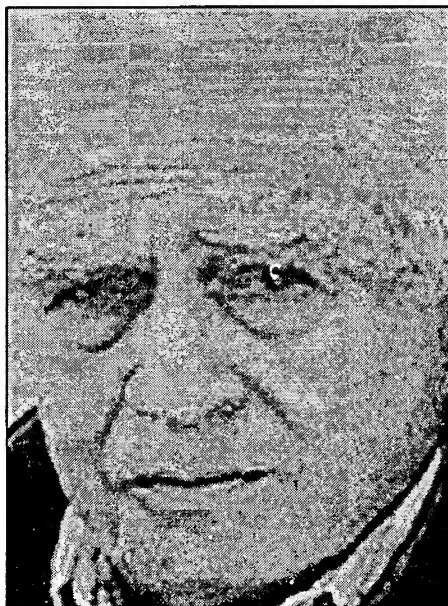
۱۹۲۳/۱۲/۲۱ شاندىكى پىژمى تورىيا داۋاي لە كۇنگرەي لۇزان كرد ، كە ھەرچى داۋا ھەيە لە سەر كىشەي كورد لە كوردستان لەو كۇنگرەيەدا باس نەكرى ، لە ئەنجام داۋاكارىيەكەي شاندى تورىك جى بەجىكراۋ مافەكانى كورد پىشتگوى خران ، لەھەموۋ لايەنە جۇراۋ جۇرەكان بەتايىبەتى لەلايەنى گەل و نىشتىماندا .

۱۹۲۳/۱۲/۲۳ كۇچى دوايى كەسايەتى كورد پەرۋەردەر روناكبرى نەتەۋەيى جەمال عىرفان لە باشۋورى كوردستان .

۱۹۲۳/۱۲/۲۷ كۇچى دوايى ئەندازىارى بەناۋبانگى جىھانى گۇستاۋ ئىقىل لە فەرەنسا... شايانى باسە ئىقىل بەنەخشەسازى و داھىيانى دامەزراۋ پىكھاتە كانزايىەكان بەناۋبانگە ، ۋەك پردو ھىلى ئاسنى شەمەندەفەر .

بەلام پەيكەرى سەربەستى لە نىۋيۇرك و تاۋەرى ئىقىل لەپارىس ، كە لەو كاتە لە سالى ۱۸۸۹ ۋە ناۋى ئەۋەي ھەلگرتوۋە لە بەناۋبانگىرتىن داھىيانى ئەم ئەندازىارەيە ھەر بەناۋى ئەۋىشەۋەيە لە ۋولاتەكەو جىھاندا .

۱۹۲۳/۱۲/۳۱ لە داىك بوونى نووسەرو

رۆژنامە نووسى ئەمەرىكى -

نۆرمان ميللەر - لە شارى -

لونگ برانشى - لە وويلايهتى

نيوجىرسى ئەمەرىكى چاوى

بەجيهان ھەلپيناوھ.

جىگەى ئاماژەپىکردنە كە ئەم

نووسەرە سەرەتاي كاروانى

ئەدەبى بە نووسىنى كورتە

رۆمان بۆ رۆژنامەكانى

ئەمەركا دەستى پىكرد.

بەتايىبەت رۆمانى -

سەربازانى شەو - كە بەو

رۆمانە ناوبانگى دەركرد... ھەروا ميللەر رويەكى رورژىنەرى لە گۆرەپانى

ئەدەبى ئەمەرىكادا ھەبوو. بەھۆى نووسىن و بەرگرى كردن لەماركسىيەت و

دژايەتيكردنى جوولانەوكانى ئافرەتان و بەرھەمى زۆرى ئەدەبى و

ناوبانگىكى بالاي لەژيانى كۆمەلايەتى بەدەست ھىنابوو... يەكك بوو لە

رۆژنامە نووسە بەناوبانگەكانى جيهان.

مىللەرلە ژيانيدا توانى رىكخراوئىكى بۆ چاودىرى كردنى ئازانسى ھەوالگەرى

مەلبەندى دابمەزىيىنى لە بەرھەمەكانيدا بايەخى بەكىشە جۆراوجۆرەكان

دەدا. ھەر لە سووپاوە تاكوو راميارى و كيشە ھەمەلايەنەكانى ئافرەتان و

شالۆ بردنە سەر فەلەك.

ھەروا لەسەر چەندىن كەسايەتى بەناوبانگ وەك - مارلېن مۆنرۆ و نزالودو

محەمەد عەلى كلای و ھەنرى ميللەر و بىكاسۆ و مەسىح... ى نووسىيووھ.

ھەروا لەكارە بەناوبانگەكانىشى - ئىنجىلى كور - و - سەربازانى شەو -

گۆرانى ئەفسەرى لە سىدارەدان - پارى - و كەنارى بەربەت - و - خەونى

ئەمەرىكى - لە پال ئەم كارانەش چەندىن جار بەسەر كراوئەووە خەلاتى

پىبەخسراوھ... لەوانە خەلاتى - پۆلىستزەى بەناوبانگ.

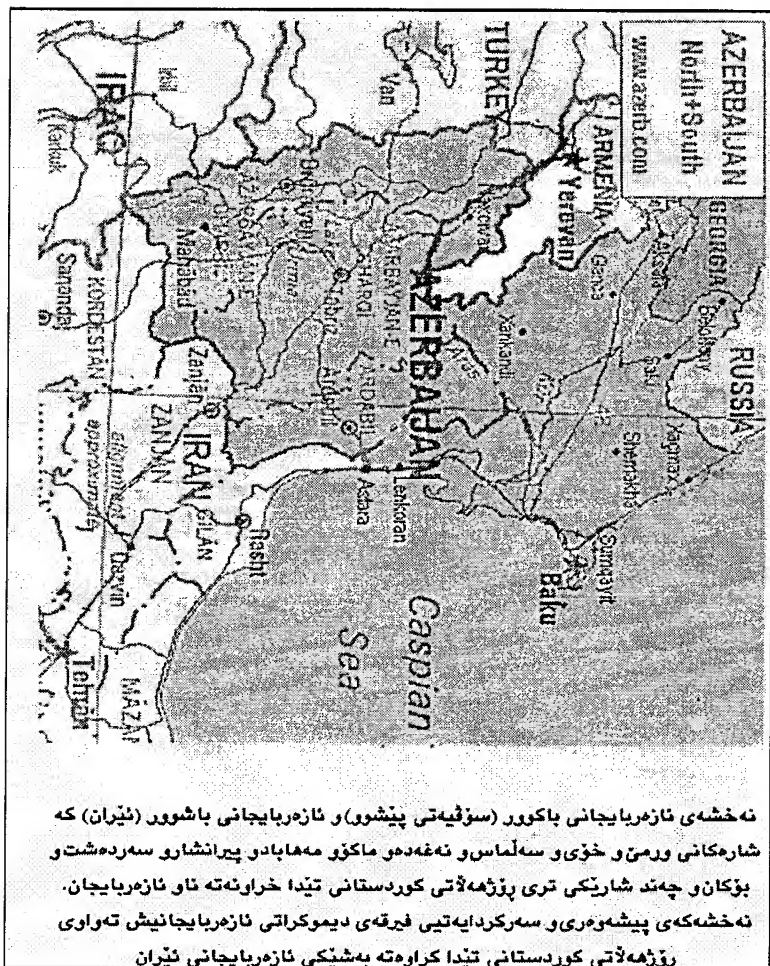
ئەم نووسەرە لە ماوەى ژيانى لە کارەکانى بەردەوام بوو تاكوو بەھۆى
نەخۆشى گورچىلە لەرۆژى ۲۰۰۷/۱۱/۱۰ مائىاوايى لە نووسەرە
رۆژنامە نووسان و وولاتەكەو جىهان دەكات لە ئەمەرىكادا.

۱۹۲۴

۱۹۲۴/۱/۳ لە دواى گەرانى بەردەوام لە ئەنجام دۆزىنەھۆى گۆپرى شانشىن -تووت گنخ
ئاموون- لە شووینەوارەکانى ئەھرامات لە وولاتى مىسر پگەياندرە ، كە
بەگە وورەترىن دۆزىنەھە دادەنرىت لەسەردەمى نویدا ، كە كفنەكەى لەزىر
دروست كرابوو بۆيارمەتيدانى جەستەكەى مۇميا كرابوو .
كە لەجەسنەى فیرعەون و بنەمالەكەيان لە مۇميا دەگیران ، كە ماوەى ۳۰۰۰
سال مایتەھەو تا ئىستاش لە وولاتەكەدا .

۱۹۲۴/۲/۹ دامەزراندنى كۆمارى ئازربايجان ، كە پايتەختى نەخچەوان بوو . كە خاكى
كوردستانەو كەوتۆتە ژىر دەسەلاتى كۆمارى ئەرمینیا كە زیاتر لە ۱۷۰۰۰
هەزار كیلۆمەترى چوارگۆشە لە خاكى كوردستان بە كۆمارى ئەرمینیا
لكیندراو ، كە پارىزگای یەریقان و دەورووبەریەتى .
كۆمارى نەخچەوان دەكەوتتە سەر سنوورى نیوان ئىران و تورکیا و سەر
بەكۆمارى ئازربايجان بوو ، كە پووبەرى ۵۲،۰۰۰ هەزار كیلۆمەترى
چوارگۆشەیه و ژمارەى دانىشتوانى ۱۳۹،۰۰۰ هەزار كەس بوون لەوكات كە
خاكى كوردستانە لە ناوچەو كیشووەرەكەدا .

ده‌ست پێکردنی یه‌که‌م یاری ئۆله‌مپی زستانه‌ له‌ چیاکانی ئه‌له‌بی فهره‌نسا ، ١٦ جۆر له‌ یاریه‌کان ئه‌نجادرا . ١٩٢٤/١/٢٥

ئه‌ویش به‌ به‌شداری ٣٠٠ یاریزان و که‌ سه‌رکه‌وتوه‌کان له‌ وولاتانی ئه‌سه‌که‌ندانییه‌ و ئه‌مه‌ریکا، بون، ئه‌ویش له‌ سه‌ر به‌سته‌له‌کی به‌فر له‌ شاخه‌کاندا

۱۹۲۴/۲/۲۷ ھەلۋەشان دىنەۋەدى رېژىمى خەلەفەتى ئىسلامى لە توركىيا لەلايەن كۆمەلەى نىشتىمانى توركىيا ، لەدەۋى ئەو ھەنگاۋە كوردى كىردە دوۋرژمنى ئاين و كەمالىەكانى كىردە كافرو لەو كاتەش شىخ سەئىدى پىران دژى ئەو كىردەوانە ۋەستاۋ ھەۋلى رېكخستنى بارى كورد بوو لە پىناۋ بەرپا كىردى شۆرش لە باكورى كوردستان.

۱۹۲۴/۳/۳ رېژىمى خەلەفەتى ئىسلامى لە ئىران ھەلۋەشايەۋە دەسلەت كەۋتە بەر دەستى ئەحمەد قەداح ، بەلام رەزا بەھلەۋى سەركىردەى ھەموو دامو دەزگا بالاكانى ئىران بوو ، ۋەك حكومەت و سوۋپاۋ رامبارىيەتى ناۋەۋە دەردەۋى ۋولتەكە .

كە ئەمەش بوۋە ھۆى دروست بوۋنى كىشەۋ ملەلانى لە ھەرىمەكانى كە ئىرانى فارسى ئى پىكھاتبوۋ لە

نەتەۋە ھۆزو تىرەى جۇراۋجۇر، كە شەپى نىۋان ئەو ھۆزانە خۆى لەجىگايەكدا گواستەۋە بۇ جىگايەكى دىكە... جگە لە كىشە ھەلۋاسراۋەكانى كورد لە رۆژھەلاتى كوردستانى ژىر دەسلەتلى فارس لە ئىران .

شاينى باسە كە لەو كاتەش حكومەتى ئىران بە دەست قاجارىەكان بوو ، كە ئەحمەد شا ھەردادوھرىكى رەمىزى بوو لەسەر ئىران كە ئەحمەد لە بنەمالەى قاجارى بوو ، لەو كاتەى خەلەفەت ھەلۋەشەندرايەۋە بەرەۋ نىمچە رېژىمى علمانى ھەنگاۋىنا لە كىشەۋەركەدا .

۱۹۲۴/۳/۳ زامانى كوردى خۇراگرو رەگ و رىشەى لە ناخى كوردستان چۆتە قولايى لە بوۋندا، بۆيە لەنىۋو زامانەكانى جىهان بە چلەمىن زمان لە سەر تاسەرى جىهان

دادەنرى... گەرچى لە توركيە لەم ميژوو دەدا بەمەرسوومىكى كۆمارى توركيە
زمانى كوردى قەدەخەكرا و لە ساڵى ۱۹۳۰ ئاخاوتن و نووسىن و
خویندەنە وەش قەدەخەكرا و هیچ كوردىك نەى دەتوانى پېننوسەكەى جوولە
بكات تا ئەوكاتەى كە لە ساڵى ۱۹۶۷ بەياساى ژمارە/ ۷/ ۷۶۳۵ كە
بەرەمىكى بىنراو ياخوود بىستراو و خویندراو نابى بەزمانى كوردى بێتە
ناو خاكى توركيە.

ئەمەش بەردەوام بوو تاكوو ساڵى ۱۹۹۱، ئەویش لە ژيەرگوشارى يەكەتى
ئەوروپا بەناچارى بۆرۆكەيەكيدا، ئەمەش برواوتمانەى بەماق نەتەوہەكى
زىاتر لە ۲۰ مليون مليون نەبوو، بەلكو بۆ چوونە ناو يەكەتى ئەوروپا
بوو... ھەروا لە ئيرانيش لە ساڵى ۱۹۳۴ جگە لەزمانى فارسى زمانەكانى
ديكە قەدەخەكرا بوون و ھەر لە دواى لەناوبردى كۆمارى كوردستان ديسان
زمانى كوردى قەدەخەكرايەو. بەلام لە ساڵى ۱۹۷۹ بواردراو لە دەستوورى
كۆمارى ئىسلامى ئيراندا زمانە خۆجىيەكان و نەتەوہەكانى ديكە لە بوارى
بەكارھيئەتى زمانەكانيان لە رۆژنامەگەرى و ميديا و ئەدەبىياتيان ھەيە.

گەر باسى زمانى كوردى بكەين لە سوورياس ئەوا لەدەستوورەكە تاكە زمانىك
رەسمىە ئەویش زمانى عەرەبىە... بەلام لە ئىراق لەگەل دامەزراندنى
دەوولەتى ئىراق لە ساڵى ۱۹۲۱ دان بەزمانى كوردى نرا... بەلام دواى
دەرچوونى زمانەكانى خۆجىيى ئىراق بە ژمارە / ۷۴/ ۱۹۳۱ جى بەجى نەكرا
بەلكو ھەر زمانى نەتەوہەى بەلا دەست بوو، كە پلەيەك بوو بەرامبەر
زمانەكانى ديكە و بەنزەم و كەم و خوارتر دادەنريت.

شايانى باسە كە زمان بوونى نەتەوہ دەسەلمىنى بۆيە نەتەوہەكان گرنكى و
بايەخ بەزمانەكانيان دەدەن و ژمارەى ئەو زمانانەى لەجيھاندا ھەيە نزىكەى
۸۰۰۰ ھەزار زمانە... بەلام ژمارەيەكى زۆريان تەنيا ئاخاوتنيان پى دەكرى و
پىتى نووسينيان نىە.

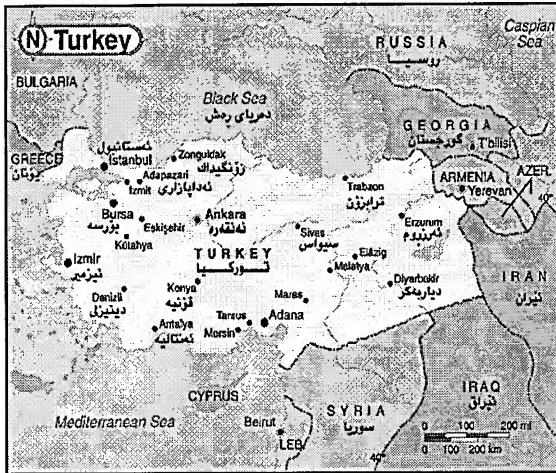
لە بەر ئەو ئەو زمانانە ھەردوو ھەفتە زمانىك بەرەو لەناوچوون دەچى، واتە
سالانە نزىكەى ۲۵ زمان رەش دەبێتەوہ... لەگەل ئەو ھەشدا ئەو زمانەى كە لە
بىست ھەزار تا سەد ھەزار ئاخاوتنى پى دەكەن و دەنوسن ئەوانە زياتر
مەترسى لەناوچوونيان ھەيە...

سەرچاوە :- زبانا مردم جهان - ميشيل مالرب - وەرگیر - عفت مەلانەزەر
/ ۲۰۰۳. الاثنية والدولة - الاكراد في العراق وايران وتركيا... وەرگیران عبدوالله

النعمى / ٢٠٠٦.

١٩٢٤/٣/٤

له ههوله كانى دامه زرينه رى مسته فا كه مال ئهه تاتورك راگه ياندىنى كۆمارى توركييا بوو له دواى ههلووشاندنه و دوى ئيمپراتۆرييه تى عوسمانى و بهردهام بوونى له

سه ربه وه كردنى دهسه لاته كهيدا ، ئه ویش به ههلووشاندنه و دوى دهسه لاتی خه لافه تى ئه سلامى له ١٩٢٤/٣/٢٤ راگه ياندىنى كۆمارى توركييا به كۆمارىكى زانستى... واته - عهلمانى - له پیناو خو به ستانه و دوى به وولاتانى پوژئاواو پشتگيرى ليكردن و پشتگوى خستنى مافه كانى كورد له باكوورى كوردستان به تاييه تى له ههردوو بواری نه ته و بى و نيشتيما نيدا.

هه روا له دواى راگه ياندىنى كۆمارى توركييا پايتهختى وولاته كهى له شارى ئهسته مبل گوواسته وه بۆ شارى ئه نكره كه ژماره دانيشتوانه كهى زياتر له ٣,٣٠٠,٠٠٠ مليون كهسه . و ريژه كهى زۆر له كورد دانيشتوانه تى ، به لام شارى ئهسته ميول له دواى سالى ٢٠٠٧ زياتر له ٣,٧٥٠,٠٠٠ مليون كهس له كوردى تيا نيشته جييه و به شارىكى كوردى ده ژميردريت ...؟!

ههوا ژماره دانيشتوانى توركييا ٦٦,١٥٠,٠٠٠ مليون كهسه... لهو ژماره دانشتوانه دا ، دانيشتوانى رهسه نى كورد زياتر له ٢٢,٠٠٠,٠٠٠ مليون كهسه له وولاته دا .

كه له گه ل سه ره تاي دامه زراندى ئيمپراتۆرييه تى عوسمانى تاكوو كو تايى ئه م ميژوونامه كه كورد و خاكى كوردستان به پيى په يمانه جوړاو جوړهكان له نيوان ههردوو دهسه لاتی فارسى و عوسمانى داگير كراوه له هه موو بواره جيا جياكان له كي شوهره كه دا .

رروبه‌ری خاکی تورکیا ۹۱۲۱ کیلو مه‌تر چوار گو‌شه‌یه ، له‌و رووبه‌ر ۲۱۲,۰۰۰ هه‌زار کیلو مه‌تر چوار گو‌شه خکی باکووری کوردستانی ژیر ده‌سته‌و داگیر کراو به‌ر له ۴۰۰ سال زیاتر تا‌کوو ئیستا . هه‌روا چ‌ری دانیش‌توانه‌که‌ی ، ۲۲۰ که‌س له یه‌ک میل چوار گو‌شه‌دا ، هه‌روا نژاده‌کانی ، تورک ۴۵٪ . کورد ۳۲٪ . نژادو ره‌گه‌زه‌کانی دیکه‌ش ۲۰٪ . واته به پیی ئه‌م ریزه‌یه‌دا تورک له‌و ولاته‌دا که‌مایه‌تیه . له‌م ولاته‌دا .
 ئییینی: - بۆ زانیاری زیاتر ده‌توانی به‌ریتیه‌ره سر کتییی ئینسکلۆپیدیای کوردستان و جیهان . له‌ دانانی عه‌ل که‌ندی ، له‌ باره‌ی میژووی تورکیا .

۱۹۲۴/۳/۱۲ هه‌لبژاردنی په‌رله‌مانی پ‌ژیمی شانشینی ئیراق ، که‌ له‌و په‌رله‌مانه ۱۷ کورد نووییه‌رایه‌تی تیدا ده‌کرد . له‌وانه - شیخ قادر ، ئه‌حمه‌د توفیق به‌گ ، صالح به‌گی نه‌خته‌جی - به‌لام پ‌ولیکی ئه‌وتویان نه‌بوو ، بۆ ئه‌وه‌ی بتوانن به‌ شیوه‌یه‌کی سه‌رده‌میان مامه‌له‌ بکه‌ن له‌ پیناو به‌رگری کردن و به‌ده‌ست هی‌نانی مافه‌کانی کورد له‌ باشووری کوردستان .

۱۹۲۴/۳/۱۸ به‌یاننامه‌ی شانشینی ئیراق له‌ باره‌ی یاسای دامه‌زاندنی - المجلس التاسیسی العراقی - بلاو کرایه‌وه ، که‌ سی ده‌سه‌لاتی له‌خۆ گرتبوو
 ۱- په‌سه‌ند کردنی په‌یمانی نیوان ئیراق و به‌ریتانیا .
 ۲- دانانی ده‌ستووری شانشینی له‌ ئیراق .
 ۳- دانانی یاسای هه‌لبژاردن له‌ ئیراق .

۱۹۲۴/۳/۲۴ پ‌ژیمی نویی تورکیا به‌ سه‌رکردایه‌تی که‌مال ئه‌تاتورک له‌دوای ده‌ستگیرکردنی شیخ عبدالقادر شیخ عوبیدوللای نه‌هری و هه‌قاله‌کانی له‌ پارێزگای دیاربه‌کر له‌ باکووری کوردستانی ژێرده‌سه‌لاتی تورکیا .

الشيخ عبدالقادر النهرى والدكتور كوجران - أرميه ۱۸۸۰

دوای ئەوەی كە
بریساری دادگایی
دەركرا لە لایەن
پیاوانی رژیمی تورك
لە سێدارە دران ،
ئەویش بە هۆی
هەلوویستی
بویرانـــــــە
كوردایەتیان لە
هەژمەكەدا .

۱۹۲۴/۴/۲۰ فرۆكەییەكی جەنگی ھێزەكانی سووپای بەریتانیا لە ئێراق لەكاتی
هاتنەخوارەوێ لە سەر شارۆچكەى ھەلەبجە لە باشووری كوردستان لە لایەن
شۆرشگێڕەكانی شارەكە تەقیندرايەوہ لە ناوژەكەدا .

۱۹۲۴/۴/۲۲ زاناو پێشەوای چینی كریكارو جوتیارو ھەژاران - لینین - كۆچی دوایی
كرد ، ئەویش لە ئەنجامی بریندار بوونی بەگوللەییەكی ژەھراوی بەر لەچوار
سال پێش مردنی .

شایانی باسە لینین لە بنەمالەییەكی پۆشنیبری شۆرشگێڕ بوو و ھەلگری
پرۆنامەى یاسای ھەبوو .

رەبەر و دامەزری ئەمری یەكەم دەوڵەتى سۆشیالیستی بوو لە جیھاندا .

له دواى سائله‌كانى ۱۹۲۰
يه‌كیه‌تى سوڤیه‌ت دامه‌زرا ،
ئه‌ویش له دواى سه‌ركه‌ووتنى
له‌جه‌نگى يه‌كه‌مى جیهان و
له‌دواى كۆچى لینین...
ستالین جیگه‌ی گرت‌ه‌وه‌ له
سه‌ر ده‌سه‌لاتى سوڤیه‌ت
له‌سه‌ر هه‌موو كاروبارى
يه‌كیه‌تى سوڤیه‌تدا .

بهرپابوونى شه‌رله‌ نێوان توركه‌ دانیش‌تووانه‌كانى شارى كه‌ركوك له‌ باشوورى
كوردستان و ئاشووریه‌كان له‌ناو بازاردا ، دواى ئه‌وه‌ شه‌قامه‌كان و دواى
په‌ره‌ى سه‌ند بۆ ناو گه‌په‌كه‌كان ، ئه‌ویش به‌فیتى سیخووره‌كانى رژی‌مى
توركیا ، دواى بووه‌ هۆى شه‌پرى نێوان مه‌سیحى و ئیسلام و به‌ نانه‌وه‌ی
ئاژاوه‌ و ناكۆكى له‌ ناوه‌نده‌كانى پێك هاته‌ی نه‌ته‌وايه‌تى له‌ شارى كه‌ركوك له
هه‌ریمه‌كه‌دا.

ده‌رچوونى يه‌كه‌م دراوى میسر به‌ ناوى - ژونه‌ی میسر - ى له‌ ده‌وڵه‌تى
میسر به‌ سه‌ر به‌خۆی شیوازی، كه‌ ئه‌م دراوه‌ ویڤه‌ی ئیدریس به‌گى له‌سه‌ر
بوو تاكوو رووخاندنى رژی‌مى شانشین له‌ میسر له‌ سالى ۱۹۵۲. كه‌ دوا
شاش شا فاروق بوو، كه‌ له‌ نه‌وه‌ی محمه‌د عه‌لى پاشا بوو به‌ناوى
بنه‌ماله‌ی خدیوى، كه‌ له‌ بنه‌ره‌تا كوورد بوون و له‌ باكوورى كوردستان و له
پاریزگای دیاربه‌كر له‌ باكوورى كوردستان كۆچیان به‌ره‌و میسر كردووه‌.

پیش‌شپركی یاریه‌كانى جامى جیهانى - ئۆله‌مپیات - له‌پاریسى پایته‌ختى
فه‌رنسا ، ئه‌نجامدراو به‌رده‌وام بوو تاكوو ۷/۲۷ ى هه‌مان ساڵ له‌ نێوان یارى
زانانى وولاتانى به‌شدار بوو له‌ جیهاندا .

۱۹۲۴/۵/۱۹ گرىندانى كۆنگرەي شارى قووستەنتىنيەي توركى و، ئەستەمبۇلى ئىستان ، لەپىناو چارەسەركردنى كىشەي وويلايەتى موسل ، لە باشورى كوردستان ، لە كاتى دەسلەتلى عوسمانى و ئىستان لە ناوچكەدا ، پارىژگاي موسل كە بە خاوەندارىيەتى خۆي دەزانى و تاكوو ئىستان هەر بەو خەونە سەرشىتەيەدا دەنالىنى....!

۱۹۲۴/۵/۲۰ ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا لە ئىراق بەشىۋەيەكى دېندانە بەياننامەيەكيان بە سەر ناوچەكانى كوردستان ، بە تايبەتى لە پارىژگاي سلىمانى بلاو كردهو و بىرارى بۆردومان كردنى ناوچەكانى ژېردەسلەتلى شىخ مەحموديان راگەياند لە باشورى كوردستاندا .

۱۹۲۴/۵/۲۵ لە ئەنجامى بۆردومان كردنى شارى سلىمانى و ھەلەبجە لەلەيەن ھىزەكانى سووپاي ئاسمانى بەرىتانيا ، كە - ۷۰۰ - ھاۋولاتى تيا مابو لە كۆي ۲۰,۰۰۰ ھەزار ھاۋولاتى بە ھۆي دەربەدەرى و خۇراگرى جەماۋەرى ناوچەكە لە باشورى كوردستان.

۱۹۲۴/۵/۳۱ لە ئاكامى بەردەوام بوونى ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا لە ئىراق فېۋكە جەنگىيەكان دۇبارە شارى سلىمانى و دەۋرۋوبەرى بۆردومان كرد لە باشورى كوردستان.

۱۹۲۴/۶/۲ كۆچى دوايى نووسەرو رۇماننووس و چىرۆك نووس چىكۆ سلۇفاكيى جارار و كۆمارى چىكى ئىستاناۋادارى جىهان - كۆلۇنبى سزا - ناسراۋ بە - فرانس كافكا - ، بەھۆي نەخۇشەيەكى كووشندەو لەسەر داۋاي خۆي لە گۆرستانى جوولەكەكان لە براگى پايتەخت

بەخاک سپېردراوه... شايانى باسکردنە كە فرانس كافكا لەسالى ١٨٨٣ لە شارى براگى پايتەختى كۆمارى چىك لە بنەمالەيەكى جوولەكە چاۋ بە جىهان ھەلدىنى لە وولاتەكەيدا .

لە دواى مردنى ھەردوو براكەى لەگەل سى خوش ژيانى بەسەر دەبرد. دواى تەواکردنى قۇناخەكانى خوويندن چوۋە كۆلىژى ياسا و لەو كۆلىژە بوۋە برادەرى ماكسى برودى، كە بلوكارى چاپەمەنى بوو و لەگەل ئەودا فلۇبېرۆى گۆتەى خوويندوۋە... فرانس كافكا برونامەى دكتوراى لە ياسا دانان ھىناۋە لە كۆمپانىاى كارپىكردن دەستى بەكارکردن كرد، لە پىناۋ بەرەو باشبردنى بارى ژيانى خىزانەكەى و خۆى... لە سالى ١٩١٢ لەپال رۆمانى - ئەمەريكا - كە برۆدى برادەرى بۆى تەواكردبوو... لەھەمان كات چىرۆكى - بەدگۆران - ى بەناۋبانگى بلۆكردەو.

بەلام جەنگى يەكەمى جىهان خەونەكانى فرانسى لەگۆرنا بۆ كارکردن لە بوارى رۆژنامەوانى لە وولاتەكەيدا. لە سالى ١٩١٣ لە خزمەتى سەربازى بەخشرا نیشانکردنى فلىمى بۆ بەرى ھاورپى لەھەفتەيەك زياترى نەخاياندو دواى ئەو - دادگايىكردن - ى نووسى، دواى ئەو لە سالى ١٩١٧ گەرايەوۋە بۆ نیشانکردنى بۆ بەرو نیشانەكانى كۆكەى خوينداۋى لىدەرکەوت لە بەر ئەو ەواى لى ھىناۋ بەمەبەستى شووکردن بوو بەيەككى دىكە... دواى ئەو - قەلاى - نووسى و لەكاتى ھەلچىنىى بوو و نەيتوانى كارەكانى تەواۋ بكات تا مالئاۋايى لە نووسەر رۆمانووس و چىرۆكنووسان كرد لە چىك و جىهان.

١٩٢٤/٦/١١ لە كۆبوونەۋەى كۆمەلەى گەلان گەفتوۋوگۆى ھەمەلايەنە لەسەر كىشەى كوردو وويلايەتى موسل ئەنجامدرا.

١٩٢٤/٦/١٤ يەكەم دەستوورى ئىراقى دامەزراۋى شانشىنى لەلايەن ئەنجومەنى پىك ھاتوو ئامادە كرا بۆ پەسەندكردن لە وولاتەكەدا .

١٩٢٤ / ٧ / ١٠ بە ھۆى نيازى شۆقىنى عەرەب و دەسلەلاتى نوپى ئىراقى دورستكراۋ لەسەر خاكى باشوورى كوردستان ، نووينەرانى پەرلەمانى يەكەمى ئىراق بەزۆرىنەى دەنگ برىارى دا ، بۆ ئەۋەى كە باشوورى كوردستان بەتەۋاۋى بخىتە سەر دەسلەلاتى نوپى ئىراق.

۱۹۲۴/۷/۱۹ ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا لەئىراق دووبارە پارىزگاي سلىمانى بە تايبەتى شارى سلىمانى داگىر كىردەو ، بەھىزى لىفى و ھىزى سووپاي ئىراق ، كە يەكەم جار بوو فەوجىك بەناوى -موسا كازم- توانى بگاتە شارى سلىمانى و ، بەر پىرسى رامىياري بەرىتانيا ى مەزن - لىچمەن- كرا بە لىپىرسراوى كارگىپرى پارىزگاي سلىمانى لەباشوورى كوردستان .

۱۹۲۴/۷/۲۵ سىياسەتمەدارى نەمسا - ئەنگىلىرت دۇلفۇس- كووزرا ، كە لە سالى ۱۸۹۲ لەدايك بوو لە وولاتەكەيدا .

۱۹۲۴/۷/۳۱ دەستگىركىنى - خالىد بەگ- لە گوندى شىروان لەگەل دوو ھاوپى دىكەى ، كەدەكەوونە بۇسەى جەندىرمەكانى توركان ، ئەمەش لەكاتى گەرانەوويان بوو بۇ باكوورى كوردستان ، لەپىناو دەست پىكرىدەوئى شۇپش ، دواى ئەوئى دەستگىر دەكرىن دەيان بەن بۇ پارىزگاي دىاربەكرو لەوئى لە سىدارە دەرىن لە شارەكەدا .

۱۹۲۴/۸/۱ جى بەجىنەكرىنى رىكەووتىنامەى كۆنگرەى ھاوبەش لە نىوان كوردو تورك لە لايەن تورك ، كە ئەمەش بوو ھۆى خىرا بوونى جموجۇلى بزووتىنەوئى پىزگارخىوازى كوردو بەرەو پەتكىردەوئى خواستەكانى تورك و دەستان دژى رژىمى كەمالىيەكان لە باكوورى كوردستانى ژىر دەسەلاتى رژىمى توركىا .

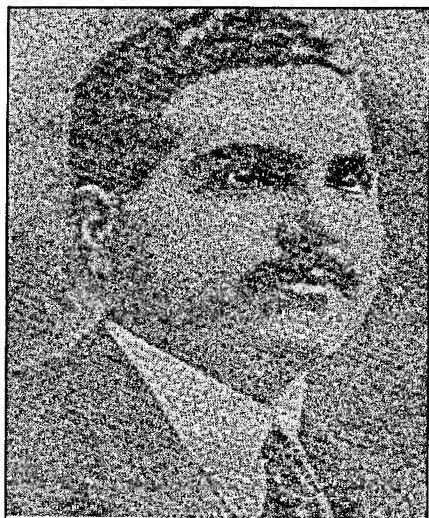
۱۹۲۴/۸/۶ ھكۆمەتى بەرىتانيا داواى لە كۆمەلەى گەلەن كىرد . بەدانانى كىشەى سنوورى لە نىوان پىژىمى ئىراق و توركىا ، لەكارەكانى خوولى /۳۰ى ئەنجومەنى كۆمەلەى گەلەن داواى لە لىژنەى دامەزراو كىرد . كە ئەو كىشەى چارەبكرىت ، كە لە نووئىنەرى سووئىد- برانتىگ- ونوئىنەرى ئەسپانىا- دىليۇن - و نووئىنەرى ئۇرگواى - گوانى- كە خاكى باكوورى كوردستانى ژىر دەسەلاتى توركىا و باشوورى كوردستانى لىكىنراوبە دەسەلاتى ئىراقى شانشىنى ، زىاتر لە ۲۹۶ ھەزار كىلۇ مەتر چوار گۆشەى لەخۇگرتىە لە كىشووەرەكەدا .

۱۹۲۴/۸/۱۶ ئەندازىياري رامىياري و سەربازى و خاوەن كىتابى - كورد ، تورك ، عەرەب- و ئەفسەرى بەرىتانيا - س.ج- ئەدمۇنس- دانى بەوئى .

كە لە كتيبەكەيدا و كە لەم پۆژە
بۆ يەكەم جار لەمىژو
هيزەكانى سووپاي بەريتانىا
قوومبەلەى بەكىشى
۲۲۰ پاوەندى لە بۆردمان كردنى
شارى سلیمان بەكارهیناوه لە
هەريىمى باشوورى كوردستان.

۱۹۲۴/۸/۱۸ بلاوكرندنەوى يەكەم ژمارەى پۆژنامەى - ژينەو- لەدواى هەرەشەو
گورەشەىكى زۆرى دەسلەلاتى شانشىنى ئىراق و بەريتانىا لە باشوورى
كوردستان .

۱۹۲۴/۸/۲۰ لە دواى وەرگرتنى هەر دوو
پۆستى سەرەك وەزيران و
وەزىرى بەرگرى ، ياسين
هاشمى ، پاشىگەزى
لەجى بەجىكردنى بەلینەكان كرد
لە باشوورى كوردستان .
دەستى كرد بەشالۆ بردنە سەر
هيزەكانى كورد ، لەريگەى كارى
سەربازى و فرۆكە جەنگىەكان ،
بەپالپشتى هيزى سووپاي
بەريتانىا لە ئىراق.

۱۹۲۴/۸/۳۰ كۆمەلەى گەلان دەستى كرد بە ليكۆلینەو لەسەر كيشەى وويلایەتى
مووسل و بارى كورد لە كوردستان و ژێر وويلایەتى مووسل لە هەريىمەكەدا .

۱۹۲۴/۹/۳ لە پیناو یارمەتیدانى پژیى شانشىنى ئىراق ، دژى شۆرشى شىخ مەحمود
لە باشوورى كوردستان ، پژیى شای فارسى بە ۳۰۰ سەربازو ۷۰۰ سوار

ھېرشىيان كىردە سەر ناۋچەي پىشدر ، لە ئەنجامى شەپكى تووندو تىژ بوو ھۆي كوۋژرانى دەيان سەربازو بەدىل گىرتنى ۱۵ سەربازو تۆپىك و لە ئاكام بە كىشانە ھەي ھىزەكانى سووپاي شاي فارسى ، ئەۋىش لە رۆژھەلاتى پارىزگاي سىلىمانى بۇ ناو سنوورى وولاتەكەيدا.

سەرەتاي دەست پىكىردنى راپەرىنى كورد بە سەر كىردايەتى شىخ سەئىدى ۱۹۲۴/۹/۳ پىران دژى رژىمى توركىا لە باكوورى كوردستانى داگىر كراوى ژىر دەسەلاتى رژىمى توركىا.

ئەنجوومەنى كۆمەلەي گەلان لىژنەى سى لايەنەى دامەزراند بۇ لىكۆلىنە ھە ، ۱۹۲۴/۹/۳ لە بارەى كىشەى كورد لە سەر خاكى كوردستان ، ئەۋىش لە دوا رۆژى چارەسەرى مافە رەواكانى بە تايبەتى لە باشوورى كوردستانى لىكىنراۋ بە رژىمى شانشىنى ئىراق لە ھەرىمەكەدا .

كۆچى دوايى كەسايەتى ناۋدارو ئافىرەتى لىھاتوۋى كورد خاتوو- عادىلە ۱۹۲۴/۹/۲۸ خانم - خانمى ۋە سەمان پاشاي ەشیرەتى جاف لەشارى سىلىمانى لە ھەرىمى باشوورى كوردستان.

ئەنجوومەنى كۆمەلەي گەلان لە تەك لىژنە سى لايەنەكەيدا لىژنەيەكى تايبەت ۱۹۲۴/۹/۳۰ بە كىشەى كورد لە سەر ۋىلايەتى موسل پىك ھىنا لە پىناۋ يەكلاكرەنە ھەي

كىشە ھەلواسراوھكان لە ھەرىمەكەدا .

١٩٢٤/١٠/١ بەھۆی نالە باری و ئالۆزی و بئ ئومیدی کورد لە باشووری کوردستان
ریکخراوی - جەمعیەتی کوردستان - داوایەکی ئاراستەیی کۆمەلەیی گەلان کرد
، ئەویش لە بارەیی مافی چارەیی کیشەیی کورد لە ھەریمە داگیرکراوھکاندا .

١٩٢٤/١٠/٩ سەرکردەیی کورد شیخ مەحمود لەگەڵ بەرپرسیانی بەریتانیا لە ئیراق کەوتە
گفتووگۆ کردن لە شارۆچکەیی خورمال لەگەڵ - کۆرال والیس - بەلام ئەو
گفتووگۆییە سەرکەوتوو نەبوو ، ئەویش بە ھۆی چەوتی رامیاریەتی بەریتانیا
بەرامبەر بە کیشەیی پەوای کورد لە باشووری کوردستانی لکیندراو بە ئیراقدا

١٩٢٤/١٠/٢٧ لە شاری برۆکسلی پایتەختی شانیشینی بەلژیکا ، ئەنجومەنی کۆمەلەیی
گەلان کۆبوونەوھیی نا ئاسایی خۆی دەست پیکرد ، کە یەكەم کۆبوونەوھ بوو
لەبارەیی سنوور ، بە تاییبەتی لە سەر سنووری نیوان پژیمی شانیشینی
دامەزراو لە ئیراق و تورکیا لەسەر خاکی لەتکراوی کوردستان لە نیوان چوار
دەوولەت و نیوودا ، لە سەر خاکی کوردستان و لە کیشووەرەكەدا .

١٩٢٤/١٠/٢٩ لەسەر کیشەیی دیاریکردنی سنوور لە نیوان ئیراق و تورکیا ئەنجومەنی
کۆمەلەیی گەلان دەستی بە لیکۆلینەوھ کرد لەگەڵ چاودیژی کردنی باری
بزوتنەوھیی پزگاریخوای کورد لە کوردستان بە تاییبەتی لە باشووری
کوردستان .

۱۹۲۴/۱۱/۱۳ ئەنجومەنى كۆمەلەي گەلان دووبارە لېژنەي پېداچوونەۋى پېكېنغا لە پېنئاو چارەكردنى مافو كېشەي كورد ، كە نوپۇنەرى بەرىتانيا و توركييا ، ھەروا بەغداش بەشدارى تېداكرد بەھۋى بوونى لېژنەكە لە شارى بەغداي پايتەختى ئىراق لەو كاتدا .

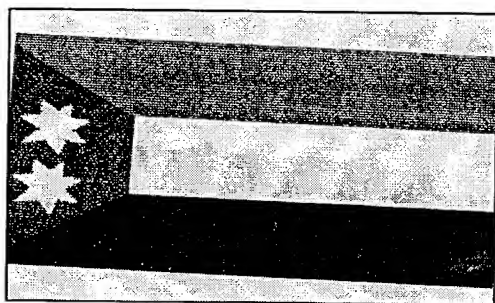
۱۹۲۴/۱۱/۱۶ ۋەزىرى فرۇكەۋانى ھىزەكانى سووپاي بەرىتانيا - لۇرد تۇمسۇن - سەردانى شارى سلىمانى لە باشوورى كوردستان كرد ، ئەۋىش بە مەبەستى سەردانى دامو دەزگاكانى سەربەخۇيان و ئاگادار كردنەۋەيان لەبەرامبەر بزوتنەۋەي شېخ مەحمۇدى ھەفەد لەئاۋچەكەدا .

۱۹۲۴/۱۱/۱۸ گرېدانى كۆبۈنەۋە لە شارى لەندەنى پايتەختى بەرىتانيا بە سەرۇكاپەتى سەرەك ۋەزىرانى بەرىتانيا - رەمى مەكدۇنالد - بە ئامادە بوونى مەندوۋى سامى بەرىتانيا لە مىسر ژەنەرال - اللىنى - و دادوۋرى گىشتى بەرىتانيا لە سوودان - ستاك - ئەۋىش بە رېكەۋوتن لەسەر ئەۋەي ، كە ھىزەكانى ھەمەجۇرەي مىسر لە سوودان دەرچىت و بە پېكېنغانى ھىزىكى بەرگرى لەسوودان ، بەتايىبەتى ئەك بەبەشدارى لايەن ومىسرىيەكان .

ھەروا لە دۋاي گەرانەۋەي دادوۋرى گىشتى بەرىتانيا لە سوودان بۇ شارى قاھىرەي پايتەختى مىسر ، لە رېگا لەلايەن چەكدارانى تۈۋندىرەۋى مىسرى تىرۇر كراۋ ھكۈومەتى بەرىتانيا ئاگادارى دەسلەتتى مىسرى كرد ، بە كېشەنەۋەي ھىزەكانى لە سوودان و دانى ۷۵۰ ھەزار جوۋنەي ، ۋەك خەرجى بۇ ھىزى بەرگرى لەسوودان ، ئەۋىش بەھۋى ئەو كارە سەعد زەغلول دەستى لە پۇستەكەي ھەلگرت و ئەحمەد زەيد پۇستى ۋەزارەتەكەي گرتە دەست و مەرجەكانى ھكۈومەتى بەرىتانياي جىبەجىكرد ، لە جىگەي دادوۋرى گىشتى - ستاك - و - جىفرى ئارچەر - بە دادوۋرى گىشتى بەرىتانيا لە سوودان دائىرا .

۱۹۲۴/۱۲/۱۶ ئەنجومەنى كۆمەلەي گەلان پەزنامەندى خۇي پاگەيانند بە بىريارى دىاريكردنى سنوور لە نىۋان ئىراق و توركييا لەسەر باكۈۋور باشوورى خاكى كوردستان بەپېي ھېلى برۇكسل .

١٩٢٤/١٢/٢٠ له دواى دامه‌زاندنى

ده‌ووله‌تى ئىراق و ديارى

کردنى سـنـوورى

ده‌ووله‌ته‌که ، دوور له

خواست و ويستى گهلانى

ئىراق و له سه‌ر خاکی

گهلان ، به تايبه‌تى له

باشوورى کوردستان ، که ئالای رژیمی شانیشینی ئىراق له شارى که‌رکوک به‌رز نه‌کرا بووه تا تا ئه‌و کاته‌ی که شانیشینی ئىراق سه‌ردانى شارى که‌رکوکى کرد و له‌م پۆژده‌دا ئالای ئىراق له سه‌ر دام و ده‌زگاکانى میرى له شارى که‌رکوک به‌رز کرايه‌وه له هه‌رمه‌که‌دا .

١٩٢٤/١٢/٢٠ خاتوو فریدریکاما برۆیکیر له شارى قیه‌ناى پایته‌ختى نه‌مسا چاوى به

جیهان هه‌ل‌دینى... ئەم شاعیر و نووسه‌رو که‌سایه‌تیه‌ له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی

نه‌یتوانیوه له واده‌ی خۆی به‌بێ پچران قوناخه‌کانى خویندنى ته‌واو

بکات... به‌لام هه‌ر زوو به‌هره‌ی ئه‌ده‌بى لى به‌دیار ده‌که‌وى، به‌ توانایه‌کی

سه‌رنج راکیش و هه‌ر له ته‌مه‌نى ١٥ سالی‌دا نۆبه‌ره‌ی یه‌که‌م نووسینه‌کانى

خۆی له گۆفاره به‌ناوبانگه‌که‌ی نه‌مسا Der plan ی ئه‌ده‌بى بلأوده‌کاته‌وه .

که له‌و کاته‌دا نه‌مسا گه‌وووه نووسه‌ره‌کانى له‌خۆگرتبوو و ده‌ک فرانز کافکا و

برتۆلدو بریخت و ئاریک فرید و سارته‌رو کامۆ ئه‌راگوڤنى، و به‌ده‌یا

که‌سایه‌تى دیکه‌ی به‌ناوبانگ .

دواى وه‌ستانی جه‌نگى دووه‌مى جیهان کۆمه‌له‌ بابه‌تیکی له‌نیوو شعرو

په‌خشان له‌م ده‌زگایه‌دا بو ده‌کریت. به‌ په‌رتووکیک له‌ سالى ١٩٥٠

تاقیکردنه‌وه‌ی ده‌ره‌کى پۆلى شه‌شهم و دواناوه‌ندى ئه‌نجام ده‌دا و دواى

سه‌رکه‌ووتنى له زانکۆ و ده‌ره‌گیریت و له‌ته‌ک میژووی هونه‌رو زمان و ئه‌ده‌بى

ئه‌لمانى تیر ده‌خوینى... خاتوو مایرۆیکلیله‌ سالى ١٩٤٥ به‌شداری له

دامه‌زاندنى بازنه‌ی - کۆمه‌له‌ی قیه‌ننا - ده‌کات. که به‌ هه‌ولێ ئارتمانى

شاعیر ئەم کۆمه‌له‌یه‌ له‌یانه‌ی هونه‌ر جیا ده‌بیته‌وه‌و چه‌ندان شاعیری به‌تواناش

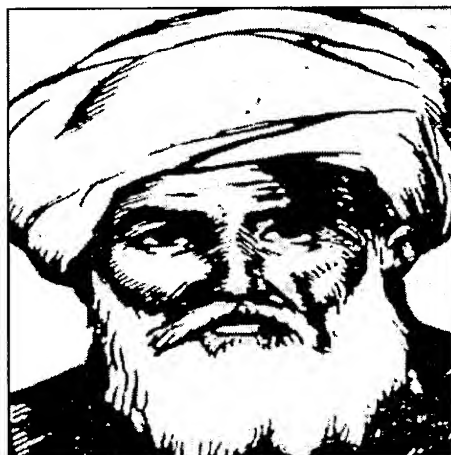
دینه‌ ناوی له‌وانه : فریدریک ئافلاينته‌ر - کۆتراویابه‌ر - گیره‌ارد - رۆبم .

خاتوو مايرۇيىكلېر تاكوو ئىستا زياتر لە ۵۰ بەرھەمى ھەيە لە نىوان شىعرو پەخشانە روۋمان و دەقى شانۋىي و پەرتووكى تايبەت بەجىھانى مندان. بە ھۆى كارە سەرکە وتووھەكانى خاتوو مايرۇيىكلېر چەندىن خەلاتى بەدەست ھىناوہ لەوانە خەلاتى وولاتى نەمسا لە سالى ۱۹۸۲ و خەلاتى فريدريك ھولدرالين لە سالى ۱۹۹۳ و بەردەوام بوونى لە نووسىنە ھەمەلايەنەكانى بەسەرکە وتوانەدا.

۱۹۲۵

۱۹۲۵/۱/۱۶ ئەنجوومەنى كۆمەلەي گەلان لە دواى تەواو كردنى لىكۆلىنەوہى بەرژەوہندار بپياريدا ، كە وويلايەتى موسل بە فەرمى و بە تەواوى بخرىتە ژيەر دەسەلاتى شانشىنى نوڤى ئىراقى دورستكراو لەسەر خاكى كوردو خاكى كوردستان لە باشوورى كوردستان.

۱۹۲۵ / ۲ / ۸ ھونەر مەندو دەرھىنەرى سىنەماي ئەمەرىكى - جاك لىمۇن - لە شارى بۆستنى وويلايەتە يەكگرتووھەكانى ئەمەرىكا چاوى بە جىھان ھەلھىناوہو ئەستىرەيەكى كۆمىدى سىنەمايى ناودارى جىھانى بووہ. لە بوارى دەر ھىنەرى سىنەمايىدا

۱۹۲۵/۲/۸ دەست پىكردنى شۆرشى كورد لە باكورى كوردستانى داگىر كراوى ژيەر دەسەلاتى رژیىمى تورکيا . لەلايەن سەرکەردەو رابەرى كورد شىخ سەعیدو ھەڤالانى لە پىناو بەرگرى كردن لە مافە رەواكانى گەلى كوردستان لە ھەرىمەكەدا.

۱۹۲۵/۲/۱۰ پزگار كردنى شارى لىچە لە باكورى كوردستان لەلايەن شۆرشگىرە چەكدارەكانى كورد ، بە سەرکەردايەتى شىخ سەعیدى پىران و ھەروا رزگار كردنى شارى گەنج لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۲۵/۲/۱۳ يەكەم شەپرى چەكدارى لە نىوان لايەنگرانى شىخ سەعیدى پىران و ھىزەكانى

سووپای رژیمی تـسـۆـرک دەستی پـێـکـرد لە باکووری کوردستانی داگیر
کراوی ژێر دەسەلاتی تورکیا، کە ئەمەش بوو هۆی بەهێزبوون و
بەرزبوونەوەی جوولانەوێی رزگاری گەلی کوردستان لە بواڕی نەتەوێی و
نیشتمانی، هەر چەند کە سایەتییەکی ئایینی لایەنی بالا دەستربوو لە ناو
جوولانەوێی رزگاری کورد، کە ئەمەش هۆکاری زوویی بوو بە لە
ناو بردنی ئەم شۆرشەدا لە باکووری کوردستان و شیووێی شێوازی
دیکەش لە باشووری کوردستان.

١٩٢٥/٢/١٤ دەرکەوتنی کەسایەتی
ناو داری ئیـراق و کورد - میرزا
توفیق قەزازی - کە مامی
سەعید ئەدیب قەزازی .
بۆ یەکەم جار لە هەلبێژاردە
کۆمەڵەی بەرگری نیشتمانی
ئەم مەوقە لە سلێمانی
دەرکەوت ، کە ئەو کۆمەڵەیە
شان بەشانی کۆمەڵەی
بەرگری نیشتمانی بوو
لە موسڵ لە پێناو بەرگری

کردن لە داواکانی کۆماری تورکیا لە ویلایەتی موسڵی عوسماندا.
هەروا ناوی بۆ دوو هە جار بەرزبوووە لە مانگی ٨/ ١٩٣٠ لە گەڵ کۆمەڵێک
لە پیاوێ ناو دارەکانی شاری سلێمانی بە داواکردنیان بە مافی نەتەوێی کورد ،
بە پێی بێریاری کۆمەڵەی گەلان . ئەویش لە کاتی گفتووگۆی گەرمی لە گەڵ
سەرەک وەزیرانی ئیـراق جەعفەر عەسکەری لە شاری سلێمانی لە باشووری
کوردستاندا .

١٩٢٥/٢/١٤ لە ئاکامی راپەرینەکانی کورد لە باکووری کوردستان بە فراوان بوونی بە
سەرکردایەتی شێخ سەعیدی پیران و لەو ناوەندە راپەرینە ، شێخ شاری -
دارهینی - کردە پایتەختی باکووری کوردستان.

۱۹۲۵/۲/۱۴ دامەزىراندە ئىنجىۋىمەنى كۆمەلەي بەرگىرى نىشىتمانى كورد لەشارى سىلىمىنى لە باشۋورى كوردستان لەلەيەن ئەحمەد بەگ تۇقىق لە ھەرىمەكەدا .
۱۹۲۵/۲/۱۶ ئەفسەرى پايتەختى بەرگىرى كورد مامۇستا - ئەمىن فەيزى بەگ - كۆچى دوايى كوردو، كە سالى ۱۸۶۰ لە شارى سىلىمىنى لە باشۋورى كوردستان لە دايك بوۋە لە شارەكەدا .

۱۹۲۵/۲/۲۱ لە دايك بوۋى دەرىنەرى سىنەمايى ناۋدارى جىھانى - سام بەكىنا - لە ويلايەتى كالىفۇرنىا لە ئەمەرىكا ، لە بىنەمالەيەكى رۇشنىرى تىكەلاۋ لەھندى سوۋرو مەكسىكى ، كە لەخوۋىندىدا دەگاتە كۆلىڭى ياسا .

۱۹۲۵/۲/۲۴ بە ھۆي ھەنگىرسانى شەپ لە ئىۋان شۇرشىگىرانى شىخ سەئىدى پىران و ھىزەكانى سوۋپاي توركىيا - جەمىل پاشا زادە، دىكتور فۇئاد - دەستگىر كران ، ھەر لەو شەردە لە شارى - ئەلازاخ - رىزگار كراۋ دەسلەۋى توركىيا بىرئارى ياساى عورفى لە سەر باكوۋرى كوردستان راگەياند لە ناۋچەكەدا .

لە ۱۹۲۵/۲/۲۵ ئىنجىۋىمەنى نىشىتمانى گەۋرەى توركىياۋ لە رۇڭى ۲/۲۶ شۇرشىگىرە كوردەكان بەسەركىرايەتى شىخ سەئىد دەستىيان بە سەر شارى خەربوت داگرت. ئەۋىش بەراگەياندنى بارى ناكاۋى لەو پارىزىگايەنى كە شۇرشى تيا بەر پاكراۋو لە پارىزىگاكانى - مۇش - دىرسىم - ماردىن - ئۇرفە - سبۋورك - بەدلىس - سىرت - وان - ھەكارى - ئەرگانى - ئەرزەروم - دىاربەكر - مەلاتىيە - بۇ ماۋەى يەك مانگ و دەكرى دىڭىز بىرئەۋە، لەھەمان كات پارتى گەلى كۆمارى ھەلۋەشىندىرايەۋە .

لە ھەمان كات ياساى ژمارە ۵۵۶/ى پەسندىكرد بەقەدەخەكردنى ھەموو كۆمەلەكان و سەربەخۋىيى ئايىن بەنىيازى رامىيارى لە توركىيادا .
سەرچاۋە :- لازارىف المسالە الكردىيە ۱۹۲۳ - ۱۹۴۵ چاپى يەكەم ھەلۋىز ۲۰۰۷ .

۱۹۲۵/۲/۲۵ لە كۆبۈنەۋەى ئىنجىۋىمەنى گىشتى پەرلەمانى توركىياۋ ، بە يەك دەنگ بە بىرئارى ژمارە ۵۵۶/ بۇ سىزادانى شىخ سەئىدى پىران و شۇرشىگىرە چەكدارەكانى كورد لە باكوۋرى كوردستان راگەياند .

١٩٢٥/٢/٢٥ سەرەك وەزیرانی بەریتانیا -
لوید جۆرج - لە دانیشتنی
ئەنجومەنى گشتى بەریتانیا
رایگەیاندى ووتى:-
كورد مافى چاره‌نوسى خۆى
هەیه لەسەر خاكى دێرىنى خۆى
وەك گەلانى دىكە لە هەرێم و
ناوچە وجیهاندا.

١٩٢٥/٣/٣ نووینەرى تورکیا لە بەردەوامى گفتووگۆیەکانى ئەنجومەنى كۆمەڵەى
گەلان- عسمەت پاشا ئەنوو- پۆستى سەرەك وەزیرانى پزێمى تورکیای
گرته دەست ، كە دووژمنى سەرەكى بزوتنە‌وەى پزگارىخوازى كوردو
كوردستان بوو ، بەتایبەتى لە باكوورى كوردستاندا.

١٩٢٥/٣/٤ حكومەتى تورکیا
بەسەرکردایەتى - عسمەت
پاشا - ئەنوو - بە
دامەزراى دى دوو دادگای
سەر بەخۆ لە شارى ئەنگرە كە
دەسەلاتەكانى سنوورداربوو،
بەلام لە دیاربەكر بى سنووردار
بوو.
ئەمەش لەدواى دەست
لەكاركێشانه‌وەى عەلى فەتى
بەگ بوو لە پۆستى سەرەك

وەزیرانى تورکیا... كە ئەمەش یەكەم كاری بوو لە دەسەلاتەكەیدا كە دۆستى
نزیكى دامەزێنەرى تورکیا مستەفا كەمال ئەتاتورك بوو. ئەم دادگایانە
بەدادگای ناکاوى دانرابوو، كە هەموو دەسەلاتێكى هەبوو هەتا لەسێدارەدانى
بەرامبەر بە سەریچكەرانى دژ بەرژێمى تورکیا... ئەم دادگایانەش لە

۱۹۲۷/۳/۲ هه‌لوه‌شینه‌دایه‌وه‌و دادگای - یاسای پاراستنی رژیم - جیگه‌ی گرت‌وه به‌همان ده‌سه‌لاتی زیاتر و بۆماوه‌ی دوو سال له‌و پارێزگا کوردیانه‌ی باکووری کوردستان.

سەرچاوه: - لازاریف - المسألة الكردية ۱۹۲۳ - ۱۹۴۵ چاپی یه‌که‌م ۲۰۰۷/هه‌لێر.

۱۹۲۵/۳/۷ به‌هۆی ئالۆزی و نا له‌ باری باری باکووری کوردستان، شیخ سه‌عیدی پیران به‌رده‌وامی شۆرشێ گه‌لی کوردستانی له‌هه‌ریمه‌که‌دا راگه‌یاندا، ئه‌ویش له‌پێناو به‌دی هه‌ینانی مافه‌کانی کوردو رزگار بوونی له‌ژێر ده‌سه‌لاتی رژیمی تورکیا.

۱۹۲۵/۳/۱۰ بلاوکردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی گۆفاری کوردستان له‌ شاری سلێمانی له‌ هه‌ریمی باشووری کوردستان.

۱۹۲۵/۳/۱۰ رزگارکردنی ناوچه‌کانی سلێقان و هازرو ئارگاوه‌و جۆله‌میڤگ، له‌ لایه‌ن هه‌یزه‌کانی شیخ سه‌عیدی پیران له‌ باکووری کوردستان له‌ ژێر ده‌سه‌لاتی هه‌یزه‌کانی سووپای رژیمی تورکیا.

۱۹۲۵/۳/۱۱ بلاوکردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی گۆفاری - دیاری کوردستان - له‌ شاری به‌غداي پایته‌ختی ئێراق.

۱۹۲۵/۳/۱۱ تیمیکێ چه‌کداری سه‌ر به‌ رژیمی تورکیا چوونه‌ ناو ریزه‌کانی هه‌یزی چه‌کدارانی شیخ سه‌عیدی پیران له‌ باکووری کوردستان.

۱۹۲۵/۳/۱۴ کومپانیای -I.P.C-

توانی بگاته
ریکه‌ووتن به‌ به‌کار
هه‌ینانی مافی خو‌ی
به‌ پێی گرێبه‌ستی
ئیمتیازه‌کـانی
تایبه‌ت به‌ گه‌ران به
دوای چـاوه‌گه
نه‌وتیه‌کان له
ناوچه‌ی پارێزگای

که‌رکوک له‌ باشووری کوردستان - بابه‌ گورگور - و له‌ دوای

کۆتایی ماوه‌ی ئه‌و گرێبه‌سته که کومپانیاکانی - i. p.c - توانی ۲۴ جیگه‌ی به‌رهم هێنانی دیاریکراو نه‌جام بدات به‌ پێی ئه‌و گرێبه‌سته له‌ رووبه‌ری نزیکه‌ی ۲۴ کیلومه‌تر چوارگۆشه‌.

واته‌ کیلگه‌ نه‌وتیه‌کانی پارێزگای که‌رکوک و خانه‌قین و که‌ندیناوه‌و رۆژه‌لاتی شاری موسل وایان کرد که‌ کورد به‌ ئامانجی خۆی نه‌گات به‌ دامه‌زراندنی ده‌وولتێکی کوردی له‌ باشووری کوردستان، به‌ پێی بریاره‌کانی کۆمه‌له‌ی گه‌لان و په‌یمانی سیقه‌ر له‌ سالی ۱۹۲۰ و رێکه‌ووتنه‌ هه‌مه‌لایه‌نه‌کانی نیوان رژییمی شانیشینی نویی ئێراق و به‌ریتانیا.

ئا لێره‌دا کوردو سه‌رکرده‌یه‌تی کورد له‌ وکات درکیان به‌و زانیاریانه‌ نه‌ده‌کرد به‌ هۆی زۆری کێشه‌ی نیوان ده‌سه‌لاتدارانی به‌ریتانیاو سه‌رکرده‌یه‌تی کورد له‌ له‌ وکات و پاراستنی به‌رژه‌وه‌ندی تایبه‌تی سه‌رکرده‌یه‌تی کورد له‌ ده‌سه‌لات و ساماندا.

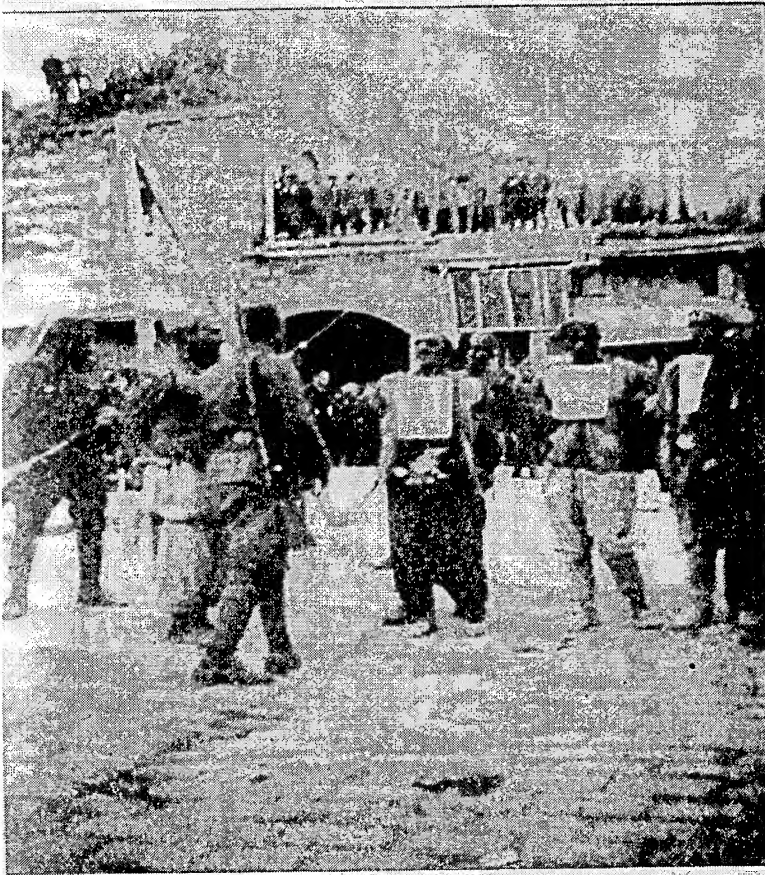
گه‌رنا بار له‌ باربوو بۆ دامه‌زراندنی ده‌سه‌لاتێکی کورد له‌ سه‌ر داواکانی حکومه‌تی به‌ریتانیاو کۆمه‌له‌ی گه‌لان، به‌ پێی رێکه‌ووتنه‌کانی نیوان حکومه‌تی ئێراق و به‌ریتانیا، به‌ دامه‌زراندنی ده‌وولته‌تی کوردی له‌ چوارچیوه‌وی سنووری دیاریکراوی ئێراقی به‌ زۆر دروستکراو له‌ سه‌ر خاکی کوردستان.

سه‌رچاوه‌: -دراسات جغرافية الملنية حول الشرق الاوسط- چاپی یه‌که‌م / ۱۹۸۲.

۱۹۲۵/۳/۲۰ سه‌رکرده‌ی کورد شیخ مه‌حمود بروسکه‌یه‌کی داواکاری مافی گه‌لی کوردی له‌ باشووری کوردستان، ئاراسته‌ی سه‌ره‌ک وه‌زیرانی ئێران و بالۆیزی ئه‌مه‌ریکا و بالۆیزی تورکیا و بالۆیزی پووسیای بالۆیزی فهرنسا کرد له‌ تارانی پایته‌ختی ئێران.

۱۹۲۵/۳/۲۱ راگه‌یانندی یه‌که‌م ده‌ستووری شانیشینی و رژییمی شانیشینی له‌ ئێراقی دروستکراو له‌ سه‌ر خاکی باشووری کوردستان.

۱۹۲۵/۳/۲۱ راپه‌ڕینه‌کانی کورد له‌ باکووری کوردستان به‌رده‌وام بوو به‌ به‌رزبوونه‌وه‌و هه‌نگاو نانی به‌ره‌و پێشه‌وه‌، هه‌ر به‌و هۆکاره‌ شیخ سه‌عه‌یدی پیران سه‌ربه‌خویی کوردستانی راگه‌یاند، به‌ کردنی شاری دیاربه‌که‌ر به‌ پایته‌ختی ده‌سه‌لاتی کورد له‌ باکووری کوردستان.

سەرھەلدا شىنخ سەئىد، مەھكۇمىيەت پېشىن ل بەر سېتىپان، جى: دياربەكر، سال: ۵
 سى وىتەيەي پېشىنوى شىنخ سەئىد و ھاۋەلانى سەئىد ئايدۆڭموش لەمزايدەيەكى تو
 ۴تەرەو "مالمىسانز" لەوى خواستۆتەرە.

۱۹۲۵/۴/۳ كار بەكارى كاترۇمىرى ھاۋىنە كرا لە تەۋاۋى بەرىتانيا ، كە ئەو پۇژە
 پىكەۋوتى پۇژى جەژنى فەسىحى مەسىحەكان بوو لەجىھاندا.

۱۹۲۵/۴/۱۵ كۆچى دوايى ھونەر مەندى شىۋوۋەكارى ئەمەرىكى -جۇن سىنگەر سارجنت
 -، لەشارى لەندەنى پايتەختى بەرىتانيا ، بەبى ئەۋەى ژن و منداڭ لە دواى
 خۇيدا بەجى بهيلى ، جگە لەخۆشەۋىستى و رىز گرتنى دەۋرۋوبەرى ئەبىلە
 ۵ولاتەكەدا .

شايانى باسە كە سارجنت لە ۱۸۵۶/۱/۱۲ لە شارى فرورەنساي ئىتالىا لە

دايك بووه ، ئەوئيش لە داىك وياوكيكي رەسەنى وويلايەتەكانى ئەمەريكى ..
سینگەر سارجنت ديارترين هونەرمانەندى شيئووەكارى ئەمەريكى سەدەى
نۆزەم بووه ، كە لە سەردەمى خۆيدا پرۆترىت كيشيكي بى ھاوتا بووه
لەجيهاندا.

١٩٢٥/٤/١٥ بە ھۆى كاردانەوھى كاريگەرى شۆرشى كورد لە سەر بارى دەسەلاتى تورك لە
باكوورى كوردستان ، رژيىمى توركيە لە شارى بەتليس چوار سەركردهى
كوردى لەسێداردا ، كە دوويان - يوسف زەياو سەرھەنگ - بوون ، لەھەمان
كات ھەولێ دەستگير كردنى شېخ سەعیدی پيران بەردەوام بوو. لەلایەن رژيىمى
توركيە.

١٩٢٥/٤/١٨ لە ئەنجامى بەردەوامى شەرلە نيوان چەكدارانى كورد و ھێزەكانى سووپاي
ئىراق ، شۆرشگيرە چەكدارەكانى ئيزيدى لەناوچەى سنجار لە باشوورى
كوردستان ، توانيان فرۆكەيەكى جەنگى سووپاي رژيىمى شانشيني لە ئىراق
بخەنە خوارووە لەناوچەكەدا .

١٩٢٥/٤/٢٤ شۆرشە مەزنەكەى شارى ئامەد - دياربەكر - كۆتايى ھات لەباكوورى
كوردستانى داگير كراوى ژيژر دەسەلاتى رژيىمى توركيە ، لە ئەنجامى خيانەت
كردن ئاپاكى - قاسم جيژو- و جاشە كوردە خو فرۆشەكان شۆرشەكە بەرەو
توانەووە ھەنگاويەكە لە ھەريئەكەدا.

١٩٢٥/٤/٢٧ لە دواى كۆتايى ھاتنى شۆرش و خيانەتى قاسم جيژو دا لە گەل
لایەنگرەكانيدا ، شېخ سەعیدی پيران دەستگيركرا لەگەل ٥٦ لە ھەقالەكان و
كەسايەتى ئاودارى ديكە لە شۆرشگيرى نەتەوھيى كورد لە باكوورى
كوردستان.

١٩٢٥/٥/٢ ھێزەكانى سووپاي ئىراق و بەريتانىا بەسەركردايەتى - دبسى و ياسين
ھاشمى - لە كۆنگرەيەكى ھاوبەشدا لەشارى كەرەكوك ، ئەوئيش لە پێناو
دارشتنى پيلان بۆ لەناو بردنى شېخ مەحمودى حەفید ئەنجامدرا ، لە
باشوورى كوردستان .

١٩٢٥/٥/٤ سەركردهى كورد شېخ سەعیدی پيران بەياننامەيەكى بڵاو كردهووە ، كە ئەو
كات فەرەنسا سووپاي لەژيژر دەست دابوو لە ناوچەكە ، لە دواى شكاندنى
شۆرشگيران و گەرانبەھيان بۆ وارتوو، لە باشوورى كوردستان ژەندرمەكانى
تورك ھەر دێيەكيان بكەوتايە بەر دەست دەيان سووتاند لە ھەريئەكەدا .

۱۹۲۵/۵/۱۳ كۆمۈرى تۈركمەنىستان دەك دەۋلەت لەناۋ سىنورى نوپى يەكپەتە سۆڭەت پىك ھىنرا ، كە بەر لەۋ مىژۋو ۋولاتىك نەبوۋ بەناۋى تۈركمەنىستان ، تەنبا ھەرىمىيىكى زۆرىنەى دانىشتۋانى تۈرك نەبى لە ناۋچەۋ كىشۋەدەكەدا ...؟...!

۱۹۲۵/۵/۲۰ زاناۋ كىمىياناسى بەناۋبانگى جىھانى - دىكتۇر داڧىد وارن - لە باكوۋى ئۇستىراليا چاۋى بەجىھان ھەلپىناۋە... لە شارەكانى - سىدىنى ۋلاۋكۇستىن قۇناخەكانى خۇۋىندى تەۋاۋكردۋە... ھەروا لە زانكۇۋ سىدىنى كۆلپىزى زانستى تەۋاۋكردۋە بەپلەى شەرەف.

دۋاى تەۋاۋكردى قۇناخەكانى خۇۋىندى دەك پىرۇقىسۇرىك ۋانەى كىمىيە ۋوتۇتەۋە... لە سالى ۱۹۵۰ دەك كىمىيانىك لەبۋارى سۋوتەمەنى رۇكىتدا لە - ۋۇمىرا - لە باشۋورى ئۇستىراليا كارى كىردۋە... لە سالى ۱۹۵۳ لە تاقىگەى تۋوۋىڭىنەۋى فرۇكەۋانى كارى كىردۋە... ئەم مۇڭە بوۋ لە سالى ۱۹۵۸ بۇ يەكەم جار... سىندۋى رەشى پىراكتىزى جىھانى دىروستىرد.

لە سالى ۲۰۰۲ دا پاداشتى - Ao - ى فرۇكەۋانى ئۇستىرالىيە پى بەخىشرا. جىگەى باسكىدەكە سىندۋى رەشەكە بىرىتە لە دۋو سىندۋى - سۋور - يا - پىرتەقالى - لە رۋوخسارى دەرەۋىيان ھاۋشىۋوۋەن ۋ لە پىك ھاتەى ناۋەۋىيان جىۋاۋزن... دىڭزەى ھەرىكەكىيان ۵۰ سم ۋ پانىيان ۱۲,۵ سم ۋ بەرزىشيان ۱۷,۵ سم... كە دەكەۋە كۇتايى كلكى فرۇكەكەدا .

۱- سىندۋى يەكەم كارەكەى بىرىتە لە تۇماركىدى زانىارى ژمارەى ۋ بەھا فىزىيەكانى دەك - كات , خىراى , ئاراستەى فرىن.

۲- سىندۋى دەنگەكانى دەك - گىتۋوگۇۋى نىۋان دەستەى فرۇكەۋانى ۋ مىشتۋومرەكان ۋ ھاۋارى فرىاكەۋوتن... لە سىندۋىكەكەش زىاترە لە ۳۰۰ جۇرە زانىارى لە سەرگىشتى فرۇكەكە تۇماردەكات، كە بىرىتىن لە خىراى باۋ بەرزى ۋ پىۋانەى خىراى ستۋونى ۋ ئاسۋى ۋ پلەكانى لادانى فرۇكەكەۋ پلەى گەرمى دەرەۋى فرۇكەكەۋ بارۋدۇخى ناۋوخۇۋ دەرەۋى فرۇكەكە لە ئاسماندا.

ئەم سىندۋىقەنش بۇ ماۋەى ۳۰ خۋلەك بەرگى گەرمى دەگىن گەر پلەى گەرمى ۱۱۰۰ پلەى سەدى بى.

ههروا بۆ ماوهی ۳۰ رۆژ بهردهوام نیشانهی - سیگنالی - سهروبستن و له ره لهری رووناکی بهرزی - ۳۷,۴ کیلو هیرتزی دهنیریت، که له ناو بهفرو له دووری دهیان کیلومهترو له قوولایی ۲۰۰۰۰ پیی ژیر ئاوهوه ههستیان پیده کریت و دهناسرینهوه. ههروا تۆماریکی تۆمارکردنی زانیاری تیا به که پانیه که ی ۷ سم و توانای ۲۵ کاتژمیر تۆمارکردنی هه موو گفتووگوو کیشه و گرفت و رووداویکی ههیه. له کاتی کارکردنی فروکه له ههلسان و تا نیشتنهوهی له سه زهویدا.

۱۹۲۵/۵/۲۴ رژی می تورکیا دووباره بهردهوام بوو له هیرش کردنه سه ر شۆرشگیرانی کورد له باکووری کوردستانی داگیر کراوی له ژیر دهسه لاته کیدا ، سه ره رای به ره و توانه وهی شۆرشه که به هۆی دهستگیرکردنی شیخ سه عیدو هه قالانی له هه ریمه که ودا ، به هۆی خیانه تکردنی کورده خو فرو شه کان له پیناو بهرژه وهندی تایبه تیان له گه ل رژی می تورکیا .

۱۹۲۵/۶/۲۳ دامه زانندی کۆمه له ی کورد له شاری نه ستانه له باکووری کوردستان به ناوی - کوردستان ته عالی جه معیه تی- له هه ریمه که دا .

۱۹۲۵/۶/۲۹ دادگای رژی می تورک له پاریزگای دیار به کر، له باکووری کوردستان بریاری دادگاییکردنی شیخ سه عیدو هه قاله کانی راگه یاند به له سیداره دانی سه رکرده شۆرشگیره کورده کان ، که سه ره وکی دادگا چه ند خالیکی له بریاره که خو وینده وه بۆ شۆرشگیران . له کاتی خو ویندنه وهی بریاره که گووتی :-

هه ندیکتان هانی کۆمه لانی خه لکی ده دن له پیناو بهرژه وهندی که سی و ، هه ندیکیشتان دزایه تی کردنی رژی متان کردوه له ریگه ی کاری رامیاری به پالیشتی بیگانه و هه مووتان له سه ر یه ک خال کۆکن ، که نه ویش دامه زانندی کوردستانی سه ره به خو به و ئیسه تاش سه زای خو وینرشته کانی خۆتان وه رده گرن له لایه ن دادگای تورکیادا .

۱۹۲۵/۶/۳۰ پیشه واره ی کورد له باکووری کوردستان شیخ سه عیدی پیران له سیداره درا له لایه ن رژی می تورکیا له گه ل ۴۶ هه قالی له ماوه ی دوو کاتژمیر... که بووه هۆی په لاماردانی ته وای باکووری کوردستان به نانه وهی ترسو و تۆقاندنی جه ماوه ی شۆرشگیری کورد. به تایبه تی له هه ردوو بواری نه ته وهی و نیشتمانیدا .

جىڭگەي ئاماژە پىكىردىنە كە شىيخ
سەئىدى پىران ناۋى تەۋاۋى -
شىيخ سەئىد شىيخ مەحمۇدى
شىيخ عەلى - يەۋلە سالى ۱۸۶۵
لە قەزائى بالۇلە ۋىيلايەتى -
ئەلازىخ - لە باكوۋرى كوردستان
چاۋى بە جىهان ھەلەتتاۋە لە
ھەرىمەكەدا.

ھەروا شىيخ سەئىد خويۇندىنى
لە سەر دەستى باۋكى ۋە لە
لايەھى ھەندى لە مۇرىدەكانى
باۋكى تەۋاۋ كىردوۋە ، دۋاى
ئەۋە بىنەماكانى شەرىعەت ۋە

مىژوۋى ئىسلامى خويۇندوۋە... دۋاى مردنى باۋكى رابەرى تەرىقەتى بۇ
گۆزراۋەتەۋە ... ھەروا لە باۋكىۋە بوۋە رابەرى تەرىقەتى نەقشەبەندى لە -
بالۇ - ۋە ژمارەى مۇرىدەكانى گەيشتۇتە دەيان ھەزار كەس لە ھەرىمەكە
كوردستاندا .

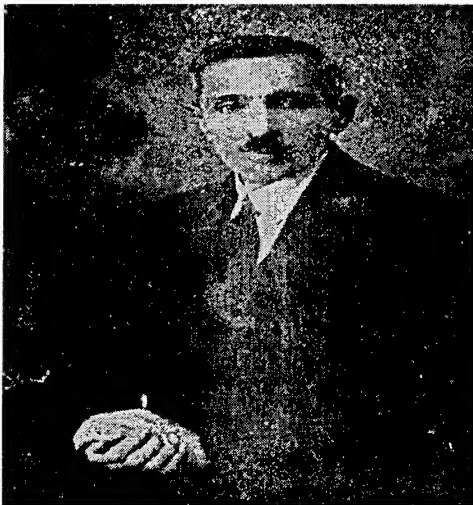
كە لە ئىۋانىاندا چەند توركىكى تىيا بوۋە ... بەلام ئەۋانى دىكە ھەر ھەموۋيان
كورد بوۋە . شىيخ سەئىد سەرەپاى شىخايەتى زانايەكى مەزن ۋە لىھاتوۋ
بوۋە باۋەرى بە خورافىيات نەبوۋە ۋە ھەرگىز خۇى بە پىرۇز نەزانيوۋە لە
بەردەم جەماۋەردا ، شىيخ سەئىد ھەر لە سەرەتاي دامەزاندنى رىكخراۋ
كۆمەلى راميارى لە باكوۋرى كوردستان لە ئىۋان سالىكانى ۱۹۰۸ - ۱۹۲۳
بەشدارىەكى چالاكانەى كىردوۋە لە چالاكىە راميارىەكان ۋە پەيوۋەندىەكى بە
ھىزى ھەبوۋە لە گەل خىزان ۋە بىنەمالە كوردەكان ۋەك - بەدر خانىەكان ،
شىيخ عوبىدۇلا ، ۋە سەر كىردە راميارىەكاندا

ھەروا شىيخ سەئىد نازناۋى شىيخ سەئىدى پىرانى ۋە رىگرتوۋە ، كە نەسەبى
دەگەرىتەۋە بۇ گوندى - پىران - كە گوندىكى كوردىەۋ لە نىزىك شارۋچكەى
بالۇيە ... لەم گوندەدا يەكەم روۋبەروۋ بوۋەۋە لە ئىۋان كوردو ھىزەكانى

سووپاي تورك روويداوه ... شۆرشى شىخ سەعید لە ۱۹۲۵/۲/۸ دەستى پىکرد و بەردەوام بوو تاكوو لە لاىەن هیزەكانى سووپاي تورك بە رى نیشاندەرانى كوردى خۆفرۆش لە ۱۹۲۵/۴/۱۰ دەستگیر دەكریئت لە گەل ھاوريكانیدا .

ئەوانیش - شىخ عەلى ، شىخ غالب ، رەشىد ئاغا ، محەمەد ئاغا ، تەيموور ئاغا - و تا لە ۱۹۲۵/۶/۳۰ بریارى لە سێدارە دانیان بۆ دەر دەچى و شىخ و ھاوريكانى لە گۆرەپانى مژگەوتى گەوورە لە شارى دياربەكر لە باكوورى كوردستان بریارەركەيان جى بە جىکرد لە شارى دياربەكرى كوردستاندا .

۱۹۲۵/۷/۱۱ كۆمیتەى نیوودەوولەتى سەر بە كۆمەلەى گەلان ئاكامى لیكۆلینەوئى خۆى بۆلۆ كردهوه ، كە وویلايهتى موسل بکەوێتە ژێر كۆترولى كۆمەلەى گەلان بۆ ماوهى ۲۵ سال و لە هەمان كات زمانى كوردى زمانى فەرمى بیئت و وویلايهتەكەش ئیدارەى كورد بیگیريئت لە هەرمەكەدا .

۱۹۲۵/۷/۱۶ میژوونوس و نووسەر و روناكیرو كەسایەتى نادارى كورد و ئیراق - محەمەد ئەمین زەكى - بەجیگرى سەرۆكى ئەنجومەنى نووینەران و سەرۆكى لیژنەى سەربازى هەلبژێردرا لە ئیراق ، كە بە گەرنگترین لیژنەى پەرلەمانیەكان دادەنریئت لە دەسەلاتى ئیراق .

۱۹۲۵/۷/۱۶ ئەنجومەنى گشتى كۆمەلەى گەلان كۆبوونەوئى خۆى گریداو دوا راپۆرتى هەلسەنگاند ، لە بارەى وویلايهتى موسل ، لەو كۆبوونەوهیه رەشىد بەگى نووینەرى توركیا وتى :-

تەنیا لە ئیران و توركیا كورد هەن و لە ئیراق كورد نیه و نژادیان جیاوازه

لەگەل نژادى تۈرك ۋە ئەرەب ۋە پارىس لەھەرئىمە جىيا جىياكان -...! كەچى كورد لەو كاتە لەپارىزگاي موسل ۸۵٪ دانىشتۋانى بوون ، سەرەراي ماۋەنەدان بەجىنشىن بوونى كورد لەسەر خاكي دىيرىنى لە كوردستان بەر لە تۈرك ۋە ئەرەب بەسەدا سال لە كىشۋەرەكەدا .

۱۹۲۵/۷/۱۶ لە مىژۋى دامەززاندى دەۋلەتى ئىراق بۆيەكەم جار ئەنجۈمەنى نوۋىنەرانى ئىراق - المجلس النيابى - كۆيۈە لە ۋولتەكەدا .

۱۹۲۵/۷/۱۷ مۆركردنى رىكەۋوتنىنامەي قەدەخە كردنى بەكارھىنانى چەكى ژەھراۋى دژى مەروۇ ، كە / ۱۱۳ ۋولت بېروايان پىدراۋ لەلايەن دەۋلەتە ھاۋبەشە رىكەۋوتۋەكاندا ، كە دەۋلەتە زەھىزەكانىشى تيا بوو مۆركرا ، ئەمەش دۋاي ئەۋەي كە ترسناكى ئەم چەشەنە چەكانە لە كاتى بەكارھىنانىدا لە شەپرى يەكەم دەرەكەۋوت ، كە كاتىك ئەلمانەكان لەدژى قەپەنسىيەكان ئەۋ جۆرە چەكەيان بەكارھىنابو لەئاكامدا قوربانىيەكانى گەيشتە - ۱۰۰ - ھەزار كۆژراۋ - ۱ - مىليۇن زامدار لە بەرەكانى شېردا .

۱۹۲۵/۸/۲۳ بە ھۆى بارودۇخى كوردستان كۈونسلى بەرىتانيا لە شارى - تەبرىز - كە شارىكى ئەزەرىيە لە باكوۋى رۇژئاۋاي ئىران - نامەيەكى ئاراستەي بالۋىزى بەرىتانيا كرد لە تاران ، ئەۋىش بەدىارىكردنى داۋاي عەلى رەزا ، لە پىناۋ سەردانى بۇ بەرىتانيا لە بارەي ھەلوۋىستى كورد بەرامبەر بە شۇرشى شىخ سەعيدى پىران لە باكوۋى كوردستان ۋە كاردانەۋەي لەسەر رۇژھەلاتى كوردستاندا .

۱۹۲۵/۸/۲۷ دەست پىكردنى شالۋى دېلۇماسى لە لاينەن حكۈمەتى بەرىتانيا دژ بە كارە نامرۇقايەتيەكەي پىژىمى تۈرك... كە ئەنجامى دابوۋ دژى ئاشۋورى ۋە كلدان ۋە كورد لە شارى موسل ۋە دەۋرۋوبەرى ئەۋىش بە دەرکردىيان ۋە ھىنانى نەتەۋەي ئەرەب بۇ جىگاكانيان .

شاينى باسە لە دۋاي داگىر كردن ۋە بەئەرەبكردى خاكي باشۋورۇ رۇژئاۋاي كوردستان بە ھۆى فتۈۋحاتى ئىسلامى ۋە دۋاي ئەۋىش ئىمپىراتۋرىيەتى عوسمانى رۇلى سەرەكى ۋە بىنەرەتيان ھەبۋە لەداگىرکردن ۋە بەئەرەبكردن

له باشوورى كوردستان له هه موو بواره كاندا .

۱۹۲۵/۹/۳ وه زيرى موسته عمه راتى به ريتانيا له وتاريكىدا به رامبه ر به په ر له مانى به ريتانيا ئاماره ي به و بابه ته داوه ، كه سيسته مى كارگيري ئيستا ياريدى پياده كردنى راسپارده كانى ئه و ليژنه يه ي سنوور ديدات و حكومه تى ئيرائيش به لين ديدات ، كه ئه و كارانه جئ به جئ بكات كه له راپورته كه داهاتبوون . به تايبه تى له و شوئينانه ي كه زۆريه يان كوردن له هه ريمه كه دا .

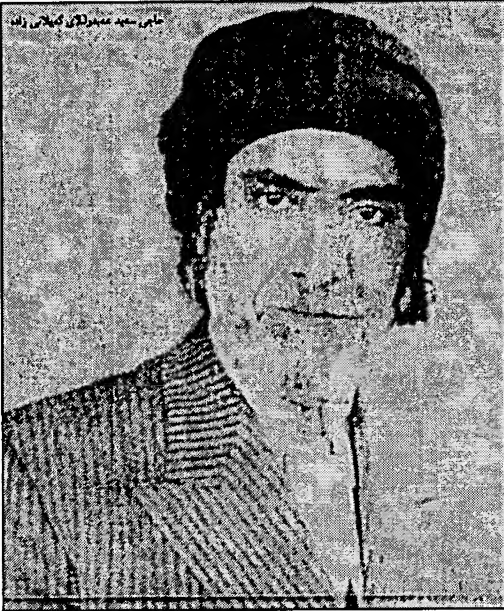
۱۹۲۵/۹/۵ رژيمى توركي له شارى دياربه كر ۵۲ شورشيگيري كوردى له سيداره دا به هوى به شداريكردنيان له شورشه كانى شيخ سه عيدي پيران دژى رژيمى تورك له باكوورى كوردستان.

۱۹۲۵/۹/۲۳ سكرتيري گشتى ئه نجومه نى كۆمه له ي گه لان نامه يه كى ئاراسته ي دادگاي نيووده ووله تى كرد ، ئه و يش به مه به ستى چاره سه رى كي شه ي كورد له وويلايه تى مووسل ، له ناو ده سه لاتى نوئي ئيراق ، كه ته واوى باشوورى كوردستانى پئ لكينراوه .

۱۹۲۵/۹/۲۴ ده سه لاتى ناوه ندى شانشينى ئيراق ، هيژيكى له ۲۵۰ چه كدار پيك هينا له ژير سه رپه رشتى به ريوو به رى گشتى پوليس ، له پيناو دامركاندنه وه ي جموجوئي شوپشيگيراني بزوتنه وه ي پزگاريخوازى كورد له باشوورى كوردستاندا .

۱۹۲۵/۹/۲۶ رژيمى توركي له دواى ده ستگير كردنى هاوپرى و هاوكارى رابه رى كورد شيخ سه عيدي پيران ، كه سايه تى ناودارى ئهرمه نى - يوگوس ماكار ئه سكه نده ر - يان له سيداره دا.

که سـایه تی و
سه ر کرده ی کورد شیخ
عویدولای نه هری شیخ
عبدالقدار شه مدینای
له گهلّ یه کیك له
کوره کانی و کو مه لیک له
سه ر کرده کورده کان به
بیانوی ئه وهی که
پیه وندی له گهلّ
بزوتنـــــــــــــه وهی
رزگار یخوازی کورد
هه بووه جینگه ی

دوای ئه‌وه‌ی که ئاشکرابوو له کۆمهله‌یه کار ده‌کات دووباره سولتانی عوسمانی سولتان عه‌بدولحه‌مید له ئه‌سته‌مۆل ده‌ری کردوو چوووه‌وه وولاتی سعودیه و له شاری حیجاز نیشته‌جی بوو. دوای کو‌ده‌تاکه‌ی سا‌لی ۱۹۰۸ دووباره گه‌رایه‌وه شاری ئه‌سته‌مۆل و چه‌ند پله‌و پۆستی وه‌رگرت له ده‌وله‌تی عوسمانی. له کاره‌کانی به‌رده‌وام بوو تا له لایه‌ن ده‌سه‌لاتی

عوسمانى لە سىدارە دراو چوۋە رېزى نەمرانى كوردو كوردستان.

سەرچاۋە:- گۇڧارى ژيىن / ۱۹۹۹ ل/ ۳۵ - ۶۵ .

۱۹۲۵/۹/۲۹ ئەنجومەنى كۆمەلەي گەلان داخاۋىيەكى ئاراستەي دادگاي نىۋودەۋولەتى
كرد لە بارەي وويلايەتى موسل و كىشەي كورد ناۋچەكەدا .

۱۹۲۵/۹/۳۰ ئەنجومەنى كۆمەلەي گەلان لىژنەيەكى لىكۆلىنەۋەي دامەزاند لە بارەي بارى
وويلايەتى موسل ، كە بەرىتانياۋ توركييا كىشەيان لەسەرى ھەبوو، كە چى
ناۋچەيەكى باشوورى كوردستان بوو لە كىشووەرەكەدا .

۱۹۲۵/۱۰/۶ كۆمەلەي گەلان لە خوۋى / ۲۷ ئاسايى خوۋى و لە ئاكامى راپۆرتە
ھەمەلايەنى لىژنەكان بىرياريدا ، كە وويلايەتى موسل بە دەۋولەتى ئىراقى
دورستكراۋى نوۋى بلكىنرى.... شايانى باسە دوۋمەنى كورد لە ھىچ كات و
ساتىك دۆستى كورد نەبوونەۋە نابن گەر بەرژەۋەندى خوۋيانى تيا نەبى لە
ھەموو بوارەكاندا .

۱۹۲۵/۱۰/۱۶ ئەنجومەنى كۆمەلەي گەلان بىرياريدا ، بەلكاندنى باشوورى كوردستان بە
پژىمى شانشىنى ئىراق... لەھەمان كات كۆمەلەي گەلان بەپىي ئەو بىرياريدا
، كە حكومەتتىكى كوردى ناۋخۆيى لە چوارچىۋەي سنوورى دورستكراۋى
ئىراق دابمەزىت لە باشوورى كوردستاندا .

۱۹۲۵/۱۰/۱۷ ئەنجومەنى كۆمەلەي گەلان لە بىريارىكىدا ، كە بەۋەندە وازى ھىنا كە داۋا لە
حكومەتى بەرىتانيا بىكات بە دامەزاندنى ئىدارەي كوردى لە ناۋچە
كوردىيەكان ، لەناو سنوورى دورستكراۋى ئىراق ، بەلام ئەوانەي لەناو بەلگە
نامەكانيان ھەبوو ھەر ھەموۋى لەسەر لاپەرەكانى بەۋشكى مانەتەۋە لە
كۆڭاكاندا .

۱۹۲۵/۱۰/۲۵ رژیىمى توركييا ياساي جلۋبەرگى راگەياندا ، ئەۋىش بە قەدەخەكردنى
پۆشنىنى جلۋبەرگى نەتەۋەيى و كۆمەلەيەتى .
بە لە بەركردنى جلۋبەرگى ئەۋروپى ، ئەم ياسايەش تايبەت بوو بە گەلى
كوورد لە باكۋورى كوردستان .

۱۹۲۵/۱۰/۲۶ بلۆكردنەۋەي يەكەم ژمارەي گۇڧارى - رۆژە ئەلىوسف - لە شارى قاھىرەي
پايتەختى مىسر، كە بەرگەكەي بە ۋىنەي دەستى ھونەرمەندى ئىتالى لىسيان
كىشراۋبوو... ھەروا ۋىنە كىشى ئەرمەنى - ساروخان - رۆلى گرنكى ھەبوو

لەۋىنە جۇراۋجۆرەكانى ناۋەرۈكى گۆڭى رۇزا ئەلىيوسف، كە تاكوۋ ئىستاش ئەۋ گۆڭقارە لە بلاۋكردنەۋەى بەردەۋامە لە شارەكەدا.

۱۹۲۵/۱۲/۱۳ رژیىمى نوپى كۆماری توركيا بەسەرکردايەتى مستەفا كەمال ئەتاتورك بىرارى ژمارە ۶۷۷/ى دەرکرد لە مادەى ۱/ى بىرارىكەدا ھاتوۋە بەداخستنى ھەموو تەكىيە ئايىنى لەسەر خاكى دىارىكرای نوپى رژیىمى توركيا. ئەۋ بالەخانەۋ خانوۋ زەۋيانەى كە خاۋەندارىەتى تايبەت و گشتى بوون گرتىۋە، لە گەل جىگەى پىاۋانى ئايىنى و دەرۋىشەكانيان . كە ببوۋە جىگەى پەيوەندى پىاۋانى ئايىنى و ئايىن پەرسىتى لەۋ وولاتە دروستكرادەدا بەپىي پەيمانى لۇزانى ۱۹۲۳/۷/۲۴ كە زىاترلەۋ ۲۱۲ ھەزار كىلومەتر چوارگۆشەى لە خاكى كوردستان پىۋوۋە لىكنراۋە لە ھەرىمەكەدا.

۱۹۲۵/۱۱/۱۵ لە دۋاى گىتوۋگۆى چىرى نىۋان ئەندامانى كۆمەلەى گەلان ، ھىلىكىان دەستنىشان كرد ، كە بە ھىلى برۇكسل ناۋزەند كرا لەلايەن ھەردوۋ ھكۈمەتى توركياۋ بەرىتانىاۋ ھىلەكەيان پەسەند كرد بەدانانى سنوور لە نىۋان ئىراق و توركيا لەسەر خاكى باشوۋرو باكۋورى كوردستان لە ناۋچەكەدا.

۱۹۲۵/۱۱/۲۱ ئەنجامدانى كۆبۈنەۋەى دادگاي نىۋودەۋلەتى ، كە يەكك لە خالەكانى نامەى سىكرىتىرى گشتى كۆمەلەى گەلان بوو ، لەبارەى سىستەمى نوپى دەسەلاتى تايبەت بە كورد لەباشوۋرى كوردستان لە وويلايەتى موسل لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۲۵/۱۱/۳۰ رژیىمى توركياۋ نوپى بە سەرکردايەتى مستەفا كەمال ياسايەكى راگەياند بە قەدەخەكردنى رىنمايىيەكانى رىگەى سۆڧىيە ، كە بوۋە ھۋى داخستنى دەرگاي تەكەيكەكان و لە سىدارەدانى دەيان كەسايەتى ئايىنى لە شىخ و زانى ئايىنى ئىسلام لە باكۋورى كوردستان.

۱۹۲۵/۱۲/۶ لىژنەى يەكلاكرنەۋەى وويلايەتى موسل ، ئاكامى لىكۋلىنەۋەكەى بە بىرپارىك بۇ كۆمەلەى گەلان بەرز كىردەۋە ، ئەۋىش سەبارەت بە كىشەى وويلايەتى موسل بوو ، كە زۆربەى دانىشتۋانى ئەۋ پارىژگايە كوردبوون لە ھەرىمەكەدا . بە پىچەۋانەى دانىشتۋانە ەرەبەكان لە شارەكەدا .

۱۹۲۵/۱۲/۱۲ سهره‌ک وه‌زیرانی پژی‌می فارسی له ئیران ره‌زا شا هه‌لبژێردرا به‌ شای ئیران له‌لایه‌ن ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران له‌ وولاته‌که‌دا .

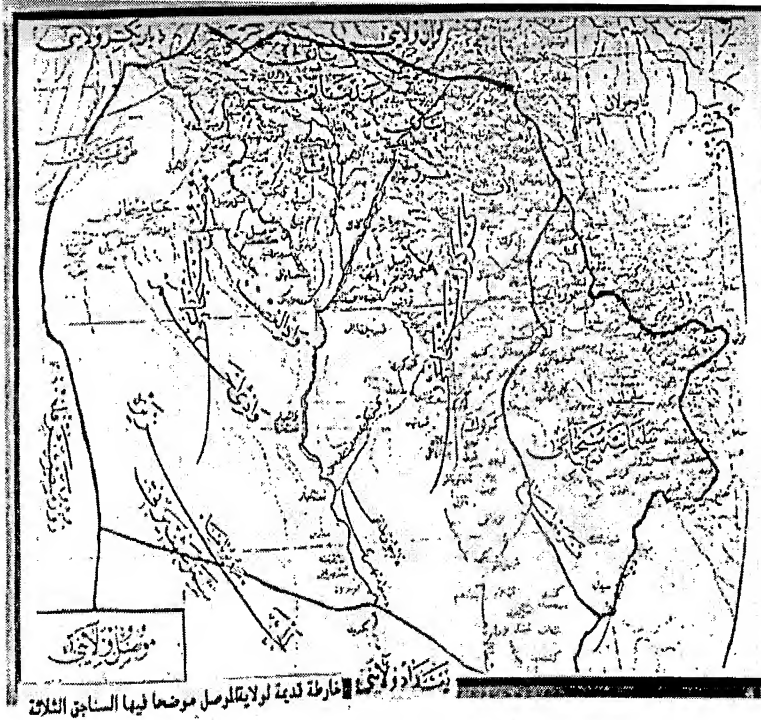
۱۹۲۵/۱۲/۱۲ به‌ گه‌یشتنی بنه‌ماله‌ی به‌هله‌وی به‌گرتنه‌ ده‌ستی ده‌سه‌لاتیان له‌ سهر ئیران و به‌ دامه‌زراندنی ره‌زا شا خان له‌سهر ئیران ، ... که‌ هه‌یج سوودیکی نه‌بوو بۆ دانیش‌توانه‌ مه‌سیحیه‌کان به‌ کوردو ئه‌رمه‌ن و ئاشووری ، به‌ تایبه‌تی له‌ پۆژه‌لاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر ده‌سه‌لاتی رژیمی فارس له‌ ئیراندا .

۱۹۲۵/۲/۱۳ یه‌که‌م شه‌پری چه‌کداری له‌ نیوان لایه‌نگرانی شیخ سه‌عیدی پیران و هه‌یزه‌کانی سووپای رژیمی توورک ده‌ستی پیکرد له‌ باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر ده‌سه‌لاتی تورکیا ، که‌ ئه‌مه‌ش بووه‌ هۆی به‌هه‌یزبوون و به‌رزبوونه‌وه‌ی جوولانه‌وه‌ی رزگاری گه‌لی کوردستان له‌ بواری نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی ، هه‌ر چه‌ند که‌ سایه‌تیه‌کی ئایینی لایه‌نی بالا ده‌ستر بوو له‌ ناو جوولانه‌وه‌ی رزگاری کورد ، که‌ ئه‌مه‌ش هۆکاری زوویی بوو به‌ له‌ ناو‌بردنی ئه‌م شو‌ڕشه‌دا له‌ باکووری کوردستان و شی‌وووه‌ شی‌وازی دیکه‌ش له‌ باشووری کوردستان .

۱۹۲۵/۱۲/۱۶ له‌ دای چه‌ندین کۆبوونه‌وه‌ دادگای کۆمه‌له‌ی گه‌لان له‌ شاری لاهی پایته‌ختی هۆله‌ندی ، بپاریدا به‌ لکاندن و ویلايه‌تی موسل به‌ حکومه‌تی ئێراقی شانشینی نوێ ... سهره‌پای ئه‌وه‌ی که‌ کۆماری نوێی تورکیا ، به‌ سه‌رکردایه‌تی که‌مال ئه‌تاتورک نا‌ره‌زایی خۆی به‌رامبه‌ر به‌و بپیاره‌ ده‌رب‌ری و به‌ ده‌ستگیر نه‌بوون پیی ، ... به‌لام ئه‌و بپیاره‌ ئاوات و ئامانجه‌کانی به‌ریتانیای چه‌سپاند له‌ ناوچه‌و هه‌ری‌م له‌ گه‌ل گه‌وره‌ترین ده‌ستکه‌ووت بۆ عه‌ره‌ب له‌ سه‌رخاکی کوردستان به‌ تایبه‌تی له‌روژئاوا و باشووری کوردستان .

۱۹۲۵/۱۲/۱۹ نووسه‌رو رووناکی‌رو پروفیسۆری به‌ ناوبانگی به‌ریتانی - ئه‌رنولد فوینی - ده‌لی: - هه‌رچه‌نده‌ مشت و م‌پو و توو ویژ قوول ده‌بوونه‌وه‌ له‌ ناو کۆبوونه‌وه‌ی کۆمه‌له‌ی گه‌لان له‌ گه‌ل دۆسته‌ تورکه‌کان ، کیش‌ه‌ی کورد زیاتر قوول ده‌بووه‌وه‌ له‌ سهر گفتووگۆیه‌کان له‌م بواره‌دا . ئه‌ویش له‌ داهاتووی کورد له‌ کوردستاندا .

۱۹۲۵/۱۲/۲۶ لە ئاكامى شەھرى يەكەمى جىھانى ئىمپراتورىيەتى عوسمانى لەبەر يەك
 ھەلۋە شەنەۋە . لە سەر وويلايەتى موسىل لە نىۋان دەۋلەتى تۈركىيا
 بەرىتانىيا ئىراق - كە ئەۋ كات ئىراق لە ژىر ئىتتىپاقى بەرىتانىيا بوو - كىشە
 پەيدابوۋ، كە ئەنجۈۋمەنى كۆمەلەي گەلان بەبرىارىك ئەۋ كىشەيەي بە
 قازانچى ئىراق يەكلا كىرەۋە.

كە رۇڭمى نوپى تۈركىيا سەرى ئەھىنايە بەر ئەۋ بىر بارە... تا لە ۱۹۲۶/۶/۵ دا
 پەيماننامە يەك لە نىۋان بەرىتانىيا ئىراق و تۈركىيا لە ئەنكەرە مۆركرا... كە
 بەپىي ئەم پەيماننامە يە تۈركىيا لە بەرامبەر ھەندى بەرژەۋەندى ئابۋورى و
 رىۋو شوۋىنى ئەمنى دژ بەكورد و خاكى كوردستان دەستى لە وويلايەتى
 موسىل ھەلگرت كىرە بۇ ئىراق.

ھەروا مادە/۱۴ ي رىكەۋوتنامە كە تايبەت بە رىژەي لە ۱۰٪ مافى ئىمتىياز
 بوو كە بەپىي مادەي/۱۰ ي ئىمتىيازنامەي ۱۹۲۵/۳/۱۴، كە دەۋوايە
 كۆمپانىيەي نەۋت بە دەۋلەتى تۈركىيەي بىدايە بۇ ماۋەي/۲۵ سال... كە ئەۋ

كات ئەو بەشە نەوتە بە نيوو مليۇن پاوەندى ئىستىرلىنى مەزەندە دەكرا. ھەروا مادەى / ۱۰ى رىكەووتنامەكەش مافى بەھەردو لايەنى رىكەووتنامەكە دەدا بۆ بەر پەرچەدانەوہى ھېرش و پەلامارى خىلەكى كە ۷۵ كىلومەتر بىنە ناو خاكى يەكتەرەوہ.

بەلگەش بۆ ئەم راستىيە كە پروفیسۆر - رۆبەرت ئۇلسن - ى شارەزا لەبواری رامیاری ومیژووی رۆژھەلاتى ناوەراست، پېیوایە كە توركيا بۆ دامركاندەوہى شۆرشى شیخ سەعیدى پیران لە سالى ۱۹۲۵ ئەو دەست ھەلگرتنەى بۆ بەرىتانيا كەردو ئەو رىكەووتنامەى سەنورىيەى مۆركەد لە پیناوا گەمارۆدان و دامركاندەوہى شۆرشى كورد لە باكوری كوردستان.

سەرچاوە: - لازاریف - كێشەى كورد - ۱۹۲۳ - ۱۹۲۵ - چاپى يەكەم - مەیلێر / ۲۰۰۷

۱۹۲۶

۱۹۲۶/۱/۵ مۆركەردنى پەيمان لە نيوان ھەر چوار دەلەتەكانى ، بەرىتانيا و فەرەنسائ و ئىراق و توركيا ، لە ئەنجام رژیىمى توركيا ، دانى بەوہنا كە وویلايەتى موسڵ بەشیك بێت لە سەنورى دیاریکراوى ئىراق.

كە لەو كات ۸۰٪ دانیشتووانى پارێزگای موسل و دەورووبەرى كورد بوون ، بە تايبەتى لە پۆژئاوا و باكوروو رۆژھەلاتى پارێزگا و ناو شارى موسڵیشدا .

۱۹۲۶/۱/۷ دامەزراندنى كۆمەلەى زەردەشتى ، كە مەلەبەندى سەرەكى لەشارى بەغداى پايتەختى ئىراق بوو ، لە ھەمان كات لقى لە پارێزگای ھەولێرو سلیمانى ھەبوو لەباشوورى كوردستان .

كە ئەم كۆمەلەى پۆلى گەنگى ھەبوو لە بەپۆشنییركەردنى بىرى نەتەوايەتى لەھەرىمەكەو كوردستان.

۱۹۲۶/۱/۹ رۆژنامەى - بانگى كوردستان - مۆلەتى لە لایەن وەزارەتى ناوخۆى ئىراق پێدرا ، بەخواھەن ئىمتیاز بۆ مامۇستا مستەفا پاشاى يامولكى كە تەنیا دوو ژمارەى لى' بلاوكراوہ.

۱۹۲۶/۱/۱۳ باشوورى كوردستانى لکینراو بەشانیشینی ئىراقى دورستکراو ئەویش بەپێى رىكەووتنامەى مۆركراو لە نيوان بەرىتانيا و ئىراق، دواى ئەو بە پەسەند كەردنى لەلایەن ئەنجوومەنى كۆمەلەى گەلان لە شارى پاريسى

٢- بهریرسان له یاریزگاكان كورد بن ییش هه موو شتیك .

۳- ده‌بی یه‌کیک له سێ جیگره‌که‌ی سه‌ره‌ک وه‌زیرانی ئیراق کورد بی‌و له‌هه‌مان کات ده‌بی به‌پرسانی کورد له‌ده‌سه‌لاتی ناوه‌ندی رژیمی شانیشینی هه‌بیئت ... له‌دوای ئاراسته‌کردنی داواکه‌ سه‌ره‌ک وه‌زیرانی ئیراق به‌ئینی دا به‌هه‌سگاندنی داواکه‌و جێ به‌جیکردنی ... به‌لام ....!

۱۹۲۶/۲/۲ کۆمه‌له‌ی زانین له‌لایه‌ن شاعرو نووسه‌ری ناوداری کورد پیره‌مێرد له‌شاری سلیمانی دامه‌زرا ، به‌پێی بریاری وه‌زاره‌تی ناوخۆی ئیراق به‌ژماره‌ ۲۵۷۱/ له‌و رۆژه‌دا.

۱۹۲۶/۲/۱۶ هه‌لگیرسانی راپه‌رینه‌کانی جه‌ماوه‌ری باکووری کوردستانی داگیر کراری ژیر ده‌سه‌لاتی رژیمی تورکیا ، به‌هۆی باری ناله‌باری دانیشتیوانی گه‌لی کورد له‌ ژیر هه‌لوێسته‌ شۆفینه‌کانی رژیمی تورکیا .
ئه‌ویش به‌ئازارو ئه‌شکه‌نجه‌دان و به‌رده‌وامی له‌ به‌رتورککردنی خاک و گه‌ل له‌ هه‌ریمه‌که‌دا .

۱۹۲۶/۲/۱۶ کۆچی دوا‌یی ئه‌فسه‌ری پایه‌ به‌رزو زاناو ئه‌دیبی لی‌هاتووی کورد مامۆستا - ئه‌مین فه‌یزی به‌گ - له‌ ته‌مه‌نی ۶۶ سا‌ئیدا.

شایانی باسه‌ ئه‌م رووناکیه‌ له‌ سا‌نی ۱۸۶۰ له‌ شاری سلیمانی له‌هه‌ریمی باشووری کوردستان چاوی به‌جیهانی خه‌بات هه‌له‌ئیناوه‌، سه‌ره‌تای خوویندنی له‌ حووجره‌ بوو له‌لایه‌ن مه‌لا ئایینه‌کان.

دوای ئه‌وه‌ خوویندنی سه‌ره‌تایی له‌شاری سلیمانی ته‌واوکردوه‌ و خوویندنی ناوه‌ندیشی له‌ به‌غدا ته‌واوکردوه‌... دوای ئه‌وه‌ چۆته‌ شاری ئه‌سته‌مبۆلی تورکیا له‌ قوتابخانه‌ی سه‌ربازی وه‌رگیراوه‌، دوای ئه‌وه‌ ده‌رچوونی پله‌ی ملازمی پێ به‌خشاوه‌.

دوای ئه‌وه‌ کراوه‌ به‌ به‌رپوه‌به‌ری خوویندنگای سه‌ربازی له‌ شاری به‌غدا له‌ زانسته‌کانی فیزیو و بیرکاری... چه‌ند کتییکی له‌م دوو بواره‌دا داناوه‌.

دوای ئه‌وه‌ چه‌ندین پله‌و پایه‌ی وه‌رگرتوه‌ له‌ به‌غداو له‌شاری سلیمانی، له‌ سا‌نی ۱۹۱۴ مامۆستا ئه‌مین فه‌یزی به‌گ خانه‌نشین کراوه‌... دوای ئه‌وه‌ له‌ شاره‌کانی ئه‌سته‌مبۆل و حه‌له‌بی سووریا ژیاوه‌و به‌رده‌وام بووه‌ له‌نووسین و رۆشنی‌کردنی گه‌له‌که‌ی تا‌کوو کۆچی دوا‌یی کردوه‌و به‌ مائناوایی کردن

لەگەل و نىشتىمان.

۱۹۲۶/۲/۲۴ دامەزىراندنى - كۆمەلەي زانستى كوردان - راگەيەندرا لە دوای پىدانی مۆلەتى كارکردنيان لە باشوورى كورستان لە شارى سلیمانی كە - فائق مەعرف، رەفيق حلمى، رەمزی فەتاح - سەرپەرشتیان دەکرد لە شارى سلیمانی لە هەرىمەكەدا.

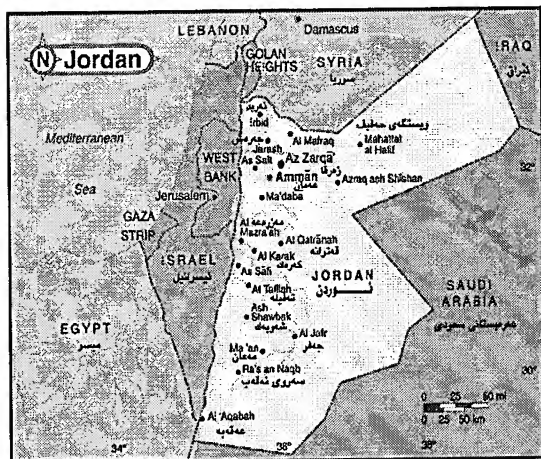
۱۹۲۶/۲/۲۴ بە پىی فەرمانى وەزارەتى ناوخۆى رژىمى شانشىنى ئىراق بە نووسراوى ژمارە ۲۵۷۱ چاپخانەى وەزارەتى پەرودە دەمەزرا ، كە دەستەى دامەزرێنەرى بریتىيوىن لە - جەمال بابان ، ئەحمەد بەگ توفىق، شىخ مستەفا پاشا، غەفور ئاغا، رەمزی قەزاز، پیرەمێرد لە شارى سلیمانی لە باشوورى كوردستان.

۱۹۲۶/۳/۲ راپۆرتى حكومەتى بەرىتانيا لە كۆمەلەي گەندا هاتوو كە كورد ۱۷٪. لە دانىشتوان پىك دىنن... ھەروا ۴۲٪. لە پۆلىس ۱۴٪. لە سووپا ، ۲۳٪. لە كرىكارانى كاركەر لەھىلى ئاسنن.

ھەروا كورد لە ئەنجومەن ۱۴ نووینەر لە كۆى ۸۸ نووینەر... ھەروا لە راپۆرتەكەیدا هاتبوو، كە كورد زۆربەن لە ئىدارەى ناوخۆیى لە ناوچە كوردیەكان وەك پارێزگاكانى موسل و كەركوك و دىالە ، ئەمەش لە دوای لكاندنى ھەرىمى باشوورى كوردستان.

سەرچاوە : لازاریف - المسالە الكردیە ۱۹۲۳ - ۱۹۴۵ چاپى یەكەم / ھەولێر.

١٩٢٦/٣/٢٢ به‌ریتانیا ده‌سه‌لاتی
ئینتیدایی خو‌ی
له‌سه‌ر شانشین
ئوردن هه‌لگرت
به‌ه‌وی لایه‌نگیری
کردنی ئه‌میر
عه‌به‌دوللا ،
حکوم‌ه‌تی
به‌ریتانیا مه‌زنو
بووه ه‌وی

راگه‌یاندنی سه‌ربه‌خو‌یی وولاتی ئوردن به‌ ناوی رژیمی شانشین و ئه‌میر
ه‌بدوللا بووه شانشین ئوردن ، که له بنه‌ماله‌ی هاشمی و له‌دایکبووی
ولاتی سعودیه بووه له ناوچه‌ی دورگه‌ی عه‌ره‌بیدا .

که ناوی پایته‌خته‌که‌ی - عه‌مان - ه و ژماره‌ی دانیشتوانه‌که‌ی ، ٥٠٠،٠٠٠
هه‌زار که‌سه . هه‌روا پووبه‌ری خاکی وولاته‌که‌ی ٨٩،٢١٠ هه‌زار کیلو مه‌تر
چوار گۆشه‌به . هه‌روا ژماره‌ی دانیشتوانی وولاته‌که‌ی ، ٨٥٠،٠٠٠ ملیون
که‌سه . هه‌روا چهری دانیشتوانه‌که‌ی ، ٢١٥ که‌س له مبل چوار گۆشه‌دا .
هه‌روا نژاده‌کانی ، عه‌ره‌ب ٩٠٪ . هه‌روا ناشووری و کلدانی و درووزی و کورد
١٠٪ . له وولاته‌که‌دا .

١٩٢٦/٤/٢ وه‌زاره‌تی ناوخ‌وی رژیمی ئیراق ، مۆله‌تی دامه‌زراندنی کۆمه‌له‌ی زانستی دا
، ئه‌ندامانی دامه‌زرینه‌ر که له - ره‌فیع ئه‌فه‌ندی/ پارێزه‌ر- ره‌مزی ئه‌فه‌ندی/
بازرگان- فائق به‌گ /مه‌لاک- مه‌عرف به‌گ/ له‌سلیمانی- ئه‌ویش به
هه‌لبژاردانی ده‌سته‌ی کارگیری له‌نیوان فه‌رانبه‌ران ، که له ئه‌حمه‌د به‌گ
پارێزگای سلیمانی به‌سه‌روک/ جه‌مال بابان / دادوهر به‌جیگری سه‌روک-
ره‌فیف به‌گ / پارێز به‌سکرتیر- فائق به‌گ/ مه‌لاک به‌ژمیریار- پیکه‌اتبوو
له‌گه‌ل س‌ی ئه‌ندامانی دیکه که ئه‌وانیش شیخ مسته‌فا قه‌ره‌داغی و عزه‌ت
به‌گ و عوسمان پاشاو حمه‌ عه‌بدولرحمان ئاغا بوون .

ئەۋىش لە پىناۋ بۆلۈككەنەۋى زاستى و زانىن لە باشۋورى كوردستان لە رېڭاى رۆژنامەكان بە ۋەرگىران و دانانى كىتب و ئامادەكراۋەكان... دواى ئەۋە لە ۱۹۳۰/۷/۲۸ لىقى كۆمەلەى زانستى لە پارىژگاى سلىمانى بەسەرپەرشتى ھەپسە خانى نەقىب كرايەۋە كە دەكاتە خىزانى شىخ قادرحەفید. لە ھەرئەمەكەدا .

۱۹۲۶/۴/۴ رېژىمى توركىيا كۆمەلىك ياساى دژ بە ئىسلام بۆلۈككەنەۋە بە قەدەخەكردنى چەندىن كارى ئاينى... ئەۋىش كۆپى كىردن بوو لە سەرشىۋەۋى ياساى ڧەرەنسى و سويسرى و جىڭە كىرتنەۋەى لە ياساكانى ئاينى لە توركىيا .

۱۹۲۶/۴/۲۱ شانشىنى بەرىتانيا - ئەلىزابىتى دوۋم - لە شارى لەندەنى پايتەختى بەرىتانيا ، كە كچى شانشىن جۇرجى شەشەم بوۋە ، لە بنە مالەيەكى ناۋدارى جىھانى چاۋى بە جىھان ھەلپىناۋە لە ۋولتەكەدا و ناۋى - ئەلسەندەر ماريابوۋە ، لە بنە مالەيەكى پاشايەتى و بەناۋى - لىلىن - ناۋزەند بوۋە .

شايانى باسە لە تەمەنى ۲۱ سالىدا لە سالى ۱۹۴۷ مىردى بە فلىپى مىرى يۇنانى و دانىمارك كىرد - لە سالى ۱۹۵۳ لە ئاھەنگىكى پەسمىدا تاجى پاشايەتى لە سەركىرا. ھەروا لە ۱۹۴۷/۱/۲۰ پلەى دۆقنەندىرەى پىدراۋە ، ھەروا ئەمىر فلىپ لە دواى كۆچى دوايى باۋكى جىڭەى كىرتەۋە لە سەر دەسلەتتى شانشىنى لە ۱۹۵۲/۲/۶ لە سەر بەرىتانيادا .

۱۹۲۶/۴/۲۱ بۇ يەكەم جار لە مىژى پارىژگاى سلىمانى كچانى كورد روويان لە قوتابخانە كىرد ، شان بەشانى كورانى كورد لە خوۋىندن لە باشۋورى كوردستاندا .

۱۹۲۶/۴/۲۲ مۆركردنى رېكەۋوتنامە بە كۆپىنەۋەى زانىارى و ھاۋكارى و ھەماھەنگى لە نىۋان رېژىمەكانى ئىران و توركىيا ۋە فەڭانستان ، ئەۋىش لە پىناۋ گەمارۆ دانى بىزۋوتنەۋەى پىزگارخۋازى كورد بە تايىبەتى لە پىرۆژەلەت و باكوورى كوردستان .

۱۹۲۶/۴/۲۲ مۆركردنى رېكەۋوتنامەى دۆستايەتى و ھاۋكارى لە نىۋان رېژىمى شاي ئىران و توركىيا بە يارمەتى بىلۋىزى بەرىتانيا - سىرپىرىس لوزن - لە ئىران بەرامبەر بە دژايەتى كىردنى جىمۋو جۆلى لايەنگرانى سەركىردەى كورد سىمكۆى

شکاک له رۆژه‌لاتی کوردستان.

١٩٢٦/٤/٢٥ کۆمه‌له‌ی دامه‌زینەر له کۆبوونه‌وه‌ی خۆیدا ره‌زا به‌هله‌وی کرده شاهه‌نشای ئێران به‌لابردنی ئەحمەد شاقاجاری، بەم جوړه رۆلی ئەو بنه‌ماله‌یه له ده‌سه‌لاتی ئێران کۆتایی پێ هات و هه‌موو ده‌سه‌لاتی ئێران که‌ته ژێرده‌ستی ره‌زا به‌هله‌وی به‌هاتنی بنه‌ماله‌ی به‌هله‌وی بۆسه‌ر وولاتانی فارس له ئێران.

١٩٢٦/٥/٢٥ بلا‌وکردنه‌وه‌ی یه‌که‌م

ژماره‌ی گۆفاری -

زاری کرمانجی - له

شارۆچکه‌ی رواندزی

سه‌ر به‌ پارێزگای

هه‌ولێر له‌ باشووری

کوردستان، له‌ لایه‌ن

میڤـژوونوس و

نووسه‌رو رووناکییری

ناوداری کورد -

حوسین حوزنی موکریانی - به‌ خاوه‌نی ئیمتیازو سه‌ر نووسه‌ری گۆفاره‌که‌

- عه‌بدوله‌حمان گیلۆموکریانی - له‌ شاری رواندز له‌ هه‌ریمه‌که‌دا .

جیگه‌ی باسکردنه‌ که‌ گۆفاری زاری کرمانجی ٢٤ بیست و چوار ژماره‌ی

لێده‌رکرا به‌ ده‌ستی خووینه‌ران گه‌یاندراره‌ .

که‌ خۆی خاوه‌نی چاپخانه‌که‌و به‌ چاپگه‌یانندی ئەنجام ده‌دا له‌ پێناو

خزمه‌تکردنی گه‌ل و نیشتمانه‌که‌یدا.

١٩٢٦/٥/٣٠ رژیمی تورکیا به‌رامبه‌ردیاریکردنی سنووری وولاته‌که‌ی له‌ سه‌ر خاکی

باکووری کوردستان خستنیه‌ ناو ده‌ووله‌ته‌که‌ی هه‌لسا به‌ راگه‌یانندی رژیمی

زانستی - علمانی - دژ به‌ ئیسلام له‌ پێناو رازی کردنی وولاتانی رۆژئاوای

یارمه‌تی ده‌ری له‌ جیهاندا .

۱۹۲۶/۶/۱ لە داياك بوونى ھونەرماندى سىنەمايى ناۋادارى پوۋسى و جىھانى خاتو-
مارلىن مۇنۇ- لەپارىزگاي مۇسكۇ پايتهختى يەككەتى سۇقىيەتى پىشوو ،
شاينى باسە كە مارلىن لەژيانىدا دوچار مېردى كوردوۋ ھەردوۋ جار
لەمېردەكانى جيا بۆتەۋە بە ھۆى بوونى كېشە لە ئىۋانىندا .

۱۹۲۶/۶/۵ مۇركردنى رېكەۋوتننامە لە نىۋان رېژىمى شانشىنى ئىراق و ھكۈمەتى
بەرىتانيا ، دژى كوردو بزوۋتەۋەى رزگاربخواى كورد لەھەرىمى باشوۋرى
كوردستان كە لە ۱۶ بىرگەى لەمەر سنوۋرو كۇتۇلكردى كوردەكان پىك
ھاتبۈلە ۋولاتەكەدا.

۱۹۲۶/۶/۶ بە پىي رېكەۋوتننامەى نىۋان رېژىمى شانشىنى ئىراق و ھكۈمەتى بەرىتانيا
ھىلى بە ناۋبانگى بىرۇكسل بوۋە سنوۋرى نىۋان ئىراق و رېژىمى توركييا و بە
سنوۋرى قەرمى دانى پىدانرا لەلايەن ئەنجۈۋمەنى كۆمەلەى گەلان لە شارى
پارىسى پايتهختى قەرەنسا .

۱۹۲۶/۶/۷ گرېدانى يەكەم كۇنگرەى ئىسلامى لە شارى مەككەى ۋولاتى سعوۋدىيە ،
ئەۋىش بە ئامادەبوۋنى نوۋىنەرى ھەموۋ ۋولاتانى عەرەب ، جگە لە ئىران و
ئىراق ، كەنوۋىنەرى ئىسلامەكانى سۇقىيەتى بەشداريان تىدا كىرد...
كۇنگرەكە لەلايەن حافز ۋەبە بەۋتارىك كرايەۋە بەنوۋىنەرايەتى كىردنى
بەنەمالەى ئال سعوۋد لە ۋولاتەكەدا.

۱۹۲۶/۷/۸ بەپىي رېكەۋوتننامەى مۇركراۋى نىۋان رېژىمى ئىراق و رېژىمى توركييا بەرازى
بوونى توركييا ، كە بەرىتانيا لەسەر ۋىلايەتى موسل دەبى لە ۱۰٪ لە بەشى
كۇمپانىيەى نەۋتى توركييا ۋەرگىت بۇ ماۋەى ۲۵ سال ، ئەۋ چاۋگە نەۋتياۋە
لە خاكى باشوۋرى كوردستان .

۱۹۲۶/۷/۱۸ لە دۋاى بە ئەنجام گەياندى ئاۋاتەكان بە راگەياندى ھىلى بىرۇكسل بە
دىيارىكردى سنوۋر لە نىۋان ھەردوۋ دەۋلەتى ئىراق و توركيياى
دورستكراۋ لەسەر خاكى گەلى كوردستان... كە بوۋە ھۆى لە گۇرپانى
پەيمانى سىقەر ۋەروا كۇنگرەى قاھىرى پايتهختى مىسردا.

ئەۋىش بە پىكېيىنانى ھەردوۋ دەۋلەت بەپىشتىگرى بەرىتانياۋ ئەمەرىكا و
قەرەنساۋ پوۋسىيا بە بەداگىركردنى خاكى كوردستانلە ناۋچەكەدا ... كە
بوۋە ھۇكارىكى گەۋۋرە لە بەھىز بوونى جى پىگەى ۋولاتانى ھاپەيمان لە

كيشووهرى ئاسىيائى ناوهراست و بچووك له ههموو بواره جيا جياكاندا .

١٩٢٦/٩/٤ له دواى ههول و كوششيكى زور ئهويش به دهست پيكردى گفتووگو له نيوآن شينج مەحمودى هەفیدو بەرپرسانى بەریتانیا له ئیراق لەشاروچكەى خورمال له باشوورى كوردستان ، كه زياتر له سى كاترميىر خاياند و بووه هوى نيمچه ئارامى له ناوچهكهدا .

١٩٢٦/١٠/١٢ باڤو كردنهوهى يهكهم ژمارهى پوژنامهى كەركوك له پاريزگای كەركوك له باشوورى كوردستان ، ئهويش به زمانى كوردى و عەربى و توركى لهلايهن شارهوانى كەركوك له هەريهكهدا .

١٩٢٦/١٠/١٥ نووسهرو رووناكپىرى ناودارى جيهانى - ميشيل فوكو - له شاروچكەى - يونانيه - ي فەرهنسا لەدايك بووه .

١٩٢٦/١٠/١٨ مەندووبى سامى بەریتانیا له ئیراق پيشنياريكى ئاراستهى شانشين فەيسەل كرد ، ئهويش به داهزاندى كۆمهلهى جوړاو جوړ لهشارى بهغدا ، لهپيناو بووژانهوهى يهكيتى له نيوآن كوردو عەرب و نهتهوهكانى ديكەى ئىراقى نوئى؟...

١٩٢٦/١٠/١٨ نووينهري بالاي بەریتانیا -

سيّر هنرى دويس -

نامهيهكى نهينى ئاراستهى

شانشينى ئىراق كرد ... كه

له هەر لاپهريهك له نامهكەيد

به زمانى عەربى و ئینگليزى

نووسـرابوو، چـەندين

پيشنيارى تيا ديارىكرد بوو

له پيناو پتهوكردنى برايهتى

كوردو عەرب ، چونكه

شانشين دهتوانى ئه و كارە

السيّر هنرى دويس المندوب السامي

ئەنجام بدات و كيشه و گرفتهكان چاره بكات هەر وهك چوّن شانشين فكتوريا ئەنجاميدا ... كه بووه فاكتەرى سەرەكى پته و كردنى بناخەى يهكيتى نيوآن گەلى ئینگليزو سكوچى له بەریتانیاى مەزندا .

۱۹۲۶/۱۰/۲۲ مۆزكردنى رېكەووتنامەى ھاوكارى ئابوورى و بازىرگانى و سەربازى و يارمەتى دۆستايەتى لە نىوان رژیىمى ئىران و رژیىمى تورکيا لە تارانى پايتەختى فارس .

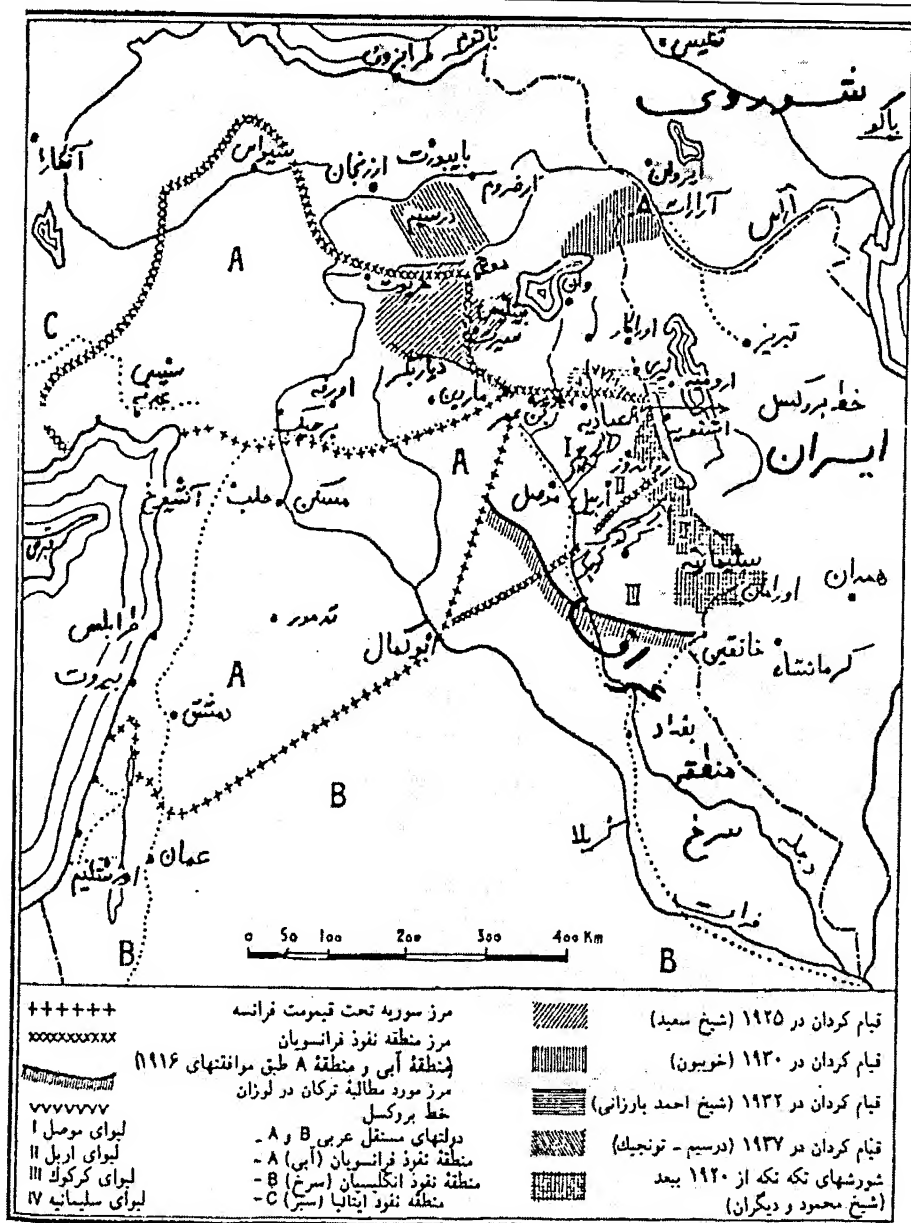
لە پىناو سەركووت كردنى جموو جۆلەكانى بزوتنەوہى رزگاربخوازى كورد بەتايبەتى لە پۆژمەلات و باكوورى كوردستان...؟؟؟.

۱۹۲۶/۱۰/۳۰ ھەولەدان لە پىناو پاكىشانى زاناكانى مەزھەب شىعەى ئىسلام و ھاوكارى كردنى وولاتانى ئىسلامى و رپوسىيائى سۆڧىيەتى، بەم بۆنە لە تارانى پايتەختى وولاتى فارس ، كۆمەلەيەك پىك ھىئرا بەناوى - يەكئىتى زاناكان - لە سەر داواى شىيخ عەبدولكەرىم ئەلىيەزىدى لە شارى قووم لە ئىران ، ئەو كۆمەلەئەش لىقى ھەبوو لە شارەكانى تەبرىزو خوراسان و قووم و پەيووھندى لەگەل زاناكانى شارى نەجەف و كەربەلا و گەرەكە كازمىيە لەشارى بەغدا لە ئىراق بەست و ھەروا پەيووھندى ھەبوو لەگەل كۆمەلەى - بىت النهرين .

شايانى باسە پرۆگرامى ئەم كۆمەلەيە لە پۆژى ۱۱/۷ى ھەمان سال گەيشتە گەرەكى كازمىيە لە شارى بەغدا و درا بە دەست شىيخ جەواد جەواھرى ، ھەروا لە پۆژى ۱۹۲۱/۱۱/۱۳ گەيشتە دەست محەمەد باقرئەلحەكىم لە شارەكەدا .

ئەويش لەپىناو پەيووھندى كردنى بەھىز لەنىوو زاناكانى ئىراق و ئىران ، بەدامەزاندنى كۆمەلەى ئاينى بە بووژاندنەوہى ئاينى ئىسلام و باشكردنى پەيووھندى لەگەل تورکيا و رپوسىيائى بەلشەفى ...شايانى ئامازە پىكردنە كە بەلاشيفەكان پۆلى سەرەكيان ھەبوو لە دامەزاندنى ئەم كۆمەلەيە لە وولاتەكەدا .

ھەروا لەو كاتدا سەرۆكى پارتى نىشتىمانى ئىراق جەغفەر ئەبوو تمەن پىشتگىرى خۆى بۆ كۆمەلەكە دەرپى ... ھەروا لەو كاتەى كە - ج.س. ئاگابىكۆف - لە نىوان سالاكانى ۱۹۱۸ - ۱۹۲۹ سەرۆكى بەشى پۆژمەلات بوو لە كارگىرپى پاميارى دەوولەتى يەكئىتى سۆڧىيەت لە وەزارەتى دەرەوہ ، كە لە سالى ۱۹۳۰ بابەتئىكى بلاوكردەوہ بە دلخۆشكەرى ئەو يەكئىتى زانانىيەتى كە لە وولاتانى دراوسى و گرنگ پىك ھاتووہ لە ناوچەو كىشووہرەكەدا .

دیاریکردنی جینزگرگی شورش و سهرهه ئدانه کانی کوردستان

له ۱۹۲۵-۱۹۳۷

۱۹۲۷

۱۹۲۷/۱/۱۵ بەرپابوونى راپەرىنى ئاگرى داخ لە باكوورى كوردستانى داگرى كراوى ژىر دەسلەلاتى پۇرمى توركىيا ، لەلایەن چەكدارە شۇرشىگرەكانى كورد لەناوچەكەدا .

۱۹۲۷/۱/۱۹ بە ھۆى بارىنى باران و بەفرىكى زۇر لە يەكیەتى سۇقىت بە تاییەتى لە شارى مۇسكۇ دەوورووبەرى ، كە بوو ھۆى وەستانى كاركردن لەدام دەزگاكانى دەوولەت بەگشتى و پچرانى پەيووەندى لە نیوان شارو شارۆچكەو بە كوشتنى بەدىان ھارولاتى كە پلەى ساردى گەیشتە زیاتر لە ۲۰ پلەى ژىر سفرى لە ساردیدا .

۱۹۲۷/۲/۱۱ گریدانى یەكەم كۆنگرەى دامەزناندى - راپەلەى دژ بە ئىمپىریالیەت و داپلۇسىنى ئىستىعمار ، لە پىناو سەرەخۆبى نىشتىمانى لە شارى بەرلىنى پایتەختى ئەلمانیا .

كە ئەم راپەلە بوو ھۆى گریدانى پەيووەندى لە نیوان ھندستان و چین و وولاتانى ئىسلام ، لە و وولاتانەو پالپىشتى كردن لە جوولانەوئى نىشتىمانى لە جىھاندا .

۱۹۲۷/۳/۱۰ گریدانى كۆنگرەى راپەلەى وولاتانى جىھان لە شارى برۇكسل ، كە ۱۷۵ نووینەر و ۱۳۴ پۇكخراو ۳۷ وولات لە ئاسىيا و ئەفرىكىا و ئەوروپا و ئەمەرىكا بەشداریان تىدا كرد .

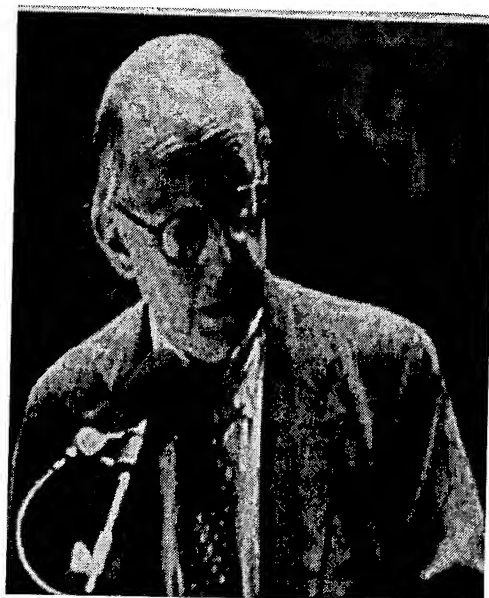
بەلام لە وولاتانى عەرەبى تەنیا مىسرو سوورىا و فەلەستىن بەشداریان تىدا نەكرد ... لەو كۆنگرەى ھەولى دامەزناندى - سكرتارىەتى وولاتانى عەرەبى - لەو راپەلەى درا و لەلایەكى دىكە ئەنجومەنى كۆمۇنترىن ، كە ئەنجومەنىكى پارتە كۆمەنىستەكانى جىھان بوو .

ھەولى پەيووەندى كردنى بوو لەگەل جوولانەوئى نىشتىمانى عەرەبى لە كىشووهرى ئاسىيادا .

۱۹۲۷/۳/۳۱ بەرپابوونى شەرلە نیوان كوردو تورك لە باكوورى كوردستان لە ناوچەى دەربەندى بەتلىس ، لە ئەنجام چەكدارە كوردەكان سەرکەووتنىان بەدەست

هيننا به سەر هيزهكانى سووپاي تورك له ههريمهكهدا .

له دايك بوونى نووسەرو ١٩٢٧/٤/١٨

رووناكبيرو پروفيسورى

ناودارى ئەمەرىكى و

جيهانى - ساموئيل

فيليب هانتينگتون - له

شارى نيوروك له

ئەمەريكا .

ناسراو به ساموئيل

هانتكتون، ئەم كەسايەتیه

خوويندنى له زانكوى

به ناوبانگى بهيل yale

به uni- versity uni-

پلهى ناياب تهواو

كردووه. دواى ئەوه له ريزهكانى سووپاي ئەمەريكا خزمەتى سەربازى

كردووه. دواى ئەوه برونامەى ماستەرى له زانكوى شيكاگو به دەست

هیناوه و هەروا بروا نامەى دکتۆرای له زانکۆی هارقارد به دەست هیناوه له

وولاتهكهيدا.

ئەم رووناكبيره له تەمەنى ٢٣ سالییدا دەستى به وانه ووتنهوه كردووه له

زانكۆی هارقارد، به گۆيرەى ئەم بەیاننامەیهى كه زانکۆی هارقارد، ساموئیل

له ٢٤/١٢/٢٠٠٨ مائناوايى له وولاتهكهو جيهان دهكات.

جيگهى باسکردنه كه ئەم كەسايەتیه له ماوهى ژيانیدا زیاتر له ١٧ کتیبى به

تهنیا و به هاوبەش نووسیوو. هەروا زیاتر له ٩٠ ووتارى زانستى دەربارەى

رامیاریهى ئەمەریکا بلاوکردۆتهوه له گەل بابەتى هەمە جور له سەر

دیموکراسى و رامیارى و سەربازى و ستراتیژى و گەشه پیدان له جیهاندا

بلاو کردۆتهوه. دواى ئەوه ٥٨ سال له زانکۆی هارقارد خزمەتى زانستى

كردووه له هەموو بوارهكانیدا.

ھەروا پىكىدادانى شارستانىيەكان، ديارترىن بەرھەمى سامۇئىل ھانتىنگتون بوو ۋە درەوشاۋەترىن زانائى زانستى راميارى بوو. پروفىسور ھانتىنگتون لە ئىۋان سالاھىكانى ۱۹۲۷ - ۲۰۰۸ دا، زۆر لە بىرۈكە ۋە تىۋىز پىشېنىيەكانىشى بوونەتە راستى، ئەم رووناكىرە ئامازەى بەو داۋە كە مەۋقۇ خاۋەنى كەلتۈرۈۋە دىدگەى جىاۋازن لە بارەى مەۋقۇ ۋە كۆمەلگەدا، ھاۋولاتى ۋە دەۋولەت، ھەروا تىگەيشتنە رىژەيىيەكان بۇ مان ۋە ئەرەك، ئازادى ۋە دەسلەت، يەكسانى ۋە ئايەكسانىدا.

ئەم كەسايەتتە تۈۋىۋىيەتتى ئەم بەرھەمانە بىنئىتە دى ئەۋىش:-

دەۋولەت ۋە سەربازان، تىئۇرۋ راميارىيەت ۋە پەيۋەندى مەدەنى سەربازى...
 ۲- سىستەمى راميارى لە كۆمەلگەى گۇراۋدا - لە سالى ۱۹۶۸ ... ۳-
 قەيرانى دىموكراتىيەت، دەرپارەى تۈۋانائى ھوۋك بۇ دىموكراسىيەتەكان. لە
 سالى ۱۹۷۶ ... ۴- شەپۇلى سىيەم :- بۇ دىموكراسىيە كەردن لە كۆتايى
 سەدەى بىستەم. لە سالى ۱۹۹۱ ... ۵- پىكىدادانى شارستانىيەكان لە سالى
 ۱۹۹۶ ... ۶- ئىمە كىين. ۲۰۰۴.

۱۹۲۷/۴/۱۹ بە ھۆى بوۋنى سىلىمانى بە پارىزگاۋ ئەحمەد عوسمان كە لەدايك بوۋى
 شارى ھەۋلىر بوۋ بوو پارىزگارى پارىزگاۋ سىلىمانى لەھەرىمى باشۋورى
 كوردستان.

۱۹۲۷/۴/۲۰ داگىر كەردنى شارۋچكەى پىنجۋىن ۋە دەۋرۋوبەرى لەلايەن ھىزەكانى
 سوۋپاي بەرىتانيا بە ھۆى راپەرىنى جەماۋەرى شارەكەۋ كاردانەۋەى لەسەر
 ناۋچەكانى دىكەى باشۋورى كوردستان.

۱۹۲۷/۴/۲۸ سەرەك ۋەزىرائى رىئىمى شانشىنى لە ئىراق، سەردانى پارىزگاۋ سىلىمانى
 لە باشۋورى كوردستان كەرد لەگەل شىخ مەحمۇدى ھەفەيد بىرو بۇچونيان
 لەبارەى كىشەى كورد ئالۆگۇر كەرد، داۋاي لەشىخ كەرد كە سەردانى شارى
 بەغدا بكات لەپىناۋ گەفتوۋگۇ كەردن لەگەل ھكۈمەتتى ناۋەندى شانشىنى لە
 ئىراق.

۱۹۲۷/۷/۴ لە پىناۋ دۆزىنەۋەى رىگە چارە سەر كەردنى مافەكانى كورد لە باشۋورى
 كوردستان ۋە لە سەر داۋاي ھكۈمەتتى ئىراق شىخ مەحمۇدى ھەفەيد

بەياوهرى بابا عەلى كورى سەردانى شارى بەغدايان كردو بووه هۆى
دلخۆشى جەماوهرى ناوچهكه.

دامەزناندى كۆمەلەى پشتیووان لەلايەن مستەفا شەوقى لەشارى سلیمانى
لە باشوورى كوردستان. ۱۹۲۷/۷/۱۰

۱۹۲۷/۷/۱۰ ئەحمەد خواجە لە بەشى سییەمى یاداشتەكەیدا دەلى: - بریاردارا كه لە
شارى بەغداى پايتەختى ئىراق كۆمەلەیهكى رامیارى بە نهیىنى
دابەزىت... بۆ ئەو مەبەستەش كۆیوونەوێكە لە مائەكەى گریڤدارو
كۆمەلەكە بەناوى - كۆمەلەى پشتیووانى كوردان - دامەزراو سەرۆكى ئەو
كۆمەلەش مامۆستا - مستەفا شەوقى - بوو... بەلام مامۆستا عەبدولرەزاق
حەسەن لە - میژووى پارتە رامیارى عەرەبیەكانیدا ناوى ئەو كۆمەلەیهى
هیناوهو دەلى: -
ئەو كۆمەلەیه لە ۱۹۲۷/۷/۱۵ دامەزراوه.

ئەو كۆمەلەیهش لە پیناوپشتگیری جیولانەوێ رزگارى گەلى كوردستان
بوو... دواى ئەوەش ئەم كۆمەلەیه لە ۱۹۳۰/۷/۹ بەیاننامەیهكى بڵاوكردهوه
كه تیايدا داوا لە ئەندامانى دەكات بەشداری لە هەلبژاردنەكانى ئەنجومەنى
نویى پەرلەمان نەكەن، كه دیارترین ئەندامەكانیشى بریتیبوون لە - مولازم
كامل حەسەن - مولازم رەئوف ئەفەندى - رەئیسى یەكەم محەمەد عەلى
عەبدوللا - رەئیس ئەحمەد فەخرى - رەئوف - بەشیر موشیر. واتە هەردوو
بۆ چوونەكانى راست و دروستن.

چونكه بەلگە بەریتانیەكان لە برگەیهكدا ئاماژە بە پێكھێنانەوێ كۆمەلەى
پشتیووانى كوردان دەكات... كهواتە ئەو كۆمەلەیه لە سالى ۱۹۲۷ دامەزرا
بۆ جارى دووهمى بووه لەلايەن كەسایەتیهكانى كورد لە كوردستان.
سەرچاوه: - لازاریف - كێشەى كورد - ۱۹۲۳ - ۱۹۴۵. چاپى یەكەم - هەولێر/ ۲۰۰۷

۱۹۲۷/۷/۱۴ سەرەك وەزىرانى رېژىمى
شانىنى لە ئىراق جەغفە
عەسكەرى .
لە پىناو گەمارۇ دانى
بزووتنەۋەى پزگارىخوۋى
كورد بىرارىدا بە دامالىنى
دىاردەى چەك ھەلگرتن لە
ھەموو ئىراق بە تايىبەتى لە
ھەرىمى باشوورى
كوردستانى لىكئىراۋ بە ئىراق
ئەۋىش لە پىناو بەھىز
كردنى جىيىگەى ھىزى
سەربازى لە ھەرىمى
باشوورى كوردستان.

۱۹۲۷/۷/۱۹ بىراردانى ياسايەكى شوقىنىيەنى رېژىمى تۈركىيا بەناۋى ياساى ژمارە
۱۰۹۷/ كە ئەو ياسايە پىگە بەداگىركەرى تۈركىيا دەدا بەگوۋاستنەۋەى
۱۴۰۰ خىزانى كورد لە باكوورى كوردستان بۇ باكوورى تۈركىيا ئەۋىش بە
مەبەستى بەتۈرككردن كردن و گۆرىنى دىمۇگرافىيە ھەرىمەكە لە باكوورى
كوردستان.

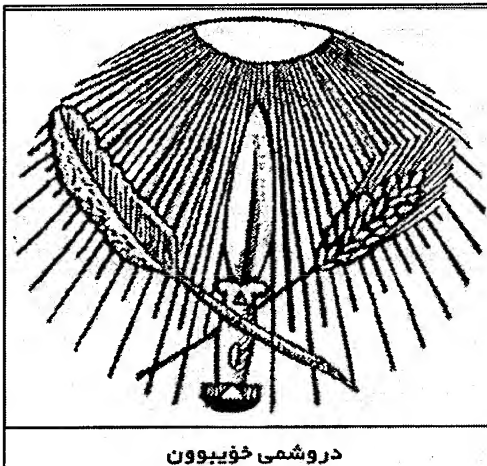
بووه له کیشووه‌ره‌که‌دا.

۱۹۲۷/۸/۱۳ له‌دايك بوونی سه‌رۆکی کووبا
دکتۆر- فیدل کاسترۆ- که له
ره‌چه‌له‌کدا نه‌سپانیه‌و له
بنه‌ماله‌یه‌کی ده‌وله‌مه‌ندی
کشتووکالی چه‌وه‌نده‌ری
شه‌کر بووه.

شایانی باسه‌ کاسترۆ
ده‌رچووی کۆلیژی یاسایه‌و
دوای نه‌وه ده‌ستی کرد به
خویندنی ئابووری زانستی
رامیاری .

له‌ سالی ۱۹۵۰ به‌لگه‌نامه‌ی
دکتۆرای وه‌رگرتووه‌و هاوڕیی
خه‌باتگیرو تیکۆشه‌ری
ناو‌داری جیهان دکتۆر گیقارا

۱۹۲۷/۱۰/۱ له‌ دوای هه‌ل و ماندو‌بوونیکی زۆر کۆمه‌له‌ی خۆیی‌بوون بووه‌ ریک‌خوا‌وه‌یه‌کی
راسته‌‌قینه‌ی نووینه‌رانی کورد و ئه‌رمه‌ن له‌ کوردستان به‌ تایبه‌تی له‌ باکووری
کوردستان.

دروشمی خۆیبوون

۱۹۲۷/۱۰/۵ یه‌که‌م دانیشتنی
کۆنگره‌ی نه‌ته‌وه‌یی له
نیوان کورد و ئه‌رمه‌ن
ئه‌نجام‌درا له‌ مانی
که‌سایه‌تی ئه‌رمه‌نی له
هه‌ریمی باکووری
کوردستان - رۆهان پاپا
زیان- که‌ پینج‌ رۆژی
خایاند به‌ ئاشت
بوونه‌وه‌ له‌ پیناو وه‌دی
هی‌نان و به‌رگری کردن له

گەل و نىشتمانەكەياندا .

ھەر لە ھەمان كات لە ھاوینە ھەواری - جەمەدون - ى كۆماری لوبنان
كۆمەلىك رۇشنىرو رووناكىرى ناودارو چەند رىكخراویدەكى كوردی
ئەوانیش - كۆمەلەى پېشكەووتنى كوردستان ، كۆمەلەى كوردستان،
كۆمەلەى ئەتەویدى كورد ، كۆمەلەى سەربەخۇى - كۆنگرەیان گرىدا بە
مەبەستى دامەزراندنى كۆمەلەى -خۇیبوون- و راگەیاندى، كە كاردانەویدى
كارىگەر و گرىنگى ھەبو لەشەقامى كوردی لە لە ھەموو ھەرىمەكانى
كوردستان.

۱۹۲۷/۱۰/۱۲ دامەزراندنى پارتى گەلى
كۆماری كە پارتىكى چەپى
ناوەندەو لەلايەن
دامەزىنەرى كۆماری
توركيا و رژیىمى علماىەت
مستەفا كەمال ئەتاتورك
راگەيەندرا... لەكۆنگرەى
يەكەمى ئەو پارتە شەش
پرەنسىپ بەناوبانگەكەى -
ئەتەوايەتى، كۆمارخوایى،
گەل پەستى، علماىەت،

دەست پېشخەرى دەولەت، شۆرشگىرى - خرايە نىو پەيرەوى ناوخۆ

پروگرامى پارتەكەو رەوتى ژيانى رامبارى سورگىا لە سەرماراسەكراوى ئەو
شەش پرەنسىپ كەلە سالى ۱۹۳۷ خرايە ناو ھەتتوروى كۆمەلەى
جىگەى ئامازەپېكرەنە كە توركيا ھەمەن ئەمەلىك لە ئەرموونى ھەتتوروى و

دەستاو دەستەكردنى دەسلەلات تاكوو مانگى /۳/ ۱۹۵۰... كە ئەم دەستوورەش تاكوو ئىستا كارى پى دەكرى و دامەزراوى سەربازى و پۇستى سەرەك كۆمار خۇيان بە پارىزەرى ئەو پرەنسىپانە دەزانن كە فەرماندارىەتى توركيای كردو دەرفەتى بە دامەززاندىنى هېچ پارتىكى دىكەى راميارى ئەدا.

دواى مردنى كەمال ئەتاتورك و ھاتنە سەركارى عىسمەت ئىنونو وەكوو دووم سەرۆك كۆمارى توركيە لە سالى ۱۹۴۳ بە مەرسوومىكى فەرمى دەرفەتى دامەززاندىنى پارتى راميارى والاكردو سەرەتاي ژيانى فرەيى راميارى دەستى پىكردو لە مانگى /۱/ ۱۹۴۶ دواى دەست لەكاركىشانەوى لە پۇستى سەرۆك وەزىران جەلال بايارو عەدنان مەندرىسى پارتى ديموكراتى يان دامەززانن كە بە دووم پارتى ديموكراتى يان دامەززانن، كە بە دووم پارتى راميارى لە كۆمارى توركيە دەژمىردىت و يەكەم پارتىش كە جەلوى فەرمانرەوايى بەدەنگدان لە پارتى گەلى كۆمارى وەرىگىتەو وە يەك لايەنە ماوہى ۲۳ سال فەرمانرەوايى توركيای كرد.

لەگەل ئەو ھەموو گۆرانكارىە يەك لەدواى يەكانە بەپى قۇناخە يەك لە دواى يەكەكان كىشەى كورد رۆژ لە دواى رۆژ بەرەو ئالۆزتر لە ژىر دەسلەلاتى ئەو رۆژىمە ئەژاد پەرستانە ھەنگاوى دەنا لە ھەموو بوارە جياجياكان. ئەمەو چەندىن رووداوى دىكە لە ناوەرۆكى مېژوونامەكە بخوئىننەو... سەرچاوە:- لازارىف - كىشەى كورد - ۱۹۲۳ - ۱۹۴۵. چاپى يەكەم - ھەللىر/۲۰۰۷.

۱۹۲۷/۱۰/۱۴ دۆزىنەوہى

يەكەم بىرى
نەوت لە بابە
گورگورى
پارىزنگای
كەرکوكى
كوردستان لە
باشوورى
كوردستان
لە لایەن

ئىنگىلىزەكان،... لە ھەمان كات لە گوندى سەربەشاخى كەندىناوھى مەلبەندى عەشیرەتى سیان بىرى نەوت دۆزراپەوھ ، كە ھەردوو بىرە نەوتى بابە گورگورو سەربەشاخ بەناوئى بىرى- نەمبەر وھن- بوو ، كە بووھ ھۆى زیاتر چەوساندەنەوھى كوردو خاكى كوردستان، بەرھەو زیاتر لە بەعەرەبكردن و داگیر كردنى باشوورى كوردستان.

۱۹۲۷/۱۰/۲۱ دووبارە لە ھاوینە ھەواری - بجمدون- لە كۆمارى ئىستای لوبنان كۆنگرەى رىكخراوھ كوردیەكان دەستى پىكرد ، كە ئەوانىش كۆمەلەى تەشكىلاتى ئىجتىماعى كوردو ، كۆمىتەى ئىستىقلال و كۆمەلەى كوردو، كوردستان بەشداریان تىدا كرد ، بە پىك ھىنانى كۆمەلەى خۆییبوون و بەھىز كردنى كە كۆمەلەى ھەموو كوردستان بوو لە ھەردوو بواری نەتەوھىی و نىشتىمانى لە كىشووھەرەكەدا .

۱۹۲۷/۱۰/۲۸ ھەلگىرسانى راپەرىنى ئاگرى داخ لە ھەرىمى باكوورى كوردستان بە سەرکردایەتى ژەنەرالى ئاودارى نەتەوھىی كورد - ئىحسان نورى پاشا - كە سەرۆكى كۆمەلەى خۆییبوون بوو لە كوردستان . لە ھەمان كات سەربەخۆی كوردستانى راگەياند بەپىیى برگەكانى پەيمانى سىقەر لە باكوورى كوردستان.

۱۹۲۷/۱۱/۲۵ كۆمەلەى گەنجانى مۇسلمان لە قاھرەى پايتەختى مىسر لەلايەن عەبدولھەمىد سەعید پىكھات ، ئەویش لەپىناو پەرورەدەكردن و بەرگرىكردن لە بارى كۆمەلايەتى و رۆشنىيرى بەدەب و نەرىتى ئىسلامى... ئەو كۆمەلەى ھەمووھى تەمەنى توانى ۴۷ لقى ھەبئى لە مىسر ، ھەروا ۱۸

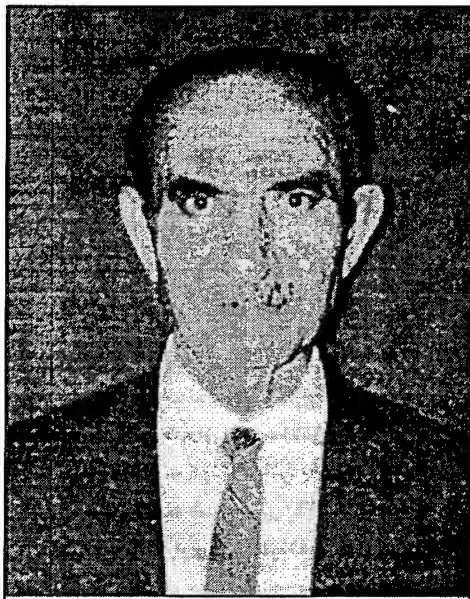
لقى هه‌ئى له‌وولاتانى ئه‌فرىكيا و ئاسيا و ، هه‌روا ٣ لقى له‌ هه‌موو ئه‌وروپا و
يه‌ك لقيش له‌ ئه‌مه‌ريكا .

١٩٢٨

١٩٢٨/٢/٤ خستنه‌ خواره‌وه‌ى دوو فروكه‌ى جه‌نگى هه‌زه‌كانى سووپاى تورك له‌
باكوورى كوردستانى داگیر كراوى ژي‌ر ده‌سه‌لاتى توركيا له‌لايه‌ن
شورشيگيرانى راپه‌ريووى كورد له‌ ناوچه‌ى ئاگرى له‌ هه‌ريمه‌كه‌دا .

١٩٢٨/٢/٢٨ مۆركردنى ري‌كه‌ووتننامه‌ى - هافانا - له‌ يايته‌ختى كو‌مارى كووبا كه‌
به‌لگه‌نامه‌يه‌كى ناوزه‌نده له‌ كو‌نگره‌ى شه‌شه‌مى ئه‌ندامانى ري‌كخراوى
وولاتانى ئه‌مه‌ريكا ، كه‌ له‌شارى هافانا گر‌يدرا ، كه‌ هه‌موو وولاتانى ئه‌ندام
كه‌پي‌ك هاتبوون له‌ ٢١ وولات مۆريان له‌ سه‌ر به‌لگه‌نامه‌ى هافاناى يايته‌ختى
وولاتى كووبا كرد له‌ جيهاندا .

١٩٢٨/٣/٤ له‌ شارى نووسه‌رو شاعرو
رووناكيرانى نه‌توه‌يى و
ئه‌ده‌ب و هونه‌ر شارى
كو‌يه‌ى سه‌ر به‌ پاريزگاي
هه‌ولير له‌ باشوورى
كوردستان مامۆستا -
كه‌ريم شاره‌زا - له‌ گه‌ره‌كى
هاواران له‌ شاره‌كه‌دا چاوى
به‌ جيهان هه‌له‌پناوه ، كه‌
براى شاعرى گه‌ووره‌ى
چيناياه‌تى و نه‌توه‌يى
ئه‌حمه‌د دلزاره - له‌
باشوورى كوردستان .

جي‌گه‌ى ئاماژه‌ پي‌كردنه‌ كه‌ مامۆستا كه‌ريم شاره‌زا ناوى ته‌واوى -كه‌ريم
مسته‌فا محمه‌د حه‌وي‌ز - يه‌ و ناسراو بووه به‌ كه‌ريم شاره‌زا ، له‌ سالى

۱۹۳۵ چۈۋەتە بەر خويۇندىن لە قوتابخانەى سەرەتايى لە شارى كۆيە ،
 ھەروا لە سالى ۱۹۴۳ چۈۋەتە قوتابخانەى ئاۋەندى . دواى ئەۋە لە سالى
 ۱۹۴۶ روولە شارى بەغداى پايتەختى ئىراق دەكات و لە خانەى
 مامۇستايانى سەرەتايى لە گەرەكى ئەزەمىيە ۋەردەگىرى و تا سالى ۱۹۵۰
 خويۇندىن تەۋاۋ دەكات .

لە دواى تەۋاۋ كوردى خويۇندىن لە ۱۹۵۰/۱۰/۹ بە مامۇستاي قوتابخانەى
 يەكەمى سەرەتايى لە شارۋچكەى كۆيە دادەمەزىت و ۋانەكانى كوردى و
 ەزەبى گۈۋتۆتەۋە ، لەۋ كاتەدا بە ھۆى ھەلۋىستى بويۇرئەيدا لە سالى
 ۱۹۶۱ لە شارەكەى دور خراۋەتەۋە بۇ پارىژگاي ناسرىيە لە باشۋورى ئىراق
 ، دواى ئەۋە لە سالى ۱۹۶۶ گەراۋەتەۋە شارى ھەولير لە ھەرىمەكەدا .

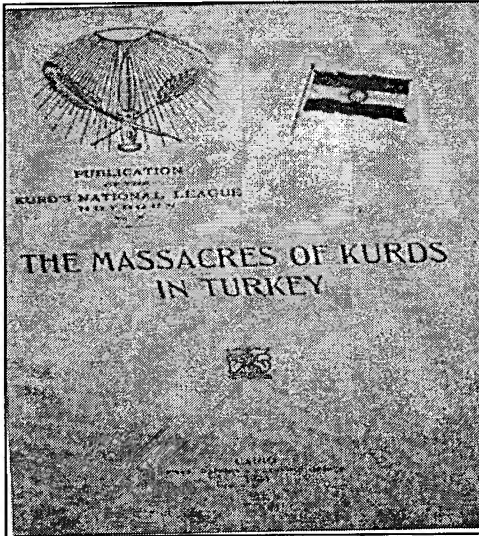
ئەۋىش بە رىگە پىدائى و لە قەتابخانەى سەرەتايى قەزاي مەخمور دانراۋە ،
 لە سالى ۱۹۶۸ گەراۋەتەۋە شارى ھەولير لە قوتابخانەى سەرەتايى
 نمونەى دانراۋە . لە دواى مۇركردى رىكەۋوتتەننامەى ۱۹۷۰/۳/۱۱ دا ،
 كراۋە بە بەرپۆەبەرى قوتابخانەى - كۆرەك - ى سەرەتايى كوپان لە شارى
 ھەولير و بەردەۋام بوۋە لە كارى مامۇستايەتى تا راپەرىنى بەھارى / ۱۹۹۱ ،
 دواى ئەۋە كراۋەتە ۋەركىپ لە ئەنجۈمەنى ۋەزىران لە سالى ۱۹۹۲ ، تا
 تەۋاۋ بوۋنى ئەم مىژۋونامەى لە كارەكەى بەردەۋام بوۋە .

ھەروا مامۇستا كەرىم سارزا لە كارە راميارىيەكانى لە دواى سالى ۱۹۴۶
 پەيوۋندى بە پارتى دىموكراتى كورد كردوۋە تا سالى ۱۹۴۸ . دواى ئەۋە
 چۈۋەتە رىزى پارتى رزگارى نىشتىمانى ئىراق ، كە ئەۋكاتە بالىكى نىمچە
 ئاشكرائى پارتى كۆمۇنىست بوۋ ، دواى ئەۋە لە سالى ۱۹۴۹ چۈۋەتە رىزى
 پارتى كۆمۇنىستى ئىراق ، دواى ئەۋە مامۇستا كەرىم سارزا لە سالى ۱۹۵۱
 ۋەك كەسايەتەكى كورد پەرۋەر و نوۋسەر و شاعىر و روۋناكىير ، ئەۋىش بە
 راگرتنى ھەلۋىستى بويۇرئەى بەردەۋام بوۋە لە كارو لە ژياندا .

۱۹۲۸/۳/۲۹ بەرپابوۋنى شەپكى توۋند لە نىۋان چەكدارە كوردەكان و ھىزەكانى
 سوۋپاى تورك ، لەئاۋچەى بايەزىد لە باكۋورى كوردستان ، لە ئەنجام
 ھىزەكانى سوۋپاى تورك پاشەكشەيان پىكرا .

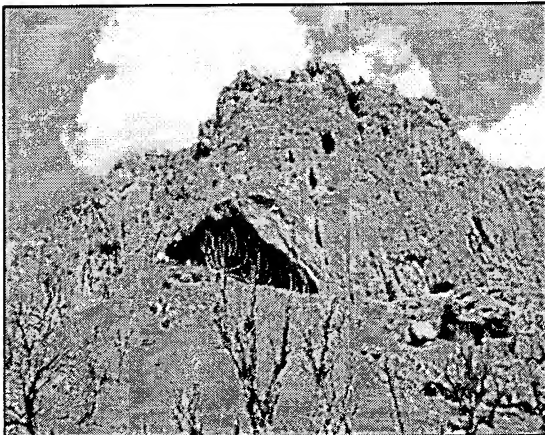
۱۹۲۸/۳/۳۱ پشکینه‌ری ئیداره‌ی پارێزگای موسڵ - میجر ویلسن - چاوی که‌ووت به‌شیخ ئه‌حمده‌ بارزانی له‌ گوندی بلی له‌ ناوچه‌ی بارزان له‌ باشووری کوردستان.

۱۹۲۸/۵/۱۷ پشکرکی پال‌ه‌وانی جامی جیهانی - ئۆله‌مپیات - له‌ نیوان یانه‌ وهرزشیه‌کانی وولاتانی به‌شدار بوو له‌ شاری ئیستردام - هۆله‌ندا ئه‌نجامدراو به‌رده‌وام بوو تا کوو ۸/۱۲ هه‌مان سال.

۱۹۲۸/۶/۲۰ کۆمه‌له‌ی خۆبییوون راگه‌یانندی ژماره‌ ۷۱/ی بلاو کرده‌وه ، ئه‌ویش به‌داواکردن له‌ کورده‌کانی دانیشتووی ئه‌مهریکا . له‌ پیناو خه‌بات کردن و هیانه‌دی مافه‌کانی کوردو چاره‌سه‌ری کیشه ره‌واکانی له‌ کورستان . به‌تایبه‌تی له‌ باکووری کوردستان دژی داگیرکه‌ری رژیمه‌کانی

تورکیا و ، ئێران و ، ئێراق و ، سووریا ، کوردو کوردستان.

۱۹۲۸/۶/۲۰ دۆزینه‌وه‌ی ئه‌شکه‌ووتی هه‌زار میژ له‌ لایه‌ن خانمه شووینه‌وارناسی ئه‌مه‌ریکا - دوروسی گارود . ئه‌شکه‌ووتی هه‌زار میژرد یه‌کیکه له‌ شووینه‌واره

ھەرە گىرنگە دىپىنەكانى كوردستان و كەوتۆتە ناو سىنوورى پارىژگاي سىلىمانى لە باشوورى كوردستان . ھەروا ئەشكەووتى ھەزار مىرد كەوتۆتە سەر زنجىرە شاخى گلەزەردە. نىزىكەى ۱۸ كىلومەتر لە باشوورى رۇژئاواى شارى سىلىمانىيەدە دورە... مىژۋى دروستكردنى ئەشكەووتى ھەزار مىرد دەگەرئەتەو بۇ ۵۰۰۰۰ پەنجا ھەزار سال بۇ قۇناخى بەردىنى كۆن.

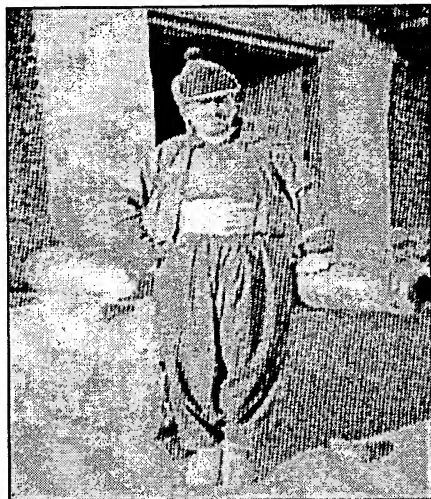
لەم ئەشكەووتەدا چەندەھا كەل و پەل و ئا مىرى لەبەردو ئىسك دروستكراوى تىدا دۆزراوئەتەو. ھەندىكىيان لەلەين شووئەوار ناسە بىيانەكانەو براونەتە دەرەوئە كوردستان و ھەندىكىشىيان ئىستا لە مۇزەخانەى شارى سىلىمانى پارىژراو. ھەروا پەيكەرى مۇقى - نىانرتالى - تىادا دۆزراوئەتەو... كە يەكەم جۆرى مۇقە لەسەر گۆى زەویدا.

سەرچاوە: - سوود لە ئىنساىكلۆپىدىيائى گشتى , ياسىن سابىر - دەزگاي چاپ و سەردەم - سىلىمانى ۲۰۰۵/ل ۱۱۲۰/وەرگىراو.

۱۹۲۸/۶/۲۳ كۆمەلە رۇشنىيان و سەرەك تىرەكانى كورد لەرۇژئاواى كوردستانى لىكئىراو بەدەوولەتى سووریا سكالایەكیان ئاراستەى كۆمەلەى دامەزىنەرى ئىنتىدایى فەرنسى كىرد ، لەبارەى كىشەى چارەسەرى مافەكانى كوردو خاكى رۇژئاواى كوردستان.

۱۹۲۸/۷/۲۸ گرىدانى يەكەم كۆنگرەى جوولانەوئەى سەھىوئىزىمى جىهانى لە شارى زىبورخى سويسرا، ئەویش بە ئامادە بوونى نووئەرانى جوولەكە لە ھەموو وولاتە جيا جىلكانى جىهان كە گىرنگىرەى بىرارىيان بوونى دەسلەتەيان لەسەر دىوارى پرىشنگىراى قوودس بوو لە فەلەستىن.

۱۹۲۸/۸/۲۶ لە كۆبوونەوئەى ئەنجومەنى نووئەرانى رۇژمى شانشىنى لە ئىراق - عەتا خەتىب - نووئەرى پارىژگاي كووت باسى موچەى مانگانەى سەيد تەھى نەھرى قائىمقامى رواندى كىرد لە باشوورى كوردستان ، لەھەمان كات مەحمود رامزى نووئەرى پارىژگاي بەغداش پىشتىگىرى لىكرا لە ناو كۆبوونەوئەكەدا .

سید طه النهري

هه‌روا له گهرمه‌ی مشتوو‌م‌ری
کی‌ش‌ه‌ی موس‌ل‌دا ، که
ئینگلیزه‌کان سه‌ید ته‌هایان
کرده قائم‌قامی روان‌دوز ،
چونکه دژی که‌مالیه‌کانی
تورکیا ده‌وه‌ستاو سه‌ر به
بنه‌ماله‌ی شیخ سه‌عیدی پیران
بووله باکووری کوردستان ، که
که‌سایه‌تیه‌کی لی‌هاتوو بووه ،
له‌گه‌ل‌ نه‌وه‌ش‌دا دژی رژی‌می
که‌مالیه‌کان ده‌وه‌ستاو کی‌ش‌ه‌ی
موس‌لی کرد‌بووه مه‌ه‌انه‌ی
دژایه‌تی کردنی تورکه
که‌مالیه‌کان.

۱۹۲۸/۸/۲۷ مۆرکردنی به‌لگه‌نامه‌ی پاریس له‌ فه‌ره‌نسا ، نه‌ویش به‌ قه‌ده‌خه‌کردنی جه‌نگ
له‌ نیوان وولاتانی مۆرکردو له‌ سه‌ر نه‌و به‌لگه‌نامه‌یه‌دا ، که‌ بی‌یته ئامرازیکی
کۆتایی هینان به‌ ململانی‌له‌ نیوان وولاتانی نه‌ندام ، هه‌ر وولاتیک گوی
پایه‌لی و ده‌سگیر نه‌بی‌ت به‌و به‌لگه‌نامه‌یه ، نه‌وا بی‌ به‌ش ده‌کری‌ت له‌ مافه‌کانی
جه‌نگ به‌پیی مادده‌و بره‌که‌کان له‌ده‌سته‌که‌ووت و یارمه‌تیه‌کان له‌ جیهاندا .

۱۹۲۸/۹/۳ له‌ هیزشیکی چه‌کداره شۆرش‌گی‌ره‌کانی کورد له‌ باکووری کوردستان
له‌ناوچه‌ی جووله‌می‌رگدا ، که‌ تیپیکی ژهن‌درمه‌ی سه‌ر به‌ هیزی سووپای
تورکیان له‌ناو بردو به‌رپرسی یه‌که‌می بایه‌زیدیان له‌گه‌ل چه‌ندین ژهن‌درمه
به‌دیل گرت.

۱۹۲۸/۹/۱۰ له‌ هیزشیکی هیزه‌کانی سووپای تورک بۆ سه‌ر ئارارات له‌ باکووری
کوردستان ، له‌ نه‌جام داگیریان کردو به‌ویستی رامیاریه‌تی رژی‌می تورک
مامه‌له‌یان له‌گه‌ل دانیش‌تووانی ناوچه‌که‌ ده‌کرد ، به‌تایبه‌تی له‌بواری
راگواستن و به‌تورک‌کردن له‌ هه‌ریمه‌که‌دا .

۱۹۲۸/۹/۱۶ کۆمه‌له‌ی زه‌رده‌شتی نامه‌یه‌کی ئاراسته‌ی شیخ مه‌حمود کردو له‌نامه‌که‌یدا
ها‌ت‌بوو... له‌ به‌ر نه‌وه‌ی به‌ری‌زتان له‌نیوو کوردا که‌سایه‌تیه‌کی دیارو به‌رچاون

بۇيە ئىمە بەنارۋى كوردايەتى ھەزدەكەين ھەندى ترس بخەينە بەر دەستان
كە ھىوادارېن بەچاۋى بايەخەۋە سەپىرىان بەكەن. چۈنكە ئەۋەدى دەخىتە بەر
دەستان تەنبا كىشەيەك نىيە تايىبەت بى بەتاكە كەسىك بەلكوۋ بەتەۋاۋى
گەلى كورد.

جىگەى بايەخە. ئەم داۋايەش لە پىناۋ رىكەۋوتن لەگەل ھكۈمەت ئەنجام
نەدرىن. چۈنكە نىيازەكانى ھكۈمەت بەرامبەربە كورد باش نىيە... ھەروا لە
۱۹۲۸/۹/۲۶ بەھەمان شىۋوۋە نامەيەكى ئاراستەى كەسايەتى كورد مەحمود
خانى كانى سانان كورد لە ۱۹۲۸/۱۰/۲۵ ۋەلامى نامەى شىخ مەحمودى
حەفید بە كۆمەلەى زەردەشت گەيشتەۋە.

۱۹۲۸/۱۱/۱ رژىمى توركىيا ياساى بەكار نەھىنانى پىتى عەرەبى لە زمانى توركى
راگەياند ، لە نووسىنەكانى رۇژانە بە ھەلسوۋراندنى كاروبارى دەۋلەت و
خويىندىن ، بۇ ئەم مەبەستەش مستەفا كەمال چەند رۇژھەلانتاسىكى
جوولەكەى ئامادەكرد ، بۇ نووسىنەۋەى پىتەكانى زمانى توركى لەسەر
شىۋوۋەى پىتەكانى زمانى ئىنگلىزى ، چۈنكە تاكو ئىستاش توركىيا
نەخاۋەنى پىت و وشەۋ نەخاۋەنى جل و بەرگ و نەخاۋەنى شارستانىيەتى
خويەتى... ئەمەش بەلگەيەكى زىندوۋە بۇ ئەۋ يىروۋ بۇ چوۋنانەى توركەكان
لە ھەموۋ بۈرەكاندا.

۱۹۲۸/۱۱/۲۸ كۆمەلەى خويىيون لىقەكانى لە ھەرىمى باشوۋرى كوردستان كرايەۋە، ۋەك
شارى موسل ، كە بەرپىرسى لىق كۆمەلەى خويىيون بەرپىز عەبدولرەھمان
گارسى بوو . ھەروا لە پارىژگاي سلىمانى. ۋەك لە راپۇرتى ھكۈمەتى
بەرىتانيا دا ھاتوۋ دەلى:-

ئەندامانى كۆمەلەى خويىيون لە ۱۸ ئەندام پىكھاتوۋە سەرۋكەكەيان
مستەفا سائىب و ئەندامەكانى - عەلى عرفان ، عوسمان فائق ئەفندى ، كەرىم
سەعید بەگ ، مستەفا شەۋقى .

ئەۋانى دىكەۋ ھەروا لىقەكانى ھەولپىرىش كرايەۋە ، كە سكرتېرەكەى مامەند
رەمزى بوو كە مامۇستا بوو . لە يەككىك لەقوتابخانەكانى ناحىيەى شەقلاۋەى
سەر پارىژگاي ھەولپىر.

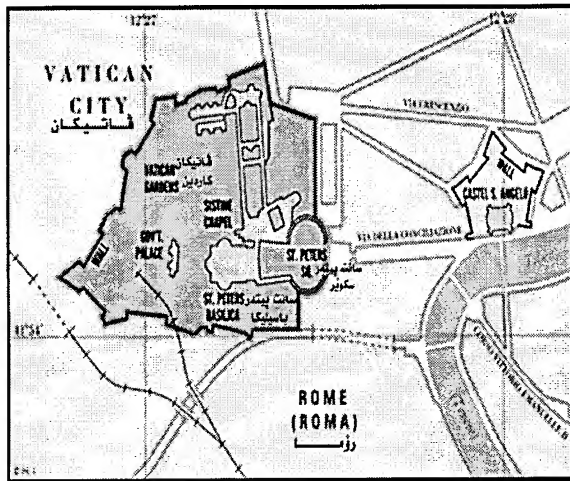
لەۋ كاتەشدا كۆمەلە پەيوۋەندى بەشىخ مەحمود حەفیدو شىخ ئەحمەد

بارزانى و ئىسماعىل بەگى ئىزدى کرد ناوچه جيا جياکانى کوردستاندا .

۱۹۲۸/۱۲/۱۷ لە دايك بوونی نووسەرى ناودارى کورد خاتوو سەبرى نورى خەفاف ناسراو بە دايكى سۇلاڤ. لە شارى سلیمانى لە باشوورى کوردستان .

۱۹۲۹

دامەزراندنى کۆمەڵەى لاوانى موسلمان لە شارى بەغداى پایتەختى ئىراقى دروستکراو، کە بارەگاگەى لەگەرەکی مەنسور لە کەرتى کەرخ بوو. دواى ئەو لەقى لە شارەکانى بەسرە - موسل - دەوک کردەو. یەكەم رۆژنامەى لە ۱۹۲۹/۱۱/۷ بە ناوى سەداى ئىسلام بڵاوکردهو هەروا لە ۱۹۳۴/۴/۹ گۆڤارىكى بەناوى لاوانى موسلمان بڵاوکردهو لە شارەکەدا.

۱۹۲۹/۲/۱۱ —ۆرکردنى
رێکەوتننامە لە
نیوان پاپاو
دەسەلاتى
شانىشىنى
ئىتالىا بەناوى
پەیمانى -
لاتران - و
بەناوى -
کۆنکوردا -
کە بە کیشەى

دۆمانیا ناو برا ، کە سێ رێکەوتن بوو ، ئەویش لە بواری دارایی و ئابین و پەيوهند لە نیوان ئىتالىا و دەسەلاتى پاپا ... پاپاو وولاتانى بیانى تاکوو ئیستاش ئەو رێکەوتنە لە ماددهى ۷/ دەستوورى ئىتالىا دا جیگیر کراو و کارى پێدەکرئ ، کەخۆى لە ۲۷ مادده دەگرئت بەناوى پەیمانى - لاتران - لەجیهاندا.

۱۹۲۹/۴/۴ شەش نوپۇس كورد لە ئەنجومەنى نوپۇسەران لە پەرلەمانتارنى كورد ، بە نوپۇسەرايەتى كوردنى پلرېزىگاكانى ھەولېر، سلىمانى و ، كەكوك و ، مووسل ، ياداشتىكى گرنگيان ئاراستەى سەرەك ھەزىرانى رژیى شانشىنى لە ئىراق كورد ، لەبارەى مافە پەواكانى كورد كە كاربەدەستانى ئىنگلىزو رژیى ئىراق .

بەر لە ۱۹۲۹/۴/۲۰ شەش نوپۇس كورد لە ئەنجومەنى نوپۇسەران لە پەرلەمانتارنى كورد ، بە نوپۇسەرايەتى كوردنى پلرېزىگاكانى ھەولېر، سلىمانى و ، كەكوك و ، مووسل ، ياداشتىكى گرنگيان ئاراستەى سەرەك ھەزىرانى رژیى شانشىنى لە ئىراق كورد ، لەبارەى مافە پەواكانى كورد كە كاربەدەستانى ئىنگلىزو رژیى ئىراق .

۱۹۲۹/۴/۲۰ لە ميانەى بەھىز كوردنى پەيوەندىيەكان و بەرگىرى كورد لە رژیىمەكانيان ، رژیى شەھەنشاهى فارسى لە ئىران بە فەرمى دانىنا دەوولتەى دورستكراوى نوپى شانشىنى ئىراق .

۱۹۲۹/۵/۶ كۆچى دوايى ئەمىن فەيزى بەگ كە كۆپى دەرويش ەبدولقادر ئاغای شارى سلىمانىيە لە باشوورى كوردستان لە - دارالعجزە - لە شارى ئەستەمبۇلى توركيا .

۱۹۲۹/۶/۲۰ لە دايك بوونى فەيلەسوف و كۆمەلزانى بەناوبانگى فەرەنسى و جىهان - ژاندىرەيلا - لە شارى رېمىزى وولاتى فەرەنسا چاوى بەجىهان ھەلپناوھ . شايانى باسە ژاندىيە بە ديارترىن فەيلەسوف و كۆمەلزانى نيوى دووھى سەدەى رابردو لە فەرەنسا دادەترىت ، كە لە سەنتەرە فەلسەفەكان بەشىوويەكى چرگفتووگۆ لە سەر تىئورىيەكانى دەرگا... ئەم فەيلەسوفە لە ژيانا تەنيا بايەخى بەھزى فەلسەفە نەدەدا... بەلكو ۱۹۲۹/۶/۲۰ رامياري و ريخكەريكى ديارى رەوتەكانى - پۆست مۆدىرېزم - و - قۇناخى دواى بونىادگەرى - ناسراوبوو... كە ناويشى بەجەمكى - سەرەرى حەقىقەت - لكابوو . لە ھەمان كات ئەندامى كۆمەلەيەكى بچووكى ھزرى فەرەنسى بەناوبانگ و كاريگەر بوو .

لە دواى تەواو كوردنى پلەكانى خویندن لە سالى ۱۹۶۶ بروننامەى دكتورا بەدەست دىنى . لە سالى ۱۹۶۸ دكتوراكەى دەكات بە بە

په‌رتووکیکی چاپکراو ، له سالی ۱۹۷۲ په‌رتووکیکی گرنگی کاریگر به‌ناوی - کو‌تایی - بل‌وده‌کاته‌وه. له سالی ۱۹۸۶ په‌رتووکیکی به‌ناوی نه‌مه‌ریکا بلاو ده‌کاته‌وه. نه‌مه‌و جگه له ده‌یا په‌رتووکی دیکه به‌تاییه‌تی له‌دوای رووداوه‌که‌ی ۲۰۰۱/۹/۱۱ که دوو په‌رتوو ک بل‌وده‌کاته‌وه یه‌که‌میان :-

به‌ناوی - گیانی تیروړ - و دووه‌میان :- به‌ناوی - فانتازیا - بل‌وده‌کاته‌وه. که ژماره‌ی بل‌وکراوه‌کانی ژان‌دې‌ودریلا نزیکه‌ی ۵۰ به‌ره‌م ده‌بیټ که به‌شی‌وو‌یه‌کی گوونجاو له‌گه‌ل قو‌نا‌خه‌کانی په‌ره‌سندن و پی‌شکه‌ووتن تاکوو له ۲۰۰۷/۳/۶ به‌ه‌وی نه‌خو‌شیه کو‌وشنده‌که‌ی کو‌چی دوا‌یی ده‌کات له‌گه‌ل و نی‌شتمان و جیهاندا.

م‌و‌رک‌ردنی ریکه‌ووتن‌نامه‌ی ژنیف له‌باره‌ی هه‌لس و که‌ووت‌کردن به‌رام‌به‌ر ۱۹۲۹/۶/۲۲
به‌دیل‌ه‌کانی شه‌ره هه‌مه جو‌ره‌کان له نی‌وان وولاته جیا جیا‌کان له جیهاندا .
دو‌وباره پال‌پشتی له ریکه‌ووتن‌نامه‌ی ژنیف کرایه‌وه له‌لایه‌ن وولاتانی ۱۹۲۹/۶/۲۷
په‌یوو‌ه‌ندار له باره‌ی خو‌به ده‌سته‌وه‌دانی سه‌رباز له ناوه‌نده‌کانی شه‌ری نی‌وان وولاتانی جیهان و ناو‌خو‌ییه‌کان ، له‌لایه‌ن په‌یوو‌ه‌نداره‌کانی جه‌نگدا .

سه‌رو‌کی بزوتنه‌وه‌ی رزگای ۱۹۲۹/۸/۲۴
فه‌له‌ستین - یاسر عه‌ره‌فات -
له میسر له دایک بو‌وه و باو‌کی
دان‌یشتو‌وی قو‌ودس بو‌وه له
شاری جنین .
به‌لام به‌ه‌وی بارو د‌و‌خی
نه‌وکاتی فه‌له‌ستین به‌ره‌و میسر
کو‌چیان کردووه ، نه‌ویش له
پی‌ناو دابین‌کردنی بز‌یو‌وی
ژیاندا .

سه‌ره‌تای ده‌س‌تی‌ک‌رنی قه‌یرانی قال‌ س‌تریت بو‌و که بازاره‌کانی وویلايه‌ته ۱۹۲۹/۱۰/۲۴
یه‌گ‌گرتووه‌کانی نه‌مه‌ریکا به‌ تو‌وندی شله‌ژاند. نه‌و هه‌ول‌انه‌ی که‌ بو‌
بو‌وژان‌دنه‌وه و گه‌رانه‌وه‌ی م‌تمان‌ه‌ه‌اتنه‌ ئار‌اوه، هیچ به‌ره‌مه‌می‌کی نه‌بو‌و و -

stocke vaue - كە لە رۇژى سى شەممە ۱۰/۲۹ دا گەيشتە پلەي ستفر.

ئەم قەيرانەش لە ئاكامدا بوو بە ھۆى دابەزىنى بەناوبانگى دەيەى سالى ۱۹۳۰ لە ئەمەرىكا دا.

۱۹۲۹/۱۱/۱۳ سەرەك وەزىرانى رۇژى شانشىنى لە ئىراق عەبدولمىحسن سەعدون بە دەستى خۆى كوشت بەھۆى بارى دەسەلات و كاردانەھەى لە سەر دەرونى لەشارى بەغداى پايتەختى ئىراقدا .

۱۹۲۹/۱۱/۲۰ ھىزەكانى سووپاى سوورى سۇقىيەت پەلامارى وولاتى فيلەندەى دا، بەلام بە پىنى پەيمانى مۇسكۇ ھىزەكانى سووپاى سوور بۇ وولاتەكەيان كشانەو بەرامبەر بە پىدانى ۱۴۴۰ كىلۇمەتر چوارگۇشە لە خاكى فيلەندە ، كە بۇ يەكەتى سۇقىيەت بىت لەخاكى فيلەندە ... ئەمەيە قازانچ بەھىزى چەكدارى لەسەردەمى نوئى جىهان.

۱۹۲۹/۱۱/۲۶ لە دانىشتنى خوولى/۱۶ى ئەندامانى ئەنجومەنى كۆمەلەى گەلان كە جىگرى مندوبى سامى بەرىتانيا لە ئىراق - بۇردىلۇن - باس لە بارى كورد لە ئىراق كرا .

لەو كاتەش يەككە لە ئەندامانى ئەنجومەن بەناوى - مستەر ماركۇتيدولى - بوو ، چەند پرسارىكى كرد لەبارەى چۇنيەتى پەيوەندى لە نىوان كوردو عەرەب لە ئىراق ، لەچەند لاينى بەيەكەو ژياناندا .

لەگەل چەند لاينى دىكە لە بارەى راگەياندى سەربەخۆى و ئەندامانى پەلەمانى ئىراق و بەرو باش چوونى بارودۇخەكەو چۇنيەتى پەيوەندى ناوخۆى كورد لەلايك و ، پەيوەندى لە نىوان نووينەرانى كورد لە پەرلەمان ، ھەروا لە بارەى جوولانەھەى رزگارى كورد لەھەرىمى باشورى كورستان . ھەريەكەو بەپىى خواست و ويست و داھاتو گفوتوگۇكانيان بەريووە دەبرد لەناو كۆبوونەھەكانى ئەنجومەن لە فەرەنسادا .

۱۹۲۹/۱۲/۱۸ كۆچى دوايى زاناي ھەمە جۆرى زانستەكان - لامارك - ، كە مۇقايىكى زاناي ھەمەجۆرى زانست بوو لە بوارى نەبات و ئازەل و ماوھى سى سال كارى لەم بواردە كوردووە ، ھەروا زانايەكى بەناوبانگ و لىھاتو بوو، چەندىن دانراوھى ھەيە ، يەك لەوانە - نظام الحيوانات اللافقرية - وفەلسەفەى ژيان

۱۹۲۹/۱۲/۲۴ ئاۋارەبۈۈنى عوسمان سەبرى ناسراۋ بە - ئاپۇ عوسمان - بەھۇى فشارو
 ھەرەشەى سىخوۋرو دەسەلاتى تۈرك لە باكوۋرى كوردستانى داگىر كراۋى
 ژىر دەسەلاتى تۈركىيا، بە ھۆكارە بەرەو ۋولاتى سوۋرىيا بەرىكەۋوت... كە
 ئەۋىش رۇژئاۋى كوردستانى پى لىنراۋە بەدەۋولەتى سوۋرىيا.

۱۹۳۰

۱۹۳۰/۱/۳۰ سەرکردە شۆرشگىرى ھندستان - مەھانماگاندى - لەلايەن
 بەرھەلىستكارانى لەشارى نىۋودەلھى پارىتەخت تېرۇر كرا.

۱۹۳۰/۳/۱۲ سەرکردە شۆرشگىرى ھىندستانى سەرکردايەتى بە دەيا ھەزار
 پىپىۋانكەرانى ۋولاتەكەى كرد بەرەو دەريا ، ئەۋىش بە دەرىپىنى ناپەزايى
 دژى بەرىتانيا ، كەناۋچە خىدارەكانى داگىر كىرەبوو، كە ئەمەش يەكەم
 پىپىۋانى ئاشتىيانە بوو لەمىژوۋ دژى داگرەران و بەدەستەيىنانى داۋاكەيان
 لەناۋچەكەدا.

۱۹۳۰/۳/۲۰ لە چاۋپىكەۋوتنىك لە نىۋان مندوبى سامى بەرىتانيا - فرىسىس ھەمفرىز-
 لەگەل شاھانشىن فەيسەل گىفتوۋگۇيان ئەنجامدا لە بارەى كىشەى كوردو
 ھەروا لەسەر ياساى زمانەكان بەپىيى ياسا زمانى كوردى دەبى زمانى
 فەرمى بى لەھەرىمى باشۋورى كوردستان .
 بەلام ھەردوۋ لايان ئەۋەى لا باش بوو ، كە ئەۋ لايەنە دوا بخىرت تاكوۋ
 ياساكە جى بەجى كردنى ئەنجام دەدرىت لە ۋولاتەكەدا .

۱۹۳۰/۳/۲۵ لە دۋاى ھەول و ماندوۋ بوۋنىكى ژۇر ئەۋىش بە بلاۋ كردنەۋەى يەكەم
 ژمارەى رۇژنامەى - رىياتازە - لە پارىژگاي يەرىقانى كوردستانى لىكىندراۋ
 بەكۆمارى ئەرمىنىي سۆقىەتى ، كە لەۋ كات رۇلى كاريگەرى ھەبوو لە سەر
 بارى نەتەۋىي لە ھەرىمەكەدا .

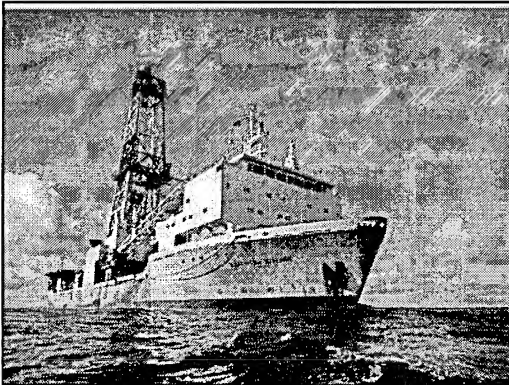
۱۹۳۰/۳/۲۸ ھەردوۋ شارەكانى قوۋستەنتىنيەۋ ئەنگۇپراى نورى ، ناۋيان گۇپا بۇ
 ئەستەمبۇلۋ ئەنكەرەى تۈركىيا.

الحمد لله، السيد محمد عبد الله العراقي

۱۹۳۰/۳/۳۰ که سایه‌تی ناو داری ئیراقی و
عه‌ره‌بی و جیهان نووری
سه‌عید یه‌که‌م پۆستی سه‌ره‌ک
وه‌زیرانی رژیمی شانیشینی له
ئیراق گرته ده‌ست له دوی
چه‌ندین پۆستی وه‌زاری له
رژیمی شانیشینی له ئیراقدا.

۱۹۳۰/۴/۵ به‌بۆنه‌ی گفتووگۆی به‌رده‌وام له نیوان رژیمی شاهانشینی له ئیراق و
به‌ریتانیا... نووینه‌ری شاری که‌رکوک محمه‌د جاف به‌هاوبه‌شی له‌گه‌ل
مه‌عرف چاووک یاداشتیکیان ئاراسته‌ی مندوبی سامی به‌ریتانیا له ئیراق
کرد ، نه‌ویش له‌باره‌ی په‌یمانی نیوان ئیراق و به‌ریتانیا ، هه‌لووێستی
کورده‌ له‌ باشووری کوردستان به‌رامبه‌ر به‌ په‌یمانکه‌ . که‌ پرپاره‌ له
۱۹۳۰/۶/۳۰ مۆر بکریت ، له‌ نیوان هه‌ر دوو وولاتدا .

۱۹۳۰/۴/۲۲ مۆرکردنی په‌یمانی له
نده‌نی ده‌ریایی... نه‌و
کۆنگره‌یه‌ له‌ ئاکامی
کۆنگره‌ی
نیووده‌ووله‌تی بوو ،
که‌ هه‌ر پینچ وولات
به‌شداریان تیدا کرد ،
ته‌نیا پروسایا
ئه‌لمانی نه‌بیته‌... که‌

به‌ریتانیا و ئه‌مه‌ریکا و یابان و فه‌ره‌نسا و ئیتالیا به‌شداریان تیدا کرد ،
ئه‌نجامدانی نه‌و کۆنگره‌یه‌ش به‌ هه‌وله‌کانی گفتووگۆی نیوان سه‌ره‌ک
وه‌زیرانی به‌ریتانیا رامزی ماكدۆنالدو سه‌روکی ئه‌مه‌ریکی هۆفۆ بوو ،
ئه‌ویش به‌مۆرکردنی له‌ سه‌ر چه‌ندین خالی گرتگ له‌ باره‌ی دامه‌زراندنی بنکه
که‌شیه‌کانی ده‌ریایی جه‌نگی و ، به‌ دورستکردنی که‌شتی جه‌نگی که‌ کی‌شی
هه‌لگرتنیا زیا‌تر بیته‌ له‌ ۳۵ هه‌زار ته‌ن له‌ جیهاندا .

۱۹۳۰/۵/۱۱ كەسايەتى ئاۋداری كورد تۆفلىق ۋەھبى كرا بە پارىژگارى پارىژگارى
سلىمانى تاكوو ۸/۲۵ ھەمان سال لە باشوورى كوردستان .

۱۹۳۰/۵/۲۵ بېرىاردانى تەۋاۋ سەبارەت بە كىشەى دروستكردنى ئۆكرۈگى لە -ئاۋچە-ى
نەتەۋەبى كوردستان ، . كۆمىتەى ئاۋەندى بەپىۋوۋەبەرايەتى ئازەربايجان
لەبارەى راکاتال ۋ ئۆخىن و كوردستانەۋەى دەرکرد لە ئاۋچە ۋ ھەرىمەكەدا .

۱۹۳۰/۵/۳۰ دامەزراندنى يانەى - سەرکەووتنى كوردایەتى- لە لایەن شاعرى ئاۋدار
جەمىل سەدى زەھاۋى و توفلىق ۋەھبى و مەرف جاۋوك لە ھەرىمى
باشوورى كوردستان.

۱۹۳۰/۶/۱۳ بەرپاۋونى راپەرىن لەئاۋچە شاخەۋىەكانى ئارارات لە باكۋورى كوردستان ،
بە سەرکردایەتى ئىحسان نورى پاشا دژى رژیمنى توركيا كە كاردانەۋەى
باشى كرده سەر ئاۋچەكە و تاكوو سنوورى سوورىيى گرتەۋە ، كە ئەم
راپەرىنە بەردەۋام بوو لە پەرەسەندى و پىشكەووتن و گەشەكردن لە لایەن
گەلى كوردستاندا .

۱۹۳۰/۶/۱۵ ھەلگىرسانى راپەرىنەكانى ئاگرى داخ لە باكۋورى كوردستانى داگىر كراۋى
ژىر دەسەلاتى رژیمنى شۆقىنى توركيا .

۱۹۳۰/۶/۲۰ مۆركردنى پەيمانى نىۋان ئىراق و بەرىتانيا ، كە نورى سەعید و ۋەزىرى
دەرەۋى ئىراق و مەندوۋبى سامى بەرىتانيا ، پەيمانەكەيان مۆركرد
بۆماۋەى ۲۵ سال لە نىۋانىندا .

۱۹۳۰/۶/۲۱ تىرۆركردنى سەرکەردەى شۆپشگىرو چاۋنەترس و ئاۋداری كوردى
پۆژھەلاتى كوردستانى لكىنراۋ بە ئىران - سەكۆى شاك - لەلایەن
تىرۆرىستەكانى سەر بە رژیمنى شايەتى لە ئىران ، كە سەرکردایەتى بەدەيا
داستانى سەرکەووتن و رىكەووتن و بەرگرى كردن بوولە بزوتنەۋەى
رەزگارخۋازى كورد لە كوردستان.

۱۹۳۰/۶/۲۸ دامەزنانى كۆمەلەي
ئافرىتانى كوردستان
لەشارى سالىمانى لە
باشوورى كوردستان ، لە
لايەن حەبەسەخانى نەقىب -
كە بارەگاي خۆي هەبوو ، ...
ئەويش بەمەبەستى
يەكخستنى ئافرىتى كوردو
رۆشنەي كوردنى بەجياوازي
نەكردنى رەگەزي هاوبەش
لەنيوان ئافرىتى و پياو لە
هەموو بوارە جياجياكانى كارکردن.

۱۹۳۰/۶/۳۰ مۆركردنى رىكەووتنامە لە نيوان رژیى شانشینی لە ئىراق و بەرىتانيا ، لە
پىناو بە ئەندام بوونی ئىراق لە كۆمەلەي گەلان و فراواتر بوونی دەسەلاتى
بەسەرى گەلانى ئىراق ، بە تايبەتى گەلى كورد لە باشوورى كوردستانى
لكيئراو بە ئىراق.

۱۹۳۰/۷/۱۱ پىكەينانى - ليژنەي رزگارکردنى كەمە نەتەوايەتیهكانى غەيرە ئىسلام لە
ئىرق - بەسەرۆكايەتى نەقىب ھەرمز رسام ، كە خۆي دانا بەنووينەرى
راستەقىنەو جىگەي بېروا بوو لەلایەن كەمە نەتەوايەتیهكان ، ئەويش
لەپىناو دەست پىكردنى گفتووگوو بەنووينەرايەتى كەمە نەتەوايەتیهكان
لەگەل ئەنجوومەنى كۆمەلەي گەلان و ئەو حكومەتەنەي پەيوەندارن.

شايانى باسە ھەرمز رسام ئەفسەريكى خانەنشین بوو لە سووپاي بەرىتانيا
، لەمانگی ۱/ ۱۹۳۰ سەردانى ئىراقى كرد ، دواي ئەو پەيوەندى بە
ئەفسەريكى سووپاي بەرىتانيا بەناوى كاپتن - ماتيو كۆپ - لە ئىراق
وداواي ليكرد ... كە دواي ئەو ھەردووکیان بەيەكەو پەيوەندىيان
بەسەرۆك كەسايەتیهكانى مەزھەب ئايینیەكان كرد ، واتە - مەسیحیەكان -
دواي ئەو ھەرمز رسام لە ۱۹۳۰/۶/۱۲ گەراوە شارى لەندەن .

بەلام دواى ئەو ماتيۆ كۆپ لە ۱۹/۴/۱۹۳۱ لە ئىراق دەرچوو... ئەو ليژنەى كە كاپتەن ھرمز پيكي ھيئابوو لە شارى لەندەن . ھەلسا بە پروپاگەندە كردن لە پيئانۆ ئەم مەبەستەدا ، دژى ئىراق و دووپانى ئەو ھەي كەردەو كە بەريتانيا دەوڵەتيكى مەسيحىيە و پيويستە يارمەتى ئاشووريەكانى ئىراق بدات ، دواى ئەو بىروو بۆ چوونە رووى لە فەپەنسا كرد ، بە يارمەتى دانى ئاشووريەكانى ئىراق.

۱۹۳۰/۷/۱۵ دەستپيكردى ھيژىيكي بەرفراوانى چەكدراھ كورده شۆرشگيرەكان بۆسەر ناوچەكانى ئارارات و پاريزگاي دەرسييم و پاريزگاي دياربەكرو پاريزگاي وان و شارۆچكەكانى ديكە لە باكوورى كوردستانى داگیر كراو لە ژيەر دەسلەتتى توركييا .

ئەويش بۆ سەر ھيژەكانى سووپاي تورك و دام و دەزگا ميريەكان .
لە ئەنجام ۹۰۰ چەكدارى كورد شەھيد بوون و ۲۴۰۰ چەكداريش زامدار بوون ، ھەروا لەو شەپەدا ۲۸۰۰ سەربازى سووپاي تورك كوژران و ۱۷۰۰ سەربازيش زامدارو بەدیل گيران لەگەڵ دەست بەسەر گرتنى ۲۴ تۆپ و ۶۰ مەترەلۆزو ۶۰ ھەزار فيشەك لەگەڵ خستەنە خوارەو ۱۲ فرۆكەى جەنگى ھيژەكانى سووپاي ئاسمانى تورك لە باكوورى كوردستان .
شايانى باسە گەر شۆرشەكانى كورد بەو شيوو و شيوو و شيوو ناوەرۆكە بەردەوام بوونايە بوونى كوردو رۆلى كوردو كاردانەو ھەي لەقۇناخيكي ديكەدا خۆى دەنواند لە سەر خاكي كوردستاندا .

۱۹۳۰/۷/۱۶ دەستەى نيشتمانى لە پاريزگاي سليمانى لە باشوورى كوردستان ھەلسا بەراگەياندنێك بە بەشداری نەكردنى لە ھەلبژاردنەكانى پەرلەمانى لە ئىراق ، ھەروا لە پاريزگاي ھەولييزيش بەھەمان ھەلوويست بپياري بۆ درا... لەگەڵ چەندین ھەلوويست و داواكارى ديكە لەبارەى مافى كوردو چارەى كيّشە ھەمەلایەنەكان بەتايبەتى لەبوارى گەل و نيشتمان.

۱۹۳۰/۷/۲۱ شىخ ئەحمەد

بارزانى لە

باشوورى

كوردستانى

لكينراو بەرژىمى

شانشىنى لە

ئىراق ۲۰۰

چەكدارى رەوانە

كرد بۆ

يارمەتيدانى راپەرىنەكانى ئاگرى لە ناوچەى ئۆرمار لە باكورى كوردستانى داگىر كراوى ژيىر دەسەلاتى رژىمى توركييا ، كە ئەو كات سەرکردەى كورد ئىحسان نورى پاشا رابەرايەتى راپەرىنەكانى دەكرد لە باكورى كوردستان دژى داگىركەرى رژىمى تورك ، كە زياتر لە ۲۱۲۰۰۰ هەزار كىلومەتر چوارگۆشەى لە خاكى كوردستان و زياتر لە ۲۰۰۰۰۰۰۰ بىست مىليۇن كوردى كەوتۆتە ژيىر دەسەلاتى ، كە بەخواست و ويستى بىرى شوقىنى پىك ميانى نەتەوى تورك مامەلە لەگەل كورد دەكات.

۱۹۳۰/۷/۲۶ رژىمى توركييا بە فەرمى بالويىزى بەرىتانياى لە توركييا ئاگادار كرد لە شارى ئەنكەرەى پايتەختى توركييا ، كە رژىمى توركييا نارهزايى خۆى بەرامبەر بەو يارمەتەى بارزانىەكان دەربرى ، كە بۆ شۆرشى ئاگرى رەوانەى كردبوو بۆ باكورى كوردستانى ژيىر دەسەلاتى توركييا لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۳۰/۸/۱ سەرکردەى كورد شىخ مەحمودى حەفید بەياوھرى ۳۱ نىشتمانپەرۋەر كەسايەتى كورد لەباشوورى كوردستان ، لە ريفراندۆمىكدا داواى دامەزراندنى حكومەتى كوردىان كرد ، كە بەرىتانيا خۆى و ھاوپەيمان دابەشكەرى كوردو خاكى كوردستان بوون ... بەلام ھەولەكانيان جئى بەجئى نەكرا سەرھەراى بىروا پئى بوون بەكىشەى كوردو خاكى كوردستان و مەرگەساتەكان.

بەربابوونى راپەرین و شۆرش لە باکوورى كوردستان بەسەرکردایەتى
سەرکردەى كورد - حاجۆ ئاغا - كە لەو كات كۆمەلەى خۆییبوون یارمەتى
دەدا دژى رژىمى تورك و شەرەكەش لەناوچەى نوسەیبین بوو لە باكوورى
كوردستان.

1930/8/7 حاجى ئاغای هەڤڤىرگى و سڤ كەسایەتى كورد لە ناوچەى پارێزگارى
یەریفانى كوردستان ، لەگەڵ پەنجا سووارو دوسەد پیادەى هەڤڤىرگى و
سەد چەكدارى ھۆزى گیلان بە سەرۇكاىەتى رەسول ئاغا و عەگید ئاغا ، لە
ئاستى ئەزنىردای سنوورى نیوان سووریا و تورکیا دەبرن و لەوێ چەندین
چاوپێكەوتن لەگەڵ كەسایەتى ناوچەكە ئەنجام دەدەن ، بەتایبەتى لەگەڵ
سرحان - سۆران ئاغا و سۆران بەگ - كە دەبیته ھۆى نارەزایى تورك و داوا
لەھێزەكانى فەرەنسا دەكات گەمارۆ بدەین ، لەئەنجام بەرەو بەیروتى
پایتەختى لوبنان ھەنگاو دەنێن و دواى ئەو دەستگیر دەكرێن و رەوانەى
دادگای دیاربەكر دەكرێن و دواى دادگایكردنیا لەسێدارە دەدرێن.

1930/8/11 نووینەرى بالای بەرىتانيا لە پارێزگای سلیمانى لە باشوورى كوردستان ،
وتاریكى بۆ كەسایەتى و پیاوانى ئایىینى و ئاگان خوویندەو و تیايدا
ووتى: - حكومەتى بەرىتانيا بە ھىچ جۆرێك ھانى نەتەوەى كورد نادات
لەپیناو سەرەخۆیى لەپارچەىكە لە پارچەكانى دىكەى خاكى كوردستان
بەھۆى بەرژەوەندى تايبەتى بەرىتانيا و ھاوپەیمانا لەو بارو دۆخانەى كە
نەگونجاو بیٔ لە كیشووەرەكەدا .

1930/8/13 لە بابەتێكى دیار رۆژنامەى بارى بەیروتى بڵاوكردۆتەو و دەلێت :- تۆرانیە
توركەكان تاوانى كووشتنیان بەكۆ ئەنجام داو و سەدان گوندیان
سووتاندو و لە ناوچەىكەى نزىك لە شارۆچكەى، ئاكرى، ئارات، كە 220
گوندى كورد خاپوور كراو و پاش ماوہى دانیشتوانى ئەو گوندانە كە
نزىكەى 10000 كەس دەبوون لە نیوان راگواستنى كوردەكان بۆ
ناوچەكانى دىكەى تورکیا. شایانى باسە رژىمى تورکیا لە سالى 1966
رایگەیاندا كە تورکیا كەمىنەى كـــوردى تێدانیه و بەم راگەیانندنە
ھێلێكى راست و چەپى بەسەربوونى گەلێك بەتەواوى داھێنا.

۱۹۳۰/۸/۱۷ لە داىك بوۈنى شاعىرو رووناكىرى بەناوبانگى سەدەى رابردوۈ ئىنگلترا - ئىدوار رچىمس تىدەيوز- لە رۇژ ئاۋا ھەرىمى بۇركشاير لە ئىنگلتەر.

شايانى باسە تىدەيوز بەناوبانگىر شاعىرى سەردەمى بىستەم بوۈە لە بەرىتانيا ، ھەروا لە ھەموو شاعىرىكى دىكەى ئەم وولاتە زىاتر ھەوالى لە سەر لاپەرھەكانى رۇژنامەو گۇقارەكان دەيىنرا... تەنيا لەبەر ئەۋە نا كەشاعىر بوۈ ھەر چەندە لە لاي رەخنەگرانەۋە لە ھەموو شاعىرە ھاۋچەرخەكانى وولاتەكە بەتواناتر بوۈ... شايانى باسە شاعىرى ناۋ دار لە ۱۹۹۸/۱۰/۲۸ كۇچى دوايى كردوۈە لە وولاتەكەيدا .

۱۹۳۰/۸/۳۰ گرىدانى كۇبوۈنەۋەى ئەنجوۈمەنى كۇمەلەى گەلان لە شارى زيورخ لە سەرداۋى نوۈيىنەرانى ئەرمەن لە باكوۈرى كوردستان ، لە سەر بەردەۋام بوۈن لە ئىش و ئازاردانى ئەتەۋەى كوردو دەربەدەر كردنى لە خاكى خۇى كە لەلايەن رۇمى تورك ئەنجام دەدرىت لە ھەموو بوۈرەكان ، بە تايبەتى لە بوۈرى بە تورككردن و راگۈاستن و ھىنانى خىزانە توركەكان بۇ باكوۈرى كوردستان و نىشتەجئ كردنيان لە پىناۋ گۇرىنى دىمۇگرافىيەى باكوۈرى كوردستان.

۱۹۳۰/۸/۳۱ دەستەى نىشتەمانى ناۋەندى لە باشوۈرى كوردستان ياداشتىكى ئاراستەى كۇمەلەى گەلان كرد ، لەبارەى چەند داۋايەكى ديارى كراۋ لەبارەى مافى كورد لە ئىراق و راميارىەتى رۇمى شاھانشىنى لە ئىراق . بەرامبەر بە كورد لەگەل دامەزراندنى كۇۈمەتى كوردى لەژىر پارىژراۋى راستەوخۇى كۇمەلەى گەلان ، ئەۋىش بۇ سكرتېرى لىژنەى ئىنتەابى ھەمىشەيى لە كۇمەلەى گەلان لەشارى ژنىف لەسويسرادا بەرز كرايەۋە .

۱۹۳۰/۹/۲

له‌و کاته‌ی که‌ سه‌ره‌ک وه‌زیرانی
ئیراق نوری سه‌عید به‌ سه‌ر
دانیک‌ی فه‌رمی له‌ شار‌ی
ئه‌نکه‌ره‌ی پایته‌ختی تورکیا بوو
، سه‌ره‌ک وه‌زیرانی تورکیا
عیسمه‌ت ئه‌نوو‌نو داوایه‌کی
ئا‌راسته‌ی نوری سه‌عید کرد، به‌
په‌ینه‌وه‌ی هه‌زه‌کانی سووپای
تورک له‌ سنووری ئیراق ، ئه‌م
داوایه‌ش له‌ پینا‌و‌گه‌مار‌ودان و
دامرکانده‌وه‌ی شو‌رش‌گی‌ره
کورده‌کان له‌چ‌یای ئاراراتدا له‌
باکووری کوردستان ، نوری
سه‌عیدیش ره‌زامه‌ندی له‌ سه‌ر
داواکه‌ی سه‌ره‌ک وه‌زیرانی
تورکیا کرد .

به‌لام سه‌ره‌ک وه‌زیرانی تورکیا
داواکه‌ی به‌ده‌ست‌نووس بوو نه‌ک
به‌وته‌ی سه‌ر زاری ، به‌لام نوری
سه‌عید له‌ هه‌مان کات ئاگاداری
به‌ریتانیه‌کانی کردو ئه‌وانیش له‌

وه‌لامدا وتیان... تورکیا تووشی گه‌ژاو بووه به‌ه‌وی له‌ ناو‌بردنی کوردو
ئهرمه‌ن ، ئه‌مه‌ش دوا روژی به‌په‌چه‌وانه هه‌ل‌ده‌گه‌په‌ته‌وه له‌ وولاته‌که‌یان و له
ناوچه و له‌ جیهاندا .

۱۹۳۰/۹/۶

راپەرىنى جەماۋەرى
كورد لە پارىژگاي
سليمانى لە ھەريى
باشورى كوردستان ،
دژى داگيركەرى
رژىمى شانشىنى لە
ئىراق بە پشتگيرى
بەريتانىا بەرپابوو . لە
ئەنجام ۴۵ ھاۋولاتى

شارى سليمانى لە سەردەمى بزووتىۋەدى شىخ مەحمۇد

كورد بە گوللەى دوژمن شەھىد كران ، كە ئەو رۆژە نازەند كرا بە رۆژى
رەشى ۶/ئەيلول ، كە لە بەر دەرگاي سەراى سليمانى بوو، ئەمەش بوو
ھۆى ئەۋەدى كە شىخ مەحمۇدى ھەفید ھاتەۋە گۆرەپانى تىكۆشان و دەستى
لەو رىكەۋوتننامەيە ھەلگرت ، كە بەناچارى مۆرى كردبوو لە گەل رژىمى
شانشىنى لە ئىراق و نووينەرى بەريتانىا .

۱۹۳۰/۹/۶

نووينەرى ئافرەتانى كورد ھەبەسەخانى ئەقىب لە راپەرىنەكەى دژى پەيمانى
بەريتانىاۋ بە گەياندىنى دەنگى ئافرەتى كورد بەكۆمەلەى گەلان ، ئەۋىش بە
پىشكەشكردىنى داخاۋىيەكانى لە پىناۋ چارەسەركردنى بارى سەختى
خەلكى كوردستان .

۱۹۳۰/۹/۱۰

ھىزەكانى سووپاي تورك لە ئەنجامى ھىرشىكى بەرفراوان توانى چپاي -
رينوئى-نى نيوان ھەردو ئاراراتى كەلى سەردار بلاخى لە باكورى
كوردستان داگير بكات لە باكورى كوردستان .

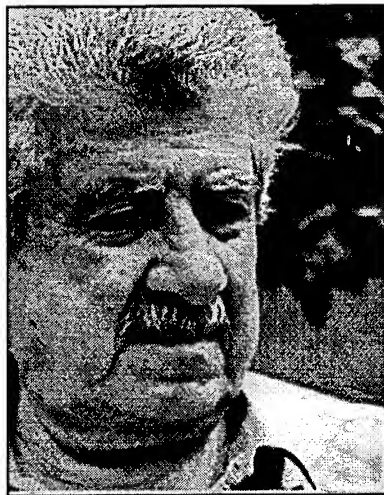
۱۹۳۰/۱۰/۱۰

لە دايك بوونى نووسەرى شانۋوى ئىنگلىزى- ھارۆلد پىتەر- لەرۇژئاۋاي
شارى لەندەنى پايتەختى بەريتانىا ، لە گەرەككىكى جوولەكە نشين لە
ۋولاتەكەدا .

شايانى باسە كە لە دوو مانگى/ ۱۹۹۹/۱۰ ۶۰ نووسەرو پۆشنىرى كوردو
جىھانى- يەشاركەمال ، مەمەد نوزون ، ئەحمەد تالتان ، ئۆرھان ياموك ،
گۆتەر گراس ، كۆستا گاقرای ، ھارۆلد پىتەر، ئىنگمار بىرگمان ، ئاسەر

میلله‌ر - سهردانی تورکیایان کرد، له‌شاری ئه‌سته‌مبۆل و له‌کۆنگره‌یه‌کی رۆژنامه‌نووسیدا بانگه‌وازیکی ته‌باییان ئاراسته‌ی تورکیا کرد... ئه‌و ٦٠ نووسه‌رو پۆشنه‌یه‌ی که‌ وێژدانی جیهان گووتیان له‌ده‌سته‌پێکی سه‌ده‌ی نوێدا به‌شیووه‌یه‌کی دیموکراسیانه‌ پرسى کورد چاره‌سه‌ر بکات به‌تایبه‌تی له‌ باکووری کوردستان له‌ تورکیادا .

١٩٣٠/١٠/١٦ ئه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی رژیمی شانیشینی له‌ ئێراق له‌ بریارێکیدا رایگه‌یاند ، که‌ به‌هێزی سووپا شۆرشى شیخ مه‌حمود سه‌ركووت ده‌کات له‌ هه‌رێمه‌که‌دا .

١٩٣٠/١١/١ له‌ دایک بوونی نووسه‌رو رووناکییری نه‌توه‌ی کورد، پروفیسۆر - مه‌عروف عه‌بدولقادر مه‌عروف عه‌زیز ئاغا خه‌زنه‌دار - ناسراو به‌ - مارف خه‌زنه‌دار - له‌ شارى هه‌ولێر له‌ هه‌ریمی باشووری کوردستان، مامۆستا مارف خه‌زنه‌دار له‌ سالی ١٩٥١ قوناخه‌کانی سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندی له‌ شارى هه‌ولێر ته‌واو کردووه‌ و پۆی چواره‌می ویژه‌یی له‌ ئاماده‌یی

که‌رکوک و هه‌ولێر ته‌واو کردووه‌. دواى ئه‌وه‌ له‌ سالی ١٩٥٢ به‌ مامۆستای سه‌ره‌تایی له‌ هه‌ولێر دامه‌زراوه‌ دواى ئه‌وه‌ بۆته‌ فه‌رمانبه‌ر له‌ به‌ریوه‌به‌رایه‌تی - معارف - له‌ په‌روه‌رده‌ی هه‌ولێر. و به‌رده‌وام بووه‌ له‌و کاره‌ی له‌ شاره‌کانی کووت و به‌غدا تا سالی ١٩٥٧، دواى ئه‌وه‌ چۆته‌ کۆلیژی ئاداب و زانسته‌ له‌ زانکۆی به‌غدا له‌ سالی ١٩٥٧، به‌ به‌ده‌ست هێنانی بروانامه‌ی - BA - له‌زمانی عه‌ره‌بی، له‌ هه‌مان کاتیش کاری فه‌رمانبه‌ری کردووه‌، واته‌ خوێندن و کاری فه‌رمانبه‌ریه‌تی به‌یه‌که‌وه‌ کردووه‌.

دواى ئه‌وه‌ له‌ سه‌ر داواى خۆی بۆته‌ مامۆستای زمانى عه‌ره‌بی له‌

قوتابخانەنى ئاۋەندى پۇژھەلەت و لە ھەمان كات وانەى ووتۇتەۋە لە قوتابخانەنى ئاۋەندى كەركۈكى ئىۋاران لە نىۋان سالەكانى ۱۹۵۷ - ۱۹۵۹، دۋاي ئەۋە لە مانگى/۵/ ۱۹۶۰ پەيوۋەندى كردۋە بە توۋىژىنەۋەى زانستى ئىراق، بۇ ماۋەى نۇ مانگ لە مۇسكۇى پايتەختى سۇقىيەت بوۋە لە پەيمانگى فېربوۋنى زمانى روسى بىيانيەكان .

دۋاي ئەۋە لە شارى پىرۇسبۇرگ جىگىر بوۋە ۋەك قوتابىيەكى خوۋىندى بالا لە بەشى لىكۇلىنەۋەى زمانى كوردى لە پەيمانگى خوۋىندى پۇژھەلەتى سەر بە ئەكادىمىيەى زانستەكانى پروسىا، دۋاي تەۋاۋكردى خوۋىندى بىرۋانامەى دىكتۇراى بە دەست ھىناۋە لە زمان و ئەدەب لە مانگى ۱۹۶۳/۱۲/.

لە نامەى دىكتۇراكەشى جىگەى گىرنگى پىدان بوۋە كە لە سەر - مىژۋى ئەدەبى كوردى نوۋى - بوۋە لە نىۋان سالەكانى ۱۸۹۰ - ۱۹۶۰. و لىژنەى گىفتوۋگۇكە بىرارىدا بە چاپ كردى لە كىتابىك و لە لايەن خانەى بلاۋكردنەۋەى ئەكادىمىيەى مۇسكۇ لە سالى ۱۹۶۷ بلاۋكراۋتەۋە، كە ئەمە يەكەم كىتاب بوۋە ، كە چاپ بىكرىت لە سەر ئەدەبى كوردى بە زمانى ئەۋروپى. ھەروا لە ماۋەى خوۋىندى لە ۋەزگايەدا دىكتۇر مارق خەزەدار تۋانىۋىيەتى فەرەنگى كوردى - روسى دابنى و ئەۋ فەرەنگە لە سالى ۱۹۸۳، بە چايگەيەندرا.

ھەروا لە ماۋەى بوۋنى لە ۋەكارانەدا بەشدارى لە چەندىن كۆرۈ كۆبۈۋنەۋە كۆنگرە كردۋە، و بەشدارى لە كۆنگرەى جىهان بۇ لىكۇلىنەۋە لە سەر ئەدەبى پۇژھەلەت، كە لە ۋەزى پايزى سالى ۱۹۶۷ گىرىدا.

دۋاي ئەۋە گەراۋتەۋە ئىراق و لە كۆلىژى ئاداب لە زانكۇى بەغدا لە سالى ۱۹۶۸ دامەزراۋە بۇتە بەرپىسىارى بەش، بەردەۋام بوۋە تا سالى ۱۹۸۱، لە دۋاي ئەۋە خانەنشىن كراۋە.

ھەروا بەر لەۋەش لە ۱۹۶۹/۱۲/۱، پەلى مامۇستاي پىدراۋە - المدرس - و دۋاي ئەۋە لە ۱۹۷۳/۱۲/۱، پەلى مامۇستاي پى بەخشراۋە، ھەروا دۋاي ئەۋە پەلى مامۇستا - پىرۇفىسۇر - لە ۱۹۷۹/۱۲/۱۸، پى بەخشراۋە، ھەر لەۋە كاتەشدا مامۇستا مارق خەزەدار بەشى زمانى كوردى لە كۆلىژى

پەرورەدە لە زانكۆى بەغدا لە ساڵى ١٩٧٣، كوردۆتەووە دواى ئەو بەوتە سەرۆكى بەشى زمانى كوردى لەم كۆلێژەدا.

هەروا مامۆستا مەرف خەزەندار وەك تووێژەر و سەر نووسەر لە رۆژنامە و ئەو گۆڤارانەى خوارە كارى كردووە. وەك :-

١- پۆژنامەى هەولێر، كە بە زمانى كوردى و عەرەبى

دەردەچوواندرا. لە نیوان ساڵەكانى ١٩٥٠ - ١٩٥٣.

٢- گۆڤارى - پۆژنامە - كە هەفتانە بوو بە زمانى عەرەبى لە

شارى بەغدا لە نیوان ساڵەكانى ١٩٥٣ - ١٩٥٤.

٣- پۆژنامەى پاى گشتى پۆژانە كە بە زمانى عەرەبى دەردەچوواندرا

لە ساڵى ١٩٥٥ لە شارى بەغدا.

٤- گۆڤارى - شەفەق - كە ماگانە بوو بە زمانى عەرەبى و كوردى

لە شارى كەركوك دەردەچوواندرا لە نیوان ساڵەكانى ١٩٥٨ - ١٩٥٩.

٥- هەروا بەشدارى لە دەردچوواندن گۆڤارى - پێشەنگ - كردووە كە

لە لایەن كۆمەڵێك پۆشنییری كورد لە ئەوێرپا بە زمانى

كوردى لە ساڵى ١٩٦٦ - ١٩٦٧ دەردەچوواندرا.

٦- گۆڤارى - دەفتەرى كوردەوارى - بە هاوكارى براكەى جەمال

خەزەندار دەرى كرد لە شارى بەغدا لە ساڵى ١٩٧٠.

٧- دامەزراندنى گۆڤارى - نووسەرى كورد - كە گۆڤارى یەكیەتى

نووسەرانى كورد بوو بە زمانى كوردى لە شارى بەغدا لە ساڵى

١٩٧١ - ١٩٧٢ دەردچوواندرا.

٨- بەشدارى كردووە لە دامەزراندنى گۆڤارى - پۆژى كوردستان -

كە گۆڤارى كۆرى پۆشنییری كورد بوو كە بە زمانى عەرەبى و

كوردى دەردچوواندرا.

لە گەل ئەوێشدا مامۆستا مەرف خەزەندار بەشدارى كردووە لە دامەزراندنى

یەكیەتى ئەدەبیاتی كورد و كۆرى پۆشنییری كورد لە شارى بەغدا.

هەروا مامۆستا مەرف خەزەندار ئەندامى سەندىكای پۆژنامە نووسانى ئێراق

بوو لە پۆژى دامەزراندنیەو لە ساڵى ١٩٥٩، دواى ئەو لە ساڵى ١٩٧٨

لیى كشاووەتووە. هەروا ئەندامى یەكیەتى پۆژنامە نووسانى جیهانیە لە

سالى ۱۹۶۰ تاكوو تەواو بوونى ئەم مېژوونامەيە. ھەروا ئەندامى كۆرى ئارەزومەندانى بوو لە كاتى ئىراق بوو لە سالى ۱۹۷۰ ۋە. ھەروا بەشدارى لە پىنچ كۆنگرەي زانستى كردوو چ لە ناوخۇو چ لە دەرەو، كە لەو كاتەي لە وولاتى جەزائر كارى كردوو.

ھەروا مامۇستا مارق خەزەندار ئەندامى بە دەيان لىژنە پىدانى ماستەرو دىكتوراي كردوو. دواي ئەو ھەموو كارە گرانانە مامۇشتا مارق خەزەندار دووبارە گەراو تەو زانكۆ سەلاھەدىن لە سالى ۱۹۸۸ لە شارى ھەولير بە ووتنەو ھى وانە بۇ ھەر سى قۇناخى بە كاليفورنىس و ماستەرو دىكتورا. و ھەروا ئەندامى ئەنجومەنى زانكۆ بوو. دواي ئەو لە سالى ۱۹۹۲ لە پىگاي ھەلبژاردن سەرگەووتنى بە دەست ھىناو بە پلەي مامۇستاي يەكەم لە زانكۆ سەلاھەدىن لە لايەن ۋەزارەتى خوويندىن بالاي ئىراق.

ھەروا مامۇستا مارق خەزەندار ئەندامى كاراي كۆرى زانستى كوردستانە لەو كاتەي كە دامەزىندراو لە سالى ۲۰۰۰، لە گەل چەندىن كارى دىكەي وىژەيى و زانستى و زمانەوان.

ھەروا مامۇستا مارق خەزەندار لە ماو ھى ژيانى زياتر لە ۳۲ بەرھەمى خستۆتە بەردەستى خووينەرى كورد لە خووينەرو پۇشنىرو پووناكىرى گەلەكەمان و كىتبخانەي كوردى لە كوردستان و ئىراق و وولاتانى دىكەي جىهان.

دواي ئەو ھەموو كارانە ئاواتە خوازىن كە مامۇستا مارق خەزەندار، تەمەن درىژبى و لە ژيان ماو ھى بەردەوامە لە كارە پىرۆزەكانى لە پىناو خەمەتكردى گەل و نىشتىمانەكەيدا، ھىواي تەمەن درىژى و لەش ساغى بۇ دەخوازىن لە ھەموو بواردەكانى ژياندا.

نوينەرى پارىژگانى ھەولير و موسل و كەركوك و سلېمانى بەشداريان لە ئاھەنگى كردنەو ھى پەرلەمانى ئىراق كرد لە شارى بەغداي پايتەختى ئىراق.

ھىزە چەكدارەكانى شىخ مەحمودى ھەفەيد كە ژمارەيان زياتر لە ۳۰۰ چەكدار دەبوو، توانيان شارۇچكەي پىنجووين لە ھەرىمى باشوورى كوردستان رزگار بىكاتلە ژىر دەستى ھىزەكانى سووپاي ھاوبشى ئىراق و

بەرىتانيا لە ھەرىمەكەدا .

یەكێك لە رووداوە دڵخۆش و گەڕنگەكان گەیشتنی رووناکی وزەى كارەبا بوو ١٩٣٠/١١/٨
بۆ ئێراق... كە لە كۆتایی بیستەكانى ھەمان سەدە وزەى كارەبا گەیشتە
شارەكانى ئێراق... سەبارەت بەگەیشتنی وزەى كارەبا بۆ ھەولێر بە ھەول
تواناو كۆششى - ئەحمەد چەلەبى - بوو... ئەویش دواى ئەوێ كە
داوايەكى بەپشتگیری ئەنجوومەنى شارەوانى ھەولێر مۆتەسەرفى ھەولێر
وەزیری كاروبارى ناوەخۆ پێشكەش بەحكومەت كرد، بەمەبەستى
دامەزراندنى مۆلیدەيەكى كارەبا لە پێناو رووناكکردنەوێ مالى و شەقام و
دام و دەزگاكانى شارى ھەولێر لەوكاتدا.

دواى وەرگرتنى رەزامەندى حكومەت بەدانانى مۆلیدەى كارەبا لەناو
شارەكە لەم رۆژەدا پرۆژەى دامەزراندنى كارەبای ناو شارى ھەولێر تەواو بوو
و لەگەڵ تەواوبوونی گەیشتە چوار مالى لەدانیشتوانى شارى
ھەولێر. ئەوانیش مالى عەبدولحەمید بەگ - مالى مۆتەسەرف... واتە
پاریزگار - بەرێوبەرى پۆلیس زیا ئەدەم... دواى ئەوانەش بۆ چەند
مالێكى دیکە وزەى كارەبا فراوان بوو... واتە لە سالى ١٩٣٠ وزەى كارەبا
گەیشتە ناو شارى ھەولێر رووناكى گلۆبەكانى مالى و كۆلەكانى
رووناككردووە لە ھەرىمى باشوورى كوردستان.

زۆریەى كالمیکەكان لە سەرەتای سەدەى نۆزدەھەم ، لەناوچەكانى گۆیىرى ١٩٣٠/١١/١٤
- پارێزگای - ئاستراخان نیشتەجى بوون ، كالمیکەكان كار بەدەستى
زۆرباش بوون ، و كار بەدەستى زۆرباشیان لە ناو دەسەلاتداریەتى دەوڵەتى
رۆسیا دا ھەبوو ، كە پرسىارى پێك ھێنانى ھەرىمى ئۆتۆنۆمى كالمیک
دەرچوو، لە ١٩٣٥/١٠/٣٠ ئەم ھەرىمە ئۆتۆنۆمى بوو كۆمارىكى ئۆتۆنۆمى.
دواى ئەو بەرپارى ھەلووەشانەندەوێ كۆمارەكە لە ١٩٤٣/١٢/٢٧ درا، بە
تاوانى ھاوكارى كردنیان لەگەڵ ئەلمانى نازى و راپەرین دژی دەسەلاتى
سۆڤیەتدا ، تەواوى دانیشتوانى بە زۆر بۆ ناوچەكانى دیکەى سۆڤیەت
راكۆیژان... لەسەرەتای سالى ١٩٥٧ دەستوورى گەرانەوێ كالمیکەكان و
پێك ھێنانەوێ كۆمارەكەیان درا ، دواى شەش مانگ واتە لە ١٩٥٨/٧/٢٩

دا ئەم كۆمارە لە ۱۹۹۰/۱۰/۱۸ دامەزراپەو و لە ۱۹۹۰/۱۰/۱۸ پەرلەمانى كامىلىك بېريارى گۆپىنى كۆمارى ئۆتۆنۇمىد ، بە كۆمارىكى سەرەخۇ لە چوارچىۋەى سنوورى پووسىيە فېدرال .

شاينى باسە كە كامىلىكەكان بە پىي سەرژمىرى سالى ۱۹۸۹ ى يەكىتى سۇقىيەت ژمارەيان ۱۷۳،۵۰۰ ھەزار كەس بوو و زمانيان لە بنەمالەى زمانە مەگۇلىيەكان و لەچەند زاراۋەيەك پىك ھاتبوو، كامىلىكەكان لەسەدەى ۱۶ دا كەووتنە بەر پەلامارى خانى، مەگۇلىيەكان و چىنيەكان و كازاخەكان ، كە ئەمەش بوو ھۇى ھەلاتن و ئاۋارەبوونيان ، لە سالى ۱۶۰۸-۱۶۰۹ بەپىي بەياننامەو بەلگەنامەكان ، بەشىۋوئەكى ئارەزوومەندانە ھاتنە ناو ئىمپىراتۇرىيەتى پووسىيا .

كامىلىكەكان لە تەۋاۋى شارەكانى پووسىيا داو لە بزۋوتنەۋەى جووتيارىدا بەشداريان كىردبوو، لەكاتى لەشكركىشى پىتر - قەيسەر - ى يەكەم بۇ سەر ئىران و چالاكانە بەشداريان كىردوو ، لە سالى ۱۸۱۲ لە پىزى لەشكرى پووسىيادا گەيشتنە پارىس ... بەلام بۇ كورد دەسەلاتى سۇقىيەت لەدۋاى كۆچى لىنن بە ئاشرىتتىن شىۋو پەلامارى كوردىان دا لەسەر خاكى خۇى لە كوردستان.

۱۹۳۰/۱۲/۱۲ بۇ يەكەم جار لە مىڭژوۋى جىھانى سىنەما فىلىمى سىنەماى بى دەنگ بەناۋى - ئابى و رابى - لەتارانى پايتەختى ئىران پەخشكرا .

۱۹۳۰/۱۲/۲۲ بېريارى لىژنەى ئىقتىدابى ھەمىشەى لە ئەنجوومەنى گشتى كۆمەلەى گەلان لەسەر ياداشتەكەى دەستەى نىشتىمانى ناۋەندى لە باشوورى كوردستان ، بەم جۆرە ۋەلامى ياداشتەكەى داۋەتەۋە: - ھىچ بېريارىك نىيە لەكۆمەلەى گەلان دەرچوو بىت ، بەپاكانەكردن لە داۋاى پىشكەش كراو ، بە دامەزىراندنى ھكۈمەتى كوردى لەژىر چاۋدىرى كۆمەلەى گەلان ، كە ئەو داۋايەش ھىچ بنەمايەكى نىيە لەبەندەكانى ياساى كۆمەلەى گەلاندا .

۱۹۳۱

۱۹۳۱/۳/۱۷ بە ھۇى بارى ناۋچەى بارزان لە باشوورى كوردستان و جموجۇلى جەماۋەرەكە ... لەكۆشكى شانشىنى لە ئىراق فەيسەلى يەكەم كۆبۈنەۋەى

لە گەل مەندووبى سامى بەرىتانيا و سەرکردەى گشتى ھىزەكانى سووپاى بەرىتانيا لە ئىراق و سەرەك وەزيران نورى سەعید و وەزیری بەرگری تەھا ھاشمی و سەرۆكى ئەرکانى سووپاى ئىراق و راویژکاری وەزارەتى ناوڤۆ چاودیری گشتى بەرىتانيا لە سەر سووپاى ئىراق - كۆرنوالیس - ئەنجامدا،... بۆ تاوتۆ کردنى بارى ناوچەى بارزان لە ھەریمی باشوورى كوردستان و چارەسەر کردنى ... بەلام كۆبوونەوێكە ھیچ ئاكامیكى ئى رانەگەینەندرا. لە لایەن ئەنجامدەرانى كۆبوونەوێكە لە ئىراق .

۱۹۳۱/۳/۲۱

سەر کردەى كورد شیخ مەحمودی حەفید نامەیهكى ئاراستەى سەرۆكى ئەنجومەنى كۆمەلەى گەلان لە پارىسى پایتەختى فەرەنسا كرد ،... لەبارەى بارى كورد و لكاندنى باشوورى كوردستان بەرژیمی شانیشینی ئىراقى دۆرستكراو، لەنامەكەیدا داواى دامەزراندنى حكومەتى كوردی لە باشوورى كوردستان كرد ، لە ژێر ئینتیدابى كۆمەلەى گەلان لە ھەریمەكەدا ئەندامى ئەنجومەنى نووینەران سەعد سالى نوابراو لەناو ھۆل پەرلەمانى ئىراق ھاوارى كردو گوتى: - يادەبێ شیخ مەحمود لەناوبەرین . ياخود دەبێ ئەو مافانەى داواى دەكات لە باكورى ئىراق بۆى جیبەجێ بكریت لە ھەریمەكەدا .

۱۹۳۱/۳/۲۸

۱۹۳۱/۴/۱

بۆ یەكەم جار
لە میژوى ئىراقى
دۆرستكراو ، دراوى
ئىراقى بە ناوى-
دینار - بلاوكرایەو
بوو ھۆكاریكى گرنگ
لە پەيووھەندى

ئابوورى و بازرگانى لە كۆمەلگای بەیەكەو نووساندنى بە زۆرى گەلانى ئىراق ، بە تاییبەتى گەلى كوردستان بە ئىراق بەپێى پەیمانە بەدناوێكەى لۆزانى ۱۹۲۳/۷/۲۴ ی ھاوپەیمانان بەسەرکردایەتى بەرىتانيا دا .

۱۹۳۱/۴/۵

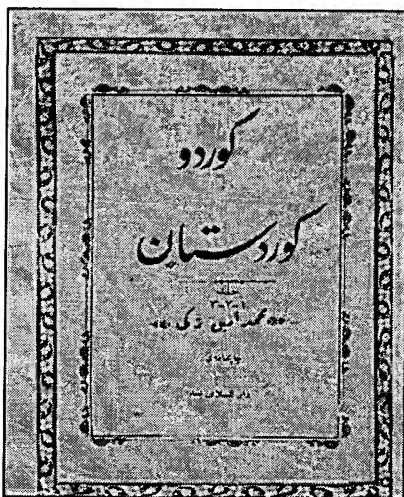
بەریابوونی شەپرى ئاوباریك لە ئیوان ھىزەكانى سووپاى رژیمنى شانیشینی لە ئىراق و چەكدارانى كورد لە باشوورى كوردستان .

۱۹۳۱/۴/۱۲ بۇ يەكەم جار لە مىژۋى ئەسپانیا كۆماریەكان سەرکە ووتنيان بە دەست
 ھيئا ، بەرامبەر شانئىنىيەكان لە ھەلبژاردنەكانى ئەنجومەنى شارەوانيدا ،
 كە زۆربەى دەنگدەران لە شارى مەدرىدى پايتەخت و شارە گە وورەكانى
 ئەسپانيا و بەرشلۆنە بوو ، بەو ھۆكارە شانئىن دەستى لە كارى راميارى
 كشاندەو و لە وولات دەرچوو دەروە .

بەلام وەزىرەكانى شانئىن - ئەلفونس - سىازدەھەمى ھەلاتو دەستيان لە
 بۆستەكانيان ھەلگرت ، بى ئەوەى چاوەروانى پىك ھيئانى حكومەتى نوئ
 بكن لە ئەسپانيا دا .

۱۹۳۱/۴/۱۴ لە دواى ھەلاتنى شانئىنى ئەسپانيا ئەلفونسى سىانزەھەم بەھوى ھۆكارى
 سەرنەكە ووتنيان لە ھەلبژاردنەكان ، بۇ يەكەم جار لە مىژۋى ئەسپانيا
 رژیى كۆمارى راگەيەندرا ، بەھەلوەشانەوەى رژیى شانئىنى لە ھەموو
 بوارە جياجياكان ..

۱۹۳۱/۴/۲۴ سەرکردەى كورد لە باشوورى كوردستان شىخ مەحمودى حەفید نامەيەكى
 لە بارەى كیشەو مافى كورد لە باشوورى كوردستانى لكیدراو بە ئىراق ،
 ناراستەى كۆمىسەرى بەرىتانيا كرد ، لە خۆرھەلات لە پینا و دەست
 پىكردنى گفتووگۆ لە نيوان كوردو بەرىتانيا و ئىراق لە وولاتەكەدا .

۱۹۳۱/۵/۵ كىتەبەكەى محمد ئەمىن زەكى
 بـەـناوبانگى - كوردو
 كوردستان - لە يەك بەرگى
 قەشەنگ بە چاپگەيەندرا ، كە
 مىژۋى كوردو كوردستان
 بەشـيـوـوـيەـكى لـەـبار
 ھەلدەسەنگىنى لە ھەموو
 بوارەكان بەتايبەتى لە بوارەكانى
 نەتەوہيى و نىشتمانى و دابو
 نەريت و زمان و مىژو و كەلتووړو
 شووینەوارو پەيوەندىەكان ،

لەگەل گەلانى دىكەى ناو كوردستان و دەروەى كوردستان و شۆرش و

راپهرینه کاندای

۱۹۳۱/۵/۱۳

رژیمی شاهانشینی له ئیراق راپورتییکی ئاره‌زوومه‌ندان‌ه‌ی نوویی ئاراسته‌ی سکرتری گشتی کۆمه‌له‌ی گه‌لان کرد . له پیناو بوونی به ئه‌ندامی کۆمه‌له ، که راپورته‌که به‌سه‌ر ئه‌ندامانی ئه‌نجومه‌نی کۆمه‌له‌ دابه‌ش کرا ، ئه‌ویش له‌پیناو گفتوو گوکردن له‌سه‌ر به‌جیبه‌جی کردنی داواکه‌ی رژیمی ئیراق .

شایانی باسه که ناوه‌پۆکی ئه‌و راپورته‌ بواره‌کانی رامیاری و کارگیری و ئابووری و بازرگانی و کۆمه‌لایه‌تی و سه‌ربازی له‌ خو ده‌گرت ، و له‌لایه‌کی دیکه به‌ده‌رخستنی هه‌ندئ زانیاری له‌باره‌ی کورد له‌باشووری کوردستان ، به‌پیی زنجیره‌یی میژوویی .

هه‌روا له‌باره‌ی راپه‌رین و خۆپیشاندانه‌کانی کورد و باری کورد له‌هه‌موو بواره‌کان له‌ژێر ده‌سه‌لاتی رژیمی شاهانشینی له‌ ئیراق ، هه‌روا له‌باره‌ی نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌ی وه‌ک تورکمان و ئاشوورو ساییه‌و خواست و ویست و به‌رژه‌وه‌ندی داها‌تووی رژیمی شاهانشین له‌ ئیراقدا .

۱۹۳۱/۵/۱۳

فرۆکه‌که‌ی A.T. Wilson

له‌ ئه‌نجامی رووبه‌رووبوونه‌وی هیزه‌ چه‌کداره‌کانی شیخ مه‌حمود هیزه‌کانی سووپای رژیمی شانیشینی له‌ ئیراق و به‌ریتانیا ، ئه‌ویش به‌ بۆردومان کردنی

شاری سلیمانی و ده‌ورووبه‌ری و شاری که‌رکوک به‌ فرۆکه‌ جه‌نگیه‌کان له‌ باشووری کوردستان ... که بووه هۆی شکانی هیزه‌کانی چه‌کداری کورد ، له‌ ئاکام بووه هۆی خو به‌ده‌سته‌وه‌دانی - شیخ مه‌حمودی حه‌فید - به‌ هیزه‌کانی سووپای ئیراق و به‌ریتانیا و به‌ دروست بوونی بارو دۆخیکی نا له‌باری ناوچه‌کانی پارێزگای سلیمانی و که‌رکوک له‌باشووری کوردستانی لکێدراو به‌ ئیراق .

- ۱۹۳۱/۵/۱۹ ھېژىكى چەكدارى كورد لە باكوورى كوردستان ھېرشيان كرده سەر سەربازگەيەكى سوپاي فارسى لە ئىران لە رۆژھەلاتى كوردستان لە ئەنجامدا ۱۲۴ سەرباز كوژران و زياتر لە ۲۵۰ سەربازيش بريندار کران لە ناوچەكەدا .
- ۱۹۳۱/۵/۲۱ ھېژەكانى ئاسمانى سووپاي جەنگى بەرىتانيا بۆردومانى ناوچەى رواندزى سەر بە پارىژگاي ھەولير كورد لە باشوورى كوردستان... كە بوو ھۆى ويرانكردنى ۱۳۶ مال و ۷۹ گوند، كە ئەم كارەش لە رۆژنامەى - تايمزى - ى لەندەنى بلاوكرایەو.
- ۱۹۳۱/۶/۳ بالويزى رژیى شەھەنشاهی ئىران ، لە شارى ئەستەمبۆلى تورکيا بیرخەرەوہیەكى ئاراستەى بالويزى بەرىتانيا - سىركلیرك - لە تورکيا كورد ، كەتيايدا نووسرابوو :- دەبى كيشەى شىخ مەحمود بەكيشەيەكى گرنگ وەرگيرى لەپینا و چارەسەرى بارو دۆخەكە بە ھۆى مەترسیداریەتى دوا رۆژى ناوچەكە و بزوتنەوہى كورد لە كوردستان بەتایبەتى لە باشوورى كوردستاندا .
- ۱۹۳۱/۶/۴ كۆچى دوايى شاحوسین عەلى بە ھۆى نەخۆشى لە عەمانى پایتەختى ئوردن... شایانى باسە شاحوسین عەلى مەمەد عەبدولمەین لە شارى ئەستەمبۆلى توركى لەدايك بوو ، لە سالى ۱۸۵۳ ، كە دايكى شەرکەس بوو و لە دايك بووى باكوورى كوردستان بوو و ناوى وەسیلە خانم بوو... بەم ھۆکارەو ئەو بنەمالەيە لە ئەستەمبۆل دەژيان .
- ۱۹۳۱/۶/۱۷ لىپرسراوى كاروبارى پەرورەدەو فيركردنى ھەريى كارگيرى كوردستان - ئەلباسوفيتش - ى لە ئازربايجان ، لە بەردەم بەشدار بووانى كۆبوونەوہى تايبەت بە كەمەنتەوايەتيەكانى كۆمارى ئازربايجان .
- باسى ئەوہى كردوو ، كە ئەو ئەلف و بىيەى كتيى خویندىنى كوردى سالى ۱۹۲۲ى كە پيشنيار كراون بۆ خویندىنى زمانى كوردى چۆن خراوەتە پشت گۆى لە وولاتەكەدا .
- ۱۹۳۱/۶/۲۸ لە دواى راگەياندىنى رژیى كۆمارى لە ئەسپانيا و ھەلووہ شاندىنەوہى رژیى شانشىنى لە ۱۹۳۱/۴/۱۴ ھەلبىژاردنى گشتى كۆمەلەى دامەزىنەر ئەنجامدراو - ئورتيجا - خۆى پالاوت و لە ئاكام بوو ئەندامى ھەلبىژىردراوى ئەو كۆمەلەيە لەكەرتى لیۆن .

ههروا پارتەكەى ۱۲ كوردسى بەدەست هینا و لە هەمان پارتى
سۆشیاستى ۱۱۷ كوردسى بە دەست هینا و رادىكالىهكان ۹۳ كوردسى، كه
ژمارەى كوردسىهكانى كۆمەڵەكە ۴۷۰ كوردسى بوون ئەهسپانیا.

بەلام بەهۆى لەبارچوونى بارودۆخى ئیسپانیا و بەرپابوونى شەپرى
ناوهخۆى ئەسپانیا لە ۱۹۳۶/۷/۱۷، ئورتيجا ئەسپانیای جیهیشت و بەرهو
وولاتهكانى فەرەنسای هۆلەندا و پورتوگال و ئەرژەنتین دەسوورایهوهو
ژیانی پەنا بەرى بردهسەر تاكوو كۆتایی جەنگى دووهمى جیهان لە سالى
۱۹۴۵ و ئەویش گەراوه ئەسپانیا و وازی لە هەموو بواردەكانى رامیاری
هینا لە وولاتهكەیدا.

لە هیڕشیكى شۆرشگیرانى كورد لە باكوری كوردستان بۆ سەر ناوچهى-
قەرەئین- لە رۆژهلاتى كوردستانى لکیندراو بە ئێران، لە ئەنجام بووه هۆى
كوژرانی ۵۰ سەربازى سووپای فارس، لەناكام بووه هۆى دورست بوونى
كیشە لە نیوان رژیمی فارس و تورک لە سەر خاکی كوردستان، بەناو
ئەوهى كه رژیمی تورک یارمەتى چهكداره كوردەكان دەدات دژی رژیمی
ئێران.

لە نووسینهكانى- بۆكشپان، ئایاکۆ- نامیلکەیهكى ۹۲ لاپەرەیی و
یاداشتەكانى لە ۳۶ پۆژى سەردانەكانى بۆناوچهكانى- ئۆیهزدى-
كوردستانى ئازربایجان و- لاچین و كەلباجار- و ناوچهى ئەخجەوان كه
لەلایەن بەشى زانیارى سەر بە وهزارەتى پەروردهى ئازربایجان و ههروا
پهیمانگای زانستى- تووێژینهوهى دهوولەتى ئازربایجان لە - بەشى
پۆژهلاتدا .

ئەویش بە مەبەستى لیکۆلینهوهى ئەو کیشە کەلپووریانەى کە پەيووهندیان
بەناوچهى کوردنشینهكانى ئازربایجانەوه ههیه، سەردانیكى كورتى
ناوچهكەى كرد، کیشەكانى زمان و جیاوازی زاراوهكانى كوردی
ئازربایجان و ئەرمەنستان و کیشەى ئاستى پەروردهو بارهینانى کە
مەبەستى سەرەكى گەشتەكەى بووه بۆناوچهکاندا .

۱۹۳۱/۸/۱۴

لە دايك بوونى رووناكبيرو
 نووسەرو رۇژنامە نووسى
 ناودارى كورد مامۇستا -
 محەمەد مەلا غەبدولكەرىم
 موودەرس - لە گوندى بىرە،
 ئەم گوندە كەوتۆتە نىوان
 سنوورى ئىراق و ئىران، كە لە
 سەر خاكي كوردستانى
 دابەشكراو داگىر كراو، لە
 سەر شاخەكانى ھەورامانى
 سەر بە ناحىيەى خوورمال و
 قەزاي ھەلەبجەيە.

جىگەى باسكردنە كە مامۇستا محەمەد سەرەتاي خوويندىنى بە خوويندىنى
 ئاينى بوو لە لاين باوكى تەنيا دوو سال نەبىت كە خەرىك بوو بە
 خوويندىنى قورئان و چەندىن كىتب بە زمانى كوردى و فارسى و
 مەبدەئەكانى ھىل لە لاين مەلايەكى گوندەكەدا. دواى ئەو خىزانەكى
 چوونەتە شارى سلىمانى و باوكى بۆتە مامۇستا لە قوتابخانە حاجى حانى
 ئاينى و بە خوويندىنى لە لاين باوكىيەو بەردەوام بوو تاكوو گەشتۆتە
 پلەى زاناي ئاينى لە شارەكەدا. دواى ئەو بەھۆى بىرى نەتەوھىي و
 نىشتمانى كەوتۆتە بوارى راميارى بەم ھۆكارەش تووشى زىندان و خۆ
 حەشاردان بوو لە ژىر دەستى پياوانى لە دەسەلاتدار لە ئىراق و
 بەتايبەتى لە باشوورى كوردستان.

ھەروا لە سەرەتادا دەستى بە خوويندەنەو رۇژنامەو گۇفارەكانى ئە و كات
 كردوو لە ھەردوو بوارى ئاينى و راميارىدا، ئەم كەسايەتيە رووناكبيرو
 نىشتمانپەرورە رۇژنىك لە رۇژان لە ھىچ قوتابخانەيەك نەى خوويندوو و
 خاوەنى بروننامە نىيە، تەنا بروننامەى ئاينى نەبىت بە ھۆى بوونى
 بنەمالەكەى بە بنە مالەيەكى ئاينى و زاناي ئاينى و نەتەوھىي و نىشتمانى
 كە باوكە بەريزو ناودارەكەى زياتر لە ۵۰ دانراوى ئاينى ھەمەجۆرى

بەرھەم ھىناو، بە زمانى كوردى و عەرەبى و كۆتايەكانى ژيانى لە مەزارگەى شىخ عەبدولقادر گەيلانى لە شارى بەغدا لە گەرەكى شىخ عومەر بردۆتە سەر تاكوو كۆچى دواى كردوو بە مائىوايى كردنى لە گەل و نىشتمان لە شارى بەغداى پايتەختى ئىراق.

ھەروا بروانا مەكەى بەرامبەر بروانا مەى ئامادەى ، لە بەر ئەوەى تا پۆلى ١٢ ئاينى خوويندوو، دواى ئەو بە ھۆى ھەلويست و برواى چەپرەوى چۆتە ناو ريزەكانى جوولانەوەى نىشتمانى پيشكەوتوو و يەكك بوو لە تىكۆشەرەكانى جوولانەوەى ئاشتى لە نيوان سالەكانى ١٩٥٣—١٩٥٤ لە ئىراق بە تايبەتى لە ھەريى باشوورى كوردستان.

ھەروا يەكك بوو لە دامەزرێنەرى يەكپەتەى قوتابانى زانستى ئاينى — فەقى — و ھەروا دامەزراندنى گۆڤارى — دەنگى فەقى — بە دەست نووسى كە مانگانە دەردەچواندرا و لە زۆر جىگە لە شارى سلېمانى بلاو دەكرايەو ھەروا رەوانەى پارىژگانى كەركوك و دىالەو ھەولير دەكراو رۆلى گرنگى ھەبوو لە لاين خووينەرانى ئەوكات لە ھەريەمەكەدا.

مامۆستا مەمەد لە سالى ١٩٥٤ لە لاين رژیى شانشىنى ئىراق دەستگير كراو بە تايبەتى لە كاتى سەرەك وەزيرانى ئەو كاتى ئىراق نوورە سەعید كە دژ بە چەپرەو ەكان و پارتى كۆمونيستى ئىراق بوو لە گەل پارتى ديموكراتى كوردستان و جوولانەوەى ئاشتى لە ئىراق.

ھەروا مامۆستا مەمەد لە سالى ١٩٤٩ دەستى كردوو بە نووسينى بابەت و بلاوكردنەوەى لە رۆژنامەى — النداء — لە شارى بەغدا و ئييتەر بەردەوام بوو لە نووسين و بلاوكردنەوەى لە رۆژنامەو گۆڤارەكان قۇناخ لە دواى قۇناخ بە پيى گۆرانكارى بارى راميارى و نەتەوہى و نىشتيمانى و كۆمەلايەتى، ھەروا لە سالى ١٩٥٢ بابەتى لە رۆژنامەى ژين بلاوكردۆتەو و لە سالى ١٩٥١ تۆنى يەكەم كەتاب دابنى بە شيوەى رەخنەگرتن.

ئەم كەسايەتە لە ماوہى نووسينەكانيدا بە دەيا بابەت و دانراو وەرگيران و ليكۆلينەو و توويژينەوہى ھەبوو لە ھەموو بوارەكانى ئاينى و راميارى و نەتەوہى و نىشتيمانى و شيعرو ئەدەب و چەندىن بوارى ديكە.

۱۹۳۱/۹/۸
 _____ دۋاي
 ھەلۋەشاندەن ھەي
 كۆمۈرى كوردستانسكى
 ئۆيە زىد لەلەيەن سەرۋىكى
 يەككەتە سۆڧىيەت
 جۈزىف ستالېن...
 لىژنەيەكى تايىبەت بۆ
 لىكۆلىنە ھەي بارودۇخى
 نەتە ھەيى لە ناوچە
 كوردە ھارەكەت كۆمۈرى
 ئازربايجان بەسەرۋىكايەتە
 - يۈكشپان - پىك

ھىنرا... كە ئەندامانى ئەو لىژنەيە لە كوردناسى - ى . مارەگۇلف - و
 مامۇستاي فېرگەي سەرەتايى گوندى مېنكەند ، كە دانىشتىۋانەكەي
 كوردن ، سەمەد شاسوۋازو پىسپۇرى زامانى توركى ئىدىرىس ھەسەنۇف و
 پىسپۇرى ئەتتۇگرافى ھەي ئەكەرىۋف پىك ھاتبۇو .. كە كارى لىژنەكە ۳۶
 رۇژى خاياندو لە ئاكام راپۇرتىكى تىرو تەسەلى لەسەر كېشەي كوردى
 ئازربايجان بلاو كوردە ھەي ، لە كىتېپكى سەربەخۇي ۹۲ لاپەرە بەناۋى كوردى
 ئازربايجان بەچاپكەياند .

۱۹۳۱/۹/۱۱
 ھىزەكانى سوۋپاي ئىتالىا سەرکردەي شۇرپشى ۋولاتى لىبىيا ۋ تىكۆشەرو
 كەسايەتە ناۋدارى ھەرەبىيان - ھومەر موختار - بەزامدارى دەستگىر كرد
 لەبەرەكانى شەپدا .

جېگەي باسكردنە لە دۋاي دەستگىر كردنى ھومەر موختار بە زامدارى لە
 گۆرەپانى جەنگى دژى ھىزەكانى سوۋپاي ئىتالىا لە سىدارەدانى ئەو رابەرو
 پىشەۋا قارەمانەي گەلى لىبىيا لەلەيەن دەسلەتلى شانشىنى ئىتالىاي
 داگىركەرى ئەۋكات لە ۱۹۳۱/ ۹/۱۵ ئەنجامدرا

۱۹۳۱/۱۱/۲۶
 سەرۋىك ھەشیرەتەي برادۇستەكان بەسەرکردايەتە شىخ رەشىدى لۇلان
 ھىرشىيان كوردە سەر ھەشیرەتەي بارزانىيەكان ، لە ناوچەي بارزانى سەر بە
 پارىژگاي ھەولېر لە باشۋورى كوردستان ... كە ئەم ھىرشەي برادۇستىيەكان

به‌پشتیووانی هیژه‌کانی سووپای رژیمی شانیشینی له ئیراق بوو له هه‌ریمه‌که‌دا .

له ئه‌نجامی به‌رده‌وام بوونی پیاوه به‌کرێ گه‌راوه‌کانی رژیمی شانیشینی له ئیراق دژی کوردو کوردستان ، هه‌رشێ بارزانیه‌کان بوو سه‌ر قه‌زای ئاکرێ ده‌ستی پێک‌ردو له‌ئه‌نجام قائم‌قام و چه‌ند پۆلیس ده‌ستگیر کران له هه‌ریمه‌که‌دا .

له راهه‌بینی یه‌که‌می بارزاندای هه‌ریمی باشووری کوردستانی لکێندراو به‌رژیمی شانیشینی له ئیراق .

ئه‌ویش به سه‌رکردایه‌تی مسته‌فا بارزانی له شه‌ری - به‌فری به‌گ - به هه‌شت چه‌که‌داروه سووپای رژیمی شانیشینی پاشه‌کشه‌ی پێک‌راو له ئه‌نجامی ئه‌و شه‌ره‌دا ۱۲۶ کوژراو له هیژه‌کانی سووپای

ئیراق به‌جێ ماو راهه‌بینه‌که په‌ره‌ی سه‌ندو له ئه‌نجام به‌ریوه‌به‌ری ناوچه‌ی بله به‌دیل گه‌را .

۱۹۳۲

هیژه‌کانی سووپای رژیمی شانیشینی له ئیراق بریاری په‌لاماردانی ناوچه‌ی بارزانی دا ، له دوا‌ی ئه‌وه ئیداره‌ی ناحیه‌ی شه‌روان و مزوری بالاو بارزانی دامه‌زراند له‌باشووری کوردستانی لکێندراو به ئیراق ... له‌پێناو گه‌مارۆدانی جمووجۆژی چه‌که‌دارانی کورد له ناوچه‌که‌و له‌چه‌ندین لایه‌نی جو‌راو جو‌ردا .

مۆرکردنی رێکه‌ووتنه‌نامه له نیوان رژیمی شای ئێران و رژیمی شو‌قینی تورکیا ، له‌پێناو گه‌مارۆدان و لێدانی راهه‌بینه‌کانی ئارارات ... هه‌ر له هه‌مان کات رژیمی شای ئێران چیا‌ی ئاراراتی بچووکێ پێشکه‌ش به تورکیا

کرد ، بۇ ئەۋەدى ھېرىشكردنە سەر چىيى ئاراراتى گەۋۋرە ئاساتىر بىت لە ناۋچەكەدا .

كە ئەۋىش بوۋە ھۆى كۆتايى ھىنان بە كىشەى سنوورى لە نىۋانىاندا ... شايانى باسە كە درېژايى سنوورى نىۋان ھەردوۋ رېژىمى ئىران و توركىا لەسەر خاكى كوردستانى دابەشكراۋ داگىراۋە لەلايەن ھەردوۋ دەسەلاتى دژ بە يەكتى لە ھەموۋ لايەنك تەنيا لەسەر كىشەى كورد نەبىت لە باكوۋو روژھەلاتى كوردستان ، بە پىي پەيمانى لۆزانى ۱۹۲۳/۷/۲۴ لە نىۋان وولاتانى ھاۋپەيمان بە سەركرديەتى بەرىتانىا .

۱۹۳۲/۱/۲۳ مۆركردنى رىكەۋوتننامەى نىۋان ھەردوۋ دەۋلەتى دروستكراۋ لە سەر خاكى كوردستان لە دۋاي جەنگى يەكەمى جىھان كە ئىران ۱۹۴۰۰۰ ھەزار كىلۇمەتر چۈرگۆشەى لە خاكى روژھەلاتى كوردستان پىۋوۋە لكىندراۋەۋو توركىاش زياتر لە ۲۱۲۰۰۰ ھەزار كىلۇمەتر

چۈرگۆشەى بە دەۋلەتەكەى لە خاكى باكوۋورى كوردستان پىۋوۋە لكىندراۋە.

جىگەى باسكردنە كە ئەم رىكەۋوتننامەيە لە نىۋان توركىاۋ ئىران بە پىدانى ھەندىك زەۋى بوۋ لە ناۋچە سنوورىيەكانى نىۋانىان كە خاكى كوردستانە، دەسەلاتى شاي ئىران داي بە دەسەلاتى

توركيا به دهدهستهينانى ئيرانيش به به شيك له ناوچهكانى دهوولتى توركيا ، ئەم ئالوگۆره به زهوى له نيوان هەردوو وولاتى دژ به يەكترى و كۆك بوونيان له سەر نه داني مافى كورد به پيى بهرژهوهنديه كانى نيوانيان بووه، كه به پيى هەلكه ووتەى جووگرافى له پيئاو پاراستنى سنووره كانيان و كوئترۆلكردنى سنووره كان دژ به بزووتنه وهى رزگار يخوازي گەلى كوردستان.

له دواى وەرگرتنى رژيىمى شانشينى له ئيراق به ئەندامى كۆمەلهى گەلان ، ١٩٣٢/١/٢٧ دانينا به مەرجەكانى ريكه ووتنه كه و دەر نه چوونى ليى به بى رەزامەندى ئەنجوومەنى كۆمەلهى گەلان ، له بارهى چاره سەرى كيشەى كورد له چوار چيووهى سنوورى ئيراقى دورستكراو له سەرخاكى باشوورى كوردستان.

له دواى گفتووگۆ له نيوان ئەحمەد بارزانى و شيخ رهشيدى لۆلان ئەويش به ناوبەژيووانى هەردوو پاريزگارى موسل و هەوليرو قائمقامى رواندوزو زيبار ، شيخ ئەحمەد بارزانى ٦٠٠ چەكدارى ئاماده كرد ، له پيئاو پهلاماردانى ئەو گوندو ناوچانهى كه دهكه ووتنه ژيىر دەستى عەشيرهتى شيخ رهشيدى لۆلان . ١٩٣٢/٢/١

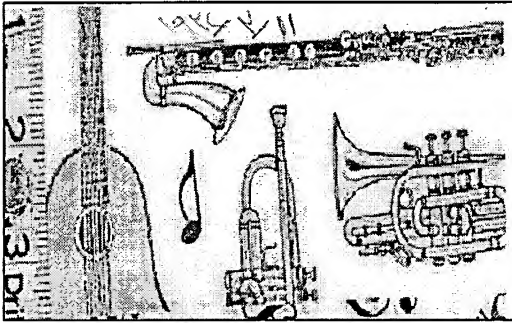
ئەويش به هوى پهيووهندى بوونى پهيووهندى له گەل رژيىمى شانشينى له ئيراق و وهستانى دژى راپهرينه كانى كورد ، له هەريىمى باشوورى كوردستانى لكينراو به ئيراق له ناوچه كه دا .

هيزهكانى سووپاى رژيىمى شانشينى له ئيراق هيرشيان كرده سەر ناوچهى بارزان له باشوورى كوردستان... له ئەنجامدا هيرشه كه شكاو به دهيان چهكدار له هەردوو لا گيانيان له دەست داو بريندار بوون له هەريمه كه دا . ١٩٣٢/٢/٩

به هوى بارينى باران و به فريكى زۆرى بى ويىنه له هەريىمى باشوورى كوردستان... كه بووه هوى وهستانى هەموو جوۆره كارو هاتووچۆيهك له شارى سليمانى و دهوورووبه ريدا. ١٩٣٢/٢/٢٥

۱۹۳۲/۳/۱۱

گرېندانى يەكەم
كۆنگرەي مۇزىكاي
عرەبى لە شارى
قاھىرەي پايتەختى
مىسر، بە ئامادە
بوونى مۇزىكا
ژەنەكانى عەرەب بە

ھەموو ئامىزەكانى مۇزىكاي ئەو سەردەمە لە پىناو بەرەوپىشېردنى لە
بووارەكانى ھونەرى مۇزىكاو گۇرانيە ھەمەجۇرەكان لە ھەيران و بەستە و
مەقامى ئىراقى و وولاتانى دىكەي عەرەبى لە رۆژھەلاتى ناوەرەست.

دواي ئەو بارگاھەي لە شارى قاھىرەي پايتەختى مىسر گوواستراوہ بۇ
شارى بەغدا لە سالى ۱۹۷۱، بەلام لە دواي داگىركردنى وولاتى كوويت لە
سالى ۱۹۹۱ بارەگاي كۆنگرەي مۇزىكاي عەرەبى گوواسترايەوہ بۇ شارى
عەممانى پايتەختى ئوردن و تاكوو ئىستاش بارەگاھەي لە شارى
عەممانە. كە ھەر وولاتىك بەشداربوونى بە ئەندامىك كردوہ لەو
كۆمەلگايەدا.

سەرچاوە رۆژنامەى - ھەيات - ۲۰۰۷/۳/۱

۱۹۳۲/۳/۱۲

رژىمى شانشىنى لە ئىراق بىرخەرەوہىەكى ئاراستەي شىخ ئەحمەد بارزانى
كرد كە تىيىدا مۆلەتى ۴۸ كاتژمىرى پىدا ، بۇ ئەوہى ماوہ بەدەسەلاتى مىرى
بدات و بتوانى لەناوچەي بلى دەسەلاتى خۇي دابمەزىنى .
بەلام شىخ ئەحمەد بارزانى ئەو داوايەي رژىمى شانشىنى رەتكردوہ ،
ئەويش بە ھۆي لەناو بردن و گەمارۆدانى كوردو مافى نەتەوہىي نەك
يارمەتى دان و چارەي كىشەكان.

۱۹۳۲/۳/۱۵

بلاو كردنەوہى يەكەم ژمارەي گۇقارى ھەتاو لە وولاتى سووریا لە ھەمان
رۆژوكات گۇقارى ھاوار لەشام بلاو كرايەوہ لەلايەن بئەمالەي بەدرخانيەكان.

۱۹۳۲/۳/۱۵

ھىزەكانى سووپاي رژىمى شانشىنى لە ئىراق لە دواي ئەگەيشتن
بەريكەووتن لەگەل ئەحمەد بارزانى ھىرشى كردە سەرناوچەي بارزان و

ناوچه جیاجیاکانی دیکه‌ی باشووری کوردستان.

به‌هۆی به‌رده‌وام بوون له‌شه‌ری ئیوان هیزه‌چه‌ک‌داره‌کانی مسته‌فا بارزانی و هیزه‌کانی سووپای رژیمی شانشینی له‌ئێراق له‌دۆلی - قازلی - له‌ئه‌نجام سووپای ئێراق پاشه‌کشه‌یان پیکراو ۲۵۳ کوژراویان لی به‌جی ما له‌گه‌ل ۱۲ شه‌هیدی هیزه‌چه‌ک‌داره‌کانی مسته‌فا بارزانی له‌باشووری کوردستان.

۱۹۳۲/۴/۴

له‌دایک بوونی تاراكوڤسکی ئارینی تازاكوڤسکی له‌شاری مۆسکووی پایته‌ختی روسیای یه‌گرتوو - شایانی باسه‌ئهم دهره‌ینه‌ره‌له‌ ۱۹۸۶/۱۲/۲۹ به‌هۆی نه‌خۆشی شیرپه‌نجه‌کۆچی دوا‌یی ده‌کات. ئهم دهره‌ینه‌ره‌له‌ماوه‌ی ژیا‌تر له‌ ۱۰ به‌ره‌می سینهما‌یی به‌فلیم به‌ره‌م هیناوه‌و رۆلی گرنگی له‌بواری سینهما‌ه‌بوو له‌وولاته‌که‌یدا.

۱۹۳۲/۴/۴

به‌هۆی هێرش‌ی به‌رفراوانی هیزه‌کانی سووپای رژیمی ئێراق به‌پالپشتی هیزه‌کانی سووپای به‌ریتانیا بۆ سه‌ر ناوچه‌ی بارزان و ده‌ورووبه‌ری له‌هه‌ریمی باشووری کوردستان ، بووه‌هۆی شکانی هێزی بارزانیه‌کان ، که‌بووه‌هۆی ئه‌وه‌ی هیزه‌کانی سووپای ئێراق ناوچه‌ی ئاکری‌ی مه‌لبه‌ندی بارزان بگریته‌ده‌ست له‌هه‌ریمه‌که‌دا.

۱۹۳۲/۴/۶

به‌مه‌به‌ستی ریکخستنی کاروباری ئه‌ده‌ب و هونه‌ر، پارتی کۆمونیستی سوڤیه‌ت به‌بریاریکی فهرمی یه‌کیه‌تی نووسه‌رانی سوڤیه‌تی دامه‌زراند. له‌وه‌سه‌رده‌مدا که‌جۆزیف ستالین سکرته‌یری گشتی پارتی کۆمونیست و سه‌روکی حکومه‌تی سوڤیه‌ت بوو، که‌سه‌ر قالی کوشتن و له‌ناو بردنی هه‌موو ئه‌وه‌یه‌یارانه‌بوو، که‌سمی‌لیان ده‌لسته‌وه‌بۆ داگیر کردنی جینگه‌ی ئه‌و، له‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی سوڤیه‌تدا.

۱۹۳۲/۴/۲۳

کردنی جینگه‌ی ئه‌و، له‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی سوڤیه‌تدا.

بېگومان ستالېن لە ھەموو كاروبارەكانىدا لەم روۋدە سەرگەرتوۋ بوو، ۋەك دىكتاتورىك مايەۋە لە سەر دەسلەت تا سالى ۱۹۵۳. ئەۋىش بە مردنى سىروۋشتى خۇي لە شارى مۇسكۇي پايتەختى يەكەتە سۇقىتەدا. يەكەتە نووسەران ۋەك دەزگايەكى دەۋلەت بەر پىرسىارى ھەموو كارو بارىكى ئەدەب و داھىنانى ئەدەبى بوو لە ۋولادتەدا.

لە رۇژى دامەزراندنىۋە لە كاردە بوو تا كۆتايى ھاتنى دەسلەلاتى كۆمۇنىستەكان و روۋخاندنى دەسلەلاتى سۇقىتە لە لاين سەرۋكى سۇقىتە مىخائىل گۇرباتشۋ. مەبەستى سەرۋكى يەكەتە نووسەران، ۋەك پارتى كۆمۇنىست بۇي دىارى دەكرد بۇ دروستكردنى رۇشنىرى و خوۋىندەۋارىەكى سۇشاليستى و پىشتىگىرى كردنى بەرنامەي دەسلەلات ئامادە بوو، دەست بە سىنگەۋە بوۋەستى بۇ ھىنانەدى ھەموو فەرمانىكى پارتى كۆمۇنىست كە دەرى دەكرد لە ناو ۋولادتەدا.

لە بەر ئەۋەي يەكەتە نووسەرانى سۇقىتە ۋەك دەزگايەكى دەۋورى تەۋاۋى - كاگى بى - و - گلاقتى - k, g, b دەبىنى لە بەر ئەۋەي چاۋى برىبۋە كىردەۋە ھەست و نەستى شاعىر و نووسەران، ھەروا بە رەزەمەندى بوۋنى ئەۋىش نەۋاۋە بەرھەمىيان بىلەۋ نەدەكرايەۋە، بەم جۇرە يەكەتە بىكەي پروپاگەندە بوو بۇ دەۋلەتى سۇقىتە.

ھەروا لە پاش جەنگى دەۋەمى جىھان فرمانپەۋايى ستالېن بە ھۇي يەكەتە نووسەرانەۋە دەستى لە قورقورەگەي شاعىر نووسەرانى گىر كرد بوو، رامىيارىەتلىكى سەيرى بە كار دەھىنا، بە پىيى بەرنامەيەكى ژىرانە بەرپەرەكانى شاعىر نووسەرانى دەكرد.

ھەروا بەۋەي گوزەرانى نەمرى و نە ژيانى بۇيان دەرەخساند. ھەندى جار برىشىيان دەكردن، وايان بەسەر دەھىنان كە ھىچ ئومىدىكىيان نەبى لە بابەت بىلەۋ كىردنەۋەي بەرھەمەكانىيان. بۇيە زۆرەيان بى دەنگ دەبوون ۋەك بلىيى لە بىر دەچۈنەۋە، ھەندىكىشىيان لە رەسەنەكان لە نووسىن نەدەچۈنەۋە و چاۋەروانى دەرەت دەبوون بۇ بىلەۋ كىردنەۋەي بەرھەمەكانىيان، مىڭروۋى ئەدەبى پوۋسى ئەم سەردەمە نارىكى زۇرمان بۇ دەۋور دەكاتەۋە لە شاعىر نووسەرە سەربەستەكان.

۱۹۳۲/۴/۲۹

چەكدارە بارزانىەكان لەناوچەى بارزانى سەر بە پارىژگای ھەولير لە باشوورى كوردستان توانيان فرۆكەيەكى جەنگى ھىزى ئاسمانى سووپاي رژىمى ئىراق بخەنە خوارەو و فرۆكەوان و يارىدەدەرەكەى بەدیل بگرن لە ناوچەكەدا .

۱۹۳۲/۵/۵

رژىمى شوقىنى تورکيا بلاوىکردەو ، بەوہى كە پەرلەمانى تورکيا ياسای ماوەدان بەتورک دەرچوو... ئەویش كە رێگە بە تورکەكان دەدات خیزانەكانى كورد لە باكووردا بگوازینىتەو و ھەرچى دياردەى كوردەوارى ھەيە تيايدا بسرىتەو و جیگەيان بە خیزانە تورکەكان پڕ بکاتەو و لەباکوورى كوردستان... ئەمەش كە دوو مەبەستى سەرەكى تيا جئ بەجئ دەكات ، ئەویش يەكەم بە تورککردن و دووهم بە گۆرىنى ديموگرافياى جووگرافياى باکوورى كوردستان.

۱۹۳۲/۵/۵

كوچى دوايى نووسەر و رۆژنامەنووسى ناودارى كورد حوسين نازم لە شارى سلیمانی لە باشوورى كوردستان لە تەمەنى ۶۰ سالیاداو گۆرەكەى لە گورستانی گردى سەيوانە لە شارەكەدا .

۱۹۳۲/۵/۱۵

بلاو كردنەوہى يەكەم ژمارەى گۆڤارى -ھاوار- لەلایەن جەلادەت عالى بەدرخان لە دیمەشقى پایتەختى سووریا و نزیکەى ۱۵ سال بەردەوام بوو لە بلاو كردنەوہیدا .

۱۹۳۲/۵/۳۰

وەرگرتنى رژىمى شانشىنى لە ئىراق لە ئەنجوومەنى كۆمەلەى گەلان، ھەروا بەند بوونى بەو مەرجانەى كە راگەياندر او بوون بە دەستگیر بوون بە بریارەكانى كۆمەلە ، بە دابىن كردنى مافى كورد لە ھەريمى باشوورى كورستان... كە رژىمى شانشىنى دامەزراو لە ئىراق ناتوانيت ھەلى بووەشىنیتەو و گەر بە رەزامەندى كۆمەلەى گەلان نەبیت بەپيى برگەى / ۱۰ لە بریارەكەدا .

۱۹۳۲/۶/۱

لە دواى بئ ئومىدى ھیزەكانى چەكدارى ئاشوورىەكان... بە وەلام نەدانەوہيان لەلایەن بەرپرسانى بەرىتانيا ، بریارى ھەلووہشانەوہى ھىزى چەكدارى ئاشوورىەكان راگەيەندرا ، ئەویش بە ھۆى رێكەووتننامە لە نيوان بەرىتانيا و ئىراق و بالويىزى بەرىتانيا- فرىسيى ھيمفرىز- كە داواى لە ئاشوورىەكان كرد ، كە ئەفسەرەكان بگەرينىتەو و جیگەى پيشووى خويان.

۱۹۳۲/۶/۲۱ لەئاكامى ھېرشى ھىزەكانى سووپاي رېئىمى شانشىنى لە ئىراقو بەرىتانىا ، بۇ سەر ناوچەى بارزانو دەورووبەرى لە باشوورى كوردستان ، شېخ ئەحمەد بارزانى بەخۆيى و ۴۰۰ چەكدار پەنايان بىردە بەر تۇركىيا كە /۱۰ چەكدار لەوانە بەشدارى شەپرى ئاگىريان لە باكوورى كوردستانى داگىر كراو لە لايەن رېئىمى تۇركىيا كرد بوو... لەئەنجامدا لەلايەن ھىزەكانى سووپاي تۇركىيا دەستگىر كران و لە سىدارە دران لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۳۲/۶/۲۲ داداگى سەربازى ھىزەكانى سووپاي رېئىمى تۇركىيا لەشارى دياربەكر لە باكوورى كوردستانى داگىر كراوى ژېر دەسەلاتى رېئىمى تۇركىيا بىريارى لە سىدارەدانى بۇ ۳۰ شۆرشگىز لە بەشداربووانى شۆرشى ئاگىرى دەرکرد لە ھەرىمەكەدا.

۱۹۳۲/۶/۲۲ ئىمپىراتۆر سىريا خەلىل ئەسفىنديارى سەردار ئەسەد بەختيارى لە نىوان شارى ئەسفەھان و باشوورى رۇژئاواى ئەھواز چاوى بە جىھان ھەلپىناوہ . لە باوكىكى ئىسلامى مەزھەب شىيە ، كە لە سەركردەكانى كوردى بەختيارى بووہ ... باوكى سىريا لە سالى ۱۹۲۴ بەرەو ئەلمانىا كۆچ دەكات و لەوى نىشتەجى دەبى .

سىريا لەگەل ئافرەتىكى ئەلمانى بەناوى - ئىفاكارل - شارەزاي رۇژھەلات و رۇژئاوا دەبىت ... كە قوتابىيەكى گەنج دەبىت و لە سويسراو ئىنگلتەرا دەخووينى ، كە چوار زمان بەباشى دەزانى ، ئەويش :- زمانەكانى فارسى و فەرەنسى و ئىنگلىزى و ئەلمانى .

ھەروا شاي ئىرانىش ئەشقى جوانى و شۆخ و شەنگى ئەو كچە كوردە جوانە دەبىت و ھىواى ئەوہ دەخوازىت كە چاوى بەو كچە بكەوويت ئەويش بەرەزامەندى دايكى ... سىريا كچە كورد رەزامەندى لە سەر داوہتەى شا كرد كە سەردانى تاران بكات و بەگەيشتنى سىريا و چاوپىكەووتن لە ماوہى سى رۇژ رىكەووتن لەسەر بوونى بەھاوسەرى محەمەد رەزا شا .

شاي ئىران بەو ھۆكارە خاتو سىريا لە سەر گۆرەپانى راميارى جىھانى دەرکەوت بە بوونى ھاوسەرى محەمەد رەزا شا لە مانگى/۲/ ۱۹۵۱ . بەو ھۆيە بووہ ئىمپاتۆرى ئىران كە تەمەنى لە ۱۸ سال زياتر نەبوو .

واته شازنی ئیران - له‌و ریگه هه‌ولی به‌ره‌و باشبردنی باری گوزهرانی
گهلانی ئیرانیدا بۆ‌ئه‌وه‌ی بیگوازیتته‌وه‌ بۆ‌قوناخیکێ دیکه ... به‌لام دوا‌ی
ماوه‌یه‌ک کیشه‌ی نیوانیان سه‌ری هه‌لداو تا گه‌یشته ئه‌و ئاسته‌ی که‌ له
مانگی ۱۹۵۸/۳ لێک جیابوو‌نه‌وه‌و سه‌ریا به‌ره‌و ئه‌وروپا گه‌رایه‌وه‌ له‌ ژیانیکێ
پر له‌خۆشی ژیانێ برده‌ سه‌رو له‌هه‌مان کات یاداشت‌ه‌که‌ی به‌ زنجیره‌ له
روژنامه‌ی - الرا‌ی - ئوردنی له‌ سالێ ۲۰۰۰ ب‌لا‌وده‌کرده‌وه‌ .

جیگه‌ی باسکردنه‌ که‌ محهمه‌د ره‌زا شا خوشکی شانشین فارووق شانشین
میسر که‌ کورده‌و له‌ بنه‌ماله‌ی خدیویه‌ به‌ناوی - فه‌وزیه - بووه‌ هاوسه‌ری
محهمه‌د ره‌زا شا و دوا‌یی ئه‌ویش ته‌لاق درا .

به‌ هۆی هێرشه‌یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌که‌کانی هێزی سووپای ئێراق بۆ سه‌ر
بزوتنه‌وه‌ی رزگاری کورد له‌ ناوچه‌ی بارزان و ده‌ورووبه‌ری له‌ باشووری
کوردستان ، به‌ره‌و لاوازی هه‌نگاوینا سه‌ره‌رای به‌هێز بوونی ره‌گه‌کانی تاکوو
دوا‌ی ساله‌کانی ۱۹۶۰ له‌ هه‌ریمه‌که‌دا .

۱۹۳۲/۷/۶

بۆ یه‌که‌م جار ۱۹۳۲/۸/۱۸

ووروزان‌دنی
بیروکه‌ی پرۆژه‌ی
به‌نداوی بیخمه
له‌ لایه‌ن
روژنامه‌نووسیکی
ئه‌مریکیه‌وه‌ بوو
که‌ له‌ روژنامه‌ی
- ئه‌وقاتی به‌غدا -

- ی به‌ زمانی ئینگلیزی ب‌لا‌وکرده‌وه‌. ئه‌ویش به‌هۆی شیاوی ناوچه‌ی بیخمه
له‌ پێناو دروستکردنی به‌نداویک .

ئه‌ویش وای له‌ هۆیه‌ی پرۆژه‌کانی ئاودێری ده‌زگای - کودیلسونی
به‌ریقانی - کرد که‌ له‌ سالێ ۱۹۳۷ به‌سه‌رپه‌رشتی ئه‌ندازیار ریشارد
راپۆرتیک ئاماده‌بکات سه‌باره‌ت به‌گوونجاوی و له‌ باری دروستکردنی
به‌نداویک له‌سه‌ر زێی گه‌وره‌. به‌تایبه‌تی له‌سه‌ر ده‌ربه‌ندی بیخمه .

بەلام بە ھۆى سەختى گەيشتىنى بەناۋچەكە كە بەتاكە رېگر دەزانى... دواى ئەۋە لە سالى ۱۹۳۸ يەككە لە جىۋلۇجىيەكانى حكومەت مستر - كوينز - دووجار سەدانى ناۋچەى بېخمەى كردوو دوو راپۇرتى ئامادە كردوو لە ھەردوو راپۇرتەكەيدا پىلى لەسەر ئەۋە داگرت، كە دروستكردىنى بەنداۋىك لە سەر زىنى گەۋرە لەۋ دەرەبەندە گۈنجاۋ ترين شوۋىنە بۇ ئەۋ پرۇژەيە. بەلام دواى لافاۋى ۱۹۴۱ دووبارە راپۇرتەكەۋ توۋىژىنەۋە سەبارەت بەم پرۇژەيە سەرى ھەلدايەۋە - مستەر وورد - ئەندازىيەى پرۇژە گەۋرەكان لە سالى ۱۹۴۲ راپۇرتىكى سەبارەت بەشياۋى بېخمەى بۇ گۇلدانەۋەى ئاۋ دووپات كەردەۋە.

ھەروا دكتور - ھەيگن - ى جىۋلۇجى ناس لە نيۋان سالەكانى ۱۹۴۵ - ۱۹۴۹ دوو راپۇرتى خستە روو بەشياۋى ناۋچەى بېخمە بۇ دروستكردىنى بەنداۋىك كە بە باشتىن شوۋىنى دانا لە ھەرىمەكەدا. شايانى باسە دواى ئەۋەى كە لە سالى ۱۹۵۰ ئەنجومەنى ئاۋەدانكرىنەۋەى ئىراق دامەزراۋ لەمانگى ۱۹۵۲/۵ كۇمپانىيەى - ھارزا - ى ئەمەرىكى راسپارد كە پشكىن و لىكۇلىنەۋەى وورد لەسەر ئەۋ پرۇژەيە بىكات بۇ دەست نىشانكردىنى باشتىن شوۋىن بۇ بەنداۋەكە

، ھەروا دىزانى كە كۇتايى بەنداۋەكە لەگەل مەرجهكان و مواسەفاتى تەندەرى پرۇژەكە ئامادەبىكات.

ئەۋەبوو كۇمپانىيەى ناۋبراۋ لەمانگى ۱۹۵۳/۸ راپۇرتى كۇتايى خۇى خستە روو... كە تيايدا بەرزى بەنداۋەكەى بە ۱۸۶ مەتر خەملاند ، كە دەتوانى نىكەى ۹ مىليار مەتر سى جا ئاۋىگرى... ھەروا گۈژمەى خەرجىيەكانى پرۇژەكە بە ۶۷ مىليۇن دىنارى ئەۋكاتەى ئىراقى تىدەچى.

ھەروا جى بەجى كردنى پرۇژەى بېخمە بە ۴ سال تەۋادەبى... بەلام بەھۆى سەرقالى دەۋولتەى ئىراق لەۋكاتدا بە دروستكردىنى بەنداۋەكانى دوكان و دەرەبەندىخان و دوايى بەنداۋەكانى ھەمرىن و پرۇژەى سەرسار بوۋە ھۆى دوۋاخستىنى پرۇژەى بەنداۋى بېخمە لە ھەرىمى باشوۋرى كوردستان كە سەر بەپارىژگەى ھەۋلىرى پايتەختى ھەرىمەكە.

لەسالى ۱۹۷۰، دووبارە پرۇژەى بەنداۋى بېخمە خرايە نىۋو پرۇژەكانى پلانى گەشەپىدانى نەتەۋەى رىژىمى ئىراق لەسالانى ۱۹۷۰ - ۱۹۷۴ كە

دووباره كۆمپانيای - هارزا - ی ئەمەریکی بانگه‌یشت کرایه‌وه‌و دیسان پشت گوی خرایه‌وه... بە‌لام له‌سالی ۱۹۷۹ پرۆژەی به‌ندای بیخمه به‌ته‌وایی خرایه به‌رنامه‌ی کاری حکومه‌تی به‌گداو سه‌ره‌تایه‌ك بوو كه قابلی بیرۆکه‌که‌و خه‌ون جیبه‌ئیلی و بکه‌وێته‌ بواری جی به‌جی کردن... ئەویش دوی راسپاردنی دیت به‌کۆمپانیای - EPDC - یابانی که به‌هه‌مان شیوه‌ی کۆمپانیای - هارزا - ده‌ستی پیکردو به‌رده‌وام بوو له‌ پیناو به‌هه‌نجام گه‌یاندنی پرۆژه‌که... کاتی ده‌ست پیکردنی پرۆژه‌که له‌ سالی ۱۹۸۶ بوو له‌ هه‌ریمی باشووری کوردستان.

۱۹۳۲/۹/۲۳ دوی جیگیر بوونی ده‌سه‌لاتی شانشینی وولاتی نویی سعودیه له‌ بیابانی دوورگه‌ی عه‌ره‌بی دووباره‌ ناوی حیجازو نه‌ژدی گۆری بۆ ناوی شانشینی عه‌ره‌بی سعودی... ئەمه‌ش له‌ دوی کۆتایی هاتنی دژایه‌تی کردنی یه‌کتر بوو له‌ نیوان به‌مه‌لی ئالسعودو شه‌ریف حوسین تاکوو ده‌رکردنی شه‌ریف حوسین له‌ حیجاز له‌ وولاته‌که‌دا .

۱۹۳۲/۱۰/۳ له‌ دوی هه‌ولیکی به‌رده‌وام رژیمی شانشینی ئێراق له‌ کۆمه‌له‌ی گه‌لان به‌ ئەندامی کۆمه‌له‌ وه‌رگیرا ، که‌ بووه‌ هۆی راگه‌یاندنی سه‌ره‌خۆیی ئێراق ، به‌ ناوی شانشینی ئێراق له‌ ناوچه‌و

کی‌شوه‌ره‌که‌دا ، به‌ مه‌رجی مافه‌کانی کورد جی به‌جی بکات له‌ باشووری کوردستان به‌ پێی رێکه‌ووتنه‌نامه‌و مافه‌ مۆییه‌کان و که‌مه‌ نه‌ته‌وايه‌تیه‌کانی دیکه له‌ ئێراق .

دوی ئەوه له ۱۹۵۸/۷/۱۴ رژیمی شانشینی رووخیندراو رژیمی کۆماری له

ئىراق راگەياندىرا لە شارى بەغداي پايتەختى ئىراق . كە ژمارەي دانىشتووانى شارى بەغدا ، ۵،۷۰۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە . لە ژمارە دانىشتووانى كە لە شارى بەغدا ھەن زياتر لە ۱،۳۵۰،۰۰۰ مىليۇن كەس كوردن ، ھەروا ژمارەي دانىشتووانى ئىراق ۲۶،۹۵۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە ، لە ژمارە دانىشتووانى كە لە ئىراقدا ھەيە ۶،۸۷۵،۰۰۰ مىليۇن كەسە كوردە . ھەروا رووبەرى خاكي ئىراق ۴۳۸،۳۲۰ ھەزار كىلۇ مەتر چوار گۆشەيە ، كە لە رووبەرەش ۸۴۰۰۰ ھەشتا چوار ھەزار كىلۇ مەتر چوار گۆشە خاكي ھەريى باشوورى كوردستانى بە پىيى پەيمانى لۆزانى ۱۹۲۳/۷/۲۴ ي پىيى لىڭندراو . ھەروا چرى دانىشتووانەكەي ۱۵۹ كەس لە يەك ميل چوار گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ، ەرب ۶۵٪ . كورد ۲۸٪ . توركمان و ئاشوورى و كلدان و ئارامى ۷٪ . لە وولاتەكەدا .

۱۹۳۲/۱۰/۵ لە كۆبونەوھى ۱۱/ لە خوولى ۶۹ي ئەنجومەنى كۆمەلەي گەلان لە سەر خالى بنەرەتى كىشەي ئاشوورىەكان لە ئىراق كە شتىكى بەرچا و لەسەر چارەي كىشەي ئاشوورىەكان لە ئىراق ديارى نەكرا .

۱۹۳۲/۱۰/۱۲ كورسى پاپاوى ، واتە دەسلەتتى قاتىكان چەندىن رىكە ووتننامەي جۇراو جۇرى لەگەل وولاتانى بيانى مۇر كورد ، ئەويش لە دواي پەيمانى لاتران ، بەناوى پەيمانى كونكۇردات و ، يەكەم رىكە ووتنى لەگەل وولاتى ھۆلەندا مۇر كورد لە كىشووەرەكەدا .

۱۹۳۲/۱۰/۱۹ كەسايەتتى ئاشوورىەكان بەتريك مارشەمعون لە ژنىف بەرەو بەيروتى پايتەختى لوبنان بەرىكەووت ، دواي ئەو بەرەو شارى ديمەشقى پايتەختى سوورىا و لەگەل نووينەرى ئاشوورىەكان كۆبۆو دوا راميارىەتتى حكومەتتى بەرىتانىا سەبارەت بە ئاشوورىەكانى پى راگەياندىن ، ئەويش بە ھەرەس ھىنانى گفوتو كۆي نىوانيان لە سەر بارى ئاشوورىەكان .

۱۹۳۲/۱۰/۲۳ رىكە ووتننامەي سنوورى لە نىوان رژىمى شايەتتى ئىران و رژىمى توركييا مۇركرا ، لە چىاي ئارات ، ئەويش لە سەر حىسابى كوردو خاكي رۆژھەلات و باكورى كوردستان بوو ، بەپشتىووان و ئاموزگارى بەرىتانىا لە ھەريەكەدا .

۱۹۳۲/۱۰/۳۰ وه‌رگرتنی رژی‌می شانیشینی ئی‌راق له‌کۆمه‌له‌ی گه‌لان به‌مه‌رجی ده‌ستگیر بوونی خۆی به‌هه‌موو به‌نده‌کانی چوونه‌ ناو کۆمه‌له‌ی گه‌لان و ریز گرتن له‌ مافی مرو‌ف و رۆشنی‌یری و کارگیری بۆ کوردو که‌مه‌نه‌ته‌وایه‌تیه‌کانی دیکه‌، له‌ هه‌ری‌می باشووری کوردستان .

له‌ دوا‌ی چه‌ندین جار دو‌وپات کردنه‌وه‌ی له‌سه‌ر رژی‌می شانیشینی له‌ ئی‌راق ، که‌ هه‌ر هه‌ره‌مه‌وی ته‌نیا له‌سه‌ره‌یه‌ر مانه‌وه‌و له‌ ئه‌رشیفه‌کان تا می‌ژوو خۆی دو‌وباره‌ ده‌کاته‌وه‌ له‌ کیشووه‌ره‌که‌دا .

۱۹۳۲/۱۱/۲۹ کۆچی دوا‌یی تی‌کۆشه‌رو نووسه‌رو رووناکی‌یری کورد دکتۆر عه‌بدوللا جه‌وده‌ت له‌ باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر ده‌سه‌لاتی رژی‌می تورکیا... که‌ ناوبراو خاوه‌نی دانراوی ۲۴ کتیب و ۳۰ وه‌رگیری کتیبی دیکه‌ بوو بۆ زمانی تورکی و زمانه‌کانی دیکه‌ له‌ تورکیا و ناوچه‌که‌دا .

۱۹۳۱/۱۲/۹ تورکمانه‌ شۆفینیه‌کانی تورکیا بارو‌دۆخی ناوخۆ ناوچه‌و هه‌ری‌مه‌که‌یان کرد بوو له‌ باری بیروبۆچوونه‌کانیان به‌که‌م کردنه‌وه‌ی رۆل و ژماره‌ی کوردو، وایان بلۆده‌کرده‌وه‌ که‌ کورد له‌ تورکیای دروستکراوی دوا‌ی جه‌نگی یه‌که‌می جیهان به‌سه‌رکردایه‌تی مسته‌فا که‌مال ئه‌تاتۆرک، که‌ کورد له‌ تورکیا بوونی نیه‌ هه‌ر وه‌ک له‌ راپۆرتی‌کی بلۆکراوه‌ له‌ رۆژنامه‌ی - میلپ - ی تورکی له‌م رۆژه‌دا، که‌ نووینه‌ری ئه‌نجوومه‌ن مه‌حمود که‌ له‌وکاته‌ی یاوه‌ری وه‌زیری ناوه‌خۆی تورکیا - شوکری کایا - بوو بیروبۆچوونی به‌م شی‌وو‌یه‌ بوو: - که‌ گوتی: -

دانیشتوانی هه‌ری‌می باکووری کوردستان به‌ تاییه‌تی له‌ پارێزگای دیاربه‌کر تورکمانن و، هه‌روا گوتی: - دانیشتوانه‌که‌ خۆیان وا ده‌لێن و به‌چه‌ندین زمان ناخاووتن ده‌که‌ن وه‌ک عه‌ره‌بی و کوردی و تورکی.

هه‌روا له‌ ناوچه‌ی شاری ئۆرفه‌ ژیا‌نی‌کی هۆزه‌وانی به‌سه‌رده‌به‌ن... به‌لام ئه‌و بیروبۆچوونه‌ له‌لایه‌ن ئه‌ندامی‌کی په‌رله‌مانی تورکیا و په‌رله‌مانی تورکیا به‌ هه‌له‌ چوونه‌، له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی له‌ هیچ به‌لگه‌نامه‌یه‌کی سۆقیه‌تی، یاخود تورکی به‌م شی‌وو‌یه‌ بیرناکری‌ته‌وه‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی شاره‌کانی دیاربه‌کروان و ئه‌رزه‌روم و به‌تلیس و ئۆرفه‌و ماردین و سیرت و هه‌کاری ۳/۴ دانیشتوانه‌که‌ی کوردن.

له‌ دوا‌ی به‌تورککردنی هه‌ری‌م و ئه‌وانی دیکه‌شی ئه‌رمه‌نن و ژماره‌یه‌کی که‌م

تۈركىن كە لە رېگەي بەتۈرككردن گەشتۈنەتە ئەو ھەرىمە بەپىي مىژۋو و دەسلەتلى ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى لە ھەرىمەكەدا .
سەرچاۋە :- المساله الكردية ۱۹۲۲ - ۱۹۴۵ - لازاريف - چاپى يەكەم دەنگاي ئاراس / ھەلۋىز

۱۹۳۲/۱۲/۱۳ يەكەم بەياننامەي كۆمۇنىستى لە ئىراق دىۋىكرىيە ۋە بەدەست نووسى يوسىف سلماي يوسىف - فەد - بوو ، كە بەدەستى خۇي نووسىيويى و لە شارى ناسىريە توانى لە ۱۸ جىگا ھەلى بواسى بەناوى - كرىكارانى شىۋى - كە دروشمى چەكۈچ و داسى لەسەر بوو لە شارەكەو لە ئىراقدا .

۱۹۳۲/۱۲/۱۴ جۈللەنەۋى ئاشۋورى لە ئىراق دىۋىكرىيە ئاراستەي كۆمەلەي گەلان كرد ، بە ناوى - بەلگەنامەي نىشتىمانى ئاشۋورى - بەلام ئەنجۈمەنى كۆمەلەي گەلان لە بىرلىككەدە رەزىمەندى لەسەر دىۋى ئاشۋورىيەكان نەكرد ، ئەۋىش بە پىدائى مافى ئۆتۈنۈمى لەچۈر چىۋەدى سنوورى ئىراق .
ھەروا رېژىمى شاھانشىنى لە ئىراق دىۋىكرىيە رەتكردەۋە ، بەو ھۆكەرە كە ئاشۋورىيەكان بوون بەدوۋ بەش :- يەكەمىيان لەگەل رېژىمى شاھانشىنى لە ئىراق مانەۋە . دىۋەمىيان لايەنگىرى مارشمعون بوون ... سەرەپاي چەندىن كېشەۋە گىرقتى دىكە ، دىۋى ئەۋە بوۋە ھۆي پەلاماردانى ئاشۋورىيەكان لەگۈندۈ شارۋچەكەكانى ئىراق بەتايىبەتى لەباشۋورى كوردستان .

۱۹۳۳

۱۹۳۳/۱/۳ لەدىۋى گەرەنەۋى ئىشا مارشمعون بۇ ئىراق گەشتە شارى بەغداۋ لەگەل بالۋىزى بەرىتانيا - ف ھىمفريز - و سەرەك ۋەزىرائى رېژىمى شانشىنى لە ئىراق نجىب شەۋەكت و شانشىن فەيسەلى يەكەم كۆپۈۋە بارى ئاشۋورىيەكانى ئىراقى لەو كۆپۈۋەنەۋە دىارىكرد بەچارەسەركردنى كېشە ھەلۋاسراۋەكان .

۱۹۳۳/۱/۱۶ لە دايك بوۋى خانمە ئەسمەرى ئەمەرىكى سۆزان سونتاك لە شارى نىۋرۇكى ئەمەرىكا .

كە دىۋى ئەۋە بوۋە ئافرىكى بەھرەدار لە نووسىنە جۇراۋ جۇرەكانىدا لە بىۋەكەنى ژيان و رۆشنىركردنى گەلانى ئەمەرىكا .

۱۹۳۳/۱/۳۰ سەۋكى ئەلمانىا - ھىندىۋىرگ - ئەدلف ھتەلەرى كىردە راۋىژكارى ئەلمانىاۋ

سهره‌تا هتله‌ر ده‌ستى كرد به نه‌ه‌يشتنى بيكارى و ئاوه‌دان كردنه‌وه‌و به‌ره‌و
پيش‌بردنى ئه‌لمانىا له‌هه‌موو بواره‌كان .

له‌پيناو به‌ه‌يژكردنى جى پيگه‌ى خۆى له‌ پيناو جيبه‌جيكردنى بيروو
بۆچوونه نه‌ه‌ييه‌كان به‌تاييه‌تى له‌ بارى فراوانكردنى سنوورى ئه‌لمانىا و
خۆزالكردنى به‌ سهر جيهاندا .

١٩٣٣/٢/٢٤

پچرانى په‌يووه‌ندى چينى مللى له‌ گه‌ل يابان و چه‌ندين وولاتانى ديكه‌ى
عه‌ره‌بى، ئه‌ويش به‌ هۆى پشتگيري كردنيان له‌ كۆمه‌له‌ى گه‌لان بۆ فهره‌نسا و
داگير كردنى جه‌زائر له‌لايه‌ن فهره‌نسا... كه‌ بووه هۆى ليك ترازانى
په‌يووه‌ندى چه‌ندين وولات و دروست بوونى بارو دۆخيكى نوئى ناوچه‌كه‌و
مه‌رگه‌ساتى شه‌رى نيوان ه‌يزه‌ چه‌كداره‌كانى گه‌لانى جه‌زائير و ه‌يزه‌كانى
سووپاى داگير كه‌رى فهره‌نسا .

١٩٣٣/٣/٥

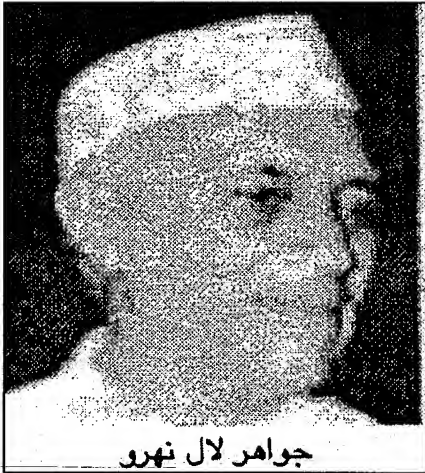
له‌ هه‌ لېژاردنه‌كانى نيوان پارتى
راميارى و نه‌ته‌وه‌يى و كۆمه‌لايه‌تبه‌كانى
ئه‌لمانىا، كه‌ پارتى نازى
به‌سه‌ركردايه‌تى راويژكارى ئه‌لمانىا
هتله‌ر سه‌ركه‌ه‌وتنى به‌ده‌ست ه‌يناو
ئه‌لمانىاي به‌ره‌و دژايه‌تى كردنى
ولاتانى جيهان برد ، به‌ دورستكردنى
بيانوى هه‌لگيرسانى جه‌نگ به‌تاييه‌تى
دژى يه‌كبه‌تى سوؤقيه‌ت و وولاتانى
ديكه‌ى هاوپه‌يمانى سوؤقيه‌ت له‌
ئهوروپاى رۆژه‌لاتدا .

١٩٣٣/٣/٢١

له‌ دواى سه‌ركه‌ه‌وتنى پارتى نازى له‌ هه‌لېژاردنه‌كان به‌ سه‌ركردايه‌تى هتله‌ر
، رايخى سئيه‌مى له‌ شارى بۆتسدام له‌ باشوورى رۆژئاواى به‌رلين راگه‌ياندا ،
به‌ تاييه‌تى له‌ دواى مردنى - هند نيورك - له‌مانگى/ ٨/ ١٩٣٤ ، كه‌ هتله‌ر
په‌يمانى فرساي هه‌لووه‌شاندوه له‌ پيناو به‌دى ه‌ينانى به‌رژه‌وه‌نده‌كانى
خۆى له‌داها تووى ئه‌لمانىا له‌سه‌ر هه‌موو وولاتانى ديكه‌ى جيهاندا ... له
به‌ر ئه‌وه‌ى هتله‌ر نژادى ئه‌لمانى له‌سه‌ر هه‌موو نژاده‌كانى ديكه‌ى جيهان
داده‌نا .

۱۹۳۳/۵/۸

رابەر دىمەزىنەر پىشەۋى
ھىندىستان جەۋھەر لال نەھرو
ۋەتەنچىدا گوتى تۇرانيەكان
شەپرى كوردانىيان بە كوردان
دەكرد، كە سەر كە ۋەتەن
بەدەست دەھىنا ، كە ئەۋىش
بىۋە ھۆى رەشكر دىنەۋى
پىنئاسەى نەتەۋەى كوردو
ئەرمەن ... شايانى باسە لال
نەھرو راستى كرىدە لە ھەموو
لايەنە جۇراو جۇرەكان ، لە بەر

جواهر لال نهرو

ئەۋەى كورد بەھۆى لاۋازى ھەلوۋىست لە نىۋان سەر كىرەكانى كوردو
بەھۆى پاراستىنى بەرژەۋەندى تايىبەتى ۋە بنەمالەۋ عەشیرەتەكەۋ
مىزگەۋەتەكان ۋە تەكىەكانىيان ، ئاسانكارى زۇرىيان كىردوۋە بۇ سەر كە ۋەتەنى
دوۋرئەمىنى كورد بەسەر كوردو خاكى كوردستان لە لايەنى ئايىنى ۋە
نەتەۋەى ۋە دەسلەت...؟...

۱۹۳۳/۶/۵

كورسى پاپاۋى ، واتە دەسلەتلى فاتىكان چەندىن پەيمانى جۇراو جۇرى
لەدۋاى پەيمانى لاتران مۇر كىرد ، كە دوۋەم پەيمانى لە گەل شانشىنى نەمسا
مۇر كىرد ، ئەۋىش لە پىناۋ بەھىز كىردى پەيوۋەندى ئايىنى ۋە كۆمەلەۋەتى ۋە
ژيان ۋە ئاۋەدان كىردەۋە ، بە تايىبەتى كەنىسەكانى ھەمەلەۋەنى مەسىحىەكان
لەجىھاندا.

۱۹۳۳/۷/۲۰

كورسى پاپاۋى ، واتە دەسلەتلى فاتىكان چەندىن پەيمانى جۇراو جۇرى لە
دۋاى پەيمانى لاتران مۇر كىرد ، لە گەل ۋولتەنى جىھان كە پەيمانى
سىيەمى لە گەل ۋولتەنى ئەلمانىي نازى مۇر كىرد. لە پىناۋ بەھىز كىردى
پەيوۋەندىەكاندا .

۱۹۳۳/۸/۷

رۇژى شەھىدى ئاشوورىەكانە ، كە لەم رۇژەدا شارۋچكەى سىمىل ۋە
دەۋرۋوبەرى سەربەپارىزگاي دىۋك لە باشوورى كوردستان كەۋتە بەر
پەلاردانى ھىزەكانى سوۋپاى شانشىنى لە ئىراق ۋە بەرىتانىا بەيارمەتى
فرۇكە جەنگىەكان ، كە نىزىكەى ۵۰۰۰ ھەزار ھاۋولتلى لە مىندال ۋە ئافرەت ۋە

گه‌نجی ئاشووریه‌کان ، واته مه‌سیحیه‌کان به شی‌ووه‌یه‌کی گشتی شه‌هید کرد. له‌شاره‌که‌دا.

له‌ دوا‌ی په‌لاماردانی شار‌ۆچکه‌ی سمیل و ده‌وورووبه‌ری به‌هه‌مان شی‌ووه‌یه‌یه‌کانی سووپای رژیمی شان‌شین له‌ ئێراق به‌ پشتگیری هی‌زه‌کانی ئاسمانی به‌ریتانیا ، په‌لاماری شار‌ۆچکه‌ی بی‌جی و ده‌وورووبه‌ری دا ، به‌سه‌دا کورد و مه‌سیحی شه‌هید کرد و له‌م رۆژه‌دا له‌هه‌موو ئێراق ده‌ست کرا به‌ په‌لاماردان و کووشتن و گرتن و وێرانکردن و ده‌ربه‌ده‌رکردن له‌ ئێراقدا .

نووسه‌ری ئه‌رمه‌نی به‌ناوبانگی لوبانی - م- یوسف - بلاوی کرده‌وه‌ که بروسکه‌ی ناره‌زایی له‌لایه‌ن- ئیشا مارشه‌معون- ئاراسته‌ی کۆمه‌له‌ی گه‌لان و شان‌شین به‌ریتانیا و سه‌رۆکی فه‌ره‌نسا و شان‌شین به‌لژیکا و شان‌شین هۆله‌ندا و حکومه‌تی ئیتالیا کراوه‌، که له‌ بروسکه‌ که‌دا هاتووه‌:-

داوا له‌ کۆمه‌له‌ی گه‌لان و ئه‌و حکومه‌تانه‌ ده‌کات به‌ ماوه‌ نه‌دانی رژیمی شان‌شین له‌ ئێراق ، ئه‌ویش به‌ په‌لاماردان و کووشتن مندال و ئافه‌رت و گه‌نج و پیری ئه‌رمه‌نی و ئاشووریه‌کان له‌ ئێراق ، به‌تایبه‌تی مه‌سیحیه‌کان به‌گشتی سه‌ره‌راییری جیاوازی مه‌زه‌بی و کنیسه‌یی له‌ ئێراقدا.

کۆچی دوا‌یشان‌شین فه‌یسه‌ل ، شان‌شین ئێراق شان‌شین فه‌یسه‌لی یه‌که‌م و له‌ دوا‌ی ئه‌و ئه‌میرغازی به‌شان‌شین له‌ سه‌ر ئێراق دامه‌زرا.

زۆر له‌دانیشتوانی
ئه‌لمانیا و به‌لژیکا
به‌چاودیتیان که
ژماره‌یه‌کی زۆر له
- شه‌ب - له
ئاسمانی
وولاته‌کانیان که
که‌وتۆته‌ سه‌ر زه‌وی
به‌رێژیه‌ی ۶۰۰۰

ھەزار - شەب - لە كاتژمىرىدا.

جىگىھى روونكرىدەنەوھىيە كە - شەب - كۆمەلە ئەستىرەھىيەكى بچووكە لەگەردوون و دەسووتى و لەناو دەچىت ، لە دواى سووتان و ووردبوونى بەرەو سەر رووى زەوى دىتە خوارى بەخىرايى ۲۵۰ كىلومەتر لە يەك چركەدا . ئەمەش دەتوانى بىننىت لەماوھى بەرزى ۱۵۰ كىلومەتر لە سەر رووى زەوى ، لە دواى سووتانى دەگۇرى بۇ خۆلەمىشىكى لىمى لە كەشىكى تۆزبایی دەچىت و زۆر نابا دەكەوئىتە سەر زەوى لەشىووهى تۆزۇ بايەكى چرى خۆلاوى... بەتواناى كامىراى تىلكۆب دەتوانى كە لەپەردە ، ياخوود لە بەرگى زەوى چەندەتەكى زۆر لەو خۆلە نەرمە ھەيە... ھەروا دەزانى كە - شەب - بەشىووهىيەكى زۆر لە شەوى دىيارىكراو دەكەوئىتە خوارەوھە كەزىاتر دەبى لە ۸/۱۰ - و ۱۱/۲۷ و كەم دەبىتەوھ لە ۴/۲۰ - ۱۱/۲۸ و ۱۰/۱۲ .

ھەروا لەم دوايىيانەدا دۆزراوھتەوھ كە - شەب - پىكھاتووه لەھەمان شەمەكەكانى كە لە سەر زەوى ھەن . بەلام رىژەى تىكەلاوى سەرسوورھىنەرە و ھەك پارچەيەك لەئاسن و ھەك لاستىك دەكەوئىتە سەر زەوى و خۆى پىووه دەنووسى ، ئەمەش شىووازيكى مووگناتىسىيە لە - شەب - كە دەكەوئىتە سەر گۆى زەوى لەگەردووندا .

سەرچاھە: الموسوعة العلمية في الاعجاز العلمي - سەمىر عبدالسلام / ۲۴ - ۲۵ .

۱۹۳۳/۱۰/۲۹ بەبۆنەى دەيەمىن سالتوژى دامەزراندنى رژیمنى كۆمارى توركيا لە سەر خاكى گەلانى ناوچەكە ، توركە كەمالىەكان برىارى لىخۇشبوونيان راگەياندا ، كە كوردى باكوورى كوردستانى داگىر كراوى ژىر دەسەلاتى توركىيە نەدەگرتەوھ لەم راگەياندنەدا .

۱۹۳۳/۱۲/۱ لە دايك بوونى رووناكبيرو زانای ناودارى كورد دكتۇر جەمال نەبەز لە باشوورى كوردستان لە شارى سلیمانى لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۳۳/۱۲/۳

جمووجوئى كرىكاران به‌ره‌و دژاىه‌تى كردنى سه‌رمایه‌دارى ده‌ره‌كى هه‌نگاوى ده‌ئا له ئىراق ، به‌تايبه‌تى له‌كو‌مپانىاى كاربا له‌شارى به‌غدا كه‌خواه‌ندارىه‌تى بۆ سه‌رمایه‌داره‌كانى به‌رىتانيا ده‌گه‌راوه ، له‌وكاته‌ى كه‌ يه‌كیه‌تى كرىكارانى ئىراق .

داواى پچرانی په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل كو‌مپانىاكه‌ ده‌کرد، له‌داواى هه‌ره‌سه‌ینانى گه‌تووگو‌كانیان ، ئه‌ویش به‌ كه‌م كردنه‌وه‌ى نرخى يه‌كه‌ى كاربا، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا پچرانی په‌یوه‌ندى له‌روژى ۱۲/۵ هه‌مان سا‌ل ده‌ستى پى‌كرد ، كه‌ له‌وكاته‌ رژی‌مى شان‌شىنى هه‌ندى جار به‌كردارى دژاىه‌تى كردن و هه‌ندى جارىش به‌پى‌چوو په‌ناكاره‌كانى ئه‌نجام ده‌دا له‌ وولاته‌كه‌دا .

۱۹۳۴

۱۹۳۴/۱/۲۲

پراگه‌يان‌دنى - خه‌تیب - به‌سه‌ره‌تای بى‌رى كو‌مونیستى داده‌نری‌ت ، كه‌

ما‌مۆستای قوتا‌بخانه‌ى فارسى بو‌و له‌ شارى موحه‌مه‌ره‌ى ئىران و هه‌روا محه‌مه‌د گ‌لووم له‌ قوتا‌بخانه‌ى ئىراق ، كه‌ په‌یوه‌ندیان له‌ پى‌گای كو‌نسلى سو‌قیه‌تى هه‌بوو له‌ ئه‌ه‌واز- بپالو‌تکین - له‌وپراگه‌يان‌دنه‌ ناوى سى‌ كه‌سى هینا ئه‌ویش -

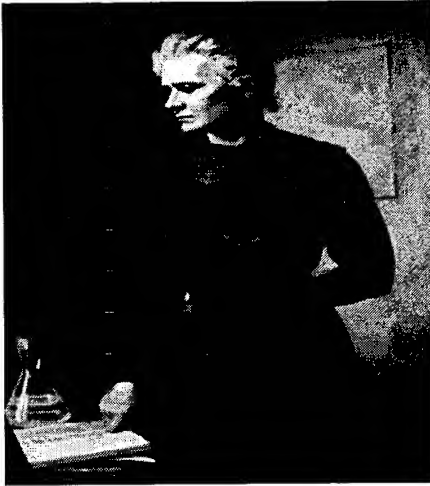
یوسف سه‌لمان یوسف - واته - فه‌د - و داود سه‌لمان و گالى زوید بوون ، كه‌ زانیاریان له‌سه‌ر كو‌مونیستى په‌یداكرده‌بوو له‌ پى‌گای - پیت‌ر قاسیلى - كه‌ هه‌رسى‌ كیان دانیش‌تووى ناسریه‌ بوون له‌ باشوورى ئىراقدا .

به‌لام له‌به‌سه‌ره‌ كاریان ده‌کردو ، داواى ئه‌وه‌ كو‌مه‌لیك له‌ پى‌كخراو له‌ به‌سه‌ره‌ دامه‌زرا ، له‌لایه‌ن چه‌ند كه‌سانى‌كى ناسراو ، ئه‌ویش یوسف سه‌لمان و هه‌قاله‌كانى بوون . كه‌ سه‌ره‌تای ده‌ركه‌ووتنیان ده‌گه‌راوه‌ بۆ سا‌لى ۱۹۲۸ ، و

بەردەوام بوون لەو كارە ، كە لە ئىراق دەگمەن بوو، بەلام لەلەيكە دىكە تۆى پەيدا بوونى كۆمۇنىست لە ئىراق دەگەرپتەو بۇ قاسىلى و لە پىگای يوسف سلمان يوسف بوو ، كە لە دواى ئەو بوو دامەزىنەرى پاستەقىنەى پارتى كۆمۇنىستى ئىراق و سكرتېرى گشتى لە سالى ۱۹۴۱ تاكوو لە سىدارەدانى لە مانگى ۱۹۴۹/۲ لە لاىەن رژیى شانشىنى لە ئىراقدا .

تېيىنى :- بۇ زانىارى زياتر دەتوانى بگەرپتەو سەر كىتېب- ئىراق - لە نووسىنى حەنا بەتا توو.

۱۹۳۴/۳/۳۱ دامەزاندنى پارتى كۆمۇنىستى ئىراق لەلەين يوسف سەلمان يوسف - فەھد- لە شارى بەغداى پايتەختى ئىراق لەدواى رىكەووتنى گروپە ماركسىيە-لېنىنىيەكان لە باشوورو ناوەندو باكوورى ئىراق.

۱۹۳۴/۴/۱۶ نووسەرو رووناكپىرو زانای پۆلنىدى و كىشووەرەكەو جىهان خاتوو - مەدام مۆرى - بە ھۆى تووشبوونى بە نەخۇشى - لۇكىمىيا - مائىناوایى لە گەل و نىشتىمان و بواری زانست و جىهان كرد. جىگەى روونكردەنەوئەكە مەدام كۆرى ناوى تەواى - ماریا سكلودۆفسكى - يەو لە شارى وارشووى پايتەختى

پۆلەندا لە ۱۸۶۷/۱۱/۷ چاوى بە جىهان ھەلپىناو لە وولاتەكەيدا. خاتوو ماریا دايك و باوكى مامۇستا بوون، ماریا و خوشك و براكانى لە خووپىندندا ھەموو سالىك بە يەكەمى پۆلەكانيان دەردەچوون لە قوتابخانە، ماریا ھەر لە تەمەنى مەدائىيەو بەھرەو تواناكەى دەرووبەرى سەرسام كردبوو.

ھەروا خىزانى سكلودۆفسكى بئەمالەيەكى رۇشنپىر بوون، سەرەراى ئەوەش بارى ئابوورىيان باش نەبوو. لە بەر ئەو ھۆكارەى كە پۆلەندا لە

لايەن ھېزەكانى سووپاي سوورى سۆڧىەت و دەسەلاتى سۆڧىەت داگىركرا بوو و زۆربەى ھەلى كاركردن و بازركانى بۆ توانادارە بيانييەكان بوو، ھەر چەندە باوكى ماريما مامۆستاي فيزيا بوو.

بەلام بە ھۆى ھەئوويستى نىشتىمانپەرەرى بى كاربوو. بەم ھۆكارە باوكى ماريما خانووەكەى خۆى كردبوو بەشى ناوخۆى قوتابيان بەرامبەر كرئەكى كەمدا.

ھەر لەوكاتەشدا خاتوو ماريما لە تەمەنى ۹ ساليىدا دەبى كە دايكى بە نەخۆشى - سىل - كۆچى دوايى دەكات و ماريما بى دايك دەمىنئەو، دواى ئەو ماريما لە تەمەنى ۱۸ ساليىدا وەك مامۆستا دەست بەكار بوو لەو كاتەش لە پاريسى پايتەختى فەرەنسا لە خوويىندىن بەردەوام بوو.

سەرەراى باش بەبوونى بارى دارايى خاتوو ماريما كە ئامۇزاكەى - جۆزىف بۆگسكى - كە بەرپووەبەرى مۆزەخانەى پيشەسازى وارشۆ بوو ھانى خاتوو ماريما دەدا، كە لە بەشى فيزيا بخوويىنئەت. ماريما لە تەمەنى ۲۴ ساليىدا لە سالى ۱۸۹۱ لە زانكۆى - سۆربۇنى پاريس - وەرگىرا، كە يەكئەك بوو لەو ۲۳ ئافرەتەى كە لە قوتابخانەى زانست وەرگىرا لە كۆى ۱۸۲۵ قوتابى و ھەر لەويش - بىر كۆرى - فيزياوانى ناسى و لە سالى ۱۸۹۵ بوونە ھاوسەرى يەكترى. لە سالى ۱۹۰۳ خاتوو ماريما و ھينرى بىكويرلدا خەلاتى نۆبلى فيزيايان پى بەخشا.

دواى ئەو ھاوسەرى خاتوو ماريما لە سالى ۱۹۰۶ كەوتە ژىرگالييسكەو كۆچى دوايى كرد و كارى كردە سەر ھەست و ئەستى خاتوو ماريما سەرەراى بەردەوام بوونى لە كارەكانيدا.

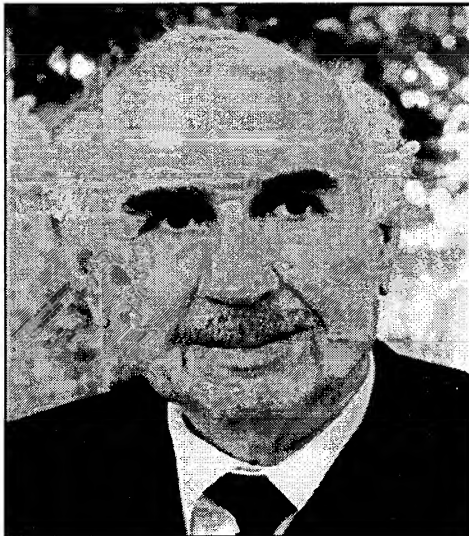
دواى ئەو خاتوو - مەدام كۆرى - يەكەم ئافرەت بوو كە خەلاتى نۆبلى پى بەخشى لە بوارى فيزيا، ھەروا يەكەم ئافرەت و كەسيش بوو كە بۆ جارى دووم خەلاتى نۆبلى لە بوارى كيميا پى بەخشى. ئەم ئافرەتە توانى - تووخمى تيشكاوهرى رادىمى - بدۆزىتەو. ھەروا خاتوو كۆرى ياخوود ماريما خان لە دواى خۆى چەندىن كارى زانستى و لە ھەمان كاتدا دوو كچەكەى بە ناوى - ئىرينا و ئىفا - و بەردەوام بوو لە كارەكانى تاكوو مائتاوايى كرد لە جىهان.

۱۹۳۴/۵/۲۲ بۇ يەكەم جارىيە ئىراق كۆمپانىيە نەوت رەوانە كىرىش بۇ دەرىجىسى ئىراق دامەزىلە شارىيە كەركوكى باشقۇرىش كوردستانى لىكچىراۋ بە ئىراق، واتە نەوتى كوردى داگىر كراۋ لە پارىژگە كەركوك ۋە كەندىناۋە خانەقەن لە ھەرىمى باشقۇرىش كوردستان.

۱۹۳۴/۶/۲۹ كۆچى دىۋانى زارۇ ئاغى رابەرى سىمىرئامىزىيان لە يەكەن لە نە خۇشخانەكانى تۈركىيە... جىگەن ئامازەپىكىردەن كە ئەم مەۋقە كورد بوۋە تەمەنى زىاتر لە ۱۶۰ سال بوۋە... شارى ئەستەمبۇل ۋەكە مەلبەندىكى رامىيە. جفاكى، رۇشنىرى ۋە كەلتۈرى كە پايتەختى ئىمپىراتورىيەنى عوسمانى بوۋە بە دىرئىي مىژۋىيە پىگە مەكانەتتىكى گىرىگى ھەبوۋە.

ھەروا ئەو ھىزە نەتەۋە خوازىيە مۇدىرنەنى لە بەرايى سەدەنى نۆزدەمدا رۇوناكەيرە كوردانەتەكانىيان پىداۋە ۋەكە دىرۇستكىردىن كەنەلەكانى راگەياندىن ۋە رىكخستىن ۋە ئۇگاتىزاسىيۈنە سقىل دىمۇكراتەكان.

ھەروا ئەو كوردانەنى لە زوۋەۋە بۇ بازىرگانى ھاۋشانى عەرەب ۋە رۇم ۋە گرىك ۋە ئەرەمەن ۋە ئىرانىيەكان لەۋىدا جىنىشىن بوۋە، كە كوردىش ۋەكە زارۇغەنى كەسانى دىكە رۇلى بالايان ھەبوۋە لە شارى ئەستەمبۇل كە شارىكى گەۋرەنى كوردانەنى زىاتر لە ۳،۵۰۰ مىليۇن كورد لەۋ شاردەدا دەرژىن.

۱۹۳۴/۷/۱ لەم رۇژەدا كەسايەتنى ناۋدارى كورد ۋە شاعىرى شۇرشىگىران ۋە چىنە چەۋساۋەكان - مەدەت خدر عەبدۇللا - ناسراۋ بە مەدەت بىخەۋ. لە گۈندى - جاستان - لە ناۋچەنى كەندىناۋەنى سەر بە ناخىيەنى دىيەگەنى سەر بە قەزەنى مەخمۇر لە پارىژگە ھەۋلىر لە ھەرىمى باشقۇرىش

جیگهی پروونکردنه وهیه که ماموستا بیخو له دواى له دایک بوونی به شهش مانگ خیزانه کهى مالیان دهگوازیته وه شارى ههولیر، ههر دواى ئه وه له سالى ۱۹۶۱ له قوتابخانهى - ئه مهل - خویندنى سه ره تایی ته واو دهکات و له سالى ۱۹۶۹ قوناخى ناوهندیش ته واو دهکات.

هه‌روا به هۆی بیرى رامیاری چه‌پره‌وى و شیعهره‌كانى سى جارى تووشى زیندانی كردن دیت له‌لایه‌ن دارو ده‌سته‌كانى رژیمی شایه‌تى له ئىراق. له دواى شۆرشى ۱۴ ته‌موزى ۱۹۵۸ به فهرمانبه‌رى تهن‌روستى داده‌مه‌زى.

له نیوان ساڵه‌كانى ۱۹۶۳ تا ۱۹۸۰ ديسان سى جارى ده‌ستگیر ده‌كریت، هه‌روا له سالى ۱۹۸۷ خانه‌نشین ده‌كریت و دواى پاڤه‌رینه‌كه‌ى به‌هاى ۱۹۹۱/ دووباره له سالى ۱۹۹۳ گه‌راوه‌ته‌وه سه‌ركارى فهرمانبه‌ریه‌تى له به‌ریوه‌به‌رایه‌تى راگه‌یاندن له وه‌زاره‌تى گواسته‌نه‌وه گه‌یاندن.

له ساڵی ١٩٩٦ کراووته رايوژکار له سهروکايه تي نهنجومه ني وهيران له حکومه تي ههريمي باشووري کوردستان، و دواي شهوه بوته رايوژکار له وهزاره تي روشنيري.

سەرەتای دەست پێکردنی شیعەر لەلایەن مامۆستا بیخەو دەگەرێتەوێ بۆ
سالی پەنجاکان و یەکەم شیعری لە سالی ۱۹۵۳ بۆ راپەرینی جوولانەوێ
جووتبارانی دەشتی هەولێر بوو.

دوای ئەوە دەستی کردووە بە نووسینی شیعرو بلۆکردنەوێ لە گۆڤارەکانی هەتاو - شەفەق - هیوا - ژین - پەیام. لەگەڵ ئەوەشدا بەردەوام بووە لە بلۆکردنەوێ شیعرو نووسین و بلۆکردنەوێ لە گۆڤارو رۆژنامەکان لە ئێراق و لە کوردستان. هەروا مەدحت بیخەو یەکێک بووە لە دامەزرێنەری - بزوتنەوێ رۆشنبیرانی ئاشتیکواز - لە هەریمی باشووری کوردستان لە پێناو وەستاندنێ شەری خۆکوژی و براکوژی لە ساڵی ١٩٩٤ لە نیوان پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستان کە خۆی سەرۆکی ئەم بزوتنەوێیە بووە.

ماموستا ییڅو له‌گه‌ل دانانی شی‌عرو نووسینه‌کانی دیکه‌ی نه‌ندامی چه‌ندین ریڅ‌خړاو سه‌ندیکای کړدو‌وه وړلی بال‌ای له‌م ریڅ‌خړاوانه‌دا هه‌بو‌وه

ئەوانىش:-

- ۱- ئەندامى يەككىيەتى نووسەرانى كورد لە يەكەم رۆژى دامەزاندنىۋە.
- ۲- ئەندامى فەخرى كۆمەلەى ھونەرى ھەولپەرە.
- ۳- ئەندامى كۆمەلەى رۆشنىپىرانى كوردە.
- ۴- ئەندامى دەستەى بەرپوۋەبەرى كۆمەلەى بەرگىرە لە مافى نەۋەى ئەنفالكرادەكان.

مامۇستا مەدھەت بېخەو بەشدارى بە دەيا كۆپۈنۋەۋەى شىكرەنەۋەى شىعەرى كىردۈۋە لە دەزگا راگەيانەنەكان و لە رۆژنامەو گۇقارو رادىئو تەلەفېزىيۇنەكان لە شارە جىيا جىياكانى ئىراق، بە تايىبەتى لە شارەكانى ھەرىمى باشوورى كوردستان.

ھەروا بېخەو لەماۋەى ژيانىدا بە دەيا بەرھەمى شىعەرى بە دەست خوۋىنەرو شىعەر دۆست و ئەدەب دۆست گەشتوۋە لەۋانەش :

- ۱- كۆمەلە شىعەرى - زەنكى كاروان - لە سالى ۱۰۵۹ بۆلۈكرەدۆتەۋە.
- ۲- كۆمەلە شىعەرى - رابەرى ژيان - لە سالى ۱۹۶۸ بۆلۈكرەدۆتەۋە.
- ۳- كۆمەلە شىعەرى - ورتەى ئاۋات - لە سالى ۱۹۷۳ بۆلۈكرەدۆتەۋە.
- ۴- كۆمەلە شىعەرى - داربەرو - لە سالى ۱۹۷۸ بۆلۈكرەدۆتەۋە.
- ۵- كۆمەلە شىعەرى - رەگەكان - لە سالى ۱۹۸۷ بۆلۈكرەدۆتەۋە.
- ۶- كۆمەلە شىعەرى - دىيارى بۆ مىندالانى كوردستان - لە سالى ۲۰۰۳ بۆلۈكرەدۆتەۋە.

۷- كۆمەلە شىعەرى - كە خاك ئەدۋى - ئامادەىە بۆ چاپ كىردن.

۸- كۆمەلە شىعەرىكى دىكەى گىرنگ كە بەناۋى - داستانە شىعەرى ھەولپەرى دېرىن - كە باس لە ماۋەى ۵۰۰۰ ھەزار سال بەر لە ئىستا دەكات كە ئامادەىە بۆ چاپ كىردن.

۹- نووسىنى - مىژۋىيە شىرەتى سىيان - كە ئەۋىش دەست نووسەو ئامادەىە بۆ بە چاپگەيانەندى.

ھەروا جگە لەو بەرھەمە بەپىزۋ گىرنگانە مامۇستا بېخەو شىعەرەكانى كراۋنەتە گۇرانى لەلايەن گۇرانى بىژرانى رەسەنى كوردى، ۋەك مامۇستا عەلى مەردان و فوئاد ئەحمەد و تاھىر تۇفېق و چەندىن گۇرانى بىژى

رەسەنى دىكەي كورد، لەوانەش :- سرودى پېشمەرگە، كە لەمانگى ۱۹۶۱/۱۰/ لەلەين ھونەرمەند فوناد ئەحمەد گووتراو و بۆتە مارشى دەزگا راگەيانەنەكان، بەتايبەتى لەگەڵ كوردنەوہى رادىوۋى دەنگى كوردستان لە ۱۹۶۳/۹/۲۸ و تاكوو ئىستاش لە لىدانى بەردەوامە.

ھەروا زياتر لە ۴۰ شیعرو سرودى ئافرەتان و وەرزش و چەندین شیعرو سرودى دىكەي كە بۆتە ھىماي گۆرانی و سرودى رەسەنى كوردى لە كوردستان.

مامۇستا بێخەو لە ژيان ماوەو ھىواي بەردەوامى ژيان و تەمەن درىژى و سەرکەوتوى بۆ دەخوازین لە ھەموو بوارەكانى ژيان و كارو تەمەندا.

یەكەم كۆنفرانسی سەرتاسەرى كوردناسى لە مالى كەسایەتى كورد ۱۹۳۴/۷/۹
 فەرھەنگ- معارف- لە شارى یەریقانى كوردستان بەسترا لە سەرناسى
 یەکیەتى سۆقیەت ، لە سەر داخوازی پەیمانگای میژووی كەلتوویریەكانى
 ئەرمینیا و كۆمیتەى ئەلف و بیی نوێی سەر بە دەوڵەتى ئەرمینیا دەستی
 پێكرد.

شایانى باسە لەم كۆنفرانسەدا ۳۰ نووینەرى زەحمەتکێشانی كوردی
 ئەرمینیا و ئازەربایجان و جۆرجیا و ھەریمی نەخجەوان و ئامارستان و
 كوردناسى شارە ناوەندیەكانى یەکیەتى سۆقیەت بەشداریان تێداکرد...
 كۆنفرانسەكە بۆ تاوتوکردنى كێشەكانى دروستکردنەوہو دارشتنى پیت و
 وشەكانى زمانى نەتەوہی كوردی و پینووس و گراماتیک و... زمانى كوردی
 پێك ھاتبوو... كۆنفرانسەكەش تاكوو ۸/۱۴ ی ھەمان سال بەردەوام بوو
 كەچوارخالی لەخۆگرتبوو ئەویش.

۱- پێكخستنى زمانىكى ئەدەبى یەكگرتوى كوردى لە كوردستان .

۲- پێك و پێك نووسینی زمانى كوردی و ئەلفوبى بۆ ئەم زمانە.

۳- پێزمان.

۴- چۆنیەتى زاراوەسازى و پینووس بەپێك و پێكەلى زمانى كوردیدا.

گرێدانى كۆنگرەى چەك دامالین ، كە لە سالى ۱۹۳۳ لە ژنیف مۆكرابوو . ۱۹۳۴/۹/۱۴

كە كۆمەلەي گەلان لەم رۇڭدەدا بېرىرى بۇدا بە دووپاتكردەنەو بەرەنگە
مىستىراي سىرەنەو ئىپادەكردى كورد لەباشورى كوردستانى لىكىندراو
بە ئىراق ، كە واى لە رژىمى شاھانشىنى لە ئىراق كورد .

كە ئەوئىش سەرىپچى ھەموو بەلگەنامەكان بىكات و ھەموو پابەندبوونىكى
ياساىي نىئو دەولەتى و ئەخلاقى بەلاوە بىئىت و ئابروى مۇقايەتى بىبات
بەزىندوكردەنەو وئەنى لەناوبردن و قىركردنى چاخە تارىكەكانى بەدەيان
سەدەي لەمەوبەر لەمىژودا لەجىھان .

۱۹۳۴/۱۱/۱۵ دامەزراندنى كۆمارى ئۇتۇنۇمى لە ھەرىمى چىچانى ئىنگۇشى و لە
۱۹۳۴/۱۲/۵ بوو كۆمارى ئۇتۇنۇمى ، لە چوارچىۋەي پروسىيى فېدرالى ،
لە ۱۹۴۴/۳/۷ ئەم كۆمارە ھەلوئىشندرايەو و تەواوى دانىشتووانى ھەرىمى
چىچانى و دەورووبەرى كۆمارەكە بە زۆرەملى دوورخانىو لە ناوچەكەدا .
دواى ئەو پەرلەمانى چىچاندا - ئەنگۇشى بېرىرى لەسەر سەربەخۇيى دا و
لە ۱۹۹۲/۳/۳۱ بە پىيى پەيمانىك لە نىئوان دەولەتى ناوئەندى پروسىياو
كۆمارى چىچاندا سنوورو دەسلەتتى نىئوان ديارى كرا ، بەلام نووئەرانى
چىچان ئەم پەيمانەيان مۇرنەكر، گەرچى پروسىيا ئەم كۆمارەي بە
كۆمارىكى سەربەخۇ لە چوارچىۋەي پروسىيى فېدرالىدا ناساند و ، بە
پىچەوانەي كۆمارەكانى دىكە دەسلەتتى زىاتىرى پىدا .

لەگەل ئەوئەشدا زۆربەي زۆرى چىچانىەكان گووازانەو بۇ كۆمارى
كازاخستان و قىزىستان ، پاش مردنى ستالىن بېرىرى ئازادكردن و
گەرەنەو ماوئەيان پىدرا ، بە دروست كوردەنەو قەوارەكان بۇئەوئەي
نەگەرئەنەو لاي كاربەدەستانى نوئى و ناشەرى و نا چىچانى ، ھەروا
چەندىن كىشە و گىرتىيان بۇ دروست كرا ، لە نىئوان ھەردو كۆمارى
قىزىستان و كازاخستان لە گەل پروسىياو ناوچەي چىچانىەكان و چەندىن
كارى دىكە ، كە تاكو ئىستا كىشەي چىچانىەكان بەتەواوى چارەسەر
نەكران لە ناوچەكەدا .

۱۹۳۴/۱۲/۷ كۆچى دوايى كەسايەتى گەوورەي ناودارى كورد مەلا ئەھمەدى گەوورە -
رۇبىيانى فروقاتى - .

1935

1935/2/6 شاعیر نووسه‌ری ناوداری کورد- ئه‌حمه‌د موختار جاف- له‌ سه‌ر زینی
سیروان له‌ پارێزگای سلیمانی له‌ باشووری کوردستان تیرو کر له
ناوچه‌که‌دا.

1935/3/16 راویژکاری ئه‌لمانیا هتله‌رو ده‌سه‌لاته‌که‌ی رازی نه‌بوونی خۆیان له‌ سه‌ر
په‌یمانی فرسای راگه‌یانده‌ ، داوای به‌چه‌ککردنی وولاته‌که‌ی کرد به
گه‌رانده‌وه‌ی ئه‌و زه‌ویانه‌ی که‌ به‌پێی ئه‌و په‌یمانه‌ی که‌ له‌ ده‌ستی دابوو
له‌ داوی جه‌نگی یه‌که‌می جیهان بۆی بگه‌ڕێندریته‌وه‌ سه‌ر خاکی وولاته‌که‌یدا

1935/3/16 شانیشینی سه‌عوودی شانشین ئیبن سه‌عوود له‌لایه‌ن پیاویکی یه‌مه‌نی
به‌خه‌نجه‌ر کوژرا... شایانی باسه‌ ئه‌و بنه‌ماڵه‌یه‌ حووکمه‌رانی حیزانو نه‌ژدو
داوی سه‌عوودیه‌یان کردووه‌ و هه‌موو کات ئه‌و بنه‌ماڵه‌یه‌ بالاده‌ست بوونه
له‌ هه‌موو بواره‌ جیا جیاکان ، که‌ به‌ئاره‌زوو خواست و ویستی خۆیان کاریان
کردووه‌ له‌ سه‌ر ئه‌م وولاته‌دا.

بۆنموونه‌ ئیبن سه‌عوود تاكوو ساڵی 1930 ، -100- ژنی هیناوه‌ و ته‌لاقی
داوه‌ به‌ ئاره‌زووی خۆی ، تا له‌ ساڵی 1930 به‌ریاریدا که‌ ساڵی دوو ژن بێنی
، ئه‌ویش به‌ ئاره‌زووی خۆی...؟! .

له‌ وه‌ش سه‌یرتر 45 کوپی هه‌بووه‌ . جگه‌ له‌ که‌چه‌کان که‌ نازانری ژماره‌ین
چه‌ندن ، به‌ لām به‌ هه‌ر حال نه‌وه‌ی داوی خۆی گه‌یشته‌ 300 که‌س له‌ کوپو
کچ و چه‌ندین خیزان له‌ وولاته‌دا... ئای له‌ ئیسلامه‌تیه‌...؟! .

1935/5/1 رووناکییو که‌ سایه‌تی کوردو پارێزگای سلیمانی سالج زه‌کی ساحیبکران
پۆستی پارێزگاری پارێزگای سلیمانی گرت به‌ ده‌ست له‌ باشووری کوردستاندا.

۱۹۳۵/۵/۲ لە داىك بوونى فەيسەلى
دوۋەم بە دوو سال بەر لە
مردنى باۋكى كورسى
دەسلەتلى شانشىنى گرتە
دەست ، لە ژېر ئامۇڭگارى
خالەكەي عەبدول ئىلا ، كە
ئەيش دايانەكى ئىنگلىزى
بۇ دانرا بە پەرودە كوردى ،
واتە بە خىۋو كوردى فەيسەلى
دوۋەم لە لايەن ئىنگلىزى
بە شىرى ئىنگلىز گەۋرە
بوۋە... لە ۱۹۴۳/۵/۲ بۇ

يەكەم جار وتارىكى بە زمانى ئىنگلىزى خوۋىندەۋە بە پشتىگىرى كوردى لە
بەرىتانيا لە كۇتايىەكانى جەنگى دوۋەمى جىهان... لە پىناۋ يارمەتى و
بەھىز كوردى دەسلەتەكەيدا لە سەر ئىراقدا.

۱۹۳۵/۵/۲۸ كۇنفرانسى كوردناسى لە شارى ئىرىقان بوۋە مايە بىزارى پىزىمى توركىا ،
گەرچى كۇنفرانسەكە ھىچ مەراموۋ مەبەستىكى پاميارى تىانەبوۋ... بەلكوۋ
تەنيا بۇدروسى كوردى ئەلفوۋىيى زمانى كوردى و نەھىشتىنى
نەخوۋىندەۋارى بوۋ لە ئاۋ دانىشتۋانى كورد لە يەكەتى سۇقىتەدا.

كەتوركەكان ئەم كۇنفرانسەيان بەمەترسىەكى گەۋرە دانا بۇ بەرپوۋە بىردى
پاميارىتەتى ئاۋنەتەۋە - سىپىنەۋەى ناسنامەى كورد - ى كوردەكانى
باكوۋرى كوردستان لە توركىا ، تەماشايان كورد كەتوركەكان لەۋە دەترسان
، كە ئايا ھەنگاۋىكى سىياسى لە ژېر پەردەى ئەم چالاكىە زمانناسىدە ھەيە
بۇ يەكگرتنى كوردەكانى دانىشتۋوى توركىا بەدواۋە ئابى...؟.

لەبەر ئەۋە دەسلەتلى سۇقىتە بىريارىدا لە كاروبارى پەرودە كوردى
كوردەكانى سۇقىتەتى بە زمانى خۇيان بى لە چوارچىۋەى تەنگو
سنووردادا بەرپوۋە بچى لە ۋولاتەكەيدا.

۱۹۳۵/۵/۳۱ روۋدانى گومە لەرزەى زەۋى بەھىزى ۷/۵ پلە لەسەر پىۋوۋەرى رىختەر
لەئاۋچەى كوۋىتە لە بەشى رۇژئاۋى پاكىستان ، كە زۇربەى دانىشتۋانى

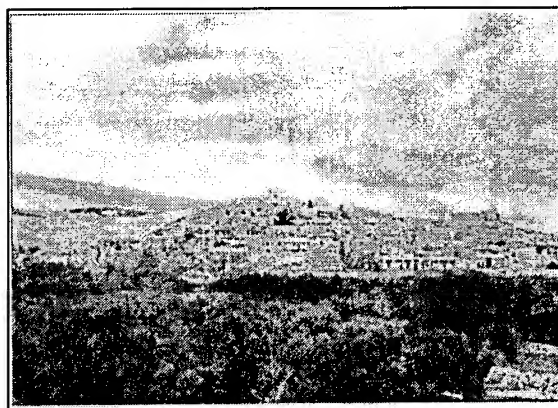
كوردن و بووه هۆى گيان له دهست دانى ٥٥٠٠٠ هه‌زار تا ٦٥٠٠٠ هه‌زار
هاوولتى ناوچه‌كه و ويران بوونى به دهيا خانوو و باله‌خانه و كىلگه‌ى
كشتووكالى له ناوچه‌كه‌دا .

١٩٣٥/٦/٢١ خانمه نووسه‌رى هاوچه‌رخى فه‌ره‌نسى - فرانسواز ساگان- له پاريسى
پايته‌ختى فه‌ره‌نسا له دايك بووه له شاره‌كه‌دا .

١٩٣٥/٧/٢٥ كورسى پاپاوى ، واته دهسه‌لاتى ده‌ووله‌تى فاتىكان چه‌ندىن په‌يمانى جو‌راو
جو‌رى له‌دواى په‌يمانى لاتران مو‌ر كرد ، له‌گه‌ل وولاتانى جيهان ... كه‌چواره‌م
په‌يمانى له‌گه‌ل كو‌مارى يو‌گسلافيا مو‌ر كرد . له پيناو به‌هيزكردنى
په‌يووه‌ندىه‌كان .

١٩٣٥/٨/٨ له هه‌لبژاردنه‌كانى خوولى شه‌شه‌مى نه‌نجوومه‌نى - الام - ناوى نووينه‌رانى
هه‌موو پاريزگانى ئىراقى تيا‌بوو ، ته‌نيا ناوى نووينه‌رى پاريزگاي كه‌ركوك
له باشوورى كوردستان نه‌بيت ، كه پاريزگاي كه‌ركوك كيشه‌ى سه‌ركى بووه
له نيوان دهسه‌لاتى ئىراق و سه‌ركردايه‌تى كورد تاكوو ته‌واو كردنى نه‌و
مي‌ژوو نامه‌يه .

١٩٣٥/٨/٢٠ روودانى گومه له‌رزى زه‌وى به‌هيزى ٦/٦ پله له‌سه‌ر پيووه‌رى ريخته‌ر له
روژه‌لاتى هند ، كه بووه هۆى گيان له‌دهست دانى ١٤٥٠ هاوولتى و ويران
بوونى به‌دهيان خانووباله‌خانه و كىلگه‌ى كشتووكالى له ناوچه‌كه‌دا .

١٩٣٥/٩/١٩ له‌دواى
سه‌ره‌لدانى
بزووتنه‌وه‌ى
كوردى ئيزيدى
له‌ناوچه‌ى
سنجار، پاريزگاي
موسل عومه‌ر
نه‌زمى سه‌ردانى
چياى سنجارى
كردو له‌گه‌ل

كه‌سايه‌تى و پيارانى ناودارى كورده ئيزيديه‌كان كو‌بووه ، له‌دواى
گه‌رانه‌وه‌ى بو پاريزگاي موسل ، له شارى موسل بروسكه‌يه‌كى ئاراسته‌ى

ۋەزارەتى ناۋخۇي رېژىمى شاھانشىنى لە ئىراق كىرد لە بارەى جى
بەجىكىردىنى ياساى بەرگرى نىشتىمانى لە سەر ناۋچەى سىنجان لە باشۋورى
كوردستان .

لەلەينى داۋدى داۋد سەرەك عەشیرەتى مەركان لەگوندى زىرولن ۋە رەشۇ
قۇلۇۋ سەرەك عەشیرەتى مالاخالىتى لەگوندى عالىدىنا . كە ناۋەرۇكى
بروسكە دوپپانى ئەۋە دەكاتەۋە كە ئەۋ دوۋسەرەك عەشیرەتە ياخىنەۋ
ياساى بەرگرى نىشتىمانى جى بەجى ناكەن دژى مىرى لەچەندىن لەينە
ۋەستاون لە ناۋچەكەدا .

دەست پىكىردىنى ھىرشى ھىزەكانى سوۋپاي رېژىمى شاھانشىنى لە ئىراق ۱۹۳۵/۱۰/۱
بۇ سەر بزوۋتەۋەى كوردە ئىزىدىيەكان لە ناۋچەى سىنجان لە باشۋورى
كوردستان ، بەسەر كىردايتى لىۋا ركن حوسىن فەۋزى ۋە ھىرشەكە تاكوۋ
۱۰/۱۷ ھەمان سال بەردەۋام بولە ناۋچەكەدا لە باشۋورى كوردستان .

شاينى باسە ھىزە شۇرشىگىرە كوردە ئىزىدىيەكان لە - ۷۰۰ - چەكدار
پىكەتتەۋەى ، ئەنەنجامى ئەۋ ھىزەشە سەربازىيە - ۲۰۰ - چەكدار شەھىد كىران
ۋە زىاتىر لە ۱۰۰ چەكدار زامدار كىران ، ھەروا ۳۹۵ چەكدارىش خۇى دا
بەدەست ھىزەكانى سوۋپاي رېژىمى شاھانشىنى لە ئىراق .

بەلام زىانى ھىزەكانى سوۋپا زىاتىر لە ۲۰۰ كوۋزارو زامداريان لى كەۋتەۋە
دۋاى ئەۋە رېژىمى شاھانشىنى ياساى عورفى لەقەزاي سىنجانرو
دەۋرۋوبەرى راگەياند لەرۇژى ۱۰/۱۲ ھەمان سال لە ناۋچەكەدا .

ھىزەكانى سوۋپاي رېژىمى شانشىنى لە ئىراق لە ھىرشىكى ناكاي بۇسەر ۱۹۳۵/۱۰/۷
شەنگالۋەدەۋرۋوبەرى ئەنجامدا لە ھەرىمى باشۋورى كوردستان ...
كەداۋدى دۋاد ھەزاران ئىزدى لە پۈۋى ئەۋ ھىرشە ۋەستان ۋە زىانىكى
زۇريان لىدان ... شاينى باسە قەلەى شەنگال لەھەرىمى كوردستان .

جىگەى باس كىردنە كە لەكاتى خۇى بۇ بەرگرىكىردن لەھىرشەكانى دوژمن
دروستىكراۋە ، لە بەر ئەۋەى بە درىژايى مىژۋى كۆنى ئەم شارە توۋشى بە
دەيا ھىرشى ھىزەكانى سوۋپاي دوژمن بوۋتەۋە . لەسالى ۱۳۰۹ى زىانى
بەرەۋ پۈۋى ھىرشى داگىر كەرى تەيمورلەنگ بوۋە ، لەسالى ۱۷۵۱ى شىدا
بەرەنگارى ھىرشى داگىر كەرى شاي ئىران بوۋە ، لەسالى ۱۷۵۲ى شىدا
سوۋپاي سلىمان پاشاي والى بەغدا ھىرشى كىردۋتە سەر ناۋچەكەدا .

دۋاى ئەۋىش لەسالى ۱۷۹۲-۱۷۹۴ توۋشى ھىرشى عومەر ۋەھبى پاشا

بو‌سەر ئی‌زیدیه‌کان له‌چیا‌ی شه‌نگال و قه‌لاکه‌ی بووه ، له‌سا‌لی ١٨٣١دا سووپای داود پاشای والی به‌غدا هی‌رش‌ی کرده‌سەر، له‌سا‌لی ١٨٤٦ والی موصل هی‌رش‌ی کرده‌سەر و له‌سا‌لی ١٩١٨ به‌ریتانیا داگیر‌ی کردووه ، له‌دوا‌ی ئەوانیش رژی‌می به‌عس له ئی‌راق در‌ی‌خی نه‌کردوه به‌رام‌بەر دانیش‌تووانه ئی‌زیدیه‌کان له ناوچه‌که‌دا .

١٩٣٥/١٠/٣ شان‌شینی ئەسیووبیا هیلاس‌یلاسی له‌لایه‌ن رژی‌می شان‌شینی ئیتالیا ناچار کرا به‌ره‌و هه‌نده‌ران کو‌چ بکات ، له‌دوا‌ی داگیر‌کردنی وولاتی ئەسیووبیا له‌لایه‌ن هی‌زه‌کانی سووپای ئیتالیا .

١٩٣٥/١٠/٢٤ بلا‌و کردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی گو‌قاری رو‌ناکی له‌شاری هه‌ولیر له‌هه‌ری‌می باشووری کوردستا ، له‌لایه‌ن می‌ژوونووس و رووناک‌بیر ناوداری کورد مام‌وستا حسین حوزنی مورکیانی و به‌رده‌وام بوو تا‌کوو ژماره ١١/ی گو‌قاره‌که له‌شاره‌که‌دا .

١٩٣٥/١١/٢٢ گو‌رانی بی‌ژنی ناوداری به‌ناو عه‌ره‌بی و جیهانی خاتوو - فه‌یرو‌ژ- له‌شاری به‌یروتی پایته‌ختی لوبنان له‌خیزانیکی هه‌ژار له‌چاوی به‌جیهان هه‌له‌یناوه .
شایانی باسه‌خاتوو فه‌یرو‌ژ ناوی رته‌وا‌وی خو‌ی خو‌ی- نه‌اد هه‌دا- ه و ب‌نه‌ماله‌ی با‌پیری

ناوی - ودیع - بووه‌و له‌سریانیه‌کانی پار‌یزگای ماردین له‌باکووری کوردستان بو‌وونه ، به‌لام به‌هو‌ی ئەو کو‌مه‌ل کو‌و‌ژیه‌ بی‌ وینه‌که‌ی رژی‌می عوسمانی ، که‌به‌رام‌بەر ئەرمه‌ن و کورد له‌سا‌لی ١٩١٥ ئەنجامی دا‌بوو که‌ووتنه‌ وولاتی شامی ئەوکات .

ئی‌ستاش ته‌مه‌نی ٧٠ساله‌و کچی‌کی به‌ناوی ریمای هه‌یه‌و به‌یه‌که‌وه ژیان ده‌به‌نه‌سەر له‌شاری لوبنان .

جان‌ازام خاتوو فه‌یرو‌ژ کورده‌یاخوود ئەرمه‌نه‌گرنگ ئەوه‌یه‌عه‌ره‌ب و تورک

ئىيە لە خوا بەزىاد بىن.

۱۹۳۵/۱۲/۲۵ روودانى گومەلەرزەي زەۋى بەھىزى ۶/۲ پلە لەسەر پىۋوهرى رىختەر كە بوو ھۆي گيان لە دەست دانی زياتر لە ۵۳۰۰ ھەزار ھاۋولاتى و ويران كىردن و لە ناۋبەردى بە دىا خانوۋ كىلگە كشتوكالىكان لە ناۋچە شاخاۋىيەكانى باكوۋرى پاكستاندا .

۱۹۳۶

۱۹۳۶/۱/۲۵ كۆچى دۋايى سەركردەي سوۋپاي عوسمانى و كەسايەتى ناۋدارى رۇژنامەنۋوس و ۋەزىرى كورد - مير لىۋا روكن مستەفا پاشاي يامولكى - كورى مەلا عەزىز - لە تەمەنى ۷۰ سالىداۋ گۆرەكەي لە گۆرستانى گردى سەيۋانە لە شارى سەلېمانىيە لە باشۋورى كوردستان.

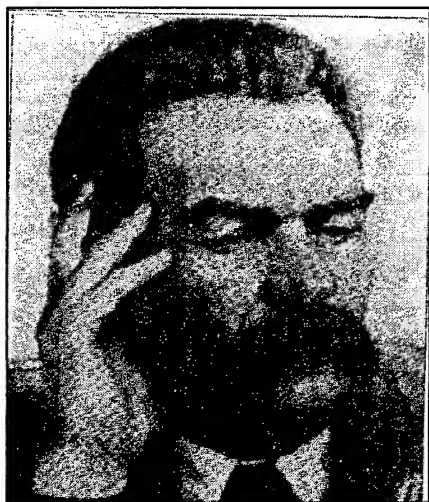
۱۹۳۶/۳/۷ ھىزە ھاۋبەشەكانى سوۋپاي رۇژمى شانشىنى لە ئىراق و رۇژمى توركيە ھەولياندا جىگەو شوۋىنى خەلىل خۆشەۋى لە دەرگاكانى چىاي كاۋند دىارى بگەن ، لە ئەنجام ھىرشى ھاۋبەشى ھەردو رۇژمى دژ بەكورد لەدۋاي چەندىن شەھىدو زەمدار كىردنى چەكدارەكانى خۆشەۋى ، خىزانى خۆشەۋى داستىگر بگەن ، دۋاي ئەۋەي لە ۱۳/۳ ھەمان سال خەلىل خۆشەۋى شەھىد كراۋ بە ھۆكارانە توانيان بزوۋتنەۋەي خەلىل خۆشەۋى و لايەنگرانى كۇتايى پى بىنن لە ھەريمى باشۋورى كوردستانى لىكدرۋا بە ئىراقدا .

۱۹۳۶/۴/۲۶ دانىشتۋانى شارۋچكەي - ژرىنكاي - سەر بە ھەريمى باسك لە باكوۋرى ئىسپانىيەي سەر لە بەرەبەيان فرۇكەكانى ئەلمانىاي ھتلىرى بۇردومانى ئەو شارۋچكەي كىردو دانىشتۋوانەكەي لە زىنگەي دەنگى موۋشەكەكانى بۇردومان كىردنى شارۋچكەكە بە ئاگاھاتن ... جەماۋەرەكە لە ھىچ شتىك حالى نەدەبۋون تەنھا ئەۋەيان دەزانى كە شارۋچكەكەيان لە ماۋەي سى كاترۇمىرو نىۋودا توۋشى روۋخان و ويران كىردن ھات . لە ئەنجامى ئەو

بۆردومانهدا، که دوو هه‌زار که‌س له‌دانیشتووانی شه‌و شارۆچکه‌ گيانيان له‌ده‌ستدا و به‌هه‌زاراش زامداربوون و له‌ ئاکامدا خوويڻ و ئيسکان و خۆل و ئاو تیکه‌ل به‌يه‌ک بوون و رووداوێکی سه‌رسوورهيڻه‌ربوو وه‌ک رووداوێه‌کانی دیکه‌ خۆی خسته‌ ناو لاپه‌ره‌کانی ميژوو له‌تاوانه‌کانی هیتله‌ری فاشی و هاوبه‌شه‌کانی له‌جيهاندا.

سه‌رچاوه‌ :- گۆڤاری هه‌لال - ٢٠٠٧/١١/١١

١٩٣٦/٥/١٣ کۆچی دوايی که‌سايه‌تی کوردی پارێزگای سلێمانی شێخ عومه‌ر شێخ ئەمینی قه‌راخی له‌شاری سلێمانیدا.

١٩٣٦/٦/١٠ کۆچی دوايی نووسه‌رو

ئەديب‌ورۆمان نووس و رووناکیری ناو‌داری پووس‌ی جيهانی - مه‌کسيم گۆرکی - له‌ شاری مۆسکۆی پایته‌ختی يه‌کيه‌تی سۆڤيه‌تی پيشوو که‌ ناوی ته‌واوی - ئەليکسی ماکسماريتشي - يه‌و که‌ گه‌وره‌ نووسه‌رو دارپژه‌ری ريڤازي ري‌اليزمی سوشيا‌ليستی بووه‌ له‌

وولاته‌که‌یی و کيشووه‌ری ئەوروپادا .

١٩٣٦/٧/١ بۆ يه‌که‌م جار له‌ ميژووی وولاتی نيوان دووزی و ئيراقی دورستکراو له‌سه‌ر خاکی گه‌لانی ئيراق ، به‌ تايبه‌تی خاکی کوردستان و يستگه‌ی راديۆی شانشيني له‌ ئيراق له‌شاری به‌غداي پایته‌ختی ئيراق په‌خشی خۆی به‌جيهان بلأو کرده‌وه له‌ شاره‌که‌دا .

١٩٣٦/٧/١٨ له‌ دای کۆتايی هاتنی شه‌ری ناوه‌خۆی ئيسپانيا شۆرشى ئيسپانيا ده‌ستی پيک‌رد به‌ سه‌رکرديه‌تی ژه‌نه‌رال فرانکو له‌ شاری مه‌راکشی ئيسپانی دژی حکومه‌تی کۆماری میلی ، که‌ ده‌سه‌لات وه‌رگيرا له‌ دای هه‌ل‌ووه‌شاندنه‌وه‌ی رژيمي شانشين و ئەو کۆماره‌ چه‌ندین ياسای سوشيا‌ليستی راگه‌ياندن.

كە ئەۋىش بوۋە ھۆى بەرزبۈۋنە ۋەى ناپەزايى لە لايەن پياۋانى ئاينى لە كەنيسەكان و دەرەبەگەكان ، فرانكۆ لە دەريا بەرپوۋە بەرە ئىسپانيا دەستى بەسەر باشور داگرت ، دۋاي ئەۋە بەرە باكوورى پوژئاۋا ، بەلام دەسەلاتى مىللى كرىكارى تۋانى بەسەر شوپشى فرانكۆ سەرگەۋىت لە شارى مەدرىدو بەرشلۈنەو بلباۋ ناۋچەكانى دىكە لەۋلاتەكەدا .

جىگەى باسكردنە كە فرنىسىسكۆ فرانكۆ پارىزەر لە سوۋپا سەركرديەتى راپەرىنى دژ بە دەسەلاتى ئەسپانىيى كىرد ، لە ئاكامى ھەلبىژاردنى حكومەت وشەپرى ناۋخۆى ئەسپانيا ، كە سەرەتاي دەستپىكردىنى بوو لە نىۋان نەتەۋەىيەكان بەسەركرديەتى فرانكۆ بەپشتىۋوانى گەۋرە پياۋانى رىتالىيەت و ئەلمانىيەكان لەگەل كۆمارىيە چەپرەۋەكان كە شەپكە ماۋەى سى سالى خاياند لە ۋولاتەكەدا .

پىشېركىنى يارىيەكانى جامى جىھانى - ئۆلەمپيات - لەبەرلىنى پايتەختى ئەلمانىا ئەجامدراۋ بەردەۋام بوو تاكوو ۸/۱۶ ى ھەمان سال لە نىۋان يارى زانەكانى ۋولاتانى بەشدار بوو لە جىھاندا . ۱۹۳۶/۸/۱

۱۹۳۶/۸/۱۸ كووژرانى رۋوناكېرو ئەدەبى ناۋدارى ئىسپانيا - فدرىكۆ لۇركا - كە لەۋكاتەى لە غەرناتەۋە راپىچيانكرد و ھەر لەۋ شەۋە لەسنىدارەياندا . جىگەى باسكردنە كە ئەمەش لەۋكاتە بوو كە شەپرى ناۋەخۆى ئىسپانيا بەرە كۆتايى ھەنگاۋىنا . بە پىى راپۇرتى قەرمى كووژرانى لۇركا . كە

توۋژئىنەرى بەرەگەز ئىرلەندى - ئايان جىيسۇن - لە سالى ۱۹۳۹ تاكوو ئەم سالانەى دوايىش ھەر بەردەۋام بوو لە پىناۋ دەستكەۋوتنى زانىارى لەسەر

چۆنیه‌تی کووشتنی لۆرکا... بۆیه له هه‌موو لایه‌نه‌کانی ژیان و رۆشنیبری کۆلیوه‌ته‌وه و چه‌ندین کتێب و بلاوکراوه‌ی دهرباره‌ی ژياننامه‌ی شیعوو به‌ره‌مه‌کانی خۆی و هاوڕێکانی وه‌ک ئه‌نتۆنیۆ ماچادۆو سلقادۆردالی بلاوکردۆته‌وه.

دوای ئه‌وه به‌هاوهریه‌کی زۆر گه‌یشته ئه‌و دهرئه‌نجامه‌ی که نووسیه‌یه‌تی :-
ئه‌وه‌ی روونکرده‌وه که بکووژی ئه‌ده‌بی ناوداری ئیسپانی پیاویکه که ناوی - رامۆن رويس ئه‌لونسۆ - یه که له ساڵی ۱۹۶۷ چارپێکه‌وتوه‌که له‌وکاته سه‌رقالی نووسینه‌وه‌ی کتێبێک بووه سه‌بارته به‌چۆنیه‌تی کووژرانی لۆرکا.
دوای ئه‌وه که گه‌یشته ئه‌و بره‌ویه که - رۆیت ئه‌لونسۆ - ده‌ستی له کووشتنی لۆرکا هه‌بووه.

دوای ئه‌وه کاربه‌ده‌ستانی هانداوه بۆ ئه‌وه‌ی لۆرکا بکووژێ... که رويس کالۆنسۆ پیاویکی رامیاری بووه له‌ه‌واری وینه‌کیشانی نه‌خشه له شاری غه‌رناته کاری کردوه... که شاره‌که‌ی لۆرکا بووه... دواتر به‌ ئه‌ندامی ئه‌نجومه‌نی نووینه‌ران هه‌لبژێردراوه... به‌لام له ساڵی ۱۹۳۶ له‌و شووینه لادراوه له وولاته‌که‌دا.

سه‌رچاره :- رۆژنامه‌ی - شرق الاوسط -.

۱۹۳۶/۱۰/۲۹ له‌ کوده‌تایه‌کی سه‌ربازی ناوداری کورد به‌کر س‌د‌قی ده‌سه‌لاتی ئێراقی گرت‌ه ده‌ست. هه‌ولێ دا کورد به‌ره‌و قه‌زای هه‌ویجه کوچ بکه‌ن و نیشه‌ت‌ه‌جێ بن.
له به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌م سه‌رکرده کورده هه‌ولێ دامه‌زاندنی ده‌وله‌تێکی کوردی له هه‌ست و هۆشدا بوو، چ له ئێراق و چ له کوردستان .

بۆ نمونه سه‌عید قه‌زاز که له کاتی شۆرشێ ۱۴/ته‌مووزی/۱۹۵۸ وه‌زیری ناو‌خ‌و‌ی ئێراقی کۆماری بوو، هه‌ولێ زۆری دا به‌ دامه‌زاندنی کورد له‌کۆمپانیای نه‌وتی که‌رکوک و نیشه‌ت‌ه‌جێکردنی کورد له قه‌زای هه‌ویجه. له به‌ر ئه‌وه‌ی خاکی کوردستان بوو. به‌لام ئه‌و سه‌رکرده کوردانه له سێداره‌دان به‌تایبه‌تی به‌کر س‌د‌قی له ۱۹۳۷/۸/۱۱ به‌ پلانی ئینگلیز و عه‌ره‌به شۆقینه‌کان له شاری مووسل.

۱۹۳۶/۱۰/۲۹ به‌زبابوونی کوده‌تای سه‌ربازی له لایه‌ن به‌کر س‌د‌قی له شاری به‌غدا دژی رۆژمی شانیشینی له ئێراق.

جیگه‌ی ئاماژه پێکردنه که به‌کر س‌د‌قی شه‌وقی عه‌سک‌ری له بنه ماله‌یه‌کی

شایانی باسه که سووریا زیاتر له ۱۷۰۰هزار کیلومه تې چوارگوشه ی له خاکی رۆژئاوای کوردستانی که وتۆته ژېر سنووری دروستکراوی دهووله ته که ی به پیی په یمانی لۆزانی مۆزکراو له ۱۹۲۳/۷/۲۴ له لایهن وولاتانی هاویه یماناندا.

۱۹۳۶/۱۱/۲۵ لە راگەيانىكى سەرۇكى يەكپەتە سۆڧىيەتى - ستالېن - ئەويش بەسەرگە ووتنى سۆشپاللىستى لە يەكپەتە سۆڧىيەت ، دواى ۱۹ سال لە سەرگە ووتنى شۆرشى ئۆكتۇبەر. دواى ئەو لە مانگى / ۴ / ۱۹۶۰ تىشېكۇ سلۇڧاكيا لە دەستورەكەى راگەياندا ، كە ناوى دەوولەتى نوئ سەرھەلدا ، ئەويش بە - كۆمارى تىشكى سۆشپاللىستى - ئەم ھۆكارە بوو ھۆى راگەياندى سەرگە ووتنى سۆشپاللىستى ، لە دواى قۇناخى گواستەو ، كە ماوۋى ۱۵ سالى خاياند .

بەلام بەراپەكانى كە تواناي بۇ دەرەخسا لە راپۇرتەكانى گەيشتنى كۆمەلگا بەقۇناخى سۆشپاللىستى... شايانى باسە ئەمەيە پەلەكردن لە راگەياندى بىنەماى سۆشپاللىستى لە بەرامبەر ناوئەندەكانى پزىمى بە ھىزى سەرمايەدارى ، كە ھۆكارى پەرەسەندى و پىشكە ووتنى نەبوو بە تايبەتى لەبوارى پىشپركىراميارى و سەربازى و ئابوورى و ژىرخانى ئابوورى و بازىرگىنى و پىشەسازى و كىشتووكال لە كىشتوورەكەدا .

۱۹۳۶/۱۲/۵ دەوولەتى عەلەويەكان بە پىنى پىرىارى ژمارە / ۲۴۷ / ۴۰۳ . لىكىندرا بە دەوولەتى سوورىا ، كە لەلایەن دادوورى سامى فەرەنسا - د. دى. مەرتل - مۇركرابوو . ئەمەش بەپىنى ئەم دوو مەرسوومەى كە لە ۲ - ۱۲/۵ ى ھەمان سال دەرچوو بوون بەگەراندنەوۋەى ھەردوو ھەرىمى دروزو عەلەويەكان بۇ ژىر دەسەلاتى رزىمى شاننىنى لە سوورىادا .

۱۹۳۶/۱۲/۱۰ شاننىنى بەرىتانيا ئەدواردى ھەشتەم دەستى لەكارى شاننىنى كىشاوۋە بۇ دايكى جىھىشت كە ئەللىزابىتە... تاكوو ئىستاش پۇستى شاننىنى بەرىتانياى بە دەستە .

شايانى باسە ئەدوارد بەشدارى لە شەپى يەكەمى جىھانى كىردوۋە روئى بىنەرەتى و سەرەكى ھەبوو لە پەيمانەكانى ساكىس - بىكۇو سىڧەرولۇزان بە دابەشكردنى كوردستان و بەدەيا كىشەى دىكەى جىھانى ، لە پىناو بەرژەوئەندى تايبەتى وولاتەكەى ، بەھاوكارى ئەمەرىكا و ھاوپەيمانان لە جىھاندا .

۱۹۳۷

۱۹۳۷/۲/۲۰ كۆچى دوايى دىلۇماتكارو

سىياسەتمەدارى بەرىتانى -
سىر پرىس كۆكس - لە
شارى لەندەنى پايتەختى
بەرىتانىا.

جىگەى باسكردنە كە ئەم
كەسايەتتە نىۋو دەۋلەتتە
لە ۱۸۶۴/۱۰/۲۰ چاۋى
بەجىهان ھەلھېناۋە... لە
دواى تەۋاۋى كوردنى قۇناخە
يەك لە دواى يەكەكانى

خوۋىندىنى ۋە تەمەنى ۴۰ سالىدا ۋاتە لە سالى ۱۹۰۴ بوۋەتە كونسلى
گشتى لە شارى بوۋشەھرى ئىستاي ئىران.

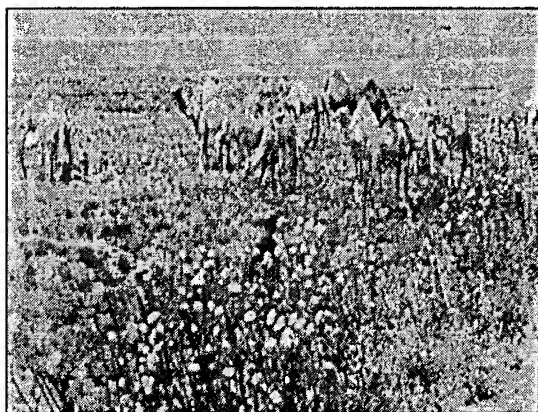
ھەروا لە سالى ۱۹۰۹ بوۋەتە موقىمى رامىارى لەكەندىۋى فارس... لە سالى
۱۹۱۴ بوۋەتە سىكرىتېرى ھەندەرانى ھكۈمەتى ھىندىستان... دواى ئەۋە
بوۋەتە سەرۋكى ئەفسەرى رامىارى لە ھىزى لەشكركىشى كوردىستان... لە
نىۋان سالىكانى ۱۹۱۸ - ۱۹۲۰ بوۋەتە ۋەزىرى بەرىتانىا لە ئىران.

لە دواى ئەۋە لە سالى ۱۹۲۰ ۋەكۈ كۆمىسرى بەرىتانى لەبەغدا جىگەى سىر
ئارنۇلد وويسىلى گرتەۋە... تا سالى ۱۹۲۳ ھەرلەۋ پۇستەدا مايەۋە. بە
دامەزىنەرى سوۋپاۋ دەستۋورى ئىراقى شانشىنى دادەنرىت... ئەم
كەسايەتتە رۆلى بالاۋ كاريگەرى ھەبۋو لە دروستكردن ۋە چارەسەر كوردنى
ھەمەلايەنەى جۇراۋجۇر لە كىشە ھەلۋاسراۋەكان، بە تايبەتتە لەھەرىمى
باشۋورى كوردىستان لەكاتى راپەرىن ۋە شۇرش ۋە دەسلەتتى شىخ مەحمۇدى
حەفەيد لە ھەرىمەكەدا.

۱۹۳۷/۲/۱۰ دامەزىراندنى كۆمەلەى برايەتتە لەلايەن شىخ لەتىفى كورى شىخ مەحمۇدى
حەفەيد لەشارى سلىمانى لە باشۋورى كوردىستان.

۱۹۳۷/۳/۱۹ راگه‌یاندنی مه‌رسوومی فاتیکان له‌لایه‌ن پاپا بیوسمی یانزه‌هم بلاوکرایه‌وه
 دژی کۆمۆنیستیه‌ت... که کۆمۆنیستی دژی هه‌موو ئاینه‌کانی جیهانه‌و برپای
 به خالق نیه‌و هه‌لگری تێئووری مادیه‌و برپای به‌هه‌بوون و بینینی به‌رچاو
 هه‌یه...!؟.

۱۹۳۷/۴/۲۴ به پێی مادده‌ی /۱ یاسای
 رێکه‌ووتننامه‌ی
 مۆرکراوی
 دراوسێیه‌تی له
 نیوان وولاتان .
 به تایبه‌تی له نیوان
 رژیمی شانیشینی له
 ئێراق و سووریاو
 ئوردن و سعودیه‌و

کوویت... ئه‌ویش که ماوه به‌هه‌دوه‌هه‌ربه‌کان و مه‌ر له‌وه‌پێنه‌کان و
 دانیشتووانه‌کانی دیکه‌ی بیابانی عه‌ره‌بی سعودی و ئوردن و کوویت ده‌دا...
 که به ئاره‌زووی خۆیان ده‌توانن له نیوان خاکی ئه‌و وولاتانه‌و
 سنوره‌کانیاندا بسوورینه‌وه به ئاره‌زووی خۆیان .

له به‌ر ئه‌وه‌ی که عه‌ره‌بن له‌سه‌ر خاکی گه‌لانی دیکه‌ ، به‌تایبه‌تی خاکی
 کوردستان و نیشته‌جێ بن ، که‌ئه‌مه‌ش هۆکاریکی سه‌ره‌کی بوو له‌پێناو
 به‌عه‌ره‌بکردن و داگیرکردنی رۆژئاوا و باشووری کوردستانی لێنراو به‌ رژیمه
 بۆگه‌ته‌ داپلۆسیینه‌ره‌کانی سووریا و ئێراق له ناوچه‌که‌دا .

۱۹۳۷/۵/۲۳ رژیمی تورکیا رۆژنامه‌ی - سۆن ته‌له‌گرافی - له شاری ئه‌سته‌مبۆل داخست ،
 ئه‌ویش به‌هۆی ئاره‌زایی بابه‌ته‌ بلاو کراوه‌کان تیایدا له سه‌ر هه‌لسوو که‌ووتی
 ده‌سه‌لاته‌که‌یاندا .

۱۹۳۷/۶/۷ شاعیر و روناکبیری به‌ناوبانگی ئێراق و عه‌ره‌ب و جیهان - مه‌عروف ره‌سافی
 - دووباره‌ی ده‌نگه‌کانی عه‌بدولره‌حمان که‌واکبی ده‌کرده‌وه که له‌ئه‌نجوومه‌نی
 نووینه‌رانی ئێراق ، به ئاشکرا رایگه‌یاند و ووتی: - من شیوعیم و به‌لام

شىۋىيە تەكەم ئىسلامىيە ، لەبەر ئەۋەدى لە قورئانى پىرۇزدا ھاتوۋە :- وى
اموالھم حق للسائل والمرحوم - الذاريات/۱۹ ، ھەروا محەمەد - د.خ -
گوپتە: - تۇخذ من اغنيائهم فترد على فقرائهم - البخاري ۱۴۲۵ ، ئايە ئەۋە
شىۋىيەت نىيە كى دەتوانى بەرگى ئەۋە بىكات ، تەنبا ھەژارى دواكە وتوو
نەبىت لە ئىراق و جىھاندا .

۱۹۳۷/۶/۱۴ سەركردە ئەرەنەكان - ئارسىن كىدۇرم - لەسەركردەكانى ھەنشاق -
نامەيەكى ئاراستەى كۆمەلى قوتابى ئەرەنى كرد لە زانكۆى ئەمەرىكى لە
بەيروتى پايتەختى لوبنان ، كە نامەكە بلۆلكراۋە لە دۇسىيەى ۋەزارەتى
پۇلىس لە ئىراق لە ژىر ژمارە ۱۱۵۸/ پارىزاۋە لە ۋولاتەكەدا .

شاينى باسە جوولانەۋەى - الھەنشاق - بەدەست پىشخەرى چەند قوتابىيەكى
ئەرەنى دامەزرا ، لەپىناۋ بلاۋكردنەۋەى پۇژنامەيەك لەشارى ژنىف لە سالى
۱۸۸۷ ، ئامانجىش يەك گرتنى ھەموو خاكى ئەرەنى بوو لە ۋولاتىكى
سۇسىيالىستىدا .

ھەروا لە سەدەى بىستەم ئەم جوولانەۋەيە ناسرا بەناۋى پىكخراۋى -
سۇسىيالىستى دىموكراتى - كە لەھەرىمى قەۋقان ھاۋكارىيەكى گەرميان
درووست كرد لەگەل بەلشەفىيەكان دژى - فېدراىيەتى شۇپشگىرى ئەرەنى -
ئەۋانەى كە بىرى ئەتەۋەبىيان ھەبوو بەناۋى - تاشناكزنونيان - كە قوتابىيەكان
ئەندامانى زۆرىنە بوون لە پىكخراۋەكەدا ، ئەم پىكخراۋەش لەدۋاى سالى
۱۹۱۰ بەھىزبۈۋون و دژى دەسەلاتى عوسمانى ۋەستان .

۱۹۳۷/۶/۲۳ دەۋولەمەندى ناۋدارى ئەمەرىكى و لايەنگىرى دەۋولەتى ئىسرائىل ئەدۋارد
ئۆرمان بە ھاۋكارى و رىگە خۇشكەرى موحسن ھەلسان بەگفتوۋگۇ كردن
لەگەل رژىمى شانشىنى لە ئىراق ، لە پىناۋ گەيشتن بەرىكەۋوتننامەى
گۈۋاستنەۋەى ەربە فەلەستىنيەكان بۇ ئىراق و نىشتەجىكردنىان لە و
ۋولاتەدا .

بەلام ئەۋ كارە بە تەۋاۋى جىبەجى نەكرا ، ئەۋىش بەھەۋلدانىان بۇ
نىشتەجىكردنىان لە باشۋورى كوردستانى لىكئىراۋ بە ئىراق بەتايىبەتى لە
پارىزگاي كەركوك و دۋاى ئەۋە لە پارىزگاكانى دىالەۋ موسل لە باشۋورى
كوردستان ، لەپىناۋ چارەسەركردنى دۋو كىشەى دژ بەكوردو خاكى

كوردستان.

يەكەميان :- دوورخستنه وەى دانىشتوانى عەرب لە فەهەستين و كەم كەردنه وەى دانىشتوان عەرب لە فەهەستين .

دووم :- ئاسانكارى كردن لە جيبە جيبە كردنى بپيارەكانى دەوولەتى ئيسرائيل و بە عەربەكردنى ناوچە كوردیەكان لە پینا و گۆرىنى سنوورى جووگرافىای كوردستان .

۱۹۳۷/۷/۷
هیزەكانى سووپای رژیمی شانشینى لە یابان لە هیزشیکیدا چینی ملی بە تەواوی داگیر کرد ، بە لām دواى ئەو بەهۆى سەرئەهەوتنى لە جەنگى دووهمى جیهان ، لە خاكى چین بە تەواوی كشانەو و بوو هۆى دورست بوونی كیشه و ململانى لە نیوان ماوتسى تۆنگ و شيانگ كای شك ، كە شینگ سەركردايه تى پارتى نيشتمانى چینی دەكرد ، ماوتسى تۆنگیش سەركردايه تى كۆمونیستەكان دەكرد ، ئەمە لە لایەك و لایەكى دیکەش دورست بوونی بە دەیا كیشه دیکە لە نیوان چین و یابان ، بەهۆى دەستكارى كردن لە بەلگەنامە كۆنە بە نرخەكانى ، لە زمان و میژووى چین و كۆریای باكور لەكاتى داگیركردنەكاندا .

۱۹۳۷/۷/۸
مۆركردنى پەیمانى سەعد ئاباد لە نیوان رژیمی شانشینى لە ئىراق و رژیمی شایه تى لە ئىران و رژیمی تورکیا و رژیمی شەانشینى لە ئەفغانستان ، كە ئامانجى ئەو پەیمانە بۆ گەمارۆدان و پەلاماردانى بزوتنە وەى رزگارخوای كورد بوو لە كوردستان .

بەتایبەتى لەو كاتەى بە دورست بوونی هەر دەوولەتێكى كوردی لە سەر هەر پارچە یەك لە پارچە دابەشكراو هەكانى لكینراو و داگیر كراو بە دەوولەتەكانیان ، ئەویش لە سەر رۆشنایى و رینمایەكانى پەیمانى لۆزانى ۱۹۲۳/۷/۲۴ لە لایەن وولاتانى هاو پەیماناندا .

جیگەى ئاماژە پیکرنە كە مۆركردنى پەیمانى سەعد ئاباد لە كۆشكى سەعد ئاباد - لە شارى تارانى پایتەختى ئىران لە نیوان ئەو دوولەتە تانە مۆركرا ، ئەویش بە پیشیوانى بەریتانیا ، بە ناوی پەیمانى - بەگژ یەكدا نەچوون - یان مۆركرد ، لە دواى ئەو ناوەكەى گۆڤدرا بە سەعد ئاباد .

هەروا ئەو كەسانەى كە وەزیرەكانى دەرەو بوون كە پەیمانەكەیان مۆركرد بریتى بوون لە ، وەزیری دەرەو تورکیا توفیق رەشىد ئاراس . وەزیری

دەرەۋە ئىران عىنايەتتولاسەمىيە . ۋەزىرى دەرەۋە ئىران ئىراق ئاجى ئەسلى .
مەمەدخان . ۋەزىرى دەرەۋە ئىراق ئاجى ئەسلى .

ھەروا بە پىي ئەم پەيمانە كىشەكانى ئىرانىيان چارەسەر كىرەو چوونە
سەنگەرى بەرگىرەۋە دژ بە شۆرشى كورد ، لە ھەمان كاتتا ئەنجومەنىكى
راۋىژكارىيان پىك ھىنا لە ۋەزىرەكانى دەرەۋە برىارىياندا ، كە گفتوگو بىكەن
دەربارەى ئەو بابەتەنى كە پەيوۋەندىيان بە بەرژەۋەندى ھاۋەشەۋە ھەيە ،
ھەروا ئەو ئەنجومەنە ھەموو سالىك كۆبۈنەۋە ئەنجام بەدن ، كە ئەو
ئەنجومەنە برىارىكان دەدا لە چۆنىيەتتى بارى پىۋەندى لە ئىرانىياندا
سەرچارە:- زومۇنەرخىن-مىژۋى سەردەمى ئىران - تاران-۱۳۶۸-ھ/ ۱۰۳ .

۱۹۳۷/۷/۱۷ كۆمىتەى ناۋەندى بەرپۆدەبەريەتتى و شوورائى ۋەزىرائى يەكەتتى سۆڧىيەت
بىريارى ژمارە/۱۲۷/۱۰۳ يان سەبارەت بەدروسىتىردى پىشتىنەى
ئاسايش- پاراستن - دەرکرد ، كە بوۋە ھۆى گۈۋاستىنەۋەى زىاتر لە ۱۳۲۵
ھاۋولەتتى كورد لە ناۋچە سەر سىۋورەكانى ئەرمەنىستان و ئازربايجانەۋە ،
ئەۋىش بۇ قوۋلايى ۋولەتتى سۆڧىيەت ، كە ۸۱۲ يان بۇ كىزىستان و ۵۱۳ يان
بۇ كازاخىستان بوو ، ئەمە بەپىي بىريارى بەرپۆدەبەريەتتى چوارەمى ۋەزارەتتى
پارىژگارى يەكەتتى سۆڧىيەت و بەئىمىزارى - كورۋىكىن - ى سەرۋكى ئەم
بەرپۆدەبەريەتتى بوو لە ناۋچەكەدا .

۱۹۳۷/۷/۱۸ دۋاى مۆركردى پەيمانى سەعدئاباد ، مۆركردى رىكەۋوتنىنامەى دۋوقۇلى
دۆستايەتتى ھاۋكارى لە ئىۋان رىمى شانشىنى لە ئىراق و شاھەنشاهى لە
ئىران ، ئەۋىش بەپىي پەيمانى سەعدئاباد مۆركرد ، بەلىدان و گەمارۋدانى
بىزۋەتەۋەى رىزارىخۋازى كورد لە رۆژمەلات و باشۋورى كوردستانى لىكىنراو
بە ۋولەتەكانىيان .

۱۹۳۷/۷/۲۰ كۆچى دۋاىي داهىنانى رادىۋو زانائى ئىتالى ماركۋنى سالىۋ لە شارى رۋماى
پايتەختى ئىتالى لە خانەۋادەيەكى دەۋولەمەند . شايانى باسە ئەم زانايە لە
سالى ۱۸۷۴ لە شارى پۇلۋنىي ئىتالىا لەدايك بوۋە... ماركۋنى توانى
ئامىرىكى تايبەت دابەئىنى و دۋاىي چۈۋە ئىنگلىتەرەۋ ئامىرەكەى پىشانداۋ
لەۋى تۆمارى كىرەو كۆپمانىيەكى دامەزاند .

ماركۋنى يەكەم كەس بوو ئىشارەتەكانى تىشكى لە سەر مادە جىاۋازەكان

به‌سه‌رکه‌وتوو‌یی هه‌ناردو وه‌رگرت... سالی ۱۹۰۱ له میانی ئەتله‌سیه‌وه ئیشاره‌ته‌کانی هه‌نارد... که رۆژیکی مه‌زن بوو له میژووی په‌یوه‌ندیه بیته‌له‌کان و ئەو که‌شتیه جه‌نگیانه‌ی که به ده‌ست گرفت و ته‌نگ و چه‌له‌مه‌وه ده‌یانالاند. توانیایان به‌خێرای داوای یارمه‌تی بکه‌ن له‌دوا ساله‌کانی ژیانیدا به‌به‌کاره‌ینانی شه‌پوله‌ کورت و یه‌ک جار کورته‌کان په‌ره‌ پێبدات و ئەم‌روش رادیۆ بو‌ته‌ یه‌کیک له‌ ده‌زگا راگه‌یاندن‌کان له‌ هه‌موو بواره جیاکان له‌ جیهاندا.

۱۹۳۷/۸/۶ کۆچی دوا‌یی گۆزانی بیژو هونه‌رمه‌ندی ناو‌داری کورد سه‌ید عه‌لی ئەسغه‌ری کوردستانی له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان.

۱۹۳۷/۸/۲۶ مۆرکردنی په‌یمانی عه‌ره‌بی به‌ناوی- براهه‌تی عه‌ره‌ب- له‌ نیوان شان‌شینى سه‌عوودیه‌ و شان‌شینى ئیراق و شان‌شینى یه‌مه‌ن .

که‌ له‌ سێ خال پێک هات‌بوو، له‌ پێناو به‌هێز کردنی په‌یوه‌ندن‌ی رامیاری و به‌رگری و ئابووری و بازرگانی و نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی و چه‌ندین لایه‌نی دیکه‌ له‌ نێوانیاندا .

۱۹۳۷/۹/۵ له‌ سه‌رداوای رژیمی تورک رابه‌ری شو‌رشى ده‌رسیم له‌ باکووری کوردستان سه‌ید ره‌زا بو‌ گه‌فتوو‌گو‌ کردن دچیته‌ شاری ئەره‌زه‌روم و له‌وێ به‌رپرسانی سه‌ربازی به‌ فه‌رمانی به‌ر پرسانی رژیمی تورک به‌فیل ده‌ستبه‌سه‌ری ده‌که‌ن شاره‌که‌دا .

۱۹۳۷/۹/۱۱ بلۆکردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی رۆژنامه‌ی - ژبان - له‌ شاری سلێمانی له‌ باشووری کوردستان ، له‌لایه‌ن مامۆستا سالح قه‌فتان که‌ سه‌رۆک نووسه‌ری رۆژنامه‌که‌ بوو له‌ شاره‌که‌دا .

۱۹۳۷/۹/۱۲ بلۆکردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی رۆژنامه‌ی - زبان - له‌لایه‌ن شاره‌وانی شاری سلێمانی له‌ باشووری کوردستاندا.

۱۹۳۷/۹/۲۹ مۆرکردنی په‌یمانی میونخ ، له‌ نیوان ئەلمانیا‌ی نازی و شان‌شینى به‌ریتانیا و فه‌ره‌نسا و ئیتالیا ، ئەمه‌ش به‌هۆی به‌ره‌و لێک ترازانی بارودۆخی په‌یوه‌ندی نیووده‌ووله‌تی بوو ، به‌ تایبه‌تی به‌ ده‌ست پێشخه‌ری هتله‌ری نازی .
له‌ پێناو گه‌یاندن به‌ئامانجه‌کانی خۆی له‌ فراوانکردنی ده‌سه‌لات و سنووری ئەلمانیا له‌سه‌ر جیهان.

۱۹۳۷/۱۱/۹ له‌ ئەنجامی خۆپیشاندانی ریکخراوی نازیه‌کانی ئەلمانیا له‌ دژی جووله‌که‌کان

بوو بە ھۆى كووزانى زياتر لە ۷۴ جوولەكە و دەستگىر كوردنى زياتر لە ۲۰۰۰ ھزار جوولەكە و رووخاندنى زياتر لە ۸۵۰ دووكان و ۱۷۱ خانووو سووتاندنى ۱۹۱ كەنىسەى جوولەكەكان لە ئەلمانىا. رېژەى زىانەكانى ئەم كارە بە ۵۲ مليون ماركى ئەلمانى مەزەندە كرا. كە تەنیا زىانى شيشە شكاوكان بە ۵ مليون مارك مەزەندە كرا.

ھەروا شەوى شوشەى رايخ بە بيانوى كووزانى - ئەرنىست فۆم راس - ى سكرتېرى سىيەمى بالويزى ئەلمانىا بوو لە شارى پارىسى پايتەختى فەرەنسا لە لاىەن ئاوارە جوولەكەكان، كە لە راستىدا بە تەماى كووشتنى بالويزى ئەلمانىا لە فەرەنسا بوو، كە ئەم كارە روويدا.

۱۹۳۷/۱۱/۱۲ كۆچى دواىى شاعىرى ناودارى كورد - ئەحمەد حەمدى ساجىبگەرەن - لە شارى سلېمانى لە باشوورى كوردستان ، گۆرەكەى لە گۆرستانى گردى سەيوانە ... شايانى باسە ئەو شاعىرە لە سالى ۱۸۷۶ لە بنەمالەى ناودارى ساجىبگەرەن لە شارى سلېمانى لە چاوى بە جىهان ھەلھىناوە ... خوويندنى ئايىنى تەواو كوردو دواى ئەو چووەتە قوتابخانە ، دواى ئەو پەيوەندى بە بزوتنەوەى پزگارىخوازەكەى شىخ مەحمود حەفید دەكات . لەخەبات و شيعر بەيەكەو بەردەوام دەبىت و پۆلى كاريگەرى دەبىت لە پۆشنىر كوردنى گەلى كوردستان تا كۆچى دواىى دەكات لە ھەرىمەكەدا .

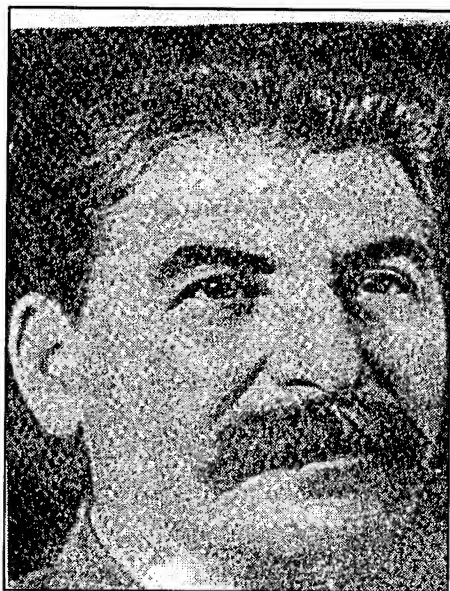
۱۹۳۷/۱۱/۱۹ لە دواى لە سىدارەدانى سەيد رەزاو ھەقالەكانى لە لاىەن رژیىمى توركىيا پرسەيان لە مزگەووتى كوردەكانى دانىشتووانى شارى دیمەشقى پايتەختى سوورىيا دانا ، سەرەراى نارەزاىى رژیىمى سوورىيا ... لە بەر ئەوەى جياوازی لە نىوان وولاتانى داگیر كەرى كوردستان بەردەوامە تەنیا لە سەر كىشەى كورد نەبىت كە ھىچ لاىەنك جياوازيان لە نىواندا نىە بەرامبەر بە كوردو خاكى كوردستان ، بە تايبەتى لە لاىەنى نەتەوہى و نىشتمانىدا .

۱۹۳۷/۱۲/۳ بە پىنى فەرمانى بەرپۆەبەرايەتى پاراستن - kgb - سەر بە ھەزارەتى ناوہخۆى يەكسەتى سۆفەت كە ۱۴۱ خىزانى كورد لە دانىشتووى ناوچەكانى سەرسنوورى ئازەربايجان بە قافلەى واگوئى شەمەندەفەر بۆ كازاخستان گوازانەوہ ... شايانى باسە ئەم بنەمالانە لە كورد وەك كەسانى دژ بە شۆرش تاوانبار كرابوون .

۱۹۳۸

۱۹۳۸/۲/۲۵ بۆلۈم كۆرۈنۈشى يەكەم ژمارى گۆڧارى - زانستى - لە باشورى كوردستان
لەلەين مامۇستا سالىق قەڧتان لەشارى سلىمانى لە شارەكەدا .

۱۹۳۸/۳/۷

دەرچوونى چەند ياسايەك
لەلەين سەرۆكى دەسەلاتى
بالاى يەكەتى سۆڧىيەت
پارتى كۆمۇنىستى سۆڧىيەت
ستالين ، بەگۆڧىنى
بەماكانى بىنەڧەتى لە بارى
سووپا ، ئەويش بەدانانى
سنورى پزگارى نەتەوھىي
لەناو سووپا ، كە لەكاتى
خۆى لەسالى ۱۹۲۴ رېڭخرا
بوو ، كە ھەموو ھاۋلاتىەك
لەنير لە يەكەتى سۆڧىيەت
بەبى جياوازى و دووبەرەكى

نەتەوھىي ياخوود پۇشنىرى دەبى ملەكچ بى بەرامبەر بە ئەركى سەربازى
بەيەكخستنى سووپا ، بەھەلۈەشاننەوھى يەكەى نەتەوھىي لە بەرژەوھەندى
يەكەكانى جۆراو جۆرى پەگەزىدا ، لە ناو سنورى دەسەلاتى يەكەتى
سۆڧىيەتدا .

۱۹۳۸/۳/۸

لە داىك بوونى نووسەر و رۇژنامە نووسى نىشتەمانپەرۋەرى كورد - ممتاز
ھەيدەر عاسم ھەيدەرى - ناسراو بە ممتاز ھەيدەرى ، لە بىنەمالەيەكى
شۆرەڭگىرى ناسراو لە ھەرىمى باشورى كوردستان .

جىڭگەي باسكردنە كە
مامۇستا ممتاز حەيدەرى
لە تەمەنى دياربوى خۇي
رووى لە قووتابخانە
كردوۋە و تا پۇلى سىيەمى
ناۋەندى لە خوۋىندىن
بەردەوام بوۋە، ئەۋىش
بەھۇي چالاكى رامبارى لە
۱۹۶۱/۵/۱ بەندىكراۋە و
ۋازى لە خوۋىندىن ھىناۋە،
ھەروا لە پۇلى دوۋەمى
ناۋەندى لە سالى ۱۹۶۰
پەيامنىرى رۇژنامەي

ئازادى بوۋە، دۋاي ئەۋە لە نيۋان سالىكانى ۱۹۶۲ تا ۱۹۶۴ بە نەينى لە
شارى كەركوك و لە شاخ لە دەزگاكاني راگەياندىنى پارتى كۆمەنىست لىقى /
ھەريىمى كوردستان لە رۇژنامەي ريگاي كوردستان كارى كردوۋە.

دۋاي ئەۋە لە سالى ۱۹۶۴ لە شاخەۋە بەرەۋى شارى بەغدا گەراۋەتەۋە تا
سالى ۱۹۶۶ لە شارى بەغدا بە نەينى لە دەزگاي چاپەمەنى پارتەكە -
رۇژنامەي، طريق الشعب - كارى كردوۋە... ھەروا لە سەرەتاي مانگى
۱۹۶۶/۱۰/ چۆتە مۇسكۆي پايتەختى سۆڧىيەت و بۇ ماۋەي دوو سال
ماۋەتەۋە، ئەۋىش بە خوۋىندىنى لە پەيمانگاي زانستى كۆمەلەيەتى و بە
پەلى زۇرباشە لە خوۋىندىن سەرگەۋەتنى بەدەست ھىناۋە.

دۋاي گەرانەۋەي لە يەككەتتى سۆڧىيەت يەكەم بابەتتى ئەدەبى - كورتە
لىكۆلىنەۋە - لە بارەي دىندارى شاعىر لە گۆڧارى دەڧتەرى كوردەۋارى لە
مانگى ۱۹۷۰/۴/ بۆلۈكرىدۆتەۋە... ھەر دۋاي بۆلۈكرىدەۋەي ئەم بابەتە لە
ۋەرزى ھاۋىنى سالى ۱۹۷۰ بۆتە ئەندامى يەككەتتى نووسەرانى كورد.

ھەروا دۋاي ئەۋە لە ۱۹۷۰/۶/۱ تا مانگى ۱۹۷۶/۱۰/ لە رۇژنامەي ھاۋكارى
كارى كردوۋە و بە دەيا بابەتتى ھەمەجۈرى بۆلۈكرىدۆتەۋە، بە ھۆي ئەم

بابەتانەو ھەلۋوئىستى بۇيرانەى كوردايەتى لەكارى رۇژنامەكە
دوورخراوەتەو.

دواى ئەو ھە ۱۹۷۶/۱۱/۱ لە رۇژنامەى ئىراق و پاشكۆ كوردىەكەى بە
نوسەر كارى كردوو و تا سالى ۱۹۷۹، دووبارە بەھۆى ھەلۋوئىستى
دوورخراوەتەو، دواى ئەو ھە كۇتايى سالى ۱۹۷۹ دەنگايەكى فۇتۇكۆپى
وكتىبخانەىەك دەكاتەو بەناوى كتىبخانەى حەيدەرى لە شارى ھەولير لە
باشوورى كوردستان.

ھەروا لە كۇنگرەى پىنجەمى يەكەتى نوسەرانى كورد، وەكوو نوسەرەىكى
سەرەخۆ بە ئەندامى مەلەندى يەكەتى نوسەرانى كورد ھەلەبژىردى، و
ھەر دواى ئەو بە سەرنوسەرى گۇڤارى نوسەر كاردەكات تاكوو گۇڤارەكە
لە دەرچوواندى دادەخرىت... ھەروا دواى راپەرىنى بەھارى ۱۹۹۱ لە
چەندىن رۇژنامەو گۇڤار كارى كردوو، وەك كوردستانى نوئى و ھەروا
ئەندامى دەستەى دامەزىنەرى سەندىكاي رۇژنامەنوسان بوو.

ھەروا ئەم كەسايەتەى كورد پەرورە خاوەن ھەلۋوئىستە لە ماوەى ژيانى لە
سەرەتاي دەستکردنى بە كارى نووسىن تا تەواوبوونى ئەم مېژوونامەىە بە
دەيا بابەتى ھەمەلەينى لە ھەموو بوارە جىاجىاكان لە رۇژنامەو گۇڤارەكان
بلاوكردۆتەو، دواى ئەم كارانە چوار كتىبى بە چاپ گەياندوو ئەویش :-

۱- مەلای گەوورە لە سالى ۱۹۷۵ ... ۲- مستەفا شەوقى و گۇڤارى پايزە.

۳- دارى ماوەران... ۴- كورد و حكومەتى قاسم و شۆرشى ئەيلول.

۵- لە بارەى ژيانى سى و دوو گەوورە پىاوانى كورد پاش كۆچ

كردنىان لە كوردستان.

ھەروا مامۇستا مومتاز حەيدەرى لە ھەولێكى بى وینەو لە بارودۇخىكى
ناسك و بە توانايەكى ديارى كراوى دارايى و لە مەلەكەى خۆى، توانى
گۇڤارى k21 ژمارە يەكى لە بەھارى ۲۰۰۸ بە چاپ دەگەيەنى و بلاوى
دەكاتەو و تا ئىستا چوار ژمارەى لى بلاوكرەو تەو، كە گۇڤارىكى -
كەلتوورى، زانستى، مېژووى، بەلگەنامەى، نەتەوئى - وەرزى ئازادە...
مامۇستا مومتاز حەيدەرى لە ژيانەو لەكارە پىرۆزەكانى بەردەوامە لە پىناو
خزمەتکردنى كوردو كتىبخانەى كورد لە كوردستان، بە ھىواى تەمەنىكى

دریژ بۇ ئەم مامۇستايە ماندوو ئەناسەدا.

۱۹۳۸/۵/۲۸ سەرەك ۋەزىرانى رژیىمى تۈرك - جەلال بەيار - لە وتاریكىدا ھەرەشەى كوۋشتنى جەماۋەرى گەلى كوردستان لە باكوۋرى كوردستانى داگیر كراۋى ژېر دەسەلاتى تۈركىيا لە ناۋچەى دەرسىم دەكات لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۳۸/۶/۳ پشكنیەرى بەشى ھەشتەمى دەنگای پاراستنى یەکیەتى سۆقیەت - سیرگفت بايكوف - بۆسەرۋكى بەشى راگويزراۋەكانى كازاخستان - ئابیشیف - دەنۋوسى ۋەلى:-

قافلەى واگوۋنى شەمەندەفەرى راگويزراۋەكان گەیشتە وېستگەى شەمەندەفەرى - سیر، دارىن-ۋ دابەزىندران ، كە ھەمويان كوردن و لە ۱۱۵ خیزان پىك ھاتوون و بەسەر چوار كەلخۆزى پاختا ئارالدا دابەش كراۋن و دامەزراۋن و دادەمەزىن... تادروست كوردنى خانووبەرەى نوۋ بەشیۋوہیەكى كاتى لە خانووبەرەى كەلخۆزەكان دامەزىندراۋن ، ئەو ۱۱۵ بىنەمالەيە كە لە سالى ۱۹۳۷ بۇكازاخستان راگويزراۋوون لە سەر جىگەو شوۋىنى رەسەنى خۇياندا .

۱۹۳۸/۶/۱۵ بىلۈكردنەۋەى يەكەم ژمارەى - ئەسرا ، نىشتان - لەلایەن يوسف مەلەكى لە شارى بەغدا بەزمانى عەرەبى و سىرپانى و ئىنگلىزى ۋە فەرەنسى ، كە لە دەرچوون بەردەوام بوو لە شارى بەغدا تاكوو رۆژى دەست بەسەرە گرتنى لە ۱۹۴۱/۹/۱۱ لەلایەن پىاۋەكانى رژیىمى شانشىنى لە ئىراق.

۱۹۳۸/۹/۲۰ مۆركردنى رېكەۋوتننامەى ميونيخ لە نيۋان - ھتلەر و مۇسۋلىنى، چەمبىرلىن و دالادىەدا - گرېندرا ، ئەم رېكەۋوتننامەيە ھەموو ناۋچەى ئەلمانە نىشىنەكانى سوۋدىنى بە ئەلمانىا دەسپارد. دەۋلەتەكانى ئەۋروپاى رۆژئاۋا بە گرېدانى ئەم رېكەۋوتننامەيەدا، لە راستىدا مىلان بۇ داۋاكارىيە نا بەجىكانى ئەلمانىاي ھتلەرى دانەۋاندو بە شىكى زۆر لە دانىشتۋانى ئەم ناۋچانە ئەلمانىەكانى چىكسلۇفاكىيا بوون، كە لەلایەن ئەلمانىا داگیركراۋوون.

ھەروا لە كۇنفرانسى ميونيخ، كە بوو بە ھۆى گرېدانى ئەم رېكەۋوتننامە،

۱۹۳۸/۱۱/۱۰ كۆچى دوايى دامەزىنەرى كۆمۈرى تورگيا - مستەفا كەمال - ناسرو بە مستەفا كەمال ئەتاتورك - واتە باۋكى تۇرانيكان. لە شارى ئەستىمبۇلى تورگيا. بۇ رۇژى دوايى كۆمەلەي نىشتىمانى تورگيا - بەرلەمان -

كۆپۈنەۋەى ئاناسايى خۇى
گرىدا و برىارىدا بە ھەلبىژاردنى
— عىسمەت ئەينوونوۋ — بە
سەرەك كۆمارى توركييا و ھەروا
بە سەرۆكى پارتى گەلى
كۆمارى توركييا .

جىڭگەى باسكردنە كە ئەم
پارتەش مستەفا كەمال
ئەتاتورك دايمەزاندېو، كە بە
تاكە پارت ناوزەند كرابو، لە
توركييا كە ئەو پارتە كارووبارى
دەۋولەت و گەلى دەبرد بەرپوۋە
لە توركييا .

سەرچارە: — موقف التار الاسلامى والتيار العلمانى فى تركيا من القضية الكردية. د/وليد رەمەزان،
چاپى يەكەم/ ۲۰۰۸ .

۱۹۳۹

ھىزەكانى سووپاي ئىتاليا رژىمى شانشىنى لىبىيى داکىر كىرد و ۋولاتى
لىبىيى بەتەۋاۋەتى خىستە ژىر دەسەلاتى خۇى ، لە دۋاي لە ناو بىردى
جۈۋلانەۋەى شۆرشگىرى لىبىيا بەسەر كىردايەتى كەسايەتى ناۋدارى عەرەب و
جىھان عومەر موختار لە ۋولاتەكەدا .

۱۹۳۹/۱/۹

بلاۋكردنەۋەى يەكەم ژمارەى رۆژنامەى ژىن لە لايەن نووسەر ۋىشاعىرى
گەرەى كورد — پىرەمىرد لە شارى سلىمانى لە باشۋورى كوردستان .

۱۹۳۹/۱/۲۶

بۆيەكەم جار لە مېژۋى ۋولاتى نىۋان دوۋى و ئىراقى دورستكراۋو لە سەر
خاكى كورد بەشى ۋىستگەى رادىۋى كوردى لە بەغدا پەخشى خۇى
بەگەلانى ئىراق بەتايىبەتى گەلى كورد بلاۋكردەۋە بە سەر گەلانى ناۋچەكەدا .

۱۹۳۹/۱/۲۸

۱۹۳۹/۴/۳

کووشتنی شانشین ئی‌راق
شانشین غازی ، ئه‌میر
فه‌یسه‌لی دووهم جی‌گه‌ی
گرته‌وه به‌شانشین
ئ‌ی‌راق ... شایانی باسه
شانشین غازی و بنه‌ماله‌که‌ی
له‌ دایک بووی وولاتی
سعودیه‌ن نه‌ک ئ‌ی‌راق ،
به‌لکوو به‌زۆرکرا به‌شانشین
له‌ سه‌ر ئ‌ی‌راق به‌پیی
خواسه‌ته‌کانی به‌ریتانیاو
ئه‌مه‌ریکاو عه‌ره‌بو دور له
خواسه‌ته‌کانی گه‌لی
کوردستان.

جی‌گه‌ی روونکردنه‌وه‌یه که شا غازی له ۱۹۱۲/۱۲/۲۱ له شاری مه‌که‌ه‌ی
ولاتی سعودیه له دایک بووه ، له سه‌رده‌می مندالیدا له ژێر سه‌ره‌په‌رشتی
باپیری - شه‌رف حوسین عه‌لی - ژێانی به‌سه‌ر بردوو ، هه‌روا له ۱۹۲۴/۱۰/۵
شا غازی هاتۆته ئ‌ی‌راق و دوا‌ی ده‌رچوونی ده‌ستووری بنه‌ره‌تی ئ‌ی‌راق غازی
بووه به‌جینشینی شا فه‌یسه‌لی باوکی و گرنگی پێدراوه بۆ گرته‌نه‌ ده‌ستی
ده‌سه‌لات ، شا غازی به‌ په‌روه‌رده‌یه‌کی عه‌ره‌بی شۆقینی په‌روه‌رده‌ کراوه
مامۆستای تایبه‌تی بۆ هه‌لبژێردراوه.

دوا‌ی ئه‌وه شا غازی له‌ سا‌لی ۱۹۲۶ نێ‌ردراوه بۆ ته‌واو کردنی خو‌ی‌ندن له
خو‌ی‌ندنگه‌ی - ه‌ارو - له به‌ریتانیا و له ۱۹۲۸/۱۰/۱۰ دا گه‌راوه‌ته‌وه ئ‌ی‌راق
، دوا‌ی ئه‌وه چۆته‌ کۆلیژی سه‌ربازی و ئه‌و خو‌ی‌ندنه‌ی کاریگه‌ریه‌کی زۆری
هه‌بووه له سه‌ر پێگه‌یه‌شتنی که‌سایه‌تی و دامه‌زراندنی په‌یوه‌ندی
کۆمه‌لایه‌تی له گه‌ل ه‌اویری‌کانیدا ، له مانگی ۱۹۳۲/۷ دا پله‌ی مو‌لازمی
پێدراوه ، باوکی له کاتی سه‌ردانی بۆ ناوچه جیا‌جیا‌کانی ئ‌ی‌راق له گه‌ل
خو‌یدا ده‌ی‌برد له پێناو شاره‌زا‌بوونا.

شا غازى دوو جار دەسلەتلى لە ئىراق گرتۈتە دەست لە كاتى ئامادە نەبوونى باوكىدا ، جارى يەكەم :- لە ۶/۵ ت ۱۹۳۳/۸/۳۰ و جارى دوو دەم :- لە ۱۹۳۳/۹/۱۱ دا ، ھەروا ئەو بىنەمالەيە بەر لە بوونيان بە شا لە سەر ئىراقى بە زۆر دروستكراو لە ۱۹۲۶/۸/۲۳ خاكى ئىستاي ئىراقىيان نە دىبوو ، كە ھەر ھەموويان لە دايك بووى شارى مككەو حىجازى سعوودىن لە دوروگەى بىبابانى ەرهىيدا ....!

تېيىنى :- تاريخ العراق المعاصر - ئىبراھىم خەلىل ئەحمەد - جەلەل ەباس حىيدى.

۱۹۳۹/۵/۱۹ نووسەرى بەناوبانگى ئىنگىلىزى - تۆماس ئىدوارد لۇرانسا - كاتى كە سوارى مۇتۇسىكل دەبى لە گەل دوو ھاورىي دىكەى دا بەرىكەك دەكەون و بەم ھۆكارە زامدار دەبى و ماوۋى شەش رۇژ لە ھۆش خۇي دەچى تا كۆچى دوايى دەكات... لەكاتى رىوۋ رەسمى بەخاك سپاردنى تەرمەكەى نووسەرى گەوورە - تۆماس ھاردى - ئامادە بوو ھەروا رامىيارى كارى مەزنى بەرىتانيا - وىنستۇن چەرچل - كە نەيتوانى لە ناشتنى تەرمەكەى ئامادەبىت زۆر بۇ تۆماس گىراو.

جىگەى باسكردنە كە سەركىش و نووسەرى بەرىتانى لۇرانسا ناوزەند بوو بەناوى - تى ئى لۇرانس - ياخوود - تۆماسى ەرهەب - دانەرى كىتېبى - ھەوت ئەستۇندەى دانايى - واتە - (عمدة الحكم السبعة) - لە جەنگ كردنى دژى ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى و لايەنگىرى ەرهەب بوو.

لەوكاتەشدا زىندە رۇيى كردوۋە سەرەراى ئەمەش ەرهەبەكان تۆمەتباريان كرد، ھەروا تورك و ئىنگىلىزەكان ھەمان ھەلوۋىستىيان بەرامبەر ھەبوو، بەلام خودى لۇرانس لەبارى تەنگەژەو كىشمەكىشى دەروونىدا بوو، كە تووشى پىشۋوۋىيەكى دەرونى سەخت بوو، لەو كاتەشدا ناوازەيى سىكسى و ھەز كردن لە پالەوانىيەتى و خۇ كويشتن.

لە ھەمان كات فرۇكەوان بوو، بەلام ناچار بوو ناوئىشان و نىشتەجىي بوون و شىۋوانى ژيانى چەندەن جار بگۇرئىت، ئەم رەفتارانە ھىچ ھۆكارىكى دىارى نەبوو، لە پەنجاكانى سەدەى بىستەمدا - گەنجە توركەكان - كردىانە نمۇنەيەكى بەرزى مۇرقايەتى، كە پابەند نەبى و لايەنگىرى ھىچ نەكات و

كردنيانە وئەنەيەكى بونگەرايى نوئى - الوجوديە الحديپە - واتە نموونەى كەسكى سەركىش و خودان رايەكى ياخى بوو كە دەيەوى خوودى خوى بسەلمىنى لە ھەموو جىھان.

دەسەلاتى عوسمانى لە سالى ۱۹۱۷ لۆرانسيان دەستگىرکردو بەسەختى - شازنگ - جەلدەيان كرد، بەلام خوى رسوا كرد كاتى دانى بەوہ دانا كە لە كاتى ئەم ئەشكەنجەدانە مەزتەرين جيژى سىكىسى بينيوو... دواى ئەوہ پرسىار ئەوہيە چۆن مردووہ.

لە ئەنجامى شەپى دژوارى ناوخوى پىكھاتەو پارته راميارى و نەتەوہيى و ۱۹۳۹/۵/۲۸ راستەرەو چەپرەوہكانى ئەسپانيا ، فرانكو دەسەلاتى گرتە دەست كە بووہ ھوى گيان لە دەست دانى زياتر لەيەك مليون مروق لە وولاتەكەدا ، ئەويش بە كۆتايى ھاتنى شەپى ناوخو بە بەزاندنى كۆماريەكان لە ئەسپانيادا.

شانشىنى رژىمى ئىراق شانشىن غازى لەلايەن بەرھەلستكارانى كورزا ... ۱۹۳۹/۶/۳ شايانى باسە بنەمالەى شانشىن فەيسەلى يەكەم و ئەوانى دىكە بەرھەسەن خەلكى شارى نەجدى سعوودىيەن و لەدايك بووى سعوودىيەن و نەوہى شەريف حوسىن... كە لەلايەن بنەمالەى ئالسعود دەركرابوون ، ئەويش لە ئەنجامى دەبەنگى ئەو بنەمالە خۇپەرستە ، دواى ئەوہ بەھوى پەيووہندى لە نيوان بەريتانياو ھاوپەيمانان لەگەل كاربەدەستە بنەمالە عەشائەكانى سعوودىيە ، ئەم كارەش وەك پاداشتىك ھىنانيانە سەر ئىراق و دەسەلاتى ئىراقىيان گرتە دەست تاكوو شۆرشى چواردەى تەموزى سالى ۱۹۵۸ لە ئىراق و ناوچەكەدا .

ھەريمى پارىژگاي ئەسكەندەرۇنەى باكوورى كوردستان لەو ميژووہوہ ۱۹۳۹/۶/۲۳ كەوتە ژيەر دەسەلاتى توركي .

كە پيشتر لەژيەر دەسەلاتى سوورىادا بوو ، كە ناوژەند بوو بەسەنجەقى ئەسكەندەرۇنە ياخوود- ھاتاي- كە كيشەى زۆرى لە نيوان ھەردوو رژىمى سوورىاو توركييا دورست كەردىە تاكوو ئىستا .

كە پيشتر لە نيوان فەرەنسائو توركيياو دواى ئەويش لەنيوان سوورىاو توركييا ، بەلام لە راستيدا ئەوہ ھەريمى باكوورى رۆژئاواى ھەريميكى

كوردستانىيە ۋەك كوردستان داگىر كراۋە بۆتە ۋەردەقەي مەلمانىيى ئىۋان
رژىمى سوورىيا ۋە توركىيا لە ناۋچەكەدا .

۱۹۳۹/۶/۱۷ نوپىنەرى شانشىنى سعوودىيە چاۋپىكەۋوتنى لەگەل رايۇنكارى ئەلمانىا
ھتلەر ئەنجامدا ... ئەۋىش بە گۆرپنەۋەي بىروو بۇچوون كە ئەلمانىا ۋە
عەرەب دوۋرۇمنى ھاۋبەشيان ھەيە ۋە ھكۈمەتى ھتلەر قەرزى بە شانشىنى
سعوودىيە دا ، ئەۋىش بەبىرى ۶ مىليار مارك ۋە كرىنى چەك لەئەلمانىا ،
ئەلمانىاش ۴۰۰۰ ھەزار پارچە چەكى ۋەك پاداشت دا بە بىنەمالەي
ئالسىعود لەسعوودىيەدا .

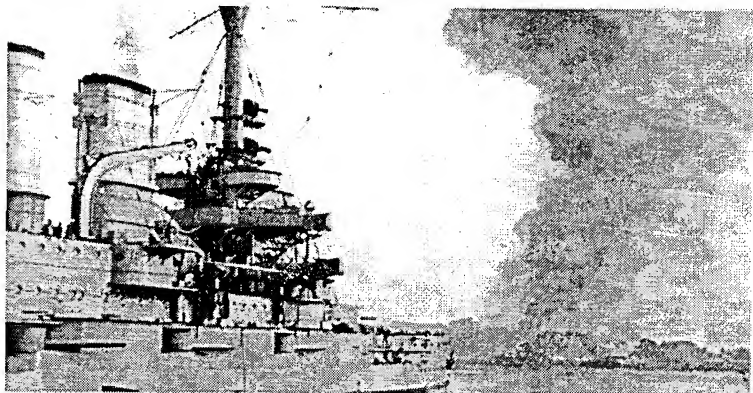
۱۹۳۹/۸/۳ كەلوپەلەكانى مۇزەخانەي برادۇ لە شارى مەدرىدى پايتەختى ئەسپانىا ،
بەھۇي بارودۇخى ئەسپانىا ۋە جىھان ۋە شەپرى دوۋمى جىھانى گواستراۋە شارى
قالىنسېن ، دۋاي ئەۋە گواسترايەۋە بۇ شارى كەتالۇنىا ، دۋاي ئەۋىش
گواسترايەۋە بۇ شارى ژنىف ۋە كەۋتە ژىر چاۋدىرى نەتەۋە
يەكگرتۈۋەكان... بەلام دۋاي كۆتايى ھاتنى جەنگ ۋە ئاسايى بوۋنەۋەي
بارودۇخى جىھان ، كەلوپەلەكان گەرادرايەۋە شارى مەدرىدى پايتەختى
ئەسپانىا .

۱۹۳۹/۸/۷ نوپىنەرى ئەلمانىاي نازى - گرونك - لەگەل نوپىنەرى بەرىتانيا
ھەردۈوكيان ئەۋەيان ئاشكرا كىرد ، كە دوو پۇژمەلاتى ناۋەندى ناۋچەي
ئابوورى سىروشتى ئەلمانىەۋ ، ... لەھەمان كات ترسى دۋا رۇژى فراۋان
بوۋنى دەسەلاتى كۆمۇنىستەكانى خىستە بەر رامىارىيەتى ۋە گەمارۇدان ۋە
ماۋەنەدان بە پەرەسەندى ۋە گەشەكردنى بەبىرى ماركسى - لىنىنى لە
ئەۋروپاي رۇژئاۋا دا .

۲۳ آبان ۱۹۳۹: مولوتوف (MOLOTOV) یوئجی فی الکرمین معاهدة عدم الاعتداء بین الاتحاد السوفياتي والمانيا وودا ووداء هرت رسترا (VON HERTSTRUP) وستانین پاتالوف (PATALOFF) وروسلاف (ROSLAV) وما لم یعلن عنه هو وجود پروتوکول سري حول تقسيم پولونيا

الأول من ألمان: المارحة وسفينة التدريب الألمانية شرقاً هولشتاین (HOLSTEIN) في مرافق دانتونج (DANTONG) ففتح النار على تحصينات (WESTERPLATTE) حيث توجد الرئاسة البحرية البولندية المصغرة.

هه لکیرسانی جهنگی دووهمی
جیهان ، که هیزه کانی سووپای
هتله ری نازی له هیرشیک
به رفراوانی گه وورده دا وولاتی
پوله نندای داگیر کرد
به شیوووه کی درندانه ، به
چاندنی تۆوی تۆقاندنی گه لانی
وولاتانی شه پکه ری داگیر کردنی
به نۆبه بۆ شه وهی بییته به ریه کی
به رگری کردن له رژیم هتله رو

۱۹۳۹/۹/۱

دەستانى دژى سۆڧىيەت لەلایەك و بوو ھۆی خىراکردن لەبەرپاۋوونى جەنگى دووھى جىھان لە نىۋان ئەلمانىا .

ئەۋىش لەگەل ئىتالىا و يابان وولاتانى تەۋەر، ئەمە لەلایەك و لەلایەكى دىكە لەنىۋان بەرىتانىا و وولاتانى كۆمەنولس... و فەرەنسا و ئەمەرىكا و يەككەتى سۆڧىيەت و چىن، ھاۋپەيمانان لەلایەكى دىكە . لەھەمان كات بەرىتانىا و فەرەنسا شەپان دژى ئەلمانىا راگەياندا لە دواى داگىر كردنى پۆلەندا لەلایەن ئەلمانىادا.

ھتلر يەلن فى الرايخستاگ (REICHSTAG) (الأول من أيلول ١٩٣٩) دخول قواته إلى بولونيا .

دواى ھەلگىرسانى جەنگى دووھى جىھان ، لە نىۋان ئەلمانىاى نازى بەسەركردايەتى ھتلەر ھاۋپەيمانان و... دواى ئەو يەككەتى سۆڧىيەت بەسەركردايەتى ستالين و ئەنجامەكەى بوو ھۆى تىك شكانى سووپا و دەسلەلتى ئەلمانىا و دابەش بوونى بە دوو دەۋولەتى دژ بە يەكترى بە ئەلمانىاى كۆمۇنىستى رۆژھەلات و ئەلمانىاى سەرمایەدارى رۆژئاوا لە كىشۋەرەكەدا.

١٩٣٩/٩/٢

بەربابوونى جەنگى دووھى جىھان ، يەكەم لەلايەن ئەلمانىا و ئىتالىا و يابان لەگەل بەرىتانيا و وللاتانى كۆمەنوولس ، فرەنسا و ھاوپەيمانان و، لە دواى ئەوانىش ئەمەرىكا و يەكەيتى سۆقىيەت چوونە ناو رىزەكانى شەركەران بەپيى خواست و بارودۆخەكە لەناوچەو ھەريم و بە ويرانكردنى ژيىرخانى ئابوورى لە جىھاندا.

ھىزەكانى سووپاى سوورى سۆقىيەت بەسەركردايەتى ستالين توانى پەلامارى ھىزەكانى ئەلمانىاى نازى بدات بەسەركردايەتى ھتلەرو بە رزگار كردنى پۆلەندا ، دواى ئەو يەكەيتى سۆقىيەت و ئەلمانىا رىكەووتن ، لە سەر ئەوھى كە پۆلەندا لە نىوان خويان دابەش بکەن .

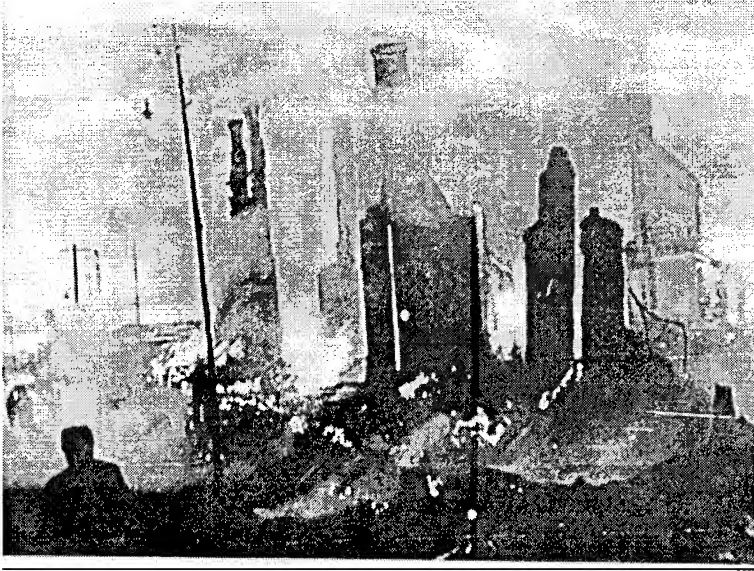
بەلام دواى ماوھىكە ئەلمانىا توانى پۆلەندا بەتەواوى داگير بکاتەوھو دواى ئەوھى ھىزەكانى سووپاى سۆقىيەت توانى لەسالى ۱۹۴۵ پۆلەندا رزگار بکات بەپيى رىنمايىيەكانى كۆنگرەى پۆتسدامى مانگى /۷ ى ھەمان سال لە كيشووەرەكەدا .

لە ۱۹۳۹/۱۰/۱۷ ھەكاتە وەزىرى جەنگى بەرىتانيا چرچل بوو، چاوپىكەووتنى نەينى لەگەل حايىم وايزمان كرد ، بەپشتگىرى لىدوانى وايزمان و ووتى: - لە فەلەستين دەوولەتپكى يەھوودى دادەمەزىنين بە نيشتەجىكردنى ۳ تا ۴ مليون يەھوودى دواى تەواو بوونى جەنگى دووھى جىھان لە ناوچەكەدا.

سەيد رەزاو ھەقالەكانى لە دواى دادگايى كردنيان بە پيى خواست و ويستى تورەكان لەپاريژگاي دەرسىمى باكوورى كوردستان لەسیدارە دران لەلايەن رژىمى تورك لە ھەريمەكەدا.

كردنەوھى رادىوى لاسلكى ئىراقى كوردى لە شارى بەغدا ، كە لە ژيىر پرۆگرامى ويستەگەكانى عەرەب بڵاو دەكراوھ لەسەر ھەمان شەپۆلى كاركردن كە بڵاو كراوھى دەنگوباس بڵاو دەكردەوھ يەك جار لەپۆژيكا لەگەل دوو گۆرانى كوردى . كەچەند ساليك بەم جۆرە بەردەوام بوو لە وولاتەكەدا .

شەپ لە نىوان فيلەندا و يەكەيتى سۆقىيەت بەربا بوو، كە فرۆكەكانى جەنگى سووپاى سۆقىيەت شارەكانى ھلسنكى و ھانكۆ وولاتى بۆردومان كرد، ئەمەش لە ئەنجامى دەست دريژى سەركردايەتى سۆقىيەت لەسەر سنوورى نيوانيان ، كە سۆقىيەتى لە فيلەندە دەكردو سنوورى دەرياكانى بەكرى بدات بۆ بەرگرى لەخۆ كردن تا كاتى ھەلگىرسانى جەنگ لەگەل ئەلمانىا .

۱۹۳۹/۱۲/۱ بۆلۈم كۆرۈنۈشى يەكەم ژمارى گۇڧارى - گەلاۋىژ - لە شارى سلىمانى لە باشوورى كورستان.

۱۹۳۹/۱۲/۲۹ مامۇستاي گۇرانى بىژى نەتەۋەيى ونىشتىمانى و كەلتۈرى كوردى لە ھەرىمى با شوورى كورستان ، مامۇستا - ەلى مەردان - كە يەكەم مەقامى بەشۈۋە زمانى باجەلانى لە وىستگەي رادىۋى بەشى كوردى لە شارى بەغدا تۆمار كرد . كە كاردانەۋەي باشى كرده سەر ھۈنەرى كوردى لە كوردستان .

۱۹۴۰

۱۹۴۰/۲/۱۵ رايونچىكارى بەرىتانيا لە ھەزارەتى دەروەدى رزىمى شانشىنى لە ئىراق-
ئەدمۇندس- نووسراوھىكى بەناونىشانى - پووسياو كورد- بلاوكرەدوھو
مەترسى دوا رۆژى پەيووھىدى لە نىوان كوردو پووسياى تيا دەرخت ،
ئەويش بەگەرەنەھىيان بۇراميارىھەتيەكانى سالانى ۱۹۲۰ى دواى جەنگى
يەكەمى جىھان.

۱۹۴۰/۳/۱۶ كۆچى دواىى نووسەرو
ئەدىبى سوويدى خاتوو
- سلما ئۆتيليا لۇقىسيا
لاگىرلۇڧ - كە يەكەم
ئافرەتى سوويدى بووھ كە
خەلاتى نۆبلى لە ئاداب
پى بېخىرىت لە
وولتەكەيدا.
جىگەى ئامازە پىكرەنە
كە خاتوو سلما لاگىرلۇڧ
لە ۱۸۵۸/۱۱/۲۰ لە

وولتەكەيدا چاوى بە جىھان ھەلھىناوھ. ھەروا خاتوو لاگىرلۇڧ كۆمەلىك لە
چىرۆك و نەزىلە، واتە كورتە چىرۆك و گەشتنامە و ژياننامە و شانۇننامە و
بابەتى ھەمە جۆرى نووسىيووھ، ھەروا لە نووسىنەكانى بە بەردەوامى
دەيگوت ھەر مەوقىك بەرامبەر بەو كارانەى كە دەيكات خۇى لىى
بەپرەسپارە. لە ئاينى تونودو بىيە زەيى دەكرد و بانگەشەى بۇ نەرم و
ناينى و ئاينى دەكرد لە ھەموو ھەلووئىستەكانىدا.

ھەروا لە سەردەمى سلما لاگىلۇڧدا شىوازى نووسىن - ناتورالىستى - واتە
سرووشتيخوازەنە، ھەروا سلما بە نووسىنەوھى زنجىرە چىرۆكى خەيالووى
- ئەفسانەى گۆتاف - و وردە وردەى ناوبانگى دەكرىد. كە باسى لە
قەشەيەكى لادراو - گۆستاف برلىنگ - ناو دەكرىد، كە بالاپۇشى قەشە گەر

بيانى لىۋودەدەر گرتىبوو. ئەم كىتەبەش لە سالى ۱۸۹۱ بە چاپگەيەندرا. ھەروا يەككە لە ناودارتىن كىتەبەكانى سلما چىرۆكى - بەسەرھاتى ھەژندەي نىلس - بوو كە لە رىزى وىژەي كلاسيكى مىندالاندا ھەژمار دەكرىت. ھەروا سلما لە تەمەنى ۲۶ سالىدا بوو. لەو كاتەشدا باوكى تووشى نەخۆشەيەكى كووشىندەھات و ھەرچەند زەوى ھەبوو فرۆشتنى لە پىناو خەرجكردى لە نەخۆشەيەكەيدا.

كە ئەمەش بوو ھۆى ئەوھى كە سلما زۆربەي زۆرى چىرۆكەكانى باسى لەو كارەي باوكى و لە دەست دانى زەويەكانى بوو. دواى ئەوھ سلما لە سالى ۱۹۰۹ خەلاتى نۆبلى پى بەخشا، بە پارەي ئەو خەلاتە توانى ئەوھى باوكى لە دەستى دابوو بىگىرئەوھ و تاكوو كۆتايى ژيانى ھەر لەو مالدە ژيانى بەسەر دەبرد لە وولاتەكەيدا.

بەرھەمەكانى ئەم خاتوونە رووناكپەر زۆرن... بەلام لەو بەرھەمانەش كە. ۱- ئەفسانەي گۇستاۋ برلىنگ لە سالى ۱۸۹۱... ۲- پەرچۇكانى ئەنتى گرىست لە سالى ۱۸۹۷... ۳- پەيوەندىەكانى نەينى لە سالى ۱۸۹۹... ۴- خانەي پىرۆز لە سالى ۱۹۰۱ - ۱۹۰۲... ۵- ئەفسانە گەلى مەسىح لە سالى ۱۹۰۴. لە گەل چەندىن دانراوى دىكەي ئەم خاتوونە لە ماوھى ژيانىدا.

ھىزەكانى سووپاي ئەلمانىاي نازى پەلامارى شانشىنى دانىماركى داو داگىرى كرد... لە ھەمان رۆزىش پەلامارى وولاتى نەروىژى داو داگىرى كرد لە كىشووھەكەدا.

۱۹۴۰/۴/۹

١٩٤٠/٥/١٣
 كەسايەتى ناودارى
 بەرىتانيا و جيهان - چرچل
 - بە سەرەك وەزىرانى
 بەرىتانيا ھەلبژێردراو
 پۇستى سەرەك وەزىرانى
 گرتە دەست ، بەو بۆنە
 چرچل رايگەياندا . كە تا
 لەژياندا بىت بەرگرى لە
 خاك و دەسلالت دەكات .
 شايانى باسە كە بەرىتانيا
 پۇلى سەرەكى و بنەرەتى
 ھەبوو لە داگیرکردن و بە

تايبەتى لە دابەشکردنى گەل كوردو كوردستان بەسەر چوار دەوولەت و
 نيوى دورستكراو بەپيى پەيمانى لۇزان ١٩٢٣/٧/٢٤ ، كە لە پەيمانهكانى
 سايكس - بيكۆ سيقەر بەتايبەتى پەيمانى لۇزان ، كە پۇلى سەرەكى لە
 دارشتنى نەخشەكانى دابەشکردنى ناوچەو ھەريم و جيهان ھەبوو لە
 ھەموو بوارەكاندا.

١٩٤٠/٦/٣
 بلاوکردنەوى يەكەم ژمارەى رۆژنامەى - خورمال - لەلایەن مامۇستا شاكر
 فەتاح لە باشوورى كوردستان .

١٩٤٠/٦/١٤
 ھيزەكانى سووپاي ئەلماناي فاشى فەرەنساي داگیر كردو حكومەتى -
 بيتان - ي لايەنگيرى خۆى ئى دامەزراند .

١٩٤٠/٨/٢٠
 لە ميژووى كۆمەلگا مرۆيەكان و بە تايبەتى لە دواى پيک ھينانى دەوولەت
 چەندىن كردهو و كارى تيرۆرى راميارى زۆرى بەخۆو ديوو ، كە
 ژمارەيكى زۆر لە مرۆقى لە گەل خويدا رەشكردۆتەو ، لە سەر كردو
 دەسلەتدارى راميارى و ئۆپۆزسيۆنەكان و بيرمەندان و توويزەرو تەنانەت
 زاناکانىش لە پياو و ئافرەت و تيرۆركردنى راميارى دەچيئە چوارچيۆوى
 ماملانى و ناكۆكى راميارىو و رەنگە رووى ديكەى - قوولکردن و
 تووندکردنەوى - ناكۆكەكە و گوواستەنەوى بۆ قوناخى كووشتنى
 مرۆقەكە ببيت ، ئەوى بە تيرۆركردنى راميارى ھلدەستى و ئەنجامى دەدات

ۋ توۋىژۇ دىالوگ نازانى ۋ لە ئاستىكى رۇشنىرو بىروانە بوون بە چارەسەر
ى كىشەي ئاشتىانە نىيە ۋ نايەۋى ھاۋكارى ۋ لە يەككەيشتن لە گەل
بەرامبەر ئەنجامىدات.

ھەروا تىرۇر كىردن چەمكىكە بۇ ئاۋزەند كىردى كىردەي كۈشتىنى
رېكخراۋى تۆلەسەندەنەۋە بە كاردىت. كە تۇرۇستانى ئايىنى ۋ رامىيارى ۋ
نەتەۋەيى ۋ نىشتىمانى ۋ كۆمەلەيەتى ۋ ئابۋورى ۋ بازىرگانى ۋ سامان ۋ
دەسلەت ۋ بۈرەكانى دىكەش، لە نىۋان دوۋ لايەنى دژ بە يەكتر ئەۋىش -
چەۋسىنەر ۋ چەۋساۋە - لە ھەرىم ۋ ئاۋچەۋ جىھان

ئالەم رۇژەدا ۋ لە سەرەتاي جەنگى دوۋەمى جىھان ۋ لە لايەن
دەسلەتدارانى يەككىيەتى سۆڧىيەت بە سەر كىردايەتى - جۇزىڧ ستالىن -
لە ۸/۲۰ دا، لىۋون تروتىسكى، لە دۋاي مەملەنىيەكى زۇر لە سەر دەسلەت
لە گەل ستالىن لە شارى مەكسىكۆ تىرۇركرا.

جىگەي باسكردنە كە لە گەل داھىنانى چەك، چۈرچىۋەي ئاسايشى
مىۋىي بە تەنھا بەس نەبوو، لە پىناۋ رېگە نەدان ۋ رۇڭگە گىرتن بە تىرۇر
كىردى كەسايەتتە مەزىنەكان ۋ ۋاي لىھات كە لە تواناي ئەنجامدەرى
پىرسەكە بىت ۋ بتوانىت لە دوۋرى ئامانجەكان.

جا تىرۇر كىردن لە رېگەي چەك بىت، ياخوود لە رېگەي سۈتاندن بىت
ياخوود لە رېگەي چەكى ئاسايشى ۋەك خەنجەرۈ شىرو چەقۇ بىت، ئەمەش
بە پىيى پەرەسەندى قۇناخە يەك لە دۋاي يەكەكان بوۋە لە تواناۋ
چۈنىيەتى بە كارمىنانى لە ئەنجامدانى لە ھەر شوۋىنىك بگۈۈنجا بايە لە
ۋولتە جيا جياكان لە جىھاندا.

ھەروا نەۋىيە ھەۋلە كۆنەكانى تىرۇر كىردن لە رېگەي بەكارمىنانى
تەقەمەنى ھەۋلى شىكستخواردۋى ھاۋسۇزانى كاسۋىكەكان بوو بۇ تىرۇر
كىردى - شا جىمىسى يەكەم - ۋ خىزانەكەي ۋ زۆرىنەي ئەرسىتۇكراتەكانى
پىرۇتستانن بەيەك جار لە بەرىتانىا ۋ لە رېگەي تەقاندەۋەي پەرلەمانى
بەرىتانىا لە ۱۶۰۵/۱۱/۵، ئەۋ رۇژەي كە زۆرىنە لە بەرىتانىا ۋ نىۋىلەنداۋ
باشۋورى ئەفەرىكىياۋ كەنەدادا ئاھەنگى تىدا دەگىرن.

ھەروا تىرۇر كىردى ئىمپىراتۇرى چىن - ژىن ھۋى تى - ى لە ۳۰۷/۱/۸، جا
تىرۇر بوۋە پىشەيەكى گۈۈنجاۋ چ لە لايەن دەسلەتدارانى دژى

بەرھەلستكارەكانيان و چ لە لاينە بەرھەلستكارانى دژ بە دەسەلاتداران، كە ئەویش بە چەندین رینگەى گۆونجاو و سەرگوتووانە ئەنجامدەرا لە جيهان. ھەروا داگیر کردنى خاك و گەل، جوړيكي درندانەيه لە جوړەكانى تيرۆر وەك دابەشکردن و داگیرکردنى گەل و نيشتمانى كورد لە كوردستان، ھەروا تيرۆر کردنى منداڵ و ئافرەت و گەنج لە رینگەى بازىرگانی پيكردن و كارى سيكسى و كرىن و فروشتن، بە ھۆى ناچار بوونى چینی ھەزار و لە پیناو مانەوہى لە ژياندا... لە گەل چەندین لاينەى ديكە لە جوړەكانى تيرۆر، كە لە ناوەرۆكى ميژوونا مەكەدا نووسراوہ بە پيى ميژووى رووداوەكان.

١٩٤٠/٨/٢١ تيرۆرکردنى زاناو رووناكبيرو ھاوړي دامەزړينهري يەكپهتو سۆڤيهتى لينين - ترۆتسكى لە لاينە پياوہەكانى سكرتيرى گشتى پارتى كۆمونيست و حكومەتى سۆڤيهت ستالين لە شارى مەكسيكو سیتی تيرۆرکرد ، دواى ئەو مەژگە ريكۆڤ بوو سەرەك وەزيرانى يەكپهتو سۆڤيهت، ئەمەش لە دواى دوورخستنهوہى سەرکردەو ھاوخەباتى لينين - ترۆتسكى بوو لە وولاتەكەيدا.

١٩٤٠/١٠/١٧ بڵاو کردنهوہى بەلگەنامەى نەپينى كە لەلاينە - بن گۆردیۆن - نەخشەى بۆ كيژرابوو بەناوى - ھيلەكانى ھەرەمى سەھيۆنيزم - و رینگای گەياندننى بۆ بنيادنانى دەوولەتى يەھوودى ، كە ئەمەش سەرەتای دامەزراندنى دەوولەتى ئيسرائيل بوو ، كە لە ساڵى ١٩٤٨ ھاتە دى و بوو ھۆى دوورستکردنى كيژشەو مەملەتتى نيوان عەرەب و ئيسرائيل ، كە بە گەورەترین كيژشەى جيهانى دادەنرێت لە دواى كيژشەى گەل و خاكى كوردى دابەشكراو لە نيوان چوار وولاتى دژ بە يەكتر لە ھەموو لاينە جوړاو جوړەكان تەنيا لەسەر كيژشەى كورد كۆكن لە كيژشوہرەكەدا...؟؟...

١٩٤١

١٩٤١/١/١١ دەست پيكردننى بە لەناو بردنى يەھوودى بەكارى درندانەى بەكۆمەل كووشتن لەلاينە ھيژەكانى ئاسايش و سەربازى و پۆليسى رژيمى فاشى ئەلمانيا ، كە لەو كاتە گفتووگۆى نيوان نووينەرانى ئەلمانيا و توركيە لە ئەستەمبۆل دەستى پيكرد.

١٩٤١/١/٣١ بەكرى گيراوہەكانى بەريتانيا زانياريان لە سەر پەيووہندى نيوان سەرەك

ۋەزىرانى ئىراق رەشىد ھالى گەيلانى ۋە ئەلمانىيە نازى ھەبىس، لەبەر ئەۋە
توانىيان دەسلەۋى رەشىد ھالى گەيلانى لەناۋ بېسەن... دۋاي ئەۋە سەرەك
ۋەزىرانى ئىراقى نوۋى چۈۋە قاھىرە پايىتەختى مىسەر، لەھەمان كات
ۋەزىرى دەرەۋە بەرىتانىيا - ئايدىن - گەيشتە قاھىرە بەناۋى چىرچىل داۋاي
لەسەرەك ۋەزىرانى ئىراق كىرد كە پىۋىستە ئىراق لە ھەمۇ بۈرەكان
بەتەۋايى بىكەۋىتە ژېر دەسلەۋى سەربازى بەرىتانىيا دا .

۱۹۴۱/۲/۶

رەشىد ھالى الكىلانى

لە دۋاي روۋخاندنى
دەسلەۋى رەشىد ھالى
گەيلانى بەشەش رۇژ،
لەبارەگاي موخابەراتى
ئەلمانىيا كۆپۈنەۋەي نەيىنى
لە نىۋان سەرەكەكانى
موخابەراتى سەربازى و
گەۋرە پىۋانى ۋەزارەتى
دەرەۋە ئەنجام درا لە شارى
بەرلىنى پايىتەختى ئەلمانىيا
، بەگفتوۋگۇ كىردن لە
سەربازى ئىراق ۋە رۇژمەۋى
ناۋەراست ، كە - ھۇربا -
نوۋىنەرى ئەلمانىيا ۋە پىۋاي

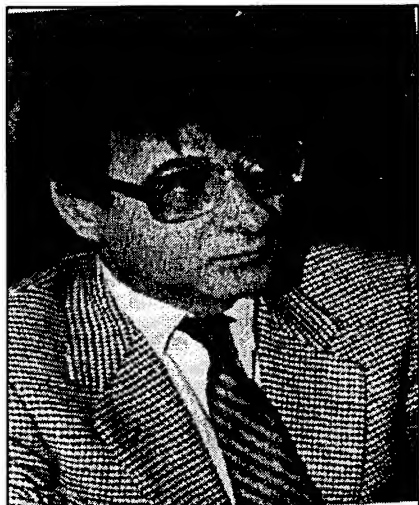
يەكەمى پەۋۋەندى نەيىنى لە نىۋان رەشىد ھالى ۋە ھۆمەتى ئەلمانىيا بوو،
لەۋ كاتەي كە لە ئىراق بەرەۋ سەۋدىيە رۇيشت... بەلام نەيتۋانى بىچىتە
سەۋدىيە بە ھۆي پالەپەستۋى بەرىتانىيا لە سەر دەسلەۋى شانشىنى
سەۋدىيە.

۱۹۴۱/۳/۵

دۋاي گەرانەۋەي - ھۇربا - نوۋىنەرى ئەلمانىيا بۇ شارى بەرلىن راپۇرتىكى
گىرنگى ئاراستەي راپۇرتكارى ئەلمانىيا ھتلەر كىرد ، بە ناۋىشەنى - گىرنگى
نەۋت بۇ كارەكانى جەنگى بۇ ۋولاتانى تەۋەرى شەپ - ئەۋىش
بەپەلاماردانى ۋولاتانى تەۋەرى بەھىزى پىيادەي دەشتايى بۆسەر كەنالى
سۈيىس - ئەستەمبۇل - سۈيىس ، كە ۲۵۰۰ كىم دورە ، كە ئەمەش جىن

به‌جی ناکریت ته‌نیا به‌یارمه‌تی‌ه‌کی می‌کانیکی له‌گه‌ل پرکردنی چه‌کی

ناسمانی ده‌بی

له‌ دایک بوونی شاعیر و
 نووسه‌رو رووناکییری عه‌ره‌ب و
 جیهان - مه‌حمود ده‌رویش -
 له‌ گوندی - بره‌ - له‌
 فه‌له‌ستین، که ده‌که‌وێته شاری
 جه‌لیل له‌ که‌ناری - عه‌کا -
 دووهم مندا‌له له‌ چوار برا، له‌
 ته‌مه‌نی جه‌وت سالان بووه که
 له‌ سالی ١٩٤٨ ده‌و‌له‌تی
 ئیسرائیل دامه‌زراوه،
 گونده‌که‌ی مه‌حمود
 ده‌رویشیش یه‌کیک بووه له‌ و

١٩٤١/٣/١٣

گونداڭە كە بەر سنوورى ئيسرائىل كە وتوۋە لە ھەرىمەكەدا، دايكى ناۋى -
 حۆراھ - بوۋە و باۋكى ناۋى - سەلىم - بوۋە.

جىڭگەي باسكردنە كە ئەم شاعىرە مەزىنە سەرەتاي خوۋىندى لە گوندەكەي
 خۇيى و گوندەكانى ناۋچەي جەلىل تەۋاۋ كىردوۋە، دۋاي ئەۋە بۇ خوۋىندى
 تەۋاۋ كىردن چۆتە شارى - ھەيڧا - لە دۋاي ئەۋە دەستى كىردوۋە بە
 نوۋسىنەۋەي شىعرو بابەت بە بلاۋ كىردنەۋەي ۋەك - ئىتتەد - جىدىد -
 دۋاي ئەۋە بۇ چاۋدىر لە سەر ئەۋ رۇژنامە و گۇڧارانە، ھەروا بەشدارى لە
 دەرچۈۋاندى رۇژنامەي - ڧەجر - كىردوۋە.

لە سەرەتاي بەھىز بوۋنى ھەست و ھۆشى مەحمود دەرويش خواستىارى
 بىرى ماركسى - لىنىنى - بوۋە و ھەر لە رىزى پارتى كۆمۇنىستى
 ئىسرائىل و پارت و رېڭخراۋە ماركسىيەكان كارى كىردوۋە، لە پىناۋ
 ھىئانەدى ئەۋ ئاۋات و ئامانجەي كە بۆتە پىرۇگراممى ژيانى ئەم روۋناكىرە.

لە ماۋەي ژيانى دەرويش بۇ يەكەمجار روۋبەروۋى شاعىرانى ناۋچەكەۋ
 ئىسرائىلىيەكان بۆتەۋە لەۋ كاتەي كە سەرەك ۋەزىرانى ئىسرائىل -
 گۆلدەمائىر - بوۋە ۋە دژايەتى بىرى كۆمەنىستى و بەرھەلىستكارانى دەۋلەت
 و ھكۈمەتەكەي دەكرد لەۋ كاتەدا. مەحمود دەرويش لە گەل خىزانەكەي
 روۋ لە لوبنان دەكەن، دۋاي گەرانەۋەي لە سالى ۱۹۴۹ دەبىنى گوندەكەي
 وپرانكراۋە لە گوندىكى جوۋلەكەنشىن بەناۋى - ئاھى ھود - نىشتەجى
 دەبى بۇ ماۋەيەكى كەم. دۋاي ئەۋە چەندىن جار لە لايەن دەسەلاتدارانى
 ئىسرائىل لە سالەكانى ۱۹۶۱ دەستگىر دەكرى تا ۱۹۷۲.

دۋاي ئازادكردنى مەحمود دەرويش روۋ لە شارى مۆسكۋى پايتەختى
 يەكەيتى سۆڧىتە دەكات بۇ خوۋىندى. دۋاي ئەۋە دەگەرئىتەۋە شارى
 قاھىرەي پايتەختى مىسر و دوايش دەگەرئىتەۋە شارى بەيروتى پايتەختى
 لوبنان. دۋاي ئەۋە سەرۇكايتى - مەلبەندى توۋىژىنەۋەي ڧەلەستىنى -
 دەكات، ھەروا دەبىتە سەر نوۋسەرى گۇڧارى - كاروبارى ڧەلەستىن - و
 ھەروا سەرۇكى رايەلەي نوۋسەرانى ڧەلەستىن - دەكات لە گەل گۇڧارى -
 كىرمل - ى رۇشنىپىرى.

لە دۋاي ئەم ھەموو كارومانىدوۋ بوۋنەش لە سالى ۱۹۹۳ دەست
 كېشەنەۋەي خۇي لە لىژنەي جى بە جىڭكردن لە رىڭخراۋى ڧەلەستىن

دهکيشيتتهوه به هۆي ريکهورتننامهي ئوسلو له گهل ئيسرائيل. دواي نهوه ريگه به مهحمود دهريش درا که بگهريتهوه فهلهستين و له سالي ١٩٩٦ گهراوه له شاري - رامهلا - جي نشين بوو له شارهکهدا.

له ماوهي ژياني هم نووسهرو شاعيره چهندين پاداشتي پي بهخشاوه ، وهك خلاتي لوتس له سالي ١٩٦٩، ههروا خهلاتي دهرياي ناوهراست له سالي ١٩٨٠، ههروا خهلاتي لينين له لايهن حكومهتي سوقيهت له سالي ١٩٨٣، له گهل چهندين خهلاتي ديکهدا.

له دواي نهوهشدا دانراوهكاني بۆ زياتر له ٢٠ زمان وهرگيردراون وهك :- عاشق من فلسطين له سالي ١٩٦٦ - اخرايل له سالي ١٩٦٧، حبيبي تنهج من نومها له سالي ١٩٧٠ - اعراس له سالي ١٩٧٧ - ورداقل له سالي ١٩٨٨ احد عشر كوكبا له سالي ١٩٩٢ - سرير الغريبه له سالي ١٩٩٩ ، - له گهل دهيا پارچه هوندرارهو پهخشانهو بابيهتي ديکه که له رۆژنامهو گوڤارهكان بلاويکردوتهوه.

مهحمود دهرويش کهسايهتيهکی تهنيا عهربي نهبووه بهلکوو کهسايهتيهکی جيهاني بووه، به هۆي ههلوويسته بويرانهکی له ههموو بوارهكاني ژيان و له پيناو خزمهتکردني مرقايهتي بووه بي جياوازي کردن له نژادو رهگهز و زمان و کهلتووو ئارهزوو مهندبووه، که ههموو نهتهويهکی ژياردسته بگاته ئامانجهكاني له بووني دهوولهتيکی سنوورداری دان پيندراو له ريزي وولاتاني جيهان،

هم شاعيره له ژيان له کارهكاني بهردهوام بووه تا له ٢٠٠٨/٨/٩ مالتاوايي له گهل و نيشتيتمان و جيهان دهكات، له ئاکامی نهشتهرگهري دل له شاري -هيوستن- له وويلايهتي تکزاسي همهريکا، دواي نهوه تهرمهکهي دهگهريندريتهوه فهلهستين و به خاك دهسپيڤدرييت له لايهن گهلاني فهلهستين حكومهت و نووسرو شاعيران.

سهرچاوه:- دووبه رۆشنيي - ژماره / ٤٠ / ٢٠٠٨.

له دواي داگيرکردني يوگسلافيا له لايهن هيژهكاني سووپاي ئهلمانيا له سهههتاي جهنگي دووهي جيهان و به دامهزاندني حكومهتي لايهنگري خوئي له دهسهلاتدا ، که بووه هۆي ليک ترازاني پهيوهندي و نارهزايي گهلاني وولاتهکهو به بهردهوامي تيکووشان و خهباتي گهلاني يوگسلافيا ،

١٩٤١/٣/٢٥

نوویڤنهری ئیتالیا له شاری به‌غدا ناوهرۆکی ئهو گفتووگۆیه‌ی که له‌گه‌ل ره‌شید عالی گه‌یلانی ئه‌نجامیدابوو ب‌لاوی کرده‌وه، که به‌نامه‌ ئاراسته‌ی شاری رۆمای پایته‌ختی ئیتالیا‌ی کردو تیا‌یا نووسییویه‌تی: — که سه‌ره‌ک وه‌زیرانی ئێراق ره‌شید عالی رایگه‌یانده‌وه، که هه‌وله‌کانی دژی ده‌سه‌لاتی به‌ریتانیا بووه، بۆیه‌ به‌و کاره‌ هه‌لسایه‌ به‌پیی به‌لێنه‌کانی ده‌سه‌لاتی ئه‌لمانیا بۆ ئهو کاره‌ی، که ئه‌نجامی داوه‌ هیچ لایه‌نێک سوودمه‌ندی

تايىبەتى تىدا نەبووھ لە وولاتەكەدا .

۱۹۴۱/۶/۱۱ رايونىڭكارى ئەلمانىيە فاشى ھتلەر ، لە ئامۇڭگارى ژمارە / ۳۲ دەلى: -
خەبات دژى پىڭگەكانى بەرىتانيا لەدەرياي سىپى ئاوەراست و لە پوژئاواي
ئاسيا بەردەوام دەبى ، ئەويش لەپىڭگە شالاوبردى جەنجالى لە لىبىيا
بۆسەر مىسرو لە بولگارىيا بۆسەر توركييا و لە دواوھى قەفقاز بۆسەر ئىران ،
ئەمەش ئەنجام دەدرىت .

۱۹۴۱/۶/۲۲ خاوەن كىتابى - اسطورة القرن العشرين - فەرىد پوژنبرگ ھەلسا بەدارشتنى
پوژنبرگى سەرسووپھىنەر لە شارى بەرلىنى پايتەختى ئەلمانىا ، ئەويش
بە پارچە پارچە كردنى يەكپەسەت سۆڧىيەت ... پوژنبرگ دەيزانى كە مەحەلە
وولاتىكى فرەنەتەوھە بتوانى تاسەر بەردەوام بى لە بەرئەوھى ئەم جۆرە
دەوولەتە تاقانەيە لەجۆرە دەوولەتەكانە لە ئەوروپادا .

۱۹۴۱/۵/۶ لە سەرتاي جەنگى دووھى جىھان ، سكرتيرى گشتى پارتى كۆمۇنىستى
يەكپەسەت سۆڧىيەت و سەركردە سويپاي سوورى سۆڧىيەت - جۇزىف
ستالين - پۆستى سەرەك ۋەزىرانى يەكپەسەت سۆڧىيەتلىشى گرتە دەست ...
كە دوا ھەنگاوى بوو بۇ ۋەرگرتنى تەواوى دەسەلات لەسەر كاروبارى ھەموو
دەسەلاتە بالاكاني يەكپەسەت سۆڧىيەت ، بەتايىبەتلى لەكاتى جەنگوداى
جەنگىش لە پىناو بەھىزكردنى ھىماي سۆڧىيەت لە جىھاندا .

ۋىم ئالمانىيەنىڭ ھۇجۇمىدىن كېيىنكى ھالەتتە (۱۹۴۱-يىلى).

ھەلگىرسانى جەنگى دوھمى جىھان لە نىۋان يەككەتتى سۇقئەت و ئەلمانىيائى نازى لەھىرشىكى ناكاو لەلايەن ھىزەكانى سووپاي نازى ئەلمانىيائى ھتەلەرى ، بۇ سەر خاكى يەككەتتى سۇقئەت و لەلايەكى دىكەش لەنىۋان ئەلمانىياو وولاتانى ھاۋپەيمان و تەۋەرى شەپكەر لەھەردوۋ كىشۋەرى ئاسىياو ئەۋروپادا .

۱۹۴۱/۶/۲۲

ئەلسىر لىناھان كرنواس لە نامەيەكىدا شالارى بىرۋتە سەر شىخ مەحمۇدى ھەفەد بە ھۆى راگەياندنەكانى سەرەخۇيى كوردستان دۆى دەسەلاتى شانشىنى لە ئىراق و بەرىتانىا لەسەر خاكى باشۋورى كوردستان.

۱۹۴۱/۷/۱۱

۱۹۴۱/۷/۲۶

بە ھۆى ئالۆزى پەيۋەندى ۋولئاتانى شەپكەر ۋووسىيا ئەلمانىا و ھارپەيمانى لە نىۋان يەكئىتى سۆفىيەت ۋەبەرىتانيا، لە پىناۋ رىگە گرتنى ھىزەكانى سوۋپاي ئەلمانىا بۆ چوونە ناۋ خاكى ئىران، كە ھىزەكانى سوۋپاي سۆفىيەت لە باكوورى ئىران ھاتنە ناۋ خاكى ئىران. بەرىتانيا لە رۆژئاۋاي ئىران ھاتنە ناۋ خاكى ئىران... ئەۋىش بە پىيى برگەى ۶ى رىكەۋوتنامەى نىۋان ئىران و سۆفىيەت لەسالى ۱۹۲۱.

دۋاي ئەۋەش بالويزخانەى سۆفىيەت لەتارانى پايتەختى ئىران بوۋە بارەگاي لوتكەى بالاي نىۋان سەرۋكى سۆفىيەت ستالين و رۆزلفىت و چرچىل لەمانگەكانى/۱۱-۱۲/۱۹۴۳... ھەروا سەرۋكى ئەمەرىكا لە بالىۋزخانەى سۆفىيەت لە تاران و ھەۋانەۋەى خۆى بەسەرىد.

ھەروا لەۋكاتەدا بوۋ يەكەم پىرۋژەى يارمەتى دانى ئىران بىر ياردەرا بە پىددانى چەك و تەقەمەنى بە ئىران... ئەمەش بوۋە ھۆى ئەۋەى كە ئىران پەيۋەندىەكانى بەشىۋەىەكى ھاۋسەنگ بەرەو پىش ببات، لە پىناۋ بە دەست ھىنانى بىكەيەكى تەكئەلۋژىاي ئەتۆمى و چەندىن بوارى دىكەى ھاۋكارى ئابوورى و سەربازى و رۆشنىرى بازىرگانى لە نىۋانىاندا.

۱۹۴۱/۸/۷

كۆچى دۋايى شاعىرو روۋناكىرو فەيلەسوفى ھىندىستان و جىھان -رابندىرانات تاگور- لە شارى نىۋەدەلھى پايتەختى ھىندىستان.

۱۹۴۱/۸/۱۴

بۆ يەكەم جار كۆمەلى نىۋو دەۋلەتى لە پەيماننامەى - ۋىستفالياۋە - دروست بوۋ... كە ئەۋىش لە دەر ئەنجامى لىك ھەلۋەشانى ئىمپىراتورىيەتى - گرمانى - و بۆ چەندىن دەۋلەتى نەتەۋەىي ھاتە كايەۋە... كە دەۋلەت لە سەر بىنەماى بىنەما نەتەۋەىي ھاتە كايەۋە... كە دەۋلەت لەسەر بىنەماى بىنەما نەتەۋەىيەكان ھاتە ئارۋە.

لە دۋايىدا ماقى گەلان لە بەدەست ھىنانى ماقى چارەنۋوس لەكۆمەلەى گەلان و لە سەر دەستى - ۋىرۋولسۇن - باشتر رەگى داکوتا. لەمىانەى جەنگى دوۋەمى جىھانى لە ۱۹۳۹ - ۱۹۴۵، ئەم مافە بەھىۋرترو بەگۈرتىر خۆى چەسپاند... بەتايىبەت لەراگەياندنى - ئەتلەنتى - كە لەكۆبوۋنەۋەى نىۋان

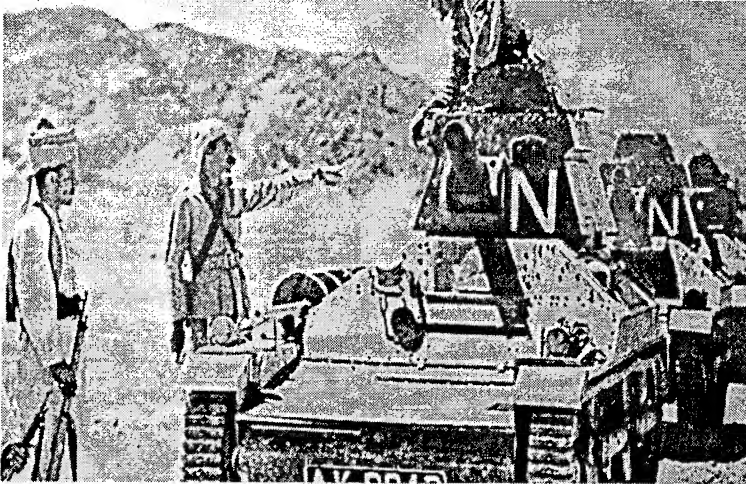
— چرچل و رۇزفەلت — لەناو كەشتى — ئەلبىزىز ئۇف و ئىلز — كە لەناو دەرياي ئەتلەنتى بەريۋو چوو ھاتە ئاراۋە.

دوای ئەۋەش لە راگەيانىدىن نەتەۋە يەكگرتوۋەكان لە سالى ۱۹۴۲ دا تۆماركراۋ لە ماددە ۱/ ى بىروانامە ى نەتەۋە يەكگرتوۋەكان ۋەك كۆسىپىت و پىرنسىپكى بىنەرەتى لەم بەلىنامە يەدا رەگى داکوتا لە جىهان.

۱۹۴۱/۸/۲۵
ھىزەكانى سووپاي بەرىتانياۋ سووپاي سوورى سۆقىيەت ۋەك داگىركەر چوۋنە ناۋ خاكى رۇژھەلاتى كوردستانى داگىر كراۋى ژىر دەسەلاتى فارس لە ئىران ۋ مانەۋە لەناۋچەكەدا .

۱۹۴۱/۸/۲۵
داگىركردنى ئىران لەلەين ھىزە ھاۋپەيمانەكان بەخالىكى ۋەرچەرخان ۋ قۇناخىكى نوۋ ۋ چارەنۋوس ساز لە مىژۋى ئىرانى ھاۋچەرخ دادەنرا ، كە گىرنگىرەن دەرھاۋىشتەكانى ھەلۋەشانىدەۋەي كىتوپىر لەشكرى شاھەنشاهى لە ئىران ۋ روۋخاندنى دىكتاتورى بىست سالى رەزاشا پەھلەۋى بوولە ئىراندا .

لە بەرامبەرىشدا ئازاد كردنى زىندانە سىياسىيەكان ۋ گەراندەۋەي دورخاۋەكان لەدەرەۋەي ئىران ... بەلام دوای ئەۋە دوۋبارە بە ھەمان شىۋەي جاران بەلكوۋ دژۋارتەر ، بە ھۆي دورستكردنى دەسەلات لە ئىران بەپىي بەرژەۋەندى تايبەتى ھەمە لايەنەي ھاۋپەيمانان بوۋ لەسەر ئىران بەتايبەتى لەرۇژھەلاتى كوردستاندا .

لانیڤز وایروس یرغیون الحکومه الاتریه علی القول «حمایه الحلفاء» و فی الصوره قاعه من الالیات البریطانیه تجاز غیر أثناء تقدیمها فی ایران

دامه‌زاندنی پارتیکی کوردی بچووک له‌لایهن عه‌زیز زه‌ندی به‌ناوی -پارتی
 ۱۹۴۱/۸/۲۵
 رزگاری کورد- له‌ ناوچه‌ی مه‌هاباد له‌رۆژمه‌لاتی کوردستان له‌سه‌رده‌تای
 جه‌نگی دوهمی جیهان ، که‌ له‌ و کاته‌ هیزه‌کانی سووپای سووری سؤقیه‌ت
 له‌ باکووری هاتنه‌ ناو ئێران و هیزه‌کانی به‌ریتانیاش له‌ باشوورو رۆژئاوا ،
 که‌ بووه‌ هو‌ی ده‌ست له‌کار کی‌شانه‌وه‌ی حکومه‌تی عه‌لی مه‌نسووری
 لایه‌نگیری سه‌ره‌کی بوو له‌شه‌پ هاتنه‌ خوواره‌وه‌ی ره‌زا به‌هله‌وی له‌سه‌ر
 کورسی شاهه‌نشاهی له‌ ۹/۱۶ ی هه‌مان سال له‌سه‌رده‌سه‌لاتی ئێراندا .

پووسیای به‌ریتانیا داوایان له‌ شای ئێران ره‌زا به‌هله‌وی کرد ، که‌ ده‌ست له‌
 ۱۹۴۱/۹/۱۴
 ده‌سه‌لات هه‌لگری و کوره‌که‌ی محمد ره‌زا له‌ جیگه‌ی خۆی دابنن و شه‌پی دژ
 به‌ئه‌لمانیا و وولاتانی ته‌وه‌ری شه‌رش راگه‌یه‌نن ، به‌لام ره‌زا به‌هله‌وی شه‌وه‌ی
 ره‌تکرده‌وه ، به‌لام دوا‌ی شه‌وه‌ به‌ناچاری له‌ ۹/۱۷ ی هه‌مان سال ده‌ستی له‌
 ده‌سه‌لاتی شاهه‌نشاهی له‌سه‌ر ئێران هه‌لگرت و به‌ره‌و دوورگه‌ی
 مؤریشیۆس ره‌وانه‌ کرا و ده‌ست به‌سه‌ر بوو تا‌کوو مردنی له‌ ۱۹۴۴/۶/۲۵ له‌ و
 وولاته‌دا .

بۆ یه‌که‌مه‌جار پێشه‌وا قازی محمه‌د له‌ شاری مه‌هاباد چاوی که‌وت به‌
 ۱۹۴۱/۹/۲۵
 نووینه‌رانی ئەمه‌ریکا و به‌ریتانیا و کۆبوونه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ شه‌نجام دان شه‌ویش

بەھۇي بارودۇخى نوپۇ جېھان و ناوچە و وولاتەكە بوو... لە و كاتەشدا خەبات دژى رژىمى شايەتى بە پشتىگرى سۇقۇيەت بەردەوام بوو، لە ھەمان كاتىش شۆرش و خەباتى كورد لە و كاتدا بۇ دەسەلاتى سۇقۇيەت گىرەك بوو لەگەل سەرچەم وولاتانى داگىركەرى ئىرانىش لاواز راگرتنى دەسەلاتى ناوەندى... ۋەك مەبەستىك لە ئارادابوو.

بۇ ئەم مەبەستەش گەلى كورد بەھۇي ھەندىك تايىبەتمەندى توانى رۇلى بەرچاوى ھەبى... لەم پىناوۋدا پىكەپىنانى ئال و گۆر لە بەرنامە و رامىيارىيەتى رىكخراوى كوردىدا بەشتىكى پىيوست دەژمىردا لەكوردستان. سەرچاۋە: - پەنجا سال خەبات - جەلىلگادان - ۲۲/۵ بەرگى يەكەم.

دووكارمەندى بەرپىرسى ئەمەرىكا و بەرىتانيا لە رىگەى ئافرىكە تىكى رۇشنىرو كارىبە دەستى نەروپژى چاويان بە پىشەوا قازى محەمەد كەووت ، لەشارى مەھابادى رۇژەھەلاتى كوردستان . كە پىشەوا قازى محەمەد باسى نەخشەى يەكگرتووى كوردستانى بۇ كردن ، لە پىناو چارە سەرى كىشەى گەلى كوردستان .

۱۹۴۱/۹/۲۵

لە ماوۋى دوو رۇژ، واتە لە ۲۹- ۳۰ ئەۋىش بە كوۋتشنى زىاتر لە ۳۳۷۷۱ ھاۋلاتى مەدەنى جوۋلەكە لە كەندى بابى چىيى - لە دەرەۋى شارى كىفى پايتەختى

۱۹۴۱/۹/۲۹

ئۇكرانىا، لە لايەن ھىزەكانى بەرپىرسى ئەلمانىي نازى لە ناوۋەراستى جەنگى دوۋەمى جېھانى لە ناوچەكەدا.

جىگەى باسكردنە كە ئەم كۆمەلەكۆرۈش لە لايەن فاشىيەكانى ئەلمانىا لە ئەنجامى دەستگىركردنى جوۋلەكەكان بوو لە ئۇكرانىا لە نىزىك گوندى -

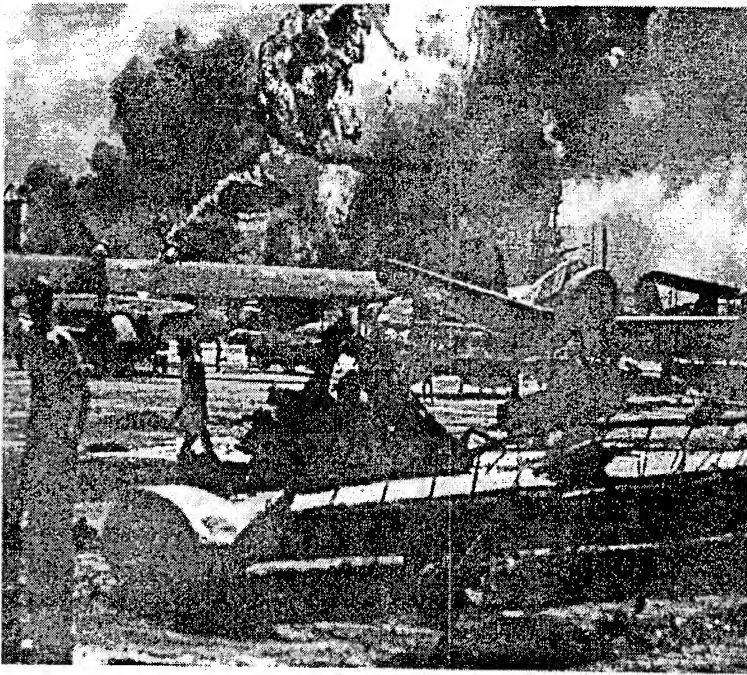
گۆزەل فكارا لە مانگی ۶- ۷- ۸/ ۱۹۴۱. ئەم كۆمەڵكۆژیە بە یەكجار ئەنجام درا لە ماوەی - ھۆل و كۆست - ol , sf . ئەم كارەى ئەلمانىای نازى كە ئەنجامى دابوو، تاكوو كۆتایى سالى / ۲۰۰۷ یش گۆرى بەكۆمەل دەدۆزرایەو بە تايبەتى لە ھەردوو مانگی / ۵- ۶/ ۲۰۰۷ لە ھەمان ناوچەدا لە ئۇكرائىدا.

۱۹۴۱/۱۰/۲۰ دامەزراندنى پارتى توودە ، واتە پارتى كۆمۇنىستى ئىران لەلایەن خەلیل ملكى و ئىحسان تىرى و تەقى تارانى... لەوكاتەى كە شای ئىران رەزا بەھلەوى ئىرانى جى ھىشت و ھاوپەيمانان گەيشتنە ناو خاكى ئىران ، پارتى توودە بوونى ھىزەكانى سووپای سوورى سۆقیەتى قۆستەو لە باكوورى ئىران ، لە پىناو پارىزگارى لىكردن... دواى ئەو ھەلسا بەپىكھىنانى لىژنەىەكى كاتى لە ۱۵ ئەندام بەسەرۇكاىەتى سلىمان مىرزا ئەسكەندەر لە وولاتەكەدا .

۱۹۴۱/۱۱/۲۵ گەيشتنى شاندىكى كوردى رۆژھەلاتى كوردستان بۇشارى باكوى پايتەختى كۆمارى نازىبايجانى يەكەىەتى سۆقیەت... مانەوہيان بۇ ماوەى ۱۰ رۆژ ، لەگەڵ بەرپرسانى شوورەوى دەستيان كرد بەگفتووگۆکردن لەسەر بارى كىشەى كورد ، لەوانە پىشەوا قازى محەمەد لە مەھابادو ، ئەمىر ئەسەد بابە شىخ لەشارى بۆتان و چەندىن كەسايەتى دىكەى كورد لە كوردستان بەگشتى و بە تايبەتى لە رۆژھەلاتى كوردستانى داگىر كراوى ژىر دەسەلاتى ئىران.

۱۹۴۱/۱۲/۵ گەرانبەوى شاندى كوردى لە باكوى پايتەختى نازىبايجان بە سەرکردايەتى پىشەوا قازى محەمەد بۇ رۆژھەلاتى كوردستان لە دواى تەواو بوونى گفتووگۆكانيان ، كە لە ۱۱/۲۵ ى ھەمان سالى سەردانى وولاتى نازىبايجان كرد بوو.

۱۹۴۱/۱۲/۷ بەرپابوونى كارە فراوانەكانى سەربازى ، كە سووپای ئىمپراتورى يابانى ئەنجامى دا ، دژى دەرياوانەكانى ئەمەرىكا - ئەلراسىيە - لە بنكەى بەنداوى سەربازى لە دورگەى ھاواى... كە بوو ھۆى زيان لىكەوتنىكى زۆرى ھىزەكانى سووپای ئەمريكاو بوو ھۆى ئەوہى كە ئەمەرىكا بچىتە پال ھاوپەيمانانى بەرىتانىاو فەرەنسا دژى يابان جەنگى راگەيانەد لە كىشووەرەكەدا .

طاۋرات نىزىرىت بىنەل القىصف اليابانى على جزيرة فورد في بيرل ھاربور.

سەركىرايەتى يەكپەيەك سۆڭەت ، رۇڭمى شاھەنشاهى ئىرانى ناچار كىرد ،
 كە رىكە ووتىننامە يەككى لە گەل مۇر بىكات ، كە ئىران لە بەرژە وەندى
 ھاۋپە يىماناندا بىچىتە جەنگە وە دىڭى ئەلمانىي نازى ھاۋپە يىمانان ... بەلام
 ئەو داۋايە سۆڭەت جى بەجى نەكرا بەھۇ داۋاكارىەكانى دەسەلاتى
 ئىران بەرامبەر بە بزوتنە وە رىزگارخۋازى كورد لە رۇژەلاتى
 كوردستاندا.

۱۹۴۲

سەۋكى ئەمەرىكا - رۇزقلىت - و سەركە وەزىرانى بەرىتانىا - ونستون
 چرچل - لە ئەنجامى گىفتوۋگۇى چرو پىر بە ھەلسەنگاندنى بارى نىو
 دەۋولەتى و جەنگى دوۋەم دۋاى جەنگ ، ھەلسان بەراگە ياندنى بەرەو
 دامەزاندنى رىكخراۋى نەتەۋە يەكگرتوۋەكان بە بەشدارى ۲۶ وولات لە
 ھاۋپە يىمان و دۆستەكانىان لە جىھاندا.

۱۹۴۲/۱/۱

ستالین، رۆژنیلت، چەرچەن

یەكەم كاروانى فرۆكەى بازىرگانى بال^۶ ھەلگىر بە دەوورى جىھان دەستى بەكارەكانى كرد ، كە ئەنجامدەرى لەلایەن كۆمپانیای بانى ئەمەرىكى بوو وولاتەكەدا .

١٩٤٢/١/٦

ھونەرمنەندى ناودارى
عەرەب و كوردى و جىھان
خاتوو - سوعاد حوسنى
- لە قاھىرەى پايتەختى
میسر لەدايك بوو.
جینگەى باسكردنە
كەخاتوو - سوعاد
حوسنى - ناوى تەواوى
سوعاد محەمەد حوسنى
بابا - یەو لە نژاد
كوردە... زۆر
لەھونەرمنەندان و

١٩٤٢/١/٢٦

كەسایەتییە ناودارەكان ئەیان زانیوو كە ئەم خاتوونە كوردە و كچى گۆزانی

بېژى بە ناوبانگى سوورىيا محەمدەد حوسنى بابايەو لە خېزانىكى كورد بوو
 بە ناوى حوسنى بابا... كۆچى دوايى خاتوو سوعاد حوسنى لە
 ۲۰۰۱/۶/۲۲ لە شارى لەندەنى پايتەختى بەرىتانيا لە رووداويكى نادىارى
 دلتهزىن كۆچى دوايى كرد ... زۆر گومان لەو دەكرىت كە ئەم خاتوونە
 لەرىگاي چەند نادىارىك تىرۆركرايىت... كە نەجات سەغىرەى خوشكى
 سوعاد حوسنىيە و ھەروا براكەى عەزەدىن حوسنى، كە موزىكا ژەنى خاتوو
 ئووم كەلسووم بوو لە وولاتى مىسر و وولاتانى عەرەبىدا.

بەفەرمان و رىنمايىيە دارىژراوھەكانى ھتلەرى فاشى ئەلمانىا خۆنامادەكردن
 دەستى پىكرد... لە پىناو داگىركردنى ناوچە و وولاتە بەرھەم ھىنەرە
 نەوتىيەكان ، ئەويش ھەك ئىراق و كوويىت و بەھرىن و ئىران ، ئەويش لە
 دواى سەرکەوتنىيان لەجەنگى دووھەمى جىھان بەتايبەتى لە ھەريىمى
 باشوورى كوردستان و رۆژھەلاتى كوردستان ، كە ئەو كات سەرچاوەى
 نەوتى بوون لە كىشووھەرى ئاسيا.

۱۹۴۲/۲/۵

شاعرو نووسەرى كورد - كاكە عەبدوللای سافى - ناسراو بە سەلفى
 كۆچى دوايى كردووە لە باكورى كوردستان.

۱۹۴۲/۲/۱۲

جەماوەرى شارى ورمى لە رۆژھەلاتى كوردستان راپەرىنيكيان ئەنجامداو
 ھىلەكانى تەلەفۆن و ھاتوو ھاتوو چۆ دەبرن و قەدەخە دەكەن و گەمارۆى
 شارەكە دەدەن ، لە ئاكام بەرپرسى شارەكە ھەلدى بەرھەو شارى تەوريزو
 ھىزەكانى ئاسايشى رژیى شا لە ئىران لەشارەكە دەردەكەن.

۱۹۴۲/۴/۲۸

كوونسل سۆفیت لە پارىژگاي تەوريز بە فرۆكە دەگاتە شارى ورمى لە
 رۆژھەلاتى كوردستان ، لە پىناو چاوپىكەووتن بەسەرکردەو كەسايەتییە
 كوردەكان ، لەو چاوپىكەووتنەشدا لە گەل كوونسل سۆفیت ، لەو كاتیش
 چەند داواكارىيەكيان پىشكەش بەبەرپرسى سۆفیت كرد ، لەوانە ماوەدان
 بە ئازادى ھەلگرتنى چەك و خوويندن بە زمانى كوردى لە فيرگەو بەچۆل
 كردن و چوونە دەرەوھى پياوانى رژیى ئىران لە شارەكەو ھەروا لەشارى
 خويى و مەھاباد لە رۆژھەلاتى كوردستان.

۱۹۴۲/۴/۳۰

۱۹۴۲/۵/۷ دەست پىکردنى گفتوگوئى سەرۆكه كوردەكانى شارى ورمى له رۆژه‌لاتى كوردستان له‌گه‌ل فەرمانده‌ى سووپاى سۆڤيه‌ت و وه‌زىرى به‌رگرى رژیى شا له ئىران و فەرمانده‌ى ئازربايجانى رۆژئاوا له شارى ورمى ... له‌ئاکامى گفتوگوئيه‌كه له‌سه‌ر ئه‌وه ریکه‌ووتن به‌ گه‌رانه‌وه‌ى هیزه‌كانى ئاسایشى رژیى ئىران بۆشارى ورمى و مامه‌له‌ کردنیا له‌گه‌ل دانیشتوانى شاره‌كه‌و یارمه‌تى دانیا نه‌ك ئازاردانیا له هه‌ریمه‌كه‌دا .

۱۹۴۲/۶/۲۵ یه‌كه‌م ژماره‌ى رۆژنامه‌ى - باسه‌ره - بلاوکرایه‌وه كه به‌دهست ده‌نووسرایه‌وه و ب‌لاو ده‌کراوه به‌ناو جه‌ماوه‌رى شاره‌كانى پارێزگای كه‌ركوك و پارێزگای سلیمانى له باشوورى كوردستان.

۱۹۴۲/۷/۲۲ به‌ستنى كۆبوونه‌وه له ئیوان به‌رپرسى كونسلى یه‌کیه‌تى سۆڤیه‌ت له پارێزگای ته‌وریز له‌ گه‌ل ره‌شید به‌گى هه‌ركى له ده‌وورووبه‌رى ده‌ریاچه‌ى ره‌زایی و ورمى ، كه ئه‌نجامه‌كه‌ى کاردانه‌وه‌ى خۆى نواند ، به‌لام به‌پێى به‌رژه‌وندى سۆڤیه‌تى داها‌توو له‌رۆژه‌لاتى كوردستانى داگیر کراوى ژیر ده‌سه‌لاتى ئىران.

۱۹۴۲/۸/۱۶ لاوه‌كانى شارى مه‌هاباد له رۆژه‌لاتى كوردستان توانیا ریکخراوه‌که‌یا زیندو بکه‌نه‌وه ، به‌ناوى کۆمه‌له‌ى ژیانه‌وه‌ى كوردستان ، كه ده‌ستیا کرد به‌چالاکیه‌كان به‌خه‌بات و تیکۆشان له‌پیناو به‌دى هینانى مافه ره‌واکانى کوردو كوردستان.

۱۹۴۲/۸/۱۷ كۆچى دوايى ۋەزىرى دادى
رژىمى شانشىنى لە ئىراق ،
ناجى سوويدى لە بالىبۇرى
باشورى ئەفرىقىا ، كە يەكك
بوو لە كەسايەتتە زاناو
رووناكپىرو ياساناسەكانى
ئىراق... شايانى باسە ناوبرا
بە ھۆى ھەلووئىستەكانى
بەرامبەر بەرژىمى شانشىنى لە
ئىراق دور خرا بوو ۋە دواي
گەرەنە ۋە كۆچى دوايى كە لە
ۋولتەكەيدا .

۱۹۴۲/۹/۱۲ ئەفسەرە بالادەستە پروسەكان لە رۇژھەلاتى كوردستان لە شارى شىۋى
رۇژھەلاتى كوردستان ، كۇنگرەيەكيان گرىدا بەناونىشانی - ھاۋكارى و
دۇستايەتلىك گەل كورد - بەلام پروسەكان ئەۋەيان باش دەزانى كە
ۋوشەى كورد يەك نىيە دوۋرمان دەتوانن بۇ لاي خۇيان راكىشىيان بكن ،
بە ھۆى بەرژھەندى تايىبەتتى بىروو بۇچوونى جياۋان ، ۋەك پەيوۋەند لە
نىۋان قەرەنى ئاغاي مامش ۋەمىر ئەسەد دىبۇكرى ، لەگەل بىنەمالەى
پىشەۋا قازى مەمەد لە شارى مەھاباد لە رۇژھەلاتى كوردستان .

۱۹۴۲/۹/۱۶ ھەستى نەتەۋەيى كوردى پۇژھەلاتى كوردستانى داگىر كراۋى ژىر
دەسەلاتى ئىران، دواي سالىك لە گەتوۋ گۆى كوردو سۇقىت لە شارى
باكوۋى پايتەختى ئازربايجان، شەقلىكى تەۋاۋى راميارى ۋەگرت، ئەم كارە
لە سەرەتادا ۋەھا دەھاتە بەرچاۋ كە ھەۋلىكى رۇمانسىيەنە ۋە چ بايەخلىكى
راميارى نايىت .

ئالەم رۇژھەدا ۱۵ پىۋا لە سەر خوانىكى چا خارەنەۋە شىرىنى خاۋرەندا
لە ژىرسىبەرى دارو درەختى باخلىكى رۇخى روبرارى - سابلاخ - ى
باكوۋى شاردا كۆپۈنەۋە . كە بچوۋكتىن كەسى ناۋ ئەۋ كۆپۈنەۋە
گەنجىك بوو كە ھىشتا نۆزدە سالى تەۋاۋ نەكردبوو، تازە خوۋىندى

ئاماری له شارى ره‌زاییه ته‌واو کردبوو، گه‌ووره‌ترین کسى نی‌وو
کۆبوونه‌وه‌که‌ش ته‌مه‌نى ۵۰ سال ده‌بوو، و به‌ری‌وه‌به‌رى فه‌رمانگه‌ی تووتنى
حکومه‌تى رواله‌تى ئەم ۱۵ که‌سه‌ی له‌ خه‌لکانى دیکه‌دا جیا نه‌کردوه.
به‌لام بۆ مه‌به‌ستێک کۆبوونه‌وه‌ که‌ ئاماده‌ نه‌بوون ده‌ستبه‌ردارى ببن.
ئه‌ویش په‌له‌کردن بوو له‌ دامه‌زاندنى پارتی‌کی کوردی ئه‌وتۆ، که‌ به‌ توانی‌ت
سه‌رکردایه‌تى ئه‌و یاسس و گفتووگۆیان به‌ بکات که‌ سالی‌ک بوو ده‌ریاره‌ی
سه‌ربه‌خۆیی کوردستان ده‌کران.

هه‌روا ده‌بویه ئەم پارتیه‌ بکری به‌ ده‌زگایه‌ک که‌ له‌ پینا‌و وه‌دی هینانى
ویسته‌کانى گه‌ل و که‌له‌له‌ی سه‌ربه‌خۆییان به‌ ده‌ست بێنى - میرحاج -
که‌ کوردی‌کی دانیش‌تووی باشووری کوردستانى لکیندراو به‌ ئی‌راق بوو،
ئاماده‌ی ئەم کۆبوونه‌وه‌یه‌ بوو، ئەم که‌سایه‌تیه‌ له‌ سووپای رژیمی ئی‌راق -
نه‌قیب - بوو ئاماده‌بو‌ان له‌ سه‌ر ئەمه‌ رێکه‌ووتبوون که‌ وه‌کوو راویژ‌تکاری‌ک
داوه‌تى بکه‌ن.

ئه‌ویش سلا‌و ری‌زی - کۆمه‌له‌ی هیوا - ی پێ راگه‌یاندن، که‌ ئەم کۆمه‌له‌یه‌،
کۆمه‌له‌یه‌کی نه‌ینی کوردی بوو، و له‌ ئی‌راق و له‌ سه‌رده‌می ئینتیدابى
به‌ریتانیا‌دا دامه‌زرا‌بوو. چالاکی ئەم کۆمه‌له‌یه‌ له‌ نی‌و رۆشنیرانى شارو
نووسه‌ران رۆژنامه‌وانان و ئه‌فسه‌رانى سوپادا بوو، میرحاج به‌ خۆی
ئه‌زموونى ده‌یان سال چه‌وساندنه‌وه‌ی کوردی ئی‌راقى له‌ لایه‌ن به‌ریتانی‌کان
و ئی‌راقیه‌کانه‌وه‌ هه‌بوو، ئەمه‌ جگه‌ له‌ ئەزموونى کارکردن که‌ ئاماده‌ بوو له
شی‌وه‌ی ئامۆژگارى و زانیاریدا، به‌ خو‌ش‌حالى پێشک‌ش به‌ برا کورده
ئیرانیه‌کان بکات.

لێ‌رده‌دا میرحاج ئامۆژگارى کردن که‌ ده‌بێ زۆر وریابن و به‌و په‌رى نه‌ینی
پارته‌کیان رێک بخه‌ن، هه‌رچه‌نده‌ ده‌کریت دامه‌زاندنى پارتیه‌که‌ راگه‌یه‌ندری،
به‌لام ده‌بێ بزووتنه‌وه‌که‌ له‌ چوار چێ‌ووه‌ی زنجیره‌یه‌ک شانه‌ی پێکه‌وه
به‌سترا‌و و رێک بخری به‌ مه‌رجێک ئەندامانى هه‌ر شانه‌یه‌ک جگه‌ له
ئەندامانى شانه‌که‌ی خۆیان ئەندامانى چ شانه‌یه‌کی دیکه‌ نه‌ناسن، و نابێ
هیچ په‌یوه‌ندیه‌ک له‌ نی‌وان شانه‌یه‌ک و شانه‌که‌ی دیکه‌ دا هه‌بێ، له‌ کۆتایى
ئەم کۆبوونه‌وه‌رێکه‌ووتن له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ ناوی پارتیه‌که‌ ببن - کۆمه‌له‌ی
ژیا‌نه‌وه‌ی کورد - و به‌و جو‌ره‌ کۆبوونه‌وه‌که‌ کۆتایى هات.

دوۋى ئەۋە لە مانگى /۱۹۴۳/۴ كۆمىتە يەككى ناۋەندى لە ئەندامانى رېڭخستىن ھاتە ھەلبىزاردىن، ئەم بىزۋىتەنە ۋە يە زۆر زوۋ پەلۋو پۇپى بۇ نىۋو خىلە كوردەكانى دەۋرۋوبەرى شارى مەھابادىش ھايىشت و بەرەۋ ناۋچەكانى دىكەى رۆژھەلاتى كوردستان.

ئا بەم جۆرە ئەم رووداۋە ناۋچەبىيە كە لە سەرەتادا بى بايەخ و بچووك دەھاتە بەرچاۋ، بوو بە ھەۋىنى سەرھەلدىنى بىرۆكەى دامەزىراندنى دەۋرۋىتلىكى يەكگرتۋى ئە تۆ، كە ھەموو كورد لە ئىران و ئىراق و سوورىا و توركىا بگىرتە خۆ لە كوردستان.

ئا لىرەدا بوو بە ھەۋىنى بىرۆكەى كوردستانى گەۋرە. دوۋى ئەۋە لە مانگى /۱۹۴۴/۸ ئەۋ رووداۋە بە نىۋو بانگە روويدا كە دەكرىت لە گەل - سوۋىندى روۋىتىلى - ى بە نىۋو بانگدا بەراۋرد بىرى -

ئەۋ شوۋىنەى كە سوۋىسرىە كۆنەكان - سوۋىندى روۋىتىلى - ى بە نىۋو بانگيان تىدا خوارد، ۋەكوو باسى دەكەن كە كەۋتبوۋە رۆخى دەرياچەى - ئۆرۈز -، ئەم شوۋىنە بە دىۋارى تاۋىرى بەردان و گژۋوگىا تىرابوو، لە رۆژى چۈارشەمەى بەر لە رۆژى جەژنى - القدىس ماتىن - لە سالى ۱۲۹۱. ئامادە بوۋان لەۋىدا سوۋىندىيان خوارد، كە - فوكت - ەكان ۋەدەرنىن و سى ناۋچەكەى خۇيان - شفىتر -، ئورى، ئوتتر قالدىن - يەكبەنەۋە و لە دەسەلاتى بنەمالەى - ھامىسبۇرگ - رىزگارى بكن.

بەلام بە داخەۋە بەشدارانى سوۋىندە كوردىە مىژۋىيەكە، دەباۋىە سەفەرىكى زۆر گىراتر لە ھىنەكەى باپىرانى سوۋىسرىەكان بكن. تا بگەنە ئەۋ شوۋىنەى كە لىبراۋون سوۋىندى تىدا بخۆن، لە بەر ئەۋەى كوردە بەژدار بوۋەكانى كۆبۈنەۋەكە خالى يەكانگىرى سنوورى ئىراق و توركىا و ئىرانىيان بۇ ئەم مەبەستە ھەلبىزارد، كە ۋەكوو سىكۈچكەى سنوور دەكەۋىتە سەر چىاي - دەلانپەر - ۋە، كە ۳۶۰۰ مەتر لە سەر روۋى دەرياۋە بەرزە و لە سەر خاكى كوردو كوردستانە لە كىشۋەرى ئاسيادا.

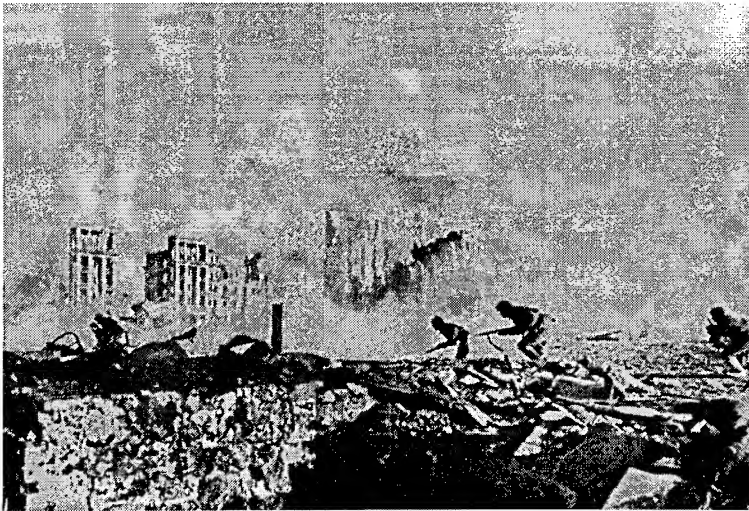
نوۋىنەرى كورد لە رۆژھەلاتى كوردستانى لىكىندراۋ بە ئىران - قاسم قادرى - ئەندامى كۆمىتەى ناۋەندى كۆمەلەبوو، نوۋىنەرى كورد لە باشوورى كوردستانى لىكىندراۋ بە ئىراق - شىنخ عوبىدولا - بوو، نوۋىنەرى كورد لە باكۋورى كوردستانى داگىر كراۋ لە لايەن توركىا - قازى ملا ۋەھاب - بوو،

بەلام بە داخەو نووینەرى رۆژئاوای کوردستانی لکیندراو بە سووریا بەشداری نەکردبوو بە ھۆی ئاکادار نەکردنیان.

١٩٤٢/٩/١٦   بلۆ کردنەوہی یەكەم ژمارەى گۆڤارى ژيانەوہى كورد لەلایەن میرحاج لە رۆژھەلاتى كوردستانى داگیر كراوى ژێر دەسەلاتى رژیمی شا لە ئێران.

١٩٤٢/٩/١٦   دامەزراندنى رێكخراوى شۆرشگىرى لە رۆژھەلاتى كوردستان راگەیاندرنا ، بە ناوى كۆمەڵەى ژيانەوہى كورد- كاژىك - لەشارى مەھاباد لە رۆژھەلاتى كوردستان ، ئەویش لەئەنجمى چەند كۆبونەوہیەكدا ھاتەدى ، كە كۆبونەوہكان لە باخى-حاجى داود- لە نزىك چەمى سابلاخ بەستراو دەستەى دامەزرینەرى ئەمانە بوون- ھەسەن زەرکردى ، عەبدولرەحمان ، عەبدولقادر مودەرسى ، نەجمەدىن تەوحىدى ، محەمەدى ئانەوازادە ، عەلى مەحمودى ، محەمەد ئەسحابى و ، چەندىن كەسایەتى دىكە لەرووناكییرانى كورد لە رۆژھەلات و لەباشوورى كوردستانى لکیندراو بە رژیمی شانیشینی ئیراق و داگیر كراو لە لایەن رژیمی شا لە ئێراندا .

١٩٤٢/١١/١٨   ھیزەكانى سووپای سوورى سۆڤیەت ھێرشىكى بەرفراوانیان كردە سەر ھیزەكانى سووپای ئەلمانیا ، كە لە ئەنجام زیاتر لە ٣٠٠,٠٠٠ ھەزار سەربازى ئەلمانى گەمارۆدان لەلایەن ھیزەكانى سووپای سۆڤیەت بەسەرگردایەتى مارشال فۆن باولۆ ، و خۆبەدەستەوہ دانى بە سووپای سۆڤیەت . لە ھەمان كات بەردەوام بوونی ھیزەكانى سووپای سۆڤیەت تاكوو رزگار كردنى كۆمارى ئۇكرانىا .

خاينراډ، غزيرين الثاني ١٩٨٢: تحت نيران العدو المستمرة تقوم الوحدات السوفياتية بمهاجمة المواقع الانكليزية. انما أولى الهزائم الكبرى التي شها الجيش الانكليزي.

١٩٤٢/١١/٢٢ وولاتى لوبنان

سهر به خويى خوى

راگه يانند

به دهر چوونى له ژير

ئينتي دابي فهرنسا ،

وهك وولاتيكى

سهر به خوى

نيووده وولاتى...

به ناوى كۆمارى

لوبنان ، ناوى

پايتەختەكەى -بەيروت - ەو ژمارەى دانىشتووانى پايتەختەكە ١,٩٥٠,٠٠٠
مليۇن كەسە . ەروا ژمارەى دانىشتووانى وولاتەكە ، ٣,٦٥٨,٠٠٠ مليۇن
كەسە و لەو ژمارەى دانىشتووانە زياتر لە ٥٠,٠٠٠ ەزار كەس كوردنبە
پيى ئامارى سالى ٢٠٠٠ . لە وولاتەكەدا .

هەروا رووبەرى خاكى لوبنان ١٠,٤٠٠ دە ەزار كيلۆ مەتر چوار گۆشەيە .
هەروا چرلى دانىشتووانەكەى ، ٩١٨ كەس لە يەك ميل چوار گۆشەدا . هەروا

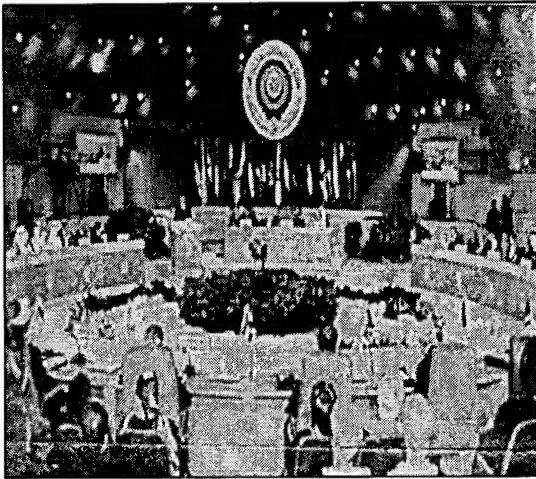
نژادەكانى . عەرەب ٨٥٪ . ئەرەن ١٥٪ . لە وولاتەكەدا .

١٩٤٢/١٢/٢٩ پەيمانى نيوان ھەرسى بەر پرسانى ئىران و بەرىتانيا و سوڤىيەت مۆركرا ،
كە لەلایەن ئىران ھەزىرى كاروبارى ئىران عەلى سوھەيلى و لەلایەن بالۆيزى
بەرىتانيا سىز ريدربولادو لەلایەن بالۆيزى سوڤىيەت سەمىرنوف وازووكر .
ئەم پەيمانەش بەناوى - الاتحاد - بوو . بەلینەدان و بە پاراستنى
يەكەيتى خاك و سەرورەى و سەربەخۆيى رژىمى شايەتى لە ئىران ، ئەويش
بە گەمارۆدانى بزوتنەوھى رزگارى خوازى گەلانى ئىران ، بە تايبەتى گەلى
كورد لە رۆژھەلاتى كوردستان .

١٩٤٢/١٢/٣١ كۆچى دوايى كەسايەتى ناودارى پارىژگای ھەولير مەلا ئەبوبەكر مەلا
عومەر ناسراو بە - مەلافەندى - لە شارى ھەولير .

شايانى باسە ئەم مەزگە لە سالى ١٨٦٣ لەدايك بوو لەشارى ھەولير... لە
تەمەنى ٧ سالىدا لە مەزگەوتى قەلاى ھەولير دەستى بەخوويندنى قورئان و
كتىبى ئايىنى كردوو لە سالى ١٨٨٣ خوويندنى مەلایەتى تەواوکردوو .
باوكى مەلا عومەر لە سالى ١٨٩٢ كۆچى دوايى دەكات و جىگەى باوكى
دەگريتەوھە ھەموو كاتەكانى بۆ وانه ووتنەو تەرخان كردوو . زياتر لە
٣٠٠ فەقىي دەرس داوھە ئىجازەى علمانى بەزياتر لە ١٠٠ كەس داوھ .

ئەم كەسايەتە تاكوو لە ژيان مابوو ھەولى خزمەتکردنى خەلكانى
كوردستانى داوھ ، بە تايبەتى لە شارى ھەولير دەورووبەرى بەھۆى
بوونى سامان و پارە لە ئاكامى بوونى دەسلەتەكەى لە شارەكەدا .

۱۹۴۲/۱۲/۳۱ نوۋىنە ۲۶

وولاتى جىھان لە
سەر جارى
گەردوونى
كۆمەلەي گەلان لە
سەر مافى مروت
مۆريان كرد...
لەسەر كۆمەلىك
رىكەوتتنامە
كەتيايدا دان بەۋە
نرا كە خەلك - تاك

، گەل ، نەتەۋە - مافى چارەى خۇنۇسى لەسەر خاكى لەدايك بووى و پىك
ھاتەى خۇي بىنى ۋ ھەيە... لە بوارەكانى سنوورى مىژۋىيە جووگرافى
خاك و رامىياري و نەتەۋەيى و داب و نەرىت و كەلتوورو زمان و مىژۋو
شارستانىيەت و شوۋىنەۋارى لە سە پارچەخاكەى كە بوونى خۇي
سەلملندۋە لە ھەموو بوارە جيا جياكاندا .

۱۹۴۳

شارى تەرابلسى پايتەختى كۆمارى لىبىيا ، كەۋتە ژىر دەسەلاتى وولاتانى
ھاۋپەيمانى بەرىتانيا و فەرەنسا و ئەمەرىكا ، ئەۋىش لە ئەنجامى ھىرشى
ھىزەكانى سوۋپاي ھەرسى وولات بوو لە ناۋەراستى جەنگى دوۋەمى
جىھانىدا .

۱۹۴۳/۱/۲۱

روجال من زعماري القرية، تابعون للفوج الاسكتلندي الحادي والحسين، يلتفون عرش النصر في طرابلس، ويشاهد حلقهم حامد مرتفع، تملؤه ذلة وروما وهي رمز الفاشية.

۱۹۴۳/۱/۲۳ له دواي كشانه وهى هيژه كانى سووپاي فەرەنساي و ئەمەريكا لە شارى تەرابلسى پايتەختى لىبىيا لە ژيژر دەسەلاتى هيژه كانى سووپاي بەريتانيا مايەوہ تا كۆتايى جەنگ لە جىهاندا .

۱۹۴۳/۲/۲۷ بڵاوبوونەوہى نەخۆشى تيفؤئيد لەشارى كرماشانى ئيران ، لە ئاكام ھەموو نەخۆشخانەكان داخران ، لە پیناوە نەگرتنەوہى نەخۆشپەكە لەلایەن دكتۆرو كارمەندانى نەخۆشخانەكان ... ئەمەيە خزمەتى مپلەتە...!

۱۹۴۳/۳/۳ بڵاوكردنەوہى يەكەم ژمارەى گۇفارى - رۆژا نوو- لە شارى بەيروتى پايتەختى لوبنان ، لەلایەن كوردە پەناھەندەكانى توركييا و سووريا بەھۆى تووندو تيرژى دەسەلاتى شۆفيينيان ، بەرامبەر بە كوردولە سەر خاكى كوردستان لە كيژشوورەكەدا .

۱۹۴۳/۳/۹ لە دايك بوونى زاناي گەردوونناسى - يوورى گاگارين - ى پووسى لە يەكپەختى سۆقيەت ، كە يەكەم مڕۆڤ بوو بەرەو بۆشايى گەردوون ھەلكشا بەكەشتى ئاسمانى سەيۆز ئەپۆلۆ لە بنكەى سەربازى لە كۆمارى جۇرجياى سۆقيەت لە وولاتەكەيدا .

۱۹۴۳/۴/۳ تابووريكى هيژه كانى سووپاي رژيمنى شانشيىنى لە ئيراق پەلامارى ناوچەى

بارزانىدا لەباشوورى كوردستان و لە گوندەكان و بەتووندى بەرپەرچى
هېرشەكەيان درايەو لەلەين چەكدارە شۆرشگىرەكانى كورد لە ناوچەكەدا .

بلاوكردنەوەى يەكەم ژمارەى گۇڧارى - رۆژى نوئى - لەلەين كامەران ۱۹۴۳/۵/۳
بەدرخان لە شارى بەيروتى پايتەختى لوبنان ، بە پىتى لاتىنى و
گۇڧارەكەش ھەفتانە بوو لە بلاوكردنەويدا .

سەرکردايەتى كۆمەلەى ژيانەوەى كوردستان ، بە بەشدار بوونى ۲۵ ئەندام لە ۱۹۴۳/۵/۱۳
چىاى - قەلاسارمى - لە رۆژەلەتى شارى مەھاباد لە رۆژەلەتى كوردستان
پىك ھىنرا ، و ھەر لەو كات برياريدا پەيوەندى بەكار بەدەستانى سۆڧيەت
بكات ، كە كۆمەلە ياساى ھەميشەيى و پرۆگرامى راميارى و ئابوورى و
كۆمەلەيەتى سۆڧيەتى لا پەسەندە ، ئەويش لە پىناو يارمەتى دان و
پشتگىرى كردن لە مافە رەواكانى كوردو كوردستان.

لەئاوەندەكانى جەنگى دووھى جىھان ، دەسەلەتى يەكپەيتى سۆڧيەت ۱۹۴۳/۵/۱۶
بەسەرکردايەتى - ستالين - مەرسوومى حكومەتى سۆڧيەت دەرگرا
بەھەلوەشاننەوەى ئومەميەتى كۆمۇنىستى ، كە لەلەين پارتە
كۆمۇنىستەكانى جىھان دامەزراوو ، بەسەرکردايەتى كەسايەتى ناودارو
دامەزرىنەرى كۆمارى بولگارىا دىمىترۆف .

شايانى باسە دىمىترۆف كرئىكارىكى چاپ بوو ، ئەويش بەھۆى ئازايەتى و
لېھاتوويى بوو كەسايەتەكى جىھانى و تىكۆشەرىكى سەردەمى و
دامەزرىنەرى دەولەتەكى سۆسيالستى لە بولگارىا لە كىشووەرەكەدا ،
ئەم مەرسوومەش لەلەين لىژنەى جى بەجىكردنى ئومەميەتى شيوعى بوولە
جىھاندا .

دەست پىكردنى شەپرى زىپۆشى ھىزەكانى سووپاى سوورى سۆڧيەت و ۱۹۴۳/۷/۱۲
ھىرش كردنە سەر سووپاى ئەلمانىا لە باكورى شارى كورسك...
بەشكاندى گەمارۆدانەكەى كە لەلەين ھىزەكانى سووپاى ئەلمانىا
بەشكاندى ھىزەكانى سووپاى ئەلمانىا ، بە رزگار كردنى شارەكانى
كاراكۆف لە ۸/۲۳ و سمولنسك لە ۹/۲۵ و كىف لە ۱۱/۶ رزگار كران لە
ناوچەكەدا ... ئىتر بوو ھۆى بەزىنى ھىزەكانى سووپاى ئەلمانىا بەرامبەر

ه‌يزه‌كانى سوپاي سوڤيه‌ت تا سه‌ركه‌وتنى به‌سه‌ر ئه‌لمانيا له‌به‌رى ئه‌وروپاي رۆژه‌لاتدا .

سلاح سوڤياتى معضاد لڤه‌يات بيه‌دف احم‌د مدافع الميدان الالمانيه خلال المعركة الطاحنه التي نه‌ور رحاما في قطاع اورلوف (ORLOV) - كورسك (KOURSK).

١٩٤٣/٧/١٢ سه‌ركرده‌ى بزووتنه‌وه‌ى رزگارى كورد مسته‌فا بارزاني ، دواى ماوه‌يه‌كه‌ له ده‌ست به‌ سه‌رى . به‌يارمه‌تى ئه‌ندامانى سه‌ركردايه‌تى پارتى ه‌يوا له‌شارى سلي‌مانى رزگار كراو چووه‌ شارى شنۆى رۆژه‌لاتى كوردستانى داگير كراو و ژي‌ر ده‌سه‌لاتى رژي‌مى شا له‌ ئيران له‌ هه‌ري‌مه‌كه‌دا .

١٩٤٣/٧/٢٨ سه‌ركرده‌ى كورد مسته‌فا بارزاني له‌ ناوچه‌ى شنۆى رۆژه‌لاتى كوردستان گه‌راوه‌ ناوچه‌ى بارزان ، دواى ئه‌وه‌ هه‌وليدا به‌ دروستكردنى ه‌يزى كى چه‌كدارى و ده‌ستى كردن به‌شو‌رش دژى رژي‌مى شان‌شينى له‌ ئيزاق و به‌ري‌تانيا ، به‌هۆى پاشگه‌زبوونه‌وه‌يان له‌ به‌ل‌ينه‌كانيان به‌رامبه‌ر به‌مافه‌كانى كورد له‌ باشوورى كوردستان.

١٩٤٣/٨/١٥ با‌لو كردنه‌وه‌ى گو‌ڤارى هاوار ، كه‌ كۆپه‌يه‌كى نازدارى به‌درخانيه‌كانه‌، كه‌جه‌لاده‌ت به‌درخان سه‌رپه‌رشتى ده‌ركردو له‌ماوه‌ى يانزه‌ سا‌ ٥٧ ژماره‌ى له‌ شام لى به‌چاپگه‌ياندا ، كه‌ به‌نه‌ينى ده‌گه‌يشته‌ باشوورى كوردستان و رۆژه‌لاتى كوردستان و باكوورى كوردستان... كه‌ ٢٢ ژماره‌ى به‌پي‌تتى ه‌يجاو

لاتىنى بوو ۳۴ ژمارەى بەپىتى لاتىنى بوو ، كە لە چاپخانى تەرەقى بە چاپىگە ياندو ، كە ھەموى لەسەر يەك ۸۰۸ لاپەرە بوو روئى گرنگى ھەبو لە بەھىز كردن و بەرز كردنە ھەستى نەتەوايەتى و نىشتەمانى و خەبات لە پىناو كوردو كوردستاندا.

شانىنى ئىتالىا راگرتنى شەرى لەگەل ھاوپەيمانان راگە ياندو لە ھەمان ۱۹۴۳/۹/۳ كات شەرى دژ بە ئەلمانىا و يابان راگە ياند ، كە بوو ھۆى سەرکە ووتنى ھاوپەيمان لە جەنگى دووھى جىھاندا .

ھىزەكانى سوپاي ئەلمانىاى فاشى رۇماى پايتەختى ئىتالىاى داگىر كرد لە ۱۹۴۳/۹/۸ ناوھراستى جەنگى دووھى جىھان ، تاكوو رۆژى ۶/۴ ى ھەمان سال و دوایى لى كىشاو روو وولاتەكەيدا .

كۆمەلىك لەسەر كوردەكان لە پۆژھەلاتى كوردستان ، جگە لە عومەر ۱۹۴۳/۹/۱۱ خان و سەرتىپ ئاغا و تاهر ئاغا - لە باخى ئوستاندارى لە پارىژگای ورمى كۆبوونە ھە و ئوستاندار پىئى راگە ياندن ، كە لە ھەودا نووينە رانىان لە گوندەكان لاىەن و داواى مولكانەى زەوى لە جووتياران نەكەن و نابى چەكدار بىنە ناوشارو مەرومالات و قاچاخى پىوونە كرىت بۆدەر ھەوى شارەكە لە ھەرىمەكەدا .

راپەرىنە مەزنەكەى شانەدەر بەسەر كىرايەتى مستەفا بارزانى ھەلگىرسا دژى ۱۹۴۳/۱۰/۲ رژیى شانىنى لە ئىراق و بەرىتانىاى داگىر كەرى كوردو كوردستان .

دەست پىكردنى گەتو وگۆ لە نىوان سەركردەى كورد مستەفا بارزانى و ۱۹۴۳/۱۰/۹ سەركىرايەتى رژیى شانىنى لە ئىراق ، لە بارەى چارەسەر كردنى كىشەى كوردو مافە رەواكانى لە باشوورى كوردستانى لىكىدراو بە ئىراق .

كۆچى دوایى مەلای گەوورە لە قەزای كۆيسنجق كە ناوى تەواوى مەلا ۱۹۴۳/۱۰/۱۲ مەمەدى كۆيە و لە سالى ۱۸۷۶ لە شارى رۇناكىرانى كۆيەى سەر بە پارىژگای ھەولیر لە دايك بوو لە باشوورى كوردستاندا .

گریدانى كۆنگرەى سى رۆژە لە تارانى پايتەختى ئىران ، بە ئامادە بوونى ۱۹۴۳/۱۱/۲۸ سەرۇكى ئەمەرىكا - رۆزفەلت - و سەرەك وەزىرانى بەرىتانىا - چەرچل - و سەرۇكى سۆڧىەتى - ستالین - لە و كۆبوونە ھە پىشتگىرى خۆيان بۆ ئىران

راگه‌یاندو ، ئێرانیش دووپاتی داواکاری سه‌ربه‌خۆیی ئێرانی له‌ سه‌روکی ئه‌مه‌ریکا کرده‌وه‌و ستالینیش به‌لێنی دا یارمه‌تی ده‌سه‌لاتی شا بدات له‌رووی سه‌ربازی و ئابووری ، له‌و کات له‌پێناو گه‌مارۆ دانی بزوتنه‌وه‌ی رژگاری کورد بوو له‌ رۆژه‌ه‌لاتی کوردستان.

ستالین، رۆزفیلت، چه‌رچل

١٩٤٣/١٢/٦ ب‌لاوکردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی گۆڤاری - ئه‌ستێره - له‌ لایه‌ن جه‌لادته‌ عالی به‌درخان له‌ سووریا.

١٩٤٣/١٢/٢٣ مسته‌فا بارزانی نامه‌یه‌کی ئاراسته‌ی بالوێزی به‌ریتانی کرد ، که‌تییدا روونی کرده‌وه ، که‌ ئه‌و لی‌بوورده‌نه‌ گشتیه‌ی که‌ له‌لایه‌ن رژیمی شانیشینی له‌ ئێراق بۆ بارزانیه‌کان ده‌رکراوه ، هه‌مووی فرتووڤیله‌ له‌ رامیاره‌تی داگیرکه‌ری شانیشینی له‌ ئێراق ، له‌ سه‌رخاکی کوردستان به‌پشتیووان و هه‌ماهه‌نگی حکومه‌تی به‌ریتانی.

١٩٤٣/١٢/٢٥ گۆڕینی کابینه‌ی سه‌ره‌ک وه‌زیرانی شانیشینی له‌ ئێراق ، له‌لایه‌ن نوری سه‌عید . که‌ له‌م کابینه‌یه‌ وه‌زیریکی کورد تیا به‌شداریکرد به‌ناوی- ماجد مسته‌فا - که‌ رۆژی سه‌ره‌کی هه‌بوو له‌چاره‌ی کێشه‌ی کورد له‌ باشووری کوردستان .

1944/1/1

1944/1/10

1944/1/20

1944/5/15

1944/2/22

1944/2/27

كرا ، كەسەدا سائە دەچەوسىنرئەتەو لە ھەردوو لايەنى نەتەوھىي و نىشتەمانى و جگە لە پشتگوئى خستنى بارى ئابوورى و ئاوەدان كەردنەو لە باشوورى كوردستانى لکئىراو بەئىراق ، ھەروا لە گەل چەندىن كارى دىكە وەك راگواستن و بەعەرەبكردن و ھىنانى خىزانى عەرەبە بيانىەكان بۆ ناوچەى ھەريەمى كوردستان...؟...!

١٩٤٤/٣/٢٥

وھزارەتى ناوخۆى يەكئىتى سۆڤىيەت ٦٠٨ خىزانى كوردى گواستەو بۆ ناوچەكانى - تسالكىن - كە ژمارەيان زياتر لە ٣٢٤٥ كەس دەبوو ھەروا بۆ بۆرچانلىن - قەرەيازى - كۆمارى جۆرجيا ، تەنيا بنەمالەكانى بەشدارى و كەم ئەندامى و زيان لىكەووتوى شەپى گەوورەى نىشتيمان و فەرمانبەرانى پەرورەدە و قوتابيانى پەيمانگاكان نەبىت ، كە بەھەمويانەو ٣١ بنەمالەبوون .

١٩٤٤/٤/١٢

كۆمىسيارى ناوخۆى - وەزىرى ناوخۆى - كۆمارى سۆسالىستى جۆرجيا كارانادزە - فەرەنادزە - نامەيەك ئاراستەى بىريا . ل . دەنوسى : - لەماوھى ئەم چەند سائەى دووايىدا .

ھەندى لە دانىشتووانى كوردو ئازەرى كۆمارى جۆرجيا ، كە لە كارى كەلخۆز دوورە پەريز كەوتوون و سەرەخۆ كاروبارى خۆيان بەجى ھىشتووھە ھاتونەتە شارى تەبلىسى - پايتەختى جۆرجيا - و بەمەيلى خۆيان لەدەوورووبەرى شار لە گەرەكەكانى سابوورتالوو-گەرما-گالى - بەرزايىيەكانى لوتكىن - مناتوپسكى - تۆپىك و دەوورووبەرى قەبرستانى كوتائىس دايان كووتاوھە نىشتەجىن و بەشىكى زۆريان خەرىكى كارى گشتى و كۆمەلايەتى بوون .

لە ترسا چوونەتە تەبلىسى ، بۆئەوھى پايان نەگوويژن بۆ سىبىريا و كازاخستان و ئاسياى ناوھراست و شوويىنى دىكە لە ناو وولاتەكەدا .

مۇلەتۇ، بېرىئا، مالىنكۇۋ، ستالېن

۱۹۴۴/۴/۱۴ سەركردەى كورد مستەفا بارزانى لە نامەيەكىدا ، كە ئاراستەى بالويزخانەى بەرىتانيا لە شارى بەغداى كرد ، لە نامەكەدا لۆمەى دەسەلاتدارانى ئىراق و بەرىتانياى كرد ، لە بارەى جى بەجى نەكردنى بەلئىنەكانيان و پرکردنى سەربازگەكان لە باشوورى كوردستان بەسەربازو چەك و تەقەمەنى ھەمە جۆرى ئەوكات لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۴/۴/۱۵ لە كۇتايىيەكانى جەنگى دووھى جىھان ، تىكۇشەرو خەباتگىرى فەرەنسى - شارل دىگۇل - ھكۇومەتى كاتى فەرەنساى راگەياندو لە ھەمان كات بەرىتانيا و ئەمەرىكا و يەكەيتى سۇقىيەت دان پېناني خۇيان بۇ ھكۇومەتى فەرەنسا راگەياندو ... ئەمەش لەدوای رزگار بوونى فەرەنسا بوو لە ژېر داگىركەرى ھىزەكانى سووپاى ئەلمانىاي ھتلەرى لەلايەن ھىزەكانى سووپاى ھاوپەيماناندا .

۱۹۴۴/۵/۱۸ لە دواى كىشانەوھى ھىزەكانى سووپاى ئەلمانىا لە ناوچەكانى قىرم كە دانىشتووانەكەى نژىكەى ۳۰۰,۰۰۰ ھەزار كەس دەبوون ، كە زمان و پۇشنېرى خۇيان ھەبوو ، چوونە ناو نەتەوھەكانى دىكەى كە ھاوكارى

ئەلمان بوون . سەرۆكى بالاي دەسەلاتى يەكپەتە سۆڧىيەت ستالىن لە
بېريارنىكىدا ئەو نەتەوانەى ھەلوو شاندەو دەو لە ۶/۲۵ى ھەمان سال ، لە
مەرسومىكىدا كۆمارى قرمى بە فەرمى ھەلوو شاندەو دەو دانىشتووانەكەى بە
سەركۆمارەكانى دىكە دابەش كرد بەتايبەتەى تەتەرەكان.

۱۹۴۴/۶/۳

سەرەك وەزىرانى رۇڧىمى شاننىنى لە ئىراق لە سەر خاكى گەلانى ئىراق بە
تايبەتەى گەلى كورد - نورى سەعید - دەستى لە حكومەتەكەى كىشاو دەو
لە ھەمان كات ھەمدى پاچەچى كابىنەى نوڧى وەزارەتەكەى دامەزراند ، كە
پۇستى ھىچ وەزارەتەكەى نەدرا بەكەسايەتەى كورد ماجد مستەفا ، بە ھۆى
ھەلووئىستەكانى نەتەوھىي لەبەرگى كردن لە كىشە رەواكانى گەلى
كورستان.

۱۹۴۴/۶/۳

دامەزراندنى ئەنجومەنى وەزىران لە ئىراق بەسەرکردايەتەى سەرەك وەزىرانى
ئىراق ھەمدى پاچەچى لە دواى كەووتنى حكومەتەى نورى سەعید لە
ئىراقدا.

۱۹۴۴/۶/۶

سەرکردايەتەى وولاتانى ھاوپەيمان بېريارى جىبەجىكردنى كارى ھىرش
كردنە سەر كەنارى ھەرىمى نۆرمەندى فەرەنسىيە ، لە پىناو دەرکردنى
ھىزەكانى سووپاي نازى ئەلمانىا لە فەرەنسا ، كە ئەم رۆژەش ناوزەند بوو
بەمىژووى - D-day - لە جىھاندا.

۱۹۴۴/۶/۶

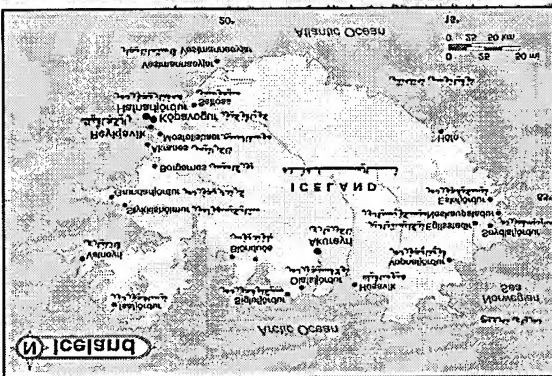
سەرەك وەزىرانى رۇڧىمى شاننىنى لە ئىراق نورى سەعید بەفەرمى دەست
لەكار كىشانەوھى خۆى لەكابىنەى حكومەتەكەى راگەياند بەھۆى بارودۆخى
ئىراق و ناوچە و داواكانى كوردىش پشتگوڧى خزان لە وولاتەكەدا .

۱۹۴۴/۶/۶

ھىزەكانى سووپاي ھاوپەيمانان بەسەرکردايەتەى ئەمەرىكا پەلامارى ناوچەى
نۆرمەنديان دا لە باكوورى رۆژئاواى فەرەنسا ، كە بنكەى ھىزەكانى
فرياكەووتنى سەربازى ئەلمانىا بوو.

كە ئەمەش بوو خالى سەرەكى لە پەلاماردانى ئەوروپا لە لايەن
ھاوپەيمانان لە دواى داگىر كردنى نۆرمەندى لەلاين ھىزەكانى داگىرەرى
ئەلمانىا ، كە ۵۰۰۰ كەشتى جەنگى لى بەكار دەھات بۆ كارى جەنگى و

رېگە خوشكەر بوو لە پېناوفروانكردنى سنوورى داگير كردن.

لە رېگەى ۱۹۴۴/۶/۱۷
راپرسى گەلى
ئىسلەندە بە
دامەزناندىنى
ئەنجوومەنى
پىنك و
راگەياندىنى
سەربەخۆيى بە

ناوى كۆمارى ئىسلەندە لە كىشووەرەكەدا.

كە ناوى پايتەختەكەى -ركىافىل- ەو ژمارەى دانىشتووانەكەى، ۱۳۰،۰۰۰
هەزار كەسە .

هەروا ژمارەى دانىشتووانى وولاتەكەى، ۳۹۰،۰۰۰ هەزار كەسە . هەروا
رووبەرى خاكى وولاتەكەى، ۱۰۳،۰۰۰ هەزار كىلۆ مەتر چوار گۆشەيە .
هەروا چۆى دانىشتووانەكەى، ۹ نۆ كەس لە يەك ميل چوار گۆشەدا . هەروا

نژادەكانى ، لە رەچەلەكى نەروىژىيە ، لە گەل سەلتىيەكان . لە وولاتەكەدا .

١٩٤٤/٧/٣١

بەپىي برىارى ژمارە / ٦٢٧٩ كە ژمارەى ئەو كوردانەى كە دەبوو بە زۆر لە كۆمارى جۇجيا پابگويزرين ، ٨٦٩٤ كورد بوون ، ھەروا برىارىش درا ، كە كوردى كۆمارەكانى دراوسى لەگەل جۇرجيا بگوازىنەو لە ناوچەكەدا .

شايانى باسە وەزىرى ناوخۆى يەكيتى سۆقيەت - بىريا - لە ٧/٢٤ ى ھەمان سال ، داواى پەسەندكردنى برىارى گواستەنەو ى دانىشتووانى ناوچە سنوورنشىنەكانى جۇرجياى لەگەل توركيدا كرد ، كە ١٦٧٠٠ بنەمالەى كوردو تورك و خىمشىن بوون ... بىيانوش بۆ ئەم كارە باشتركردنى بارودۆخى پاراستنى سنوورەكانى بوو لە نىوانياندا .

شايانى باسە ستالين ئەم برىارە تاوانبارانەى مۆركرد بە پىكەووتن لەگەل پزىمى توركيا و ئيران ... ھەروەك چۆن پزىمى بەعسى لە ئىراق و پزىمى توركيا برىارى گواستەنەو ى ٢٠ كم بەدرىژايى سنوورى نىوانيان ، خىزانە كوردەكانيان لەسەر سامان و مال و حالى خۆيان گواستەو بۆ كۆمەلگا زۆرە ملييەكانى بە زۆر درووست كراو لە پارىژگاى ھەوليرۆ سلىمانى لە ھەرىمى باشوورى كوردستان .

١٩٤٤/٧/٣١

لە كەوتنە خوارەو ى فرۆكەى فرۆكەوانى فەرەنسى - ئەنتوان دۇستانت ئىكزوبرى - لە سەر شارى - مرسىليا - ى فەرەنسا و كەوتنە ناو دەرياو بوو ھۆى گيان لە دەست دانى لە سەر ناوچەكەدا .

جىگەى روونكردنەو ىيە كە ئەم فرۆكەوانە لە ھەمانكات نووسەر بوو و دانەرى كتيبي - ئەمىرە بچووكە - بوو ، كە ئەم كتيبە زياتر لە ٨٠ مليۆن دانەى ليفرۇشاو لە وولاتە جيا جياكانى جىهان . لەو كاتەى كە ئىازبرى لە ٧/٣١ لە سەر پشتى فرۆكەكەى بوو ، لە پىناو پىشكنىنى ناوچەكە دەسوورايەو بەسەر ناوچەى - مرسىليا - بە دۆزىنەو ى رىگەى باش بۆ ئاسان كارى كردنى ھىزەكانى سووپاى فەرەنسا و ھاوپەيمانان دژى ھىزەكانى سووپاى ھىتلەرى فاشى لە كۆتايىيەكانى جەنگى دوو ى جىهان .

لەو كاتە بوو كە لە سەر ئاسمانى باشوورى فەرەنسا لە كاترئىم ٤٥/٨ ئىكزوبرى خۆى و فرۆكەكەى بزرىوون و ھەتا لە شاشەى رادارەكانى

فرۇكەۋانى بىۋىنى نەما و ئىتر تاكوو سالى /۱۹۹۸، ئەۋىش لە لاينە
راۋچىكى شارى مىرسىلىيا لە سەر كەنارەكانى، ئەۋىش بە دۆزىنەۋەى
خەناۋكەكەى كە لە زىر دروستكرابوو بە ھەلكەنن ناۋى خۆى و خىزانەكەى
كۆنسۆبلىۋى لە سەر بوو لە گەل پاشماۋەى جل و بەرگى ئىكزوبىرى
سەربازى، ھەروا دواى ئەۋە پاشماۋەى فرۇكەكە لە دەريا دۆزرايەۋە. ئىنجا
زانرا كە ئىكزوبىرى كەوتتە ناۋ دەريا و گيانى لە دەست داۋە لە ناۋچەكەدا.
لە گەل ئەۋەشدا ھۆى كەوتتە خوارەۋەى فرۇكەكەى ئىكزوبىرى لە ئەنجامى
پىكەۋوتنى موۋشەك بوۋە لە لاينە فرۇكەۋانى ئەلمانىا - ھۆرست رىبەرت -
كە لە سالى /۲۰۰۸ دانى بە لىدانى فرۇكەكەى ئىكزوبىرى ناۋە، ئەۋىش لە
ئەنجامى نوۋسىنى كىتپىك لە سەر ژيانى خۆى و ئەۋە دان پىنانەى بوۋە
ھۆى ھەلۋەشاندەۋەى ئەۋە ھەموو بىروو بۆ چوون و پىرسىارانەى كە لە
دواى وونبىۋىنى ئىكزوبىرى ھاتبىۋە كايەۋەۋە جىگەى سەر سورمانى
دەسەلاتداران و روۋناكىبران و نوۋسەران بوۋ ن لە فەرەنسائو جىهان.
ھەروا ئەم كەسايەتپە نوۋسەرو دانەرى چەندىن كىتپ بوۋە بەر لە كۆچى
دوايى بە ھۆى ئەم كارەساتە ئەۋىش :-

زەۋى مەۋقە /۱۹۳۹ - ئەمىرە بچوۋكە/ ۱۹۴۲ - فرۇكۋانى جەنگ /۱۹۴۲ -
پۇستەى باشوور /۱۹۲۸ - لە گەل چەندىن نامىلكە و بابەتى دىكەدا
سەرچاۋە:- دوۋبەى رۇشنىرى - ژمارە /۴۰ / ۲۰۰۸

۱۹۴۴/۹/۳۰ ئازانسى دەنگوباسى فەرەنسائو بارەگاي سەرەكى لە پارىسى پايتەخت بوۋ ،
كە ئەۋە دەزگايە لەسالى ۱۸۳۵ دامەزرا بە ناۋى ئازانسى دەنگوباسى
فەرەنسائو نىۋو دەۋلەتى و رۇلى گىرنگى لەبەھىزكردى راگەياندىن نواند لە
ھەموو بوارەكانى راگەياندىن لە ۋولاتەكەۋ لە جىھاندا .

۱۹۴۴/۱۱/۴ لەسەر نەژادى نەتەۋەيى توركى مىسخىتى، بىروپراى جىاۋاز ھەيە،
لەسەدەى پانزەھەمدا ، كە خاكى مىسخىتى بە شانشىنى ئاخالسىخ
ناسراۋە، بەپىى كۆمىتەى پارىزگاي دەۋلەتى يەكىتى سۆقىتە زىاتر لە
۱۰۰ ھەزار كەسىان لە ۲۰۹ گوندى مىسخىتپەۋە گواستراۋەتەۋە بۇ ئاسىي

ناوەراست ، بەبىيانووى پاراستنى سنوورەكانى جۇرجيا لەگەل توركيا ، شايانى باسە ميسخيتيەكان بەشيكن لە نژادى تورك و حكومەتى جۇرجياش ماوى پى نەدان بگەپنەو و ھەربە ئاوارەى لە كۆمارى ئۆزباكىستان مانەو .

١٩٤٤/١١/١٥ لە بروسكەى راياف وەزىرى پاراستنى كۆمارى جۇرجياى سۇسيالىستى بۆ وەزىرى پاراستنى يەكىتى سۆقيەت - بىريا - دەنووسى سەبارەت بە جى بەجىكرەنى دەستورەكەى ، كە تيايدا ھاتوو : - ئۆپراسيۆنەكە لە بەرەبەيان دەستى پىكرەوو بۆ كاترئمىر ١٨ ى ئىوارەى ھەمان رۆژ ٢٥٥٩ كەس لەكورد سووارى سى قافلەى شەمەندەفەر كراون و ئەوانى دىكەش كە ماون خەرىكى كۆكرەنەو و ناردنيانين .

١٩٤٤/١١/١٧ لە بەرەبەيان تاكوو كاترئمىر ١٦ ى ئىوارە / ٨١٣٢٤٥ كەس لە كوردو تورك و خيمشين بە ٢٥ قافلەى شەمەندەفەر بەپى دەكرين لەگەل قافلەى شەمەندەفەرى / ١٠٥١ د ، كە دوو فالگۆن قەرەجيشمان ناردوو و بارودۇخيان سامناك بوو ، كە بى پىلاو بى تفاق و خواردەمەنى و بى ھىچ شتىك بۆ مانەو و بۆئوييان .

شايانى باسە ئەم كارە ئەنجامدراوانە بە ئاگادارى و بەتايبەت ستالين بوو ، بەمۆرى ئەو ، ئەو كارانە ئەنجام دراون . ھەروا ئەم كارى گواستەو لە ٩ ناوچەى كۆمارى جۇرجيا كۆكراونەتەو و بەپى پاپۇرتى كۆزىنتسۆن سەرۆكى بەشى پاگوپىزراو تايبەتەكانى وەزارەتى ناوخۆى يەكىتى سۆقيەت ، كە ٦٠٠٠٧ ئاژەلى شاخدارو ٢٣٧٧٧ گای مى و ١٨٢٠٥ گای نىر و ئاژەلى شاخدارى بچووك ٣٧٤٠٤ ، ٣٠٠٤٩ پەز ، لەناوچەكانى تاجارو ١٧٦٦٣ پەزو بالدارو مريشك و قاز و ٢٨١٧٠٠٠ وەرگىراو تۆماركرا ، ھەروا لەوانە ٨٢٥٢ ھەزار تەنى گەنم و ٣٢٢٦ ھەزار تەنى گەنمە شامى يان ئى وەرگىراو ، كە ئەمە ھەمووى سامان و خواونداریەتى كورد بوونە لە ھەرىمەكەدا ... بەلام كورد !... !

ئەم كارەش لە ١١/٢٨ ى ھەمان سال ئاراستەى ستالين و مالىنكۆف و مۆلەتۆف كراو ، ئەنجامەكەى پەزامەندى لەسەرکردن ، بەپى پاپۇرتەكە . كە لەلایەن وەزىرى ناوخۆى سۆقيەت - بىريا - بەرز كرايەو ... لەگەل

ئەۋەشدا ئەوانەنى ئىزدراۋنە بۇ كۆمۈرى ئۆزباكىستان
 ئەۋەش لە ۷ ھەرىم ۋ ۴۳ ناۋچە جېگىركراۋن ، كە ۱۰۸۱۳ پىياۋ ۱۶۱۲۷
 ئافرەت ، كە كۆي دەگاتە ۵۳۱۶۳ ھەزار كەس ... ھەروا تاكوۋ ۱۱/۳۰
 ھەمان سال ژمارەى گوۋاستراۋەكان لە نتورك و خىمىشىن بەتايىبەتى كورد ،
 دەگاتە ۹۴۹۵۵ ھەزار كەس ، ئەمە لەلەيەك و لەلەيەكى دىكە بەپىي
 سەرژمىرى ۋەزارەتى ناۋخۇي يەكىتى سۆقىتە ژمارەى مردوۋى
 راگوۋاستراۋەكان تا مانگى ۱۹۴۸/۷ دەگاتە ۱۴۹۸۵ كەس ، كە ۱۱/۸
 رادەكات .

۱۹۴۴/۱۲/۷ بەدەست پېشخەرى
 ئەمەرىكا كۆنگرەى
 شىكاگو گرېدرا ، لە
 پېناۋ مۆركردنى
 رېكەۋوتننامەى
 گوۋاسـتنەۋەى
 فرۇكەى مەدەنى
 نىۋودەۋولەتى ، ئەو
 رېكەۋوتنە دانى
 تـەۋاۋى
 بەسـەربەخۇيى
 ۋولتانى جىهان نا ،

لە بەكارھىنانى رېگاي ئاسمانى ۋولتانى دىكە ، ئەۋەش لەپېناۋ بەرو
 پېشېردنى فرۇكەۋانى نىۋودەۋولەتى مەدەنى ۋ بازارگانى لەجىھاندا .

۱۹۴۵

۱۹۴۵/۲/۱۵ كۆمەلەى ژيانەۋەى كوردستان لە كارەكانى ھەمەلەيەنى راگەيانندن و
 رۇشنىبرى ۋ پەرۋەردەكردن چالاكى ھەبوو ، بەلام دەزگاي دامەزراۋى
 رامىيارى ۋ سەربازى بۇ بەرئوۋە بردنى ۋولات ۋ پاراستنى دەستكەۋولەكانى
 نەبوو ، جگە لە چەككردنى چەكدارەكانى شارەۋانى مەھاباددا ، كە
 بەھاندانى دوو سەركردەى كۆمەلە لەلەيەن خەلكى مەھابادەۋە ئەنجامى
 دا... پىداگرتنى كۆمەلە لەسەر دامەزراندنى دەۋولەتى كوردستان لە رۇژ

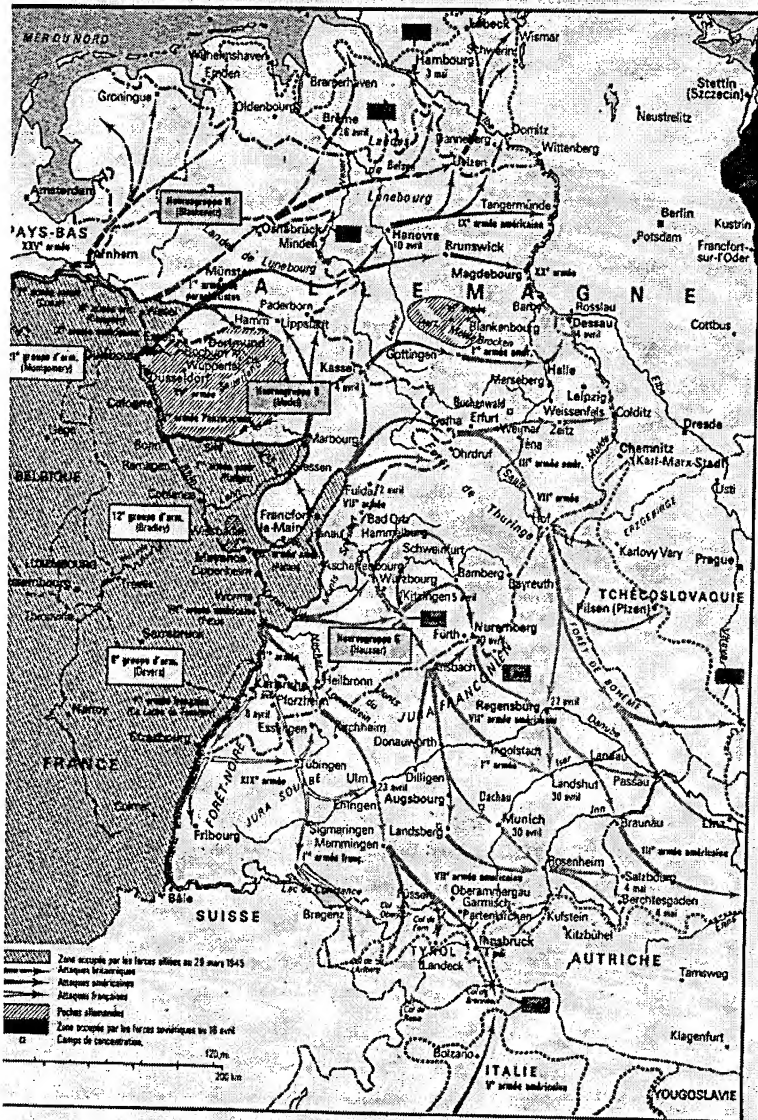
هه‌لاتى كوردستان ، جىگه‌ى ره‌زامه‌ندى سو‌قئيه‌ت و هاوپه‌يمانان نه‌بوو ...
چاوه‌روانى كو‌تايى شه‌رى دووه‌مى جيهانى ده‌كرا.

١٩٤٥/٢/٢٠ له‌ دواى وه‌رگرتنى ده‌سه‌لاتى كو‌مونيسته‌كان به‌سه‌ركردايه‌تى ماتليس
دكو‌رس له‌-مه‌ژهر ، هه‌نگاريا- كه‌ ئه‌م وولاته‌ به‌چه‌ندىن قوناخى شه‌رى يه‌ك
له‌ دواى يه‌كددا تئپه‌په‌يه‌، كه‌ بووه‌ هو‌ى ئه‌وه‌ى كه‌ شه‌ر له‌نيوان هيزه‌كانى
سووپاي مه‌ژهر و هيزه‌كانى سووپاي سو‌قئيه‌ت بووه‌ستى و به‌ره‌و ئارامى و
ئاوه‌دانكردنه‌وه‌و گه‌شه‌ كردن هه‌نگاو بنئ له‌سه‌ر شي‌وووه‌ى يه‌كئيه‌تى سو‌قئيه‌ت
له‌هه‌موو بواره‌ جياجياكاندا .

١٩٤٥/٢/١١ پارتى ديموكراتى ئه‌زه‌رى له‌ ئيران حكوومه‌تى كو‌مارى ئازربايجانى راگه‌ياندا
به‌ سه‌ركردايه‌تى جه‌غفه‌ر بشاورى له‌ ناوچه‌كه‌دا.

١٩٤٥/٢/١٢ به‌رپابوونى راپه‌رىن له‌ رو‌ژه‌ه‌لاتى كوردستانى داگيركراوى ژي‌ر ده‌سه‌لاتى
رژي‌مى شا له‌ ئيران ، كه‌ يه‌كگرتوو‌ى به‌رگري كورد بووه‌ هو‌ى ره‌تكردنه‌وه‌ى
ته‌واوى رامياريه‌تى داپلوسين و به‌ زو‌ر مل كه‌چ پي‌كردن له‌لايه‌ن رژي‌مى فارس
له‌ ئيران.

١٩٤٥/٢/١٢ سه‌ركرده‌ى كورد مسته‌فا بارزاني ، لي‌ژنه‌ى ئازادى پي‌ك هينا . كه‌ يه‌كه‌م
ئامانجى ئه‌و لي‌ژنه‌يه‌ رزگار كردنى باشوورى كوردستان بوو له‌ري‌گه‌ى
ئاشتيانه‌و هه‌لسووراندى كاروبارى شو‌رش ، كه‌ له‌و كاته‌ش ئه‌فسه‌ره
كورده‌كانى ناو پارتى هئوا كاربان له‌ ناو لي‌ژنه‌ى ئازادى ده‌كرد له‌ هه‌ري‌مى
باشوورى كوردستان.

هجوم الحلفاء الرين على البانيا

راگه ياندنی کۆچی دوايي نووسه روووناکيرو شاعيري ناوداري ئيراقی و
 عه ره بي و جيهان - مه عروف ره ساقی - له شاری بهغداي پايتهختی ئيراق و
 گۆره که ی له گۆرستانی - نه عزميه - له تهك هاورپي شاعيري - جه ميل

سدقی زه‌هاویدا.

جیڭهی ئاماژه پیکردنه که
 - مه‌عروف عه‌بدولغه‌نی -
 ناسراو به‌مه‌عروف
 ره‌سافی، له‌سالی ۱۸۷۵
 له‌گه‌ره‌کی -قراگول- له
 شاری به‌غدا چاوی
 به‌جیهان مه‌له‌پناوه... له
 نژاد کوردن و باوکی له
 عه‌شیره‌تی -جه‌باره-
 بووه. که‌عه‌شیره‌تیکی
 کوردیه‌و تاکوو ئیستاش
 پی‌یی ده‌گووتریست

عه‌شیره‌تی جه‌باری و له‌پاریژگای که‌رکوک نیشته‌جین.

ئهم شاعیره‌ ناوداره‌ لایه‌نگری شۆرش‌ی شیخ مه‌حمودی حه‌فید بووه‌ له‌
 هه‌موو بواره‌کانیدا دژی هیزه‌کانی سووپای به‌ریتانیای داگیرکه‌ر... سه‌ره‌تای
 خویندنی به‌فیربوونی قورئانی پیروژ بووه‌ به‌یارمه‌تی و پالپشتی - فاتمه‌
 جاسم - ی دایکی، که‌ له‌ نژاد عه‌ره‌بی به‌ده‌وی بووه‌. دوا‌ی فیربوونی
 نووسین و خویندنه‌وه‌ له‌ پۆلی یه‌که‌می سه‌ره‌تایی له‌ قوتابخانه‌ی
 ره‌شیدییه‌ی سه‌ربازی وه‌رگیراوه‌ له‌ بارودۆخیکی نا له‌بار خویندنی
 ته‌واوکردوو، دوا‌ی ئه‌وه‌ دامه‌زراوه‌ به‌مامۆستای قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تایی.

دوا‌ی ئه‌وه‌ بۆته‌ مامۆستا له‌ په‌یمانگا له‌ زمانی عه‌ره‌بی... له‌ دوا‌ی
 راگه‌یاندنی ده‌ستووری عوسمانی له‌ سالی ۱۹۰۸ خاوه‌نی رۆژنامه‌ی -
 ئه‌قدام - ی تورکی له‌ ئه‌سته‌مبۆل بووه‌ داوا‌ی لی‌کردوو به‌بته‌تی به‌ زمانی
 عه‌ره‌بی بنووسی‌ت. مامۆستا ره‌سافیش به‌ره‌و شاری ئه‌سته‌مبۆل چوووه‌ بۆ
 کارکردن له‌ رۆژنامه‌یه‌دا. دوا‌ی ئه‌وه‌ له‌ بواری په‌روه‌رده‌کاری کردوو.

مه‌عروف ره‌سافی له‌ دوا‌ی مردنی خۆی - ۱۷ - دانراوی وه‌ک که‌لتوو
 جیه‌یشتوووه‌ و بووه‌ به‌ سه‌رچاوه‌یه‌کی ره‌سه‌نی شیعو نووسین له‌ بواری
 ئه‌ده‌دا له‌ ئیراق و وولاتانی عه‌ره‌بی و جیهان.

۱۹۴۵/۳/۲۲ دامەزاندنى كۆمكارى غەربىي-الجامعة العربية - لە نىوان شانشىنى مىسر، شانشىنى ئىراق / شانشىنى ئوردن ، شانشىنى يەمەن، كۆمارى لوبنان، شانشىنى سوورىيا، شانشىنى سعوودىيە لە شارى قاھىرە راگەياندا شايانى باسە كە زياتر لە ۲۲ دەۋلەتى غەربىي سەربەخۇى سنوورى و دەسلەتلى ھەيە ، بەلام تاكوو ئىستا نەيان تۈانيە يەكگرتووى ھەلووئىستيان ھەبىت .

لەگەل ئەۋەشدا ئىراق و سوورىيا و جەزائرو مىسرو مەغرىب و لوبنان و سوودان ، كە ۋولاتەكانيان لە چەندىن نەتەۋە ئاينى جياجيا پىك ھاتوون، بەتايىبەتى ئىراق و سوورىيا ، كەخاكى باشوورو رۇژئاۋاى كوردستانى پىۋە لكىئراۋە و بەۋ پەرى بىرو بۇ چوون و ھەلووئىستى نامرۇقائە مامەلە لەگەل كوردو خاكى كوردستاندا دەكەن .

ئەۋىش لە بەغەربكردن و راگوۋاستن و داگىر كردن و ھىنانى غەربە رەۋەندو بەدوى بىابانەكانى سعوودىيە و نىشتەجى كردنيان لە ئىراق ، لەسەر خاكى كوردستان بە تايىبەتى لە ھۆزە غەربەكانى شەمەرو جىۋورو غەمدان و لەھىب و چەندىن ھۆزى دىكە... ھەروا سوورىيا و ئىران و توركىيا لە شىۋازىكىدىكەدا.... ؟ !

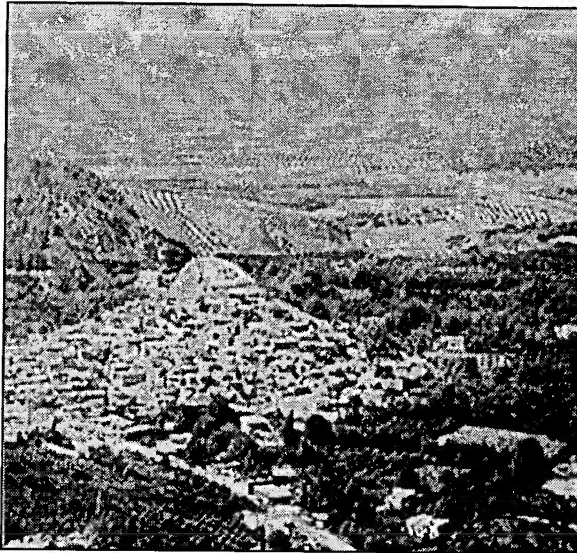
۱۹۴۵/۳/۳۰ كۆمەلىك لە رۇشنىبران و كەسايەتى ناۋدارى كورد بەلگەنامەيەكى مافەكانى كوردىيان ئاراستەى كۆنگرەى سانفرانسىسكو كورد ، كە لەدۋاى تەۋاۋ بوۋنى كىتابى باسىلى نىكتىن بوو، كە خۇى لەسى خالى گرنگ گرتبوۋ ئەۋىش :-
۱- دان نان بە مافى رەۋاى كورد لەسەر خاكى خۇيدا .
۲- ئەنجامدانى دانىشتىكى تايىبەتى كۆنگرە كە ، لە بارەى كىشەى كورد بىت لە كوردستان .

۳- پىك ھىنانى لىژنەيەكى نىۋودەۋلەتى ، لەپىناۋ لىكۆلىنەۋە لەسەر كىشەۋ مافەكانى كوردو خاكى كوردستان.

۱۹۴۵/۴/۸ بلاۋكردنەۋەى راگەياندىنى ياساى گشتى لىۋوردن لەلايەن رىژىمى شانشىنى لە ئىراق ، بەلام بەپىى بركەۋ خالەكانى ئەۋ ياسايە، ئەۋ سەربازو پۇلىس و فەرمانبەرەنى نەدەگرتەۋە ، كە لە دام و دەنگاكانى مىرى كارەكانيان بەجى ھىشتىبوۋ بۇ بەشدارى كردن لە شۇرشى كورد لە باشوورى كوردستاندا .

۱۹۴۵/۴/۱۴

بەھەپپى
فەرمانى
وەزارى ژمارە
۲۲۰/ چەندىن
شوويىن لە
شارۆچكەى
عەرەفرىن
بەشوويىنەوار
ناساندان
هەرودەك
نووسەر دكتۆر
— شەهەوقى

شەهەس — لە پەرتوکهكەى بەناوى — حەلەب میژووهكەى و لایەنە
شوويىنەوارەكانى تۆمارى قەزای كرتاخ ، باس لەو دەكات و دەتوانى بەم
جۆرە باس لەو شوويىنەوارانە بكریت، كە بەشوويىنەوارى سوورى
ئەژماردەكری .

تاوهرى حەیدەر ۱- بەشێك لەكەنىسەى — نروربوا — ۲- سومەج س. /
۳- كەنىسەى گەرودە / ۴- كەنىسەى كاتیرداكى — ئەم شوويىنەى — كمار
داگیركەر بۆى هەیه نۆژەن و وەبەرھێنانى تیابكات. ج س ۱- كەنىسەى / ۲-
جواسق / ۳- شوويىنەوارى قیوربە / ۴- قەلاى كالتە / ۵- فاخرتین / ۶-
دەرگەى گەوورە.

هەرولە گەل چەندىن ناوى دیکە، كە تۆماركراوە لەلایەن حكومەتى
فەرەنسایەى سالى ۱۹۸۱... جگە لەوێ كە وەزارەتى رۆشنیى سوورى
هەندىك گەردو تەپۆلكەى وەكوو گەردو تەپۆلكەى شوويىنەوارى ئەژماركرد،
كە چى لەو تەپۆلكەو گەردانە فەرامۆش كراون وەك شوويىنەوارى دىرىن
ئەژمارنەكران. كە ئەم تەپۆلكانە لە ناحیەى — جزیرىش — ناویان هاتوو، كە
برىتین لە تەپۆلكەى — ئیسكان — عەرەب — جمە — سلور — جاجى — هەنۆ —
جزیرىه — فریریە. قریبە. عین. گوركەن. ئەمەو وێرای دەیان گەردو تەپۆلكەى

دىكە لە ناحىيە ناۋەندىن عفرىن كە ژمارەيان گەلىك زۇرن.

جىگەى ئامارژە پىكرىدە كە ناۋچەى عفرىن دەكەۋىتە بەشى رۇژئاۋى كوردستانى لىكىنراۋ بە سوورىا. شارىكە جوانى و شوۋىنەۋارى تىدايە كە بۇ سەردەمە جىاجىاكان دەگەرئىتەۋە، ئەۋ پارچە زەۋىيە بچوۋكە نىشتىمانى مەۋقە بۈۋە لە دىر زەمانەۋە كە كۆتتىن مەۋقى تىا ژىاۋە، كە بە - ھۇمۋاركتۇس - ناسراۋە بەر لە نىكەى مىۋىنىك سال پىايدا تىپەربۈۋە بەرەۋ رۇژھەلاتى ئاسىاۋ لە رۇژئاۋاش بەرەۋ ئەۋروپا .

لە ناۋچەى عفرىن ئەشكەۋوتى - دودىيە - ھەيە. لەۋى مەۋقى - نىاندەرئال - پىش سەد ھەزار سال بەر لە ئىستاي تىا ژىاۋە... ھەروا نىكەى چل ھەزار سال پىش ئىستا مەۋقى ژىرىش لەۋىدا ژىاۋە لە ناۋچەى - عىندارا - كە يەكەمىن گووند بۈۋە كشتۈكالىان لى دامەزاندۈۋە.

ھەروا داھىنانەكانى شارستانى ۋولاتى نىۋان دوۋ روبارەكەشيان لەخۇگرتبۈۋ. ھەروا لە ناۋچەيەدا چەندىن گەل و دەۋلەت ھەبۈۋە. ۋەك لە سەرچاۋەكانى مىژۋ ناۋيان ھاتۈۋە ۋەك:-

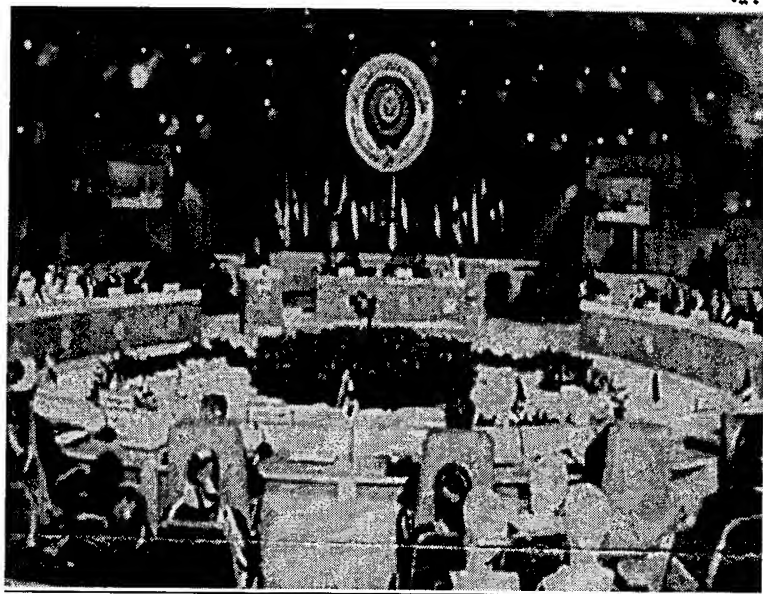
ھۆرىيەكان - مېتانيەكان - حىسيەكان - ئاشۋورىيەكان - ئارامىيەكان - گەلى ئۇرانۋ - مېدىياكان - فارس و يۇنانىيەكان - رۇم - ھەرەكان لەنەتەۋەۋ دەۋلەتى دىكەشى گەشتۈۋەتە ئەم ناۋچەيە ۋەك :-

تۈركەكان - خاچ پەرستەكان - مەگۇلەكان - ئەمەۋ جگە لەدانىشتۈۋانە رەسەنەكە، بەلام بەداخەۋە بەھۋى پىشەى خۇپەرستى و بەر چاۋتەنگى و ھەستى شۇقىنى نەتەۋەى عەرەب و دەسلەتە يەك لەدۋاى يەكەكانى سوورىا لەلايەن پارتى بەعسى لە سوورىا، بەردەۋام بۈۋە لەشىۋواندن و رەشكردنەۋەۋ ۋىرانكردنى بەدەيا شوۋىنەۋار لەم بەشە كوردستان و لە كوردستان.

۱۹۴۵/۴/۲۰ دامەزاندنى يەكەم ئەنجۈۋمەنى ئاشتى لەلايەن ۋولاتە سوۋىند خۇرەكان ، واتە ئەۋ ۋولاتانەى ھاۋپەيمان و تەۋەرى شەپ بۈۋن لەجەنگى دوۋەمى جىھاندا.

۱۹۴۵/۴/۲۵ لە دۋاى دامەزاندنى ئەنجۈۋمەنى ئاشتى لەلايەن ۋولاتە سوۋىند خۇرەكان ، دامەزاندنى كۆمەلەى گشتى نەتەۋە يەكگرتۈۋەكان راگەياندىرا لەسەر

جىھاندا.

۱۹۴۵/۴/۳۰ لە كاتژمێر ۳,۵ ی پاش
 نیو-هېڤو، هیتلەر
 خوشەوێستەكەى ئیڤان
 براون، بە دەستى خۆیان
 ،خۆیان كووشەت، لە بارەگا
 پۆلايىنەكەى خۆى لەژێر
 بالاخانەى بارەگای
 پراوئى—ژكاران، دواى
 خۆكووشەتنيان پاسەوان
 دلسۆزەكەى تەرمى ھتلەر
 خوشەوويستەكەى لە
 قورتيكى قول لە گۆرەپانى
 بالەخانەكە شاردينەو ھ ... دواى خۆكووشەتني ھتلەر . ياريدەرەكەى ، دۇنيەز

جیگهی گرتیه وه بپیری خۆ به دهسته وه دانی هیزه کانی سووپا و حکومه تی فاشی ئەلمانیای یۆسۆقیه ت و هاویه یمانان راگه یاند له ولاته کهید . جیگهی باسکردنه که ئەدلف هتله ر له ۱۸۸۹/۴/۲ له شاری بوورنو له ولاتی نهمسا له دایک بووه .

که شارۆچکه یه کی بچوکه له سه ر که ناری زێی ئالان ، که ئاوه که ی له ئەلمانیا به ره وه ئه و ناوچه یه له نهمسا دێته خوارێ .

دوای ماوه یه ک له له دایک بوونی هتله ر خیزانه که ی ملیان ده گوازنه وه شاری - لینز - له نهمسا ، له و شار ه چووه قوتابخانه ی سه ره تایه کی که قوتابیه کی سه ره که وتوو بوو له خوویندن دا . به لām دوای ئه وه ی چووه قوتابخانه ی ناوه ندی به ره و ته مه لێ دچوو له خوویندن ، ئه مه ش به هۆی هه ز نه کردنی له خوویندن ، به لکوو هه زی له بواری هونه ری بوو زیاتر ، دوای ئه وه هتله ر له سا لی ۱۹۰۷ چووه شاری قیی نا له پینا و هی نا نه دی ئاواته هونه رییه کانی له و شاره دا .

به لām ئه و ئاواتانه ی نه ها ته دی به هۆی سه ر نه که ووتنی له تاقیکردنه وه کاندای له کۆلیژی هونه ره جوانه کان ، به هۆی هه ژاری و که م ده رامه تی هتله ر کاته کانی ژیا نی له ژووره بچوکه کان و له گه ره که هه ژاره کان ده برده سه ر و چه ن دین جار شه وانه له سه ر ته خته داره کانی ناو باخه کان و شه قامه کان شه وانی ژیا نی به سه ر ده برد . دوای ئه وه ی که پار تی نازی له ئەلمانیا له هه لبژاردنه کاندای له سا لی ۱۹۳۲ له ۴۰٪ دهنگی به ده ست هی نا و بووه گه و ره ترین پار تی له ئەلمانیا دا .

دوای ئه وه سه ره زکی ئەلمانیا - پۆل فۆن هایندنیژ - هتله ری به راویژکاری ئەلمانیا دامه زرا ند . دوای ئه وه ی که هتله ر پۆستی راویژکاری گرت ه ده ست را میا ری هه تی تا که وه ی گرت ه به ر له سه ر ئەلمانیا و به ره و جیهان له په یوه نده کانی دا .

بلا و کردنه وه ی یه که م پۆژنامه ی ئازادی له لایه ن پار تی کۆمۆنستی ئێراق ، ۱۹۴۵/۴/۳۰ دوای ئه وه بوو به رێگه ی کوردستان ، که له لایه ن لیژنه ی هه ریمی پار تی کۆمۆنستی ئێراق بلا و ده کرا وه ، دوای ئه وه ش له لایه ن پار تی کۆمۆنستی کوردستان له بلا و کردنه وه ی به ر ده وام بوو له باشووری کوردستان ، سه ره برای پچرانی ماوه ماوه به هۆی بارو دۆخی ئێراق و کوردستان .

شايانى باسه كه پىگه‌ى كوردستان له پوژنامه ههفته‌يه‌كانى هه‌ريمى
كوردستان پۇلى بالاي هه‌بووه و هه‌يه له‌به‌پوشن‌بىر كردن و به‌رز كردنه‌وه‌ى
ئاستى نه‌ته‌وه‌يى و نيشتمانى و به‌رگريكردن له‌مافه‌كانى گه‌لى كوردستان ،
ئو‌يش به‌ دۆزينه‌وه‌ى چاره‌ى هه‌موو ئه‌و گرفتانه‌ى كه هاتوونه‌و دینه به‌ر
داهاتووى گه‌لى كوردستان ، له هه‌موو بواره جياجياكانى راميارى و
ئابوورى و پوشن‌بىرى و كۆمه‌لايه‌تى كه‌لتوو‌رو داب و نه‌ريت و ميژوو‌و زمان
شو‌يینه‌وارو شارستانيه‌ت و په‌يوه‌نديه هه‌مه‌لايه‌نه‌كان له كوردستاندا .

١٩٤٥/٤/٣٠ له دواى به‌رزكردنه‌وه‌ى ئالاي چه‌كووش و داسى درووشمى يه‌كيه‌تى
سو‌قييه‌ت له سه‌ر ته‌لارى ده‌سه‌لاتى ئه‌لمانىاي هتله‌رى- رايشستاخ- له
به‌رلىنى پايته‌ختى ئه‌لمانىاي ئه‌و كات ، كه هتله‌رى نازى به‌خۆى خۆى
كووشت ، له دواى سه‌ركه‌ووتنى يه‌كيه‌تى سو‌قييه‌ت به‌سه‌ر ئه‌لمانىا ، دواى
ئوه ئه‌لمانىا دابه‌ش كرا به‌دوو ئه‌لمانىاي رۆژه‌لا‌ت به‌ پشتگيرى يه‌كيه‌تى
سو‌قييه‌ت و ، ئه‌لمانىاي رۆژئاوا به‌ پشتگيرى ئه‌مه‌ريكا تاكوو كۆتايه‌كانى
سالانى ١٩٨٩ به‌يه‌كگرتنه‌وه‌يان .

‘ھانە الكرى بحق الكبرياء النازي. جندي روسي يرفع العلم السوفيتي فوق الرايخناغ
(REICHTA) المجلس التشريعي الالمانى.

۱۹۴۵/۵/۱
لە كارىكى بۇيرانەدا - بفرۇڭ و، كانتيارىيا - كە دوو سەربازى سووپاى
سوورى سۇقىيەت بوون و لە كوردى كۇمارى ئازربايجانى سۇقىيەت بوون ،
ئەوان تۋانىان ئالای سۇقىيەت لە سەر تەلارى دەسەلاتى ناوەندى بالای
ئەلمانىاي ھتلەرى راىخشتاخ بەرژكەنەوہ لە بەرلىنى پايتەختى ئەلمانىادا.

۱۹۴۵/۵/۲
شارى بەرلىنى پايتەختى ئەلمانىا لەلايەن ھىزەكانى سووپاى سوورى
سۇقىيەت لە كۇتايى جەنگى دووہى جىھان داگىركرا .

ریمس (REIMS) فی السابع من أيار ١٩٤٥. الجنرال غودل (GODL) في الوسط، يوقع استسلام الجيش الألماني للحلفاء دون قيد أو شرط.

کاتریمیر ٢,٤١ ده‌قیقه‌ی پاش نیوه‌رۆ ئە‌لمانیا چه‌کی خو‌ به ده‌سته‌وه‌دانى له‌گه‌ڵ هاوپه‌یمانان مۆرکرد ، له‌لایه‌ن -ریمس- به‌بێ مه‌رج له‌ کاتى کۆبوونه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ ژه‌نه‌رال گۆدل ، که‌ ئەو رێکه‌ووتنه‌ش له‌ناوه‌ندى شه‌وى هه‌شتى ئە‌یار جیبه‌جیکرا به‌مۆرکردنى کۆتایی به‌ خو‌ به ده‌سته‌وه‌دانى ئە‌لمانیا له‌باره‌گای سه‌رکردایه‌تى سو‌قیه‌ت له‌شارى کار شورشست ، له‌نزیک شارى به‌رلینی پایته‌ختى ئە‌لمانیا ، به‌ ئاماده‌ بوونى مۆرکراوان - فیلد مارشال کایتل له‌لایه‌ن ئە‌لمانیا ، به‌ ئاماده‌ بوونى ماریشاڵى سو‌قیه‌تى جۆکۆف و مارشال جۆتیدیرو ژه‌نه‌رال سیاتزو ژه‌نه‌رال دى لاتردى تاسینی ، له‌ شاره‌که‌دا .

١٩٤٥/٥/٧

به‌رپابوونى قه‌سابخانه‌ى ستیف ، ئە‌ویش به‌ ئە‌نجامدانى له‌لایه‌ن هیزه‌کانى سووپای فه‌ره‌نسا ، که‌ زیاتر له‌ ٤٥,٠٠٠ هه‌زار هاوولاتی له‌گه‌لانى جه‌زائر شه‌هید کران ، که‌ ئەمه‌ش بووه‌ هۆی ئە‌وه‌ی که‌ چه‌ندین رێکخراوى نه‌هێنى دابمه‌زرێن ، له‌ پێناو به‌رپاکردنى شۆرشى جه‌زائیر و سه‌رکه‌ووتنى ، له‌ ئە‌نجام بووه‌ به‌ره‌ی رزگارى نیشتمانى جه‌زائر له‌ وولاته‌که‌دا .

١٩٤٥/٥/٨

۱۹۴۵/۵/۹

كۇتايى ھاتنى جەنگى دوۋەمى جىھان ، لە نيوان يەككەتتى سۇقئەت و ئەلمانىا و ھاۋپەيمانان ، بەسەرکە ووتنى ھىزەكانى سووپاي سوورى سۇقئەت و وولاتانى تەۋەرى ھاۋپەيمان لە جىھاندا .

جىگەى ئامازە پىكرىدە كە ھىزەكانى سووپاي سوورى سۇقئەت لەم رۇژەدا تۈانى شارى بەرلىنى پايتەختى ئەلمانىاي ھتلىرى داگىر بىكات و ئەو رۇژە كرا بە رۇژى جەژنى سەرکە ووتن بە سەر فاشىزم و سەر جەمى چەپرەۋانى جىھان . كە ھەموو سالىك يادى ئەم رۇژە دەرگىتەۋە .

لە ھەمان كات پىشېركىيەكى زۇر تۈۋند لە نيوان ھىزەكانى سووپاي سۇقئەت و ئەمەرىكا بۇ داگىر كىردى شارى بەرلىن ، ھەر چەندە كە ووتنى ئەلمانىا كۇتايى تەۋاۋەتى بە جەنگى جىھانى دوۋەم نەھىنا لە سەر چەندىن لايەن لە جىھاندا .

۱۹۴۵/۵/۲۳

دەست پىكرىدە جەنگى ھندى چىنى بە گۇرىنەۋەى پەلاماردانى يەكتى لە رىگەلى راگەيانىدن و دوايى ، لە نيوان ھىزەكانى سووپاي كۇلۇنىيالى فەرەنسى و شۇرشگىرانى - ئەلفىت مىنە - كە وردە وردە پەرەى سەندو بەرەو شەپرى سەنگەرى ھەنگاۋىنا لە شارى ھابفۇنگ لە دواى سالىك لە ۋىلملاننىيەدا .

۱۹۴۵/۵/۲۴

لە ئاھەنگى سەرکە ووتنى يەككەتتى سۇقئەت بەسەر ئەلمانىا لە جەنگى دوۋەمى جىھان ، ستالىن پىرۇزىيالى لە گەلى پروسىا كىرد ، نەك گەلانى يەككەتتى سۇقئەت ، كە گەلى پروسىيالى بەئومەى سەر كىردە دەزانى لە يەككەتتى سۇقئەتدا ، لە گەل چەندىن بابەتتى دىكە لە ۋتارەكەيدا ، كە ئەمەش سەرتايەك بوو بۇ دوست بوۋنى كىشە لە نيوان چ دەسەلاتى كۇمارە جىا جىياكان و چ پىك ھاتەكانى نەتەۋەيى گەلانى يەككەتتى سۇقئەت لە كىشۈۋەرەكەدا .

۱۹۴۵/۶/۲۶

مۇركىردى پەيمانى سانفرانىسىكۇ ، لە ھەمان كات بەپىي ماددەو بىرگەكانى ئەو پەيمانە ، رىكخراۋى يونسكۇى سەر بە نەتەۋە يىگىرتۈۋەكان دامەزرا ، لە پىناۋ پەرەپىندان و گەشە پىكرىدە بۈارى پەرۋەردەيى لە جىھاندا ، بەتايىبەتتى لە وولاتانى ھەژارو تازە پىگەيشتۈۋ لە جىھانى سىيەمدا .

۱۹۴۵/۷/۱۶

يەكەم تاقتى كىردەۋەى بۇمبى ئەتۇمى لە بىيابانى - نىۋمەكسىكۇ - ئەنجامدرا

لەلایەن ئەمەرىكا ، كە ئەمەش بوو ھۆى وەرگىرانى لىكدانەوھى رامىارىيەتى جىھان لە گۆرىنى ھىزى تەرازو لە بواری ئابوورى و سەربازى بەھىز ، لە دەستپىكردنى رامىارىيەتى جىھانگەرى لە ھەموو بوارە جىاجىاكان لە جىھاندا.

۱۹۴۵/۷/۱۹

جىگىرى راويزىكارى رامىارى مەندووبى سامى بەرىتانيا لە پارىژگای ھەولير كابتن جاكسون ، راپۆرتىكى بەرز كردهووە لە بارەى بارى ھەندى ناوچەى كوردستان ، كە پەيووھەندى بەناوچەى بارزان ھەبوو لە جموجوولى چەكدارانى گوندەكانى ناوچەكە و گىرنگى دان بە چاندنى درەختى سىو لە ناوچەى روستى سەر بەقەزای چۆمان لەباشوورى كوردستان.

كە ئەمەش دەبىتە ھۆى گىرنگى پىدان بە جوولەكەكان لەو ناوچەيەدا ، جاكسون گوندى رۆستى دەست نىشان كرد ، بۆ ئەو كارەى كە لەو كات دانىشتووانى گوندى رۆستى ۱۰۰ مال بوو ، لەگەل ۳۰ مالى جوولەكە ،... بەلام مستەفا بارزانى ئەو بىروو بۆچوونەخشەيەى رەتكردەوھو دژى وەستا ، ئەويش بە ھۆى نيازە خراپەكان و كاردانەوھى لەسەر داھاتووى باشوورى كوردستان.

۱۹۴۵/۷/۲۳

مستەفا بارزانى كۆبوونەوھى لەگەل - ئەلكرندمريد - ئەنجامدا لە بارەى كوردو ناوچە جىاجىاكانى كوردستان ، لە ئاوەندەكانى رامىارىيەتى نوپى ناوچەو ھەرىم و جىھان ، لە دواى جەنگى دووھى جىھان لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۵/۸/۲

گرىدانى كۆنگرەى بۆتسدام لە رۆخەكانى شارى بەرلىنى ئەلمانىا لە دواى خۆبەدەستەوھدانى ئەلمانىا ، بەھۆى سەرنەكەووتنى ئەلمانىا لەجەنگى دووھى جىھان.

كە سەرۆكى ئەمەرىكى ترومان و سەرۆكى سوڤىيەتى ستالين و سەرۆك وەزىرانى بەرىتانيا چەرچل بەشداريان لەو كۆنگرەدا كرد ، كە بەكۆنگرەى شىوازى دەسەلاتى ئەلمانىا و داھاتووى چۆنىەتى دەسەلاتەكەى ديار كرا لەپەيووھەندىيە نيو دەوولەتەكاندا .

۱۹۴۵/۸/۴

رژىمى ئىمپىرتۆرىيەتى يابان خۆ بەدەستەوھدانى بەجىھان راگەياندا لەسەر پىشتى باريجەى - مىسودى - لە كەنداوى تۆكيو بەھۆى سەرنەكەووتنى لە جەنگى دووھى جىھاندا .

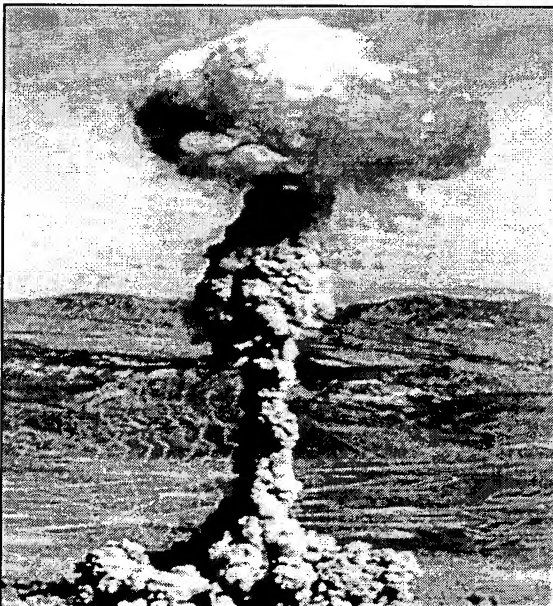
۱۹۴۵/۸/۵

ھىزەكانى سووپا و پۇلىسى رژىمى شانشىنى لە ئىراق لە پارىژگای ھەولير لە

باشوورى كوردستان ، بە پالېشتى ھېزەكانى سووپاي بەرىتانيا ھېرشىيان كرده سەر ناوچەى بارزان لە باشوورى كوردستان و رووبەروو بوونە وەديان لەگەل ھېزى چەكدارانى ناوچەكە و بەرگى كىردن لە ناوچەكە ، لە ئەنجام بوو ھۆى توانىنى دەست بە سەراگرتنى مەلەبەندەكانى پۆلىس لەمىرگەسۆرو زىبارو بلەو شىروان مەن داگىر بكن ، ئەوئىش بەرىسوا كىردنى ھەلووئىستى رۆئىمى شانشىنى لە ئىراقدا .

خەباتى رامىيارى ئافرەتانى كورد دەستى پىكرد وەك ئامىنەخان كە بەرپىسى ئافرەتانى پارىزگاي كەركوك بوو لە باشوورى كوردستان ، دواى ئەو حەبەسەخانى نەقىب لە پارىزگاي سلېمانى لە ۱۹۶۶/۴/۲ ، دواى ئەوئىش خاتوو مىنەخانى ھاسەرى پىشەوا قازى محەمەد لەشارى مەھاباد لە رۆژمەلەتى كوردستان ، لەگەل خەدىج مەجدى رىحان و كوپراى چەند ئافرەتەكى دىكەى ئاودارلە كوردستان .

دامەزراندنى پارت و گروپ و رىكخراو كۆمەلەى پىشەبى جەماوەرى لە پارىزگاي سلېمانى لە باشوورى كوردستان لەلايەن كەسايەتى و رووناكىيانى پارىزگاكەدا .

يەكەم بۆمبى
ئەتۆمى لەشارى
ھېرۆششىماى
يابانى درا لە
لايەن ھېزەكانى
سوپاي ئاسمانى
ئەمەرىكا... كە
بوو ھۆى گيان
لە دەستدانى
۷۳۰,۰۰۰ ھەزار
ھاوولەتى لە
ھەموو تەمەنىكى
جىدادا زامدار
بوونى ۱۶۰,۰۰۰

۱۹۴۵/۸/۶

۱۹۴۵/۸/۶

۱۹۴۵/۸/۶

هه‌زار هاوولاتی له ماوه‌ی ۹/ چرکه‌دا، ئه‌ویش به‌وێرانکردنی شارکه‌ زیاتر له ۸۰٪، که‌به‌درنده‌ترین کاره‌ تیرۆریسته‌کانی ده‌سه‌لات ده‌ژمێردرێت له جیهاندا.

جیگه‌ روونکردنه‌وه‌یه‌ که‌ ئامانجه‌کانی ئیداره‌ی ئه‌مه‌ریکا هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای دامه‌زراندنیه‌وه‌ له ۱۷۷۵/۷/۴ تا ئیستا به‌رده‌وام بوون و بووه‌ له‌ خۆ زاکردن به‌سه‌ر وولاتانی جیهان له‌ هه‌موو بواره‌کان به‌ تایبه‌تی له‌ بواری ئابووری و بازرگانی و سه‌ربازی له‌ رێگه‌ی بته‌وکردن و به‌ هێژکردنی رامیاریه‌تی جیهانگه‌ری، له‌ هه‌مان کات دروستکردن و پێک هێنانی گروپ و رێکخراوی تیرۆرستی و یارمه‌تیدانی له‌ رێگه‌ی پیاوانی سیخووری ئیداره‌که‌یدا.

ئه‌ویش له‌ پێناو شیوواندن و ئالۆز کردن و له‌ باربردنی ماف و ئه‌رك و ژیا‌نی گه‌لانی لاواز و بێ توانای ئابووری و رێگه‌ گرتن له‌ ده‌ووله‌تانی دژ به‌ رامیاریه‌تی خۆی و هاو‌په‌یمانه‌کانیدا. هه‌روا کرده‌وه‌و کرداره‌کانی ئه‌مه‌ریکا راستگۆن له‌ جی‌ به‌ جی‌کردنی ئامانجه‌کانی ئیمپریالیزم، دژ به‌ هه‌موو بیروو بۆ چوون و هه‌لوو‌یسته‌کانی مرۆفایه‌تی له‌ هه‌موو بواره‌ جیا جیاکان، به‌ تایبه‌تی له‌ بواری نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی و نژادی و زمان و میژوو و که‌لتوو‌رو داب و نه‌ریت و شارستانیت، له‌ جیهاندا.

هه‌روا جگه‌ له‌مه‌ش لی‌دانی ئاشکرا به‌ وێرانکردنی ناوچه‌و گوند و شارۆچکه‌و شارو وولات، که‌ نمونه‌ش: - لی‌دانی هه‌ردوو شاره‌کانی هیرۆشیمو ناکازاکی یابانی بوون له ۱۹۴۵/۸/۶ و ۱۹۴۵/۸/۹، به‌ بریاری سه‌رۆکی ئه‌مه‌ریکا - تۆرمان - و راویژکارانی ... هه‌روا سه‌رۆکی ئه‌مه‌ریکا - تۆرمان - ره‌زانه‌ندی له‌ سه‌ر دامه‌زراندنی بنکه‌ی ئاسمانی بۆ هێزه‌کانی سووپای ئه‌مه‌ریکا له - زه‌هران - دا له ۱۹۴۵/۹/۲۸، که‌ بپێته‌ یه‌که‌م بوونی سه‌ربازی ئه‌مه‌ریکا له‌ دوورگه‌که‌. هه‌روا سیخووره‌کانی ئه‌مه‌ریکا له‌ سا‌لی ۱۹۴۶ توانیان ده‌ست به‌ سه‌ر ۲۵۰,۰۰۰ هه‌زار ته‌ن له‌ گازی - تایو‌ن - دا بگرن له‌ ناوچه‌ی جۆرجیان له‌ نه‌مسا دا. له‌ جیات‌ی ئه‌وه‌ی ئه‌و جو‌ره‌ ماده‌ هه‌لووه‌شینێته‌وه‌، به‌لام به‌ دزی هه‌ر هه‌مووی بۆ ئه‌مه‌ریکا گواسته‌وه‌ له‌ پێناو سوود وهرگرتن له‌و ماده‌دا.

هه‌روا به‌ ئامۆژگاری و پش‌تیووانی ئه‌مه‌ریکا له‌ سا‌لی ۱۹۴۹ شه‌پێکی ناو

خۇبىي لە يۇنان ھەلگىرىساند ، كە لە ئەنجام بۈۋە ھۆى كوزرانى زياتر لە ۱۵۴,۰۰۰ ھەزار كەس و زىندانى كىردى زياتر لە ۴۰,۰۰۰ ھەزار كەس و لە سىدارەدانى زياتر لە ۶۰۰۰ ھەزار كەس بە پىيى ياساى سەربازىدا .

كە ئەۋىش بالويزى ئەمەرىكا لە يۇنان - ماكويگ - دانى بە و تاوانە نا ، كە ھەموو پىداۋىستىيەكانى ئەۋ شەپەر ناۋ خۇيىيەنى يۇنان لە لايەن ئەمەرىكا ئامادە كرابوون ، ئەۋىش لە نىۋان سالەكانى ۱۹۴۷ - ۱۹۴۹ . ھەروا بە ئامۇزگارى و پىشتىۋوانى ئەمەرىكا لە ۱۹۴۹/۵/۳ لە رىگەى موخابەرەتى ناۋەندى ئەمەرىكا كودەتاي سەربازى لە سوورىا ئەنجام درا بە سەر كىردايەتى - ھوسىن زەئىم - كە كودەتايەكەش لە بالويزخانەى ئەمەرىكا لە سوورىا پىلانى بۇ كىشراۋو لە شارى دىمەشق . ھەروا ھىزەكانى سووپاى ئەمەرىكا لە ۱۹۵۰/۶/۲۶ پەلامارى كۆمارى كۆرياي باكوورى لە بەرژەۋەندى كۆمارى كۆرياي باشۋور . لە كىشۋەدەكەدا .

ھەروا ئىدارەى ئەمەرىكا لە ۱۹۵۲/۵/۱۰ پىشتىگىرى ژەنەرال - باتىستاي - دا بە ھەلسانى بە كودەتاي سەربازى دژى دەسلەلتى كۆمارى ، دۋاى ۋەرگىرتنى دەسلەلت رېژىمىكى دىكتاتورى لە كۇبا چەسپاند كە بەستراۋ بۈۋە بە ئەمەرىكا ... ھەروا بە ئامۇزگارى و پالپىشتى ئەمەرىكاۋ دۋوركەۋتەۋەى يەككەتى سۇقىيەت لە يارمەتى دانى كۆمارى كوردستان ، لە ئەنجام ھىزەكانى سووپاى ئىران توانيان لە ۱۹۴۶/۱۲/۱۷ ئەم ۋكۆمارە لەناۋ بىيەن و پىشەۋا قازى مەمەد و ھەقئالانى دەسگىر بىكەن ... ھەروا بە ئامۇزگارى ئەمەرىكا لە رىگەى - كىم روزفلت - مەفید - تىۋودور روزفلت - كودەتايەكى سەربازى لە ۱۹۵۳/۸/۹ ئەنجام بدەن بە ناۋ لە بىردىنى ھىكۈومەتى - موسەدەق لە ئىران .

ھەروا ئىدارەى ئەمەرىكا لە رگەى موخايەداتى ناۋەندى توانى لە ۱۹۵۴/۶/۲۷ كودەتايەكى سەرازى لە گواتىمالا ئەنجام بدات ، دۋاى ئەۋە ھەلسا بە بۇردۋان كىردى پايتەخت و چەند ناۋچەيەكى دەۋرۋوبەرى شارەكە بە فرۇكەى جەنگى سەربازى ئەمەرىكا .

ھەروا ئەمەرىكا توانى لە ۱۹۵۸/۷/۲۵ ۋولاتى لوبنان بە ھىزى سووپا داگىر بىكات ، لە رىگەى - ئىستۋولى شەشەم - ى ئەمەرىكا بۇ پىشتىۋوانى كىزدن لە ھىكۈومەتى - كىمىل شەمەۋون - ئەمەش لە ئاكامى شۇرشى ۱۹۵۸/۷/۱۴

بوو له ئێراق به رووخاندنی رژیمی شانشینی له ئێراق و راگه‌یاندنی رژیمی کۆماری له ئێراقدا .

١٩٤٥/٨/٧

به هۆی هی‌رشێ درنده‌ی هی‌زه‌کانی سووپای رژیمی شانشینی له ئێراق به پش‌تی‌یوانی هی‌زه‌کانی سووپای ئاسمانی به‌ریتانیا بۆ سه‌ر ناوچه‌ی بارزان ، بووه هۆی ئه‌وه‌ی ، که مسته‌فا بارزانی و هه‌قاله‌کانی به‌ره‌و رۆژه‌لاتی کوردستانی داگیر‌کراوی ژێر ده‌سه‌لاتی رژیمی شا له ئێران هه‌لکش‌ین له هه‌ریمه‌که‌دا .

١٩٤٥/٨/٨

له‌دوای هی‌رشه‌که‌ی سووپای رژیمی شانشینی له ئێراق بۆ سه‌ر ناوچه‌ی بارزان ، فرۆکه‌ جه‌نگیه‌کانی سووپای به‌ریتانیا ناوچه‌ی بارزان و ده‌ورووبه‌ری له‌باشووری کوردستان بۆردومان کرد له ناوچه‌که‌دا .

١٩٤٥/٨/٩

دووه‌م بۆمبێ ئه‌تۆمی له شاری ئاکازاکی یابانی درا له‌لایه‌ن هی‌زه‌کانی سووپای ئاسمانی ئه‌مه‌ریکا... که بووه هۆی گیان له‌ده‌ست دانی ٢٥٠,٠٠٠ دووسه‌دو په‌نجا هه‌زار هاوولاتی له هه‌موو ته‌مه‌نیکی جیاواز و زامدار بوونی ١٤٦,٠٠٠ هه‌زار هاوولاتی له ماوه‌ی ١٠/ چرکه‌دا !...؟...!

گه‌ر ب‌ل‌یم رژیمی سه‌رمایه‌داری ئیمپریالیزمی ئه‌مه‌ریکا سه‌رچاوه‌و یارمه‌تی ده‌رو دامه‌زرینه‌ری هه‌موو جو‌ره تیرۆر و تیرۆریستانه له دوا‌ی رژیمه‌ عه‌ربه ئیسلامیه‌کان له جیهان . واته جیاوازی له ئیوان ئیمپریالیزمی ئه‌مه‌ریکا و ئیمپراتۆریه‌تی ئیسلامی ، نیه ته‌نیا له‌بیروو بۆچوونه‌بی‌ت له جیهاندا .

یه‌که‌م :- داگیر‌کردنی سامان و به‌رووبوومی وولاتان به‌تایبه‌تی سامانی نه‌وت له جیهاندا .

دووه‌م :- به‌داگیر‌کردنی خا‌ک و به‌ عه‌ره‌ب کردن و راگوواستنی نه‌ته‌وه‌و هی‌نانی عه‌ره‌ب بۆ سه‌ر خا‌کی گه‌لان ، له پ‌یناو ده‌رچوون له‌بیابانی عه‌ره‌بی ، له به‌ر ئه‌وه‌ی خا‌کی ره‌سه‌نی عه‌ره‌ب گه‌رسامانی نه‌وت نه‌بی ، ج‌یگه‌ی ژیا‌نی تیا نیه هه‌تا بۆ ئاژده‌ل و گیانه‌وه‌ر له ناوچه‌که‌یاندا .

۱۹۴۵/۸/۱۴ بە ھۆى لىدانى ئەو دوو بۆمبە ئەتۆمىيە لە لايەن ئەمەرىكا لە دواى جەنگى دووھى جىھان و خۆبەدەستەوہ دانى يابان ، كە دواى ئەوہ رووى كرده بوارى ئابوورى ھەمەجۆرى تەلنۆلۆژىيە سەردەمى لەپەرسەندن و گەشەكردنىكى بى وىنە لە جىھانى ئىستا ، كە يەكەم وولاتە لە بوارى ئابوورى و پىشەسازى بازىرگانى لەجىھاندا.

۱۹۴۵/۸/۱۵ دواى رازى بوون و خۆ بەدەستەوہدانى ھىزەكانى يابان لە سەر رازىبوونى دەولەتە ھاوپەيمانەكانى ئەمەرىكا و يەكەتە سۆڧىيەتى رىكەوتن لەسەر دابەشكردنى كۆريا بۇ ھىلى / ۳۸ ھىلى / ۳۸ كە كۆريا ئەم ھىلەى بۇ دانراو باكوورى ھىلى / ۳۸ بەر يەكەتە سۆڧىيەت كەوت و خواروى ھىلى ۳۸ بەر ھىزەكانى ئەمەرىكا كەوت.

ئەوہ بوو ئەم ھىلە بووبە ھىلىكى سىياسى سىننوردار ، كە ھەر يەكە ئىدارەيەكى جىاوازيان پىكەيىناو دوو بەشى لى دروست بوو كە زۆر ھەولياندا لەوكاتەى لە ۱۹۴۵/۸/۱۰ رۆژىمىكى سىياسى لىدروست بكن ، بەلام بى ھودە بوون بە گەيشتنە ئەنجام و كۆريەى باكوورلە باكوورى ھىلى / ۳۸ بەيارمەتى ئىدارەى سۆڧىيەت رۆژىمىكى بەناوى كۆريەى دىموكراتى

دروست بکات و رایگە یەنیت لە کیشوهرە کەدا.

١٩٤٥/٨/١٦ دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کوردستان لە رۆژه‌لاتی کوردستانی داگیر
کراوی ژێر دەسه‌لاتی ئێران لە لایەن پیشه‌وا قازی محەمەد راگەیه‌ندراو،
کاردانە‌وه‌ی کاریگەری کردە سەر بزوتنە‌وه‌ی رزگاریخوای کورد
لە رۆژه‌لاتی کوردستان ، کە ئەنجامی بوو ه‌و‌ی راگەیانندی کۆماری
کوردستان لە مه‌هاباد.

١٩٤٥/٨/١٧ وولاتی
ئەندونیزی
سەر بە‌خوایی
خەوایی
بە‌ده‌رچوونی لە
ژێر دەسه‌لاتی
پۆله‌ندا راگەیاندا
، بە‌سەرکردایەتی
سۆکارنۆ
جیگرە‌کە‌ی
محەمەد ، کە

بە‌ره‌و پەرە‌پێدان و پەرە‌سە‌ندن و گە‌شە‌کردن هە‌نگاوێنا لە وولاتە‌کە‌و بە‌ره‌و
جیهان بە‌ ناوی - کۆماری ئەندونیزی - لە شاری جا‌کارتای پایتە‌ختدا .
کە ژمارە‌ی دانیش‌تووانە‌کە‌ی ، ٩,٣٠٠,٠٠٠ ملیۆن کە‌سە . هە‌روا ژمارە‌ی
دانیش‌تووانی وولاتە‌کە‌ی ، ٢١٨,٣٥٠,٠٠٠ ملیۆن کە‌سە . هە‌روا پ‌و‌بە‌ری
خاکی وولاتە‌کە‌ی ، ١,٩٠٤,٥٧٠ کیلۆ مۆتر چوار گۆشە‌یە . هە‌روا چ‌ری
دانیش‌تووانە‌کە‌ی ، ٢٩٧ کە‌س لە یە‌ک میل چوار گۆشە‌دا . هە‌روا نژادە‌کانی ،
گ‌او‌و‌بوون ٤٥٪ . سوودانی ١٤٪ . مادووربوون ٧,٥٪ . مالاو ٥٪ . لە
ولاتە‌کە‌دا .

١٩٤٥/٨/١٨ کۆبوونە‌وه‌ی لیژنە‌ی نووینە‌رانی هاو‌پە‌یمانان لە بارە‌ی لیک‌ۆڵینە‌وه‌ی کارە
درندانه‌ نا لە‌بارە‌کانی رژی‌می فاشی لە ئە‌لمانیا ... پیش‌نیاریان کرد بە
کۆبوونە‌وه‌ی وه‌زیرە‌کانی دەرە‌وه‌ی ئە‌و وولاتانە‌ کە لە شاری مۆسکۆی
پایتە‌ختی یە‌کیە‌تی سۆڤیە‌ت ، دوا‌ی ئە‌وه‌ لە‌م رۆژە‌دا کۆبوونە‌وه‌ی هە‌رسێ

ۋولانتى پووسىياو بەرىتانيا ۋە مەرىكا لە لەندەنى پايتەختى بەرىتانيا ۋە نجامدرا ، ئەۋىش بە بەدامەزاندى داداگى ئىۋودەۋولتەنى لە پىناۋ داداگىيەكرنى تاۋانبارانى جەنگ لەجىھاندا . بە دامەزاندى چەندىن داداگى لە ۋولانتانى كە تاۋانەكانى جەنگى دژ بە مۇقايەتى تىدا ئەنجام دراۋە لەجىھاندا .

۱۹۴۵/۸/۱۹ راگەياندنى فەرمانى عورفى دژى بزوۋتنەۋى رزگارى لە ئىراق ۋە تايىبەتى كورد ، لەلايەن رژىمى شانشىنى لە ئىراق بەسەرۋكايەتى ژەنەرالى بەرىتاني - دانتون - كە ئەۋىش دەستى كرد بەھىرشى بەرفراۋان بۇسەر ناۋچە جىياجىكانى باشۋورى كوردستان .

۱۹۴۵/۸/۲۰ زىاتر لە ۴۰۰ چەكدارى شۆرشگىرە كوردەكانى رۆژمەلاتى كوردستان بەرەۋ باشۋورى كوردستان بەرىكەۋوتن ، لە پىناۋ يارمەتىدەنى ھىزە چەكدارەكانى كورد بەرگرى كردن لە كوردو كوردستان ، دژى رژىمى شانشىنى ۋە ھىزەكانى بەرىتانيە داگىر كەرو ياۋەرەكانى لەھەرىمەكەدا .

۱۹۴۵/۹/۲ بەخۇبەدەستەۋەدانى ئەلمانىيە فاشى ھتلەرى لەجەنگى دوۋەمى جىھان ، كۇتايى ھات بەسەر كەۋوتنى يەككەلى سۇقەتە ۋولانتانى ھاۋپەيمان لەھەردوۋ كىشۋەرى ئاسىيا ۋە ئورپادا .

۱۹۴۵/۹/۲ ۋولانتى قىتنام سەربەخۇي خۇي راگەياند بەسەر كىردايەتى قارەمان ۋە تىكۋش ھەرو رابەرى قىتنامى - ھۇشى مەنە - كەيەككە ھەسەركىدە

دىموكرىتى ۋە نىشتەمانپەرۋەرەكانى قىتنام ۋە جىھان . بە ناۋى - كۇمارى

قېتىنام - لە شارى ھانۋى پايتەختدا

كە ژمارەى دانىشتووانى شارى ھانۋى ۳,۳۸۰,۰۰۰ مليون كەسە . ھەروا
ژمارەى دانىشتووانى وولاتەكە ، ۷۸,۸۰۰,۰۰۰ مليون كەسە . ھەروا
رووبەرى وولاتەكە ، ۳۳۱,۶۹۹ ھەزار كىلۇ مەتر چوار گۆشەيە . ھەروا چەرى
دانىشتووانەكە ، ۵۶۹ كەس لە يەك ميل چوار گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ،
قېتىنامى ۹۵٪ . چىنى ۳٪ . ماونگ ، خمير ، تاى . لە وولاتەكەدا .

۱۹۴۵/۹/۴

ھىزەكانى سووپاى رژىمى شانشىنى لە ئىراق بەپشتىووانى ھىزەكانى
سووپاى بەرىتانيا ، پەلامارى ناوچەى ھاودىنانيان دا لەگەل دەورووبەرى و
داگىرىيان كردو رووبەرووى پىكدادان بوونەو لەگەل چەكدارانى ناوچەكە ،
كە بەتووند ترين پىكدادان دەژمىردىت لەناوچەكە لەوكات لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۵/۹/۵

ھىزەكانى سووپاى سوورى يەكەتە سۆفەتەى لە دواى كۆتايى ھاتنى
جەنگى دووھى جىھان و سەركەووتنى ، پەلامارى كۆمارى بولگارىيا داو
داگىرى كرد ، بەلام دواى سى رۆژ بەجىي ھىشت بەپىي رىكەووتنى لەگەل
دەسەلاتى بولگارىيا ، بەپىي بارو دۆخى ئەوكات لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۵/۹/۱۰

راپەرىنەكانى ناوچەى بارزان و دەورووبەرى دەستى پىكرد بە تايبەتەى لە
ناوچەى مەيدانى - مۆرك - لە باشوورى كورستان دژى ھىزەكانى سووپاى
شانشىنى لە ئىراق بە پىشتىووانى بەرىتانيا .

۱۹۴۵/۹/۱۲

سەر كەردەى پووسى -

باغروڤ - داواى لە ئەفسەرە
پووسەكان كرد لە ئىران بە
پىك ھىنانى شاندىكى
كوردى و رەوانە كردنى بۆ
شارى باكۆ لە رۆژھەلاتى
كوردستان ، ھەروا بەلىنى
بەكابتن نمازۆف دا كە
ئەفسەرىكى پەيوەندىدار
بوو ، لە نىوان كوردو پووس
لەسەر داواى پىشەوا قازى

مەمەد . ئەۋىش بەيىك ھىنانى شاندېڭ لە سەرۆك عەشىرەتەكانى كوردو رەۋانە كوردنىيان بۇشارى تەۋرىزۇ لە ۋىۋە بۇ باقۇ.

ئەۋىش لەپىناۋ گەفتوۋوگۇ كوردن لەسەر كىشەى كورد ، كە شاندەكە لە ۵۰ كەسايەتى كورد پىك ھاتىبون بەسەر كىرەپەتى پىشەۋا قازى مەمەد ، بەگەيشتىنى شاندەكە با فروف رايگەياند ، كەداھاتوۋى مافى كورد يارى پى ناكىرئ لەكوردستان...!.

۱۹۴۵/۹/۲۵ ھىزەكانى سووپاي رژیى شانشىن لە ئىراق بەپىشتىۋوانى فروكە جەنگىيەكان و بەھاۋكارى ۲۰۰ جاشى عەشىرەتى سوورچى و ۵۰۰ لە ھۆزى بەروارى لە باشوورى كوردستان ، ھىرشىيان كىردە سەر ناۋچەى بارزان ، ئەۋىش بە ناچار بوۋنى مستەفا بارزانى و شۆرشگىران بەرەو شاخى شىن ھەلەكشىن و بەرگرى لەخۇيان بىكەن لە ناۋچەكەدا .

۱۹۴۵/۹/۳۰ سەرکەۋوتنى شۆرشى بارزانى بەسەر ھىزەكانى سووپاي شانشىنى لە ئىراق ، كە بوۋە ھۆى گوۋاستنەۋەى شۆرش بۇ قۇناخىكى دىكە لە كوردستان ، بەرزبۈۋنەۋەى ھەستى نەتەۋەيى و نىشتىمانى بەتايىبەتى لە باشوورو رۇژھەلاتى كوردستاندا .

۱۹۴۵/۱۰/۱۱ بەر لە دامەزاندنى پارتى دىموكراتى كوردستان شۆرشى بارزان بەھۆى ھىرشى سووپاي رژیى ئىراق و بەھاۋكارى سەرۆك عەشىرەتە جاشەكان ، بۇمبارانى تۈۋندى ناۋچە شاخاۋىيەكانى ھەريى باشوورى كوردستانىيان كىرد ، لەلايەن فروكە جەنگىيەكانى رژیى شانشىنى لە ئىراق و بەرىتانيا ، كە بوۋە ھۆى نىسكۆى شۆرشكە ، لەۋكات ھىزەكانى بارزان خزانە ناۋخاكى رۇژھەلاتى كوردستان ولەلايەن رىبەرانى كۆمەلەى شۆرشكە پىشۋانى گەرمىيان لىكرا لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۵/۱۰/۱۶ دامەزاندنى رىكخراۋى فاۋ ، كە بە رىكخراۋى دەستەى نەتەۋە يەكگرتۈەكان دادەنرىت بۇ خۇراكى كشتۈۋكالىيەكان و بارەگاي سەرەكى رىكخراۋەكە لە شارى رۇماى پايتەختى ئىتالىيە .

۱۹۴۵/۱۰/۲۳ پىشەۋا قازى مەمەد سەر كىرەپەتى رژىكاف ، كە خۇيان لە بەرامبەر ئىران بە تەنيا دەبىنىيەۋە و ئامۇژگارىيەكانى بافرۇڭيان بەجىگەياندو بەبئ ئەۋەى ،

که کۆمهلهی ژیکاف هه‌لۆه‌شیننه‌وه کۆنگره‌یان له مه‌هاباد گرێداو پارتی دیموکراتی کوردستانیان به‌ره‌و دامه‌زراند هه‌نگاوینا له رۆژه‌لاتی کوردستان.

١٩٤٥/١٠/٢٤ دامه‌زراندنی ریک‌خراوی نه‌ته‌وه یه‌کگرتوه‌کان راگه‌یه‌ندرا به‌جیگرتنه‌وهی کۆمه‌له‌ی گه‌لان ، له هه‌مان کات هه‌لۆه‌شاندنه‌وهی کۆمه‌له‌ی گه‌لان راگه‌یه‌ندرا ، به‌پێی بارو دۆخی نووی دواى جه‌نگی دووه‌می جیهان و په‌رسه‌ندن و پێشکه‌وتنی له په‌یوه‌ندیه‌ نیو ده‌ووله‌تیه‌کان له‌جیهاندا .

١٩٤٥/١٠/٢٥ گرێدانی کۆنگره‌ی یه‌که‌می پارتی دیموکراتی کوردستان له رۆژه‌لاتی کوردستان له شاری مه‌هاباد ، که پێشه‌وا قازی محه‌مه‌د به‌سه‌رۆکی پارت هه‌لبژێردراو .

له گه‌ل ئەندامانی لیژنه‌ی ناوه‌ندی و سکرته‌یری کۆمیته‌ی ناوه‌ندی و چه‌ندین بریاریان دا ، که گرنگترین بریاری مافی چاره‌ی خۆنوسیی کورد

بوو له رۆژه‌لاتی کوردستاندا.

١٩٤٥/١٢/٦ بڵاوکردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی گۆفاری کوردستان له رۆژه‌لاتی کوردستان ، که به‌ره‌و ده‌نگی دامه‌زراندنی کۆماری دیموکراتی کوردستان بوو له شاری مه‌هاباد به‌سه‌رکردایه‌تی پێشه‌وا قازی محه‌مه‌د له هه‌ریمه‌که‌دا .

١٩٤٥/١٢/٦ دامه‌زراندنی هێلی شه‌مه‌نده‌فه‌ر بۆ یه‌که‌م جار له شاری که‌رکوک له باشووری کوردستان له لایه‌ن رژیمی شانشیینی له ئێراق.

جىڭ—
 باسكردنە كە
 ھىلى
 شەمەندەفەر لە
 نىۋان شارى
 كەركوك و بەغداي
 پايتەختى ئىراق،
 كە ئە و ھىلەش
 كەركوك و كفىرى

و كەلارو خانەقەن و بەغدا بە يەك دەبەستىتەۋە. بەلام ھىلى شەمەندەفەرى
 ئىستى شارى كەركوك لە سالى ۱۹۸۶ دەستى پىكرىدو لە سالى ۱۹۸۷
 دا كەۋتە كار كىردى. ئەم ھىلە بەستراۋتەۋە بە تەۋاي سىنورەكانى ئىراق و
 سوورىا و سىعوودىيە و ئوردن، كە پارىژگاۋ شارى كەركوك بە تەۋاي بە
 شارەكانى باشوورى ئىراق دەبەستىتەۋە، لە پىناۋ بەزىكردنەۋەي بارى
 ئابوورى و بازىرگانى و گىۋاستنەۋەي ھەردوۋ بوارى مەدەنى و سەربازى و
 پىداۋىستىيەكانى لە ئىراق

بەلام لە دۋاي پىرۇسەي ئازادى لە ئىراق و روۋخاندى رىژىمى بەس لە
 ئىراق، ئەۋىش بە ھۋى بۆردمانكردنى ھىلە ئاسىنىيەكان لە لايەن ھىزەكانى
 سوۋپاي ئەمەرىكاۋ ھاۋپەيىمان بوۋە ھۋى ويرانكردنى ئەم ھىلانەۋ لە
 پەككەۋوتنى لە كاركردن لە ئىراق.

سەرەراي ئەۋەي كە ھىلى ئاسنى شەمەندەفەر گىرنگىيەكى كارىگەرى لە سەر
 ئاسانكردنى ھىتاۋوچۇۋ گىۋاستنەۋەي كەل و پەل و كالاكان و شىمكەكانى
 بازىرگانى و چەندىن بوارى دىكە دا ھەيە، بۆتەۋكردنى ژىرخانى ئابوورى و
 بازىرگانى لەۋ وولاتەدا، بە تايىبەتى لە كوردستان... كە بىرپار وايە ھىلەكانى
 ئاسنى نىۋان شارى كەركوك و ھەۋلىر و سىلىمانى و دھۆك و زاخۇ بەردى
 بناخەيان لە سالى ۲۰۰۹ بۆ دابىرى و دەست بىرى بە دروستكردنى ئەم
 ھىلە فراۋانە لە ھەرىمى باشوورى كوردستان.

سەرچاۋە: — لىدوانى بەرىتۈبەرى ھىلى ئاسنى شارى كەركوك — شاكر مەمەد.

۱۹۴۵/۱۲/۱۵ پېئىرەۋى ئەنجومەنى نەتەۋايەتى ئازىربايجان - جەغفەرى - لە ئاھەنگىكى شىكۆدار خوۋلى يەكەمى ئەنجومەنەكەى كىردەۋە داۋاى لە پېئىشەۋا قازى محەمد كىرد ، كە پېئىنج ئەندامى پارتى بىئىرئىتە ئاۋ ئەۋ ئەنجومەنە نۆبەرەيە لە كۆمارى ئازىربايجان لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۵/۱۲/۱۵ لە سەرەتاي داگىركردنى وولاتى ژاپۇن ، واتە يابان لەلايەن ھىزەكانى سوۋپاي ئەمەرىكا ، بەبرىارى سەرۋكى ئەمەرىكا و پەيدا بوۋنى مەترىيان لە پەيوەندى بەھىزى نىۋان دەسلەتلى ژاپۇن و ئاينى شىنتۇ... لە بەر ئەۋە برىارىياندا بە لەناۋ بىردىنى ئەۋ ھاۋكارىيە و دەستىيان بەسەر زۆربەى زەۋىيەكانى ئاينى شىنتۇ داگرت ، لە پېئىناۋ ئاسانكردنى مەرامەكانىيان لە تەۋاۋى ژاپۇن و كار لىئەكردنىيان لە ئاۋ كىئىشۋەرەكەۋ جىيەھاندا .

۱۹۴۵/۱۲/۱۶ گەرەترىن خۇپىشاندان لە رۆژھەلاتى كوردستان لە گۆرەپانى چۈار چىرا لە شارى مەھاباد لە لاىەن گەلى كوردستان ئەنجامدراۋ ئالاي كوردستان بەرزكرايەۋە لە شارەكەدا .

۱۹۴۵/۱۲/۱۶ دوۋەمىن كۆنفرانسى ۋەزىرانى دەرەۋى وولاتانى ھاۋپەيمان ، لە شارى مۆسكۋى پايتەختى سۆڧىيەت ئەنجام دراۋ بەردەۋام بوۋ تاكوۋ ۱۲/۲۲ ، كە كىئىشەى ئىران و چۆلكردنى ھىزە ھاۋپەيمانەكان لەئىران بوۋە تەۋەرىكى سەرەكى گىفتوۋ گۆيان ، كە ۋەزىرى دەرەۋى بەرىتانىيا - بىڧن - مەبەستى دەرچوۋنى سوۋپاي سوۋرى سۆڧىيەت بوۋ لە ئىران .

ئەۋىش بە تايبەتى لە رۆژھەلاتى كوردستان ، لەناۋەندى كۆنفرانسىكە كۆمۇسسىۋنىك لە ئەمەرىكا و بەرىتانىيا و سۆڧىيەت دامەزرا ، بۇ رىئىمايى كىردى حكوۋمەتى ئىران و ھاندانى دەسلەتلى ناۋەندى تاران ، ئەۋىش لە پېئىناۋ ھىۋور كىردنەۋى بارو دۆخەكە . بەتايبەتى لە رۆژھەلاتى كوردستان .

۱۹۴۵/۱۲/۱۷ دامەزراندنى بانكى نىۋودەۋولەتى ، بۇ كارەكانى بىناسازى و ئاۋەدان كىردنەۋە ، كە ئەۋ رىكەۋوتنە لەلايەن ۴۴ وولات مۆركرا لەشارى برىتۇن ، وىزى لە ۱۹۴۶/۶/۲۵ دەستى بەكارەكانى كىرد لە لە ناۋچەۋەرىمە جىيا جىياكان جىيەھاندا .

۱۹۴۵/۱۲/۱۷ لە ئاھەنگىكى جەماۋەرى مەزن لە لاىەن دانىشتۋانەكە لەشارى مەھاباد

ئالاي كوردستان بەرزكرايەدە ، لەو كاتەش پەيوەندى لەگەل حكومەتى ناوەندى تاران ھەرمابوو... بەلام جموجول و بەرز بوونەدى ھەستى نەتەوھىي رۆژ لە دواي رۆژ بەرەو يەكخستەن ھەنگاوي دەنا، بەتاييەتى لەبوارى نەتەوھىي و نىشتەمانى بەرەو راگەياندىنى كۆمارى كوردستان لە شارى مەبەددا.

۱۹۴۵/۱۲/۱۹ ھەزىرى دەردەدى بەرىتانيا - ئەزىست بىقن و - ھەزىرى دەردەدى يەكەيتى سۆقىتە - مياتسلاف مۆلۆتوف - لەكاتىزىر ۷،۱۰ ى ئىوارە كۆبونەوھەيكيان ئەنجامداو دواي كۆبونەوھەكە سەرۆكى يەكەيتى سۆقىتە - ستالين - پىششووڧى لەھەردوو ھەزىركرد... لەرۆژى دوايى بەرىتانيا كۆنوووسى كۆبونەوھەكەى ئاراستەى ھەزارەتى دەردەدى ئەمەرىكا كەرد بەشپووەھەكى فەرمى لە ئەرشىف پارىژراوہ... جىگەى ئامازەيە كە لە كۆنوووسەكەدا ھاتبوو كە ھەردوو شاندى سۆقىتە و بەرىتانيا گەتووگۆيان لەسەر كەردبوو ئەويش:-

۱- كىشەى نەوتى باكوو ئىرانى كەرد، لەدوايى باسى كىشەكانى توركياكرا... كە بىقن لەستالينى پرسى - چ گەتتەكيان لەگەل توركيا ھەيە...؟ ستالين لە وەلامدا گووتى :- رەنگە بەھەلە لە زاراوھەكە بگەن... بەلام ئامازەى بۇ شەپى دەروونى كەرد بىقن لە وەلامدا گووتى : ئىمە ھاپەيمانى توركياين و دەمانەوئەت لەمەسەلكە بگەين... ستالين بۆى شىكردەوگووتى :- لىرەدا دوو مەسەلە لەئارادايە. يەكەم : دەبارەى تەنگە بەرەكان و دووھم : دەبارەى داواكارى لكاندى ھەردوو ناوچەى قارس وئەردەھانى توركيا و يەكەيتى سۆقىتە. لە ھەمان كات - ئەزىست بىقن - گووتى :- ووتەى وا لە ئارادايە كە ئىوہ دەتانەوئەت بنگەيەك لەتەنگەبەرەكان دابمەزىت.

۲- لەمەدا ستالين لاينەنگرى لىكەرد دەربارەى شارەكانى قارس و ئەردەھان لەباكوورى كوردستان، و ستالين گووتى :- توركيا دەستى بەسەردا گەتووەو دەيەوئەت سەنوو بەرئىتەتوہ دۆخى بەر لەرىكەووتنى فارسى و مۆسكۆى سالى ۱۹۲۱. چونكە پىنى وايە يەكەيتى سۆقىتە لە سالى ۱۹۲۱ لاوازيووەو توركياش سوودى لەم بارودۆخە

وهرگرتوووه هەردوو ناوچەكەى بەخۆيەوه لكاندەوه، هەروا لە كۆنوسەكەدا هاتوووه ستالین دەلیت : - رێكەووتنامەى - مۆنرۇ - دەربارەى تەنگەبەرەكان مافى ئەوه بە توركيا دەدات هەر دەمژمیرێك بیهویت تەنگەبەرەكە دادەخات، ئەمە سەبارەت بە پرووسیا زەحمەتى دروست دەكات، چونكە توركيا دەتوانیٲ چ كاتێك بیهویت فشار بخاتە سەر. بۆیه مۆسكۆ داواى ئەوه دەكات هاتووچۆ لەرێگای تەنگەبەرەكە ئازادبێت.

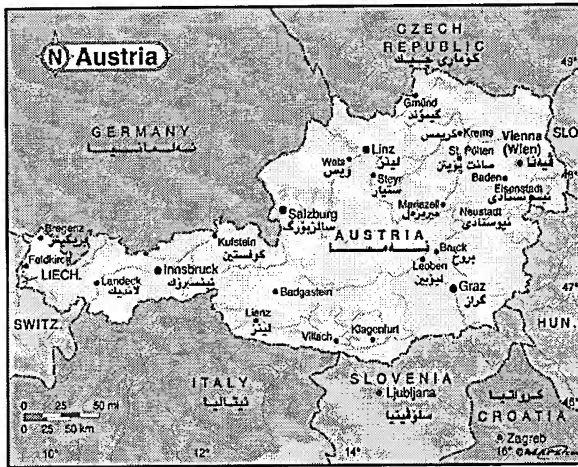
٣- ستالین دووهمین مەسەلەى دیکە دەروژنیٲ ، كە ئەویش ئەوهیه توركيا دەستى بەسەر خاكێك داگرتوووه پێشتر ئەرمەنەكان و جۆرجیەكانى تیدا دەژیان. بۆ راستكردنەوهى ئەو رهوشە - پێویست بەوه دەكات سنوور بۆ ئەو سەردەمە بگەڕیتەوه كە لە سەردەمى قەيسەرى پرووسیا دا هەبوو... بەلام ئاخوتن لەسەر شەپرى نژی توركيا هیچ بنچینەیهكى نیە... بەلام بەبیروبووچوونى ستالین مەسەلەكە بە وتووێژكردنى لە نیوان ئەمەریكا و بەریتانیا چارەسەردەبێت.

٤- هەروا بێقن لە ستالین دەپرسیٲ بەشیوووهیهكى دیاریكراو چیت دەویٲ...؟ سەرۆكى سۆقیەت ستالین لە وەلامدا دەلیت : - گەرانهوهى خاكى ئەرمەن و جۆرجیەكان بۆ خاوهنى فەرمى خۆیان وەك ئەو بارودۆخەى بەر لەرێكەووتنامەى سالى ١٩٢١ كەو لەهەمان كات بێقن گوتى :- ئەو زەویانە بۆ ماوهیهكى درێژ بەدەست پرووسیاى قەيسەرى ناكیشبێتەوه... ستالین لەگەڵیدا هاووابوو.

٥- بەلام پێى گوت ئەرمەن و جۆرجیەكانى بەبەردەوامى لە سەرى ژیاون، بێقن بە پرسىاریكى دیکە كیشەى تەنگەبەرەكان دەروژنیٲتەوهوه دەلى :- بەتەواوى مۆسكۆ چى دەویٲ... ستالین لە وەلامدا گوتى : - دەیهویٲ بنكەیهك بۆ بۆ سۆقیەت تیدا بمەزنیٲ لاپەرەكانى دیکەى بەلگەنامەكە ئاماژە بۆ ئەوه دەكەن كە ستالین دەستى بە جى بە جیكردى پلانەكەى كردبوو، بەلام بەشیوووهیهكى پەلەكراو لە رێگای بریارى ئەنجوومەنى سۆقیەتى بالا لە ١٩/١٠/١٩٤٦ دەربارەى داواكارى ئەرمەنى لەجیهان، ئەویش بۆ گەرانهوهیان بۆ یەكێهەتى سۆقیەت،

بەمەرجىك ئەو ئەرمەنەنەي كە دەگەرنەنەو دەگەزنامەي سۇقىيە تيان پىيىدىرىت... پلانەكەش ئەوئەي بەدىارخست كە ئەرمىنىيەي سۇقىيەت جىيى مىليۇنەن ئەرمەن ئايىتەو، كە ئەمەش فاكترىكى فشارە لەسەر توركيا بۇ ئەوئەي بىللىت بگەرئەو سەر خاكى خۇيان، كە لىيى راگوويزاون لە رۇژەلەتتى توركيا، ھەروا بەلگەنامەكان دەللىن :- كە ستالين بەتەننى كارى لەسەر ئەوئەو نەكرد و ھەموو ئەرمەنەكانى جىھانىش بىاتە پروسىا بەلكوو بەخوودى توركياشەو بۇ سەر سۇقىيەت.

سەرچارە: گۇفارى عەرەبى كۆيتى .

۱۹۴۵/۱۲/۱۹ رېژىمى كۆمارى

دوۋەمى

ووللاتى نەمسا

راگەيەندرا لە

سەر بنەماكانى

دەستورى و

رېنمايەكانى

سالى ۱۹۲۰دا.

بە ناوى -

كۆمارى نەمسا

- لە شارى - قىيەنا - كە ژمارەي دانىشتوانەكەي ، ۱،۸۷۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە . ھەروا ژمارەي دانىشتوانى وولتەكە ، ۸،۶۵۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە . ھەروا پروبەرى خاكى وولتەكە ، ۸۳،۸۶۰ ھەزار كىلۇمەتر چوار گۆشەيە . ھەروا چرى دانىشتوانەكەي ، ۲۶۷ كەس لە يەك ميل چوار گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ، ئەلمانى ۹۵٪ . ھەروا ھەندى لە كروات و سلوۋېنى تىايە . لە وولتەكەدا .

۱۹۴۵/۱۲/۳۱ ھىزەكانى سووپاي ئەمەريكا لەخاكى ئىران كىشانەو بەتايىبەتى لە رۇژەلەتتى كوردستانى داگىر كراوى ژيىر دەسەلەتتى ئىران ، بەھۇي لە بارچوونى بارودۇخ و پەيوۋەندى لە نىوان نەتەوئەي فارسى داگىر كەر لەگەل

كوردو سەرھەڵدانى بارو دۆخى نوێ بەپێى پەرەسەندنەکانى دواى جەنگى دووهمى جيهان ، بەرزىوونەوى رۆلى يەكپەشتى سۆڤيەت لەيارمەتى و پشتگيرى كردنى گەلانى چەوساوه و ژيڕ دەستە، لەوانەش يارمەتيدانى كورد لەرۆژھەلاتى كوردستان.

١٩٤٦

١٩٤٦/١/١ هەلۆوھەشاندنەوى بريارى تاكرەوى ئيمپراتورى ژاپون بەدامالينى خواوندنيەكان لەسەر تەواوى ژاپون ، دوا ووشە بۆ ئيمپراتور بيت لەسەر وولاتى يابان ، بەلام بريارى تەواوى دەسەلات درا بە دەست پەرلەمان و حكومەت ، كە ئيمپراتور وەك مەروڤڤىكى ئاسايى بيت و بەشداری بەرهو پيش بردنى بارى هەمەلایەنەى وولاتەكەى بدات بەهاوكارى پەرلەمان و حكومەت لە وولاتەكەدا .

١٩٤٦/١/٧ دامەزراندنى ئۆرگانى گۆڤارىكى كوردى لە پیناو بلاوكردنەوى يەكەم ژمارەى گۆڤارى - كوردستان- لە شارى مەهاباد لە رۆژھەلاتى كوردستانى داگیر كراوى ژيڕ دەسەلاتى رژيمنى شا لە ئێراندا . كە زمانخالى پارتى ديموكراتى كوردستان بوو بە سەر كرايەتى پيشەوا قازى محەمەد لە هەريمه كەدا .

١٩٤٦/١/٧ بەهاوكارى و يارمەتيدانى ئەمەريكا و بەريتانىا رژيمنى شاهەنشاهى لە ئێران پەلامارى كۆمارى ئازربايجانى داو لە ناوى برد ، لەدواى كشانەوى هيزەكانى سووپاى سوورى يەكپەشتى سۆڤيەت لە ناوچەكەدا لە سەر بنەماى بەرژەوندنيەكاندا .

١٩٤٦/١/١٠ يەكەم دانيشتنى پيكرخاوى نەتەوہ يەكگرتووہەكان ئەنجامدرا بەبەشداری ٥١ وولات ، ئەويش بەھەلبژاردنى سەرۆكى كۆمەلەى گشتى و گفتووگۆ كردن لە سەر داماتوووى پيكرخواوەكەدا لە چارە سەر كردنى كيشە هەلوواسراوەكان لە جيهاندا .

١٩٤٦/١/١١ بلۆو كردنەوى يەكەم ژمارەى رۆژنامەى كوردستان لە شارى مەهاباد لە رۆژھەلاتى كوردستان ، لەلایەن پارتى ديموكراتى كوردستان بەرابرايەتى پيشەوا قازى محەمەد لە هەريمه كەدا .

١٩٤٦/١/١٩ بەھۆى پشتگيرى بزووتنەوى رزگاربخوازی كورد لە رۆژھەلاتى كوردستان

لەلەين دەسەلاتى يەككىيەتى سۇقىيەت ، رىئىمى شا لە ئىران سكالانامەيەكى
نارەزايى بەرامبەر ھىزەكانى سووپاي سۇقىيەت ئاراستەى ئەنجوومەنى
ئاسايشى نىوودەوولەتى كرد ، بەرامبەر بەو يارمەتى دانەى كورد لەلەين
دەسەلاتى سۇقىيەت.

۱۹۴۶/۱/۲۲ لەگۆرەپانى چوار چرا لە ناوەرەستى شارى مەھاباد لە رۆژھەلاتى كوردستانى
، كۆمارى كوردستان بە سەرکردايەتى پىشەوا قازى محەمەد راگەيەندرا... كە
بوو ھۆى لىك ترازانى پەيوەندى لە ئىوان كوردو دەسەلاتى فارسى لە ئىران
، ئەویش بەدروست بوونى بارودۇخى نوئى لە ناوچەكەو ھەرىم و جىھاندا.
شاينى باسە كە ئەوكات دەسەلاتى يەككىيەتى سۇقىيەت رۆلى گىرنگى ھەبوو
لە راگەياندى ئەو كۆمارە كوردستانىيە لەمىژووى بوونى بزوتتەوھى
رزگارىخووزى كورد ، لە ھەردو لايەنى باشى و خراپى لەداھاتووى كورد
لەوكاتەدا لە كوردستان ، بەتايىبەتى لە رۆژھەلاتى كوردستان.

۱۹۴۶/۱/۲۶ سەر كىردەو رابەرى بزوتتەوھى رزگارى كورد لە رۆژھەلاتى كوردستان ،
پىشەوا قازى محەمەد پىكەينانى ھكۆومەتى كوردى راگەياندا ، كە خۆى لە
۱۴ چواردە وەزىر دەگىرت ، لەپىناو ھەلسووراندى كاروبارى ھكۆومەتايەتى
و دامەزراندى دامو دەزگاكانى دەسەلاتى نوويى كوردى لەرۆژھەلاتى
كوردستاندا.

له‌ دوا‌ی هه‌ول و ماندو‌بوونیکی زۆر ، ئه‌ویش به‌ دامه‌زاندنی یه‌کیه‌تی بزوتنه‌وه‌ی شو‌رش‌گی‌ری ئافره‌تان له‌لایه‌ن ئافره‌تی شو‌رش‌گی‌ری کوردی ناودار خاتون - هه‌بسه‌خانی نه‌قیب - له‌ شاری سلێمانی له‌سه‌ر ئه‌رکی بنه‌ماله‌که‌ی له‌ باشووری کوردستان.

له‌ دوا‌ی دامه‌زاندنی یه‌که‌م کابینه‌ی حکومه‌تی کوماری کوردستان له‌ شاری مه‌هاباد له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان ، به‌رابه‌رایه‌تی پێشه‌وا قازی مه‌حه‌مه‌د سه‌رۆکی پارته‌ی دیموکراتی کوردستان ، که‌ ئه‌و کابینه‌یه‌ له‌ هه‌موو که‌سایه‌تیه‌کانی کورد له‌ کوردستان پێک هێنرابوو بێ جیاوازی هه‌ریه‌مه‌کان له‌ کوردستاندا .

کۆمه‌لیک له‌ رووناکییرو که‌سایه‌تی کورد سکالانامه‌یه‌کیان ئاراسته‌ی رێکخراوی نه‌ته‌وه‌یه‌که‌گرتوه‌کان کرد ، به‌ زمانی فه‌ره‌نسی له‌باره‌ی کورد له‌هه‌موو بواره‌کان . به‌تایبه‌تی له‌ هه‌ردوو بوا‌ری گه‌ل و نیشتمان له‌باشووری کوردستانی لکێنراو به‌ ئێراق.

بلا‌و کردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی گو‌فاری - هه‌ل‌له‌ - له‌ شاری یۆکان له‌ باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر ده‌سه‌لاتی رژێمی تورکیا .

هێزه‌کانی سووپای به‌ریتانیا له‌خاکی ئێران و رۆژه‌لاتی کوردستان کشانه‌وه‌ ، که‌ ئه‌م کاره‌ش بووه‌ هۆی ماوه‌دان به‌هێزه‌کانی سووپای رژێمی شا له‌ ئێران ،

، لەپىنئو پەلاماردانى بزووتنەۋەى رزگايخوۋى كورد لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۶/۳/۶ رۆژنامەى كوردستان لە رۆژھەلاتى كوردستان ، لە سەر وتارەكەيدا بلۆى كوردەۋە ، كە دەلى:-

وولتانی پەيمانی ئەتلەسى بروايان وایە كە خزمەتى گەلانی ژێردەستە دەكات لە دواى جەنگى دووھى جیھان بە سەرکەوتنیان بەسەر فاشیەت.... بەلام دەستگىرى سۆفیه تیان بۆ ئەو كیشەیه پىشتگوێ خست بەكیشەى دیموکراتى و مافى گەلانی بچووك ، وەك بزووتنەۋەى رزگايخوۋى گەلى كوردستان.

ھەروا رۆژنامەى كوردستان لە رۆژھەلاتى كوردستان لە ژماھ /۲۳يدا بلۆى كوردەۋە ، كە ئەو گەمارۆ ئابوورییەى كە رژیى شاهەنشاهی لە ئێران ، خستووێتە سەر ھەرىمى رۆژھەلاتى كوردستان و كۆمارى كوردستان لەمەھاباد.

ئەمەش وەك بەكارھێنانى چەكە دژى كورد ، لە پىنئو چۆكدادان بە بزووتنەۋەى رزگايخوۋى كورد لە كوردستان ، رامیاریەتى رژیى شا لەپىنئو دوورخستەۋەى گەلى كوردو دژى كوردە لەو ھەرىمە ھەموو بوارەكان لە سەر خاكى داگیر كراوى لە لایەن شا لە ئێراندا.

۱۹۴۶/۳/۲۱ بەبۆنەى جەژنى نەروۆزى سەرى سالى كوردى ئاھەنگىكى گەوروە لە شارى بەغداى پايتەختى ئىراق سازدرا لە باخچەى ھۆلى شانشین فەیسەل-و- ھۆلى گەل- كە لەو ئاھەنگە چەندىن وتار خوێندرایەۋە بەم بۆنەى لە لایەن ئاھەنگیژان لە شارەكەدا . ھەروا لە گوند و شارۆچكە و شارەكانى باشوورى كوردستانیش بە ھەمان شێوھ ئاھەنگ گێردا لە لایەن گەلى كوردستان .

۱۹۴۶/۳/۲۱ يەكەم ژمارەى گۆڤارى - ھەلآلە - لە شارى بۆكان بلۆكرایەۋە... بەپى ئاماڤەكانى كۆمارى كوردستان... گۆڤارى ھەلآلە كە گۆڤارىكى ئەدەبى رامیاری بوو بەسەر نووسەرى ناسراوى كورد - ھەسەن قزلچى - و بھیارمەتى - ھەژار موكرى - و - ەباس ھەقىقى - و - ھیمن موكرى شاعیر بوو ... كە توانى بەپى بارى ئەوكاتى رامیاری رۆلى خوێ لە بواری

رۆژنامه‌وانی و رۆشنیبری و زمان و میژوو داب و نه‌ریتی کوردستان ببینی له رۆژه‌لاتی کوردستان.

سەرچاوه: گۆڤاری - خاک - ژماره: ۱۳۰.

۱۹۴۶/۳/۲۱ بڵاوکردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی گۆڤاری هاواری نیشتمان له‌شاری مه‌هاباد له رۆژه‌لاتی کوردستان.

۱۹۴۶/۳/۲۳ هی‌زه‌کانی سووپای سووری سۆڤیه‌ت بریاری کشانه‌وه‌ی له‌خاکی ئێران دا ، به‌تایبه‌تی له رۆژه‌لاتی کوردستان راگه‌یاند ، که له‌ماوه‌ی ۴۵ رۆژدا بی‌ت له هه‌مان کات ، به‌هۆی رێکه‌ووتنان ئه‌ویش به‌دامه‌زراندنی کۆمپانیای نه‌وتی تیکه‌لاوی سۆڤیه‌تی ئێرانی ، که ئه‌مه‌ش هۆکارێکی سه‌ره‌کی بوو له‌پێناو رووخاندنی کۆماری کوردستان له‌شاری مه‌هاباد و چۆڵ کردنی گۆڤه‌پانی رامیاری و به‌یارمه‌تی دانی هی‌زه‌کانی سووپای شا له‌ئێران.

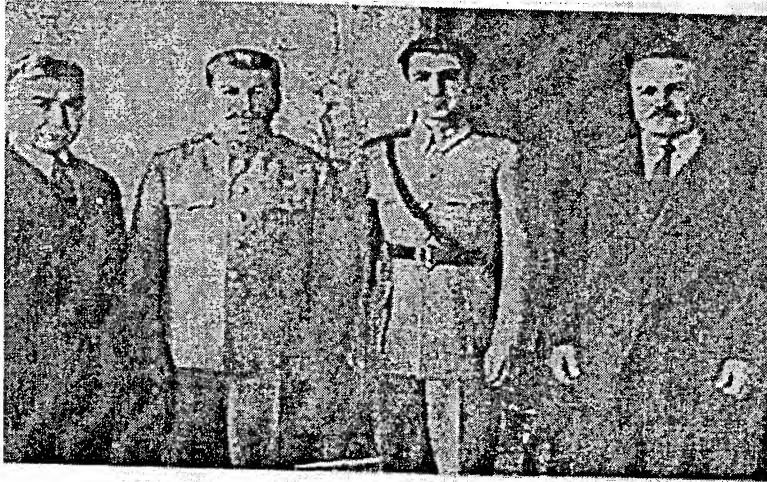

۱۹۴۶/۳/۲۵ سه‌ره‌ک وه‌زیرانی ئێراق - تۆڤیق ئه‌لسووی‌دی - له‌ شارێ قاهره‌ی پایته‌ختی میسر ، له‌ ووتاریکیدا له‌ خوولی کۆبوونه‌وه‌ی کۆمکاری عه‌ره‌بی، ئه‌وه‌ی راگه‌یاندا ، که له‌ ئێراق کی‌شه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی نیه ...به‌لام گه‌وره‌ترین و ئالۆزترین کی‌شه‌یه‌ له‌ کی‌شوه‌ری ئاسیا ، کی‌شه‌ی کوردو خاکی کوردستانه‌ .

له‌ناو چوار ده‌وله‌تی شۆڤینی دژ به‌یه‌کتێری که‌ تورک و فارس و عه‌ره‌بن له‌ کی‌شوه‌ره‌که‌دا .

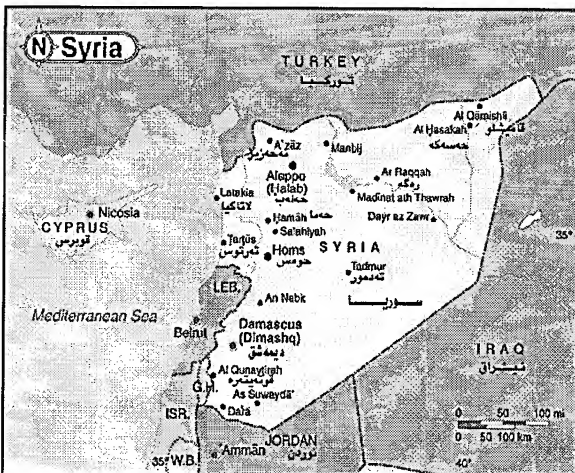
۱۹۴۶/۳/۲۶ له‌ ئه‌نجامی گفتوگۆی به‌رده‌وام به‌ پاراستنی به‌رژه‌وه‌ندی تاییبه‌تی ئابووری و بازرگانی و سه‌ربازی و رامیاری ، له‌ نیوان به‌رپرسیانی رۆژی شا له‌ ئێران و به‌رپرسی بالای یه‌کیه‌تی سۆڤیه‌ت گرۆمیکۆ بڵاوی کرده‌وه ، به‌ کشانه‌وه‌ی هی‌زه‌کانی سووپای سووری سۆڤیه‌ت له‌خاکی ئێراندا ، له‌ماوه‌ی پینچ تا

شەش ھەفتە لەكاتى بىلەن كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان رىكەۋەتتە كەيەن لەناۋچە ھەرىمە كاندا.

مۆلەتۇڭ، مەمەد پەزا شا، ستالېن، سەئىد

۱۹۴۶/۴/۱ لە ئەنجامى لىك كىشىنى دەريا گومەلەرزە زەۋى لەناۋچە تىسۋنامى لەدوورگەي وېسان رويدا ، كە بوو ھۆي گيان لەدەست دانى ۱۶۵ ھاۋولاتى، كە بەرزى شەپۇلەكانى ئاۋ كە گەيشتە ۳۵ مەتر زىاتر لە ناۋچە گومەلەرزە كەدا.

۱۹۴۶/۴/۱ لىك دۋاى

كىشەنەۋى

ھىزەكانى

سۈۋىيە

قەرىنسۈدەم

دەنگەنى

ھەلگەرتى باری

ئىنتەدەپ لە سەر

سۈۋىيە

ئەۋىش تۈۋى

سەر بە خۇيى

خۇي راگەيەنى ۋەك دەۋلەتتىكى سەربەخۇ لە ھەرىمە ناۋچە جىھان .

ئەویش لە شارى دىمەشقى پايتەخت ، كە ژمارەى دانىشتوانەكەى ۱۷۸۰۰۰۰ مىليۇن كەسە بە پيى ئامارى ۲۰۰۳ . ھەروا ژمارەى دانىشتوانى وولاتەكەى ۱۵،۷۸۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە . كە لەو ژارەيە ژمارەى دانىشتوانى كورد ۲،۷۵۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە . ھەروا رووبەرى خاكى وولاتەكە ۱۵۸،۱۸۰ ھەزار كىلۇ مەتر چوار گۆشەيە . و لەو رووبەرە ۱۷،۰۰۰ ھەزار كىلۇ مەتر چوار گۆشەى خاكى كوردستانە بە پيى پەيمانى لۇزانى ۱۹۲۳/۷/۲۴ لە لايەن ھاوپەيمانان پيى لكيندراو . ھەروا نژادەكانى ، عەرب ۸۲٪ . كورد ۱۲،۵٪ . رەگەزەكانى ديكە ۵،۵٪ . ھەروا چەرى دانىشتوانەكەى ۲۲۱ كەس لە يەك ميل چوار گۆشەدا لە وولاتەكەدا .

۱۹۴۶/۴/۴

پارتى رزگای كورد لە باشوورى كوردستان ، راگەياندىكى دژى وتارەكەى سەرەك وەزيرانى ئىراق تۇفيق ئەلسوويدى لە كۆبوونەوہى كۆمكارى عەرەبى لە سەر كيشە كورد بلۆكرەدوہ ، كە دژى كورد و داھاتووى كيشەكان بوو لە كوردستاندا

۱۹۴۶/۴/۴

رۆژنامەى تايمزى بەريتانى بابەتيكى بلۆكرەدوہ ، كە تيايدا ھاتوہ - پروسيا ۲۰ دەبابەو كۆمەليك لەچەك و تەقەمەنى بۇ حكومەتى كوردستان لەشارى مەھاباد رەوانە كوردوہ ، لەھەمان كات پيلانيكى روسى ئامادەيە لە دەست تىووەردان و تيكدانى بارى توركيوا ئىران و ئىراق ، بەبەكارھينانى كورد لە پینا و نيازەكانى خۆى لەناوچەكەدا ، كە ئەمەش بووہ ھۆى ئەوہى كە ھەردوو حكومەتى توركيوا ئىران ھەلسن بە گەوورەكردن و ئالۆزكردن و قوول كەردنەوہى بارو دۆخەكە ، لە نيوان بزووتنەوہى كوردو وولاتانى داگيركەرى كوردستان لە لايەن ھاوپەيمان .

۱۹۴۶/۴/۱۸

لە دواى دامەزراندنى ريكخراوى نەتەوہ يەكگرتووەكان لەجيگەى كۆمەلەى گەلان ... ھەروا لە بپيارى بلاوكراوہى نەتەوہ يەكگرتووەكان لەمادەى ۱۶/ بپيارەكەدا ھاتبوو ، كە رژیى شانشينى لە ئىراق دەبى دەستگير بىت بەبنەماى برگەكان و سەرپيچى ياساى ناوخۆيى نەكات و گۆرناكاريشى ليئەكات ، تەنيا لەدواى ريكەووتنى ئىراق و نەتەوہ يەكگرتووەكان .

۱۹۴۶/۴/۲۳

مۆركردنى ريكەووتننامەى دۆستايەتى و ھاوكارى لە نيوان كۆمارى كوردستان لە مەھابادو كۆمارى ئازربايجان ، ئەویش لە ژيەر چاوديرى

پروپوسىتەكان بۇ ماۋەى ۲۰ سال ، كە ھەردو لا لە سەر ئەم خالانە رىككەووتن ئەۋىش:-

ئالوگۇپى نوۋىنەرى رامىيارى لە ئىۋانىيانو، دانانى خاۋەن كارى كورد لەو شوۋىنانەى كە كوردى تىدا زىاترە ، ... ھەروا لەو شوۋىنانەى كە ئازەرى تىدا زىاترە- مۇركردنى رىكەووتننامەى بازىرگانى - يارمەتيدانى يەكترى لە بوارى سەربازى - دەست پىكردنى گفتوگو لەگەل دەسلەتى ئىران و چەندىن كارى ھاۋەشى دىكە لە ناۋچەكەدا .

۱۹۴۶/۴/۲۴ ھىزە چەكدارە بارزانىەكانى ناو كۆمارى كوردستان لە نزيك شارى سەقز لە رۆژھەلاتى كوردستان ، ھىزى سووپاى رژیى ئىرانىيان گەمارۇدا لە گوندى - قاراروا- لە ناۋچەكە ، كە ژمارەيان ۸۰۰ سەرباز دەبوو، لە ئەنجامى شەپى ئىۋانىيان ۱۲ سەربازى ئىرانى كوۋژران و زامدار كردنى ۱۷ سەربازو بەدىلگرتنى ۲۰۰ سەرباز، دواى تەواۋ بوونى شەپكە ، ھىزە چەكدارە بارزانىەكان پاشەكشەيان كرد لە ناۋچەكەدا.

۱۹۴۶/۴/۲۹ ھەلگىرسانى شەپ لە ئىۋان ھىزى سووپاى شا لە ئىران ۋەھىزى كورد ، بە ناۋى شەپى -تاران- لە ناۋچەى سەقزى رۆژھەلاتى كوردستان دژى ھىزەكانى سووپاى رژیى شا لە ئىران.

۱۹۴۶/۵/۳ سەر لەشكرى ھىزەكانى سووپاى ئىران - رازم ئارا - شەپى لەگەل كوردو ئازەرىەكان ۋەستاند ، كە لەو كاتە ھىزى چەكدارى كوردستان لەو پەرى خۇراگرى بوون بۇ شالوۋ بىردنە سەر دوۋژمنانى كوردو كوردستان لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۶/۵/۹ ھىزەكانى سووپاى سوۋرى سۆقىتە ، بەپىي رىكەووتنىيان لە گەل رژیى شا لە ئىران ، لەخاكى ئىران و رۆژھەلاتى كوردستان كشانەۋە، دواى ئەۋە پەرلەمانى ئىران پاشگەز بوۋە فەرمانى شا كە دانى نەنا بە ئىمتىيازى كۆمپانىيائى نەوت ، نە كۆمپانىيائى ھاۋەشى نەۋتى ئىۋان يەكەتتى سۆقىتە و رژیى ئىران.

۱۹۴۶/۵/۱۰ كىردنەۋەى ۋىستگەى رادىۋى دەنگى كۆمارى كوردستان لە شارى مەھاباد لە رۆژھەلاتى كوردستان ، كە زمانخالى پارتى دىموكراتى كوردستان و حكومەتى كۆمارى كوردستان بوو لەشارى مەھاباد بە پەخشىكردن لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۶/۵/۱۲ بلاوک‌ردنه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی رۆژنامه‌ی - هاواری کوردستان - له‌شاری مه‌هاباد له رۆژه‌ه‌لاتی کوردستان.

۱۹۴۶/۵/۱۵ هه‌لگیرسانی شه‌پێکی گه‌ووره‌ی - مل قه‌ره‌نی یان مامه‌ شاهه - له نیوان هیزه چه‌کداره‌کانی بارزانی و هیزه‌کانی سووپای رژیمی ئێران له‌سه‌رده‌می حکومه‌تی دیموکراتی کوردستان له‌رۆژه‌ه‌لاتی کوردستان ، له‌ناکامدا هیزه چه‌کداره‌کانی کورد سه‌رکه‌ه‌وتنیان به‌ده‌سته‌د هینا له ناوچه‌که‌دا .

۱۹۴۶/۵/۳۱ سه‌ر کرده‌ی کورد مسته‌فا بارزانی وه‌ک ژه‌نه‌رال له‌ئهره‌کانی هیزه‌کانی سووپای کۆماری کوردستان وه‌رگیرا ، له‌لایه‌ن پێشه‌وا قازی محمه‌د له‌شاری مه‌هاباد له رۆژه‌ه‌لاتی کوردستان .

۱۹۴۶/۶/۱ سه‌ر کرده‌و که‌سایه‌تی ناو‌داری کورد - باباعه‌لی شیخ مه‌حمود - پۆستی وه‌زاره‌تی ئابووری له حکومه‌تی شانیشینی له ئێراق گرت‌ه ده‌ست له وولاته‌که‌دا .

۱۹۴۶/۶/۱۲ نووینه‌ری حکومه‌تی ناوه‌ندی رژیمی شا له ئێران موزه‌فه‌ر فه‌یروز له دوا‌ی ئامۆژگاری سو‌فیه‌ت بۆ پارتی تووده‌ی ئێران ، ئه‌ویش به‌یارمه‌تی دانی سه‌ر کرده‌ی هیزه‌کانی سووپا له‌گه‌ڵ حکومه‌تی ئازربایجان به‌ نووینه‌ره‌که‌ی -جه‌عفه‌ری بشاور - په‌یمانی چاره‌سه‌ری کێشه‌ی ئازربایجانی‌دا ، به‌ چاره‌سه‌ریکی ئاشتیانه و به‌دامه‌زراندنی دکتۆر چاوید له پارتی ئازربایجان به‌پاریزگای ئازربایجان دامه‌زراند ، و پارتی تووده‌ چوو‌ه ناو ئه‌و حکومه‌ته له هه‌ریمه‌که‌دا له ناو سنووری ئێراندا.

۱۹۴۶/۶/۱۵ هیزه‌کانی سووپای رژیمی شا له ئێران له‌ناوچه‌ی سه‌قز له هه‌ریمه‌ رۆژه‌ه‌لاتی کوردستان ، توانی چه‌ند گردۆلکه‌یه‌ک داگیر بکات له‌ئهنجامی شه‌پێکی سه‌خت له نیوان هیزه‌کانی سووپای ئێران و هیزه‌کانی سووپای کۆماری کوردستان.

۱۹۴۶/۶/۱۵ له دوا‌ی بلاوک‌ردنه‌وه‌ی پرۆگرامی کۆمۆسیۆنه‌که ، له رادیۆی - بی بی سی - پارتی تووده‌ی ئێران - واته‌ پارتی کۆمونیست - هێرش‌پێکی تووندی ده‌ست پێک‌رد ، که‌ دژی کۆمۆسیۆنه‌که‌و ته‌واوی پێش‌نیاره‌کانی وه‌ستاو له‌به‌یاننامه‌یه‌ک له‌رۆژنامه‌ی - مه‌رد - ی زمان حا‌لی پارتی تووده‌ بلاوک‌رایه‌وه

لە ئىران.

۱۹۴۶/۶/۲۸ ھىزە ھاۋىيە شەكەنى ئەمىنى رېژىمى شەنشىنى لە ئىراق تۈانى خۇپىشاندانەكەي گەلانى ئىراق دامركىنئەتە ۋە ، كە ئە ۋۇپىشاندانە لەپىناۋى دىموكراتىيەت ۋە مافى مۇۋە ۋو لە ئىراق بەگشتى ۋە لەكوردستان بەتايىبەتى لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۶/۶/۲۹ پارتى تۈۋەدى ئىران بەرەيەكى بەناۋى - جىبە مۇتلفە احزاب ازادىخۋان - دامەزئان ، كە كاريكى ۋو لايەنە ۋىانى خۇى ھەۋو لەم كاريەدا . يەكەمىيان :- پارتى تۈۋەدى بى ئەۋەى ھىچ مافىكى نەتەۋەيى ۋۇ نەتەۋە غىرە فارسەكان دابنى .

ۋوۋەمىيان :- بەتايىبەتى كوردو ئازەر لەئىران بەسەلمىنى كە ھەۋلى راكىشانى پارتى دىموكراتى كوردستان بدات لە رۇژھەلاتى كوردستان .

۱۹۴۶/۷/۴ ۋولاتسى فلىپىن

سەربەخۇى خۇى

راگەيانەد بەپىنى

رېكەۋوتن ۋە مۇلەت

پىدانى لە لايەن

كۇنگرىپسىسى

ئەمەرىكا

لە ھەرىمەكە .

ئەۋىش بە ناۋى -

كۇمارى فلىپىن - لە

شارى مانيلاى پايتەخت ، كە ژمارەى دانىشتۋانەكەى ، ۱,۷۵۰,۰۰۰ مىليۇن كەسە .

ھەروا ژمارەى دانىشتۋانە ۋولاتەكەى ، ۶۸,۵۰۰,۰۰۰ مىليۇن كەسە . ھەروا

پروۋەرى خاكى ۋولاتەكەى ، ۳۰۰,۰۰۰ ھەزار كىلۇمەتر چۈار گۇشەيە . ھەروا

چېرى دانىشتۋانەكەى ، ۵۹۴ كەس لە يەك مىل چۈار گۇشەدا . ھەروا

نژادەكانى ، زياتر لە ۵۰ كۆمەلەى نەژادى تيايە سەرەپاي ئەۋەى كە ۹۵% .

دانىشتووانى ناوهند دەكرين به فليپينى كه ئەوئيش كۆمەلگايەكى نەژادى
هەندى پۆليسيە . له وولاتەكەدا .

١٩٤٦/٧/٦
سەرۆكى ئەمەريكا جۆرج بۆش
له دايك بوو .. خویندنى
زانكۆى له ساى ١٩٦٨ تەوا
کرد ، دواى ئەو پەيوەندى
کرد بە پاسەوانى ئاسمانى
نيشتمانى له وويلايەتى
تكساس له بنكهى ئيليفتۆن
لينال ... بەشدارى له پيک
هينان و سەرۆكايەتى
كۆمپانيای بۆش کردوو
له تووێژينهوى نەوت و غاز

بۆماوهى ١١ ساڵ .. له بنەمالەى برسکوت بۆشه ، کارى له ئەنجومەنى
پيرانى فيدرالى کردیه له نيوان ساڵەکانى ١٩٥٢-١٩٦٣ .. بەردەوام بوو
له کارەکان تاكوو وەرگرتنى پۆستى سەرۆكى ئەمەريكا له ١٩٨٩ بۆ ماوه دوو
خوول له دەسەلات له سەر وويلايەتە يەكگرتووەکانى ئەمەريكا .

١٩٤٦/٧/١٢
بەربابوونى راپەرینه
مەزنە ناو دارەكەى -
گاوباسخى - له
پارێزگای كەركوك له
باشوورى كوردستان ،
له لایەن كرێارانى
كۆمپانيای نەوتى
باكور له ئىراق ، واتە
له باشوورى كوردستان
، كه كاردانەوى

كارىگەرى باشى كىردە سەر جۈولانەۋەي رىزگارى گەلى كوردستان دۆلىتى
رەئىس شانشىنى لە ئىراق.

۱۹۴۶/۸/۱۲ بلاۋكردنەۋەي يەكەم رەئىس رەئىس نامە - چەمچەمال - لەشارى سەلىمانى لە
باشۋورى كوردستان.

۱۹۴۶/۸/۱۶ لە بىرلەشكەن كوردانە دامەزراندنى پارتى دىموكراتى كوردستان لە ھەريىمى
باشۋورى كوردستانى لىكئىراۋ بە ئىراق .

لەلەين چەندىن كەسايەتتى نىشتىمان پەرۋەرۋى روناكبرى كورد راگەيەندرا ،
بەسەر كىردايەتتى مەلا مستەفا بارزانى لە ھەريىمەكەدا .

۱۹۴۶/۹/۸ لە ئەنجامى راپرسى گەلانى بوللەگارىيا بە ھەلوۋە شاندەنەۋەي رەئىس
شانشىنى و راگەياندنى رەئىس كۆمەرى مىللى بوللەگارىياۋ دۋاى ئەۋە
كۆمۇنىستەكان دەسەلاتيان گىرتە دەست لە ۋولتەكە بەپىشتىۋانى يەكەيەتتى
سۆڧىيەت لە كىشۋەرەكەدا .

۱۹۴۶/۹/۱۲ لە راپۇرتىكى گىفتوۋگۇ لە نىۋان كونسلى بەرىتانيا لەشارى تەبرىزو قاسم
ئاغا خانى زادەۋ دەلى: - قاسم ئاغا دەلى پىشەۋا قازى مەمەد ھىچ
دەسەلاتىكى لەسەر سەرەك ھۆزەكانى كورد نىيە لە ھەريىمى رۆژ ھەلاتى
كوردستان .

بەرامبەر بەۋانەي كە بە ئامۇزگارى پروسەكان دەجۈولنەۋە ، پىشەۋا
ئاتۋانى كۇتايى بەۋ كىشەنە بىننى بەر لەۋەي پىرس بە پروسەكان نەكات ،
بەلكۈۋ ئەمەش رامىيارىيەتتەكە بۇ ھەنگاۋ نان بەرەۋ دامەزراندنى دەۋولەتتىكى
ھەمىشەيى كوردى لە كوردستان .

۱۹۴۶/۱۱/۲ لە ژىر چاۋدىرى ئەمەرىكا رەئىس شانشىنى يابان دەستۋورى نوپى
ۋولتەكەي راگەياند ، لە دۋاى خۇ بەدەستەۋەدانى بە ۋولتەنى ھاۋپەيمان
لەكۇتايى جەنگى دۋەۋەي جىھان ، كە لەلەين ھىزەكانى سوۋپاى ئەمەرىكا
داگىر كرابوۋ لە جەنگدا .

۱۹۴۶/۱۱/۶ دامەزراندنى رىكخراۋى يۇنسكۇ سەر بەنەتەۋە يەكگرتۋەۋەكان بە بەشدارى
۲۶ ۋولت لەجىھاندا .

۱۹۴۶/۱۱/۱۵ لە كەش و بارىكى گونجاۋدا سەرەك ۋەزىرائى رەئىس شا لە ئىران فەرمانىدا
بە ھىزەكانى سوۋپا ، ئەۋىش لەپىناۋ گەرانەۋەي كۆمەرى ئازىبايجان و
كۆمەرى كوردستان بۇ ژىر دەسەلاتى خۇي ، بەبىيانۋى نوپى كىردەۋەي

ريفراندۆمى گىشتى لە وولاتى ئىران بەگىشتى و لە ھەريەمەكان بەتايىبەتى لە
رۆژھەلاتى كوردستان.

١٩٤٦/١١/٢٧ بالۆيزى ئەمەريكا لە تارانى پايتەختى ئىران - جورج تالين- راىگەياندا ،
كەوا ئەمەريكا بەتەواوى يەكەيتى خاكى ئىران و دەسلەت شاهەنشاهى لە
ئىران بەھيژ دەكات ، ئەويش بە وەستانى دژ بە پارتى ديموكراتى
كوردستان و بزوتنەوى رزگاربخوازي كورد لە كوردستان ، بە تايىبەتى لە
رۆژھەلاتى كوردستاندا .

١٩٤٦/١٢/٧ ھيژەكانى سووپاي رژيم شا لە ئىران بەپشتيووانى ئەمەريكا ھيرشيان كرده
سەر كۆمارى نازربايجان ، كە ئەم كۆمارە دەكەوويەتە باكورى ئىران ، كە
ھيژەكە چوار رۆژى خاياندو لەئەنجام بوو ھۆى رووخاندنى كۆمارەكە لە
ھەريەمەكەدا .

١٩٤٦/١٢/١٠ نوويەنەرى كورد لە پەرلەمانى رژيمنى شانشىنى لە ئىراق ئەحمەد عوسمان لە
شارى بەغدا ، كۆچى دوايى كرد ، كە ناوبراو نوويەنەرى پاريزگاي ھەولير
بوو لە پەرلەمانى شانشىنى لە ئىراقدا!!!!!!

١٩٤٦/١٢/١١ لە دواي ليدانى ھەردوو بۆمبى ئەتۆمى لە سەر شارەكانى ھيروشىماو
ناكازاكي يابان ، ئەم كارە تيرۆرستىيە نامرۆقان واى لەچەند وولاتيك كرد ،
كە كووبا و ھندستان و پەنەما پيشنيارىك بخەنە بەردەم كۆمەلەى گىشتى
نەتەويەكگرتووەكان ، بەو مەبەستەى لەجىنۆسايد بۆكۆلنەووە وەك
تاوانيكى نيوودەوولەتى بناسريت ، بەمەحكوم كردنى ، ئەو بوو كۆمەلەى
گىشتى پيشنيارەكەى لە ١٩٤٦/١١/٩ بەليژنەى ياسايى سپاردو .

ئەويش لەھەمان مانگدا توويژينەوہى لەسەر كرد ، تاكوو بوو بەپرۆژەيەك
دواي ئەو وەك بريارىك لەكۆمەلەى گىشتى دەرچوو ، كە تيايدا دەلى:-
جنىۆسايد تاوانيكە بەپيى ياساي نيوودەوولەتى نكۆلى كردنى بوون و
ژيانى تەواوى كۆمەل گروپى ئادەمىزادە لە جياھاندا .

١٩٤٦/١٢/١١ لە دواي پەلاماردانى حكومەتى تەمەن كوررتى نازربايجان لە ھەموو
كارىكى حكومەتايەتى وەستا ، بە ھۆى بارودۆخى راميارى و ئابوورى لە
نيوان رژيمنى شا لە ئىران و دەسلەلاتى يەكەيتى سۆڤيەتى كۆمونيستى
لەھەريەمەكەدا!...!؟.

۱۹۴۶/۱۲/۱۳ بە بىرىرى ھۆكۈمەتى رېژىمى شا لە ئىران ھېزەكانى سووپا چوونە ناو پارىژگى تەۋرىز ، بئ ئەۋەدى دەسلەتلى سۆڧىيەت چ كاردانەۋەيەكى نازەزايى دەربىرى بۇ رزگار كىردنى سىستەمى ستالين، كە ئەو رېژىمى خۇي بەشدارى ل - - - - - راندنى كىردبوو لەو ھەرىمەى ژىر دەسلەتلى رېژىمى ئىران .

۱۹۴۶/۱۲/۱۵ لە دواى گەرانەۋەى ھىزى چەكدارە بارزانىەكان بۇ شارى نەغەدەو دەۋروۋىيەرى ، سووپاى رېژىمى ئىران بەرەو شارى مەھاباد بەرىكەۋوتن و گەمارۇى شارەكەياند ، لە ئاكامدا بوۋە ھۇى سەرەتاي كۇتايى ھىنان بە كۇمارى كوردستان لە رۇژھەلەتلى كوردستان.

۱۹۴۶/۱۲/۱۵ نوۋىنەرى كاروبارى بازىرگانى سۆڧىيەت لە رۇژھەلەتلى كوردستان لەشارى مەھاباد - ئەسدۇف - بارەگاي خۇى لە مەھاباد گوۋاستەۋە بۇ شارى ورمى و نىشتەجئ بوۋنى لە كوۋنسللى سۆڧىيەت لە شارى ورمى لە ھەرىمى رۇژھەلەتلى كوردستان.

۱۹۴۶/۱۲/۱۷ لە دواى گەمارۇدانى شارى مەھاباد لەلايەن ھېزەكانى سووپاى رېژىمى شا لە ئىران بەپىشتىگىرى ئەمەرىكا ، پەلامارى كۇمارى كوردستانيان داۋ لە ئەنجام ئەو كۇمارە روۋخىندرا ، ئەۋىش بەدەستىگىركىردنى پىشەۋا قازى مەمەد و ئەندامانى ھۆكۈمەت و سەركىردايەتى كۇمارى كوردستان لە رۇژھەلەتلى كوردستان.

تېيىنى :- نەم وىستۈرە وئەى پىشەۋا ئەندامانى ھۆكۈمەتەكەى ... ئەۋىش .

۱۹۴۶/۱۲/۱۹ ھىرشەكانى - ئەلفىت مېنە - بۇ سەر بىكەكانى سەربازى لە شارى ھانۇى پايتەختى وولاتى قىتنام ، لە چەندىن شارى دىكە ، كە ئەو مېژوۋە مېژوۋى دەست پىكىردنى شەپرى ھندى چىنيە لە دائىراۋەكانى مېژوۋە كىشۋەرەكەدا .

بەتايىيەتى لەگەل دەست پىكىردنى سەركىردەى كۇمۇنىستى ھۇشى مەنە و ژەنەرالەكان بەرەو شەپرى پارتى زانى دەستى پىكىرد و دواى ئەۋە بەرەو ناۋچە شاخاۋىيەكانى باكوۋرى وولاتەكە دەستى پىكىرد لە وولاتەكەدا.

۱۹۴۶/۱۲/۲۱ سەر كىردەى كورد مستەفا بارزانى و مىرھاج و عزەت عبدالعزىز و نورى ئەحمەد تەھا ، سەردانى شارى تارانى پايتەختى ئىرانىيان كىرد لە پىناۋ گفتوۋگۇ كىردن لەگەل بەرپىرسانى ئەنجۈمەنى ۋەزىرانى ئىران ، بەلام سەردانەكەى بارزانى ئەنجامى بئ سوۋد بوو ، لەدواى روۋخاندنى كۇمارى

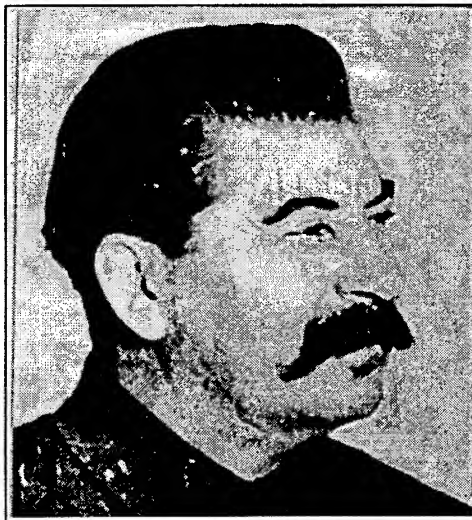
كوردستان و گۆرینی ھاوکیشەكە لەناوچەو ھەریمەكەدا .

۱۹۴۶/۱۲/۲۴ لە دایك بوونی چوارەم كۆماری فەرەنسا ، ئەویش بەدارشتنی دەستووری كۆماری چوارەم لەسەر بنەماكانی دەستووری كۆماری سێیەمی فەرەنسادا .

۱۹۴۷

۱۹۴۷/۱/۱

بۆیەكەم جار
هەلووێستەكانی سەرۆکی
یەكیەتی سۆقیەت جۆزێف
ستالین ، بەهەلە
هەلگەپرایەو سەری
بەرامبەر بە بەلێنەكانی
رژیمی شا لە ئێران ،
ئەمەریكا كە فەرمانیدا بە
كشانهوی ھیزەكانی
سووپای سووری سۆقیەت
لەخاکی ئێران و چۆل
کردنی گۆرەپانی رامیاری

بۆ ئێران و خواستەكانی ئەمەریكا و بەریتانیا .

كە ئەمەش بوو ھۆی لەناو بردنی كۆماری ئازربایجان و دای ئەویش
كۆماری كوردستان لە مەھاباد، بە بە ھێزکردنی كاری سیخوپی سەربازی و
ئاسمانی لەسەر جموجۆلی سەربازی و دەریایی سۆقیەت ، بە گەمارۆدانی
بزوتنەوێی رزگار یخوازی كورد لە باشوورو رۆژھەلات و باكوری كوردستان
لە ھەموو بوارە جیاجیاكانی پەرەسەندن و رووداوو گۆرانکاریەكان لە ناوچەو
ھەریمەكاندا.

دەستگیرکردنی دامەزڕینەر و سكرتێری پارتی كۆمۇنستى ئێراق یوسف
سەلمان یوسف - فەھد- و ھەقالەكانی حازمو ، سارم ، لە شارى بەغداى
پایتەخت ، لەلایەن رژیمی شانشینی لە ئێراق.

۱۹۴۷/۱/۱۸

شايانى باسە
دامەزىنەرى پارتى
كۆمۈنىستى ئىراق
سەلمان يوسف سەلمان-
فەھد- لەدايك بووى
سالى ۱۹۰۱... ئەو
بەنەمالە مەسىھىيە لە با
كوورى كوردستانى ژىر
دەسەلاتى عوسمانى بە
ھۆى شالۆھ دېندانەكەى
دەسەلاتى عوسمانى ،
بەتايىبەتى لە سالى ۱۹۱۵
پرويان لە شارى موسل

كردوھو لەھۆى لەدايك بووھ ، كە بەئاین مەسىھى بووھ... بەلام لەپرووى
نەتەھەيى نازاندەرى ئەرمەنىيە ياخوود كوردە ياشەرەكەسيە... بەلام گرەنگ
ئەھەيە كە عەرەب نىيە لە نەتەھەدا .

۱۹۴۷/۱/۲۳ لە دواى سالىك و يەك رۆژ لە راگەياندىنى كۆمارى كوردستان لە شارى
مەھاباد لە رۆژھەلاتى كوردستان ، فەرمانى دادگا كۆرەكە راگەيەندرا بە لە
سىدارەدانى پېشەوا قازى مەھەدو ھەقالانى لە لايەن دادگاي رژىمى شا لە
ئىران.

۱۹۴۷/۱/۲۳ خاتومىگاوواتى سۆكارتۆ لە شارى جاكارتاى پايتەختى ئەندونىسيا لەدايك
بووھ ، كە ئافەرەتلىكى بەھرەدارو لېھاتوو بووھ تاكوو پۆستى سەرەك كۆمارى
ئەندونىسيانى گرتە دەست لەولتەكەيدا .

۱۹۴۷/۲/۱۰ مۆكرەدىنى پەيمانى ئاشتەبۇنەھە لەلايەن نووينەرى ئىتالىا لە گەل ئەو ۲۱
دەوولتەتى كە بەشدارى شەپيان كرد بوو دژى ئىتالىا ، ئەويش گەراندەھەي
سنورى ئىتالىا بۇ ئەو كاتەي كە سنورەكەي چۆن بوو لە سالى ۱۹۳۸دا
لە كېشووھەرەكەدا .

۱۹۴۷/۲/۲۲ مستەفا بارزانى بە ئامۇزگارى و برىارى شا لە ئىران بە ھېزەكانى سووپاي
ئىران ، لە ئاۋچەي نەغەدە دوورخرايەھە بە ھۆى ئالۋىزى بارودۆخى

رۆژھەلاتى كوردستان و بوونى ھىزى چەكدارى لە دواى رووخاندنى كۆمارى
كوردستان لە شارى مەھاباد لە ھەر يەكەدا .

شەپى بەرەى شنۆر نەغەدە بەرپابو لە رۆژھەلاتى كوردستان دژى ھىزەكانى
سووپاى ئىرانى داگیركەر لەسەر خاكى كوردستان.

بەرپابوونى شەرى نىوان شۆرشگىرە كوردەكانى رۆژھەلاتى كوردستان لەگەل
سووپاى ئىران لەناوچەكانى خانە ھەلەج و ناوچەى مەرگەوەر لەناوچەكەدا .

مۆركردنى رىكەووتننامە لە نىوان رژیى شانشینی لە ئىراق و رژیى تورکیا
، لە گەل چەندین رىكەووتنى دىكەى دۆستایەتى و دراوسییەتى ، بە تايبەتى
لەسەر ھەردوو زێى دىجلە و فوورات ، بەسوودوەرگرتن لە ھەردوو لایەنى
داگیركەرى زێیەكانى فوورات و دىجلە ، لە ناوخاكى باكوروو باشوورى
كوردستانى داگیر كراو لە لایەن دەولەتەكانیان بەپێى پەیمانى
لۆزانى ١٩٤٧/٧/٢٤ مۆر كراو لە لایەن وولاتانى ھاوپەیمان بە سەر كراو
بەرىتانیا .

جینگەى ئامارە پىكردنە كە لەو رىكەووتن ھاوڕییه تیه و دۆستایەتیه و
دراوسییەتیه ٦ شەش پرۆتۆكۆل رەزامەندى لە سەر كرا ، بە تايبەتى
پرۆتۆكۆل ژمارە ١/ ، كە چەندین بركەى لە خۆگرتبوو ، ئەویش بە
رىكخستنى بەرژەوهندیان لە سەر ھەردوو زێى دىجلە و فوورات .

دواى ئەو رىكەووتن لە سەر ئەوێ كە باشتەین جینگە تورکیا بە بۆ دەست بە
كار بوون لە سەر ئەم جۆرە پرۆژانە و شارەزایانى سوورى و ئىراقى دەتوانن
سەردانى تورکیا بكەن بۆ ئەم مەبەستە .

لە پێناو پارێزگارى كردن لە كەمنەكردنەوێ ئاو و دروستكردنى چەندین
بەنداو و دەریاچە و گۆم ، لە پێناو بەرژەوهندنە تايبەتیهكانى نىوانیان لە
ناوچەكەدا .

پێشەوا قازى محەمەدو ھەقالانى دادگایى کران لە لایەن دادگای شۆفینی
رژیى شا لە ئىران لەرۆژھەلاتى كوردستان ، لەدواى رووخاندنى كۆمارى
كوردستان لە شارى مەھاباد و ، بە دەستگیر كردنیان لە لایەن ھىزەكانى

سووپاي ئىران بەشتىووانى و پشتگىرى ئەمەرىكاو بەرىتانياو ياۋەرەكانيان
لەناۋچەكەدا.

۱۹۴۷/۳/۳۱ لە سىدارەدانى

سەرۆكى ھەرىمى

رۆژھەلاتى

كوردستان پىشەوا

قازى محەمەدو

ھەفلاانى لە

گۆرەپانى چوارچرا

لە ناۋەرەستى شارى

مەھاباد... كە بە

دەستەكانى خۆى

پەتى سىدارەى

بەرزكردەۋەو بوۋە

رۆژىكى شكۆدار

لەمىژۋى

بزووتنەۋەى

رزگاربخۋازى كوردو

كوردستان ، چونكە راگەياندىنى كۆمارى كوردستان و لەسىدارەدانەكەى
لەيەك ئاستەنگى راگرتبوو ، لەپىناو كوردو خاكى كوردستاندا .

جىگەى ئامارە پىكردنە كە پىشەوا قازى محەمەد لە سالى ۱۹۰۱ لە شارى
مەھاباد لە رۆژھەلاتى كوردستان چاۋى بە جىهان ھەتھىناۋە لە شارەكەدا .

ناۋى تەۋاۋى - قازى محەمەد قازى عەلى مىرزا قاسم مىرزا ئەحمەد - ە و
دايكى لە تىرەى فەبزوولا بەگىيە ، كە ئەوانىش لە مىژۋەۋە ناۋبانگى گىرنگيان
ھەبوۋە لە ناۋچەى موكريان لە ھەرىمەكەو لە كوردستاندا .

خویندەكانى ئاينى تەۋاۋ كىرەۋە لە گەل فېربوۋنى زانىارى دىكە بە پىيى
بارودىخى ئەو كاتدا و مەۋقەكى رووناكىيو زاناۋ شارەزا بوۋە لە ھەموو
بۈارە جيا جياكاندا .

ھەروا لەو سەردەمەدا كە بۇ يەكەم جار قوتابخانەى تازە لە شارى مەھاباد

کراوه‌ته‌وه ، پيشه‌وا قازی محمه‌د کراوه به سه‌روکی فه‌ره‌ه‌نگی ئه‌و ناوچه‌یه ، بئی ئه‌وه‌ی یارمه‌تی له هه‌یچ که‌س و ومووچه له میری وه‌رگرت ، خه‌لکی زۆر هاندەدا بۆ فی‌ربوونی زانیاری و هه‌موو جوړه هوونه‌ریک .

هه‌روا پيشه‌وا قازی کيشه‌ی له گه‌ل دهره‌به‌گه‌کاندا هه‌بوو به هۆی عه‌شیره‌تگه‌ری و له هه‌مان کاتدا پشتگیری ته‌واوی له هه‌ژارو کاسبکارو جووتیارانی کوردی به‌رنه‌داوه‌و خه‌باتی له پیناودا کردووه و که‌سایه‌تیه‌ک و سه‌رکرده‌یه‌کی نیشتیما‌نپه‌روه‌ر و نه‌ته‌وه په‌روه‌ر بووه له هه‌موو بواره جیا جیاکاندا .

هه‌روا له سه‌ره‌تای جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی‌ه‌وه قازی محمه‌د و بنه ماله‌که‌ی ناوبانگیان دهرکردووه له موکریاندا ، دوا‌ی ئه‌وه به هۆی چالاک‌ی و ووریایی خو‌یه‌وه توانی ئه‌م ده‌سه‌ل‌ته له سه‌رانسه‌ری کوردستان پې‌ب‌گرت‌ه‌وه .

له دوا‌ی مردنی باوکی قازی عه‌لی له سا‌لی ١٩٣٨ ، ئه‌رکی سه‌ر شانی زیاتر بووه و کرا به قازی شاری مه‌هاباد و ئه‌م که‌سایه‌تیه له هه‌موو بواره‌کاندا رو‌لی بالا‌ی سه‌رکر‌دایه‌تی کردنی هه‌بووه له لایه‌نه‌کانی رامیاری و پارتایه‌تی و نه‌ته‌وه‌یی و نیشتیما‌نی و کو‌مه‌ل‌ایه‌تی و په‌یوه‌ندیه هه‌مه لایه‌نه‌کان له کوردستاندا .

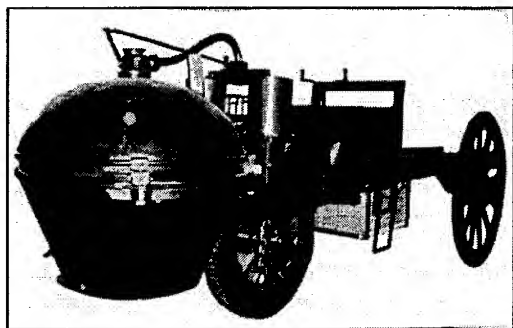
سه‌ر کرده‌ی کورد مسته‌فا بارزانی له شه‌پی - به‌ری زه‌ر- ی له باشووری کوردستان ، به‌سووکی زامدار بوو ، ئه‌ویش به‌هۆی سه‌رکر‌دایه‌تی کردنی شه‌ره‌که له‌لایه‌ن خو‌یه‌وه‌و زیانی باشیش به‌دووژم‌نی کوردو کوردستان و داگیرکه‌ران گه‌یه‌نرا له ناوچه‌که‌دا . ١٩٤٧/٤/٣

گرێدانی کۆنگره‌ی دامه‌زراندنی پارتی به‌عسی عه‌ره‌بی سۆشیا‌لیست له سووریا ، به‌سه‌رکر‌دایه‌تی می‌شیل عه‌فله‌ق و سه‌لام به‌یتارو مه‌دحه‌ت به‌یتار. دوا‌ی ئه‌وه له مانگی /٧/ ١٩٤٥ داوا‌یه‌کیان ئاراسه‌ی وه‌زاره‌تی ناو‌خۆی سووریا کرد ، بۆ پێ‌دانی مۆ‌له‌ت به‌جوولانه‌وه‌که‌یان ، به‌لام له‌م می‌ژوو مۆ‌له‌تیان پێ‌درا له لایه‌ن ده‌سه‌ل‌تی سووریا . ١٩٤٧/٤/٤

۱۹۴۷/۴/۱۷ لى دەۋى لى
ناۋىردىنى كۆمىرى
كوردستان ، لى
شارى مەھاباد ،
لەلەيەن رۇيىمى شا
لە ئىران . بىرىرى
بارزانى بەرەو
يەككەتى سۇقۇتەت
بوۋە ھۆى ئەۋەى ،
كەخىزانە
بارزانىكەكان

بەگەرىنەۋە بۇ ناۋ ئىراق ۋ خۇ بەدەستەۋەدانىيان بە دەسلەۋى رۇيىمى
شانىشىنى لە ئىراق ، لەگەل ئەۋ خىزانانە ، ئەفسەرى شۇرشىگىر مستەفا
خۇشناۋ ۋ ھەقەلەكانى كە سوۋپاى ئىراقىيان جى ھىشتىبوۋ چوۋ بوۋنە رۇيى
ھىزە چەكدارەكانى بارزانى لە شارى مەھاباد بەشدارى كردنىيان لە
راگەياندىنى كۆمىرى كوردستان لە مەھاباد ، ياداشتەكانى مستەفا خۇشناۋ
بە دىرۇزى باسى ئەۋە دەكات ، لە روۋى راكردنىيان لە ناۋ سوۋپاى ئىراق ۋ
چوۋنىيان بۇ رىزى چەكدارە بارزانىكەكان ۋ چۇنىەتى گەرانەۋەيان لەگەل
چەندىن لايەنى دىكەدا...؟!..!

۱۹۴۷/۴/۷ كۆچى دەۋىسى
دەھىنەرى
ئوتتومبىلى - فۇرد ،
ھەنرى فۇرد - لە
فايەرلان - لە
دىرۇزنى - لە
ۋوئىلايەتى مەشىكان
لە ئەمەرىكا .

جىگەى روۋىكردنەۋەيە كە ھەنرى فۇرد لە ۱۸۶۳/۷/۲۰ لە كىلگەكەى خۇى
لە شارى - گرېن فىلد - ى ۋوئىلايەتى مەشىكان لە ۋوئىلايەتە يەكگرتوۋەكانى

ئەمەرىكا چاۋى بەجىھان ھەلھىناۋە لە شارەكەدا. كە داهىنەرو بەرھەم
 ھىنەرىكى ئەمەرىكى بوو، ھەروا ھىنەرى فۇرد دامەزىنەرى كۆمپانىيە -
 فۇرد -ى ئۆتۆمبىل دروستكردن بوو ۋە ئۆتۆمبىلەكەى كە جۇرى - T - بوو،
 كە لە بوارى ئۆتۆمبىل شۆرشىكى گەوورەى لە بوارى گوواستەو ۋە گەياندن
 ۋ پىشەسازىدا بەرپاكرد، كە بە شىۋو ۋەىكى بەرچاۋ بوو ھۆى گۇرانكارى
 مەزن لە شارستانىيەت ۋ كەلتورى ئەمەرىكايەكاندا.

لە سەراتادا ۋىلەم فۇردى باۋكى لە ناۋچەى -كۆرك -ى ئىرلەندا لە دايك
 بوو ۋ كۆكچەرى روو لە وويلايەتە يەكگرتوۋەكانى ئەمەرىكا دەكات، بەلام
 مارى فۇردى دايكى لە وويلايەتى مەشىگان لە دايك بوو، لە دايك ۋ
 باۋكىكى كۆچەرى بەلژىكى.

فۇرد لە سەرتاى ھەرزەكارىدا باۋكى كاتژمىرىكى گىرفانى پى دەبەخشىت كە
 زۇر پىى خوشحال بوو، فۇرد لەتەمەنى ۱۵ سالىدا ۋەك ۋەستاي
 چاكردەۋى كاتژمىر ناۋبانگى دەركرد، كە جارى ۋا ھەبوو ۱۰ - تا - ۱۲
 جار كاتژمىرىكى ھەلەۋەشاندەۋە ۋ چاى دەركردەۋە. ھەر لەۋتەمەنەدا
 ئارەزوۋى ئۆتۆمبىل بوو.

مردنى دايكى لە سالى ۱۸۷۶ كاريگەرى خست سەر دەرۋونى فۇردو لە
 ھەمان كات باۋكى چاۋەروانى لە فۇرد دەركرد كە ھەۋلەكانى لە پىناۋ كارى
 كىلگەدارىدا خەرج بكات، بەلام فۇرد لە سالى ۱۸۷۹ روۋى لە شارى -
 دىتروىت - كرىدو لەۋى ۋەك شاگردىك كارى ميكانىكى دەست پىكرد. لە
 سالى ۱۸۸۲ دا گەرايەۋە - دىربۇزن - ۋ لە كىلگەكەى خۇيان سەرپەرستى
 مەكىنەكانى ۋىستىنگەھى دەركرد تا لە دوايدا توانى لە كۆمپانىيەى
 ۋىستىنگەھى ۋەك ۋەستاي چاكردەۋەى ئامىرى ھەلىسى دەست بەكاربىت.
 دواى ئەۋە ھنرى ۋىلەم فۇرد لە سالى ۱۸۸۸ لە گەل - كلارا ئالابريانت -
 ھاۋسەر گىرى پىك ھىنا. دواى ئەۋە فۇرد لە سالى ۱۸۹۱ ۋەك ئەندازىارىك
 تونى كاتىكى باش بۇ تاقىكردەۋە ۋە ئەزمونەكانى لە سەر ئامىرى -
 گازۇلىن - تەرخان بكات.

دواى ئەۋە لە سالى ۱۸۹۶ توانى توانى ئۆتۆمبىلى - ricycle لە Qua -
 شىۋو گالىسكەى بى ئەسپ دابھىنىت ۋ بە پارەى فروشتنى ئەۋ ئۆتۆبىلە
 توانى دانەيەكى باشترو پىشكەۋتوتتر دروست بكات، دواى ئەۋە لە سالى

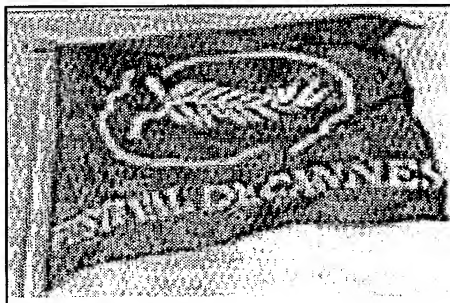
۱۹۰۳ دا ۋە تەمەنى ۴۰ سالىدا بە ھاۋىكارى - 11 - ۋە بەرھىنەرى دىكەۋ سەرمايە ۲۸۰۰۰ ھەزار دۆلار كۆمپانىيە فۇردى ئۆتۈمبىل سازيان دامەزئاند.

سەرھەتا ھىرى ۋىيەم فۇرد ئىمۋونەيەكى لەۋ ئۆتۈمبىلە خىستە روو كە دەيتۈۋانى دوورى يەك مىل لە ماۋە 39.4 چىركەدا بىرېت ۋە لە كاتىمىرىكىدا ۱۴۷ كىلۇمەتر بىرېت. فۇرد كەسايەتەك ۋە مۇۋىكى بەرھەم ھىنەر بوو، نىزىكە ۱۶۱ داھىئانى لەۋ بۈارەدا تۆمار كىردۈۋە ۋەك تاكە خاۋەن ئۆتۈمبىلى فۇرد، كە بە دەۋلەمەندىتىن ۋە ھەناۋانگىتىن كەسەتى جىھان دادەنرىت.

ھەروا سىستەمى - فۇردىزىمى - داھىئا كە ئىۋىش بىرىتى بوو لە بەرھەم ھىئانى ژمارەيەكى زۇر لە ئۆتۈمبىل ۋە بە نىرخىكى ھەزەن كە دەتۈانى لە ماۋە ۹۳ خۈلەكدا ئۆتۈمبىلىك بەرھەم بىنى ۋە لە ھەمان كاتدا مافى رۇۋانەى كارى كىركارەن بەزى دەكرەۋە بۇ پىنچ دۆلار لە رۇۋىكىدا بۇ ۸ كاتىمىر كارىردن، لە كاتىكىدا لە كۆمپانىكانى دىكەدا تەنھا دوو دۆلار دەدرا بۇ ۹ كاتىمىر كارىردن.

دۋاى ئەۋە فۇرد تۈانى زىاتىر لە ۱۵ مىليۇن ئۆتۈمبىلى فۇرد لەۋ مۇدىلە بىرۋىشەت... بەم جۇرە فۇرد بەردەۋام بوو لە كارى بەرھەم ھىئانى ئۆتۈمبىلى فۇرد تا كۆچى دۋاىى كىرد ۋە تاكوۋ ئىستاش ئەم كۆمپانىيە بەردەۋامە لە بەرھەم ھىئانى بە پىي گۇرانكارىيەكانى سەردەمى پىشەسازى لە جىھان.

۱۹۴۷/۴/۲۵ مستەفا بارزانى لە دۋاى سەردانەكەى بۇ تارانى پايتەختى ئىران گەرايەۋە باشۋورى كوردستان.

۱۹۴۷/۵/۱۶ دامەزئاندىنى فېستىقالى نىۋو ئەتەۋەيى سىنەمايى كان لە باشۋورى فەرەنسە راگەياندىرا... كە ئەم فېستىقالە سالانە ئەنجامدەدرىت كە لە ۲۰۰۷/۵/۱۶ يادى شەست

سالەى كە بەنمايشكردنى فلىمى - ھۆنگ كولىگى - شەوانى دەريەدەرىم -
كرايهو... كە ئەمەش لەدواى نەمايش كردنى فلىمەكان و ھەلئەردىنى فلىمە
سەرکەوتووەكان خەلات دەكرێت لە ئىوو بواری سىنەما دا لە وولا تە جيا
جيا كان لە جياھاندا.

مستەفا بارزانى و ھەقالەكانى گەيشتنە ناو سى گۆشەى سنوورى ١٩٤٧/٥/١٨
دابەشكراوى كوردستان و لەگەل ھىزەكانى سووپاى توركىا تووشى شەپھاتن
، لە بەر ئەو ناپار بوون بەرەو رۆژھەلاتى كوردستان ھەنگاو بنىن بۆ
جىبەجىكردنى پرۆگرامى كۆچرەو كەيان لە كوردستان بەرەو ، بۆ يەكەتى
شوقىتەدا .

بلاوكردنەو ى يەكەم ژمارەى رۆژنامەى كوردستان لە رۆژھەلاتى كوردستان ١٩٤٧/٦/١
لە شارى مەھابادو بە بەردەوام بوونى لە دەرچوونى رۆژنامەكەدا لە لاىەن
چەند كەسىكى رۆشنىرى سەر بە رۆژمى شا لە ئىران ، لە دواى رووخاندنى
كۆمارى كوردستان لە لاىەن رۆژمى شا لە ئىران بە پشتگىرى ئەمەرىكاو
بەرىتانيا لە ھەرىمەكەدا .

وەزىرى ئەمەرىكى لە ووتارەكەيدا پايگەياندا ، كەوا وولاتەكەى پووبەپرووى ١٩٤٧/٦/٥
ھەموو تەحەدىەكان دەبێتەو ى گوتى :-

ئىمە لە ئەركەكانمان پاناكەين ، ئەمەش بە بووژاندنەو ى ئەوروپا
پاگەياندارو و بەرھىنەرە ئەمەرىكىەكانە كە پۇلى تىدا دەبينى ... ئەمەش
دواتر ناوى لىنرا پلانى مارشال .

شاىانى باسە پاش تىپەپروونى دووسال بە سەر پاگەياندى نەخشەى
مارشال لە ١٩٤٩/٥/٢٣ بەسەرپەرشتى راستەوخۆى ھاوپەيمانان دەستوورى
بنچىنەى پاگەياندارو بەم جۆرە ئەو گۆرانە ديموكراسىە لىپرالىەى
پروويدابوو ، ماددەىكى دەستوورى و ووردەكارىەكانى پۆژانەى پىويست
بوولە بەرەو جياھاندا .

مستەفا بارزانى بەرەو يەكەتى شوقىتە بەرىكەووت بەخۆيو ٥٠٢ كەس لە ١٩٤٧/٦/١٥
ھەقالانى ، كە زۆربەى ھەرە زۆرى لە خزم و كەس و كارى بوون ، ئەویش
بەرىگای شاخە بەرزەكانى سەر سنوورى كوردستانى داگىر كراو لە لاىەن
ھەردوو رۆژمى شوقىنى ئىران و توركىا لە سەر خاكى كوردستاندا .

پەرىنەو ى مستەفا بارزانى و ٥٠٢ كەس لە ھەقالانى لەرووبارى ئاراس بەرەو ١٩٤٧/٦/١٨

سنوورەكانى يەككە تى سۆڧىيە تى پېشوو ، ئەوئىش لە پاش شەپكى دژووار لەگەل ھىزەكانى سووپاى ھاوبەشى رېئىمەكانى ئىران و ئىراق و توركىا لەسەر خاكى كوردستاندا .

۱۹۴۷/۶/۱۹ سەرەك وەزىرانى شانشىنى لە ئىراق سالج جەبر ئەو چوار ئەفسەرە كوردە پالەوانەى لەسەدارەدا... كە ئەوانىش - عزەت عەبدولعەزىز، مستەفا خۆشناو، خەيروللا عەبدولكەرەم، مەمەد قودوسى - بەھۆى بەشارىكرەتلىك لە دامەزراندنى كۆمارى كوردستان لە شارى مەھاباد لەرۆژ ھەلاتى كوردستان.

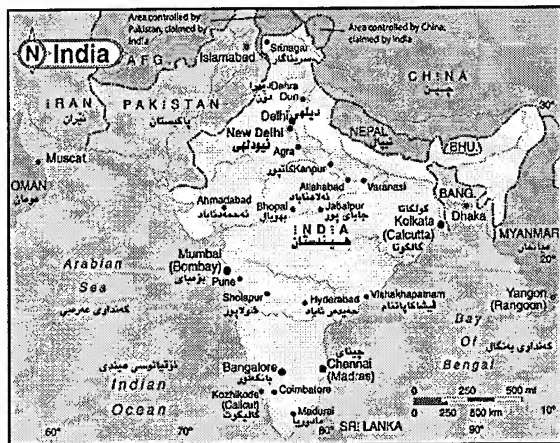
۱۹۴۷/۷/۵ دامەزراندنى يەككە تى پۆستەى جىهان ، كە ئەوئىش لەپىناو رېكخستى و پەرەپىندانى خزمەت گوزارى پۆستەبوو لەجىهان ، بە پىى دابەشى جووگرافى ، كە ھەر پىنج سال جارىك كۆنگرەيەكى ئىوودەوولەتى دەبەستى... كە لە ۱۹ ئەندام پىك ھاتوو ، لەھەمان لىژنەى جىبەجىكرەن و گەياندن ، ئەوئىش بەپىى ئەو پروگرامەى كە كۆنگرە بۆى دادە رېژى... شايانى باسە ئەو رېكخراوئە دامەزراندنى دەگەرئەتەو بۆسالى ۱۸۷۵دا.

۱۹۴۷/۷/۱۲ كۆچى دواى شاعىرو نووسەر و رووناكىبرى ناودارى گەلى كوردستان مامۇستا - دئدار - لە شارى ھەولېر لە باشوورى كوردستان ، و ھەر لە شارى ھەولېر ، تەرمە پىرۆزەكەى بە خاك سپىردراو لە گۆرستانى ژىر بازارى ھەولېرى نوئى ئىستا.

شایانی باسه که مامۆستا
د‌لدار له ١٩١٨/١٠/٢٠ له
شاری شاعیران و هونه‌م‌ندان
کۆیس‌نجق چاری به جیهان
هه‌له‌پناوه و خاوه‌نی مارشی
نه‌ته‌وه‌یی کوردی - ئه‌ی ره‌قیب
- هه‌روا د‌لدار که زانی له
کاتی راگه‌یان‌دنی ئه‌م کۆماره له
١٩٤٦/١/٢٢ سروودی ئه‌ی
ره‌قیب له کاتی راگه‌یان‌دنی
کۆماری کوردستان له شاری
مه‌باد له رۆژه‌لاتی کوردستان

بۆته مارشی راگه‌یان‌دنی ئه‌و کۆماره و له خۆشیا ده‌ستی کردۆته‌گیران .
که ئیستا بۆ سه‌رده‌تای کردنه‌وه‌ی زۆربه‌ی هه‌ره زۆری رادیۆو تله‌فزیۆنه
ناو‌خۆیی و ئاسمانیه‌کانی کوردی بۆته سروودی هه‌میشه‌یی له کوردستاندا
... ؟ به‌لام داخه‌که‌م ... !

هندستان ١٩٤٧/٧/١٨
سه‌ربه‌خۆیی
خۆی
به‌ده‌رچ‌وونی
له‌ژێر رژیمی
شان‌شین
به‌ریتانیا راگه‌یان‌د
، که به‌یه‌که‌م
دابه‌ش‌کردنی
هندستان

کیشووهر که داده‌نریت ، ئه‌ویش به‌جیا بوونه‌وه‌ی پاکستان له هندستان و
مانه‌وه‌ی هندستان له‌ناو رایه‌له‌ی کۆمه‌نوولسی به‌ریتانیدا ، به‌ناوی -
کۆماری هندستان - له شاری نیوده‌له‌ی پایته‌ختی هندستان - که ژماره‌ی

دانىشتىتوۋانى، ۱۰،۵۵۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە .
 ھەروا ژمارەى دانىشتىتوۋانى وولاتەكەى ، ۱،۲۵۰،۰۰۰،۰۰۰ مىليار كەسە .
 ھەروا روۋبەرى خاكى وولاتەكەى ، ۳،۲۸۷،۰۹۰ كىلۇ مەتر چوار گۆشەيە .
 ھەروا چىرى دانىشتىتوۋانەكەى ، ۸۷۹ كەس لە يەك مىل چوار گۆشەدا . ھەروا
 نژادەكانى ، ھندى ئارى ۷۲٪ . درائىدى ۲۵٪ . مەگۇل و ئەوانىدىكە ۳٪ . لە
 ناو ئەو رەگەزانە زياتر لە ۷۵۰،۰۰۰ ھەزار كورد ھەيە ، كە ھەلگىرى ئاينى
 زەردەشتىن . لە وولاتەكەدا .

۱۹۴۷/۷/۳۱ ھەلوۋەشاندىنەۋەى كۆمەلەى گەلان ، لە دواى كۆتايى ھاتنى جەنگى دوۋەمى
 جىھان و دامەزىراندنى رېڭخراۋەى نەتەۋە يەكگرتوۋەكان و بەشە جۇراۋ
 جۇرەكانى ، كە لەچەندىن رېڭخراۋى جىاجىا پىك ھاتوۋە ، لەپىناۋ
 چارەسەركردنى كىشە نىۋودەۋولتەيەكاندا .

۱۹۴۷/۸/۱۴ وولاتى پاكىستان ۋەك وولاتىكى نىمچە سەربەخۇ دەرەكەۋوت بەيەككە لە
 وولاتانى دومنىون ، كە لە ژىر دەسەلاتى بەرىتانيا بوو، كە مافى نىمچە
 سەربەخۇيى ۋەرگرت و بە بەرىتانيا بەستراۋوۋە دەسەلاتدارەكانى
 پاكىستان لە ژىر دەسەلاتى سەرەك ۋەزىرانى بەرىتانيا بوو بە دامەزىراندنىان لە
 وولاتەكەدا . ھەروا لە رۇژى ۱۹۴۷/۸/۱۵ سەربەخۇيى خۇى بە جىابوۋنەۋەى
 لە ھىندىستان راگەياند .

دواى ئەۋە لە سالى ۱۹۵۶ بە تەۋاۋى سەربەخۇيى وولاتەكەى بە دەرچوۋنى
 لە ژىر دەسەلاتى بەرىنانيا لە وولاتەكىدا راگەياند و بوۋە وولاتىكى
 سەربەخۇى نىۋو دەۋولتەى لە كىشۋەرەكەدا .

۱۹۴۷/۹/۵ بەرپابوۋنى خۇپىشاندىانى ئىسلامە كوردەكان بەسەركردايەتى جودت
 حمىدوللاخان بەداۋاكردنى گەرانەۋەى ھەرىمى كشمىر بۇ سەر پاكىستان بەلام
 ھىزى پۇلىس بەگوللە توانيان خۇپىشاندىانەكە دابمركىننەۋە لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۷/۹/۲۰ كۆچى دوايى نوۋسەرۋ روۋناكبىرو كەسايەتى ناۋدارى كورد حوسىن حوزنى
 موركىانى لە شارى بەغداى پايتەختى ئىراق .
 جىگەى ئامازە پىكردنە كە مامۇستا حوسىن حوزنى موكرىانى ... كە بە

حوزنی داماو ناسراوه ...
 کوری سه‌ید له‌تیف
 موکریانیه و له ۱۸۹۴/۱۰/۲۲
 له گهره‌گی هه‌سانیان
 شاری مه‌هاباد له رۆژه‌لاتی
 کوردستانی داگیر کراو و ژیر
 ده‌سه‌لاتی فارس له ئێران
 چاوی به جیهان هه‌له‌یناوه له
 هه‌ریمه‌که‌دا .

هه‌روا له سالی ۱۹۰۶ شاری
 مه‌هابادی جی هیشتوو و له
 سالی ۱۹۱۵ له ئه‌لمانیا
 چاپخانه‌یه‌کی کریوو و

گه‌راوه‌ته‌وه شاری هه‌له‌بی ئیستای وولاتی سووریا و ده‌ستی کردوو و به
 کاری چاپه‌مه‌نی ... له سالی ۱۹۲۵ ده‌چیته‌ باشووری کوردستان و له
 شارۆچکه‌ی رواندزی سه‌ر به پارێزگای هه‌ولێر ، چاپخانه‌که‌ داده‌مه‌زینیت و
 یه‌که‌مه‌ن ژماره‌ی گۆفاری زاری کرمانجی له ۱۹۲۶/۵/۲۵ له‌م شارۆچکه‌ بلاو
 ده‌کاته‌وه و به‌رده‌وام ده‌بیته‌ تا ۱۹۳۲/۷/۲۳ ، که سه‌ر جه‌م ژماره‌کانی زاری
 کرمانجی ۲۴ ژماره‌ بوونه له هه‌ریمه‌که‌دا .

دوای ئه‌وه کاره‌کانی ده‌گوازیته‌وه بو شاری سلیمانی و دوای ئه‌وه‌ش
 ده‌گه‌ریته‌وه شاری هه‌ولێر ، هه‌روا له شاری هه‌ولێر گۆفاری رۆناکی له
 ۱۹۳۵/۱۰/۲۴ بلاو ده‌کاته‌وه تا له ۱۹۲۶/۵/۱۶ ، که سه‌ر جه‌م ژماره‌ی
 گۆفاره‌که ۱۱ ژماره‌ بوونه ... دوای جه‌نگی دووهمی جیهان مامۆستا حوسێن
 حوزنی موکریان ی روو له شاری به‌غدا ده‌کات و سه‌ره‌رشتی گۆفاری ده‌نگی
 گیتی تازه ده‌کات له شاره‌که‌دا

هه‌روا مامۆستا حوسێن حوزنی موکریان خزمه‌تیکی بی وینه‌ی بزوتنه‌وه‌ی
 رۆشنییری کوردی کردوو و چه‌ندین کتییی به‌ نرخ‌ی به‌ چاپه‌یاندوو و
 بۆته سه‌رمایه‌کی بی وینه‌ بۆ کورد و بزوتنه‌وه‌ی رزگاری کورد له کوردستان
 به‌ گشتی و له باشووری کوردستان به‌ تایبه‌تی ، له هه‌موو بواره جیا جیاکان

١٩٤٧/٩/٢٩ لہ پناہ ندهیددا مستهفا بارزانی لہ پاریزگی - نه خچه وان-ی کۆماری
ئەرمینای سۆفیه تی گوزازاوه بۆشاری باکووی پایتەختی کۆماری

ئازربايجانى يەكپەتە سۆڧىيەت.

۱۹۴۷/۱۰/۲۳ رېژىمى شا لە ئىران رېكەوتتەنامەى نەوتى لەگەل دەسەلاتى يەكپەتە سۆڧىيەت مۇركراو ھەلووھشاندەو ھە ناردەزوى خۇى مامەلەى لەگەل كوردو رۆژھەلاتى كوردستانى ژيەر دەسەلاتى رېژىمەكەى دەست پىكرد لە ھەرىمەكەدا.

۱۹۴۷/۱۰/۲۴ لە ئاكامى خۇپيشاندان و دەرپرېنى ناردەزايى و كېشەو مەملەننى تىكۆشەرانى ھەرىمى كەشمىر ، توانيان بەشىكى زۆر لە وولايەتە كەشمىر رزگار بكنە و حكومەتە كشمىر پىك بېنن بەناوى - ئازاد كەشمىر- لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۷/۱۱/۷ راگەياندى جىھانى لە بارەى دژى رەگەز پەرسى بەرامبەر بە ئافرەت لەلەين كۆمەلەى گشتى نەتەو يەكگرتووەكان.

۱۹۴۷/۱۱/۲۹ لە پىرپارىكى پىكخراوى نەتەو يەكگرتووەكان ، ئەوېش بەدابەش كردنى فەلەستىن بە دووبەش ، كە بەشى يەكەمى كەوتە ژيەردەسەلاتى جەولەكەو بەشى دوومى كەوتە ژيەردەسەلاتى ەرەب ، دواى ئەو لە ۵/۱۵ دامەزاندنى دەولەتى ئىسرائىل و ۱۹۴۸ راگەياندى بە دان پىنانى لەھەمان كاتدا ، لەلەين ئەمەرىكاو بەرىتانياو توركىيا وولاتانى دىكەى جىھان .

ھەروا دىيارىكردنى سنوورى دەولەتى يەھوودى لەلەين كۆمەلەى گشتى رىكخراوى نەتەو يەكگرتووەكان ، بە دامەزاندنى حكومەتى كاتى ئىسرائىل و دەست بەكار بوونى دەسەلاتى بەسەر يافا و بەشىك لە باشوورى رۇژئاواى جەليل و ەكاو زىب ، ھەروا بەسەر دانىشتووانەكانى سنوور ، كە دەگاتە سنوورى لوبنان و گەرەكى يەھوودى لەناو پەرزىنى شارى قوودسى كۆن .

ئەمەش بوو سنوورى دەولەتى ئىسرائىل ، كە ھۆكارى بنەرەتى و سەرەكى بەرپابوونى كېشەو مەملەننى نيوان ئىسرائىل و ەرەب دەستى پىكرد لەناوچەو ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۷/۱۲/۷ يەكەم ھەلاتى ھىزەكانى سوپاي فەرەنسا روویدا بەرامبەر شۆرشگىرانى - ئەلفىت مینە-ى قىتنام ، لەناوچەى سۆنگ لۆ .

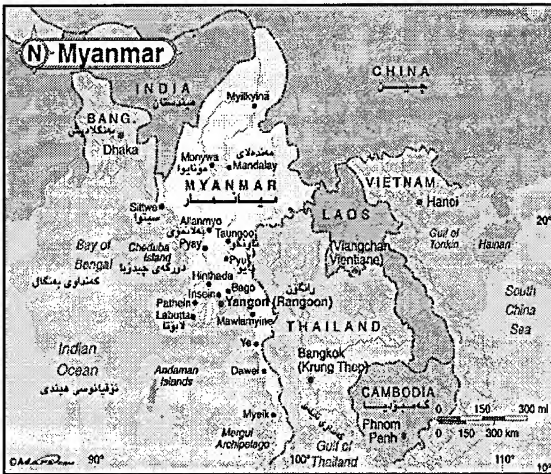
كە بوو ھۆى دەست پىكردنى گەتووكۆ لە نيوان نووینەرى سامى فەرەنسى و نووینەرى قىتنامىيەكانى لایەنگىر لە كەنداوى - ئەلونگ- بە

مۆر كىردى رىكە ووتنامەى نىوانىان بەناوى رىكە ووتنى ئەلۇنگ لە ناوچە كەدا .

۱۹۴۸

دامە زىراندنى يەككە تى گومرگى لە نىوان شانشىنى بەلژىكا و ھۆلە نداو
لاكسمبۇرك بەناوى - بنىكس - كە رۆلى گرنگى ھەبوو لە بواری بازىرگانى و
ئالووگۆرى كەلوپەلى پىشە سازى و كشتووكالى و تادوایی لە جىھاندا .

۱۹۴۸/۱/۴

وولاتى مىانمار لە
دوای خەبات و
تىكۆشمانى
بەردەوام توانى
سەر بە خويى
خى
بەدەر چىوونى
لە ژىر دەسلەلاتى
شانشىنى
بەرىتانيا
رابگە يەنى ،

كەزىتر لە ۲۲۴ سال لە ژىر دەستى بەرىتانيا بوو لە ھەموو بوارە جىاجىكان
بەمانەوى لەناو رايەلى كۆمەنولسى بەرىتانيا . بە ناوى كۆمارى بۇرما لە
كىشووەرە كەدا .

ئەم وولاتە پىپى دگوتى - مىانمار - لە ھەمان كات پىپى دگوتى بۇرما -
كە ناوى پايتەختەكەى - راگۇن ، رايخۇن - و ژمارەى دانىشتووانەكەى ،
۳،۹۵۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە . ھەروا ژمارەى دانىشتووانى وولاتەكەى ،
۵۵،۳۸۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە . ھەروا رووبەرى خاكى وولاتەكەى ، ۶۷۶،۵۵۰
ھەزار كىلو مەتر چوار گۆشەيە . ھەروا چىرى دانىشتووانى ، ۱۷۴ كەس لە
يەك ميل چوار گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ، بۇرمىەكان ۶۸٪ . شان ، كارخىن
۳۰٪ . لە وولاتەكەدا .

۱۹۴۸/۱/۱۵ مۆركردنى پەيمانى - پۇرتسموٹ - لە نىوان رژىمى شانشىنى لە ئىراق و بەرىتانيا ، كە بەو ھۆيەو كاروبارى تەواوى دەسەلاتى ئىراق كەوتە ژىر دەسەلاتى شانشىنى بەرىتانيا و بە بەھىزىبونى راميارىەتى راوئىژكارى بەرىتانيا لەسەر ئىراق .

لەھەموو بوارە جياجياكان بەتايىبەتى لەسەر سامانى نەوت و گاز، كە ئەو كاتەش ھەمووى لەخاكى باشوورى كوردستان بەھەم دەھىندرا لە پارىژگای كەركوك و شارى خانەقەن لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۸/۱/۱۹ سەركردەى كورد مستەفا بارزانى ووتارىكى لە پيش كۆنگرەى باكوى پايتەختى كۆمارى ئازەربايجانى يەكەيتى سۆفەت خوويندەو و بارى كوردو شۆرشەكانى كوردى لە كوردستان يەكەيەكە روونكرەو ، كە كوردە ئاوارەكانى رۆژەلاتى كوردستان و باشوورى كوردستان و باكوورى كوردستانى لكئىراو بەئىران و ئىراق و توركيە بەشداریان تیدا كرد ، بەگەياندنى دەنگى كورد بەجىھانى دەرەوہى كوردستان .

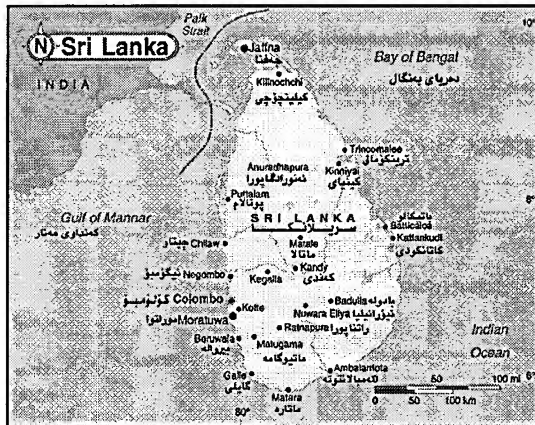
۱۹۴۸/۱/۲۵ وەزىرى دارايى پيشووى حكومەتى شىنخ مەحمودى حەفیدو كەسايەتى ناودارى شۆپشگىرى كورد ، كەرىم عەلەكە لە شارى سلیمانى كۆچى دوايى كردوو و گوڤەكەى لە شارى سلیمانىە لە ھەرىمى باشوورى كوردستان .

۱۹۴۸/۱/۲۷ ئەنجامدانى خۆپيشاندان و راپەرىن لە ھەموو شارەكانى ئىراق بە تايىبەتى لە پارىژگاكانى باشوورى كوردستان دژى دەسەلاتى شانشىنى لە ئىراق ، ئەويش بە ھۆى مۆركردنى پەيمانى پۇرتسموٹى دژ بەگەلانى ئىراق لە نىوان

ئىراق و بەرىتانىا .

۱۹۴۸/۱/۳۰ بانگەشەكردىنى گاندى دامەزىنەرى وولاتى هندستان بۇ رىزگرتن لە موسلمانەكان بە دلى هيندۇسەكان نە ئەبوو، بەلكو هەندىك چىن و توويژى ئەم تايەفەيە بەخيانهتكارىان وەسف كىردو ئەو لەم رۇژەدا كەسىكى هندۇسى تونودره سى گوللەى ئاراستەى گاندى كىردو تىرۇرى كىرد كە لەوكاتە گاندى تەمەنى ۷۹ سال بوو .

۱۹۴۸/۱/۳۰ شۇرشگىرو پىشەواو رابەرو دامەزىنەرى كۇمارى هندستان- گاندى- لەلايەن بەرەلستكارانى تىرۇر كرا... شايانى باسە ئەو بنەمالەيە بەهۇى هەلوويستى بويرانەو شۇرشگىريان لەپىناو بەمەدەنى كىردنى گەلانى هندستان ، هەموويان رۇى سەركىردايەتى هندستانيان گرتە دەست و هەر هەموويان لە ناوەندەكانى دەسەلاتيان تىرۇر دەكران ، ئەو بنەمالەيە دامەزىنەرى پارتى كۇنگرهى هندستان بوون . لەهەمان كات رۇى گرنگيان هەبوو لە دامەزىنەندى جوولانەوى - حركە عدم الانحياز- لەنيوان وولاتبانى تازە پىگەيشتوو و دىموكرتى و نىشتمانخواز لە هەموو كىشووهركان .

۱۹۴۸/۲/۴ گەلانى وولاتى

سىرىلانكا

سەربەخۇيى خۇيان

لەدواى هەول و

كۆشيشىكى بىنى

وچان راگەياند .

بە ناوى - كۇمارى

سەرىلانكا - ناوى

پايتەختەكەى -

كۇلۇمبۇ - يەو ھەروا ژمارەى دانىشتووانەكەى، ۱،۸۶۵،۰۰۰ مىليۇن كەسە لە شارەكەدا

ھەروا ژمارەى دانىشتووانى وولاتەكەى، ۱۹،۹۰۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە . ھەروا

رووبەرى خاکی وولاتەكەى ، ۶۲,۶۱۰ ھەرا كیلۆ مەتلر چوار گۆشەىه .
 ھەروا چىرى دانىشتوانەكەى ، ۷۸۷ كەس لە يەك ميل چوار گۆشەدا . ھەروا
 نژادەكانى ، سەنھالىيۇن ۷۵٪ . تەمىل ۱۸٪ . مەراكشى ۷٪ . لە وولاتەكەدا .

۱۹۴۸/۲/۱۰ كۆچى دوايى دەرھىنەر داهىنەرى سىنمايى ناودارى پرووسيا و جىھان-
 ئارنىستىلن .

شايانى باسە لە سالى ۱۹۵۸ لە شارى برۆكسل لىژنەى ناوېژيوان لەمىژو
 نووسانى سىنەما لە كۆى ۲۶ دەنگ لە وولاتانەى كە پىكھاتبوو، فىلىمى-
 زىپۆشى بوتكىن- بەچاكترىن فىلىمى سىنەمايى لەجىھان راگەياندىرا ، كە
 لەلايەن ئەو ناودارە بەرھەم ھىنرابوولە وولاتەكەيدا .

۱۹۴۸/۲/۱۳ كۆمەلىك لە كەسايەتى و جەماوھەرى پارىژگاي ھەولېرو شارۆچكەى كۆيە لە
 باشوورى كوردستانى لىكىندراو بەئىراق ، سەردانى شارى بەغداى
 پايتەختى ئىراقىيان كرد ، لە پىناو بەشدارىكردن لە خۆپىشاندان دژى
 مۆركردنى پەيمانى پۆرتسموٹ ، كە دوا بەدواى ئەوانىش كەسايەتى و
 جەماوھەرى پارىژگاي سلىمانى بەرھەو شارى بەغدا بەرىكەووتن لە پىناو
 رەتكردنەوھى يىرى داگىركەران .

۱۹۴۸/۲/۲۶ شاندىكى گەوورەى كورد ، كە زياتر لە ۵۰۰ ھاوولاتى پىك ھاتبوو لە
 شارۆچكەكانى رانىە و زاخو پارىژگاي سلىمانى لە باشوورى كوردستانى
 لىكىندراو بەئىراق ، گەيشتنە شارى بەغداو لە گۆزەپانى كۆشكى شانشىنى
 دەستيان كرد بە رىپىيوان بەرھەو گۆرستانى - باب المعظم- بەشەقامى
 رەشىد .

كە ئەو كارەش لەكاترئىمىر دووى پاش نىوەرۆ دەستى پىكرد ، ئەویش
 بەجلوبەرىگى كوردى و ھەر كوردىش خۆيان رىكخەرى ئەو رىپىوانە بوون ،
 وەك نامەيەكى كراوہ بو دەسەلاتدارانى شانشىنى ئىراق و بەرىتانيا لە
 وولاتەكەدا .

۱۹۴۸/۳/۱۷ مۆركردنى پەيمانى زەمانى كۆمەلايەتى لە شارى برۆكسل لە نىوان
 بەرىتانيا و فەرەنسائو بەلژىكا و ھۆلەنداو لۆكسمبۇرگ ، لە پىناو نەخشەى
 ھاوبەشى ھاوكارى وولاتانى ئەوروپاي رۆژئاوا ، لەگەل ئەمەرىكا لە پىناو
 بەرگى كردن لە رۆژئاوا... دواى سالىك ئەمەرىكا و ھۆلەنداو ئەو پىنج

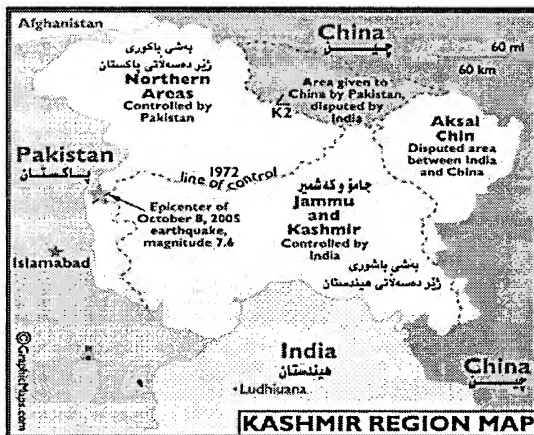
وولاتىيە كەلە سەر پەيمانى بىرۆكسىل مۇريان كىردىبوو ، وەك ئىتالىيا و دانىمارك و نەروىژ و پورتوگال و ئىسلەندا چوئە رىزى ئەو رېكخراوە لەجىهاندا .

۱۹۴۸/۳/۲۱ بەپيى بارودۇخى ئەو كاتى ئىراق ، بۇ يەكەم جار كورد توانى جەئنى نەورۇز بە ھەلگىرساندى ئاگرى نەورۇز ياد بكا تەو لە شارى بەغدا و ھەروا گوندو شارۇچكە و شاخە بەرزەكان و شارەكانى كوردستانى لىكىنراو بەئىراقدا .

۱۹۴۸/۳/۳۰ بلاءو كىردنەو يەكەم ژمارەى رۇژنامەى - نزار- لەلايەن مامۇستا عەلئەدىن سجادى ، كە بەزمانى عەرەبى و كودرى للاءو دەكرايەو ، كە يەكەم جار لە ۱۵ رۇژ جاريك بە چاپدەگەيەنراو دەگەيشتە دەست خوئەنەران لە ئىراق و بەتايبەتى لە باشوورى كوردستان .

۱۹۴۸/۴/۷ دامەزاندنى رېكخراوى تەندروسىتى جىهان ، ى سەر بەنەتەو يەكگرتووەكان ، لە پىناو بەرگىركىردن لە بلاءو بوونەو يە ھەموو جۇرە نەخۇشەك و چارەسەر كىردن و يارمەتيدانى لىقە و ماوان لەجىهاندا .

۱۹۴۸/۴/۱۴ دامەزاندنى يەككىتى گشتى قوتابيانى ئىراق لەلايەن پارتى كۆمۇنىستى ئىراق ، ئەويش بە ياكىردنەو يە گریدانى كۆنگرەى - سىباغ - لە شارى بەغداى پايتەخى ئىراق .

۱۹۴۸/۴/۲۱ لە دواى راگەياندىنى سەر بەخوئى وولاتى ھىندىستان و پاكىستان ، كە ئەو دوو وولاتەش بوونە ھۆكەمى دابەش كىردنى ھەريىمى كىشمىر لە نىوان ھىندىستان و

پاكىستان ، ... ھەرھىندىش كىشمىرى بەرز كىردەو بۇ رېكخراوى نەتەو يەكگرتووەكان و ... لە ھەماكات رېكخراوى نەتەو يەكگرتووەكانىش

بریری ژماره / ۱۸ ی دهرکرد ، له‌باره‌ی کیش‌ه‌ی کشمیر بۆ چاره‌سه‌رکردن ، به‌لام هند ده‌ستگیر نه‌بوو به‌بریاره‌که‌و تاکوو ئیستاش . کیش‌ه‌ی کشمیر به‌ه‌لوواسراوی ماوه‌ته‌وه له‌نیوان هندو پاکستان، ه‌ردوو وولاتیش خاوه‌ن چه‌کی نه‌تۆمن و گه‌له‌کانیان له‌وپه‌ری ه‌ه‌ژاری دا ده‌ژین له‌ وولاته‌کانیان و کیش‌وه‌ره‌که‌دا .

نوسه‌رو روژنامه نووس تارق محم‌ه‌د سه‌عید جام‌باز له‌ شاری ه‌ه‌ولێر ۱۹۴۸/۵/۱۲ پایته‌ختی باشووری کوردستان چاوی به‌ جیهان ه‌ه‌له‌یناوه . خویندنی سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندی و ناماده‌یی و زانکۆی له‌ ه‌ه‌ولێر ته‌واو کردوه .

بکالۆریۆس له‌ یاساو
سه‌رنووسه‌ری گۆڤاری
یاساپاریزی که‌ گۆڤاریکی
یاساییه‌ به‌زمانی کوردی
ده‌رده‌چی و ۱۸ پاشکۆی
به‌چاپ گه‌یاندوه‌.

له‌ کۆتایی شه‌سته‌کان
به‌شداری له‌خه‌باتی
ریکخستنی یه‌کیتی
قوتابپانی کوردستان
کردوه‌ ه‌ر به‌ پله‌ی نه‌ندام
و دواتر نه‌ندامی لقی

ه‌ه‌ولێر بووه‌ تاکو ده‌سته‌ی بالا وه‌رگرتوه‌و به‌شداری له‌ شوێن‌ه‌ی ئه‌یلولدا کردوه‌

دوای نسکۆی ۱۹۷۵ ه‌ه‌رچه‌نده‌ پاله‌په‌ستۆ و چاوسوورکردنه‌وه‌ و ه‌ه‌ره‌شه‌ و گۆره‌شه‌ی لی‌کراوه‌ ، به‌لام خۆپاگرانه‌ نه‌بۆته‌ به‌عسی و به‌رگی جه‌یشی ناشه‌عییشی نه‌پۆشیوووه‌ و نووسینه‌کانیشی به‌ زمانێ کوردی و عه‌ره‌بی بۆ داکوکیکردن له‌ ناسنامه‌ی تایبه‌تمه‌ندی نه‌ته‌وه‌که‌ی ته‌رخانکردوه‌ ، دوای راپه‌ڕینه‌ مه‌زنه‌که‌ی ۱۹۹۱ بۆته‌ په‌رله‌مانتار له‌خوولی یه‌که‌م له‌ سالێ ۱۹۹۲ و دووه‌می په‌رله‌مانی کوردستان له‌ ساله‌کانی ۲۰۰۵-۲۰۰۹ و جیگری

سەرۆكى لېژنەى پىداچوۋنەۋەى پېرژەى دەستوۋرى ھەرىمى كوردستان- ئىراق بۈۋە ، ئەندامى لېژنەى ياساىى و بەشدارى لە لېژنەى پىشتىۋانى پەرلەمانى كوردستان بۇ لىستى ھاۋپەيمانى كوردستانى لە پەرلەمانى ئىراق بۇ نوۋسىنەۋەى دەستوۋرى ئىراق ۲۰۰۵ كوردوۋە لە سەر پىشنىيازى ئەۋ دەستوۋرەكە لە لايەن - un - نۆسەدو پەنجا ھەزار دانەى ئى چاپو بىلاۋكراۋەتەۋە ھەر لە لايەن ئەۋو سى پەرلەمانتارى دىكە ۋە رىگىرداۋەتەۋە بۇ سەر زمانى كوردى و لە دەستەى دامەزىنەرى سەندىكاي رۇژنامە نوۋسانى كوردستانەۋ ئەندامى يەككىتى نوسەرانى كوردو سەندىكاي پارىژەرانى كوردستانەۋ... ھتە.

كە دەستىۋوسى - اعلام الكرد العراق - لە نوۋسىنى پارىژەر جەمال بابان سالى ۲۰۰۲ درا بە دەزگاي رۇشنىبرى و بىلاۋكردنەۋەى كوردى لە شارى بەغدا ئەۋسا بەرپۇۋەبەرى گىشتى دەزگاكە لەسەر ناۋى (۳۰) سى كەس بە پىتتى - X - ئىكس نوۋوسى كە نابى ناۋيان لەم دەستىۋوسەدا ھەبى كە ئەمانەن - ئىبراھىم ئەحمەد ، مستەفا بارزانى ، دىشاد مەريۋانى ، رەفىق سالىح ، سىروان شاكر ، گارق جامباز ، عەبدوللا ئاگرىن... ۋە سالى ۲۰۰۶ لە سلىمانى چاپكرا.

لەچەندىن كۆنگرەى نىۋودەۋولەتى لە ھەندەران و كوردستان لە بارەى فېدېرالى ۲۰۰۵ لە ئىتالىيا و ۲۰۰۷ لە ئەلمانىا و ۲۰۰۸ لە ھەولېر بەشدارى كوردوۋە ئەم بەرھەمانەشى بە زمانى كوردى عەرەبى بە چاپ گەياندوۋە:-
۱ - مەمەدو سىۋى و سورمى خان و قورشىدى چاۋ بەخار (دوۋ تراژىدى، فۆلكلورى كوردى)، ۱۹۸۳... تىكستى ھەشت چىرۆكى ئەفسانەى كوردى، ۱۹۸۶... چل كەزى، ۱۹۹۰.

ھەفتەنامەى گۇڧار (ھەفتەنامەيەكى حىزى (ھىوا) لە ھەولېر، ۱۹۹۸.
مىراسىم و قىراتات مىجلىس قىيادە الپورە (۱۹۶۳-۲۰۰۳) المتعلقە بكوردستان، ۲۰۰۴. ۲.

التگھىر العرقى (تغىير القومىيە) للورد والتركىمان فى كركوك، ۲۰۰۴.
گ. ۶.... زمانە فەرمىيەكان لە دەستوۋرى ۋلاتە فېدەراتىۋەكان، ۲۰۰۵.

- القانونى هادى الجاوشلى مواقف كوردیه مجهوله، ٢٠٠٥.
- حزبى هیوا له لیوای هه‌ولێر، ٢٠٠٥.
- اماكن العبادہ المدمره للمسلمین والمسیحیین والایزیدین لفته ما قبل عملیات الانفال السیئه الصیت وامتداداً لما بعدها فی کوردستان- العراق، ٢٠٠٦.
- په‌رله‌مانتارانى خولێ دووه‌مى په‌رله‌مانى کوردستان (٢٠٠٥-٢٠٠٩)، ٢٠٠٧.
- اعچاو برلمان الدورہ الپانیه لبرلمان کوردستان- العراق، ٢٠٠٨.
- من ابادہ اللغات الى قانون اللغات الرسمیه فی العراق الاتحادی، ٢٠٠٨.
- اوراق فیدرالیه من کوردستان- العراق، ٢٠٠٨.
- لیال کوردیه فی الف لیله ولیله مع کتابات ئخری، ٢٠٠٨.
- په‌رله‌مانتارانى لیستی هاوپه‌یمانى کوردستان له‌په‌رله‌مانى عێراقدا، ٢٠٠٩.
- په‌رله‌مانتارانى خولێ دووه‌مى په‌رله‌مانى کوردستان (٢٠٠٥-٢٠٠٩)، پرسیاربارانى حکومه‌ت ده‌که‌ن. ٢٠٠٩.
- چحایا عملیات الانفال من المسیحیین والایزیدیین، گ٢، ٢٠٠٩.
- له‌ناودارانى ده‌قه‌رى سوێران شیخ کاک ئه‌مینى سه‌ران (١٨٧٤-١٩٤٠) پارێزهر/ گارق جامباز، ٢٠٠٩.

Kerkük'te Kürt Ve Türkmen
Soykırımı (Kimlik Değiştirme) 2009.
Ethnic Cleansing (Kurds and
Turkmans) Forced to Change their
national identities in Kirkuk
Matli D. Translated from Arabic by:
khammd, Sami M. Sheiko. 2009

٢ - عملیات الانفال لعام ١٩٨٨ فی کوردستان- العراق جریمه العصر
المنسیه (مویوقه بقوائم الاسماو الاگفال والنساو) الجزو الاول مع نهله
محمد، ٢٠٠٤.

شێرات من واقع المراه الكوردستانییه خلال الاعوام (١٩٩٢-٢٠٠٩)،

كوردستان العراق نموژجا. گ. ۵. مع نهله محمد، ۲۰۰۹.

ئامارى دانىشتوانى قەلەي ھەولير ۱۹۲۲ لەگەل نەژاد بەرزنجى، ۲۰۰۶.

رەواندوز شارەكەي پاشاي گەورە لەگەل مەلود شىخانى ۲۰۰۶.

اتفاقية السلام الشامل بين حكومه جمهوريه السودان / والحركة الشعبيه
لتحرير السودان، مع المحامى كريم محمد صوفى، ۲۰۰۵.

نصوص الدساتير في الدول العربييه مع المحامى كريم محمد صوفى، ۲۰۰۵.

قەندىلۆكە ۋەرگىران لەگەل عەباس محمد حسين، ۱۹۷۹.

پەرلەمانتارانى خولى يەكەمى پەرلەمانى كوردستان (۱۹۹۲ - ۲۰۰۵) لەگەل
نيعمەت عەبدوللا پىرداود، ۲۰۰۸.

BIST FROM OF THE REALITY OF KURDISTAN WOMEN, 2004- 1992, IRAQI KURDISTAN AS AN EXAMPLEk

Tariq Jambaz & Nahla
Mohammad, IRAQ KURDISTAN
NATIONAL ASSEMBLY MPs,
Kurdistan-2006.

۳ - لە تەك ئامادەكردنى دەستوورى (۱۵) ۋولاتانى فيدرال و (۵)
لە ھەرىمەكانيان و (۳) چاپەمەنى لەبارەى زمانە ھەرىمەكان لەولاتانى فرە
زماندا .

۴ - سەرنووسەرى گوڤارى ياساپاريزىيە، گوڤارىكى ياساييە بەزمانى
كوردى دەردەچىت، و 18 پاشكۆى بەچاپ گەياندووه.

۵ - دەيان ليكۆلينيە ۋە لە گوڤارو رۆژنامەكان بەزمانى كوردى و عەرەبى
بلاوكردۆتە ۋە

رژىمى شانشىنى لە ئىراق - ھووكمى عورفى - لە ھەموو ئىراق... راگەيان،
كە ئەمەش بوو ھۆى پاشكەزبونە ۋە رژىمى شانشىنى بەم نيمچە

۱۹۴۸/۵/۱۴

نازادییه‌ی که له ئێراق هه‌بوو که به‌ خه‌بات و تیکۆشانی گه‌لانی ئێراق و مل که‌چه‌کردنی به‌رژیم هاتبووه‌ کایه‌وه‌.

هه‌ر له‌ و کاته‌ش سه‌رجه‌م هیژه‌ نیشتمانی و دیموکراته‌کان رووبه‌رووی شالاوێکی درنده‌ی فراوان هات، له‌ گرتن و تۆقاندن و دروستکردنی دله‌ راوکی له‌ ناو ده‌روونی گه‌لانی ئێراق، به‌ تایبه‌تی له‌ دای له‌ کار که‌ووتنی حکومه‌تی محمه‌د سه‌درو دامه‌زاندنی حکومه‌تیکی تازه‌ له‌لایه‌ن نووری سه‌عید... ئەمه‌ش بووه‌ هۆی گه‌مارۆدانی جوولانه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی و کۆمه‌لایه‌تی له‌ ئێراق.

١٩٤٨/٥/١٤ ئەنجومــــه‌نی

نیشتمانی

یه‌هودی- واته‌

کنیــــست-

سه‌ربه‌خۆیی

ده‌وڵه‌تی

ئیسرایلی

راگه‌یانده‌و، یه‌که‌م

پۆستی سه‌روکی

ده‌وڵه‌تی ئیسرائیل

له‌لایه‌ن - حایم وایزمان- گرترا ده‌ست و یه‌که‌م سه‌ره‌ک وه‌زیرانی‌ش له‌لایه‌ن دیقید جریۆتی گرترا ده‌ست ... شایانی باسه‌ ئیداره‌ی ئەمه‌ریکا به‌ر له‌و راگه‌یانده‌ن دانی به‌ ده‌وڵه‌تی ئیسرائیل نابوو شان به‌شانی به‌ریتانیا له‌ جیهاندا .

که‌ پایته‌ختی وولاته‌که‌ی شاره‌کانی - ئۆرشلیم و قوودس - ه‌ و ژماره‌ی دانیشتوانه‌که‌ی، ٨٠,٠٠٠ هه‌زار که‌سه‌ . هه‌روا ژماره‌ی دانیشتوانی وولاته‌که‌ی، ٦,٣٥٠,٠٠٠ ملیۆن که‌سه‌ . هه‌روا رووبه‌ری خاکی وولاته‌که‌ی ٢٦,٦٥٠ هه‌زار کیلۆمه‌تر چوار گۆشه‌یه‌ . هه‌روا چری دانیشتوانه‌که‌ی، ٦١٧ که‌ له‌ یه‌که‌ مبل چوار گۆشه‌دا . هه‌روا نژاده‌کانی، جووله‌که‌ ٨٥٪ . عه‌ره‌ب ١٥٪ . هه‌روا له‌ ژماره‌ی ته‌واوی دانیشتوانی ئه‌و وولاته‌ زیاتر له‌

۳۷۰,۰۰۰ ھەزار كوردى تىيا نىشتە جىيە . لە ولاتەكەدا .

۱۹۴۸/۶/۲۴ لە دواى دابەشكردىنى ئەلمانىيە ھەلەرى ، ئەويش بە ئەلمانىيە روژھەلاتى سەربە يەككىتى سۆڧىەت و ، ئەلمانىيە روژئاواى سەربە ئەمەرىكا ، دەست كرا بە دورستكردىنى پەرژىنى بەرلېن لەنيوان ھەردو ئەلمانىيە روژئاواو روژھەلات ، لەئاوەرەستى شارى بەرلېنى پايتەختى ئەلمانىيە ھەلەرى ئەوكاتدا لە كېشووەرەكەدا .

۱۹۴۸/۷/۱۰ كۆچى دوايى مىژۋونوس و رووناكىيو كەسايەتى ناودارى كورد و ەزىرى بەرگى و جىگىرى يەكەمى پەرلەمانى ئىراق - محەمەد ئەمىن زەكى . لە تەمەنى ۶۸ سالىداو ، كە تەرمەكەى لە گردى سەيوان لە شارى سلىمانى نىژاۋە . لە ھەرىمى باشوورى كوردستان .

۱۹۴۸/۷/۲۱ خوتىرۇركردىنى ئارشىك گۆركى لە تەمەنى ۴۲ سالىدا ئەمەش بەھوى ئالەبارى بارى ژيان و تەندروسىتى و ھۆكارى دورەكەوتنەۋەدى خىزانەكەى لىي .

شايانى باسە ئەم نىگاركىشەى قوتابخانەى نيورۇك لە سالى ۱۹۰۴ لە تەرمەنستان لەدايك بوۋە .

لەدواى كۆمەل كوزىيەكەى تەرمەنى دەرەدەر دەپىت و لە سالى ۱۹۲۵ دەگاتە شارى نيويۇركى ئەمەرىكا .

۱۹۴۸/۷/۲۹ پىشېركىيى يارىيەكان جامى جىھانى - ئۆلەمپىات - لە شارى لەندەنى پايتەختى بەرىتانىا ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاكوو روژى ۸/۱۴ ھەمان سال . لە نيوان يارىزانانى ولاتانى بەشدار بوو لە يارىيە جيا جياكاندا . ئىيىنى: - وئەنى يارىيەكانى ئۆلەمپىات لە ئەنجامدانى ھەموو يارىيەكان لە گەلى دانەنراۋە .

کۆریای باشوور

۱۹۴۸/۸/۵

سه‌ربه‌خۆیی خۆی

راگه‌یاندا ، له‌دای

دان پێنانی له‌لایه‌ن

ریکخراوی نه‌ته‌وه

یه‌که‌گرتووه‌کان

به‌ش-یوه‌یه‌کی

یاسایی، ئه‌ویش

له‌دای

دابه‌شکردنی کۆریا

، به‌دوو‌یه‌شی دژ

به‌یه‌که‌تری کۆمۆنیستی و سه‌رمایه‌داری ، له‌ نیوان ئه‌مه‌ریکا و یه‌کیه‌تی

سۆقیه‌ت، له‌دای جه‌نگی دووهمی جیهان ، ئه‌ویش به‌دابه‌شکردنی چه‌ندین

ووڵاتانی دیکه‌ی جیهان له‌ نیوان خۆیان له‌وانه ئه‌لمانیا و قیّتنامیش له

جیهاندا

ئهم راگه‌یانده‌ش به‌ناوی کۆماری کۆریای باشوور بوو له‌ نیمچه‌ دوورگه‌ی

كۆرىا لە كىشووهرەكەدا . لە شارى - سىئۇل - پايتهخت ، كە ژمارەى دانىشتووانەكەى ، ۱۱,۸۶۵,۰۰۰ ملیۇن كەسە . ھەروا ژمارەى دانىشتووانى وولاتەكەى ، ۴۹,۸۹۵,۰۰۰ ملیۇن كەسە . ھەروا رووبەرى خاكى وولاتەكەى ، ۹۹,۰۲۰ ھەزار كیلۆ مەتر چوار گۆشەيە . ھەروا چىرى دانىشتووانەكەى ، ۱۳۰۵ كەس لە يەك میل چوار گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ، كۆرى ۹۹٪ . لە وولاتەكەدا .

۱۹۴۸/۸/۲۹ لە پەناھەندەيى مستەفا بارزانى و ھەقالەكانى لە شارى باكوى پايتهختى نازربايجانى سۆڤىەتى گوواسترونوھە ، بۇ ناوچەى شارى تاشقەندى پايتهختى كۆمارى ئۆزبەگستانى سۆڤىەتى كۆمۇنىست لە كىشووهرەكەدا .

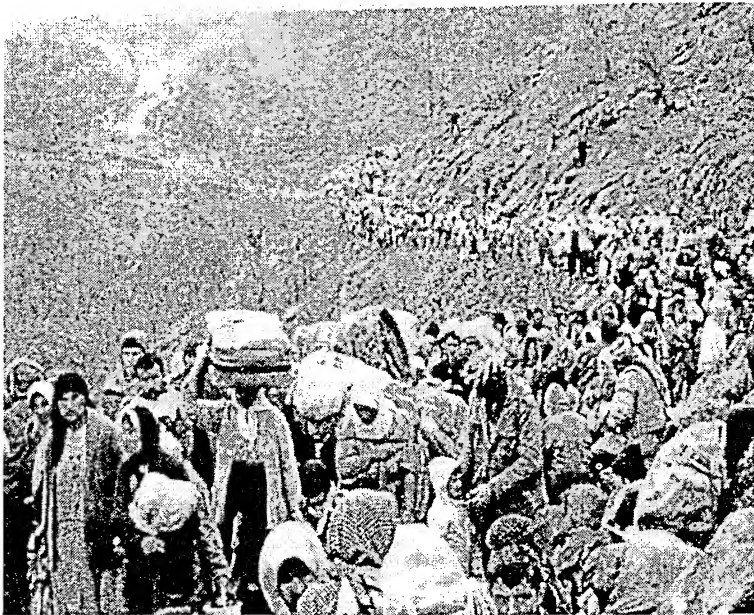
۱۹۴۸/۹/۹
لە دواى
دابەشـكردى
وولاتى كۆرىا ،
بەدوو وولاتى لىك
جيا كەرەوھ بە
ناوى ، كۆمارى
كۆرىاي باشوورو
كۆمارى كۆرىاي
باكوور- كە
كۆرىاي باكوورى
دىموكراتى مىللى

سەرەخۆيى خۆى راگەياند بەپىشتىووانى يەكەيتى سۆڤىەت ، بەرامبەر بە كۆرىاي باشوورى لايەنگىرى ئەمەرىكا... شايانى باسكردنە كە تاكوو تەواوكردىنى ئەو مىژۋىيە نامەيە ، كىشەو مەملەتنى لە نىوان ھەردوو كۆرىا بەردەوام بووھ بەتايىبەتى بەرامبە بە كۆرىاي باكوور بەھۆى بوونى تواناى چەكى ھەمە جۆرى ئەتۆمى لەناوچەى نىمچە دورگەى كۆرىادا .

ئەم راگەياندنەش بە ناوى - كۆمارى كۆرىاي ديمەكراتى مىلى - لە شارى - پيئونگيانگ - ي پايتهخت ، كە ژمارەى دانىشتووانەكەى ، ۳,۹۹۰,۰۰۰ ملیۇن كەسە . ھەروا ژمارەى دانىشتووانى وولاتەكەى ، ۲۳,۵۸۰,۰۰۰ ملیۇن كەسە . ھەروا رووبەرى خاكى وولاتەكەى ، ۱۲۰,۵۴۰ ھەزار كیلۆ مەتر

چوار گۆشەيە . ھەروا چىرى دانىشتىوانەكەي ، ۵۰۷ كەس لە يەك ميل چوار گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ، كۆريەكان ۹۹٪ . لە ولاتەكەدا .
كە كۆمەلەي گشتى نووينەرى كۆريا لە باكور ، دامەزراندنى كۆمارى مىللى ديموكراتى كۆريايان راگەياند ، كە بوو ھۆى كردنەوھى لاپەرەيەكى دىكە لەمىژوى خەباتى ئەو ولاتەو لەھەمان كات بوو ھۆى سەرھەلدانى كېشە لەگەل ئەمەريكا لە ناوچەكەدا ، بەھۆى سەرکەووتنى ئەمەريكا بەھىژى سەربازى لەيابان لە دواى كۆتايى ھاتنى جەنگى دووھى جياھاندا .

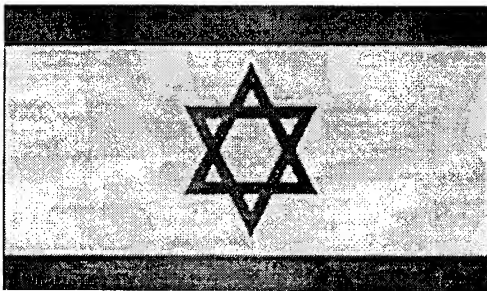
مۆركردنى ريكەووتننامەي دژ بە ئەنجامدانى كردەوھەكانى جينۇسايىد ۱۹۴۸/۱۰/۹
بەگەلانى ژيڤر دەستەو داگيركراو ، كە لە برگەي ۲/ ى ريكەووتنەكەدا ھاتىە ،
كە جينۇسايىد برىتيە لە كردەوھەيەكى دژ بە مروڤ و لەناوبردنى نىمچە ،
ياخوود تەواوى بەچارەي نەتەوھىي ، ياگروپيڤك لە ولا جيا جياكانى
جياھاندا .

شاينى باسە كە رژيمە دژ بە يەكتەرەكانى توركيا ئىران و ئىراق و سووريا ،
ھەريەك لەوانە بەشيڤكى ديارىكراو لە رووبەرى خاكى كوردستانى گەلى
كورديان پڤ لىڤىراو بەپيڤى پەيمانى لۆزانى ۱۹۲۳/۷/۲۴ لە لايەن ولاتانى

ھاۋپەيمان بە سەر كىردايەتى بەرىتانيا ، ئەو رېژىمانە دىرخيان نەركدوۋە لە كىردارى جىنۇسايىد بەرامبەر بەكوردو نىشتمانەكەيدا چ لە بەعەرەبكىردن و بە توركىردن و بە فارسكىردن و بە گوۋاستنەۋەى خىزانى كورد لە جىگەى رەسەنى خۇيان و بە ھىنانى خىزانى نەتەۋەكانى خۇيان بۇ ناۋچەكانى كوردستان لە ناۋچەكەدا .

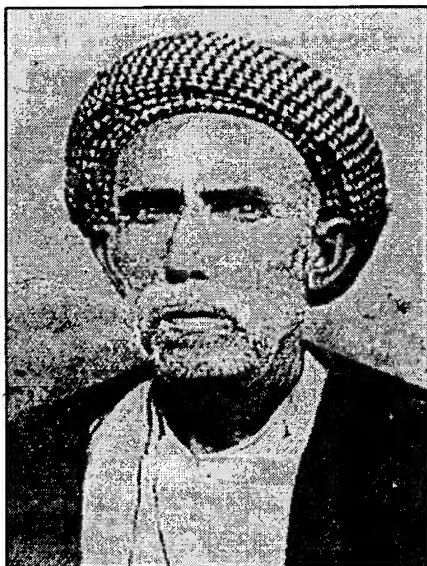
ئەۋىش بەگۇرىنى دىمۇگرافىيەى جووگرافى خاكى كوردستان و كىردارى بە كۆمەلكوژى و زىندەبەچال و ۋىرانكىردنى گوندو شارۋچكەو كانىياو دارستان و كىمىيا باران و ئەنفال.. ھەرىكە لە دەسلەتەنە بەپىي خواست و ۋىست و ئامانجەكانىان و ، بەپىي بارودۇخى ناۋچەو ھەرىم و جىھان ئەنجامىان داۋە بە رامبەر بە گەلى كورد لە سەر خاكى كوردستاندا.

۱۹۴۸/۱۰/۲۸ دەسلەلاتى نوۋىيى
ئىسرائىل ئالائى
دەۋلەتەكەيان بەرز
كىردەۋە ، كە پىك ھاتوۋە
لە ئەستىزەى داود ،
بەرەنگى شىن - كە
ھىمەى دەۋلەتى
ئىسرائىلە - ، لە نىۋان

دوۋ ھىلى شىن ، كە ھىماكە بۆزىي نىل و زىيى فورات دەكات ، كە جوۋلانەۋەى سەھىۋىنىز بە سنوۋرى دەۋلەتەكەيان دادەنن... ئەى كورد... بەلام عەرەب قەيناكە.

كۆچى دوايى نوۋسەرۋ فەرھەنگ نوۋسى كورد مامۇستا - تاھىر سادىق - لە ۱۹۴۸/۱۱/۵ شارى سىلىمانى لە باشوۋرى كوردستان ، لەتەمەنى ۷۳ سالىدا ، تەرمەكەى لە گۇرستانى سەرچىنار بەخاك سىپىردا ، شاينى باسە كە مامۇستا تاھىر لە سالى ۱۹۱۱ لە شارى كۆيە لە بىنەمالەيەكى ئايىنى و زانست پەرۋەر ، بىنەمالەى دايەخەجى لەدايك بوۋە ... لە سالى ۱۹۳۹ بوۋەتە ئەندامى پارتى ھىوا.

١٩٤٨/١١/١٠ كۆچى دوايى ھۆزانسەوان
 مامۇستا - زىۋەر - لە شارى
 سەلىمانى لە باشوورى
 كوردستان ، كە تەرمەكەي لە
 گۆرستانى گەردى سەيوان لە
 شارى سەلىمانى بە خاك
 سەيپەرداۋە لە شارەكەدا .
 جىگەي باسكردنە كە شاعىرو
 نووسەرى ناۋدارى كورد
 مامۇستا زىۋەر لە سالى ١٨٧٥
 لە شارى سەلىمانى لە گەردەكى
 كانىسكان چاۋى بە جىھان
 ھەلھىناۋە ، ناۋى تەۋاۋى -

عەبدوللا مەھمەد رەسۇلە و لە بنچەدا خەلكى دەقەرى پەشەدەرن لە
 ھەرمەكەدا

دواي ئەۋە روۋى لە قوتابخانە كەردوۋە ، ھەروا لە ھووجەرى فەقىياتى
 خوۋىندوۋىيەتى ، دواي ئەۋە لە ١٩٢١/٢/١٩ بە مامۇستا دامەزراۋە لە
 قوتابخانەي نمۇنەي سەعادەت بە موچەي ١١٠ روپپە ، دواي ئەۋە لە
 سالى ١٩٣٠ مامۇستايەتتەكەي گوازاۋەتەۋە بۇ ناحىيەي بەرزنجە وبە
 مامۇستا ماۋەتەۋە تا بەسزايەك دور خراۋەتەۋە ، ئەۋىش بۇ داۋراندنى لە
 كۆمەل و رۆشنىريان و ئى ئاگا نەبۇن لە روۋداۋى سەردەمى خۆي ، تا سالى
 ١٩٣٨ و لە وىۋە بۇ بىيارە و لە وىشدا لە سەر كار لادراۋە بە خانەنشەين
 كەردنى لە كارەكەيدا .

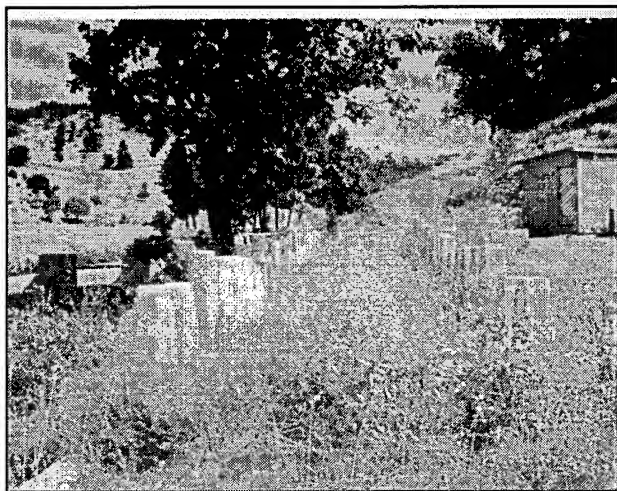
ھەروا مامۇستاي شاعىر چەندىن بەرھەمى خستۆتە بەر دەستى خوۋىنەرۋ
 رۆشنىريان لە وولاتەكەيدا ، ۋەك :- ژيانى پىغەمبەران ، دەستە گۆلى لاۋان ،
 چىرۆكى خىۋى ناۋ مەزگەۋت ، داستانى سۆزئال گەريلا ، كە ئەمە شەيخە بە
 زمانى فارسى لە سالى ١٩٨٨ چاپكراۋە - سۆزى نىشتىيمان ، فەرھەنگى
 زىۋەر ، لە گەل چەندىن ووتارو بابەتى دىكەۋ دەستىنووسەكانن ، كە
 مامۇستا زىۋەر بەردەوام بوۋە لە كارەكانى تا مائىناۋايى كەردنى لە گەل و
 نىشتىمانەكەدا لە شارى سەلىمانى لە باشوورى كوردستاندا .

۱۹۴۸/۱۱/۱۹ بە ھۆى كېشەى ھاوسەرى لە ئىۋان شائ ئىران مەمەد رەزا ھاوسەرەكەى خاتوو فوزىە خان ، كە داواى تەلاقى لە شاھ رەزا كەد بە ھۆى خىانەتى ھاوسەرىەتى و ، لە ئەنجام خاتوو فەوزىە داواكەى پەسەند كرا بە تەلاقدانى لە شا رەزا .

مەمەد شا بە ئارەزووى خۆى ھەلس و كەووتى لەگەل ئافرەتانى خواستىيارى خۆى دەكرد . شايانى باسە ھاوسەرى شائ ئىران خاتوو فوزىە خان خوشكى شانشىن فاروقە كە شانشىنى مىسر بووھو لە نژاد دەگەرپىنەوھ بۆ سەر بئەمالەى مەمەد عەلى پاشاى دامەزىنەرى وولاتى مىسر ناسراو بوون بە بئەمالەى خديووى ، كە لەرەچەلەكدا نژادىان كوردە . لە پارىژگاي دىياربەكر لە باكورى كوردستان روويان لە ناوچەيەدا كەردوھ كېشووھەرەكەدا .

۱۹۴۸/۱۱/۲۸ تىمىكى

گەرۇكى
بيانى
سەردانى
ھەرىمى
باشوورى
كوردستانى
كەردلە
پارىژگاي
ھەولېرو
دۆلى

باليسان... كە ئەو گەرۇكانە سەردانى چوار شووئىنيان كەردوھ، لەم دۆلەدا بەمەبەستى پىشكىن. ئەوانىش :- گەردى دىگە - گەردى شلىمۇن - گوندى بالۇكاوھ - گەردى كانى كەلەك - كە لىكۆلىنەوھى ووردىان لە چۆنىەتى ئەو شووئىنەوارانەى كە لە و گوندو گەردانە ھەبوو كەردوھ .

لە ئەنجامى لىكۆلىنەوھكانىان دەرکەوتووه، كە ئەم شووئىنەوارانە بەر لە سالى زايىنى شارۇچكە بووئەو لە ئەنجامى شەپرو پىكەدادان لە سەردەمى -

ئەخمىنىيەكان - ويران كراون. ئەويش بەپىي دۆزىنەۋەدى ئەو ئىسكان و پروسكانەي كە لەم شوويناڭە دۆزراۋنەتەۋە. لە ئاكام ۋاي بۆچۈون كە بەكۆمەل لە ناوبران و ئەم ھەولەش بەشىۋەيەكى بابەتى لە گۆ قارى - سۆمەرى ئىراقى - لە سانى ۱۹۵۰ تۆمارو بلاۋكراۋتەۋە. ھەروا - نووسەرى ناودارى كورد - ئايەتوللا محەمەد مەردۇخى زەكى - لەكتىبى - كورد و كوردستان دەلى: -

بالوكاۋە و گەردى دىگە - لە سەردەمى ئەخمىنىيەكان شاربۈۋە كۆتەرتىن شارسىتانى ناۋچەكە بۈۋە پاشان دەلى: - ئەم دوو شوۋىنە ئەۋەندەي قەلاي ھەولير بۈۋە بە كۆتەرتىن شار دادەنرېت و ھەروا دەلى: - سەرچاۋەيەكى ئاۋە زۆركانى كەلەك ھەبۈۋە. ھەموو دەشتى بالوكاۋە و باليسىانى پى ئاۋدېركراۋە.

جىگەي ئاماژە پىكردنە كە ناۋى باليسىانى چەند بېروو بۆ چوونىك ھەيە لە يەكتر جىاۋازن... دەلىن ۋوشەي باليسان ۋشەيەكى ئارامىيە. واتە ئەو باخانەي كە كەتۈۋنەتە بەرزايىيەكان و لەدەشتايى نېن. ھەروا ھەندىكىش دەلىن باليسان ۋوشەيەكى فارسىيە - بال - واتە - قول - يان - سالى - واتە پىشاندان - باليسان. بال پىشاندان.

لە روۋى مېژۋىيەۋە باليسان دەۋولەتېك ھەبۈۋە بەر لە ۳۰۰۰ ھەزار سالى پىش زايىن بەناۋى - دىگە - كە تا ئىستا گەردىك لەخواروۋى باليسان ماۋە بەناۋى - گەردى دىگە - لە دۋاي - دىگە شاكۈرەكەي - شاجۋان - بۆتە پاشاي ئەم دەۋولەتەۋ بەھاتنى سوۋپاي - ئەفراسىيان - دەسەلاتى لەدەستداۋە... بەلام نەزانراۋە سنوۋرى دەسەلاتى تا كام جىگە رۆيشتۈۋە. ھەر ۋەك لەكتىبى - صېح الاعشى - باسى گەردى - بالوكاۋە - دەنگارەي ئىستا لە - تۈتە - كراۋە، كە قەلاي گەۋۈرە لە - معجم البدان - ياقوۋتى ھەمەۋى - داھاتۈۋە، كە ھاۋرايە لەگەل - محەمەد مەردۇخى - كە دەلى: - ئەم دوو شوۋىنە دوو قەلاي سەخت و قايمىيان لىبۈۋە و باخ و باختايكى چىرو پىر لەدەۋرىان بوۋتە.

باليسان لەدۆلى خۇشناۋەتەيە بەرامبەر شاخى ھەورېيە ۲۲ كىلۇمەتر لە رۆژھەلاتى خەلىفان دوۋرە بەلاي گوندى بېراۋە.

سەرچاۋە: - مېرگ ژمارە ۲۹/ ۸/ ۸.

۱۹۴۸/۱۲/۹ كۆمەلەي گىشتى رېڭخراۋى نەتەۋە يەڭگىرتۈۋەكان بىريارى ژمارە ۲۶۰/ى دەركىد ، بە قەدەخەكىردىنى تاۋاندىنەۋەي رەگەزى مۇقايەتى كە لە مادەي ۴/ى بىريارەكە ھاتوۋە: - بەسزادانى ھەر كەسىن ياخوود ھەر دەسەلاتارىك ، ياخوود وولاتىك ، كە ھەلدەستى بەۋ تاۋانە ، جا دەسەلاتدار بى ياخوود بەرپىرسانى كار بەدەستى ئەۋ وولاتانە ، يان فەرمانبەرى رەسمى دەۋولەت بى.

شايانى باسە ئەم بىريارە لە ۵٪ى جىبەجى نەكراۋە تاكوۋ ئىستاش بەرامبەر بەگەلانى دابەشكراۋ داگىركراۋ ، كارى جىنۇسايد بەردەۋام بوۋە لە ھەموو بۋارە جيا جياكان ، لەۋانە بەرامبەر گەلى كوردو نىشتمانەكەيان لە ھەرىم و ناۋچەۋ كىشۋەرەكەدا .

۱۹۴۸/۱۲/۱۰ لە شارى واشىنتۇنى پايتەختى ئەمەرىكا ووتوۋىژ لە نىۋان بالىۋزەكانى دەۋولەتانى پەيمانى بىرۇكسل و كەنەدا و ۋەزارەتى دەردەۋى وولاتە يەڭگىرتۈۋەكان، بۇ دروستكىردىنى پەيمانى ناتۇ دەستى پىكىرد بەرامبەر پەيمانى ۋارشۋى نىۋان وولاتانى سوشىيالىست، لەدۋاى جەنگى دۋەمى جىهان، كە ئەۋىش لە مانگى ۱۹۴۹/۴/ بىريارى دامەزىراندنى بۇ دەركرا.

۱۹۴۸/۱۲/۱۰ ئەنجۈۋمەنى ئاسايشى نىۋودەۋولەتى جارى مافى مۇقى رايگەياند لە كۆشكى - شاپوۋ - لە پارىسى پايتەختى فەرەنسا ... جىگەي باسكىردنە كە رايگەياندىنى جارى گەردۋونى مافى مۇقى لە دۋاى جەنگى جىهانىدا دژ بە ھتلەرو دۆستەكانى بوون ، كە نىزىكەي ۶۰,۰۰۰,۰۰۰ مىليۇن كەس كوۋژران ، زۆربەي وولاتانى ئەۋروپا زىيانكى زۇريان لىكەۋوت و ۋىران كران .

ئەۋىش بۇ ئەۋەي جارىكى دىكە درندايەتى و بەربەريەتتىكى ئەۋا روۋنەداتەۋە ، پىۋوۋىستە جىهانىكى نوۋى لە سەر بناخەي ئازادى و رىزگىرتنى مافى مۇقى ۋە كەسانى لە نىۋانىيان دابەزىندىرئىت . دەبى دژايەتى و تەنگۈۋ چەلەمەي نىۋان وولاتان بە رىگەي گىفتوۋگۇ چارە سەر بىرئىت لە جىهاندا .

دواى كۆتايى ھاتنى جەنگى دووھى جىھان لە مانگى ٤/١٩٤٥دا لە
كۇنفرانسى - سان فرانسىسكو - نووينەرانى ٥١ وولاتى رىكخراوى نەتەوھ
يەكگرتوھكانيان لە پىناوى پاراستنى نەوھى نووى لە كارەساتى جەنگ ،
كە دوو جار ئىش و نازارىكى بە سەر مرقايەتيدا ھىنابوو لە جىھاندا پىك
ھىنا .

ئەوئىش بە بەرپرسيارى پاراستنى ئاشتى و پشتگىرى لە شەرىكى جىھانى
نووى سىپىردا بەو سى وولاتەى كە لە جەنگدا سەرکەوتوون - ئەمەرىكا -
بەرىتانيا - يەكەتەى سۆڧىت - چىنى مىلى - لەم دەزگايەدا بناخەيەكى
مەعنەوى بۆ وەرگرتن و قبوولكرنى گەلانى سەر بەنايىن و فەرھەنگ جىاواز
دانرا ، كە پسپۇرى شارەزايانى زۆر وولاتان بە سەرۆكايەتى زانائى فەرەنسى
- پىنى كاسن - و پسپۇرى ئەمەرىكا - ئىلىونۆر پوزفيلت - لە سەر ئەم
پرسە كاريان كردو ناوھركى بابەتەكەيان ئامادە كرد .

دواى ئەوھ كەوتە بەر دەستى ئەنجوومەنى ئاسايشى نەتەوھ يەكگرتوھكان
و چەندىن ھەمواركردىنى لە سەر كراو لە ئاكامدا ئەم راگەياندەنە پەسەند كرا ،
كە خۆى لە ٣٠ بەند دەگرى و يەكەم بەند دەلى :-

ھەموو مرقان بە ئازادى لە دايك دەبن و يەكسانىشن لە نرخ و بايەخ و مافدا
، عەقل و وىژدانىان پى بەخشاوھو دەبى بە گيانىكى بريانە پقتارو ھەلس و
كەووت لە گەل يەكتردا بکەين ... دوا ژمارەشى كە ماددەى ٣٠سىيە دەلى :-

ھېچ دەقىقى ئەم بانگەوازە نابىت ۋا لىكېداتەۋە كە پىنگە دەداتە دەۋولەتلىك
يا كۆمەلىك يا تاكەكەسىك كە چەند مافىكى ئەۋەيان ھەبىت كە چالاكى يان
كارىك بىكەن بە مەبەستى تىكەنى ماف ۋنازادىيەكانى ئەم بانگەوازەدا .

۱۹۴۸/۱۲/۱۸ كۆچى دۋاى شاعىرى نەتەۋەيى ۋ نىشتىمانى كورد مامۇستا - فائىق عەبدوللا
- بىكەس - لە شارى سلىمانى . جىگەى ئامازە پىكردنە كە شاعىرى
گەۋۋەرى كورد بىكەس ناۋى تەۋاۋى - فائىق عەبدوللا بەگ كاكە ھەمە
مەۋروف - ۵ .

ئەم شاعىرە پۈۋە دىموكراتى ۋ پىشكەۋوتن بوۋە لە ئەدەبى كوردىدا ، كە
لە گۈندى - سىتەك - لە تەك شارى سلىمانى لە سالى ۱۹۰۵ چاۋى بە جىھان
ھەلپىناۋە .

لە دۋاى مردنى باۋكى لە سالى ۱۹۱۰ لە نىۋان كەس ۋ كارۋ خزمەكان
ژيانى بە سەر دەبرد لە پارىژگاي سلىمانى ۋ پارىژگاي كەركوك لە ھەرىمى
باشۋورى كوردستان .

ئەم شاعىرە مەزنى لە راپەرپىنى ۹/۶ دژى بەرىتانياۋ شانشىنى لە ئىراقى بە
زۆر دروستكراۋ بەژدارى كردۋە پۇلى بالاي ھەبوۋە . بەم ھۆكارانە ماۋەى
سى سال ژيانى بردۋتە سەۋ لە دۋاى سالى ۱۹۳۳ بە مامۇستا دامەزراۋە لە
قوتابخانە جۇراۋ جۇردەكان .

ئەم كەسايەتتە شاعىرىكى مىللى ۋ رامىيارى ۋ نەتەۋەيى ۋ نىشتىمانى بوۋە ،
لە ھەموو بواردەكانىدا ۋ تاكوۋ ئىستاش شىعەرەكانى پۇلى خۇيان ماۋە
دەمىنى لە ھەموو بواردەكانى بە بەزىكردنەۋەى ھەست ۋ پۇشنىپىرى ۋ داب ۋ

نه‌ریت و که‌لتووری کورد له کوردستاندا .

١٩٤٨/١٢/٢١ بآوکردنه‌وه‌ی یاسای ئیرله‌ندا ، که کۆماری ئیرله‌ندا نه‌ک دۆمینیۆن له ناو رایه‌له‌ی کۆمه‌نولسی به‌ریتانیا .

که به‌ریتانیا ره‌زانه‌ندی له‌سه‌ر هه‌ردوو کاره‌که ده‌ربری ، که له‌ ساڵی ١٩٤٩ ئه‌نجام‌درا‌بوو، دوا‌ی ئه‌وه ئیرله‌ندا له‌ساڵی ١٩٨٥ چوو‌ه ناو کۆمه‌له‌ی ئابووری ئه‌وروپا که‌ئێستا یه‌که‌یه‌تی ئه‌وروپا‌یه له‌ کیشووه‌ره‌که‌دا .

١٩٤٩

١٩٤٩/٠٠/٠٠ کۆچی دوا‌یی

تی‌کۆشه‌رو خه‌بات‌گیر

که‌سایه‌تی ناوداری

نه‌ته‌وه‌یی و بنه‌ماله‌ی

حاجی ره‌شید ئا‌غا ،

ره‌مزی نا‌فع ره‌شید

مه‌موون‌دی له‌شاری

هه‌ولێر له‌ هه‌ریمی

باشووری کوردستان

شایانی با‌سه‌ مامۆستا

ره‌مزی له‌ساڵی ١٩١٧

له‌شاری هه‌ولێر

له‌بنه‌ماله‌یه‌کی نا‌سراو

له‌عه‌شیره‌تی مه‌مووند

چاوی به‌ جیهان هه‌له‌یناوه له‌ شاره‌که‌دا ... هه‌روا قوتا‌بخانه‌ی سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندی له‌شاری هه‌ولێر ته‌واو کردیه ... له‌به‌ر نه‌بوونی قوتا‌بخانه‌ی ئاماده‌یی له‌هه‌ولێر چۆته‌ شاره‌ی که‌رکوکی هه‌ریمی باشووری کوردستان و سالیکی خوویندنی له‌وئ بردۆته‌سه‌رله‌ شاره‌که‌دا .

هه‌ر له‌وکاته‌شدا ئه‌ندامی پار‌تی هیوا بووه له‌که‌رکوک ... دوا‌ی ئه‌وه پو‌لی پی‌نجه‌می زانستی له‌شاری به‌غدا ته‌واو ده‌کا له‌سا‌له‌کانی ١٩٣٧-١٩٣٨ له‌ئاماده‌یی ناوه‌ندی - الاعدا‌یة المرکزیة - ... له‌ سا‌لی ١٩٣٩ ده‌چیته‌ به‌یروتی پایته‌ختی ئیستای لو‌بنان و له‌زانستگای ئه‌مه‌ریکی داده‌مه‌زری و

ماۋەي دوو سالى خويۇندىن لەو زانستگايە تەۋاۋ دەكات و پلەي -
فرىشمان - بەدەست دىنى لەو ۋولاتەدا .

مامۇستا رەمى ھەرلەشارى بەيروت پەيۋەندى لەگەل كوردەكانى لوبنان و
سوورىيا و توركييا بەھىز دەكات ، لەپىناۋ ئامانجەكانى گەل و نىشتمان ، ۋەك
كامەران بەدرخان - نورالدين زانا - محەمد ئەرەمەغانى ... دۋاي ئەۋە بۇ تەۋاۋ
كردنى خويۇندىن دەچىتە شارى ئەستەمولى ئىستاي توركييا و دەچىتە
كۆلىزى - رۇبەرت كۆلىچ - لەۋكات و ساتەشدا جەنگى دوۋەسى جىھانى
ھەلگىرسا . لەو كاتەشدا دەسلەتدارانى ئەلمانىاش بەدۋاي كەسىك دادەگەر
ن ، كەسوۋتەمەنى ھەمە جۇريان بۇ دابىن بگات ، ئەۋىش بەگەيشتىيان
بەچالە ئەۋتەيەكانى لە باكورى ئىراق - ۋاتە ھەرىمى باشورى كوردستان -
لىكندراۋ بەئىراق ، لەپىناۋ بەدرھىنانى ئامانجەكانىيان لەو ھەرىم و
ناۋچانەدا .

كە مامۇستا رەمى نافع رەشىد بوۋە ھۇكارى ئەۋ ئامانجەيان و لەھەمان
كاتىش رەمى خويلىيى بەدى ھىنانى ئامانجەكانى گەل كورد بوۋ ،
لەۋكات و ساتەي شەپرو مەملانىي نىۋان ۋولاتانى ھاۋپەيمان و ئەلمانىا
لەلەيەن يەككىتى سۇقىيەت و ئەلمانىا لەلەيەكى دىكە ، ئەمەش ۋاي كرد كە
بەرژەۋەندى ھەردوۋلا يەك بگىرئ و رەمى ئامادەي خۇي نىشاندا بۇ ئەۋەي
كار بگات لەگەل ئەلمانەكان تاكو ھەرىكە بگات بەئامانجى خۇيدا .

ئەمەش بەھۋى ھەلوۋىستى رىمى تورك . ئىنجا مامۇستا رەمى لەگەل
ئەلمانەكان دەچىتە ئەلمانىا بەمەبەستى مەشق كردن ، ئەۋىش لەپىناۋ -
كردەۋەي تامودت - . ئەۋ كردەۋەيەش ئامانجى ئەۋبوۋ كە شۇپشەك لە
كوردستان ھەلگىرسىنى بۇ ئەۋەي ئىنگلىزەكان لەم ۋولاتە دەرېكات .!.

لەدۋاي تەۋاۋ بوۋنى مەشقەكەي مامۇستا رەمى سوۋىندى خوارد بەئالاي
كوردستان و بەرامبەر بەبەر پەرسى - فۇن كاپرەل - كە سەرۋكى ئەۋساي
ئەلمانىا كەخىانەت و كەمتەرخەمى ئەكات لەم كردەۋەيە ، لەھەمان كات
ئەلمانىەكانىش سوۋىندىيان خوارد بەئالاي ئەلمانىا لەسەر ھەمان بابەت ،
ئەۋىش لەپىناۋ گەشتن بە ئامانجەكانىن .

ھەروا لەمانگى/۷/۱۹۴۳ تىپە چۈار كەسىكە ، - كردەۋەي مامودت -
بەسەرۋكايەتى بەرئوبەرى - موۋلەر - بوۋ . سەعات سەفرىيان لەۋكاتدا

دەستى پىكىرد ... يەككى لەفرۇكەكانى -كۆندۆر- دەكەوۋىتە ئاسمان و بەسەر
 ھەرىمى- قىرم- ى نىوان سنوورى ئىران و يەككىتى سۇقىيەت ، لە سەر زەربى
 رەش و بەناو جەرگەى خاكى توركىيا بەرەو كوردستان بە رىدەكەوۋى ... كە
 ئالای كوردستان لەفرۇكەكە خرابوو لەدەرەوۋى دەشەكايەو بەرەو ناوچەى
 بىتوۋىنى سەرەقەزای رانىەى پارىژگای سلىمانى لە ھەرىمەكەدا .
 بەلام بەھۆى ھەلە كىردن نەيانتوانى لەوۋى بىنە خوارى بەلكو بەرەو
 پارىژگای دھۆك روۋيان گۆرى و لەگوندى فىلىفل ، كە دەكەوۋى بەكورى
 رۇژئاوای شارى موسلى ھاتنە خوارى... لەوۋى بە قاچاخ بەسوۋارى پاسە
 تەختەكانى ئەو سەردەم و بەولاغ و كاروان دەگەنە موسلى و لەگەرەكى - نەبى
 يونس- بەرەو ناوچەى گۆيرو پارىژگای ھەولير بەرىدەكەون تادەگەنە
 گوندى بىۋكە.

لەوۋى ئەلمانەكان دەستگىر دەكرىن و دواى ئەوانىش مامۇستا رەمزىش
 لەگوندى بەسلاۋەى رۇژھەلاتى شارى ھەولير دەستگىر دەكرى و بەرەو
 شارى موسلى دەبەن و لەوۋىش بۇ شارى بەغدا. لەوۋىش بۇ شارى قاھىرەى
 پاچەختى ولاتى مىسرو دواى ئەو دەيگەرپىننەوۋە بۇ شارى بەغدا .

لەگەل كۆتايى جەنگ مامۇستا رەمزى دەردىتە دانگای عورفى و بېرىارى
 لەسىدارەدانى بۇ دەردەچىت.... بەلام لەدواى ئەو بېرىارەكە دەگۆرى بۇ
 بەندى ھەتاھەتايە ، دوايى لەسالى ۱۹۴۷ بېرىارى ئازاد كىردنى بۇ دەردەچى
 بەھۆى نەخۇشەكى كوشندە.. شايانى باسە راۋىژكارى وەزارەتى ناوخۆى
 ئىراق - سىسل جۇن ئىدمونس - روو لەمامۇستا رەمزى دەكات و پىيى
 دەلى:-

لەكاتى لىكۆلىنەوۋە بۇمان دەرەكەوۋت كەتۇ تەنيا بۇ كوردت كىردىە نەك بۇ
 دوۋژمانى ئىمە ، گەرنا توۋشى رووبەروۋى سزای گەوۋرە دەبوۋىتەوۋە ...
 خوۋىنەرى بەرىز.

بەھۆى شكانى كىلى سەرگۆرەكەى نەتوانرا مېژوو كۆچى دوايى مامۇستا
 رەمزى بدۆزىتەوۋە. سەرەراى ئەوۋى كە زۆر لە نووسەر و مامۇستان و
 دىكۆزان ، بە دەيا بابەتيان لە مامۇستا رەمزى نافع نووسىوۋە لە
 گۆقارەكاندا.

۱۹۴۹/۱/۸ دىۋى كەۋىتنى كاپىنە سەرەك ۋەزىرانى رېئىمى شانشىنى لە ئىراق مەمەد سەدر موزاھىم پاچەچى ۋە سەرەك ۋەزىرانى پىشۋى رېئىمى شانشىنى ، نۇرى سەئىد دەيەمىن كاپىنە نۇبى خۇي راگەياند بەبۋى بەسەرەك ۋەزىرانى ئىراق.

شائىنى باسە لە زۇر سەرچاۋى ئىراق ۋە بىئى ۋە كوردى ، ۋى دىاريدەكەن ، كە نۇرى سەئىد كوردە ۋەندى دەللىن توركمانە ، بەلام بەھەرھال بەپىي ئەو سەرچاۋانە نۇرى سەئىد لە رەسەندا باۋو باپىرانى دانىشتۋى خاكى كوردى باكوۋى كوردستانى داگىر كراۋى ژىر دەسەلاتى توركىيانە لە پارىژگاي دىاربەكر لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۹/۱/۱۷ لە ھەۋلىكى بەردەۋام بە پەخش كوردى يەكەم زنجىرى تەلەفزيۇنى كۆمىدى بە ناۋى - زاكولدىرگىز - ۋ ، ئەو زنجىرە كۆمىدى تەلەفزيۇنىيە ، لەھەمان كات بەردەۋام بۈۋ لە پەخشكردى كە بەباشترىن زنجىرى رابۋاردن دادەنرىت لەجىھاندا .

۱۹۴۹/۱/۲۰ لە ۋوتارى سەرۋكى ئەمەرىكا تۆرمان ، بۆگەلى ئەمەرىكا سەرۋكى ئەمەرىكا تۆرمان بەرپرسىيارىيەتى راستەوخۇي خۇدى بۆمبى لىدانى ھەردو بۆمبى ئەتۈمى لە شارەكانى ھىرۇشىما ۋە ناكازاكى ۋولاتى يابان لە سالى ۱۹۴۵ دەكات ، كە بە كوردەۋىيەكى تىرۋرىستانە جىھانى دادەنرىت لەگەل سەرەتاي

دەست پىكردى جەنگى سارد لە نىۋان ھەردو جەمسەرى دژ بە يەكتى بە تايبەتى لە نىۋان ھكۈمەتى ئەمەرىكا ۋىيەكىيەتى سۇقىيەت لەجىھاندا .

۱۹۴۹/۲/۴ بە ھۇي تۈۋندەۋى ۋە تەك رەۋى دەسەلاتى شا لە ئىران مەمەد رەزا شا لە زانكۆي تارانى پايتەختى ئىران ھەۋلى كوژرانى درا ، بەلام رىزگارى بۈۋ

لە پىلانە كەدا .

۱۹۴۹/۲/۱۲ لە کارىكى ناکاوى ئەویش بە لە
ناوبردى دامەزىنەرى
پىكخراوى ئىخوان مسلمىن و
كەسايەتى ئاينى عەرەبى -
حەسەن بەننا - لە شارى
قاھىرەى پايتەختى مىسر
تىرۆر كرا ..

۱۹۴۹/۲/۱۴ دامەزىنەرو سىكرىتىرى پارتى كۆمۇنىستى ئىراق يوسىف سەلمان يوسىف -
فەھد - لە لاھەن رژیى شانشىنى لە ئىراق لە سىدارە درا لە گەل دوو لە
هەقالەكانى - حازمو سارم - كە ئەندامانى بىرۆى رامىارى پارتەكە بوون لە
ئىراقدا .

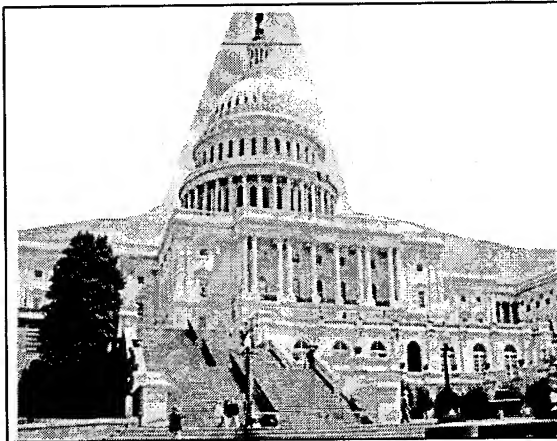
۱۹۴۹/۲/۲۴ مۆركردنى رىكەووتننامەى - رۆدۆس - لە دووگەى رۆدۆس ، لە پىناو
وہستاندى شەر لە نىوان مىسرو ئىسرائىل لە سەر داواى برىارى نەتوہ
يەكگرتوہكان لە ۱۹۴۸/۸/۱۶ ، ئەویش لە پىناو سەقامگىركردنى ئاشتى و
ئارامى لە نىوان ئىسرائىل و عەرەب لە ھەرىمەكەدا .

۱۹۴۹/۳/۸ بە پىنى ئەو رىكەووتننامەى ، كە لە كەنداوى ئەلونگ مۆركرا فەرەنسا دانى
بەسەرەخۆى قىتنام نا ، بەرىكەووتنى لە نىوان باوداى و سەرۆكى فەرەنسا
ئۆرىۆك بەراگەياندى يەكگرتووى قىتنام لە ژىر يەكەتى دەوولەتى فەرەنسا .

۱۹۴۹/۳/۱۳ سەر كەردەى كورد مستەفا بارزانى و دوو لە ھەقالانى لە لاھەن دەسەلاتدارانى
وولتەكە لە شارى تاشقەندى پايتەختى كۆمارى ئۆزبەگستان گوواستراۋە
بۇ شارى چەمباى سەر دەرياي ئۇرال و لەوئى دەك دەست بەسەرمانەوہ لە
شارەكەدا .

۱۹۴۹/۳/۲۱ دوو ئاھەنگى بەرچاۋ بە بۆنەى جەژنى نەورۆز لە شارى ھەولیر لە ھەرىمى
باشوورى كوردستان ساز كرا ، كە يەكەمیان بەھۆى مەسعود محەمەد بوو
بۇ لاھەنگىرى - پ.د.ك - و دووہمیان بەھۆى دلدارى شاعر بوو بۇ لاھەنگىرى
چەپەكان .

۱۹۴۹/۳/۲۹ رېژىمى شىۋىتلىق تۈركىيە يەكەم وولات بوو لە جىهان دانى بە دەۋلەتى ئىسرائىل نا لە دۋاي ئەمەرىكا،... شايانى باسە پەيوۋەندى نىۋانىيەن تاكوو ئىستە بەردەۋامە ، بەتايىبەتى لە بوۋارى سىخوۋرى سەربازى و رامىيارى ، ئەۋىش لەپىننا و پەلاماردانى بزوۋتەنەۋى رىزگارخۋازى كورد لە كوردستان . بە بەھىزكردنى جىيىگەى خۇيان لەرامىيارىەتى نىۋو دەۋلەتى ، چۈنكە دەۋلەتى ئىسرائىل و كەسايەتە ئىسرائىلىيەكان رۇى سەرەكى و بىرەتەيان ھەيە لە رامىيارىەتى دەرەۋى ئەمەرىكا و بەرىتانىادا .

۱۹۴۹/۴/۴ —ۋۆركردنى پەيمانى باكوۋرى ئەتلەسى- ناتۆ- ى سەربازى لە نىۋان ئەمەرىكا و بەرىتانىا و فەرەنسا و ھۆلەندا و لۇكسەمبورگ و كەنەدا و بەلژىكا ،

دۇرى رېژىمى سۇشىيالىستى سۇقىيەت وولاتانى ھاۋپەيمانى سۇقىيەت ، لە ھەموو بوۋارەكان . بەتايىبەتى لەبوۋارى سەربازى و سىخوۋرى سەربازى و چاۋدىرى تەكەنەلۇژىيە دەرپايى و ئاسمانى و گەردۋونى لە جىھاندا .

۱۹۴۹/۵/۹ لە دۋاي كۆچى دۋايى شانشىنى مۇناكو ، كورەكەى ئەمىر- رىنيە-كە كورە گەۋرەى بوو جىگەى باۋكى گرتەۋە بەئەمىرى سىيەمى مۇناكو لە سەر وولاتەكەدا .

۱۹۴۹/۵/۱۱ لە دۋاي راگەياندى سەربەخۋى دەۋلەتى ئىسرائىل و بەرىزكردنەۋى ئالاي ئىسرائىل بە پىشتىۋانى ئەمەرىكا و بەرىتانىا ، بە ئەندامى رەسمى لەرىكخراۋى نەتەۋە يەكگرتۋەكان وەرگىراۋ رۇلى سەرەكى نواندوۋەدەنۋىنئى لەرامىيارىەتى ھەمە لايەنە لە جىھاندا . بەتايىبەتى لە رۇژھەلاتى ناۋەرەست و بەتايىبەتى لە پەيوۋەندى

ھەمەلايەنەكان لەسەر وولاتانى ەەرەبیدا.

١٩٤٩/٦/١٣ لە ناکاوا بەھائەدین نوری لەشارى سلیمانى گەيشتە بەغدا لەپیناوا سەرکردایەتى کردنى پارتى کۆمونیست لە ئىراق ، ئەویش لەدواى شکست ھینانى پارتى کۆمونیست ، بە لەسیدارەدانى فەھدو ھەقالانى ، لە ٦/٢٥ ی ھەمان سال ھەندى لە کورد لەوکات رێکخستنىکى کۆمونیستیان پیک ھینا لەتەک رێکخستنهكانى شارى بەغدا ، کە کوردەكان سەرکردایەتیان دەکرد ، ھەروا لە سلیمانى رێکخراوەكانى پارتى کۆمونیست ، کە ئەکرەم یامیلیکى و کەرىم سوڤى سەرکردایەتیان دەکرد.

بەلام لە دواى دەستگیرکردنى بەھائەدین نوری لە ١٩٥٣/٤/١٣ کەرىم ئەحمەد داود . کاروبارى پارتەکەى دەبرد بەرپووە بە سەرکردایەتى ھەمید عوسمان لە بەندینخانەى بەعقوبە تائەو کاتەى کە لەبەندینخانە ھەلات لە ١٩٥٢/٦/١٦ ... ھەردوو کەسایەتى ناودارى کورد کەرىم ئەحمەدو ھەمید عوسمان کە ھەردووکیان لەداىک بووى پارێزگای ھەولێر بوون لە باشوورى کوردستاندا.

١٩٤٩/٩/٢٣ خوولى جەنگى ساردو گەشەکردنىکى کەمى لە بەرھەم ھینانى چەكى ئەتۆمى بەخۆیەو ەبىنى . لەوانەى دەستپێکى یەکیەتى سۆڤیەت بۆ ھەنگاوان لە بەرھەم ھینانى چەكى ئەتۆمى بگەڕیتەو ەبۆ سەرەتای سالى ١٩٤٢ ، واتە لەناو ەراستى جەنگى دوو ەمى جیھانى و یەکەمین تاقیکردنەو ەى ئەتۆمى لەم رۆژەدا ئەنجامدرا.

١٩٤٩/١٠/١ _____ لە دواى تیکۆشانىکى بى وچان ئەویش بە راگەیاندى کۆمارى چینی مللى نوێ ، لەلايەن ماوتسى تۆنگ ، لەھەمان کات شارى پەکین کرا بە پایتەختى کۆمارى چین و ،

شۋان لاي پۇستى سەرەك ۋەزىرانى چىنى نوۋى كۆمۇنىستى گرتە دەست لە كىشۋەرەكە جىھاندا. ئەۋىش بە ناۋى - كۆمارى چىنى مىلى - لە شارى پەكىنى پايتەخت كە ژمارەى دانىشتۋانەكەى، ۱۱،۴۵۰،۰۰۰ مىليۇن كەسە ھەروا ژمارەى دانىشتۋانى ۋولاتەكەى، ۱،۳۵۰،۰۰۰،۰۰۰ مىليار كەسە . ھەروا رووبەرى خاكى ۋولاتەكەى، ۹،۵۹۶،۹۶۰ مىليۇن كىلۇ مەتر چوار گۆشەيە، ھەروا چىرى دانىشتۋانەكەى، ۳۵۱ كەس لە ميل چوار گۆشەدا . ھەروا ئۆادەكانى، ھانە چىنيەكان ۹۲٪ . مەگۆلى ۋ تېتى ۋ كۆرى ۋ كورد ۸٪ . زياتر لە ۱۷۵،۰۰۰ ھەزار كورد لە ۋولاتى چىن نىشتە جىن . لە ۋولاتەكەدا

۱۹۴۹/۱۰/۱۶ ھىزەكانى سوۋپاي يۇنان تۋانىان بە يارمەتى تەۋاۋى ئەمەرىكا سەرەكەۋوتنى سەربازى بەدەست بىنن بە لە ناۋىردنى كۆمۇنىستەكانى يۇنان ۋ، راۋيان بىنن بەرەو يۇگسلاۋيا، ئەمەش بەھۋى شەرى ناۋخۇى نىۋان ھەردوۋلا بوو لەنىۋان چەكدارە كۆمۇنىستەكان ۋ دەسەلاتى شانشىنى لە يۇنان لە ۋولاتەكەدا .

۱۹۴۹/۱۱/۱۳ پىسپۇرى شوۋىنەۋارزان - خاتۋو كارلتۇن -، ئەشكەۋوتى ھەزار مىردى پىشكىنى ۋ لە ئاكامدا چەند پارچە ئىسك ۋ بال ۋ بىرەرى دۆزىيەۋە. بەلام ھىچيان ئىسكى مۇۋقى سەرەتايان نەسەلماندا. پاشان لە سەر زەۋى ئەشكەۋوتەكە چاللىكى دوو مەتر بە قوۋلى ۱۵ سم ھەلەكەند، لە ئاكام دوۋپارچە ئەستى دۆزىيەۋە.

شايانى باسە شاخى ھەزار مىرد ۶ ئەشكەۋوتى تىايە ۋ سىيى بچووك ۋ سىيى گەۋرە لە سەر يەك ھىل لەدامىنى شاخەكەۋە بەدى دىكرىت دەمى ئەشكەۋوتەكە فراۋانە ۋ نىزىكەى ۲۵ مەتر دەبىت ۋ جىگەى ھەزار كەسى تىادەبىتەۋە... يەكى بەكوۋنى ئەشكەۋوتەكان ۱۰ مەتر دەبى ۋ تەسك ۋ روۋناچى، ھەروا يەككى دىكەيان گەر بە سىنگە خشكى بىرۋى دۋاى ۶ مەتر دەگەيتە كانىك.

ۋوشەى ھەزار مىرد، يانى ھەزار پىۋا. ياخوود بەپلە ۋ پاىەى سەربازىيەۋە ۋاتە ھەزار مەرد.

بەلام ھەندىكى دىكە پىيان ۋايە لە ھەزار مىرگەۋە ھاتوۋە چونكە دەقەرەكى تەرۋ بەئاۋە... ھەروا لە چارەكى يەكەمى ئەم چاخەدا چەند پىسپۇرىك

سەردنى ئەشكەووتى ھەزار مېردىيان كىردووه، لەوانە پىسپۆر سپايزەر لە سالى ۱۹۲۶ و خاتوو گارودى ئەمەرىكى لە سالى ۱۹۲۸. خاتوو گارودى كە گەيشتە كوردستان لە ئەشكەووتى - زەرزى - يەوہ دەستى پىكرد كە دەكەوئتە سەر زىى بچوك، كارى دووہمى خاتوو گارودى ئەشكەووتى ھەزار مېرد بوو، كە ۱۸ رۆژى خاياندو توانى چەند چالايك لە بەردەم دەرگاكو و ناوہ راست پىشكنى، لە ميانەى پىشكنى كەيدا كۆمەلى پروسك و ئاگردان و ئاميرى بەردە ئەستىلى لى بدۆزيتەوہ كە مېژويەكەى دەگەراوہ بۆ ۳۰ تا ۵۰ ھەزار سال بەر لەو پىشكنى لە ھەرىمى باشوورى كوردستان.

۱۹۴۹/۱۱/۲۵ لە گوڤارى - المصور - ى مانگانەى مىسرى لە لاپەرہ ۵۶ - ىدا كەچاوپىكەووتنى لە گەل نووسەرى گەوورەى ئوردنى - عەباس محەمەد حەقاد - ئەنجامدا ، ئەویش بەبۆنەى يادوورى سەد سالى دامەزىنەرى وولاتى مىسر - محەمەد عەلى پاشا - لە دريژەى چاوپىكەووتنەكەدا عەباس محەمەد حەقاد دووپاتى ئەوہ دەكاتەوہ كە محەمەد عەلى پاشا نەتوركەو نە ئەلبانىيە ، بەلكو بەرەچەلەك نژادى كوردەو بنەكالەكەى لە پاريزگاي دياربەكرى باكوورى كوردستانى ژىر دەسەلاتى توركييا ، روويان لە ناوچەى قاھرەى پايتەختى مىسر. كىردووه.

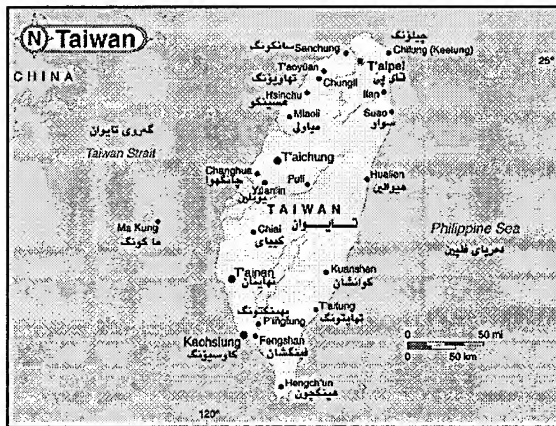

محمد علي بي ديوانه بالقلاعة يستقبل وفد بعض الدول الأجنبية
ويرى عن يمينه ولدها علي محمد و إلى اليمين

ئەۋىش بەھۇي پەلامارە درىدانه كانى پېشۋى ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى،
 ھەروا بەھۇي لىھاتۋىيى وکەسايەتى بىنەمالەكەي و نەۋەكانى دەسەلاتدار
 بوونە تاكوو كۆچى دوايى شانشىن فاروق كەنەۋەي محەمەد عەلى پاشا
 بوونلە سەر مىسردا .

ھەروا عەباس محەمەد حەقاد ، كە خوشى كوردە لە بىنەمالە ناۋدارەكانى
 دانىشتۋى ئوردنەو ئەۋانىش بەھۇي پەلامارە درىدانه كانى ئىمپراتۇرىيەتى
 عوسمانى و لايەنگىرى دەسەلاتى سەلاھەدىنى ئەيۋى بوونەو كۇچيان بەرەو
 ناۋچەي فەلەستىن و ئوردون كوردوۋە .

تاكوو ئىستاش كە ژمارەي كورد لە ئوردون زىاتر لە ۱۰۰۰۰ ھەزار كورد لە
 ئوردون ھەيەو چەندىن پلەو پاىيە بەرزيان لەدام و دىزگاكانى حكومت
 ھەبوۋە لە ئوردن ... جاخو دىزانى لە مىسر ژمارەي كورد چەندە ... بەلام
 بە داخوۋە ... كورد.... ؟ ... !

۱۹۴۹/۱۲/۸ لە دواي كۇتايى
 جەنگى دوۋەمى
 جىھانى كۇمارى
 چىنى نىشتىمانى
 راگەيەندرا لە
 دواي
 گوۋاسىتەنەۋەي
 دەسەلاتى پېشۋو
 بۇ دورگەي
 تايۋان

بەجىابوۋنەۋەي لە چىنى مىللى بەپشتىۋانى ئەمەرىكا . لە شارى - تايى
 - پايتەخت ، كە ژمارەي دانىشتۋانى ، ۲,۷۸۰,۰۰۰ مىليۇن كەسە لە
 شارەكەدا

ھەروا ژمارەي دانىشتۋانى وولاتەكەي ، ۲۳,۸۶۰,۰۰۰ مىليۇن كەسە .
 ھەروا روۋبەرى خاكى وولاتەكەي ، ۳۶,۰۰۰ ھەزار كىلو مەتر چوار گۆشەيە
 . ھەروا چىرى دانىشتۋانەكەي ، ۱۷۱۶ كەس لە يەك مىل چوار گۆشەدا .
 ھەروا نژادەكانى ، تايۋانى ۸۶٪ . چىنيەكان ٪ . لە وولاتەكەدا .

۱۹۵۰

۱۹۵۰/۱/۱۸ چىنى مىللى بەرمىسى دانى بە دەسەلاتى - ھۆشى مىنە - ى ناو رايگە ياند
بە يارمە تىدانى دەسەلاتى نوئى قىتنام و دوای دوو ھەفتە كە مەتر نووئىنە رانى
ئەنجومەنى فەپەنسى رەزەمەندىيان كەرد لەسەر رىككە ووتن لەگەل قىتنام و
كەمبۇدىا و لاوس بە - ۴۰۱ - دەنگ دژى - ۱۹۳ - دەنگ ، بۆرۆژى دوایى
يەككىتى سۆفیت دانى بەسەر بەخۆبى قىتنام نا ، سەرەپاى چاودىرى كەردى
شەپى سەر زەوى لەو كاتدا لەلایەن وولاتانى پەيوەنداردا.

۱۹۵۰/۱/۲۳ لە بىر يارىكى كنىسەى ئىسرائىل توانى شارى قوودس بكاتە پايتەختى
دەوولەتى ئىسرائىل بە ھۆى چەندىن كىشەى نادىار لە نىوان عەرەب و
ئىسرائىل لە ناوچەكەدا .

۱۹۵۰/۱/۲۶ ھىندىستان رژىمى كۆمارى راگە ياند لە دوای بە دەستەئىنانى سەر بەخۆبى و
جىابوونە ھەى لەپاكىستان ، لە دوای سەدان كىشە و گىروگرفتى ھەلوواسراوى
سەنورى و ئايىنى و ھەرىمى كەشمىرى دابەشكراو داگىركراو لە نىوان
ھىندوپاكىستان .

۱۹۵۰/۴/۲۶ دامەزاندنى كۆمەلەى مامۇستايان لە شارى ھەولېر لەرىگەى ھەلېژاردنى
دىموكراتى لەلایەن كۆمەلەىك مامۇستاي رووناكېر لە ھەرىمى باشوورى
كوردستان .

۱۹۵۰/۵/۱۴ دەست پىكەردنى ھەلېژاردن لە توركىا لە نىوان پارتە رامىارى و ئەتە ھەى و
كۆمەلەى تەيكەن . ئەنجامى ھەلېژاردنەكان كە پارتى دىموكراتى توانى ۴۰۳
كورسى لە كۆى ۴۸۲ كورسى پەرلەمان بە دەست بىنى .

بەلام پارتى گەلى كۆمارى كە لەلایەن دامەزىنەرى كۆمارى توركىا
دامەزراو ، توانى ۶۹ كورس لە كورسىەكانى پەرلەمان بە دەست بىنى ،
ھەروا پارتى دىموكراتى نىشتەمانى توانى يەك كورسى بە دەست بىنى .

ئەمەش بە ھۆى تووند رەوى و نا لەبارى پارتى دەسەلات - مستەفا ئەتا
تورك ، و عىسمەت ئەينونو و بوو - كە ماو ھى ۲۷ سال لەسەر توركىا
دەسەلاتدار بوون و ئەنجامى بوو ھۆى سەرئەكە ووتنى بى وئىنە لە
ھەلېژاردنەكان و بە دەست لە پۇستەكانى سەرۆكايەتى لەلایەن ئەينونو و لە
دەسەلات و ھەلېژاردنى جەلال بايار بە سەرەك كۆمارى تورك .

ھەروا بە راسپاردنى عەدەتەن مەندەرسى بە سەرەك ھەزىران و پىكەئىنانى

حكومتى نوپى دواي ھەلاتنى كەمالىيەكان لە دەسلەت، ئەمەش بەھۇي گۇرانكارىيەكى گەۋرە لە راميارىيەتى توركيە لە ھەموو بوارە جيا جياكان.

۱۹۵۰/۵/۱۴ لەھەئىژاردنەكانى سەرۆكايەتى كۆمارى توركيە پەرلەمان پارتى ديموكراتى سەرکەوتتى بەدەست ھىنا بەرامبەر پارتى گەلى كۆمارى لە ۋولاتەكەدا .

۱۹۵۰/۶/۱۹ نووسەر و شاعىرى

نەتەۋەيى بەناۋ بانگى
كورد - پىرەمىرد - لە سەر
داۋاي خۇي لە دواي
مردنى لەگەردى مامە يارەي
شارى سالىمانى لە
باشۋورى كوردستان
تەرمەكەي نىژارو
پىرەمىرد زياتر لە - ۱۰ -
دېرە ھۇنراۋەي لە شىۋوۋەي
پەندى پىششىنان
ھۇنىۋوۋەتەۋە ، سالانىكى
زۆر سەرپەرشتى ھەردو

رۇژنامەي ژىن و ژيانەۋەي كوردوۋە لەبلاۋ كوردنەۋەيدا ، ھۇنراۋەكانى مەۋلەۋى ۋەرگىراۋەتە سەر زمانى سۇرانى، مەم زىنى بەپەخشانە ھۇنىۋوۋەتەۋە، - ۱۲ - سوۋارەي مەريوانى كوردۇتە چىرۇك ، مەحمود ئاغاي شىۋوۋە كەلى لە شىۋوۋە شانۇگەريدا نووسىۋوۋە ، چەند پەندو گوزشتەي كوردى لە ژىر ناۋى گالتەۋگەپدا بلاۋ كوردۇتەۋە لە كوردستاندا.

۱۹۵۰/۶/۲۵ بە ناۋى ئەۋەي كە ھىزەكانى سوۋپاي كۆرياي باشۋور دەيەۋى پەلامارى ھىزەكانى سوۋپاي كۆرياي باكوور بدات و پىنج فرقى سەربازى كۆرياي باكوور چۈنە ناۋ خاكى كۆرياي باشۋور بە سەركردايەتى -كىم ئىرسىن- و گەيشتنە دەۋروۋوبەرى سىئۇلى پايتەختى كۆرياي باشۋورلە ناۋچەكەدا.
بەلام دواي دوو پۇژ ، واتە لە ۶/۲۷ لە سەر داۋاي نەتەۋەيەكگرتوۋەكان و

ھېزەكانى سووپاي ئەمەرىكا پالە پەستۆيان خستە سەر ھېزەكانى سووپاي كۆرياي باكوورو كىشەكە كۆتايى ھات ، ئەويش بەكشانەۋەى ھېزەكانى سووپاي كۆرياي باكوور لەخاكى كۆرياي باشوور لە كىشەۋەرەكەدا .

ھەر لە ھەمان رۆژدا ھېزەكانى سووپاي كۆرياي باكوور پەلامارى كۆرياي باشوورى داو رۆژى دوايى لەلایەن نەتەۋە يەكگرتوۋەكان تاوانبار كراو داواى كشانەۋەى ھېزەكانى لىكردو سەرۆكى ئەمەرىكى - ھارى تۆرمان - دەنگى بەھيژى ئاسمانى و دەريايىدا بۆ جىھە جىكردنى بېريارى نەتەۋە يەكگرتوۋەكان

۱۹۵۰/۶/۲۷ سەرۆكى ئەمەرىكا تۆرمان ناچار بوو ئاگادارى بداتە ھېزەكانى كە سەركرديەتى سەرۆكى ھېزەكانى بەشى قوولايى رۆژەلاتى ئاسيائى دەكرد - مكارسەر - بە پەلە جى بە جىبكات بۆيە - مكاسەر سەركرديەتى - وليام ويين - بەرەو شەپەكە رۆيشت و دەستپيكرد و لەم شەپەدا ھەتاكوو لە رۆژى ۶ تاكوو ۷/۲۱ سەركرديەكى ئەمەرىكى بەدىل گىرا.

۱۹۵۰/۷/۱۵ بلۆكردنەۋەى يەكەم ژمارەى رۆژنامەى ئاكريئ لەناوچەى قەزائى ئاكريئ لە باشوورى كوردستان.

۱۹۵۰/۸/۷ بەرپرسى سەربازى ئەمەرىكا لە داواى ئالۆزبوونى بارى سەربازى - مكاسەر - سەركرديەكى دىكەى دانا كە سەركرديەى ھېزەكانى فرە رەگەزى دەكرد ، وەكوو ھېزەكانى بەريتانيا و توركييا و كەنەدا و ئوستراليا و تايلاند و فرەنسائى و ئونان و نيوزيلەندا و ھۆلەندا و كۆلۇمبىيا و بەلژىكا و ئەسيوييا و ۆكسمبۆرك و ئەفەرى كىيائى خوارو ئەمەرىكاشى دەكرد ، لەكاتە بوو ھېزە كۆمۇنىستەكان توانيان پاشەكشە بەھيژى ئەمەرىكا و كورىيائى خوارو پى بكن كە ۲۵ فرقى سەربازى بوون لە ھەريئەكەدا.

۱۹۵۰/۸/۱۷ رژیى كۆماری
ئەندونوسیا لە
لایەن سوھارتو
راگەیاندرە لە
دوای دەرچوونی
تەواوی ھێزەکانی
سەووپاوە
بەرپرسیانی
ھۆلەندا لە
وولتەكەیدا . لە

شاری - جاکارتا - ی پایتەخت ، کە ژمارەى دانیشتوانەكەى ،
۹,۳۰۰,۰۰۰ ملیۆن كەسە

ھەروا ژمارەى دانیشتوانى وولتەكەى، ۲۱۸,۳۵۰,۰۰۰ میۆن كەسە .
ھەروا رووبەرى خاكى وولتەكەى ، ۱,۹۰۴,۵۷۰ ملیۆن كیلۆ مەتر چوار
گۆشەىە . ھەروا چەرى دانیشتوانەكەى ، ۲۹۷ كەس لە یەك میل چوار
گۆشەدا . ھەروا نژادەكانى ، گایوون ۴۵٪ . سوودانى ۱۴٪ . مادوربوون
۷,۵٪ . مالاىۆ ۵٪ . لە وولتەكەدا .

۱۹۵۰/۸/۲۸ نووسەر وروناكیى ئىتالى - نشیزاریافیزی - لە ئاكامى خواردنى -
۲۰ - دانەلەحەبى نووستن كۆچى دوایى كرد ، ئەمەش بەھۆى نووسینی
رۆمانەكەى بە ناوى - لەنێوان ئافرەتان - دا، كە رۆملنێكى خەمپیدان بوو لە
لایەن پیاوان بەرامبەر بە ئافرەتان .

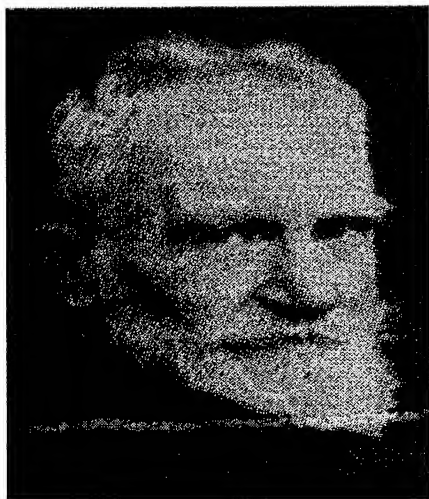
۱۹۵۰/۹/۸ لە دوای ھەولێكى بەردەوام بوو ھۆى مۆركردنى پەیمانى ئاشتبوونەو لە
گەل یابان لە شارى - سان فرانسىسكو - لەنێوان وولتانی رۆژئاوا ، بەپێى
ئەو پەیمانە ، كە ئەو زەویانەى كە یابان داگیركردبوو لەخاكى چین دەبێ
ھەمووى بگەڕێتەو بۆ چینی میلی و ئەو كەل و پەل و ناوچانەى كە لەدوای
جەنگى یەكەمى جیھان دەستى كەوتبوو لەگەل داگیركردن .

۱۹۵۰/۹/۱۵ سەركردەى ھیزی سووپای نەتەوہ یەكگرتووەكان - ژەنەرال دۇگلاس ماك -

بەكارى ھاتنە خوارەۋە لە ھىلى نىۋان ھەردوو كۆريا ، كە بوۋە ھۆى
پاشەكشەكردنى ھىزەكانى سووپاى سووپاى كۆريايى باكوورو ھىزەكانى
سووپاى چىنى مىلى و چوۋە ناۋشارەكەو بوۋە ھۆى پەرت و بلۆ پىكردنى
ھىزەكانى نەتەۋەيەكگرتوۋەكان .

۱۹۵۰/۹/۲۱ نووسەرو رووناكىبرى فەرەنسى- باسىلى نىكتىن - گووتوۋىەتى :- لە
سنوورى سالى ۱۹۰۹ عەبدولرەزاق بەدرخان سەردانى پتۆسبۆرگى
پايتەختى ۋووسىيائ قەيسەرى ئەۋكاتى كردوۋە پرۆژەى كوردستانى
سەربەخۆى بۆ حكوومەتى ۋووسىيائ قەيسەرى ھەلگرتبوو .
بەلام دەسەلاتدارانى ۋووسىيا رەزامەنديان لەسەر داوا كە نەكرد بەپىي
پرۆژەى داۋاكاريەكە بە ھۆى بەرژەۋەندى ئەۋكاتى ۋووسىيائ قەيسەرى لە
كىشۋەدەكەدا .

۱۹۵۰/۱۰/۳ ھىزەكانى سووپاى فەرەنسا لە مانگى/ ۶ يارمەتيەكانى سەربازى لە
ئەمەريكا ۋەرگرت ۋ ھىرشى كرده سەر ھىزەكانى سووپاى شۆرشگىرى
قۇتنامى - ئەلفىت مینە- لەناۋچەى - كاۋ بانگ- كە .
ئەۋىش بوۋە ھۆى شكانى ھىزەكانى سووپاى فەرەنسا بەرامبەر
شالۆەكانى سووپاى - ئەلفىت مینە- و كشانەۋەيان لەشارەكە دۋاى
زيانىكى - ۲۰۰۰- سەربازى و بەدىل گرتنى - ۳۰۰۰- سەربازى فەرەنسى ،
تا بوۋە ھۆى ئەۋەى كە ھىزەكانى سووپاى فەرەنسا لەناۋچەى - لانگ
سۆن- بكشېنەۋە و ناۋچەكە چۆل بكن لە پىش ھىزەكانى - ئەلفت مەنە -
لە ناۋچەكەدا .

کۆچی دوايي کردووه.

ٻوڙه جيا جيا ڪاندا وولاته جيا

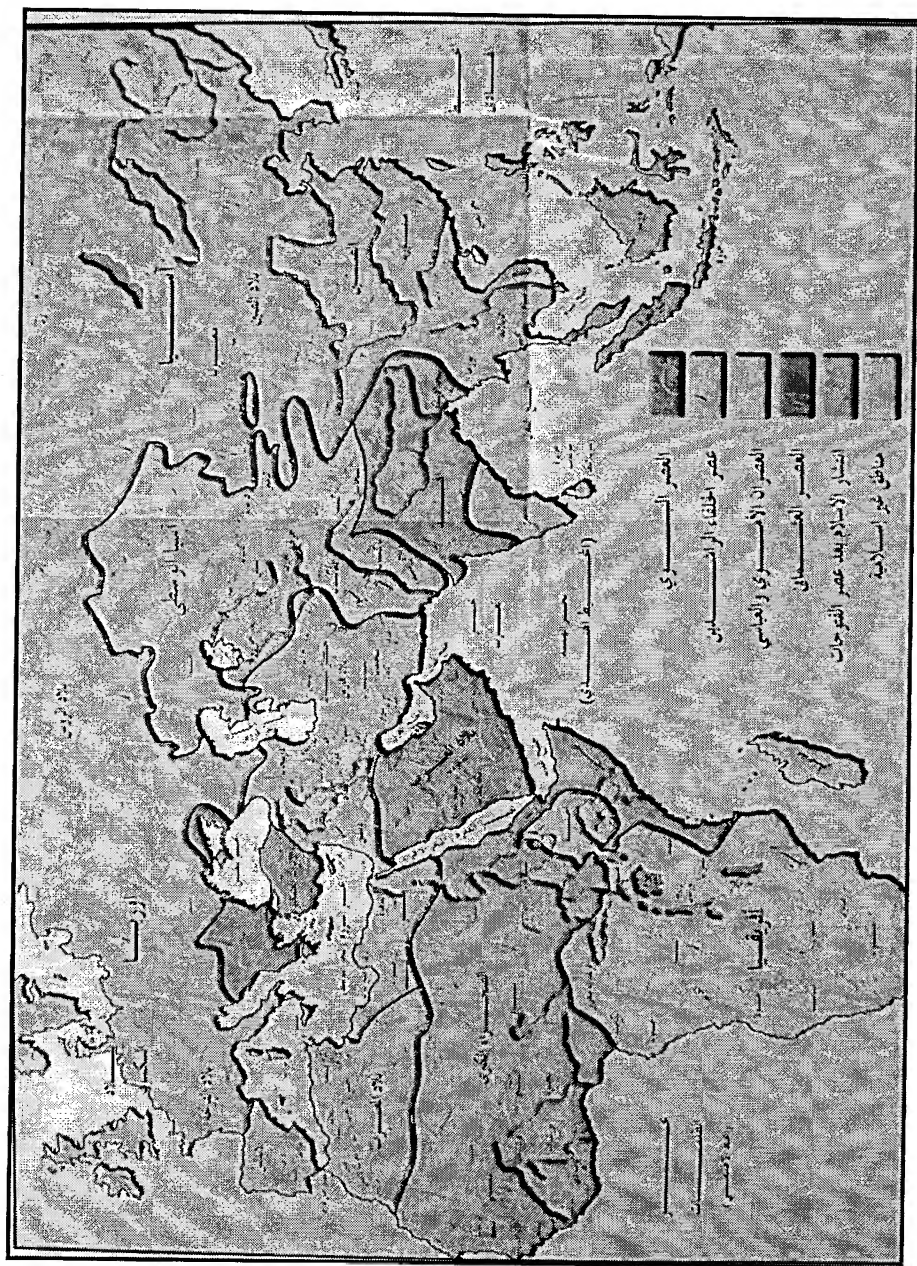
جياڪاڻي جيهاڻ .

یہ کیہ تی لہ یینا و ئاشتی - لہ جیہاندا .

له سهر وولاته جيا جياكان له جيهاندا .

وولاًتہ کہیدا.

و عه بدولمه جید حه سه ن له باشووری کوردستان .

دەرچوونی عەرپ له بیابانی گه‌ووره‌ی دوورگی عەرپ و بوونیان به‌چن‌دین ده‌ووله‌ت له‌ریگی فتوحاتی ئیسلامیه‌وه له‌کیشوهره‌که‌دا . که له‌خشه‌که‌دا نه‌وه ده‌سه‌لمینی^۲ .

سەرچاوهكان

- ١- ميديا (ئى - م - دياكۆتۆف) دار الحكمة - لندن.
- ٢- چەند لاپەريەك لە مێژووی كورد - لازاريف.
- ٣- الثقافة الجديدة - گۆڤارێكى مانگانەى پارتى كۆمونيستى ئىراقە.
- ٤- بېرى نوئى - گۆڤارێكى وەرزی پارتى كۆمونيستى كوردستانە.
- ٥- كوردستان والكرد - جواد مەلا - وطن مقسم وامة بلا دولة.
- ٦- رادیۆى لەندەن - پرۆگرامى السائل والمجيب.
- ٧- رۆژ ئمیری - پانۆرامای كوردستان.
- ٨- چەند لاپەريەك لە مێژووی كورد بەشى ١-٢، د. كەمال مەزەھر ئەحمەد.
- ٩- هەولم داوه لەتەلە فزیۆن و گۆڤارو رۆژنامەكان كۆم كردۆتەوه لەگەڵ نووسینەكانى خۆم
- كە دەستى نووس بوونەو بابەت لە داوى بابەتى جياجيا بۆلۆكراونەتەوه.
- ١٠- كوردستان و كورد - شەهید دكتور عەبدولرەحمان قاسملۆ.
- ١١- شۆرشى شێخ عووبیدوللاى نەهرى - محەمەد حەمە باقى .
- ١٢- شۆرشەكانى شێخ سەعیدى پیران لەباكوری كوردستان.
- ١٣- كورد - باسیلى نىكىتىن - وەرگێرانى: دكتور نوورى تالەبانى .
- ١٤- المشكلة الكردية في الشرق الاوسط - د. حامد محمود عيسى .
- ١٥- سالتنامەى كوردستان - دانانى: عەلى كەندى - چاپى سێیەم - تاران - ٢٠٠٦.
- ١٦- تاريخ الدولة العثمانية - مامۇستا محمد فريد المحامي ، چاپى تۆيەم - دار النفائس - بیروت .
- ١٧- سندان فى كوردستان - ١٩١٨-١٩٣٢ - دیلیبە - آ- هى فرمانرەواى رامیارى هەولیر - وەرگێرانى: فوئاد جەمیل - چاپى یەكەم - بەیرووت.
- ١٨- القانون الدولي العام - دكتور عصام العطية - چاپى شەشەم - ٢٠٠١ - وەزارەتى بالای فێرکردن و تووژینه وەى زانستى - بەغدا.
- ١٩- رۆژنامەى (الحياة) چاپى بەیرووت - ژمارەى سالەكانى ٢٠٠١-٢٠٠٢-٢٠٠٣-٢٠٠٤ - ٢٠٠٥-٢٠٠٦-٢٠٠٧ .

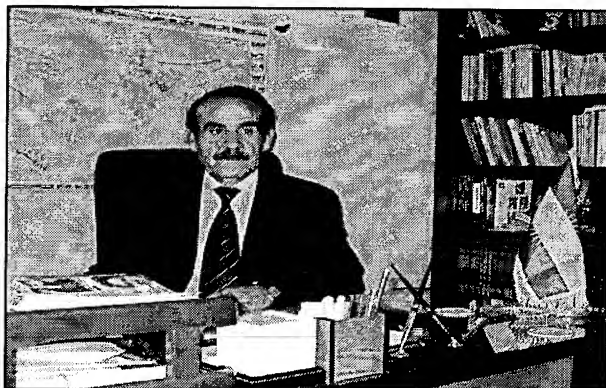
- ۲۰- رۆژنامە و گۇفارەكانى ھەريمى كوردستان- خەبات - كوردستانى نوئ - گولان- رامان - كاروان - سەردەمى ەرهەبى- ريگاي كوردستان- گولانى ەرهەبى- سەنتەرى بىرايەتى.
- ۲۱- ەرهەنگى رووداوەكانى كوردستان و ولاتانى جيهان- دانانى: ەلى كەندى - چاپى يەكەم- تاران - ۲۰۰۵.
- ۲۲- كەنالى ئاسمانى تەلەفزيۇنى جەزىرە - پىرگىرامى (في مثل هذا اليوم).
- ۲۳- اسرائيل الكبرى - دراسة في فكر التوسعي الصهيوني - دكتور اسعد زوق - دار الحمراء- بيروت. الطبعة الرابعة - ۲۰۰۳.
- ۲۴- تاريخ اوربا في العصر الحديث- دانانى : ه. ا. ل. فيشر- دار المعارف- چاپى نۆيەم.
- ۲۵- قصة الحضارات - دانانى - ول ديورانت - وهريگىرانى: محمد بدران- مصر- مهرجان القراءة للجميع.
- ۲۶- معجم الحروب - دانانى : دكتور فريدريك معنوق- چاپى يەكەم- به بيروت- لوبنان.
- ۲۷- لمحات اجتماعية عن تاريخ العراق الحديث - دكتور على الوردى - توزيع مكتبة الصدر- تاران - ئىران.
- ۲۸- التاريخ الاسلامى - دانانى: دكتور محمد شاكر - المكتبة الاسلامية- چاپى ەشتەم- به بيروت - ۲۰۰۰.
- ۲۹- الارهاب الدولي وانعكاساته على الشرق الاوسط خلال الاربعين قرنا- دانانى سفير: دكتور حسين شريف- الهيئة المصرية العامة للكتاب- ۱۹۹۷- ميسر.
- ۳۰- دراسات في الحركة الكردية المعاصرة- ۱۸۳۳ - ۱۹۶۶ دانانى: دكتور عوسمان ەلى- چاپخانەى رۆشنپىرى حكومەتى ھەريمى باشورى كوردستان.
- ۳۱- القاموس السياسى - ئامادەكردنى: احمد عطية - چاپى سىيەم- دار النهضة العربية - شارع عبدالخالق - قاھىرە - ميسر.
- ۳۲- تاريخ الوزارات العراقية - دانانى : عبد الرزاق ئەلحوسنى - چاپى شەشەم- بيروت - ۱۹۸۲.
- ۳۳- نەتەوكان و دەولەتى سۆڧىت - ھىلين كاريردا كلوس- وهريگىرانى بۆ زمانى ەرهەبى: ھزى عبود - به بيروت - چاپى يەكەم - ۱۹۷۹.
- ۳۴- مقالاتى - شەھيد سامى ەبدولرەحمان- باشورى كوردستان- ھەولير.
- ۳۵- ەبدولكەريم قاسم - رۆيە بەد الشعيرين- حسن العلوى- چاپى يەكەم- العراق.
- ۳۶- الحياة السرية لصدام حسين - دانانى: انيس الرغيدى- چاپى يەكەم - ۲۰۰۴- ميسر.

- ٣٧- راپەڕینی کوردە عەلەویەکانی دەریسم- هانز- لۆکای کیسیس- ١٩١٩-١٩٢١
قۆچگێڕی- وەرگێڕانی لە فەرەنسیە وە - نەجاتی عەبدوللّاه.
- ٣٨- کوردستانی پشت قەفقاس- دکتۆر- ئەفرسیاو هەورامی - لەبلاوکراوەکانی - ژین-
باشووری کوردستان- سلێمانی.
- ٣٩- تاریخ العراق بین احتلالین - پارێزەر - عەباس عەزاوی چاپی یەکەم - هەشت
بەشەکە.
- ٤٠- شەرەفنامە - شەرفخانە بەدلیسی - وەرگێڕانی هەژار - ١٩٧٣ لەلایەن کۆپی زانیاری
کورد بە چاپ گەیاندراوە - چاپخانە ی نعمان - نەجەف.
- ٤١- کوردو کوردستان - بەرگی ١-٢-٣ محەمەد ئەمین زەکی - لە دار اسلامی بغداد
بە چاپ گەیاندراوە - ١٩٣١.
- ٤٢- کوردو عەجەم - نەوشیروان مستەفا ئەمین - مێژووی سیاسی کوردەکانی ئێران -
سەنتەری لیکۆلێنە وە ی ستراژی کوردستان- سلێمانی - ٢٠٠٥.
- ٤٣- کورد - تورک - عەرەب- سیسیل جون ئیدمۆندی- وەرگێڕانی حامد گەوهەری-
دەزگا، چاپ و بلاوکردنە وە ی ئاراس- ٢٠٠٤.
- ٤٤- فی الاداب (ف. إ. لینین) - وەرگێڕانی لە رووسیە وە - یوسف حلاق بلاوکردنە وە ی
وەزارەتی روژنبیری - دیمەشق - سوریا - ١٩٧٢.
- ٤٥- مێژوو - دکتۆر کەمال مەزھەر ئەحمەد - بە یاریدە دەری ئەمینداریتی گشتی
روژنبیری ولایان چاکراوە - بەغدا ١٩٨٣.
- ٤٨- چەند لاپەرە یە ک لە مێژووی گەلی کورد - دکتۆر کەمال مەزھەر ئەحمەد - بەرگی
دووهم - نامادە کردنی: عەبدوللّاه زەنگەنە - هەولێر - چاپی یەکەم - ٢٠٠١.
- ٤٩- یاداشتەکان - رەفیق حلیمی - بەشی یەکەم و دووهم - کوردستانی ئێراق شۆڕشەکانی
شیخ مەحمود - چاپخانە ی روژنبیری - بەغدا - ١٩٨٨.
- ٥٠- هەلوێستنامە - عەلی کەندی - بەرگی یەکەم - چاپی یەکەم - هەولێر - ٢٠٠٦.
- ٥١- قصة الديانات - سلیمان مەزھەر - کتێبخانە ی مەدبولی - چاپی دووهم - میسر -
٢٠٠٣.
- ٥٢- کوردستان لە ساڵەکانی جەنگی یەکەمی جیهان - دکتۆر کەمال مەزھەر ئەحمەد -
وەرگێڕانی بۆ عەرەبی: دکتۆر محەمەد مەلا عەبدولکەریم - چاپی دووهم - بەغدا -
١٩٨٤.

- ۵۳- راپەپىنى شىخ سەئىدى پىران - رۆبەرت ئۆلسن - ۱۸۸۰-۱۹۲۵ ۋە رىگىرانى ئەبۇبەكر خۇشناۋ- زەنجىرە كىتەبى دەزگەي چاپ ۋە پەخشى سەردەم - سەلىمانى - ۱۹۹۹.
- ۵۴- تارىخ الاكراد - تۆماس بىۋا- ۋە رىگىرانى - مەھمەد تىسىر مېرفات - دار الفكر المعاصر- بىروت - لوبنان - چاپى يەكەم - ۲۰۰۱.
- ۵۵- حول مسأله الاقطاع بين الاكراد - أ. شامىليۇف - ۋە رىگىرانى - دىكتور كەمال مەزھەر ئەحمەد - چاپى دوۋەم - بەغدا - ۱۹۸۴.
- ۵۶- قضایا كردية معاصرة - كركوك والانفال - الكردو توركييا - دىكتور جبار قادىر - دار ئاراس للطباعة والنشر - چاپى يەكەم - ۲۰۰۶.
- ۵۷- كورد لەجەنگى روسىيا لەگەل ئىران و توركييا . پ. ب. ى - ئەفەندىيۇف - ۋە رىگىرانى لە روسىيە ۋە دىكتور ئەفرىساۋ ھەۋرامى - سەلىمان - ۲۰۰۴.
- ۵۷- كركوك وتوابها حكم التاريخ والضمير - دراسة وثائقية عن قضية الكردية في العراق - دىكتور كەمال مەزھەر ئەحمەد = بەشى يەكەم - ۋەزارەتى رۇشنىبىرى ھۆكۈمەتى ھەرقىمى كوردستان - سەلىمانى .
- ۵۸- المستبد - زەھىر ئەلجەزائىرى - صناعة القائد - صناعة الشعب - چاپى يەكەم - بىروت - بەغدا - ۲۰۰۶.
- ۵۹- عصر ناپليون - تاريخ المضارة الأوروبية في ۱۷۸۹-۱۸۱۵ - ول ديورانت - ۋە رىگىرانى دىكتور ەبدولرەھمان ەبدوللا شىخ - دار الجبل - بىروت - ۲۰۰۲.
- ۶۰- تاريخ الرومان - دانانى نجيب ابراهيم طراد - تقديم دكتور محمد رينهم عزب - مكتبة ومطبعة القدر - ۱۹۹۷.
- ۶۱- موسوعة الفلسفة - دانانى دىكتور ەبدولرەھمان بەدەۋى - بەرگى - ۱-۲-۳. تاران - ئىران .

كورتە يەك لە ژياننامەى - نووسەر

گەر بەراوود لە نیوان
ژياننامەى نووسەرەن
بکەبنەو، بۆمان
دەردەکەوئى کە نووسەرەن ،
ياخوود دانەرەن ، جا لە
هەر بووارێک بن ، بگرە لە
نووسىنەوێ مێژوو
جووگرافىا و زمان
وکەلتووور داب ونەریت و

شارستانىەتى هەر نەتەوێەك لە سەر گۆى زەویدا .

كە ژياننامەى نووسەرەن زۆر لە يەك دەچى ، جا لە بوواری هەژارى و كەم دەرامەتى بێت
، ياخوود لە ئاستى پروانامەى خوويندن بێت ، ياخوود لە ئاستى پەيووێندىە
كۆمەلەتىەكان بێت .

بەلام سەرچاوەى بوونى توواناى نووسەر لە هەموو بووارە جياجياكاندا ، هۆكارى چ ئىش
وئازار و نالەبارى ئەو نووسەرەى لە ناو پەيووێندىەكانى كۆمەلەگاو لە نیوان كۆمەلەگاو
دەسەلەندا .

ئەویش بە هۆى چەوسانەوێ نەبوونى داد پەرودى لە دەسەلات و پەيووێندىەكان لە
هەموو بووارەكانى راميارى و ئابوورى بازرگانى و نەتەوێى و نىشتىمانى و كۆمەلەتىە
رۆشەنىرى و زمان و مێژوو داب ونەریت و و كەلتووور شارستانىەت .

بەتایبەتى كۆمەلەگای كوردو مێژووى چەوسانەوێ داگیرکردنى و لەت لەتکردنى لەلایەن
پژمەكانى دابەش كەر، لە پێناو پاراستن و بتهووكردن وبە هیز كردنى
بەرژەوێندىەكانیان . بە دروستکردن و پێكھىنانى دەوولەت لەسەر خاكى گەلانى دىكە لە
هەرىم و ناوچەو جىهاندا ، لەوانەش گەلى كوردو خاكى كوردستان .

جا عەلى كەندىش يەكێكە لەو نووسەرەو دانەرەى كە بەو قۇناخە نا لەبارانە تێپەر
بووود بۆتە هۆى سەرچاوەى پێنووسەكەى بەنووسىن و گەياندىنى پەيامەكەى بۆ
كۆمەلەگای گەلى كوردستان . كە ئەویش:-

ناۋى تەۋاۋى - عەلى عوممەر عەلى قەتەت - ھە ناسراۋ بوۋە بە - عەلى كەندى - ۋە
لە سالى ۱۹۵۳ لە گوندى سەر بەشاخ ، كە مەلەبەندى ھۆزى سىيانە ۋە سەر بەناھىيە
دېيەگە سەر بە قەزى مەخمورى پارىزگاي ھەولېرە لە باشوورى كوردستان ، چاۋى بە
جىيەن ھەلەپناۋە ، لە بىنەمالەيەكى ھەزاري جووتيار لەم گوندىدا .

ھەروا عەلى كەندى بۇ يەكەم جار لە لاي مەلەي ئاينى ئىسلام دەستى كىردوۋە بە
خوۋىندەن لە خوۋجەردى قەتەتەن لە مزگەوتەكان .

دوای ئەۋە لە سالى ۱۹۶۰ چۆتە قوتابخانە لە قەزى مەخمور . جا لەۋكاتە بەھۆى ھەزاري
خىزانەكەى ۋە نەبوۋنى توۋاناي دارايى باوكى ، لە گەل خوۋىندەن لە پىشۋى ھاۋىنە كاري
كىردوۋە ، بە كاري بەرخەۋانى ۋە شوۋانى ۋە درۋىنە كىردن ۋە جوۋت كىردن ۋە كاريديكەى كە
لە توۋانايىدا ھەبوۋە ، لە پىناۋ بەرەۋە باش بوۋنى باري گوزەرانى ژيانى خىزانەكەۋ
يارمەتى دانى باوكى لەم بوۋاردەدا .

ھەروا دوای تەۋاۋكىردنى قۇناخى خوۋىندەن سەرەتاي ۋە دەرچوۋنى بە پەلەى دوۋم لە
سەر ئاستى قەزى مەخمور لە خوۋىندەن ، ۋە بەھۆى باري رامپاري ۋە بىروۋ بۆچوۋنى ئەۋ
خىزانەۋە ، لە ھەمان كات بە ھۆى ھەلۋىستى عەلى كەندى قەرمانى دەست گىر كىردنى
لە مانگى / ۱۹۶۶/۷ لەلەين داروۋدەستەكەى رۇيى بەعسى بۇ دەرەجى لە قەزاكەدا .

ھەر بەم ھۆكارەش لە ۱۰ / ۹ / ۱۹۶۷ رۋى لەشاخەكانى كوردستان كىرد بە پەيوۋەندى
كىردنى بە پىشمەرگەى شۆرشى ئەيلولى مەزن لە لىقى پىشمەرگەكانى پارتى كۆمۇنىستى
ئىراق لىقى / ھەرىمى كوردستان ، لە دەقەرەكانى رانىيە ۋە قەلادزى ۋە رەۋاندوز
پارىزگايلى سىلمانى ۋە ھەولېرە بە رەدەۋام بوۋنى تاكوۋ ۲۰ / ۳ / ۱۹۷۲ .

لەۋ ماۋەيەشدا بەھۆى خراپى باري خىزانەكەى لە كاتە بەرەدەستەكانى كاري كىردوۋە
بۆتەۋدى ژيانى خۆى ۋە خىزانەكەى بەرەۋە باشتى ببات لەۋ كاتدا .

دوای ئەۋە گەراۋتەۋە پارىزگاي ھەولېرە چۆتە قەزى مەخمور بۇ كاري پارتايەتى ۋە
بۆتە كادىر لە قەزى مەخمورو بە بەرەدەۋام بوۋنى لە پايدەكانى لە پارتى كۆمۇنىستى
تاكوۋ ۱۲ / ۳ / ۱۹۷۹ ، كە ئەندامى لىژنەى ناوخۆى پارتى كۆمۇنىستى بوۋە لە لىژنەى
پارىزگاي ھەولېرە لە باشوورى كوردستان .

دوای ئەۋە لە ۱ / ۷ / ۱۹۷۵ چۆتە شارى مۇسكۆى پايتەختى يەكېتى سۆفپەت ، ئەۋىش بە
خوۋىندەن لە پەيمانگاي زانستە كۆمەلەلەيتەكان ، ى سەر بە ئەكادىمىيە زانستى
كۆمەلەلەيتەكانى يەكېتى سۆفپەت ، بۇ ماۋەى دوو سال بە دەر چوۋنى بە پەلەى زۇر باشە

له پیمانگایه‌دا ، تاكوو ۱۵ / ۸ / ۱۹۷۷ دا و دواى ئه‌وه گه‌راوته‌وه كوردستان له پارێزگای هه‌ولێر قه‌زای مه‌خموور له ده‌قه‌ره‌كه‌دا .

دواى گه‌رانه‌وه‌ی له سو‌ق‌یت له ۱۲ / ۱۲ / ۱۹۷۸ خێزانی پێك هێناوه و باوكی پێچ كوره ، و هه‌موویانی به ئامانجێكی باش گه‌ياندوو له پله‌كانی فه‌رمانبه‌ریه‌تی و سێ له كوره‌كانی خێزاندان له شاری هه‌ولێردا .

هه‌ر له ۱۲ / ۳ / ۱۹۷۹ به فه‌رمانبه‌ر دامه‌زراوه له به‌ریۆه‌به‌ریه‌تی گه‌شت و گوزار له هاوینه هاواری سه‌لا حه‌دین له كۆمه‌لگای سه‌ره‌ پ‌ه‌ش له پارێزگای هه‌ولێر ، به به‌رده‌وام بوونی كاری فه‌رمانبه‌ریتی . سه‌رده‌رای ئه‌وه‌ش له دواى سالی هه‌شتاكان به‌هۆی مل كه‌چ نه‌کردنی بۆ داخوازیه‌كانی دارو ده‌سته‌كی به‌عس له كوردو عه‌ره‌ب ، كه له ۱۳ / ۲ / ۱۹۸۲ له‌لایه‌ن به‌ریۆه‌به‌ریه‌تی ئه‌منی هه‌ولێر ده‌ست گیر كراوه ر‌ه‌وانه‌ی - الهيئة الخاصة - له شاری كه‌ركوك زیندانی كراوه بۆ ماوه‌ی حه‌وت مانگ گیراوه تاكوو ۶ / ۸ / ۱۹۸۲ . ئازاد كراوه بۆ ئه‌وه‌ی هێچ كه‌سێك له ئه‌ندامان و لایه‌نگه‌رانی پ‌ارته‌كان و كه سایه‌تیه‌كان تووشی ئیشوو ئازارو ئه‌شكه‌نجه بكات - واته ئیعت‌راف نه‌کردن - و به سه‌ربه‌رزى لهو زیندانانه‌ی شه‌ق‌لاوه مسیف سه‌لاحه‌دین وه‌ه‌ولێرو كه‌ركوك ده‌رجوو .

دواى ئه‌وه بۆ جارى دووهم له ۱۹ / ۵ / ۱۹۸۵ له لایه‌ن پیاوانی موخابه‌راتی پارێزگای مووسڵ ، كه لهو كاته سه‌رباز بوو له مه‌درسه ق‌تالی مووسڵ ده‌ستگیر ده‌كری و ر‌ه‌وانه‌ی موخابه‌راتی گشتی شاری كه‌ركوك ده‌كریت ، كه ئه‌م به‌ریۆه‌به‌راتیه گشتیه بۆ هه‌موو شاره‌كانی كوردستان بوو وه‌ك موسل و كه‌ركوك و هه‌ولێرو سلێمانی و ده‌هۆك . كه فه‌رمانی ده‌ست گیرکردنی له‌لایه‌ن به‌ریۆه‌به‌ریه‌تی ئه‌منی هه‌ولێرو ئه‌منی باكوورو ئیستخبارات و موخابه‌رات له هه‌ردوو پارێزگای مووسڵ وه‌ه‌ولێری بۆ ده‌رجوو بوو .

له‌ناكام له‌م رۆژده‌دا ده‌ستگیركراو له زیندانه‌كانی موسل و كه‌ركوك مایه‌وه تاكوو ۱۷ / ۹ / ۱۹۸۵ به ئازادکردنی له دواى داد گایی کردنی ، كه هێچ به‌لگه‌یه‌ك نه‌یتوانی تاوانباری بكات به‌هۆی دان نه‌نانی به كاره نه‌هێنیه‌كانی كه لهو كاتدا ئه‌نجامی ده‌دا .

هه‌روا بۆ جارى سی‌یه‌م له ۲۵ / ۹ / ۱۹۹۰ له لایه‌ن ئه‌منی هه‌ولێر ده‌ستگیركراوته‌وه له‌سه‌ر هه‌مان بیروو بۆچوو ن وه‌ه‌لوو‌یست . به‌لام بۆ ماوه‌یه‌كی كه‌موو دواى ئه‌وه ئازاد كرا .

له دواى ۱۲ / ۳ / ۱۹۷۹ تاكوو راپه‌ڕینی گه‌لی كوردستان له ۵ / ۳ / ۱۹۹۱ به سه‌دان جار له‌لایه‌ن به‌ریۆه‌به‌ریه‌تیه‌كانی ئه‌من و ئیستخبارات و موخابه‌رات له پارێزگای هه‌ولێر بانگ

ھېشت كراۋە لىكۆلئىنەۋدى لە گەل كراۋە لە دواى ووتە ناشىرىنەكانيان و ئىھانە كردنى
 على كەندى ئىنجا رىگەيان پىداۋە لە بەرپەۋەرايەتتەكانيان دەرچى .
 سەرەراى ئەۋەش بۆ دوۋجار لە رىزى سەرباى سوۋپاى ئىراق بوۋە بۆماۋدى ۵،۴ چوارسال و
 نيوو ، بەلام ئەو كەسانەى كە كورد بوون و رەفىق حزبىي و ئەمەن جاشى خۇ فروش
 و دوۋزمنى كوردو كوردستان بوون دژى مامۇستا على كەندى بوون بە نووسىنى راپۇرت
 لەسەرى و بە زىندانى كردنى ...؟...! . كە ئىستاش لە جاران رۇلايان و بارى ژيانيان
 باشترە لە ھەمان دام و دەزگا ئەمنىھەكان و ھۆكۈمەت و خاۋەنى ھەموو شتىكن ، لە
 ھۆكۈمەتتە ھەرىمى كوردستان و ، بەلام مامۇستا على كەندى تا تەۋا بوونى ئەم
 مىڭۋوننامە خاۋەنى - يەك سەم زەۋى نىھ نەك لە سەر گۆى زەۋى بگرە لەسەر خاكى
 كوردستانىشدا و ماۋەى ژيانى لە كرى چىيايەتتە بردۆتە سەر لەم بارو دۆخە تەنگەدا ، و
 على كەندىش ھەر ەك جارانە لە بىروو بۆچوون و ھەلوۋپستەكانى بەردەوامەو رۇژىك
 لە رۇژانىش مل كەچى ھىچ لايەننىك نەبوۋە نە لەپاردوو ولە ئىستادا ، بۆ سەلماندى ئەم
 ووتان . نووسىنەكان و دانراۋەكانىشى شاھىدن بۆ ئەم راستىانە .

لە بەرھەم و بلاكراۋەكانى - نووسەر

لە گەل ئەۋەشدا على كەندى لە بارەى دەستكردنى بە نووسىنەكانى كە دەگەرئىتەۋە بۆ
 سالى ۱۹۷۴ ، كە لەو كاتەى لە شارى بەغا بوو ، يەكەم بابەتتە لە رۇژنامەى - تەرىق
 ئەلشەعب - كە زامانحال پارتى كۆمۇنىستى ئىراق بوو ، لە سەر بارى راميارى و نەتەۋەدى
 بلاۋكردەۋە لە رۇژنامەكدا . دواى ئەۋە لە نووسىن بەردەوام بوۋە بە پىپى باروو دۆخەكانى
 راميارى و نەتەۋەدى و بوۋارەكانىدىكەدا . بەرھەمەكانىشى ئەمانەن :-

- ۱- سالتنامەى كوردستان ، كە يەكەم بەرھەمى نووسنەكانە .
- ۲- فەرھەنگى روۋادەكانى كوردستان و وولاتانى جىھان ، كە بۆ يەكەم جارە لە
 كوردستان -- چاپى يەكەم / ۲۰۰۵ .
- ۳- مىڭۋوننامە - كە ئىستا لە بەردستدايە ، چاپى يەكەم / ۲۰۰۶ .
- ۴- زانين - كە فەرھەنگىكى - كوردى - ەرەبى - رووسىيە ، كە ئەۋىش بەردەۋە بە
 چاپكەياندىن ھەنگاۋ دەنى .

- 5- نه‌خشەى جيهان - به زمانى كوردى به ناوێشانى - كورد له نيوو نه‌خشەى راميارى جيهان - كه بۆ يەكەم جارە له كوردستان . ئەم نه‌خشەى ١٠٠٠ دە هەزار دانەى لى چاپكرا له ئيران ، بەلام له لاين دەزگاكاني ئيتلاعاتى ئيران دەستگير كرا . دواى ئەوە هەركە هەدييه له ٢٠٠٨/٨/٤ پيشكەش به وهزارەتى په‌روه‌رده‌ى حكومه‌تى هه‌رێمى كوردستان كرا ، له ريگه‌ى به‌ريووه به‌رى گشتى پرۆگرام و چاپه‌مه‌نيه‌كان - كاك ئاراز نه‌حه‌مدين - له هه‌ولير .
- 6- سالنامه‌ى كوردستان - به شيوه‌ى بچووك - تقويم مه‌نزەدى - كه بۆ يەكەم جارە له كوردستان .
- 7- هه‌لووېستنامه - ٢٠٠٦ - به‌رگى يەكەم ، كه ئاماده‌يه بۆ چاپكردن .
- 8- ئينسكلۆپيدىاى كوردستان و جيهان - چاپى دوهم ٢٠٠٨ .
- 9- ئافرمەت له په‌يووه‌ندى كۆمه‌لايه‌تیه‌كاندا ، هه‌نگاو ده‌ئى به‌ره‌و به چاپگه‌ياندن .
- 10- ده‌فته‌رى زانبارى - به‌نده به پارکى سامى عه‌بدولرهمان له شيوه‌ى - شريت - كه ٢,٥٥ مه‌تر درێژه‌تى ، ئەویش بۆ يەكەم جار بووه له كوردستان .
- 11- بلاوكردنه‌وى زياتر له - ٧٥ - بابەت و ليكۆلینه‌وه له بوواره‌كانى راميارى و نه‌ته‌وه‌ى و جووگرافى و په‌يووه‌ندى كۆمه‌لايه‌تى و ئافرمەت و تووێژى گه‌نج ، له رۆژنامه وگۆفاره‌كان ، له سه‌ر باروو دۆخى كوردو رووداوه‌كان له گه‌ل وولاتانى داگير كه‌رى كوردو كوردستان و رامياريه‌تى له په‌يووه‌ندى نيوو ده‌ووله‌تيدا .
- 12- له دواى ئەوانه ، ئەوا ئينسكلۆپيدىاى ميژوونامه‌كه به چووار به‌رگ/٤ كه‌وته به‌رده‌ستان ، هەرك بليى هه‌گبه‌ى ميژوو له به‌ر ده‌ستا بيت له هه‌موو بوواره‌كانى - رووداوو به سه‌ر هات و ريكه‌ووتن و شه‌رو ئاشتى و نه‌ته‌وى نيشتمانى و راميارى و جووگرافى و سه‌ربازى و ئابوورى و بازرگانى كۆمه‌لايه‌تى و روشنبيرى و ميژوو وزمان و داب و نه‌ريت و كه‌لتووور و شارستانيت ، له گه‌ل رووداوه‌كانى بيزيشكى و گه‌ردوونى و وه‌رزى و رووداوه‌كانى فرۆكه و گرکان و گوومه له‌رزەو ئاژەل وچه‌ندين بوواری ديكه له جيهاندا .

زنجیره‌ی چاپکراوه‌کانی سال‌ی ۲۰۰۹
به‌رپوه‌بهرایه‌تی گشتی روژنامه‌نووسی و چاپ و بلاوکردنه‌وه
به‌رپوه‌بهرایه‌تی بلاوکردنه‌وه‌ی هه‌ولیر

ژ	ناوی کتیب	ناوی نووسەر	بابه‌ت	نرخ	لایه‌به
۳۶۲	البعد السياسي للشركات القومية الكرد نمرزجا	د.خلیل اسماعیل محمد	دراسة	۱۰۰۰	۱۰۴
۳۶۳	خۆری نارایجا کمرکوک و ژبانی عیدولرحمانی نفوس	زانبار سەردار	لیکۆلینه‌وه	۱۰۰۰	۱۰۴
۳۶۴	الاعلام... والصحافة	صابر محمەد عبدالله	دراسة	۱۵۰۰	۱۲۰
۳۶۵	هەلۆستەکان، دسکۆتەکان و وتارو دیوانەکانی (سەزۆک مسعود پارزانی)	نا: مستەفا سەیم	وتارو دیوانە	-	۵۵۲
۳۶۶	له درزی هزره‌وه	به‌هزاد حموری	وتار	۱۵۰۰	۲۵۶
۳۶۷	توانه‌وه	غەفور سەلح عەبدوللا	رۆمان	۲۰۰۰	۲۰۴
۳۶۸	مصباح القلوب و مفرج الكرب	ملا عبدالرحمان ملا طه	الجزء الاول	۶۰۰۰	۷۸۴
۳۶۹	مصباح القلوب و مفرج الكرب	ملا عبدالرحمان ملا طه	الجزء الثاني	۷۰۰۰	۸۹۶
۳۷۰	پێژمانی نامرازێ پەرینه‌ی	د. شێرکۆ بابان	لیکۆلینه‌وه	۳۰۰۰	۳۱۲
۳۷۱	مێژووی هه‌ره‌ری فۆتۆ	د. فه‌هاد پیریار	لیکۆلینه‌وه‌ی مێژوو	۳۰۰۰	۹۶
۳۷۲	پەلەگە زۆرینه	سەید مەولود پێخالی	فۆلکلۆر	۲۰۰۰	۸۰
۳۷۳	کێ پەنیرێ من فەگه‌هه‌ست؟	و.ناهیدای درێ	چیرۆک	۱۵۰۰	۱۰۴
۳۷۴	کانه‌بیان	روژا سەید گۆل به‌رزنجی	رۆمان	۲۰۰۰	۲۲۴
۳۷۵	مناخس الام	د.بشیر الطوری	شێعر	۱۰۰۰	۲۲۴
۳۷۶	مسرچیان کرمه‌بیان	عادل دەر	مسرحیه	۱۰۰۰	۴۸
۳۷۷	چینه‌وه	د. لاتیف محەمەد حەسەن	شێعر	۲۰۰۰	۴۴۸
۳۷۸	کورد و سیستی نێر دهلۆتی	د.عوسمان عەلی میرانه‌گ	لیکۆلینه‌وه	۱۵۰۰	۱۵۲
۳۷۹	ناسانی گەلا باهر‌دورەکان	نەرمین جەعفەر	شێعر	۱۰۰۰	۱۲۰
۳۸۰	گۆفەندێک له هه‌له‌به‌ست	مرسی زاخۆزانی	شێعر	۱۰۰۰	۱۰۴
۳۸۱	کەله‌پووری کوردووری	عمەباس چنارانی	فۆلکلۆر	۳۰۰۰	۲۸۸
۳۸۲	تراژیدیای کوردان	روژیا رحمانی	وێژرۆنی سیاسی	۲۰۰۰	۲۰۸
۳۸۳	بانگه‌یشتیک بۆ سه‌ره‌لەدان	ناشتی فەه‌له‌که‌دین	رۆمان	۲۰۰۰	۲۰۸
۳۸۴	له پێشانی نازه‌گه‌ری فیکریدا	نه‌جات حەمید نه‌حه‌مه‌د	گشتی	۲۵۰۰	۵۴۴
۳۸۵	ناگه‌ڕێژن و یومه‌لووزکان	و: نه‌میره‌ نێساعیل	زانستی	۳۰۰۰	۱۴۴
۳۸۶	ملحمة سیامند و خه‌به	مصطفی خۆش‌نوار حەر	لیکۆلینه‌وه	۱۰۰۰	۱۱۲
۳۸۷	گه‌شت و گوزار	قادر باره‌جان	گشتی	۵۰۰۰	۴۰۰
۳۸۸	نامه‌یه‌ك له قه‌یره‌وه	نازاد كهرسی	كوردە چیرۆك	۱۰۰۰	۸۰
۳۸۹	چه‌نه‌ لایه‌تێك زه‌یرۆكا نێسلا ما سیاسی	و. چه‌مال عەبدوللا	لیکۆلینه‌وه	۱۰۰۰	۹۶
۳۹۰	چالاکیه‌کانی وه‌زاره‌تی رۆژنێری ۲۰۰۸	نا: روڤیه‌ عەبدوللا	چالاکي	---	۱۶۰

۳۹۱	چەتئەتلىك بۇ پىر	روغول مەخمۇد پەرزە	لىنكۆلىندە	۴۰۰۰	۳۸
۳۹۲	دولابىن ھەستى فرستاك	سەرھەنگ چەمال	رۇمان	۱۵۰۰	۱۳۶
۳۹۳	پەرسەنەننى كوردەستانى ئۆي	رۇجەمىل مەخمۇد ئەرگەش	راسپارى	۴۰۰۰	۶۴۰
۳۹۴	فرمىسك و تەمەن و خەون	مارىيە نەخمەد	شىيەر	۱۰۰۰	۱۷۶
۳۹۵	بركان التەنھات	دالپال شاۋر	شىيەر	۱۰۰۰	۱۶۰
۳۹۶	دېيىلۇ ماتىك	ماجىد ئۆي	پىرۇزە	۵۰۰	۴۰
۳۹۷	مىژوۋى ھاجەرخ	خالىد ھەركى	مىژوۋى	۴۰۰۰	۶۶۴
۳۹۸	ئارگېرىنى بۇشاى	مەخمۇد پارەكەر	شىيەر	۱۵۰۰	۱۲۰
۳۹۹	لەپىتارى تازەگەرى فېكرىدا - بەشى دووم	نەجات ھەمىد نەخمەد	گەشنى	۲۵۰۰	۴۰۸
۴۰۰	رۇسا	مەخمۇد رەسەن	پەرزەردىيى	۲۰۰۰	۸۰
۴۰۱	ستاتىكاي شاكارى كوردى	ئارىق كارۋى	شىيەرەكارى	۱۵۰۰	۱۲۰
۴۰۲	ماتناۋايى	مىجول ئىسەيىل	شىيەر	۱۰۰۰	۸۰
۴۰۳	كورد... غەرىب... شۇقەتتەم	بەھرام مەخمۇد (كاكىل)	سىياسى	۲۰۰۰	۲۴۰
۴۰۴	رەنگەنەۋى زەمىيل فرۇش لە نەدىيى مىللى كوردىدا	ئىدىرىس ئەبدىللا	لىنكۆلىندە نەدىيى	۲۰۰۰	۲۴۰
۴۰۵	نەفسەنى مىرە گۇرۇل	مەخمۇد رەشىد فەتاح	رۇمان	۱۵۰۰	۲۶۴
۴۰۶	كەلەپورنامە كوردىدا	پاسىن ھەسەن گۇران	ئۆلكۈزى	۲۰۰۰	۲۱۶
۴۰۷	كوردىسى لە زمانى كوردىدا	ۇشيار بەشىر مەستەفا	زەمانەۋى	۱۵۰۰	۲۲۴
۴۰۸	الەدن ولەبە الاجىال	مەخمۇد مەسۇد مەخمۇد	دراسە	۳۰۰۰	۳۷۶
۴۰۹	أمتلەر عشقا منك	فرىدون سامان	ترجەمە شىيەرىيە	۱۵۰۰	۱۳۲
۴۱۰	ھونەرى ئەفەندىنى	د. لەزگىن ئافەندەۋى	رۇمان	۳۰۰۰	۲۰۰
۴۱۱	خەزىنە زانستى د (۱۰۰۰۰) پەرسىيەر و پەرسەۋادا	مەخمۇد سالىح پىتەۋىيى	رۇشەنچىرى كەشنى	۱۰۰۰۰	۸۳۲
۴۱۲	دەپوانى خالۇز	مەھمۇد فاتىح	شىيەر	۴۰۰۰	۴۶۴
۴۱۳	گرافىكەكانى كوردىستانى	مەخمۇد عارف	ھونەرى شىرەكارى	۵۰۰۰	۶۷۲
۴۱۴	يۇگا	رۇ ھەمىد گەردى	گەشنى	۴۰۰۰	۶۲۴
۴۱۵	شەرىق بەپادى گەپنەۋەت	دەپراز پوتس	شىيەر	۱۵۰۰	۲۰۴

٤١٦	نهلانیا.. جوگرافیا .. کلتور	هاووز مستهفا	گشتی	٤٠٠٠	٢٢٤
٤١٧	با پیغمه کان بهردوام بن	و: خهسرو پیرریال	شیر	١٥٠٠	١٤٤
٤١٨	یاشام پوتاسیندا پشهن سوزجورکار	حسام حسرت	شیر	١٥٠٠	١٦٠
٤١٩	پاییز فدراموش بکه	و: لایلا محمده تدها	رؤمان	٣٠٠٠	٢٠٨
٤٢٠	خسرون اعجوبه من عصر (توت عتق امون)	ترجمه: نضال الاغا	تاریخی	٤٠٠٠	١١٢
٤٢١	المنهاج الصحي الاول	د.صباح یاقو ترماس (اپریلی)	الصحة الطبيعية	٢٥٠٠	٢٦٤
٤٢٢	التغذية الصحية أساس الحياة الصحية	د.صباح یاقو ترماس (اپریلی)	الصحة الطبيعية	١٥٠٠	١٦٠
٤٢٣	برنامج نمط الحياة الصحية	د.صباح یاقو ترماس (اپریلی)	الصحة الطبيعية	١٠٠٠	٤٨
٤٢٤	انسانیا	د.صباح یاقو ترماس (اپریلی)	الصحة الطبيعية	١٥٠٠	٢٢٤
٤٢٥	هوندری هیلکاری گیانداران	و: پهرین خدر نیبراهیم	هیلکاری	٦٠٠٠	١٤٤
٤٢٦	کیشهی کورد	و: نهبریه کر صالح نیساعیل	میژوری سیاسی	١٠٠٠	٦٤
٤٢٧	بیروویه کانه له ژورشی کوردستاندا	و: نهبریه کر صالح نیساعیل	میژوری سیاسی	١٠٠٠	٣٢٠
٤٢٨	کوردستان یان نهمان	و: نهبریه کر صالح نیساعیل	میژوری سیاسی	١٠٠٠	٢٨٠
٤٢٩	کارماتی بارزانی زولیتیکراو ١٩٥٤	و: نهبریه کر صالح نیساعیل	میژوری سیاسی	١٠٠٠	٢٢٤
٤٣٠	سه فورتان بۆنار پیاره نازاکان له کوردستان	و: نهبریه کر صالح نیساعیل	میژوری سیاسی	٦٠٠٠	٥٤٤
٤٣١	بارزانی و پاشه کشی بارزانیه کان له بیروویه کانی نیسانی دا	و: نهبریه کر صالح نیساعیل	میژوری سیاسی	١٠٠٠	١٤٤
٤٣٢	پهل و خولی	تدهسین ناوشکی	رؤمان	١٠٠٠	٤٢٤
٤٣٣	بیانیته باش کۆمپیوترمه کم	تدهور خدر پاییزید	زانستی کۆمپیوتره	٨٠٠٠	٥٣٦
٤٣٤	تدهنگا ب خزن	عه گیدهی چهرکس	رؤمان	٣٠٠٠	٤٠٨
٤٣٥	ابو اسحق الصاهي: دور البشر وغر البشر	قیس مشفش السعدي	تاریخی	٣٠٠٠	٤٦٤
٤٣٦	نالای کوردستان له تیران شریعت و یاسادا	عدهبولشار تدهمه	توریزینه	١٥٠٠	٦٨
٤٣٧	کیزه سابلانی	نیبراهیمی قادری	گۆزانی و ژاننامه	٤٠٠٠	٤٥٨
٤٣٨	نینهسکۆپییدی میژورنامه (٤) بهرگ	علی کندی	گشتی	.....	٥٩٢

ENCYCLOPEDIA OF HISTOGRAPHY

1/1/1901 - 31/12/1950

Ali Kandy

لەم مەیدانە گەرنگە کۆلتوری هەموو ئەتە و دیکە ئەلی کەندیش دەبیستە سەر باری ئەناسراوی
ئەو جۆرە کارە زانستیانه . ئەمانە ئەک تەنیا لای ئێمە ، بە لکۆلە هەموو گیتییدا سوود بە
خوێنە وارو رۆشن بێران دەگەینە ئەو کەچی لێو سینه کانیاو دەین بە سەر چاودی بنچینه یی بۆ هەموو
جۆرە بەرهەمیەک .
د. مەرف خەزەدار
ئێمە مایس ۲۰۰۷

ئەم خە مەخورییه تاقە کە سیه کە ئە لایەن مامۆستا ئەلی کەندی ئە نجامدراود شایانی سوپاس و پێزانینه ، چونکە
پشوو یەکی فراوان و مەودیه کی زوو و ئارامیکی ئە یو بییانه ی گەردکە ، لە بەر ئەودی ئەو ئینسکلۆ پیدیا یە چە نەدین
ئینسکلۆ پیدیا ئە خۆ دەگرتی .
تاریق جامباز
۲۰۰۹/۸/۱۰

کاریکی کە لتووری مەزن ... ئەم کار دی پیشە سازیه ی ووشە ((ئینسکلۆ پیدیا یە - میژو و نامە)) قە لایەکی کلتووری
میژووی مەزنە ، وەک قە لای شاری میژوو - هەولیر - ، هەردەم زیندوو .
مومتاز حەیدەری
۲۰۰۹/۷/۷

نووسەریکی دڵسۆزی وەک ئەلی کەندی یێنی هەلساود ، کە پێویستە هان بەدریت و پشتگیری ئی بکری تاکو بەرهەمی
زیاتر پیشکەش کتیبخانه ی کوردی بکات ، بە تایبەت کە هیشتا کتیبخانه ی کوردی لە زۆر بواردا هەژارە .
د. محەمەد عەبدوللأ کاکە سوور
۲۰۰۹/۷/۲۵

Second Edition - 2009
Shouthern of Kurdistan - Erbil